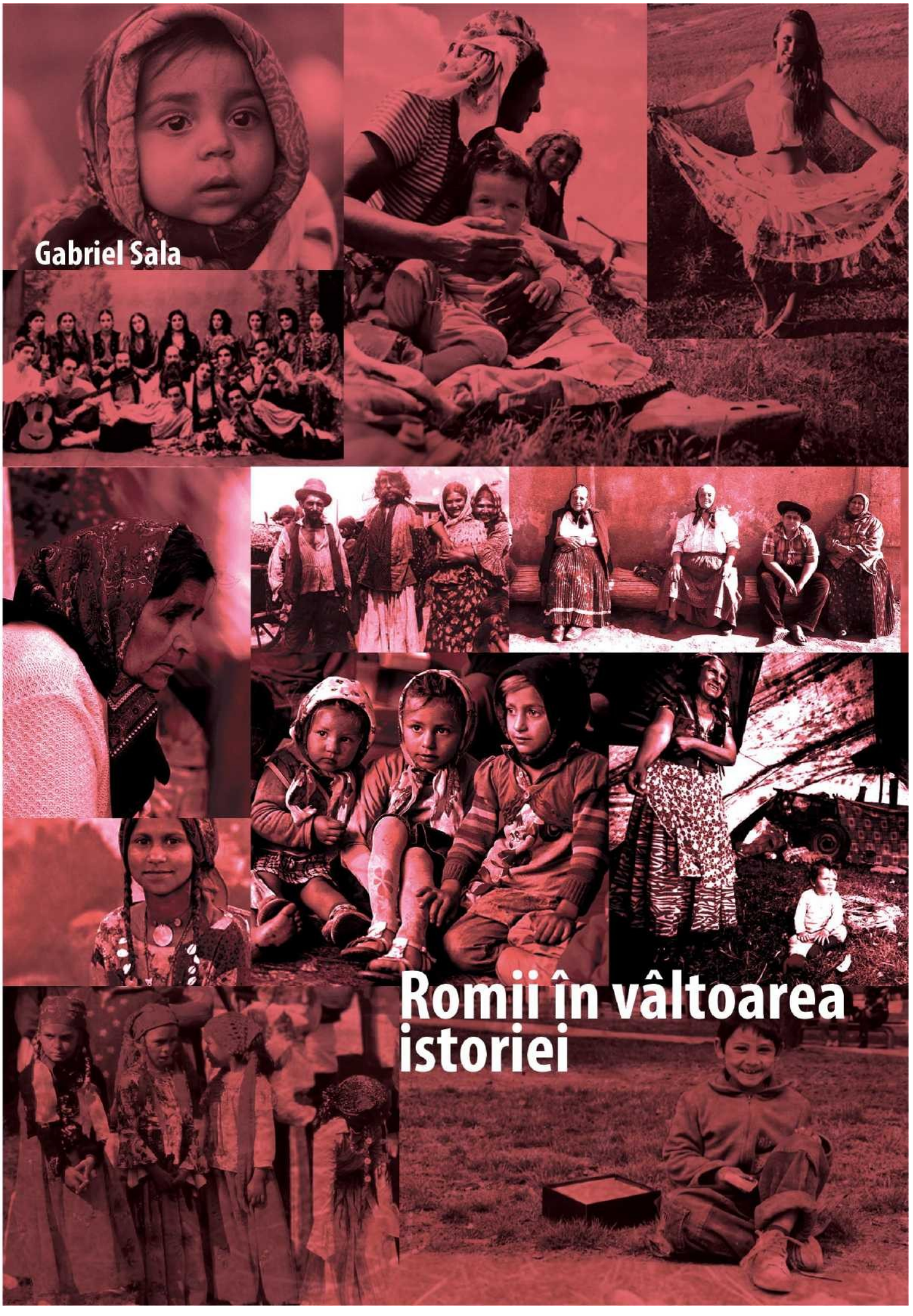
Gabriel Sala
Romii în vâltoarea istoriei

Gabriel Sala

Romii în vâltoarea istoriei

Cuprins

I. Contextul socio-religios indian antic în care s-au afirmat şi au evoluat *preromii* şi *protoromii*.....5

II. Evul Mediu – perioadă de migraţie înspre Europa, atestare documentară, robie, pelerinaj şi salvconducte.....12

III. Romii între acceptare, îngrijorare şi expulzare în a doua jumătate a secolului al XV-lea şi în secolul al XVI-lea.....33

IV. Vina de a fi rom în secolul al XVII-lea.....88

V. Secolul al XVIII-lea şi tentaţia exterminării sau asimilării prin integrare forţată a romilor.....112

VI. Romii în secolul naţionalităţilor. Dezrobirea. Migraţia 149

VII. Drumul înspre *Porajmos* în prima jumătate a secolului XX.....227

VIII. Modernizarea romilor în a doua jumătate a secolului XX..... 291

Anexe.....342

I. Contextul socio-religios indian antic în care s-au afirmat şi au evoluat preromii şi protoromii.

Antichitatea debutează convenţional cu patru milenii î.Hr., când se afirmă primele forme de habitat urban şi a durat până în jurul anului 476 d.Hr., când a căzut, sub loviturile barbarilor germanici ai lui Odoacru, Imperiul Roman de Apus. Descifrarea istoriei antice a romilor, respectiv trecutul indian al acestora, este tributară lingvisticii, căreia îi datorăm deducţiile logice privitoare la trecutul indian al romilor, dar şi concluziile şi certitudinile despre traseul pe care l-au urmat aceştia în drumul lor înspre Europa. Creionarea istoricului populaţiei rome nu este simplă, tentativa de sondare în profunzime a istoriei protoromilor fiind marcată de incertitudini, presupunerile gravitând în jurul unor consistente bibliografii, degenerată din teorii speculative. Ca şi consecinţă a studiului comparat al limbilor, mai noi sau mai vechi, din subcontinentul indian, s-a încercat formularea răspunsului la întrebările privitoare la arealul de proveniență al romilor, la apartenenţa la o castă sau alta, din cadrul societăţii indiene arhaice, respectiv la apartenenţa la diferitele grupări etnice indiene, precum şi la incertitudini la ceea ce priveşte cauzele migrării romilor sau explicarea relaţiei spaţiu- timp din cadrul ecuaţiei migraţiei acestora din India ancestrală.

Cu o suprafaţă de 3.287.590 km^2 şi o populaţie de circa 1,2 miliarde de indivizi, India a reprezentat şi reprezintă un monolit etno-lingvistic, complexitatea acestui amalgam de populaţii fiind accentuată de faptul ca statul indian este înconjurat de ţări locuite de asemenea de indieni, cum ar fi Pakistan, Nepal, Sri Lanka, Bangladesh, Myanmar sau Bhutan. Conform descoperirilor de la Mehrgarh, istoria civilizaţiei indiene debutează cu circa 7000 de ani î.Hr., conform uneltelor neolitice descoperite în zonă. Denominaţia ţării reprezintă rezultatul extensiei numelui fluviului Indus asupra întregi peninsule indiene, fluviu denumit, de către invadatorii arieni, Sindhu. În sanscrită *ary* înseamnă nobil, iar arienii, care sunt strămoşi ai latinilor, grecilor, slavilor, celţilor, tracilor etc., şi-au făcut apariţia în peninsulă la jumătatea mileniului II î.Hr., zguduind puternic vechile civilizaţii prearienе desăvârşite de către dravidieni, o populaţie negroidă ai cărei descendenţi ocupă, se pare, în prezent areale din nord-estul peninsulei indiene.

În anul 518 î.Hr. perşii, la rândul lor, pătrund în spaţiul indian unde ajung şi pe malurile Indusului, pe care îl denumesc la rândul lor Hindu, în virtutea mecanismelor propriei matrice de preluare şi adaptare lingvistică. Astfel de la Hindu se ajunge la hinduism o religie politeistă a cărei literatură sacră, redactată în sanscrită, cuprinde literatura vedică, termen care etimologic ne parvine de la *vid,* adică *a cunoaşte,* respectiv *Ramayana* şi *Mahabarata.* Numărul zeilor vedici nu este delimitat cu precizie, avansându-se cifre astronomice, respectiv 33 de crores, un crore fiind echivalentul a 10 milioane, cea ce înseamnă 330 de milioane de zei. Hinduismul reprezintă un sistem filozofico-religios ce adoră cu predilecţie zeităţi ce aparţin trinităţii divine *Trimurti,* care cuprinde pe zeul Brahma creatorul, pe Shiva sau zeul distrugerii şi pe zeul Vishnu, păstrătorul şi conservatorul acestei lumi.

Din perspectivă ierarhică, în hinduism, Brahma este zeitatea cea mai importantă, în calitate de creator al Universului, o fiinţă absolută, o realitate infinită, omniprezentă, omniscientă, omnipotentă, transcendentă, în definitiv sursă divină a vieţii. Practic celelalte zeităţi ale religiei hinduse nu reprezintă altceva decât diferite ipostaze şi încarnări ale lui Brahma. Zeul Shiva, deşi reprezintă distrugerea, este perceput ca o forţă pozitivă, deoarece distrugerea este sinonimă în hinduism cu o etapă firească în evoluţia creaţiei. Rolul lui Shiva este surprins foarte bine de către filosoful Adi Sankara, care susţine că numele zeităţii înseamnă *Cel care purifică pe oricine îi rosteşte numele* sau *Cel pur.* Vishnu la rândul său, asociat conservării şi protecţiei cosmosului, este definit de zece avatare majore, adică încarnări divine, Krishna şi Rama, sub înfăţ işarea cărora este de cele mai multe ori venerat, bucurându-se de o largă popularitate. În cea ce priveşte literatura vedică, pilon al hinduismului, aceasta cuprinde patru categorii de texte, în speţă Samhitele, Brahmanele, Aranyakele şi Upanişadele. Samhita este o colecţie de imnuri, mantre şi incantaţii, individualizându-se patru Samhite vedice, respectiv Rig-Veda, Yajur-Veda, Sama-Veda şi Atharva-Veda, texte la care ne vom referi mai jos.

Stilistic redactate în proză, brahmanele se referă semnificaţia şi importanţa sacrificiilor ritualice, purificatoare prin definiţie, cu puternic impact în hinduism. Oricărei Brahmana îi corespunde o Samhita, care poate fi fie un text aparte, fie unul parţial integrat în textul ansamblului Samhitelor, având totodată capacitatea de a îngloba texte din Aranyakale şi Upanişade. Aranyakale, respectiv concluziile Brahmanelor, reprezintă cu predilecţie discuţii pe marginea ritualurilor periculoase, precum şi interpretări ale acestora. În fine, Upanişadele sunt opere filozofice redactate sub forma dialogului, insistând pe dez baterea şi explicarea problematicii naturii filozofiei şi destinului sufletului, interpretând mistic şi spiritual Vedele. Percepute drept scop şi esenţă a Vedelor, o îndelungată perioadă din istoria hinduismului, sunt cunoscute ca Vedănta, adică sfârşitul Vedelor. Cele patru Vede, respectiv Rig-Veda, Yajur-Veda, Sama-Veda şi Atharva-Veda, se crede că îi aparţin înţeleptului mitic Vedavyasa, fapt afirmat în secolul IV d.Hr. în Vishnu Purana, literatură hindusă ce include texte bine cunoscute în tradiţia vedică, printre care şi diferitele avataruri ale zeului Vishnu şi durata de viaţă a întrupării lui complete, respectiv Krishna.

Aparţinând unor poeţi din diferite grupuri sacerdotale, Rig Veda, unul cele mai vechi texte religioase din istorie şi concomitent unul dintre cele mai vechi texte scrise într-o limbă indo-europeană, reprezintă o colecţie de imnuri vedice redactate în sanscrită între 1700 şi 1000 î.Hr., în număr de 1028 imnuri, cu 10.600 versuri în total, organizate în zece cărţi, respectiv „mandale”. La rândul ei Yajur-Veda este redactată în proză cuprinzând şi versuri preluate din Rig Veda. Această componentă a literaturii sacre hinduse se referea la sacrificiile ritualice. În cadrul amintitei Vede se individualizează două variante revizuite, în speţă Yajur-Veda albă şi Yajur-Veda neagră, denumiri a căror origine şi semnificaţie sunt incerte. Cert este însă faptul că Yajur-Veda albă cuprinde versurile şi incantaţiile necesare sacrificiului, în timp ce explicaţiile se află în altă Brahmana, diferenţiindu-se de Yajur-Veda neagră, cu explicaţii amănunţite ale versurilor. Utilă ca şi carte de cântece pentru preoţii

implicaţi în liturghie, deci cu un scop cu predilecţie liturgic, Sama-Veda sau „Veda scandărilor” cuprinde 1875 de versuri, conform cercetătorului britanic Ralph T. H. Griffith, cu numeroase preluări din Rig-Veda. Actualmente hinduşii se raportează în practicarea propriei religii la două revizuiri, în speţă Kauthuma/Ranayaniya şi Jaiminiya.

În fine, Artharva-Veda, redactată de poeţii Atharvan şi Angirasa, conţine 760 de imnuri, majoritatea metrice, doar unele texte fiind concepute în proză în jurul anului 900 î.Hr.,o şesime din conţinutul amintitei vede fiind preluat din Rig Veda. În cea ce priveşte mesajul transmis, Atharvana-Veda face referire cu predilecţie la vrăji şi incantaţii, pentru protecţia în faţa demonilor şi a dezastrelor, pentru o viaţă lungă sau pentru vindecarea bolilor. Hinduismul promovează în esenţă două concepte doctrinare fundamentale şi anume *karma* (faptă) şi *samsara* (reîncarnare). Prin reîncarnare sufletul omului parcurge continuu un ciclu existenţial care constă în naştere – moarte-renaştere, ultima fiind influenţată decisiv de karma, adică de faptele bune sau rele săvârşite în viaţa anterioară. Hindusul este dator să încerce eliberarea din acest proces de reîncarnare prin religiozitate, moralitate, purificarea vieţii, precum şi prin practicarea de yoga, astfel că la final conştiinţa şi personalitatea individului se pierd, iar sufletul devine parte integrantă a Fiinţei supreme Brahman, cu care se unesc în fond toate sufletele ajunse la eliberare.

Literatura sacră hindusă nu se rezumă la textele evocate anterior, Ramayana (500-100 î.Hr.), o epopee antică ce conţine 24.000 de versuri, scrisă în sanscrită de către poetul *Valmiki,* reprezentând la rândul ei o componentă importantă a hinduismului. Ramayana evocă epopeea prinţului Rama, aflat în căutarea soţiei, Sita, răpită de către demonul Răkshasa.

O altă scriere sacră, Mahăbhărata, cu peste 200.000 de versuri, incluzând şi *Harivamsa,* şi circa 1,8 milioane de cuvinte, reprezintă un pilon fundamental al mitologiei hinduse, referindu-se la sensul existenţialităţii umane prin prisma principiilor *artha-intenţie, kama-* satisfacţie, *dharma-*obligaţie şi *moksha-eliberare,* încercând să explice relaţia dintre individ, societate şi activităţile karmei. În principiu acestea sunt textele sacre ale unei religii, în care au trăit şi evoluat strămoşii romilor. Hinduismul presupune însă şi un controversat sistem social, discriminatoriu ierarhic, bazat pe caste, respectiv *jati*, rezultat ancestral al invaziei ariene, ierarhie care a avut drept scop iniţial discriminarea şi excluziunea socială a băştinaşilor.

Ulterior însă, atitudinea discriminatorie generată de diferenţele de culoare a pieli se metamorfozează într-un sistem social filozofic şi religios, care prevedea divizarea inechivocă a societăţi indiene după origine. Etimologic termenul castă provine din cuvântul castus, care în latină se referă la puritatea rasei, castus traducându-se *pur* sau *curatşi* a fost utilizat de către portughezi pentru a definii indivizii dintr-un „grup exclusivist”. Sistemul de caste al divizării sociale este legiferat de principiile ce decurg din *Legea lui Manu*, capodoperă literară redactată între secolele XIII-VI î.Hr., în sanscrită *Manava Dharma Sastra,* aceasta cuprinzând 2685 de strofe în 12 cărţi. Personajul mitic, neconfirmat de izvoarele istorice, Manu, reprezintă şi numele purtat în mitologia vedică

de strămo şii umanităţii, în număr de paisprezece, primul dintre aceştia, *Manu Swayam-Bhuva,* fiul lui Brahma, născut chiar de către zeul amintit, concepând conform tradiţiei hinduse şi vestitul codice *Manusamhita.* Legea lui Manu cuprinde principii de teologie, reguli pentru îndeplinirea actelor cultului, a datoriilor castelor şi ale membrilor castei uni faţă de alţii, precum şi noţiuni de politică internă şi externă, de strategie şi tactică, sfaturi pentru încheieri de alianţe politice şi militare, apoi amănunţite reguli agrare, civile, penale, comerciale, stabileşte sistemul măsurilor şi greutăţilor, etc.

Caracterul ierarhic riguros al diferitelor grupuri de indivizi pe caste s-a organizat pe baza principiilor Dharmei, adică a codului moral şi a bunei conduite specifice. Astfel, conform legilor lui Manu, societatea indiană era împărţită în patru mari caste, în speţă preoţii (brahmanii), războinicii (kşatriya), producătorii (vaisya) şi servitorii (sudra). Casta brahmanilor cuprindea clerul şi preoţimea, care a instituit un monopol asupra structurilor hinduse, indivizi ce se considerau descendenţi din Risi, respectiv profeţi cărora li s-au dezvăluit imnurile religioase. Caracterul sacru al castei le acorda privilegii, printre altele putând primi donaţii ca penitenţă pentru iertarea păcatelor. Devotaţi zeilor, duceau o viaţă aspră, simplă şi pioasă, ascetismul impunând respect hinduşilor. De asemenea erau dedicaţi acţiunilor de binefacere şi li se pretindea în acelaşi timp cunoaşterea desăvârşită a literaturii sacre hinduse. Activau în şcoli, inclusiv în cele superioare, predând în mănăstiri. În ceea ce priveşte pe sacerdoţii de rang superior, aceştia nu erau doar *guru*, ci şi un zeu printre oameni, având un caracter sacrosant.

Casta *kşatrya* era cea a războinicilor, a nobililor cu funcţii de conducere în stat, iar menirea lor era de a lupta şi de a apăra poporul. Din această castă proveneau şi regii. Aristocraţia militară se bucura de asemenea de privilegii, fiind în acelaşi timp şi rivală a brahmanilor în cea ce priveşte influenţa socială.

Casta *vaisya* era cea a oamenilor liberi, a micilor şi a marilor proprietari, a negustorilor, a meşteşugarilor, a agricultorilor. Unii aveau averi considerabile şi ocupau funcţii mari în cadrul statului, însă cu toate acestea erau consideraţi o castă inferioară în raport cu primele două. Casta *sudra* cuprindea indivizi lipsiţi de privilegii. Născuţi pentru ai servi pe ceilalţi, nu puteau fi percepuţi decât ca fiind inferiori social şi religios, deci buni de gratulaţi cu dispreţ. Cu toate acestea erau integraţi în Dharma, însă naşterea în această castă era percepută ca o pedeapsă suferită pentru fapte condamnabile săvârşite în vieţile anterioare. O viaţă supusă, îndeplinirea îndatoririlor specifice castei sudra, conştiinciozitatea în servitudine aveau ca rezultat eliberarea din sudra şi naşterea într-o castă superioară. Reprezentanţii sudra erau obligaţi să locuiască în afara localităţilor.

Paria nu era o castă propriu-zisă, cuprinzând indivizi care nu aparţineau nici unei caste. În traducere liberă *cei josnic născuţi,* indivizii din paria nu erau integraţi Dharmei şi nu erau menţionaţi în Vede. Casta cuprindea pescari, măcelari, călăi, gropari, tăbăcari etc. O categorie de indivizi citată în Vede erau aşa-zişii *chandara.* Conform principiilor vedice cine vedea un chandara trebuia să facă un ritual de purificare, asasinarea unui astfel de individ fiind sinonimă cu omorârea unui câine. În categoria

celor fără de castă erau *melccha,* străini aflaţi în India indiferent de situaţie, însă în calitate de străini primeau onorurile şi consideraţiile aferente calităţi şi statutului lor social fără a fi încălcate regulile stricte ale hinduismului. *Micştii* la rândul lor erau născuţi din mezalianţă, fiind indivizi fără de castă. Cu toate acestea obţineau posturi onorabile, practicau profesiuni respectabile.

În societatea indiană antică sau medievală, care includea şi strămoşii romilor, existau de asemenea sclavi, care ca şi în cazul principiilor culturale greco-romane se moşteneau, se vindeau, se cumpărau, se dăruiau şi, în cazuri fericite, puteau să îşi răscumpere libertatea. Acestea sunt certitudinile în cea ce priveşte contextul în care au evoluat romii până în perioada migraţiei. Orice teorie privitoare la apartenenţa la o castă sau alta se bazează exclusiv pe deducţii logice sau, după caz, fanteziste. Cercetarea filologică şi-a făcut în fond cu prisosinţă datoria, stabilind arealul etnogenezei populaţiei în cauză, ipotezele lingviştilor fiind susţinute şi de către antropologi şi, mai nou, de către geneticieni, care au studiat fenomenul dincolo de aceste realităţi. Originea de castă sau de grup a romilor oscilează între tendinţa de a făuri etniei un trecut glorios, pe de o parte, şi paralele cu grupurile nomade contemporane indiene sau cu cele aflate în prezent în straturile de jos ale societăţii indiene, pe de altă parte. Astfel s-a avansat ipoteza conform căreia romi ar fi descendenţi ai războinicilor *jat* şi *rajput,* ce reprezentau casta *kşatrya,* luptători pe care arabii, aflaţi în expansiune i-au deportat în regiunea drenată de râul Tigru sau în nordul Siriei de azi.

Într-un cu totul alt registru se încadrează procesul de căutare a originii romilor prin analogii cu nomazi indieni contemporani, comparaţii efectuate la nivel de ocupaţii, de filozofie de viaţă, de statut social marginal etc. Diversitatea îndeletnicirilor nomazilor, generată de dorinţa de a deservi multilateral comunităţile cu care intră în contact şi spiritul practic,cultivat istoric al nomazilor, sunt punctele de referinţă pe baza cărora se teoretizează numitorul comun dintre romi şi nomazii indieni contemporani ş i implicit grupurile de indivizi înrudite cu romi. Trunchiul ancestral ar fi, într-un astfel de repertoriu, reprezentat de către dravidieni, depistaţi ca strămoşi ai romilor, precum şi de diferite grupuri nomade indiene, vorbitoare de *banjari,* respectiv *lamani.*

Antropologia culturală nu poate răspunde la întrebările concrete ale istoriei, ci doar poate sprijini formularea unor ipoteze şi, din acest motiv, diversitatea teoriilor privitoare la geneza romilor reprezintă o realitate ştiinţifică, precum şi un proces de plină desfăşurare. Această paletă vastă de teorii este utilă cel puţin prin prisma faptului că prin prezentarea amalgamului de ipoteze, cititorul este îndemnat să opteze pentru varianta subiectiv percepută ca fiind plauzibilă. Substituirea, în procesul etnogenezei, a unui grup de marginali, de nomazi catalogaţi drept vagabonzi, hoţi etc., cu un grup de strămoşi războinici reprezintă însă o opţiune tentantă, atât pentru cercetătorii culturii rome, cât şi pentru reprezentanţii etniei.

Analiza comparativă a diferitelor limbi sau mai bine zis ale limbilor indiene cu limba romani, oferă informaţii esenţiale despre arealul genezei limbi romani şi modul de formare al acestea, precum şi despre evoluţia limbii amintite, în condiţiile în care diversitatea şi evoluţia lingvistică

specifică spaţiului indian reprezintă în sine un subiect fascinant de studiu, într-o Indie cu 24 de limbi oficiale şi alte câteva mii de limbi şi dialecte vorbite. Romologul Gheorghe Sarău a surprins în lucrarea *Rromii, India şi Limba Rromani* aspectele generale ale unor importante teorii lingvistice privitoare la diversitatea şi clasificarea idiomurilor indiene şi implicit al locului limbii romani. Astfel conform specialistului român în cauză, cercetătorul indian Janardhan Singh Pathania consideră că romii sunt vorbitori de *prăkrt,* fiind originari din partea de Nord a Indiei.

Cercetătorul Laurenţiu Theban, conform aceleaşi surse, în articolul său *Limbă şi „dialect" în India,* publicat în 1969, clasifică descrescător cele 28 de limbi materne indiene, cu peste un milion de vorbitori în *hindi, telugu, bengali, marăthi, tamil, urdu, gujarăthi, kannada, malayălam, oriya, panjăbi, bhojpuri, assămi, mărwări, kharî boli, maithilî, santălî, chattîsgarhî, magahi, kasmiri, mewări, dhundhărî, gondi, konkani, mălwî, kurukh-orăon, kumauni, nepăli,* facându-se referire şi la patru grupe ale familiilor de limbi, în speţă grupul limbilor indo-europene, cu 574 de limbi vorbite de 322 milioane de vorbitori, grupul limbilor dravidiene, cu 153 de limbi vorbite de un număr de 108 milioane de indivizi, grupul limbilor austro-asiatice, ce cuprinde 65 de limbi cu 6 milioane de vorbitori, şi în fine grupul limbilor sino-tibetane, cu 226 de limbi şi 3 milioane de vorbitori, Sarău atrăgându-ne atenţia că limba sindhi, din 1967 a 15-a limbă oficială a Indiei, vorbită preponderent în Pakistan, nu figurează tocmai din acest motiv printre cele mai numeroase 28 de limbi materne indiene.

În condiţiile unor diverse criterii de clasificare, conform cercetătorului Zograf, citat de Sarău, din perspectivă tipologică aceste limbi pot fi delimitate în trei grupuri, în speţă grupul indic de Nord, căruia îi aparţin toate limbile neo-indo-ariene din India, Pakistan, Bangladesh şi Nepal, inclusiv dialectul *pariya,* descoperit în Tadjikistan, grupul de limbi din Ceylon (Sri Lanka) reprezentat de limba singhaleză, care a evoluat independent de limbile indo-ariene de Nord, şi grupul de dialecte ale limbii romani, Zograf referindu-se, în cadrul primului grupului indic de Nord, la existenţa a trei subgrupuri, respectiv subgrupul de Vest, ce cuprinde *sindhs, panjăbi, gujarăti, marăthi,* subgrupul central, cu *hindi,* şi subgrupul. de Est, *cubengali, assămi, oriyă,* etc. Interesantă este şi enumerarea principalelor 27 de limbi neo-indo-ariene, în virtutea unei tentative de ierarhizare a acestora, adică*hindi, bengali, urdu (ca variantă a limbii hindi), panjabi (de Est), bihari, marathi (cu dial. konkani), kosali, gujarati, răjasthăni, oriya, assami, lahndă (pnjabi de Vest), rromani, nepăli, singhaleza, sindhi, bhili, kasmiriana, pahari de Vest, garhwăli, kumăuni, khandesi, shina, maldiviana, khowar, kohistăni, phalura.* De asemenea se atrage atenţia că un număr de patru limbi, respectiv *romani, singhaleza, kohistăni şi maldiviana,* nu sunt vorbite în momentul de faţă pe teritoriul subcontinentului indian, alte 17 limbi fiind răspândite atât în India cât şi în alte ţări, în speţă *hindi: India/Africa, Guyana, Surinam, Fiji, Mauritius, Trinidad, unde au ajuns ca imigranţi, bengali: Bangladesh/India, urdu: Pakistan/India/Guyana (imigranţi), punjabi de Est: India/Pakistan, bihari: India/Nepal, kosali: India/Nepal, gujarati: India/Pakistan, răjasthăni: India/Pakistan, assami: India/Bangladesh, lahndă (punjabi de Vest): Pakistan/India, nepăli: Nepal/India, sindhi:*

Pakistan/India, kasmiriana: India/Pakistan, shina: Afganistan/ Pakistan /India, maldiviana: Maldive/India, khowăr: Pakistan/India, phalura: Pakistan/India, iar şapte limbi sunt vorbite doar pe teritoriul Indiei, adică *marathi (cu dial. konkani), oriya, bhili, pahari de Vest, garhwăli, kumăuni, khandesi.* Un număr de cinci limbi, din categoria celor 27 de limbi enumerate, fac parte din subgrupul dardic din cadrul grupului indic: *kasmiriana, shina, khowăr, kohistăni, phalura,* amintindu-se că dintre cele cincisprezece limbi regionale oficiale din India, un număr de zece sunt neo-indo-ariene: *hindi (limba oficială naţională), bengali, urdu, panjabi de Est, marathi, gujarati, oriya, assami, sindhi* (din anul 1967, ultima, în ordinea recunoaşterii), *kasmiriana.*

Romologul Sarău specifică faptul că celelalte cinci limbi regionale din India nu aparţin grupului lingvistic indo-iranian, iar un grup de alte limbi neo-indo-ariene sunt limbi oficiale în alte state, respectiv nepali, limbă oficială în Nepal, fiind vorbită şi în India, singhaleza, vorbită în Sri Lanka şi bengali, limbă oficială naţională în Bangladesh, precum şi limbă regională în India. Cert este că, dincolo de clasificările specialiştilor, diversitatea indiană reprezintă o constantă atemporală, la scara timpului istoric, spre deosebire de evoluţia unuia sau altuia dintre idiomuri, în fond un proces istoric ce se încadrează în tiparele specifice.

Sanscrita, limba standardizată indiană antică, a constituit fundamentul procesului afirmării limbii romani, fiind un model la nivelul vocabularului de bază, al morfologiei, al structuri gramaticale, al sintaxei, al tipului de sunete. De altfel sanscrita a reprezentat un element de referinţă pentru toate celelalte idiomuri indiene, inclusiv hindi. În cea ce priveşte limba romani, actualmente aceasta prezintă peste 60 de dialecte europene, dialecte ce pot fi clasificate, conform cercetătorului Turner, în trei mari categorii, respectiv europeană, armeană şi asiatică, reprezentate de grupurile rom, lom şi dom. Astfel în grupul armean, unde au descins conform unor ipoteze romii phen după ce au plecat din Persia, se încadrează dialectele denumite *lomavren,* iar în cel asiatic dialectele denumite *domari.* Migraţia protoromilor nu a fost una care să incite interesul populaţiilor cu care au intrat în contact, consecinţa acestui fapt constituind-o lacunele în ceea ce priveşte atestarea lor documentară până în secolul al XIV-lea. Lipsa spectaculozităţii migraţiei romilor sugerează faptul că contactele cu ceilalţi nu au fost violente şi că acest proces s-a derulat pe termen lung. Itinerariile au fost şi sunt creionate de asemenea prin intermediul lingvisticii, cuvintele preluate de romi din idiomurile popoarelor cu care au coabitat, reprezentând pentru cercetători un indiciu al traseului pe care l-au urmat romii în migraţia lor înspre Europa.

Cauzele migraţiei nu se cunosc, reprezentând una dintre enigmele neelucidate ale trecutului romilor, un mister care odată elucidat, ar putea reprezenta o cheiţă importantă a rezolvări multor altor enigme ale istoriei protoromilor şi a romilor, alături de răspunsurile la dilemele privitoare la părăsirea subcontinentului indian de către protoromi. Practic desluşirea cauzelor migraţiei şi depistarea momentului plecării se condiţionează reciproc, în condiţiile în care este evident că desluşirea cauzelor migraţiei ar fixa mult mai clar intervalul de timp în care s-a declanşat migraţia şi viceversa. În lipsa reperelor de care vorbeam antichitatea şi evul mediu rom pot fi creionate prin intermediul analizei într-un context istoric mai

larg, al speculaţiilor făcute pe marginea mişcărilor de populaţii, generate de diferite evenimente istorice, şi al referirilor la mişcări de populaţii indiene atestate do cumentar.

224 • Şahul persan Ardashir (224-241) ajunge la conducerea imperiului sasanid, ultimul imperiu persan preislamic, fiind întemeietorul dinastiei sasanide (224-651). Acesta cucereşte şi transformă nordul Indiei într-o colonie a Persiei, eveniment istoric pe care unii cercetători îl consideră a fi momentul în care s-a produs migraţii ale indienilor înspre vest, iar prin extrapolare şi ale strămoşilor rromilor. În cea ce priveşte fixarea momentului plecării strămoşilor romilor din India s-a optat pentru intervalul temporal cuprins între secolul al II- lea şi secolul al VIII-lea.
241 • La conducerea imperiului persan, vreme de treizeci şi trei de ani, ajunge Shapur I, fiul lui Ardashir, interval de timp în care este consemnată o migrarea a unor grupuri de indieni, duşi la Kabul, pentru a fi folosiţi la diferite lucrări. Oricum durata procesului de migraţie al romilor reprezintă o necunoscută a istoriei. Se menţionează perioada evocată anterior, adică cea cuprinsă între secolele II-VIII, sau o alta cuprinsă între secolele II-XII, intervale temporale trasate vag, tocmai pentru a suplinii carenţele informaţionale . Oricum în cadrul procesului de migraţie, în care se pare că romii s-au deplasat în valuri succesive, individualizându-se trei ramuri, respectiv ramura de nord sau *lom*, ramura de sud-vest sau *dom* şi în fine ramura de vest sau *rom*, cea mai numeroasă. Aceste grupuri din ramura rom au ajuns în Imperiul Bizantin, deplasare datorată, probabil, înaintării turcilor selgiukizi în Armenia, unde a rămas vreme de câteva secole, ulterior migrând în spaţiul european central, vestic sau nordic. Cert este că s-au afirmat o serie de teorii care încearcă să surprindă aspectele migraţiei rome. Astfel cercetătorii avansează ideea că strămoşii populaţiei rome, după părăsirea Indiei, au străbătut în itinerariul lor teritoriile Pakistanului, Afganistanului şi Iranului contemporan, vreme de câteva secole, pentru ca la sfârşitul secolului al X-lea şi începutul secolului al Xl-lea, să fie prezenţi în nordul Mesopotamiei. De aici se presupune că un grup s-au îndreptat înspre Nord, stabilindu-se în partea centrală a continentului asiatic, pe teritoriile Tadjikistanului, Kirghiztanului, Kazahtanului, Uzbekistanului şi al Turkmenistanului, precum şi în provincia chineză Sintzean. În cea ce priveşte grupul principal al strămoşilor romilor, se avansează ipoteza producerii unei trifurcaţii într-o zonăce cuprinde un areal consistent, în speţă nord-vestul Iranului, nordul Irakului, estul Turciei, Azerbaidjanul, Armenia şi Gruzia. Astfel s-au individualizat grupurile *lom* sau “de nord”, *dom* sau de “sud-est” şi *rom,* “de vest”. Grupul *lom* s-a deplasat înspre nord, străbătând teritoriile Azerbaidjanului, Armeniei şi al republici Gruzine. De aici unele voci ale romologiei consideră căo parte dintre aceşti *lom*s-au îndreptat înspre nord-vest, prin Caucaz, străbătând Daghestan, Cecenia, Oseţia, Kabardino-Balkaria şi teritoriile republici Calmâca, prin nord-vestul Marii Negre, ajungând în Balcani, de unde s-au îndreptat înspre estul, centrul sau vestul Europei. Grupul *dom* la rândul său s-a îndreptat înspre sud-vest, trecând prin Siria, Palestina, Egiptul, traversând Africa de Nord, de unde cei rămaşi se poate să fi traversat Mediterana în Spania califatului arab, unde s-au întâlnit cu reprezentanţii

celei de-a treia ramuri, respectiv ai grupului *rom* veniţi din Balcani pe direcţia est-vest şi au traversat MunţiiPirinei. O altă ipoteză mai susţine că o parte a romilor din grupul *dom* au ajuns, duşi de arabi, şi în Tanzania, respectiv în Insula Zanzibar. Cea mai importantă ramură, cea a grupului *rom*, a descins din arealul trifurcaţiei înspre vest, înspre Imperiul Bizantin, ajungând, desigur prin Asia mică, în Balcani, rămânând vreme de câteva secole în peninsulă, după care au migrat în centrul, vestul şi estul Europei.

circa 400 • Grupuri de indieni nomazi migrează înspre regiuni aflate în vestul Indiei. Printre nomazii prestatori de servicii diverse se speculează că ar fi fost şi strămoşii romilor, cercetătorii optând pentru avansarea perioadei cuprinse între secolele III-X ca interval temporal în care s-a derulat migraţia romilor din India înspre Europa. Concluziile lingviştilor nu au reuşit să fixeze consensual un anumit areal în care au habitat strămoşii romilor, părerile avizate în domeniu susţinând că aceştia au trăit fie în zonele centrale, fie în cele nordice ale Indiei.

420 • Pe tronul imperiului persan ajunge Bahram al V-lea Gur (420-438) despre care în cronici medievale se afirmă că interesat de starea de spirit a supuşilor săi, şahul în cauză îl convinge pe regele indian Shangul să-i trimită din India muzicanţi şi artişti, cu scopul de a-i bine dispune pe supuşii săi, prin intermediul reprezentaţiilor artistice, în speţă prin cântece şi dansuri. În consecinţă, conform legendei, din India au descins în Persia astfel de indivizi, împreună cu familiile lor. Episodul este relatat de către Istoricul persan *Hamza al-Isfăhănl,* despre care se ştie că a murit în anul 967, autor al cărţii *Ta'rih fi muluk al – ‘ard,* scrisă în arabă în anul 950, în traducere o “Istorie despre regii Pământului”, în care a făcut referire şi la migraţia indienilor în Persia, precum şi de către cronicarul persan *Firdousi (Firdawsi) – i Rumi* (Abul Kasim Mansur, 932 -1020) în poemul epic intitulat *Săh Name,* redactat în jurul anului 1011, în care include şi legenda aducerii muzicanţilor de către şahul Bahram al V-lea Gur. La rândul său, cărturarul *Al – Ta'alibl,* născut în jurul anului 1020 în Afganistan, autor al unei “Istorii a umanităţii”, *Gurar al – Siyar,* redactată în jurul anului 1050 aminteşte evenimentul în secţiunea dedicată Persia, inspirându-se se pare dintr-o carte persană scrisă în jurul anului 950, care nu s-a păstrat însă. Numărul avansat de cărturarii care au relatat legenda este impresionant, ridicându-se la ”12.000 de *zoti”* conform cronicarului Hamza al – Isfahăriî, respectiv la “10.000 de *luri”* dupa Firdousi, denumirile desemnând acelaşi grup etnic. Pentru ca aceşti *luri* sau *zott* să se poată întreţine, conform cronicarilor, Bahram a dăruit fiecărei familii câte un bou, un măgar precum şi grâu pentru semănat ogoarele, beneficiarii având obligaţia de a distra gratis poporul, în acest scop fiind dispersaţi în diferite colţuri ale statului. Indienii însă au mâncat boii şi grâul, păstrând măgarii. După un an, revin *cu feţele palide,* datorită lipsurilor, însă Bahram Gur îi condamnă la pribegie în câştigarea existenţei, zicându-le: *Nu trebuia să prăpădiţi grâul! Acum mai aveţi doar măgarii. Puneţi tot ce aveţi pe spinările lor, pregătiţi-vă instrumentele şi corzile şi puneţi-le sub ei!* Interesant este că *zott* sau *luri* sunt denumiri date romilor de către persani în Siria, Palestina, Egipt, termenul de *luri* regăsindu-se şi sub forma lexicală de *nuri,* iar *zott* reprezentând forma arabă a termenului de *jat,* care reprezintă şi numele unei populaţii

indiene, cu o filozofie de viaţă asemănătoare romilor nomazi europeni. Actualmente în Afganistan termenul de *jat* are un sens peiorativ – cu aceleaşi conotaţii ca şi cel de ţigan în Europa contemporană – fiind extins asupra comunităţilor şi a grupurilor ce creează probleme sociale celorlalţi afgani. Firdousi scria despre respectivii *luri* că *şi astăzi, continuă să rătăcească în căutare de-ale gurii, să doarmă cu câinii şi lupii, mereu sub cerul liber, şi să fure ziua şi noaptea.* Voci importante din rândul romologilor consideră că amintitul cronicar arab a comis o eroare considerându-i pe nomazii *lurii,* contemporani lui, descendenţi ai muzicanţilor aduşi din India de către Bahram al V-lea Gur. Pe de altă parte, în Iranul contemporan, romii sunt încă numiţi *luri*, iar în Damasc, *zott*. Tot în prezent în Turcia sau Irak, trăiesc ca şi în Afganistan sau Iran, grupuri de indivizi care asemeni romilor nomazi au tendinţa să exercite o profesie ambulantă, excelând în special în domeniul prelucrării metalelor şi al divertismentului. Excluşi de populaţia majoritară, cu un statut marginal, relaţiile lor cu sedentarii sunt de tip economic. Nomazii sunt vorbitori de limbi indo-ariene, astfel că grupurile numite *dom, karaci* sau *kurbati,* care trăiesc în Siria, Palestina, Iordania, Irak, Iran sau Azerbaidjan, vorbesc limba domari. În Tadjikistan *parya* au drept limbă maternă o variantă a limbii radjashatni, iar comunităţile *inku* şi *jat* din Afganistan şi *doma* din Pakistan, folosesc o limbă indo-ariană care aparţine grupului lexical central indian. Alte asemenea populaţii, din Caucaz până în Sudan, sunt vorbitoare de idiomuri al căror lexic este de origine indo-ariană, exemplul sugestiv în acest sens constituindu-l populaţiile iraniene, *karaci* şi *luti,* grupul etnic *nawar* din Egipt, *bahlawan* din Sudan, precum şi *bosa* sau *lom* din Armenia, vorbitori ai limbi*lomavren*. De asemenea în India, sunt numeroase grupurile de nomazi, specializate în practicarea diferitelor tipuri de servicii şi care lucrează, de exemplu, ca prelucrători de metale, împletitori, muzicieni sau dansatori, fiind denumiţi, în peisajul castelor indiene,*domi*, denominaţie din aceiaşi familie de expresii ca şi termenul de *dom* existent în Orientul Mijlociu sau *doma* în Pakistan, respectiv *lom* în Armenia şi *rom* în Europa. Frapant este faptul că aceşti nomazi indieni utilizează pentru desemnarea celuilalt, a străinului, a sedentarului, cuvinte asemănătoare, respectiv *gadjo* în romani, *kazza* în domari, *kaca* în lomavren, *kajwa* în dom din India, *kanjaro* în kanjari, *kajja* în sasi sau *kaja* în nati.

II. Evul Mediu-perioadă de migraţie înspre Europa, atestare documentară, robie, pelerinaj şi salvaconducte.

Noţiunea de Evul Mediu derivă din limba latină, Medivm Aevvm şi provine din filologia umanistă a Renaşterii, unde definea sub forma media latinitas intervalul de timp cuprins între împăratul roman Constantin cel Mare (306-337) şi cel francez Carol cel Mare (768-814). Denumirea a fost preluată, începând cu secolul al XVIII-lea, de către literatura şi în istoriografia occidentală, având iniţial sensul peiorativ de „Evul Mediu întunecat" caracterizat prin cruzimile inchiziţiei cu arderea pe rug a vrăjitoarelor şi ereticilor, o perioadă de obscurantism. Reabilitarea noţiunii şi includerea sa în circuitul ştiinţific se petrec abia în secolul al XIX-lea, în epoca romantismului, atunci când Evul Mediu devine o perioadă idealizată în literatură şi în artă. Convenţional Evul Mediu reprezintă intervalul temporal cuprins între căderea Imperiului Roman de Apus în 476 şi cucerirea Constantinopolului la 1453 de către turcii lui Mehmed Fatih. La nivel global, un punct de reper după care se ghidează cercetătorii în periodizarea istorică îl reprezintă şi descoperirea Americii de către Cristofor Columb din 1492. Conform specialiştilor în domeniu această epocă istorică cuprinde, între 476 -1000, Evul Mediu timpuriu, între 1000-1300, Evul Mediu feudal, iar între 1300-1453, Evul Mediu târziu. Cert este că în cea ce priveşte periodizarea, noţiunile nu au caracter de postulat, fiind circumscrise subiectivismului cercetătorului. Definită inspirat drept o sinteză între Antichitate şi creştinism, Epoca Medievală este caracterizată de migraţia popoarelor, de etnogeneza popoarelor europene, de constituirea statelor feudale, de Reconquista spaniolă, de afirmarea imperiului carolingian, al imperiului romano-german, de înflorirea şi decăderea imperiului bizantin sau de expansiunea turcă în Balcani. În spaţiul mioritic Epoca Medievală este încadrată cronologic între 602 şi 1600, respectiv trecerea slavilor la sud de Dunăre şi unirea Ţărilor Române de către Mihai Viteazul, perioadă în care cronologic s-a desăvârşit etnogeneza românească, s-au afirmat statele medievale româneşti sau s-a derulat lupta de cruciadă a marilor domnitori medievali. Cert este că istoria europeană a romilor debutează în Balcani,fie în secolul al XI-lea, informaţiile fiind controversate, fie la jumătatea secolul al XIV-lea, în Serbia ţarului Duşan, moment lipsit de controverse,pentru ca la finele secolului al XIV-lea aceştia să fie atestaţi şi în spaţiul românesc. Indiferent de atestarea documentară şi descinderea lor în Peninsula Balcanică, destinul european al romilor a fost circumscris marilor evenimente istorice derulate pe Bătrânul Continent şi contextului politic medieval aferent. Observăm doar că, pe baza informaţiilor din perioadă, o paralelă între Occident şi Orient prin prisma valorilor contemporane, dezavantajează clar Estul, unde romii aveau statutul de robi, în timp ce în Vest erau vremuri prielnice practicării nomadismului, pe baza salvconductelor, a penitenţelor şi a ospitalităţii sedentarilor, ospitalitate generată tocmai de către aceste scrisori de protecţie, emise de către autorităţile statelor şi oraşelor europene în general.

651 • După prăbuşirea Imperiului persan al Sasanizilor s-a derulat prima invazie arabă în teritoriile armeneşti ale fostului imperiu, pentru ca în deceniile următoare Armenia să devină provincie a Califatului arab. Cucerirea ei a avut loc între anii 694-695, moment cu impact puternic în evoluţia istorică a romilor aflaţi în Armenia, care implicit ajung sub dominaţie politică arabă. Interesant este faptul că împrumuturile lexicale arăbeşti în romani sunt nesemnificative cantitativ, cea ce a generat numeroase controverse şi teorii speculative. **669-670** • Califul Muawiya,

respectiv Marwan ibn al-Hakam ibn Abu al-'Ca ibn Umayyah, 623-685, a adus mai multe familii de zott de la Basra la Antiohia, acţiune motivată ca fiind o măsură de prevenire a unor tulburări din partea *zott*-ilor, consideraţi fideli persanilor.

710 • Califul Al-Walid ibn Abd al-Malik sau Al-Walid, la rîndul său, dislocă contingente importante ale populaţiei zott, cea ce dovedeşte atât numărul mare al acestora, cât şi faptul că reprezentau un grup etnic cu un potenţial ridicat în cea ce priveşte afinitatea înspre tulburări sociale.

720 • Exodul populaţiei zott, determinat de autorităţile arabe,are continuitate, astfel că Yazid al II-lea, respectiv Yazid bin Abd al-Malik, calif între 720-724, a deportat un număr important de reprezentanţi ai populaţiei zott, care împreună cu turmele de bivoli, de care nu au fost deposedaţi, au fost colonizaţi atât în Antiohia, cât şi în aşezările limitrofe, Masisa sau Buka.

800 • În jurul acestui an sunt consemnaţi,în cronografia lui Teofan Izpovednik, redactată în Frigia, aşa-zişi *atsingani,* termen care semnifică *intangibil, spurcat, de neatins.* Printre altele, cronicarul face referire la raporturile amicale dintre împăratul bizantin Nicefor I sau Nikephoros (802 – 811) cu *maniheii, care îşi zic pavliceni,* şi cu *atsinganii,* o sectă eretică a căror membrii practicau magia. Cert este că, în virtutea sprijinului oferit prin practicile vrăjitoreşti în reprimarea revoltei din 803, *athinganii* au primit din partea lui dreptul de a se deplasa liber prin tot Imperiul Bizantin. În lucrările dedicate studiului istoriei, limbii sau culturii romilor termenul îmbracă diverse forme respectiv *adsinkani, athiganoi, athigganeim, athingani,athinganoi, âQiyyovox, athinghars, atingar,* arorvKavor**,** *atsincan, atsykanoi, atsigane, atsinganein, atsingani, atsinganoi, atsinganos, atsinkanos, atsinkanos, azinganos* etc. Imaginea declasatului din lumea creştină este transferată şi asupra non-sedentarilor romi, de la aceste tipuri de asocieri depreciative cu *athiganoi,* (dar şi cu păgânii, tătarii etc) precum şi a confuziei cu egiptenii, născându-se şi cele mai multe dintre apeletivele date etniei de către europeni. În consecinţă, după numele sectei eretice *atsiganoi,* romii sunt deunumiţi *ţigani* de către români, sârbi sau bulgari, *ciganie* de către polonezi, *cziganyoc* de către maghiari, *sigayner* de către norvegieni, *zigenaren* de către suedezi (fiind utilizaţi *şisigayneren* în norvegiană sau *zigenare* în suedeză), *cigani* de către slovaci, *ţigane* de către sloveni, *tsiganes* de către francezi, *ţigane* de către ruşi, *zingari* de către italieni, *zigeuner* de către nemţi, *cikani* de către cehi, *ciganos* de către portughezi, *tshingian* de către turci sau greci. De asemenea este posibil ca termenul englez *tinker* sau *tinkler* să rezulte din adaptarea lingvistică a termenului de *zigeuner,* specific spaţiului german. Apelativul de *egipteni* (în greacă *aigyptiaki)* a rezultat din confuzia iscată între numele unui sat de romi denumit *Gyppe,* situat în Peloponez, cu Egiptul. Ca urmare a incertitudinii, în cea ce priveşte locul de baştină al romilor, au rezultat diferite alte denominaţii, respectiv *evghite* în Albania, *egyptiens* în Franţa secolelor XC-XVII, precum şi *gitan, gitanos, giptianos* sau *egiptanos* în Spania, *egypcios* în Portugalia, *gypsies* în Anglia (de la *egypcions, egypsies) woonwagenbewoners, egyptenaren* sau *gipten* în Olanda, *gyphtos* în Grecia. Alte denumiri paralele, cu un sens peiorativ, date romilor sunt şi *faraoni* în română sau *phdrao nephka* în maghiară, respectiv *oamenii lui Faraon,* care sunt doar variaţii legate

de falsa origine egipteană, *svart tattaren,* în Suedia şi Filanda, *haiden* adică păgâni în spaţiul germanic, *mustalainen* în Finlanda. Romii mai sunt identificaţi şi cu numele de *skojare* în Suedia, *skayere* sau *fant* în Norvegia, fiind un alt termen anterior aplicat atât romilor cât şi nomazilor non-romi din sudul Norvegiei şi din unele părţi ale Suediei, spaţii în care sunt utilizate şi alte denominaţii cum ar fi *resande, resandefolket, dinglare* sau *tavringar.* Tot în Peninsula Scandinavă, în Norvegia, romii sunt identificaţi ca *tatere* sau *romanifolk.* Romii norvegieni îşi spun *romani, romanoar, romaniswl* sau *vandriar.* În Franţa, deoarece numeroase grupuri de romi au venit din Boemia, a rezultat o altă confuzie care a generat denominaţia de *bohemiens.* Din aceeaşi categorie de termeni, rezultaţi prin confuzie sau asocieri, mai fac parte alte nume date romilor în istorie de către europeni, cum ar fi *sarazini* în Franţa, nume atestat încă din 1419, *filisteni* în Polonia, precum şi *walachi, saraceni, agareni, nubiani* sau *tătari,* întâlnite cu predilecţie în spaţiul german. Romii din Armenia se autoidentifică cu termenul de *lom*, iar romii ce trăiesc în ţările din Orientul Mijlociu cu cel de *dom.*

820 • Începând cu acest an până în 824 un grup numeros de populaţie zott este deportat de arabii lui Al-Ma'mun, calif între813-833, deportarea efectuându-se pe malurile sudice ale râului Tigru, în Irak. Numărul acestora este estimat la circa 27.000 de indivizi şi au fost deportaţi după înăbuşirea unei revolte în arealul oraşelor Khaneikin şi Ainzarba. **855** • În contextul unui atac bizantin asupra Siriei, cronicarul persan Tabari sau Tabaki face referire la numărul consistent de populaţie zott, prizonieră de război, care de altfel, ulterior a fost deportată. Acest contingent de populaţie zott au reprezentat probabil, cea mai mare parte principala a romilor necalificaţi, mutată la nord în Armenia, ajunsă mai târziu şi în Europa.

1000 • În jurul acestui an se pare că reprezentanţi ai populaţiei zott ajung în peninsula Balcanică, pe teritoriile Greciei sau Turciei contemporane, la acea dată provincii ale imperiului bizantin, condus de către împăratul bizantin Vasile al II-lea Bulgaroctonul, adică *Omorâtorul de bulgari* (976-1025), împărat care a reprezentat dinastia macedoneană.

1001 • Din acest an, până în anul 1026, nord-vestul Indiei a fost invadatde şaptesprezece ori de către trupele ghaznivide, conduse de sultanul Mahmud de Ghazni. Rezistenţa indiană a războinicilor rajput a fost acerbă, dar Mahmud a fost victorios, luând circa o jumătate de milion de sclavi. După o serie de istorici acest moment este legat de istoria migraţiei în valuri ale romilor, prizonierii indieni fiind deportaţi în cadrul imperiului Ghaznavid. Mahmud de Ghazni sau Yamin ad-Dawlah Abul-Qasim Mahmud Ibn Sebuktegin (971-1030) a fost cel mai mare conducător al Imperiului Ghaznavid. Dinastia Ghaznavidă a fost fondată de către Abu Mansur Sabuktigin (942-997), cunoscut sub numele de Nasir-ud-din Sabuktigin, de asemenea fondator al Imperiului Ghaznavid, care se întindea peste o mare parte din Persia, precum şi în nordul subcontinentului indian, centrul imperiului constituindu- l însă Afghanistanul contemporan. Dinastia în cauză s-a afirmat între anii 975 şi 1186.

1018 • În *Cartea Yaminilor,* operă a cronicarului arab Al Utbi, este radiografiată una dintre campaniile militare alesultanului Mahmoud Ghazni în India. Năvălitorii descind până la Kannauj, care era în epocă o

zonă prosperă, cu o populaţie numeroasă ce atingea 53 000 de locuitori. Oraşul este cucerit de Mahmoud Ghazni, care transformă populaţia în robi, vânzându-i împăratului Persiei ca muzicanţi sau meşteşugari. Practic o ipoteză asupra migraţiei romilor susţine ipoteza că romii contemporani sunt şi descendenţi ai populaţiei din Kannauj şi împrejurimi, populaţie care a părăsit regiunea în urma evenimentelor evocate. **1050** • Romologi importanţi consideră că în jurul acestui an un grup numeros de romi vin din Armenia înspre Europa, consemnându-se astfel, în această perioadă, un segment temporal important în cadrul procesului de migraţie al romilor.

1068 • La mănăstirea Iberon sau Iviron de pe muntele Athos este redactat textul hagiografic georgian *Viaţa Sfântului Gheorghe Atonitul* de către călugărul georgian George Hucesmonazoni, cu această ocazie fiind menţionaţi şi eretici *iathincani,* respectiv "aoiyyavor", după autor *descendenţi din SimonMagul, samariteni numiţi "atsincani", faimoşi magicieni şi şarlatani.* Discipolul lui Gheorghe Atonitul descrie modul în care împăratul bizantin Constantin Monomachos (1042 – 1055) apelează la ajutorul unui grup de *adsincani,* recunoscuţi *pentru arta lor de a ghici şi a face farmece,* pentru al scăpa de animalele sălbatice, care îi decimau vânatul din parcul imperial Philopation şi nu îl lăsau să se odihnească cu urletele lor. Pentru a ucide fiarele, aceştia au folosit carne vrăjită, fiind răsplătiţi, după satisfacerea capriciilor împărăteşti, cu generozitate. Împăratul, impresionat de priceperea de care au dat dovadă, voind să le testeze limitele, i-a pus să repete vrăjitoria pe propriul câine. Conform cronicarului georgian, Sfântul Gheorghe a trecut însă crucea pe deasupra cărnii vrăjite şi câinele a rămas în viaţă. Oricum asocierea cu romii a *adsincanilor* din textul călugărului georgian este privită cu circumspecţie în romologie. Practic, până înspre anul 1348, de când datează documentul emis de către despotul sârb Ştefan Duşan privind taxele care urmau să fie plătite de *cingarie,* nu există atestări documentare ale romilor în Europa unanim acceptate, după cum s-a mai spus controversele fiind indisolubil legate de studiul istoriei romilor în perioada anterioară anului 1348, anul atestării prezenţei romilor în Europa.Oricum mulţi dintre cercetători consideră că în cadrul imperiului bizantina fost preluată denumirea de *rom*, după numele generic dat populaţiei imperiului, *roman, romeu* sau *romaios.*

Circa 1100 • Matei Kopitar, într-o menţiune dintr-una din scrisorile arhiepiscopului Teofilact Ohridski către împăratul Alexei I Comnen, ce datează de la sfârşitul secolului XI şi începutul secolului XII, face la rândul său referire la ereticii *Zayavdt,* adică *adsincani,* menţiune care a iscat controverse între specialişti pe marginea consideraţiei că, în respectiva scriere, avem practic de-a face cu prima referire documentară la populaţia romă.

1192 • Forţele armate coalizate ale statelor din Rajputana, conduse de regele Chauan Prithiviraja, obţin în 1191 o mare victorie împotriva sultanului Muhammad din dinastia ghurizilor, în prima bătălie de la Tarain, în apropiere de Delhi. Un an mai târziu însă, în cea de-a doua bătălie de la Tarain, acelaşi sultan Muhammad zdrobeşte coaliţia din Rajputana, regele Prithiviraja căzând pe câmpul de luptă. După cucerire, războinicii rajput se pare că ar fi migrat împreună cu familiile lor înspre

Europa. Acest episod militar, urmat de un exod de populaţiei, este ultimul care, sub o formă sau alta, este transferat de către cercetători înspre studiul istoric dedicat procesului de migraţie a romilor în Europa.

1200 • Teodor al IV-lea al Antiohiei, ierarh bisericesc binecunoscut sub numele de Teodor Balsamon sau Valsamon, patriarh al Antiohiei între anii 1185 şi 1199, un specialist în drept canonic ortodox, răspunzând întrebărilor Patriarhului Marcu III al Alexandriei (1186-1203), face referire printre altele şi la *athiganoi.* Practic aceştia sunt amintiţi de teolog în cadrul unui comentariu dedicat canonului LXI al Sinodului Ecumenic Quinisex, cunoscut drept Consiliul Ecumenic de la Trullo, convocat de împăratul Iustinian al II-lea la Constantinopol în 692, conciliu numit şi Sinodul *Trulan,* întrucât sesiunile s-au ţinut în sala boltită în care s-a desfăşurat şi cel de-al şaselea Sinod Ecumenic. Printre altele, cei 21 de episcopi prezenţi,care au ratificat nu mai puţin de 102 canoane,au condamnat şi secta eretică în cauză, printr-un canon care prevedea o excomunicare, pe o durată de şase ani, pentru toţi cei care se îndeletnicesc cu ghicitul viitorului, cu practicarea farmecelor sau cu dresura animalelor sălbatice destinate spectacolelor de circ. Ulterior Balsamon face referiri cu conotaţii peiorative la *athinganoi,* catalogându-i drept ventriloci şi vrăjitori. Practic percepţia negativă a acestora, imaginea lor declasată reprezintă o constantă în istorie, termenul fiind transferat ca apelativ asupra romilor nomazi, care datorită nomadismului şi filozofiei de viaţă non- sedentare se încadrau perfect în tiparul declasatului. Comentariile specialistului în drept canonic, incluse în *Pidalionul* (în greceşte cîrmă respectiv Hadakrov) sau Cârma Bisericii, compilate de Sfântul Nicodim Aghioritul (1749-1809) sunt valabile şi în prezent în biserica ortodoxă.

1260 • Ottokar al II-lea al Boiemiei (1253 -1278), de asemenea şi duce de Austria (12511276), de Stiria (1260-1276), de Carinthia (1269-1276), de Carniola (1269-1276) şi lord de Pordenone, într-o scrisoare adresată papei Adrian al IV-lea, îi menţionează pe *cingari* ca oşteni ai regelui Béla al IV-lea, din dinastia arpadiană, rege al Ungariei şi al Croaţiei între 1235-1270, state aflate în epocă într-o uniune personală, în condiţiile în care, în nord-vestul Transilvaniei, a exista totuşi o familie de nobili denumită *Zygan,* cu rădăcini genealogice ce coboară până înspre 896, an în care ungurii au emigrat datorită pecenegilor din *Atelkuzu* (în limba maghiară *Etelköz,* se traducere *între râuri,* adică regiunea celor cinci râuri, dintre care trei au fost identificate în mod sigur, respectiv Nistru, Siret, Prut, celelalte putând fi Nipru şi Bug) înspre Panonia. Se cuvine şi în acest context menţiunea că tendinţa de corelare a termenului de *cingar* cu romii provoacă rezerve în rândul specialiştilor. **1283** • Patriarhului Gregorios al II Kyprios al Constantinopolului (1283-1289) într-o scrisoare adresată marelui logofăt Theodor Muzalon, intervine în favoarea colectorului de impozite, pe nume Monembasan, textul fiind considerat de către mulţi specialişti ca unul dintre primele documente care atestă prezenţa romilor în Balcani. Scrisoarea 117, publicată în timpul familiei Eustratiade, se referea la *Un oarecare Monembasan – care se pregăteşte să adune impozitele de la aşa numiţii egipteni şi aţigani, m-a implorat în aceşti termeni: „Puneţi un cuvânt bun pentru mine, Excelenţă, într-un fel sau altul, şi determinaţi repede inima imperială să considere existenţa mea ca*

fiind distrusă şi să-mi acorde favoarea iertării, în marea sa bunătate, şi să mă elibereze de spaime, în aşa fel încât să nu mai fiu expus la pericole , de vreme ce am îndurat destule, dincolo de ceea ce justiţia poate tolera. Patriarhul cere Marelui Logofăt să-i acorde o audienţă solicitantului şi să-l ajute. Acesta îi răspunde în aceşti termeni, fiind vorba de scrisoarea 118, publicată de asemenea în timpul familiei Eustratiade: *Referitor la cererea adresată prea milostivului Împărat, în legătură cu colectorul de impozite care a suferit o nedreptate: Dacă o nedreptate se comite faţă de un colector de impozite şi i se fură ceea ce deja a strâns, persoana care păstrează cea mai mare aparte a sumei colectate nu este întotdeauna autorul unei injustiţii, şi, uneori, este mai bine ca o persoană să-i aducă şi acestuia un prejudiciu, în aşa fel încât el să nu poată face o nedreptate.*

1290 • Un alt document s-ar părea că face referire la un grup de cizmari *athinganoi,* care îşi desfăşurau activităţile specifice tocmai pe Sfântul Munte Athos. **1314** • În *Cronica lui Dalimil,* redactată în limba cehă, sub formă de versuri, cronică ceare pretenţia că descrie evoluţia umanităţii de la Turnul Babel până în anul 1314, se face referire la *soldaţii tătari,* în capitolul intitulat *despre păgâni.* În condiţiile în care în Evul Mediu şi Epoca Modernă se făcea confuzie între tătari şi romi, scrierea este considerată de către unii specialişti ca una dintre cele mai vechi referi documentare la romi.

1322 • Romii au descins în insula Cipru, posibil din coloniile Crusader, aflate pe coasta estică
a Mării Mediterane, pe teritoriul statelor contemporane Liban şi Israel.

1323 • Călugărul franciscan de origine irlandeză, Symon Simeonis, respectiv Simon Fitzsimmons, autorul lucrării *Itinearium Symonis Semeonis ab Hybernia an Terram Sanctam,* aflate în prezent în posesia bibliotecii din Cambridge, la Corpus Christi College, aflat în pelerinaj la Ierusalim, alături de Hugo Iluminatorul, pelerinaj iniţiat din localitatea irlandeză Clonmel, descrie un grup de nomazi, aflaţi pe insula Creta, în afara oraşului Heraklion, care susţineau că sunt descendenţi ai biblicului Ham, fiul lui Noe. Cronicarul ne informează că aceştia se opresc într-un loc nu mai mult de treizeci de zile, călătorind dintr-un loc într-altul ca şi arabii, locuind în corturi mici şi întunecoase, veşnic pribegi şi rătăcitori, pedepsiţi parcă de divinitate să împlinească un anumit blestem. Călugărul spune că *acolo, în afara cetăţii, am văzut de asemeni un neam, urmând ritul grecesc şi*
pretinzând a face parte din familia lui Chaym (Ham). Ei nu se opresc niciodată sau doar rareori într-un loc mai mult de treizeci de zile dar, întotdeauna pribegi şi rătăcitori, blestemaţi parcă de Dumnezeu, după cea de-a treizecia zi se deplasează precum arabii, de la un răzor la altul, de la o peşteră la alta, cu corturile lor dreptunghiulare, joase şi întunecate.

1323 • Istoricul şi astronomul Nikheporos Gregoras (1295-1360) în *Istoria Bizanţului* aminteşte de un grup de romi acrobaţi, care din Constantinopol, în itinerariul lor artistic, au ajuns în Macedonia şi Serbia, unde au susţinut spectacole şi la curţile suveranilor locali. Nikephoros Gregoras este considerat, împreună cu profesorul său, Theodoros Metochites, ca fiind cel mai important savant şi cel mai mare astronom al Bizanţului.

1335 • Ieromonahul Matei Vlastares sau Vlastar, un important canonist şi

imnograf din secolul al XIV-lea, de la mănăstirea Maicii Domnului Peribleptos din Tesalonic, în cea mai cunoscută din scrierile sale are ca subiect dreptul canonic, lucrare denumită *Nomocanonul* (în greacă *νομοκάνων,* termen ce provine de la *νόμος,* adică *lege*, şi κανών respectiv *rânduială,* sau mai concret *îndreptare bisericească).* În lucrarea sa cărturarul grec face referire la femei rome care practică magia, la romi care au îmblânzit şerpi, purtându-i la pieptul lor, la grupul de romi de la mănăstirea Ksiropotamos, de la muntele Athos, precum şi la văduva Ana, fiica lui Limocherval, care s-a măritat cu un bărbat de etnie romă. **1346** • Se presupune că la această dată – contestată la rândul ei – în insula Corfú (Kerkira) a fost creată o feudă *ţigănească,* respectiv *feudum acinganorum,* ai căror membrii se ocupau cu fierăria. Feuda a funcţionat până în secolul al XIX -lea, în condiţiile în care insula revine din 1360 veneţienilor (alte voci avansând data de1346 sau 1386!) această*feudum acinganorum,* fiinţând până în secolul al XIX-lea.
1347 • „Moartea neagră" respectiv ciuma loveşte Constantinopolul, fapt ce determină migraţia romilor înspre Europa centrală şi de vest.
1348 • Romii sunt atestaţi în Serbia ţarului Ştefan Uroşal IV-lea Duşan, rege al sârbilor din 1331, ţar al sârbilor şi al grecilor din 1345. Practic într-un document care se referă la ctitorirea mănăstirii din Prizren, emis de către ţarul sârbilor, astfel că romii, respectiv *cingarije,* sunt menţionaţi ca meşteri ai lăcaşului de cult amintit.
• Italianul Nicolo Frescobaldi aflat în localitatea Modon (Methâni), din vestul Peloponezului, în Depresiunea Messenia, a consemnat prezenţa *ţiganilor fierari,* adică a *mandopolinilor,* aflaţi în afara zidurilor oraşului. Cronicarul italian interpretează greşit statutul marginal al acestora, crezându-i pelerini în căutare de penitenţă, care se rugau pentru iertarea păcatelor. Data descinderii veneţianului în amintitul oraş este contestată, avansându-se şi alţi ani, respectiv 1350, 1381 sau 1384, ca momente ale prezenţei veneţianului în urbe.
1362 • Prezenţa romilor *curelari* este semnalată în Dubrovnik, oraş aflat actualmente în Croaţia. Astfel un meşter aurar este somat oficial să returneze *egiptenilor* Vlahus şi Vitanus opt monede de argint, date de către romii în cauză meşterului pentru păstrare. Somaţia este o consecinţă a unei petiţii, în speţă *Ad petitionem Vlahus et Vitanus Egzptiorum,* înaintate de către cei doi autorităţilor din Republica din Ragusa. Se cuvine precizarea că în secolul al VII- lea, locuitorii din Epidaurum au fondat oraşul Ragusium sau Ragusa, pe o insulă apropiată de coasta dalmatică, ferită de invaziile barbarilor. Ulterior Ragusa s-a unit cu oraşul slav de pe coastă, Dubrovnik. Devenită o republică care oscila între independenţă şi autonomie în Evul Mediu, precum şi un punct important în cea ce priveşte organizarea cruciadelor, Ragusa a atins un nivel remarcabil de dezvoltare în perioada secolelor XV şi XVI. **1368** • Romii sunt atestaţi documentar în acest an de către izvoarele istorice într-un alt oraş croat, respectiv la Zagreb, în perioada uniunii dinastice dintre Croaţia şi Ungaria. Practic după ce Tomislav devine primul domnitor al Croaţiei în anul 925, regatul croat medieval atinge maxima expansiune în timpul domniilor lui Petar Kresimir al IV-lea (1058-1074) şi a lui Dmitar Zvonimir (1075-1089). După moartea lui Stjepan al II-lea în 1091, se stinge şi dinastia Trpimirovic, Ludovic I rege al Ungariei din 1077 până la moartea sa, survenită în 1095,

revendicând fără succes coroana croată. Dezideratul său a fost realizat de către Koloman,rege al Ungariei (1095-1116)şi al Croaţiei din 1102. Astfel din 1108 titulatura sa a fost *derege al Ungariei, Slavoniei, Croaţiei şi Dalmaţiei.* În următoarele patru secole, Regatul Croaţiei a fost condus de către un Ban, numit de regele Ungariei.
1370 • Termenul de *cygany* este atestat de izvoarele maghiare, atât ca denumire a unor localităţi, cât şi ca nume de familie, o dovadă a prezenţ ei romilor printre maghiari.
1373 • Romii sunt amintiţi din nou la Zagreb, documentele surprinzându-le prezenţa în calitate de meşteşugari, care deserveau prin activităţile lor locuitorii urbei. **1378** • În Bulgaria, conform *Diplomei de la Rila* a ţarului Ivan Şişman (1371-1395),romii se pare că trăiau în apropierea mănăstiri Rila, fiind menţionată în document localitatea *Agoupovi Kleti.* Prin amintitul act se consideră, de către unii dintre istorici, că ţarul a donat mănăstirii câteva sate unde trăiau romi, în condiţiile în care termenul de *agoupovi* desemnează romii sedentari.
• În oraşul Nauplia (Nâfplion), situat în Peloponez, guvernatorul veneţian reconfirmă căpeteniei Ian a *athinganilor* privilegiile dobândite de înaintaşii lui.
• Arhivele oraşului Zagreb fac refere la romi şi în decursul acestui an,aceştia fiind trecuţi în evidenţele oficiale ale urbei tot datorită calităţii de meşteşugari.
1382 • Documente oficiale emise de autorităţile judecătoreşti ale oraşului Zagreb, în perioadă denumit Agrem, consemnează în oraş un număr însemnat de meşteri măcelari, a căror nume erau *Cygan, Chickan* sau *Czyganychyn,* nume considerate a fi o dovadă a prezenţei rome. **1385** • Dan I, domnitorul Ţării Româneşti (cca. 1383-1386) dăruieşte mănăstirii Tismana posesiunile mănăstirii Vodiţa, lăcaş de cult ctitorit de către domnitorul Vladislav I (13641377) în perioada 1370-1371. Corelându-se cu data înălţării aşezământului religios rezultă că donaţia efectuată în contul mănăstirii Vodiţa s-a produs în jurul anului 1370, Dan Vodă confirmând dania de *40 de sălaşe de aţigani* dăruiţi Mănăstirii Vodiţa de către domnitorul Vladislav, înainte cu aproximativ două decenii. Practic voievodul valah precizează că acele *40 de sălaşe de aţigani să fie slobozi de toate slujbele şi dăjdiile de venitul domniei mele.* Într-o altă traducere a documentului emis de către Dan I se specifică faptul că *Pe lângă acestea, întăresc şi câte a dăruit şi a dat în scris mănăstirii sfântului Antonie unchiul domniei mele, sfânt răposatul Vladislav voievod: satul Jidovştiţa cu Potocul şi la Dunăre, vâltoarea de la mijloc toată şi venitul de la opt pescării şi Dunărea de la Padina Oreahova până la Mostiştea de Sus şi Vodiţa Mare pe amândouă părţile, cu nucile şi cu livezile şi seliştea Bahnei şi moară în Bistriţa şi ţigani, 40 de sălaşe. Toate acestea le dăruieşte şi le întăreşte domnia mea, cu toată porunca şi întărirea, ca să fie nestrămutate şi neclintite. De asemenea, şi satele să fie slobode de toate muncile şi dările şi veniturile domniei mele.* În documentele emise în 1385 şi 1387, referitoare tot la Mănăstirea Vodiţa, se specifică faptul că sunt *întărite cele câte a dăruit unchiul domniei mele, Vladislav Voievod, mănăstirii Sfântului Antonie de la Vodiţa (...) şi Vodiţa Mare, pe amândouă părţile, cu nucii şi cu livezile, cu seliştea Bahnei şi moara în Bistriţa şi 40 de sălaşe de ţigani.* Dania atestată statutul social de robi al romilor şi implicit robia în spaţiul românesc. Marele istoric Nicolae lorga afirma că *ţiganii arată*

prin organizarea lor actuală care era cea a românilor în secolul al XIII-lea, căpeteniile lor, voievozii, poartă părul lung, papuci de purpură, au sub ascultarea lor juzi; numele principilor români au fost adoptate de robii lor: Vlad, Dan, Radu. Ei păstrează chiar şi unele particularităţi de limbă arhaică. Cert este că în Ţara Românească şi Moldova se vor individualiza trei categorii de robi romi, respectiv robi domneşti, care aparţineau domnitorilor, robi mănăstireşti, aflaţi sub stăpânirea mănăstirilor, şi robi boiereşti, care se aflau în proprietatea boierilor.

1387 • Mircea cel Bătrân (1386-1418) reconfirmă în acest an daniile fratelui său Dan I,

inclusiv cele 40 de sălaşe de *aţigani* mănăstirilor Vodiţa şi Tismana: *Mai întâi întăresc cele dăruite de sfânt răposatul părintele domniei mele, Io Radul voievod, satul Vadul Cumanilor cu jumătate Toporna şi balta Bistreţ, de la Topolăţa până la Bârzogârla, mai sus de Covaciţă, cu satul Hârsomuinţi şi Tismena pe amândouă părţile, cât a fost Ligăcească şi Ruşească şi 400 de găleţi de grâu din judeţul Jaleşului, pe fiecare an. Şi cine va fi găletar, să nu întrebe pe domnia mea despre aceasta, ci să-l trimită aşa acolo la mănăstire. Pe lângă aceasta, întăreşte domnia mea câte a dăruit sfânt răposatul fratele domniei mele, Io Dan voievod, nucii, câţi copaci sunt pe Jaleş, în Dăbăceşti şi din casa domniei mele, pe fiecare an, 10 burdufuri de brânză, 10 caşcavale, 10 pături, 10 postavuri de îmbrăcăminte şi 10 postavuri de încălţăminte. Pe lângă aceasta, dăruieşte şi domnia mea mai sus-zisei mănăstiri a preasfintei născătoare de Dumnezeu satul numit Jarcovţi şi seliştea Stanciştor pe balta Bistrăţ, pe partea unde a fost odinioară ...şi amândouă Vărovnicele şi Prilepeţ şi Petroviţa şi Vârbiţa. Pe lângă aceasta, întăreşte domnia mea şi câte a dăruit sfânt răposatul unchiul domniei mele, Vladislav voievod, sfântului Antonie de la Vodiţa, satul Jidovştiţa cu Potocul şi vâltoarea de la mijloc, la Dunăre, toată, la iuţeli, şi venitul de la opt pescării şi Dunărea de la Padina Oreahova până la Mostiştea de Sus şi Vodiţa Mare, pe amîndouă părţile, cu nucii şi cu livezile, cu seliştea Bahnei şi mori în Bistriţa şi 40 sălaşe de ţigani.* Romii de la mănăstirea Tismana sunt reamintiţi în documentele referitoare la posesiunile lăcaşului din anii 1391, 1392 sau 1439.

• Prezenţa romilor este atestată, de către documentele istorice, în oraşul sloven Ljubljana.

1388 • În Muntenia, acelaşi mare voievod Mircea cel Bătrân donează ctitoriei sale, mănăstirea Cozia, satul Orleşti, satul lui Stoian Halgaş, un obroc anual şi *300 de sălaşe de ţigani.* De asemenea, îi întăreşte satul Cruşia şi mal multe locuri, dăruite de alţii, hotărând totodată modul de alegere a egumenului: *Încă a mai dăruit domnia mea obroc de la curtea domniei mele, pe fiecare an: 220 de găleţi de grâu şi 10 buţi de vin şi 10 burdufuri de brânză şi 20 de caşcavale şi 10 burdufuri de miere şi 10 bucăţi de ceară şi 12 bucăţi de postav şi 300 de sălaşe de ţigani.* Posesiunile de acest tip ale lăcaşului de cult sunt reamintite în documentele din 1392, din 1421, unde sunt menţionate doar 45 de sălaşe de ţigani, din 1443, cu 50 de sălaşe de romi, din 1451, cu 50 de sălaşe, din 1475, cu 300 de sălaşe, din 1478, cu 350 de sălaşe, din 1488, cu 300 de sălaşe. Interesant este că se constată că până în secolul XIX, deci vreme de circa cinci secole, romii robi ai mănăstirilor Cozia şi Govora exploatau

sarea din ocnă.
• În Slovacia de azi a fost fondat satul *Ciganvaja,* astfel că o serie de familii care locuiau acolo încep în curând să folosească cuvântul *cigany* sau *cigan.*
1390 • În Transilvania, în registrele locale redactate în perioada cuprinsă între anii 1390 şi 1406 sunt amintiţi în Ţara Făgăraşului şaptesprezece *ţigani de cort,* aflaţi sub stăpânirea unui oarecare boier Costea, într-o perioadă în care regiunea se afla sub stăpânirea domnitorului muntean Mircea cel Bătrân: *Paul de Thomor, căpitanul Făgăraşului, întăreşte mai multor români stăpânirile pe care le-a avut> odinioară răposatul Costea, strămoşul lor, din vechime, din domnia răposatului şi strălucitului domn Mircea voievod al părţilor Transalpine şi ban de Severin: ocinele cu drept boieresc Viştea-de-Jos şi Viştea-de-Sus întregi, precum şi în acelaşi chip jumătate din ocina Arpaşul-de-Jos cu toate folosinţele ce ţin de ele, adică 17 ţigani de cort, arătaţi mai jos pe nume, pe care i-au stăpânit şi să-i stăpânească şi acum.*
1391 • În Valahia, în jurul acestui an, Mircea cel Bătrân a emis un hrisov în care confirma daniile anterioare făcute mănăstirii Tismana, dăruind lăcaşului de cult şi satele Jarcovăţ, Suşiţa şi altele, precum şi venitul domnesc de la roţile de la Bratilov ale lui Ciop Hanoş. *Pe lângă acestea, întăreşte domnia mea şi câte a dăruit sfânt răposatul unchiul domniei mele Vladislav voievod sfântului Antonie de la Vodiţa: satul Jidovştiţa cu Potocul şi tot vârtejul de la mijloc, pe Dunăre, la iuţeli şi venitul de la opt pescării şi Dunărea de la Padina Oreahova până la Mostiştea de Sus şi Vodiţa Mare, pe amândouă părţile, cu nucii şi cu livezile, până la seliştea Bahnei şi moara în Bistriţa şi 40 sălaşe de ţigani.*
1392 • În Ţara Românească, Mircea cel Bătrân a reconfirmat posesiile mănăstirii Tismana, dăruindu-i şi satele Jarcovăţ, Suşiţa, Pesticevo, Sogoino sau Sălcişor: *întăreşte domnia mea câte a dăruit sfânt răposatul unchiu al domniei mele Vladislav voievod sfântului Antonie de la Vodiţa: satul Jidovştiţa şi grâu, găleţile de la satul lui Costea în Topolniţa şi tot vârtejul de la mijloc, pe Dunăre, la iuţeli şi venitul de la opt pescării şi Dunărea de la Padina Oreahova până la Mostiştea de Sus şi Vodiţa Mare pe amândouă părţile, cu nucii şi livezile până la seliştea Bahnei şi moara în Bistriţa şi ţiganii, 40 sălaşe.* Acelaşi voievod a confirmat proprietăţile mănăstirii Cozia, dăruindu-i şi alte satele, precum şi un număr foarte consistent de romi robi: *Dau şi două sate unu numit Cereaşov, mai sus de Slatina şi al doilea pe Dunăre, Poroiniţa; dau şi o moară în Râmnic şi altă moară pe Căţălui la Giurgiu şi satul pe Luncavăţ, Bucureştii şi pe Olt două sate mici, Bogdăneştii şi Luncianii. Şi încă a dat domnia mea Săpatul cu hotarul, până la gura lalovniţei şi până la Carare<ni> şi ţigani 300 de sălaşe. Şi încă am dăruit domnia mea şi Uliţa la Râmnic pe Olt şi satul numit Hinateştii cu tot hotarul până la Troian şi până la apa Râmnicului şi alt sat pe Catalui, numit Bujorani cu tot hotarul.*
1397 • Începând cu acest an guvernatorul veneţian Ottaviano Bono al oraşului Nauplion, din estul Peloponezului, instalează pe loan Ţiganul *(Johannes Cinganus)* în funcţia de *drungarius acinganorum,* respectiv de comandant al unui grup de soldaţi, calitate pe care acesta din urmă o va deţine vreme de şapte ani. Funcţia avea un caracter ereditar.
1399 • Conform unor reputaţi romologi este atestată prezenţa romilor în

Cehia, unde certificatul execuţiilor seniorilor Rozmberkîn Boemia de Sud menţionează prezenţa într-o bandă de hoţi, în afara mai multor germani, *a unui oarecare ţigan, grăjdarul Andrew.* Documentele amintesc de altfel şi un complice în speţă un *ţigan negru.*

1400 • În cadrul ţaratului bulgar, de-a lungul coastei albaneze, pe litoralul Adriaticii, a fost consemnat habitatul unui număr ridicat de romi.

1401 • În Polonia, într-un document a fost menţionată prezenţa romilor în Cracovia, la acea dată în uniune dinastică cu regatul Lituaniei şi al Ungariei. Practic în condiţiile în care în anul 1370 Ludovic I al Ungariei a fost încoronat ca rege al Poloniei, după moartea acestuia survenită în 1382, a debutat o îndelungată perioadă de interregn încheiată cu încoronarea fiicei lui Ludovic, Jadwiga de Anjou, nu ca regină a Poloniei, ci ca rege, în 1384. Doi ani mai târziu „regele" Jadwiga s-a măritat cu ducele Lituaniei logailas (Jagiello), cunoscut ulterior ca Vladislav al II-lea,rege al Poloniei între anii 1386-1434. Împreună cu vărul său, Vitold, mare duce al Lituaniei, au încheiat uniunea polono-lituaniană, consfinţită de pactul de alianţă de la Horodlo pe Bug, astfel că, după acceptarea Uniunii de la Krewo din 1386, Marele Ducat al Lituaniei a făcut parte dintr-o uniune personală cu Regatul Poloniei. Ulterior reprezentanţi ai dinastiei Iagello, ce au domnit între anii 1386 şi 1572 ca regi ai Poloniei şi ca mari duci ai Lituaniei, au fost, de asemenea, din secolul al XV-lea şi regi ai Ungariei şi Boemiei. După semnarea Uniunii de la Lublin din 1569, Marele Ducat a intrat într-o federaţie cunoscută ca Uniunea statală polono-lituaniană. În cadrul federaţiei, Marele Ducat al Lituaniei avea guvern, armată, sistem juridic şi buget separate. În 1795 statul polono-lituanian a fost dezmembrat de vecinii mai puternici, în speţă Prusia, Imperiul Rus şi Imperiul Austriac. Cadrul istoric evocat este necesar pentru a înţelege diferite evenimente istorice în care au fost implicaţi romii în spaţiul evocat.

1404 • Călugărul dominican Ioan,arhiepiscop de Sultanieh, autor al operei *Libellus de notitia orbis,* ne informează că romii erau *răspândiţi peste tot.* Arealele unde trăiau romii se pare că erau întinse.

1405 • Izvoarele documentare atestă prezenţa romilor în Lvov, un important centru medieval, oraş aflat actualmente în Ucraina, în epocă aflându-se în componenţa regatului polonez. **1407** • Prezenţa romilor este consemnată la Hildesheim, oraş aflat în actuala Germanie, unde în registrul de cheltuieli *Hildesheimer Stadtrechnung* se menţionează că *în data de 20 septembrie au fost văzuţi tătarii turnând vin.* În prezent aceasta este, se pare, cea mai veche atestare a prezenţei romilor în vestul Europei, perioadă în care romii, pentru a beneficia de diferite avantaje, susţineau că sunt pelerini creştini.

1410 • În Danemarca sosesc aşa-numiţii *tatere,* fiind primiţi cu ostilitate de către danezi. În consecinţă romii s-au stabilit în zonele mlăştinoase din Jutland, unde s-au ocupat cu creşterea animalelor, unii prosperând datorită practicării comerţului cu lână.

1411 • În Moldova, boierului Şoldan Petru îi este dăruit satul de robi Tămârtăşeuţi, de pe Şomuz, fiind se pare primul boier proprietar de robi atestat documentar din Moldova şi Ţara Românească.

1414 • În Moldova, un document oficial, redactat la Suceava, se referă la

domnitorul Alexandru cel Bun (1400-1432) care răsplăteşte loialitatea lui Toader Piticul pentru *credincioasa lui slujbă'",* Toader primind trei sate, *un sat la Cobâla, unde este casa lui, unde [este] a fost Veriş Stanislav, iar alt sat la gura Jeravăţului, unde cade în Bârlad, anume unde au fost cneji Lie şi Ţigăneştii, iar al treilea sat pe Bârlad, unde este altă casă a lui, unde sunt cneji Tamaş şi Ivan.* Anterior, în 1402, domnitorul moldovean a făcut danie mănăstirii Moldoviţa patru familii de tătari, ca robi, în concepţia unor specialişti prin aceasta dovedindu-se faptul că robia era practicată în Moldova anterior sosiri romilor.

• În *Wochenausgabebucher,* adică registrul săptămânal de cheltuieli al oraşului Basel, se specifică faptul că un *heide* a primit *10 schillingi* din partea autorităţilor. *Heide* sau *păgân* devine sinonim cu rom în spaţiul german vreme îndelungată.

• Referire la prezenţa romilor în oraşul german Hasse, se face şi în *Cronica din Hesse,* respectiv *Hessiche Cronik,* scriere redactată cu două secole mai târziu evenimentelor ce le evocă. Hesse este în prezent un oraş în Germania contemporană. Conform unei alte cronici, respectiv *Meisser Cronick,* redactată şi ea la o dată ulterioară faptelor, romii au fost expulzaţi din urbe doi ani mai târziu.

• Prezenţa romă este consemnată de către documentele istorice şi într-un alt oraş german, respectiv înEssen.

1415 • În lucrarea *Şederea lui Mazaris în Hades,* redactată sub formă de scrisoare fictivă, adresată lui Holobol în infern, Mazarius se referă la eterogenitatea etnică din sudul peninsulei balcanice: *În Peloponez, tu nu-ţi dai seama!, oh, prietene, trăiesc tot felul de naţiuni; nu este nici simplu, nici foarte necesar să trasezi frontiere care să le despartă, dar poţi cu uşurinţă să le distingi limbile, după ureche. Iată cele mai importante grupuri: lakedaimoni, italieni, peloponezieni, slavi, iliri, egipteni şi evrei (şi printre ei mulţi cu sânge amestecat)*. Referirea
scriitorului bizantin la *aiguptioi,* respectiv egipteni, pentru o serie de romologi reprezintă o atestare a prezenţei romilor în regiune, ca una dintre principalele naţiuni din Peloponez în epocă, de unde se poate presupune că romii erau numeroşi în zonă.

1416 • În Transilvania, prezenţi în Kronstadt, actualmente Braşov, un grup de romi primesc din partea oraşului bani şi mâncare. Conform documentelor conducătorul nomazilor era *Maestrul Emaus din Egipt* care era *însoţit de 120 de tovarăşi,* existând oameni care dădeau bani şi hrană *domnului Emaus din Egipt şi celor 120 de însoţitori ai săi.*

• Romii sunt expulzaţi din regiunea Meissen din Germania, această măsură luată de autorităţi constituind prima lege antiromă cunoscută în spaţiul german.

• Un grup de romi este atestat în documentele epocii pe teritoriul Cehiei de azi.

1417 • În Transilvania, conform legii, romilor din fiecare comitat li s-a impus un lider, respectiv *agilis,* subordonat lui *egregius,* numit în funcţie de contele palatin al Transilvaniei. Palatinii, respectiv *Pfalzgrafen,* erau judecătorii de la Curte, în număr de doi, şi-l reprezentau pe rege în timpul absenţei sale.

• Conform documentelor oficiale emise de autorităţile din Hildesheim au fost acordate pomeni *tătarilor din Egipt pentru al cinsti pe Dumnezeu.*

• Romii sunt atestaţi documentar în acest an şi în oraşul elveţian Zurich.
• Cronicarul Hermann Cornerus, călugăr dominican, specifică în *Chronica novella,* redactată la 1435, faptul că, în jurul acestui an, un grup de romi străbat oraşele Luneberg, Hamburg, Lubeck, Weismar Rostock, Stralsund şi Greiswald. Epopea este confirmată şi de către cronicarul Rufus din Lubeck care credea că romii sunt tătari, numărul lor fiind de circa 400 de indivizi, conform autorului. Călugărul Hermann Cornenus scrie printre altele că *anno 1417 quaedam extranea et praevie non visa vagabundaque multitudo hominum de occidendalibus partibus venit în Alemaniam, perambulans totam illam plagam usque ad regiones maritimas Secanos se nuncupantes*.
1418 • Romii sunt înregistraţi în Colmar, unde sunt consemnaţi de actele oficiale un grup de 30 de păgâni, adică *heiden.*
• O ceată de romi ajunge la Frankfurt am Main, unde au primit *patru livre şi patru arginţi pentru pâine şi carne*. Cu această ocazie în cronică este consemnată şi cea mai veche scriere despre Micul Egipt ca ţară de baştină a romilor, menţionată începând din acest an ca atare în diferite documente sau cronici, după numele satului de romi *Gyppe*, din vecinătatea localităţii Modon în Peloponez,acest *Gyppe* fiind confundat de către cronicari cu Egiptul propriu-zis. Confuzia a generat practic şi termenul de *egipteni* în diferitele sale forme aplicat romilor. Se presupune că asumarea pelerinajului şi a rolului de pelerini, în scopul obţinerii de avantaje, reprezintă rezultatul contactelor avute cu creştinii, anterior plecării din Peninsula Balcanică. Practic, în drumul lor înspre locurile sfinte, pelerinii creştini poposeau câteva zile în Epir şi în Peloponez, percepţia lor pozitivă de către ceilalţi, inspirându-i pe romi.
• La Strasbourg,în Hexagon, din Cronica municipală a urbei aflăm că. în cursul anului în cauză, au descins în amintitul oraş o ceată de romi, respectiv *dezeyzinger.*
• Conform *Cronicii lui Mulich* un grup de circa 50 de romi, ce susţineau că vin din Egipt,descind în Augsburg,actualmente în Germania, romii fiind conduşi de către doi duci.
• În acelaşi an romii descind şi în Meissen sau Leipzig, precum şi în spaţiul elveţian.
1419 • Scrierile menţionează descinderea romilor în oraşul belgian Antwerp, dar şi la Lucerna.
• În spaţiul elveţian, cronicarul Conrad Justinger sugerează că peste 200 de romi, în speţă *heiden* botezaţi, au fost izgoniţi din Berna datorită furturilor.
• Prezenţa romă este atestată de asemenea şi în Zurich (oraş în care unde conform cronicarilor romii au venit din Igritz o localitate din Ungaria) sau Solthurn şi Basel.
• Nume de *Cygan* sau *Czygan* sunt atestate până înspre 1436 în sudul Poloniei.
• Ducele Andreas şi *sarazinii* săi ajung în Franţa, la Châtillon-sur-Chalaronne, unde oraşul francez face o donaţie în contul cetei de romi, care pretind că poartă scrisori de la împăratul romano-german Sigismund către ducele de Savoia, donaţie care a constat în mâncare şi bani, respectiv trei florini. La Macon romii aceluiaşi duce Andreas impresionează, conform documentelor, populaţia prin statură şi înfăţişare,

primind din partea oraşului provizii, în ciuda faptului că femeile practicau magia, ghicitul şi chiromanţia. La Sisteron, unde au stat două zile, „sarazinilor” li s-a refuzat intrarea în oraş, primind totuşi hrană din partea autorităţilor. Este vorba despre grupul aceluiaşi autointitulat duce.

1420 • Ducele Andreas cu a lui ceată ajunge la Bruxelles, unde, conform arhivelor, primeşte, pe lângă 25 de monede de aur, băutură constând în bere şi vin, precum şi o vacă, patru oi şi pâine. Grupul, estimat la aproximativ 100 de persoane, cu circa 40 de cai, ajunge ulterior şi în Olanda, la Deventer, unde susţin în faţa autorităţilor urbei că vin din Egipt, de unde au fost alungaţi datorită practicării religiei creştine. În localitatea olandeză aceştia profită de acelaşi salvaconduct primit din partea împăratului romano-german, pentru a avea parte de un tratament binevoitor. Cert este că grupul primeşte 25 de florini şi desigur hrană, fiind apoi însoţiţi până la Goor.

• Scrieri ale epocii atestă prezenţa romă la Friesland,precum şi în apropiere de Leiden.

1421 • În Ţara Românească, domnitorul Radu Prasnaglava (1420-1422; 1426-1427) a confirmat mănăstirilor Cozia şi Codmeana daniile tatălui său, Mircea, în speţă *satele Jiblea, Bradeţeni, Seacani, Calişăneşti, Lunceani, Bogdăneşti şi metohurile de la Râmnic şi cu 5 mori şi iarăşi 45 de sălaşe de ţigani şi satul Hinatesti şi o ocnă la Ocna de sus şi Bucureşti pe Luncavăţ şi în Slatina metohurile cu viile şi în Severin 3 sate, Curilo şi Grodanoviţi şi Micleuşevţi şi în Bistriţa şi satul Vadastriţa şi Mamina cu toate bălţile şi satul de la Catolui cu metohurile şi cu moara şi cu toate bălţile, începând de la Săpatul până la gura lalovniţei pe Dunăre, cu vama şi cu duşegubine şi gloabele şi satul Carareani de la lalovniţa şi metohurile pe Vodnea cu moară şi în Târgovişte metohurile şi 2 mori şi 10 sălaşe şi ocina lui Baseam Vişicheşti, mai sus de Topoloveni şi satul Ciocaneşti şi metohul de la Spinet cu 2 vii şi 2 mori de la Piteşti şi ocina lui Mamacic şi Radeşti pe Başcov şi vama de la Genune, acestea toate le dă şi le dăruieşte domnia mea acelor sfinte mănăstiri să fie ocină şi de ohabă, cât va trăi domnia mea.*

• Oraşul Brugeseste vizitat de către *egipteni,* conduşi de către un duce şi un conte.

• Seniorul *Miquiel principe de Latinghem* şi *egiptenii* săi, alungaţi de sarazini din Egipt datorită religiei creştine, au primit din partea autorităţilor din Tournai 12 monede din aur.

• La Mons în Belgia este consemnată o dublă descindere a cetelor de romi, în urbe ajungând atât grupul de circa 80 de persoane al ducelui Andreas din Micul Egipt, care prezintă permisul de liberă trecere semnat de Sigismund de Luxemburg, cât şi ceata de circa 60 de persoane a lui Mihail, care pretinde că este fratele lui Andreas.

• Un funcţionar din Arras redactează o exotică descriere a unei cete de circa *treizeci de egipteni,* conduşi de către un conte posesor al unei scrisori de protecţie din partea împăratului, romii primind hrană şi adăpost din partea oraşului unde au stat trei zile. **1422** • Conform unei cronici elveţiene ducele Mihail prezintă autorităţilor din Basel scrisori de recomandare din partea papei(prima atestare a unui act papal de acest tip) şi a altor suverani laici europeni, salvaconductele nefiindu-le de nici un folos însă. Totuşi trebuie să remarcăm faptul că falsificarea bulelor

papale, a scrisorilor de recomandare, a permiselor de liberă trecere era o îndeletnicire subterană profitabilă în Evul Mediu.

• *Cronica de la Bologna* se referă la un grup de romi, conduşi de către ducele Andrei, care au ajuns în oraşul din peninsula italică, unde au stat două săptămâni. Ducele a susţinut că regele Ungariei care le-a confiscat pământurile, drept penitenţă pentru trecutul păgân, şi le-a poruncit să meargă la papă, pentru a obţine iertarea păcatelor, fiind condamnaţi la pribegie vreme de şapte ani. În cronică se specifică faptul că ducele a susţinut că iniţial au fost 4.000 de oameni, însă, după aproape şase ani de pribegie, numărul lor a scăzut drastic. Romii au fost crezuţi, bucurându-se de ospitalitatea italienilor. Conform unui text tradus din italiană în 1730 la Milano în *Rerum Italicarum Scriptores* de către editorul L.A. Muratori, *mulţi locuitori s-au dus să-i vadă, datorită nevestei ducelui, care putea să ghicească şi să prezică ce avea să se întâmple în viaţa unui om, la fel ce se întâmpla şi în prezent, câţi copii avea, dacă nevasta era blândă sau rea, şi multe alte lucruri. În multe cazuri ea spunea adevărul. Şi dintre cei care s-au dus la ghicit, puţini au fost aceia cărora nu li s-a furat punga de bani sau cărora ţigăncile nu le-au tăiat bucăţi din haine. Femeile din ceată mergeau prin oraş, în grupuri de câte şase sau opt, intrau în casele orăşenilor, îndrugau tot felul de scorneli, timp în care altele puneau mâna pe tot ce se putea lua. În acelaşi fel vizitau şi magazinele, sub pretextul de a cumpăra ceva, dar una din ele începea să fure. Multe hoţii s-au comis la Bologna în acest fel. Aşa că s-a dat de ştire prin oraş că vizitarea ţiganilor se pedepsea cu o amendă de cincizeci de lire şi cu excomunicarea, pentru că ţiganii erau cei mai vicleni hoţi din lume. Li s-a permis chiar celor ce fuseseră jefuiţi să-i fure la rândul lor pe ţigani, ca să-şi acopere paguba; ca urmare câţiva cetăţeni s-au strecurat noaptea într-un grajd, unde ţiganii îşi ţineau câţiva cai, şi l-au furat pe cel mai frumos. Străinii vrându-şi calul înapoi, s-au învoit să dea înapoi o mare parte din obiectele furate. Dar văzând că nu mai erau multe lucruri de furat pe acolo, ţiganii au plecat spre Roma. De remarcat faptul că aceştia sunt cel mai urât soi de oameni întâlniţi pe aceste ţinuturi. Erau uscăţivi, tuciurii şi mâncau ca porcii. Femeile lor umblau de colo, colo, cu schimbul, purtând o mantie asupra peste umeri, cercei în urechi şi-un văl lung pe cap. Una dintre femei a născut un copil chiar în piaţa oraşului şi după trei zile a plecat mai departe, cu celelalte femei.*

• În *Cronica din Forli,* redactată de către călugărul Hieronimus, autorul estimează numărul romilor ca fiind de circa 200 de indivizi, nomazii susţinând de data aceasta că vin din India: *Chronicon fratris Hieronymi de Forlivio ab anno MCCCXCVI usque ad annum MCCCCXXXIII, specifică: Eodem millesimo venerunt Forlivium quedam gentes misse ab imperatore, cupientes recipere fidem nostram, et fuerunt în Forlivio die VII augusti. Et, ut audivi, aliqui dicebant quod erant de India. Et steterunt hinc inde per duos dies, gentes non multum morigerate sed quasi bruta animalia et furentes. Et fuerunt numero quasi ducenti, et ibant versus Romam ad papam, scilicet viri et mulieres et parvuli.*

• Conform mărturiilor scriptice, oraşul Tournai, la rândul său, a fost vizitat din nou de un grup de romi, menţionându-se hoţiile la care s-au dedat aceştia, abilitatea în ghicit şi în geambaşie a *egiptenilor*, precum şi faptul că erau conduşi de un *rege şi mai mulţi seniori* cu o mare autoritate

asupra romilor.

1423 • La Zips (Spis) în Slovacia, conform preotului Andreas din Ratisbona, actualmente oraşul Rogensburg din Germania, regele Ungariei Sigismund de Luxemburg (1387-1437), rege al Boemiei (1420-1437) şi împărat romano-german (1433-1437), eliberează un permis de liberă trecere *fidelului nostru Ladislau,* voievod al romilor. Scrisoarea de protecţie a fost redactată la castelul Spissky în limba latină: *În prezenţa noastră, veni în persoană credinciosul nostru Ladislau waynoda ciganorum [voievod al ţiganilor] însoţit de alţii care îi aparţin, care aici în Zips, în prezenţa noastră şi-au prezentat foarte umila lor solicitare... în consecinţă, noi, convinşi fiind de solicitarea lor, am considerat de cuviinţă să le acordăm acest privilegiu de fiecare dată când sus numitul voievod Ladislau şi oamenii săi vor veni în posesiunile noastre, oraşe libere sau fortificate, din acel moment noi dăm în seamă şi poruncim cu severitate credincioşilor noştri aici în faţa să îl sprijine şi să îl adăpostească pe numitul voievod Ladislau şi pe ţiganii supuşi lui, fără o opunere sau probleme, nimeni altul decât acelaşi voievod Ladislau va avea puterea de a judeca şi ierta.* În original textul cuprindea următoarele: *Sigismundus Dei gratia Romanorum Rex semper Augustus, ac Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, &c. Rex Fidelibus nostris universis Nobilibus, Militibus, Castellanis, Officialibus, Tributariis, civitatibus liberis, opidis et eorum iudicibus în Regno et sub domino nostro constitutis ex existentibus salutem cum dilectione. Fideles nostri adierunt în praesentiam personaliter Ladislaus Wayuoda Ciganorum cum aliis ad ipsum spectantibus, nobis humilimas porrexerunt supplicationes, huc în sepus în nostra praesentia supplicationum precum cum instantia, ut ipsis gratia nostra uberiori providere dignaremur. Unde nos illorum supplicatione illecti eisdem hanc libertatem duximus concedendam, qua re quandocunque idem Ladislaus Wayuoda et sua gens ad dicta nostra dominia videlicet civitates vel oppida pervenerint, ex tunc vestris fidelitatibus praesentibus*

firmiter committimus et mandamus ut eosdem Ladislaum Wayuodam et Ciganos sibi subiectos omni sine impedimento ac perturbatione aliquali fovere ac conservare debeatis, immo ab omnibus impetitionibus seu offensionibus tueri velitis: Şi autem inter ipsos aliqua Zizania seu perturbatio evenerit ex parte, quorumcunque ex tunc non vos nec aliquis alter vestrum, sed idem Ladislaus Wayuoda iudicandi et liberandi habeat facultatem. Praesentes autem post earum lecturam semper reddi iubemus praesentanti. "Datum în Sepus Dominica mor ante Festum St Georgii Martyris Anno Domini MCCCCXXIII., Regnorum nostrorum Anno ungară. XXXVI., Romanorum vero XII., Bohemiae terţ

• Aceeaşi ceată de romi au profitat de prevederile salvaconductului lui Sigismund când au descins ulterior în Franţa regelui Carol al VII-lea Victoriosul (1422-1461), astfel că franceziii-au numit pe nomazi *bohemiens,* după numele locului de unde au venit, respectiv Boemia.

• Din acest an datează şi o suspectă copie în franceză a unui la fel de suspect salvconduct acordat ducelui Andrei din *micul Egipt* de către papalitate

1424 • În Ţara Românească, voievodul Dan al II-lea (1422-1426; 1427-1431) a reconfirmat mănăstirii Tismana daniile anterioare, dăruind

lăcaşului şi satul Podeni. De asemenea *satele să le fie slobode de toate muncile şi ţiganii, 40 de sălaşe, să fie slobozi de toate muncile şi dările şi veniturile domniei mele.* Domnitorul a reconfirmat şi mănăstirii Cozia daniile lui Mircea cel Bătrân, respectiv sate, bălţi *şi încă şi 300 de ţigani, să fie acele sălaşe pentru nevoia mănăstirii şi să dea dajdie şi să slujească mănăstirii. (...) De asemenea înnoieşte şi întăreşte domnia mea acest hrisov al domniei mele, ca ori cât se cuvine sau din sate sau de la bălţi sau de la ţigani, oricine să se ferească de aceea ce se cuvine mănăstirii şi sudeţ şi globnic şi vornic şi vameş şi birari şi orice slugă şi boier al domniei mele, trimişi după milostenii şi pentru muncile domniei mele.*

• În jurnalul său acelaşi preot Andreas din Ratisbona, se referă la sosirea la porţile Rogensburgului a unor grupuri de romi formate din circa treizeci de persoane, care susţineau că vin din Ungaria, de unde au fost exilaţi: *S-au aflat lângă Ratisbona, succedându-se, uneori până la 30 de bărbaţi, femei şi copii, alteori mai puţini. Şi-au ridicat corturile pe câmp pentru că nu li s-a permis să stea în oraşe, căci prin viclenie luau tot ce nu era al lor. Erau din Ungaria şi ziceau că au fost exilaţi ca semn sau în amintirea fugii Domnului nostru în Egipt, când acesta fugea de Irod, care căuta să-l ucidă. Dar poporul zicea că sunt spioni.* Romii mai ajung în amintitul oraş, conform aceleiaşi surse, în 1426 şi în 1433, nomazii susţinând în continuare originea lor egipteană.

• Cete de romi descind în acest an şi în localităţile Munster şi Kassel din Germania actuală.

• În Transilvania este instituit voievodatul romilor, aceştia fiind conduşi de către un voievod, cu largi atribuţii judecătoreşti şi fiscale, în relaţia sa cu supuşii săi romi ardeleni. **1425** • Prezenţa romilor este atestată şi în Spania, mai precis la Zaragoza, aflată sub tutela lui Alfonso al V-lea de Aragon, care acordă în aceleaşi an două permise de liberă circulaţie lui *don Johan de Egipte Menor,* precum şi contelui Toma de asemenea din Micul Egipt, păgubit de cetăţenii din Alagon de doi câini, recuperaţi la intervenţia regelui Alfonso

• O ceată de romi au descins, conform documentelor istorice care le certifică prezenţa, în urbea germană Meisen.

1427 • În lucrarea sa *Jurnald'un Bourgois de Paris,* un anonim parizian ne informează că un grup de circa cinci sute de romi ajung la porţile Parisului. Cronicarul descrie modul în care doisprezece romi, respectiv *un duce, un conte, zece persoane, toţi călare,* vin la porţile urbei, ocupată în epocă de către englezi, şi prezintă un permis de liberă trecere eliberat de către papa Martin al V-lea. Romii au afirmat că vin de la Roma, unde au făcut un pelerinaj, pentru a-şi mărturisi păcatele, penitenţă datorată faptului că şi-au abandonat credinţa creştină, motiv pentru care romi susţineau că au fost expulzaţi din ţara lor natală. Papa, la rândul său, le-a impus drept penitenţă, să rătăcească, timp de şapte ani, prin lume,*fără a dormi vreodată într- un pat.* Pentru confirmarea istorioarei romii au prezentat autorităţilor un permis de liberă circulaţie eliberat de către amintitul papă. Autorităţile le-a refuzat totuşi intrarea în urbe, oferindu-le o zonă unde să-şi pună corturile, aproape de capela Saint-Denis. Cert este că nou- veniţii i-au fascinat pe parizieni, cu aspectul său ciudat, autorul jurnalului menţionând că veniseră o mulţime de curioşi pentru a-i vedea. În cronică romii sunt acuzaţi că se îndeletniceau cu practicile vrăjitoreşti,

în speţă cu ghicitul, că vorbeau în dodii naivilor şi că furau. Practicile neortodoxe ale romilor ajung la urechile episcopului Parisului, care descinde în tabăra romilor, luând o serie de măsuri drastice, respectiv excomunicarea, atât pentru ghicitori cât şi pentru persoanelor care şi-au arătat palmele pentru ghicit sau pe romi care vorbeau ciudăţenii. În cele din urmă episcopul Parisului i-a expulzat pe romi, care s-au îndreptat înspre Pontoise: *Împăratul şi ceilalţi stăpâni, după o îndelungată deliberare, au spus că ţiganii nu trebuie să deţină pământ în ţara lor fără consimţământul papei şi că trebuie să meargă la Roma, la Sfântul Părinte. Într-acolo s-au dus cu toţii, tineri şi bătrâni, iar pentru copii a fost o călătorie dificilă. Când au ajuns acolo, au mărturisit toate păcatele. Papa, ascultându-le mărturisirea, după o îndelungată chibzuială şi deliberare, a poruncit următoarea pedeapsă: timp de şapte ani vor trebui să umble de colo, colo fără a mai dormi vreodată într-un pat. A mai dispus, se mai povesteşte, că pentru a le asigura nişte mijloace de trai, fiecare episcop şi fiecare abate, purtător al cârjei şi al crucii, trebuia să le dea o dată zece lire de Tours. Le-a dat scrisori către prelaţi, i-a binecuvântat, după care au plecat.*

• Tot în Franţa o ceată compusă din circa 40 de romi, condusă de către contele Toma, prezintă autorităţilor din Amiens o scrisoare de recomandare semnată de acelaşi papă Martin al V-lea, obţinând permisiunea de a intra în oraş. Cu această ocazie primesc şi opt livre pariziene şi hrană. Specialiştii au remarcat similitudinile dintre grupul de romi de la Paris şi cel de la Amiens

• În Ucraina de astăzi grupuri de romi sunt menţionate în registrele oraşelor Sanok şi Lvov, localităţi care la acea vreme erau aflate în componenţa regatului Poloniei. Referirile la prezenţa romilor datează din perioada cuprinsă între 1427-1445.

1428 • În Moldova, voievodul Alexandru cel Bun (1400-1432) donează Mănăstirii Adormirii din Bistriţa 31 de *chelyadi* de romi, „chelyadi” fiind un termen de origine slavă sinonim cu sălaş, în context având semnificaţia de „familii”. Anterior în 1402 a fost atestă robia în Moldova, acelaşi domnitor dăruind mănăstirii Moldoviţa patru familii de robi tătari. Romii din cele 31 de sălaşe purtau nume româneşti ca Vlad, Mircea, Cernat sau Danciu, fiind atestat şi cneazul Coman, ale cărui atribuţii nu erau însă precizate în document. Romii în caz vor fi reamintiţi în acte oficiale în 1462, precum şi în 1487. Numărul sălaşelor a ajuns în veacul al XVI-lea la 38, sub domniile lui loan Vodă, Iancu Vodă şi Aron Vodă, pentru ca să atingă cifra de 46 de sălaşe sub Ieremia Movilă şi 62 de sălaşe la 1611, sub Constantin Movilă. Voievodul moldovean Alexandru cel Bun a mai confirmat posesii asupra romilor şi altor lăcaşe de cult mănăstireşti, precum mănăstirea Vişnevăţ, mănăstirea Neamţ, mănăstirea de la Moldoviţa sau mănăstirea din Poiana Şiretului, cunoscută mai apoi sub numele de Pobrata, miluită de Alexandru cel Bun cu patru sălaşe de ţigani.

• Edilii din localitatea Hildesheim, conform documentelor, au suportat cheltuielile rezultate din curăţirea unei case care a adăpostit o ceată de romi, aflaţi în trecere.

• În Belgia, arhivele din Bruges, în epocă important oraş în regatul Ţărilor de jos, regat creat de către Filip cel Bun duce de Burgundia (1419-1467),

atestă prezenţa romilor în urbe, aceştia fiind cazaţi în aşa-numita *Casă a Lunii.*

• În arealul spaniol prezenţa romilor este consemnată în Galicia

• Grupuri de romi sunt atestate în sudul Poloniei, unde se pare că au venit din Ungaria şi Moldova

1429 • În Moldova sunt atestaţi documentar *ţiganii* mănăstirii Vâşnevăţ, mai apoi Căpriana, în număr de cinci sălaşe, ce vor scădea numai la patru sălaşe sub Alexandru Lăpuşneanu.Tot în Moldova este atestată o categorie de robi, respectiv *robii doamnei,* în acest an Alexandru cel Bun dăruind soţiei sale Marina, printre altele, şi robi romi.

• Romii descind şi în oraşul olandez Deventer, unde *Heidens* respectiv păgânii sunt înregistraţi ca fiind originari din „micul Egipt”. Contactul cu urbea batavă a fost superficial, romii plecând rapid din localitate, sub escortă.

• În Ţările de Jos romii sunt înregistraţi şi în oraşele Nijmegen, Douai, Rotterdam, Utrecht şi Arnhem, numitorul comun al cetelor de nomazi constituindu-l faptul că în fruntea lor se aflau conţi şi duci, precum şi faptul că deţineau scrisori de recomandare eliberate de papalitate .

• La Rotterdam sunt înregistraţi un grup de romi conduşi de către un duce, care sunt cazaţi vremelnic în incinta şcolii. Autorităţile locale au dispus curăţarea ineditului dormitor după plecare cetei, care au prezentat autorităţilor scrisori de la papă şi de la ducele Burgundiei.

• La Tournai descind un grup de circa 60 de romi, conduşi de către un conte, cetăţenii fiind avertizaţi de către autorităţi să nu le facă nomazilor vreun rău.

1430 • În oraşul francez Metzeste, de asemenea, consemnată prezenţa romilor.

• Romii ajung în localitatea Konstanz, un oraş important în sudul Germaniei, situat la gura de vărsare a Rinului în lacul Bodensee, la frontiera cu Elveţ ia.

• Descinderea unei cete de romi este amintită la Fermo, în peninsula italică, unde căpetenia acestora prezintă o bulă papală

• Grupuri de romi ajung în acest an şi la Middelburg, Zutpen sau Laidenp, descinderea lor fiind atestată de către documente istorice.

• În documentele fiscale ale Imperiului Otoman al sultanului Murad al II-lea (1421-1451) este înregistrată prima referire la romi, consemnată în Registrul timarilor, timarul fiind un fel de proprietate funciară, pentru sanjak-ul de la Nicopol, în care sunt înregistrate 431 de gospodării “ţigăneşti”, adică 3,5% din totalul gospodăriilor recenzate. În conformitate cu prevederile registrului în cauză, precum şi a unor documente istorice redactate ulterior, se deduce faptul că majoritatea romilor din imperiu erau sedentarizaţi, ei individualizându-se prin apartenenţa lor etnică şi nu prin modul lor de viaţă.

1431 • O nouă ceată de romi este prezentă în acest an conform documentelor urbei, la Tournai.

• Grupul contelui Ioan din Egipt ajunge tocmai în nordul spaţiului german la Hamburg.

• Un grup de romi conduşi de către un duce din Egipt prezintă autorităţilor localităţii Middelburg scrisori de recomandare, semnate atât de papă, cât şi de către ducele Filip al Burgundiei, conducătorul Ţărilor de Jos.

1432 • Romii ajung în acest an şi în localitatea Erfurt, situată în Saxonia, grup care nu are, conform unor cercetători, nici o legătură cu diferitele cete de romi atestate de izvoarele istorice care s-au perindat prin vestul Europei.
1433 • Romii sunt atestaţi în Danemarca regelui Eric al VII-lea (1412-1439), unde au ajuns venind desigur din nordul spaţiului german.
1434 • În Moldova, în acest an este consemnată o danie de romi robi, oferită de către domnitorul Ştefan Vodă al II-lea (1433-1447),mănăstiri Moldoviţa. De asemenea sunt atestaţi documentar şi romii mănăstirii din Poiană. Mănăstirea de la Moldoviţa, pe lângă cele patru sălaşe de tătari dăruite de Alexandru cel Bun, a primit în acest an de la Ştefan voievod, fiul său, două sălaşe de romi, cu numele Coman şi Caraman. Posesia a fost reconfirmată de Petru Aron şi Ştefan cel Mare, alături de alţi doi romi robi, la care s-au mai adăugat un rob rom, dăruit de Basarab, voievodul Valahiei, un altul de Ştefăniţă voievod, precum şi o femeie şi şase copii, cumpăraţi de Petru Rareş de la birăul Reghin din Bistriţa, şi un rob dăruit de Teofilact monahul.
• O ceată de romi trece prin Frankfurt pe Main.
• Oraşul Bruges primeşte şi în acest an vizita unui grup de romi.
1435 • În Moldova, marele vornic Petru Hudici obţine două sălaşe de romi robi, aflate la curtea lui de la Mândreşti pe Siret.
• Contele Toma obţine de la regina Blanche de Navarra o donaţie de 23 de florini după care, oprit la graniţa spaniolă în oraşul Canfranc, unde i se solicită plata taxelor vamale, face apel la permisul de liberă circulaţie emis de către regele Alfonso, obţinând scutirea de plăţi. Episodul se repetă şi la Huesca unde romi trebuie să declare bunurile deţinute, respectiv cinci cai, evaluaţi la 20 de florini, patru pocale din argint şi cinci mantii din mătase.
• Un grup de romi sunt atestaţi de izvoarele documentare germane la Meiningen în Saxonia.
• Prezenţa romă este atestată de izvoarele documentare la Santiago de Compostela.
• Hermann Cornerus scrie, în *Chronica novella usque ad annum,* despre periplul romilor prin nordul spaţiului german. Textul în latină al acestui cronicar a fost publicat în 1723, la Leipzig, de către J.G. Eccard, în volumul doi al lucrării *Corpus historicam medii aevi.* Cornerus scrie că *O ceată ciudată de nomazi, nemaivăzuţi până atunci, au venit din regiunile estice în Alemania (Suabia), călătorind prin întreaga regiune până în ţinuturile de la malul mării. Au ajuns şi în oraşele de pe coastă; plecând de la Luneberg, pătrunzând în Prusia, ei au trecut prin Hamburg, Lubeck, Wismar, Rostock, Stralsund şi Greifswald. Au călătorit în cete, şi-au petrecut nopţile în câmp, în afara oraşelor, întrucât, dedându-se excesiv hoţiei, sau temut că în oraşe aveau să fie făcuţi prizonieri. Numărul lor se ridica la circa 300 de bărbaţi şi femei, fără a socoti copiii şi sugarii. Având un aspect fizic foarte urât, fiind tuciurii ca şi tătarii, îşi spuneau secani. Printre ei se aflau şi căpetenii, un duce [ducem] şi un conte [comitem] care împărţeau dreptate şi ale căror ordine erau respectate. Erau totuşi mari hoţi, îndeosebi femeile şi mai mulţi dintre ei au fost prinşi şi omorâţi. Aveau de asemenea asupra lor scrisori de recomandare, din partea unor principi şi îndeosebi de la Sigismund, regele romanilor, în baza cărora*

statele, principii, cetăţile, oraşele, episcopii şi prelaţii cărora aceştia se adresau, trebuiau să-i primească şi să-i trateze cu bunăvoinţă. Unii dintre ei călătoreau călare, iar alţii pe jos. Motivul pentru care rătăceau prin ţări străine se spune că ar fi fost renunţarea la credinţa şi apostazia lor, după convertirea lor la păgânism. Episcopii lor i-au condamnat ca, în semn de penitenţă, să pribegească vreme de şapte ani prin ţări străine.

1436 • În Moldova, Ilie Vodă a dăruit mănăstirii Neamţului satul Temeşeşti cu 10 bordeie de robi, documentul de danie menţionându-i pe Mamai cu copiii sau pe Albaş cu copiii. Pe lângă bărbaţi, documentul se referă şi la femeia lui Cârlig cu fiul său, ceea ce ar însemna că soţul decedase, femeia devenind şeful familiei.

• Un grup de 30 de romi conduşi de către contele Toma din Egipt cer ajutor, respectiv donaţii şi adăpost, autorităţilor localităţii Neveres din Franţa.

• În Valahia posesiunile mănăstirii Cozia au fost întărite şi de voievodul Alexandru Aldea (1431-1436) respectiv sate, bălţi, vămi, mori *şi ţigani.*

1438 • La Arles, un duce din Egipt este gratulat cu suma de 10 florini. Ulterior grupul de romi condus de loan primeşte şase florini, iar ceata lui George patru florini.

• Un grup de romi conduşi de către un *rege egiptean,* al aşa-numiţilor *heiden*, ajung în oraşul olandez Deventer. Scenariul se va repeta trei ani mai târziu.

1439 • O ceată de romi descind în oraşul Siegsburg, unde sunt primiţi în conformitate cu principiile ospitalităţi începutului de secol XV. Ulterior, pe fondul deteriorări imagini romilor în oraş, pomenile au fost date pentru ca aceştia să plece cât mai gra bnic.

• În *Cronica bavareză* a cronicarului german Johann Thurmeier, respectiv Aventinus, cronică redactată în anul 1522, se sugerează faptul că în acesta an romii regelui Zindel au descins în Bavaria, afirmaţie lipsită de temei istoric conform unor specialişti. Conform documentului epocii, tradus după textul latin a lui Johann Thurmaier, publicat în 1554, cu titlul *Annalium Boiorum Libri,* la Ingolstadt, *la această dată, această rasă de oameni necinstiţi, drojdia şi scursura diferitelor popoare, care trăieşte la hotarele imperiului turcesc şi al Ungariei (îi numim Zigeni) a început să pribegească prin ţinuturile noastre. Sub conducerea regelui lor Zindelo, şi prin hoţie, jaf şi ghicit caută şi se întreţin, nepedepsiţi fiind. Mint atunci când spun că vin din Egipt şi că zeii i-au constrâns la exil, şi fără de ruşine, prin surghiunul lor de 7 ani, simulează ispăşirea păcatelor strămoşilor lor, care s-au îndepărtat de fecioara cu*
pruncul Isus. Din practică ştim că ei folosesc limba vendă şi că sunt trădători. Îndeosebi împăratul Maximilian Caesar Augustus şi Albert, părintele principilor noştri, la fel ca şi alţii întăresc aceasta prin edicte publice: dar superstiţia deşartă pătrunde, precum nepăsarea, atât de adânc în minţile oamenilor, că îi face pe aceştia să creadă că ţiganii sunt prost trataţi şi tolerează pe aceştia să se furişeze peste tot, să fure şi să înşele. Italianul Adriano Collaci consideră că acest rege Zindel a condus cetele de romi care au călătorit prin împrejurimile Ratisbonei în 1424, 1426, 1433 şi1439, afirmaţie catalogată ca fiind fantezistă de către specialişti. Reţinem însă o modificare radicală a atitudinii faţă de romi, specifică în fond întregului secolul al XVI-lea şi nu numai.

• În Valahia domnitorul Vlad Dracul (1437-1442; 1444-1447) a confirmat mănăstirilor Tismana şi Vodiţa toate daniile şi cumpărăturile lor anterioare, precum şi posesiile asupra romilor robi.
1440 • Autorităţile oraşului Bruges donează, în contul unui grup de romi, suma de *6 livres perisis*.
1441 • În Valahia, domnitorul Vlad Dracul a întărit boierului Stanciu Moenescu din Ţara Făgăraşului, şi din Ţara Românească, specificând că *le-am dat lor ţigani 15: pe Manea ţiganu cu 5 feciori ai lui şi pe Pascalul ţiganul cu 3 feciori ai lui şi pre Cazac ţiganul cu un fecior lângă el şi pre Micul ţiganul cu 2 feciori lângă el.* Voievodul a confirmat, în acest an, şi mănăstirii Snagov stăpânirea asupra romilor robi.
• Un grup de romi ajung în Hamburg, unde primesc hrană şi adăpost, lipsa de ostilitate dovedită de către locuitorii Hamburgului, făcându-i să revină în urbe înspre anul 1468.
• Contele Filip ajunge la Neveres cu o ceată de circa 40 de romi.
1442 • În acest an este consemnată prima atestare documentară a unei execuţii în Braşov, fără a se face referire sub o formă sau alta la călăi care au dus la îndeplinire ordinul autorităţilor. Cert este că această ingrată ocupaţie era una adoptată de romii din marile oraşe transilvănene, în 1504, în registrele castelanilor de la Bran făcându-se referire la acei călăi *egiptii* sau *ciganorum* care-i pedepseau pe răufăcătorii din arealul castelului. În 1595 Pietro Busto, un muzicant italian aflat la curtea lui Sigismund Bathory spunea despre călăii din Braşov şi din Transilvania că erau „ţigani”, care aveau *îndeletniciri spurcate, pentru că ei fac şi pe călăii,* fiind consideraţi impuri de către ceilalţi cetăţeni ai urbei, în registrele de plată braşovene în general călăi fiind numiţi *czigani, cigani* ori *egiptii.* Statutul marginal al călăului, considerat *unrein,* respectiv impur, este foarte bine surprins de juristul german Eylenberg: *Aşa cum anumite părţi ale corpului uman, pe care modestia ne împiedică să le menţionăm, ne scapă de fecale, tot aşa călăii sunt cele mai de jos membre ale corpului politic, fiind eficienţi în curăţirea şi menţinerea statului.* Pe de altă parte această meserie declasată aducea călăului din Braşov venituri semnificative, legislaţia prevăzând că acesta primea după fiecare execuţie doi denari de la fiecare rom, pe lângă remuneraţia acordată de autorităţi, această taxă de doi denari plătită de romii braşoveni fiind abolită în 1785. Călăul mai era gratulat cu suma de 4 florini de Paşte, de Sfântul loan, de Sfântul Mihail şi de Crăciun, ajutorul călăului primind la rândul lui, cu ocazia acestor sărbători, câte 2 florini. Pe lângă aceste stipendii călăul mai primea pentru spânzurarea unui tâlhar un florin, pentru o decapitare sau o tragere pe roată câte 2 florini, respectiv 25 de denari pentru torturarea acuzaţilor. Pentru o realizarea unei imagini reale asupra venitorilor unui călău printr-un studiu de caz, se cuvine precizarea că romul Bâţă, călău în Braşov, în anul 1717 a primit pentru activitatea prestată suma de 10 florini şi 75 de denari, la care s-au adăugat premiile acordate de sărbători, câştigurile urcând la 26 de florini şi 75 de denari. Veniturile călăului Bâţă au fost de asemenea rotunjite de cele patru execuţii din 1717, pentru care călăul a primit bani atât de la autorităţi cât şi de la romii din Braşov şi din district, mai precis o sumă de circa 26 de florini, dacă se ţine cont recensămintele din anul 1755. Astfel călăul a avut un venit total în acel an 1717 de 52 de florini şi 75 de denari, o sumă

consistentă dacă se are în vedere că geambaşii de cai din Braşov plăteau autorităţilor un impozit anual de 5 florini.
•În acest an este atestată acordarea unui permis de liberă trecere contelui Mihail, şef al unei cete de romi, de către regele Frederic al III-lea, rege al Germaniei din 1440 şi împărat al Sfântului Imperiu Roman din 1452, domnind până la moartea sa, survenită în anul1493. Amintitul document a fost emis la Seefeld.
• Un grup de romi găsesc,în acest an, adăpost în oraşul Hildesheim, unde prezenţa lor vremelnică va fi consemnată constant mai mult de un deceniu .
• Grupul de romi ai lui Filip primeşte de la biserica Sfântul Andrei din Grenoble doi florini.
• La Troyers descind romii lui Toma, iar la Colmar ajunge ducele Andrei, care primeşte hrană şi adăpost, despărţindu-se amical de oraş.
• Autorităţile oraşului Tournai refuză să adăpostească un grup de romi, care cer fără succes pomană.
• În Transilvania, respectiv în Maramureş, este consemnată o poreclă de *ţigan karacion jobagio*, dată unui iobag român.
1443 • În Moldova este consemnată o danie de romi robia domnitorului Ştefan al II-lea (1433-1435: 1436-1447) către mănăstirea Probota.
• În Ţara Românească, domnitorul Basarab al II-lea (1442-1444) a întărit într-un hrisov daniile mănăstirii Cozia: *Dăruit-am acest întru tot cinstit hrisov al domniei mele sfintei mănăstiri, hramul sfânta şi de viaţă începătoare Troiţă, ca să-i fie satele: anume Călimăneştii şi Jiblea şi Brăduţenii şi Seaca şi Bogdăneştii şi Luncenii şi Hinateştii şi Bucureştii şi Vădăstriţa şi Micleuşul şi Cărarea şi Curila şi Gărdanul şi Ciocăneştii şi Stănceştii şi 50 de sălaşe de ţigani şi loc de moară la apa Prahovei şi beserică şi vamă la Jănune şi balta Mamina de la Orlea de sus, toată balta, Săpatul şi Căbălul şi Săperagul şi Podnea, Buceciul şi ţiganii de la Uliţa din Râmnic şi satele de la baltă, Cărărenii şi Luminenii şi Cornul <lui Ujog> şi moara de la Cătălui şi cu satul. Acestea toate să fie sfintei mănăstiri şi dumnezeieştilor călugări întru hrană, iar părinţilor domniei mele veacinică pomenire. Drept aceia şi domnia mea încă le-am ertat de oerit şi de gorştinărit şi de dijmărit şi de vinericiu, de găleată, de dijmă, de lemne, de fân, de povări, de podvoade şi de toate dăjdile, câte vor mai fi în ţara domniei mele. Să n-aibă nimeni a-i supăra, nici judeţ, nici globnic, nici birari, pentru că cine s-ar ispiti a lua de la aceste sate măcar un păr, aceluia să-i fie pizmaşa sfânta şi de viaţa începătoare troiţă şi în urgia domniei mele va muri, ca un necredincios şi ruşinătoriu acestui hrisov al domniei mele.*
• Ceata de *czygenier* a contelui Mihail ajunge la Basenberg, fiind primiţi de către ducele Julich-Berg, care eliberează nomazilor şi un permis de liberă circulaţie.
• Romii sunt atestaţi, în acest an, atât în Bosnia, cât şi în Danemarca.
1444 • Johannes Cinganus este reinstalat în funcţia de *drugarius,* la Nauplionde, de către *Consiliul Veneţian al Celor Patruzeci*, la puţin timp după ce acesta a fost destituit de către guvernatorul veneţian.
• O ceată de romi descind din nou în localitatea Colmar
1445 • Conform cronicarului Jehan de Wavrin domnitorul Vlad Dracul al Valahiei strămută din Bulgaria la nord de Dunăre un grup de circa *12.000 de persoane, care arăta ca egyptions,* pentru a fi folosiţi la diferite munci.

• Într-o mănăstire mică din apropierea localităţii Odenwald este înmormântat ducele rom Panuel, pe al cărui epitaf este menţionat faptul că provine din Egipt.
• În arhivele oraşului Bruges este menţionată o donaţie făcută în contul unei cete de romi cu scopul de ai determina să rămână în afara oraşului şi a-i face să plece cât mai repede.
• Grupuri de romi descind în oraşul olandez Zulphen. Ulterior, pe parcursul secolului al XV- lea, romii revin constant, în nu mai puţin de patru cazuri, fiind conduşi de către un rege, obţinând la un moment dat şi protecţia lui Charles d'Egmont, duce de Guelders.
• În cadrul Imperiului Otoman, o recenzie derulată în zona Sofiei, datată între 1445-1446, conţine informaţii detaliate despre posesiunile unui oarecare Ali, care includeau zona de case din afara oraşului Dabijiv, zonă compusă din 15 gospodării complete şi trei văduvi sau văduve, specificându-se în documente că persoanele în cauză era de etnie romă.
• În Moldova, marelui logofăt Oancea îi sunt confirmate în posesie printre altele şi *trei sălaşe de ţigani.* Tot în acest an, Ştefan al Il-lea, care dăruise episcopului Calist de Roman un rob domnesc, a prevăzut în actul de danie că episcopul avea dreptul să-l elibereze, lucru pe care episcopul nu la făcut, robul în cauză, împreună cu un altul, devenind proprietatea mănăstirii Neamţului la 1451, după moartea episcopului.
1446 • În Moldova, marele logofăt Mihu, fiul protopopului Iuga, primeşte satul Vânători de pe Bistriţa şi *şase sălaşe de ţigani*.
1447 • Grupuri de romi ajung la Barcelona în Catalonia, Spania, conduşi de către indivizi autointitulaţi duci sau conţi.
• La Romans, în Franţa, romii contelui Bartolomeu primesc hrană şi adăpost, de acelaşi tip de ospitalitate beneficiind şi ceata de romi care a descins în oraşul Orleans.
1448 • În Moldova, Ivan Porcu, paharnicul domniei, primeşte satul şi curtea de la Porceşti, pe Valea Neagră, şi *unsprezece sălaşe de ţigani*, între robii boierului aflându-se şi judele Necula.
• Acelaşi duce Julich-Berg,menţionat mai sus, acordă o scrisoare de recomandare şi contelui Dederich, conducător al unei cete de romi, cu care se pare că a fost în relaţii suficient de cordiale ca să-i mai acorde un salvaconduct şi în 1454.
• În peninsula italică descind romi din Balcani care ajung în centrul şi sudul Italiei, traversând marea, în Abruzzi şi Calabria, în perioada 1448-1532, fugind de turci.
1449 • Unui grup de romii se interzice intrarea în oraşul Frankfurt-am-Main, din Germania, împotriva lor fiind folosită violenţa pentru ai determina să plece.
1450 • Autorităţile din Colmar acordă un permis de liberă circulaţie contelui Filip şi cetei sale de romi.
• În Maramureş, este consemnată o poreclă de *czigan,* dată de data aceasta unui nobil român, în speţă *czigan nan.*
1451 • Autorităţile oraşului Bruges îşi modifică radical atitudinea faţă de romi, în comparaţie cu semnalările anterioare ale documentelor istorice, interzicând în acest an unui grup de romi să stea în perimetrul oraşului.
• În Valahia Vladislav al II-lea a reconfirmat proprietăţile mănăstirii Cozia, inclusiv *şi 50 sălaşă de ţigani.*

1452 • În Valahia, din acest an datează o copie a Nomocanonului lui Vlastares, cu un set de prevederi pentru robie, redactat la Târgovişte.
1453 • În Valahia, domnitorul Vladislav al II-lea (1447-1456) a recunoscut proprietăţile mănăstirii Bolintin, precum şi stăpânirea acesteia asupra robilor romi.
• În Transilvania, autorităţile din Sibiu fac referire la o bandă de tâlhari se pare majoritar românească, care acţiona în zona Făgăraşului. În acest context este evocată uciderea slujitorului parohului din Ighişul Vechi, de către *Cyganwsth* şi *Barbath,* adică Ţigănuş şi Bărbat.
• În Moldova, conform documentelor, robii din Baia se ocupau cu negoţul.

III. Romii între acceptare, îngrijorare şi expulzare în a doua jumătate a secolului al XV - lea şi în secolul al XVI-lea

Convenţional, istoricii au stabilit că data de început a Epocii Moderne este 1453, an în care Constantinopolul a fost cucerit de către turcii lui Mahomed Fatih. Perioada este una în care inventarea tiparului determină creşterea semnificativă a numărului de cărţi, epoca Modernă coincizând cu Renaşterea şi Umanismul, cu expansiunea Imperiului otoman, cu marile expediţii geografice şi descoperirea Noilor Lumi sau cu reforma religioasă şi derularea războaielor dintre catolici şi protestanţi. Conform unor importante voci ale istoriografiei româneşti, la nivel global, Epoca Modernă se derulează între 1453 şi 1789, dată la care debutează Revoluţia franceză, iar Contemporaneitatea între 1789 şi prezent. În spaţiul românesc perioadele istorice nu coincid cu cele europene, astfel că Epoca modernă este cuprinsă între 1600 sau chiar 1821(an în care Revoluţia lui Tudor Vladimirescu a pus capăt regimului fanariot), şi 1918, respectiv momentul făuriri României Mari, Perioada Contemporană derulându-se între 1918 şi prezent. Aceste repere sunt pur orientative, neexistând nici o schimbare bruscă a caracteristicilor societăţii de la o perioadă istorică la alta, ci o tranziţie graduală şi etapizată. Pe de altă parte se sesizează, în acest interval temporal analizat, respectiv 1453-1600, modificarea cu 180 de grade a atitudini europenilor faţă de romi, astfel că de la toleranţă se ajunge la rezerve, în cele din urmă substituite de o profundă ostilitate cu consecinţe nefaste pentru romi. Victime ale stereotipiilor, nomazii devin într-un timp extrem de scurt prototipul degeneratului, al păgânului, a uneltei diavolului, într-o Europă în care imaginea străinului, al celuilalt nu putea fi decât una alterată. Pas cu pas romi pierd la capitolele simpatie, acceptare şi toleranţă, atitudinea antiromă devenind treptat o caracteristică generală a perioadei analizate, drumul parcurs de autorităţile statelor europene de la circumspecţie la expulzare, respectiv vânătoarea de romi, fiind unul derulat într-o perioadă surprinzător de scurtă.

1453 • La Cheppe, în Franţa, descind un grup de circa 80 de *egipteni,* înarmaţi cu o scrisoare de protecţie din partea regelui Franţei, primind astfel adăpost din partea autorităţilor urbei. Relaţiile dintre romi şi localnici s-au deteriorat rapid, autorităţile urbei mustrându-i pe oaspeţi pentru furturile la care s-au dedat, profitând de ospitalitatea acordată. Deşi romii au părăsit oraşul, între cele două tabere s-a declanşat o luptă soldată cu moartea unui rom. Vinovatul s-a autoexilat, reîntorcându-se după ce a primit o scrisoare de graţiere emisă de regalitate.
• În Slovenia este atestată în acest an prezenţa romilor, de către documentele istorice.
• Contele rom Petru a fost înmormântat în apropiere de Bautana.
• Un alt grup de romi este primit cu o răceală ostilă la Bruges, fiind astfel nevoiţi să plece rapid din zonă.
• În contextul cuceririi Constantinopolului de către turci, în cartierul Sulukule este semnalată prezenţa romilor, devenind primul cartier în care sunt atestaţi romi sedentarizaţi. Sulukule s-a bucurat de o notorietate constantă, datorită localurilor sale de divertisment unde romii susţineau spectacole de muzică şi dans pentru o clientelă diversă. Închiderea acestor case de divertisment recent, în 1992, a determinat declinul socio-economic al cartierului.
1454 • Contele Jacobo, şef al unei cete de romi, primeşte un salvaconduct

de la regele Henric al IV- lea al Castiliei (1454-1474). Ulterior suveranul, pe parcursul domniei sale, va emite numeroase scrisori de recomandare în contul romilor.

1456 • Medicul bavarez Johannes Hartlieb (circa 1410-1468) a cerut ducelui Bavariei să expulzeze un grup de romi, acuzându-i pe aceştia că utilizau mijloace neştiinţifice în practicarea chiromanţiei.

• În Franţa în dioceza Troyes, enoriaşii care au apelat la vrăjitoriile romilor au primit canoane bisericeşti.

1457 • Contele Toma prezintă autorităţilor din localitatea franceză Millau o scrisoare de protecţie din partea regelui Franţei, în care contele este considerat concomitent ca fiind originar din Egipt şi din Boemia.

• Documentele din arhivele din Milano au consemnat o confruntare sângeroasă între romi, romul Filippo asasinându-l pe confratele său contele Michele din Egipt. Victime ale criminalului au fost şi soţia şi fiica contelui.

1458 • În Ţara Românească, sub conducerea marelui voievod Vlad Ţepeş (1448; 1456-1462; 1476), este atestat un cneaz al romilor, care avea printre altele misiunea de a supraveghea romii domneşti şi de a colecta de la aceştia taxele specifice, fiind amintit în contextul în care Vlad Ţepeş a reconfirmat practic proprietăţile mănăstirii Tismana, acordându-i şi o serie de privilegii: *Io Vlad voievod şi domn a toată ţara Ungrovlahiei, fiul marelui Vlad voievod. Dă domnia mea această poruncă locaşului sfintei născătoarei de Dumnezeu, mănăstirii domniei mele, Tismenei, ca să le fie câte au avut şi au ţinut în zilele sfânt răposatului părintelui domniei mele, Vlad voievod, fie că sunt sate sau balta Bistreţ sau alte bălţi sau ţigani sau moară hotar sau vii sau orice altceva fie că este mult, fie puţin, ce este al mănăstirii, să le fie de ocină şi de ohabă şi de veşnică pomenire părintelui domniei mele şi încă şi pentru viaţa şi sănătatea domniei mele şi de nimeni neatins, după porunca domniei mele. De aceea, să nu cuteze să turbure satele mănăstireşti sau bălţile sau hotarele sau morile sau viile sau ţiganii sau orice, nici sudeţ, nici globnic, nici birari, nici vameşii de stupi, nici găletar, nici cnez de ţigani, nici vameşi de bălţi, nici nimeni altul dintre boierii domniei mele, trimişi pentru slujbele şi muncile mele, pentru că cine nu ar asculta porunca domniei mele şi i-ar turbura, unul ca acela va muri în pâră cu preacurata născătoare de Dumnezeu şi va primi rău şi urgie de la domnia mea, ca un necredincios şi călcător al poruncii domniei mele.* Ulterior *cnezii de ţigani* s-au numit vătafi, vornici sau zapcii. La începutul secolului XIX în Oltenia erau patru asemenea zapcii, dintre care unul se ocupa doar de aurari. Practic în Ţara Românească şi în Moldova, o reţea de slujbaşi reprezenta autoritatea statului în relaţia cu aceşti *ţigani domneşti.*

1460 • Romii contelui Martin descind în Castelon de la Plana, unde regele Juan al II-lea al Aragonului, duce de Montblanc, frate al regelui Alfonso al V-lea, mărinimos acordă un salvconduct contelui Martin.

• Prin localitatea Darocaa trecut şi Jacques din Egipt, însoţit de o ceată formată din circa 100 de romi.

• Conform arhivelor oraşului Damme, localitatea a fost vizitată de grupuri de romi cărora li s-a interzis accesul în oraş. Astfel contele Jehan din Egipt descinde la Damme, cu ceata din subordine, de cinci ori, fiind nevoit, sub ameninţarea pedepsei cu moartea, să promită că nu mai revine, promisiune nerespectată care atrage o reacţie ostilă din partea oraşului. La porţile urbei ajunge şi contele Nicolao care primeşte donaţii pentru a pleca

urgent. O astfel de atitudine faţă de romi este consemnată şi de arhivele oraşelor Lier, Mons sau Nimy.

1462 • Conţii romi Toma şi Martin „din Egipt” sunt găzduiţi de către conetabilul şi cancelarul Castiliei, Miquel Lucas de Iranzo, fiind garnisiţi cu mese copioase şi o serie de cadouri constând în bani şi alimente.

1463 • Unui grup de romi, conform documentelor epocii, i se acordă o consistentă sumă de bani pentru a pleca din localitatea Bamberg, fără a comite stricăciuni. Cronica urbei în cauză consemnează faptul că au primit un cadou de 7 livre:*darum, dass sie von stund an hin wegschieden und die gemein unbeschadigt liessen.*

1464 • În Valahia, Radu cel Frumos a recunoscut, într-un act oficial, posesiile mănăstirii Snagov, în speţă sate, vii, mori, vama Prahovei şi implicit romii robi ai acesteia.

1465 • În localitatea franceză Carpentras, descind cete de romi conduşi de către duci şi conţ i din Egipt şi concomitent din Boemia. Datorită furturilor autorităţile decid şi aici să plătească un astfel de grup de romi,pentru ca aceştia să plece cât mai grabnic din zonă.

• În Abruzzo în peninsula italică s-a născut în acest an pictorul Antonio Solario,care a trăit între anii 1465-1530, cunoscut sub numele de *Lo Zingaro,* adică *Ţiganul,* poreclă dată fie pentru că tatăl său a fost un fierar rom, fie datorită stilului rătăcitor de viaţă dus anterior stabilirii definitive în Napoli. Despre el se spune că a activat în comerţ alături de tatălui său, până când dragostea pentru frumoasa fiică a unui artist l-a determinat să se reorienteze înspre artă. Solario a fost un pictor renascentist reprezentant al şcolii napolitane, studiind şila Bologna, Veneţia, Florenţa sau Roma. Printre cele mai cunoscute picturi ale acestuia sunt cele douăzeci de fresce de la Mănăstirea San Severino. Lucrarea sa *Ducerea crucii* poate fi văzut şi în prezent în biserica *San Domenico Maggiore* din Napoli.

1468 • Prezenţa romilor este atestată de izvoarele documentare în Cipru. Practic în Cronica din Cipru, compilată de Florio Bustron, se menţionează că *cingani* au plătit taxa la Trezoreria regală, reprezentată în perioadă la vârf de către regele James al II-lea.

1469 • Un artist rom este răsplătit în ducatul Modenei cu o sumă consistentă de bani, în urma virtuozităţii demonstrate la ţiteră, instrument popular în epocă în peninsula italică.

• În Valahia, boierul Mihail din Ruşi beneficiază de un hrisov emis de către domnitorul Radu cel Frumos în care se specifică că erau în proprietatea sa *Şi ţiganii pre anume: Badea cu tot sălaşul şi frate său Costea cu toţi feciorii lui şi Năsturel cu toţi feciorii, Necea cu tot sălaşul şi Danciul cu toţi feciorii lui şi Fistruia cu fiu său Slab i Sima cu toţi feciorii şi Colan şi Ciolan cu feciorii şi frate său Stoica, pentru că i-au fost cumpăraţi de la jupâneasa Voica Pârciulovoaia drept douăsprezece sute de florinţi ungureşti, şi Dima ţigan cu tot sălaşul lui şi Costinca cu tot sălaşul lui şi Stan cu tot sălaşul lui şi tot neamul acistor ţigani, i-am datu, ca să fie ocina ohabnic şi statornici cu toţi ficiorii lor şi cu toate fetele lor, şi toţi nepoţii lor şi toţi strănepoţii lor. Drept aceia, i-am dat domnia mea ca să fie numai de slujba statornicului şi credinciosului boiarului domnii mele, celui mai sus zis*.

1470 • În Moldova este emis un act prin care s-a dispus ca un rob

domnesc, fugit în Polonia, să fie iertat de robie, atât el cât şi copii săi, acordându -i-se şi dreptul de a se stabili oriunde ar fi vrut, iar oricine ar fi voit *să-l tragă înapoi în robie, pe el sau pe copiii lui,* era aspru pedepsit.
• Într-un decret veneţian este confirmată autoritatea lui Michael de Hugot, atât asupra feudei romilor din insula Corfu, cât şi asupra tuturor romilor din posesiunile veneţiene din Epir.
• Conetabilul şi cancelarul Castiliei, Miquel Lucas de Iranzo, adăposteşte în Andujartimp de cinci zile pe contele egiptean Jacobo şi pe suita acestuia, alcătuită din circa 50 de indivizi, precum şi pe ducele rom Paolo. Contele Jacobo, beneficiar al unui salvconduct emis de regele Aragonului, primeşte de la autorităţile din Murcia suma de 2000 de maravedies.
• Contele Mihail,la rândul său, primeşte un permis de protecţie din partea autorităţilor din oraşul italian Carpi.
• Din acest an datează gravura *Viaţa pe drum* a lui Martin Schongauer, a cărei tematică reflectă viaţa romilor.
1471 • Primele legi anti-rome din spaţiul elveţian sunt redactate în acest an la Lucerna. Printre altele a fost interzis periplul romilor prin spaţiul elveţian, precum şi adăpostirea romilor de către cetăţeni.
• Romii ajung în Lerida şi în Castellon de la Plana,localitate unde revin un an mai târziu.
• Ducele Paulo, şef al unei cete de romi, obţine un salvaconduct de la regele Aragonului Juan al II- lea, se pare acelaşi duce primind şi 100 de maravedies din partea autorităţilor oraşului Murcia.
• Conform cronicarului Gorka Olgierd, în *Cronica breviter scripta,* nu mai puţin 17.000 de romi au fost duşiîn robie în Moldova,din Valahia,de către Ştefan cel Mare (1457-1504), după o bătălie cu domnitorul muntean Radu Vodă:*/n luna martie, în ziua 7 anul 6979 , într-o joi, a pătruns Ştefan voievod în Muntenia şi în aceeaşi zi, a avut o mare bătălie cu Radu voievod, pe un câmp, lângă un târgnumit Soci. Acolo a omorât multă oaste şi le-a luat 17.000 de ţigani cu dânsul în robie.* Cronicarul moldovean Grigore Ureche, în Letopiseţul Ţării Moldovei, relatează,la rândul său, un episod asemănător de capturare în robie a romilor de către Ştefan cel Mare, în urma războaielor duse contra lui Radu cel Frumos: *A luat Ştefan Vodă cetatea Teleajănului la 1 octombrie 6982 şi a tăietu capetele pârcălabilor, şi muierile lor le-au robitu, şi mulţi ţigani au luat şi cetatea au ars-o.*
1472 • Ducele Palatin Friedrich al Rinului cere poporului său să-iajute pe pelerinii romi, aflaţi în tranzit.
• În Moldova, Ştefan cel Mare dăruieşte lui Isaia, pârcălabul de Chilia, şapte sălaşe de romi robi, ajunse ulterior în stăpânirea episcopiei de Roman. Acelaşi voievod confirmă stăpânirea comisului Ilie Huru şi asupra a patru sălaşe romi. Oricum *în veacul al XV-lea, afară de boierii dăruiţi cu robi pe care i-am văzut, mai aflăm ţiganii întăriţi lui Roman Dajbog pârcălabul de Neamţ, două sălaşe, lui Hărman pârcălabul de Cetatea Albă, un sălaş de ţigani şi unul de tătari, lui Duma Brudur clucer, trei sălaşe, toate cumpărate de la alţi boieri din ţară, şi lui Toma logofăt al doilea, ţiganii cumpăraţi din Transilvania. în veacul al XVI- lea, numărul boierilor şi al ţiganilor întăriţi este cu mult mai mare. Printre stăpânii de ţigani vedem pe Toader Bubuiog logofătul cu 15 sălaşe, pe Sava pârcălab de la Cetatea de Baltă cu cinci sălaşe, pe Gavrilaţ logofătul cu un sălaş, pe Ghenghea pârcălabul de Roman cu cinci sălaşe, dăruite lui de Vascan*

uricarul şi pe Maria Stravici cu nouă sălaşe în prima jumătate a secolului. În a doua jumătate a secolului, în timpul domniei lui Alexandru Lăpuşneanu şi a fiului său, Bogdan, vom avea stăpâni de ţigani pe Gheorghe logofătul cu un sălaş, pe Mateiaş Stârcea cu nouă sălaşe, pe Dan portarul cu 37 sălaşe, pe lordache şura portar de Suceava cu opt sălaşe, pe Vitolt comisul cu un sălaş, pe Toader Prăjescu vistier cu şase sălaşe, pe Hamza vistierul cu patru sălaşe, pe jupâneasa Agafia cu nouă sălaşe, pe Mogâldea vistier şi Mogâldea diac cu 13 sălaşe, primul, şi patru sălaşe, cel de-al doilea, pe Ion Bainschi pârcălabul cu trei sălaşe, pe Dinga postelnicel, peste 60 sălaşe şi pe Dinga vornicul cu 35 sălaşe. Din timpul domniei lui Ion vodă cel Cumplit, care a predat pe mulţi boieri să fie batjocoriţi de ţigani, a lui Petru şchiopul şi Iancu voievod, găsim stăpâni de ţigani robi, pe fiii lui Huru vornic cu 15 sălaşe, pe Toader, fiul lui Turcea pârcălab, cu nouă sălaşe, pe Corlătescu şi Manea vătaf cu trei sălaşe , pe fiica lui Neagoe cămăraş cu şase sălaşe, pe Condrea Bucoium mare vornic cu patru sălaşe, pe cneaghina Magdalena Moţoc cu 21 de sălaşe, pe Ieremia Chiceră diac cu un sălaş, pe Damian uricarul din Corni, ţinutul Neamţ, cu un sălaş, pe Andreica din Vârtop cu un sălaş şi pe Vartic vornicul cu opt sălaşe. Sub domnia lui Aron vodă, Ştefan Răzvan şi Ieremia Movilă, sunt întăriţi robi ţigani lui Macri armaş trei sălaşe, lui Cârstea mare vornic şase sălaşe , lui Toader Boul vistier 27 sălaşe, lui Griore Talp-Mlinovschi stolnic 63 sălaşe, Anei soţiei lui Ion Golăe mare logofăt 27 sălaşe, lui Dumitru uricar, vătaf de Hârlău două sălaşe, lui Bogdan logofăt un sălaş, şi lui Sava şopa staroste trei sălaşe. Tot aici trebuie să adăugăm datele documentelor de la începutul veacului al XVII-lea, care menţionează ştiri despre ţiganii din veacul anterior, întăriţi nu numai de Ieremia Movilă şi urmaşii lui, ci şi de alţi domni. Pentru a completa astfel lista stăpânilor şi robilor întăriţi lor după privilegiile moştenite din veacul al XVI-lea, e necesar să amintim încă pe Ionaşco Cehan diac cu un sălaş, pe Iocşa, fiul lui Petriceico logofăt cu două sălaşe, pe Băiseanu uricar cu patru sălaşe, pe Nicoară spătar cu un sălaş, pe Ieremia căpitan de Soroca cu trei sălaşe, pe Sava şopa spătar cu şase sălaşe, pe Gheorghe vornic de Botoşani cu un sălaş, pe Andronic postelnicul cu un sălaş, pe Vitolt logofătul cu un sălaş, pe Ionaţco popa din Bodeşti, pe Cracău, cu un sălaş, pe Nădăbaico fost vornic cu 77 sălaşe, opt juzi şi un voievod. Nu trebuie să uităm nici pe ţiganii robi întăriţi lui Lucaci uricar, opt sălaşe, ai lui Dumitru diac din Costeşti, două sălaşe, ai lui Dumitraşcu Ştefan logofăt, două sălaşe, ai lui lonaţco Bilăi de la Roznov, 12 sălaşe, ai lui Costea Bucioc mare vornic, 44 sălaşe, ai lui Nicoară armaş şi fiului său Mereuţă diac, şapte sălaşe, ai lui Nicoară Prăjescu logofăt, 70 de sălaşe, ai lui Pătraşco Giogolea, un sălaş, ai lui Isac Udrea de la Dorohoi, cinci sălaşe, ai lui Gheorghe logofătul şi Vasile Huhulea, 28 sălaşe, ai lui Pătraşcu Başotă, 18 sălaşe, ai lui Simion Stroici, opt sălaşe şi ai lui Nicoară mare vornic, trei sălaşe. După datele scoase din documentele emise de cancelaria domnească boierilor, se poate face o statistică. E greu, totuşi, să ne închipuim că ea ar putea reda o situaţie reală, când ne gândim că pentru veacul al XV-lea nu avem păstrate până astăzi decât un număr infim de asemenea acte: abia şapte privilegii pentru boierii dăruiţi ci 36 sălaşe de ţigani şi alte trei pentru boierii întăriţi pe circa 8 sălaşe, adică să fi fost în mâinile a zece boieri numai un număr de 44 de sălaşe de ţigani. în realitate, numărul robilor trebuie să fi fost mult mai mare, dar nu ni s-au

păstrat documente. Spre această concluzie ne duce numărul mare de boieri stăpâni de ţigani în veacul al XVI-lea şi începutul celui de-al XVII-lea, cu toate că şi din această perioadă ni s-au păstrat foarte puţine acte. Făcând lista proprietarilor de ţigani din această a doua perioadă, vedem că numărul lor se urcă la cifra de 58 de boieri stăpâni pe 696 sălaşe de ţigani. O comparaţie justă cu cei din veacul al XV-lea nici nu se poate face, disproporţia fiind enormă, de unde şi bănuiala că situaţia statistică a ţiganilor robi în Moldova în proprietatea boierilor din veacul al XV-lea este departe de adevăr. Adunând, totuşi, numărul stăpânilor de ţigani, pe de o parte, şi pe acela al sălaşelor de ţigani robi constataţi în actele boierilor din cele două secole, ajungem la cifra de 69 de boieri proprietari a 740 de sălaşe de ţigani. Aceştia din urmă, înmulţiţi în medie cu 6 al membrilor unui sălaş, am avea între ţiganii boiereşti aproximativ 4440 suflete. Cifră de două ori mai mare faţă de 336 de sălaşe cu 2016 suflete de ţigani pe care i-am constatat în stăpânirea mănăstirilor şi episcopiilor la un loc. Dacă totalizăm, în cele din urmă, sălaşele de ţigani robi din stăpânirea mănăstirilor cu acele constatate în proprietatea boierilor, ajungem la circa 1076 de sălaşe cu un număr, în medie, de 6456 de membri ţigani robi în Moldova, în veacurile al XV-lea şi al XVI-lea, în mâinile Bisericii şi ale feudalilor.

• Prezenţa romilor este atestată în oraşul spaniol Valencia. Tot în peninsula iberică, contele Miquel, conducător al unei cete de romi, beneficiază la rândul să de un salvconduct emis de regalitatea aragoneză

1473 • În Moldova, Ştefan cel Mare a confirmat proprietatea paharnicului Hanco, asupra unor robi romi dobândiţi *în Ţara Basarabiei.*

1474 • Contele Juan primeşte în acest an un permis de liberă circulaţie din partea regalităţii spaniole.

• Din acest an datează o copie integrală a traducerii *Nomocanonului,* făcută din porunca lui Ştefan cel Mare de călugărul Ghervasie la Mănăstirea Neamţ, care conţine un capitol intitulat *Despre slobozirea robilor şi felul cum se orânduieşte*. O copie a acestuia a fost realizată în anul 1636 din porunca doamnei Elena, soţia lui Matei Basarab, pentru mănăstirea Bistriţa din Râmnicu Vâlcea. În 1921 au fost descoperite la biserica din Ieud 12 file cu o traducere în română a unor paragrafe din Nomocanonul lui Vlastares, tipărite probabil de diaconul Coresi la Braşov, între anii 1570-1580. Din spaţiul transilvănean s-a păstrat şi manuscrisul *Codex Neagoianus,* redactat în jurul anului 1620 de către preotul loan din localitatea Sânpetru de lângă Braşov, care cuprinde şi el fragmente traduse în română din acelaşi *Nomocanon*. Din Moldova s-au păstrat până azi două manuscrise cu acelaşi conţinut, în speţă traduceri din slavonă în română ale operei lui Vlastares, un manuscris datând după caracteristicile lingvistice din jurul anului 1550, celălalt conţinând o notă în care se spune că traducerea a fost realizată de către retorul Lucaci în 1581. *Codex Neagoianus* prevedea pedepsirea *celui ce va face fecior cu roaba lui,* interzicându-se practic relaţiile intime între proprietar şi roabele rome, prevederea apărând şi într-un manuscris din Transilvania, unde romii aveau statutul de iobagi.

• Tot în acest an Ştefan cel Mare *mulţi ţigani a luat din Ţara Românească,* după războiul purtat contra lui Basarab Ţepeluş.

• În Valahia, Basarab cel Bătrân (1473-1477) a confirmat diferite posesii

ale mănăstirii Bolintin: *Hrisovul lui Basarab voievod, cu care dă poruncă igumenului a mănăstiri din Pădurea Mare la Bolintin, ca să-i fie satul Bolintinul şi moara Neajlovu, cu loc de fân şi viile Aninoasa şi Bucşanii la Argeş şi cu ţiganii anume, să fie sfintei mănăstiri ohabnici.*

1475 • În Transilvania, registrele fiscale din Braşov, dintre anii 1475-1500, atestă două persoane cu numele de *Cziganen*.

• În Valahia, Basarab cel Bătrân voievod a întărit mănăstirii Co zia privilegiile anterioare, precum şi *300 de sălaşe de ţigani.*

• În cadrul Imperiului Otoman, în epoca lui Mahomed Fatih (1451-1481), au fost întocmite primele registre speciale referitoare doar la romi.

1476 • În Valahia, Basarab cel Bătrân voievod a confirmat boierilor săi din Ţara Făgăraşului, Şerban şi Aldea, *jumătate din Şinca şi din muntele său numit Nemaia şi alt munte, de asemenea Nemaia, pe care l-a cumpărat de la Budea şi jumătate din Ohaba cu muntele... din Ludişor şi cu muntele care se cheamă Ludişor şi cu ţiganii anume: Radul cu fiii săi şi Lal cu fiii săi şi Radul cu*
fiii săi şi Curchea cu fiii săi şi Muja cu fiii săi şi Costea cu fiii săi şi ginerele Rodea cu fiii săi.

• În Spania, în scrisoarea de protecţie acordată în acest an aceluiaşi conte Juan, aflat în pelerinaj cu ceata sa de romi, se specifică numele duşmanilor săi, în speţă conţii Martin Miquel şi Jaime.

• În intervalul temporal cuprins între 1476-1487, regele Ungariei Matei Corvin (1458-1490) eliberează o serie de permise de liberă trecere romilor. Astfel un grup de romi din Sibiu a fost adus de către Matei Corvin ca să lucreze în zonele periferice ale localităţii, iarvoievodul Transilvaniei este atenţionat în documentele emise să nu încerce să ia sub stăpânirea lor pe romii în cauză.Practic monarhul acordă romilor statutul de supuşi direcţi ai autorităţilor orăşeneşti din Sibiu. Alte privilegii regale au fost acordate romilor sibieni în anii 1487 şi 1492. Edictul regelui Matei Corvin din 1476 specifica faptul că *Noi avem motive pentru a ne exprima punctul de vedere asupra plângerilor care ne-au fost adresate de către cetăţenii din oraşul Cibin. Voi, oamenii voştri şi partizanii voştri, chemaţi-vă oamenii care s-au instalat sub cetatea acestei localităţi şi care lucrează ca zilieri – „cziganii" sau egiptenii, dacă judecăm după o parte dintre celelalte edicte ale noastre. Noi am poruncit primarului acestei comune să nu se atingă nici de persoana lor, nici de bunurile lor şi să se abţină de a rechiziţiona (pentru o sarcină oarecare sau datorie – orice ar fi) (...) Prin urmare, noi îi vom sustrage puterii şi jurisdicţiei voastre şi servitorilor voştri. Vă cerem deci, expres, ca unor supuşi loiali, să nu deranjaţi, să nu răniţi şi să nu rechiziţionaţi pe „ţiganii" susmenţionaţi şi să interziceţi orice fapte de acestfel.*

1477 • Autorităţile oraşului Geneva expulzează un grup de romi, numiţi în actele oficiale *sarazini.*

1478 • În Valahia, Basarab cel Tânăr (1477-1482) a reconfirmat mănăstirii Cozia *şi 350 de sălaşe de ţigani.*

1479 • În Moldova, pârcălabul Dajbog a cumpărat pe romul Manciu cu familia lui, cu 40 de zloţi tătăreşti, iar pentru Pântea şi familia lui a plătit 60 de zloţi tătăreşti.

• În Valahia, mănăstirea Bolintin beneficiază de un *Hrisov al lui Basarab Tânărul voievod, ce-l dă la mănăstirea de la Bolintin, ca să-i fie satele*

anume Bolintinu şi Bucşani i Argeşul şi moara la Neajlovul, cu loc de cosit fân şi via la Vihorâţi i altă vie ce a cumpărat măria sa de la Cepal Mustafa şi ţiganii anume ... i proci. Voievodul a confirmat şi mănăstirii Tismana posesia asupra romilor dăruiţi de cumnatul său: *Din mila lui Dumnezeu, Io Basarab cel Tânăr voievod şi domn. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele sfântului hram şi locaşului preacuratei născătoare de Dumnezeu, mănăstirii de la Tismena şi egumenului, ieromonahului chir Matei şi tuturor câţi sunt fraţi întru Hristos, ca să le fie 3 sălaşe de ţigani, anume: Mircea cu copiii săi şi Necula cu copiii săi*
şi luba cu copiii săi.

1480 • În Moldova, părcălabul Herman a plătit pentru un tătar 80 de zloţi, iar pentru un rom 70 de zloţi.

• Contele Martino din Egipt primeşte o scrisoare de protecţie din partea ducelui Gian Galeazzo al II-lea, document de care conducătorul cetei de romi s-a folosit în periplul său.

• În Valahia sunt atestate documentar, în acest an, nu mai puţin de 16 familii de romi în localitatea Goleşti. Basarab cel Tânăr a întărit lui Ticuci şi fraţilor lui, printre altele, şi posesia asupra unor robi romi: *şi ţiganii anume: Nicula cu fiii săi, Bancea cu fiii săi, Dragomir cu fiii săi, Costea cu fiii săi, Radul cu fiii săi, Tudor cu fiii săi, Ţima cu fiii săi, Radul cu fiii săi, Balea cu fiii săi, Danciul cu fiii săi, Tatul cu fiii săi... cu fiii săi, Boian cu fiii săi, Cea...cu fiii săi, Nicula cu fiii săi, Oprea cu fiii săi, Tatul cu fiii săi; aceşti ţigani <le sunt> vechii lor ţigani.*

1482 • În Germania actuală au fost emise primele legi anti-rome în Brandenburg, unde electorul Albrecht Achille (n. 1414-1486), interzice romilor să străbată sau să rămână pe teritoriul statului său. Ulterior dietele din Lindau şi Freiburg în1496, 1497 şi 1498 au urmat exemplul Brandenburgului, scoţând romii în afara legi, astfel că oricine putea să îi alunge, bată, închide sau ucide fără nici un fel de probleme. Împăratul Ferdinand (1556-1564) a mai atenuat din severitatea legislaţiei anti-rome, astfel că femeile şi copiii, nu putea fi executaţi în cadrul sinistrei vânători de oameni legiferate. Oricum însă statelor în cadrul micilor state germane nu era posibilă aplicarea coerentă a legilor Imperiului romano-german, astfel că romii au fost capabili să supravieţuiască prin trecerea dintr-un stat în altul sau staţionarea vremelnică în cadrul statelor cu o legislaţie permisivă. Oricum în perioada 1497-1774 au fost consemnate 146 de edicte anti-rome emise de autorităţile din Imperiul romano-german.

1483 • În opera sa *Peregrinatio în TerraM Sanctam,* respectiv *Pelerinaj în Ţara Sfântă,* clericul german Bernhard von Breydenbachîi descrie pe romi ca fiind trădători şi hoţi. Jurnalul de călătorie al cronicarului evocă practic propriul pelerinaj de la Veneţia la Ierusalim şi continua cu călătoria sa în Egipt. Breidenbach s-a angajat în pelerinaj în primăvara anului 1483, pentru ca la începutul lui 1484 să revină la Veneţia. Scrierea s-a bucurat de o relativă popularitate în epocă, apărând în numeroase ediţii şi traduceri.

• Din acest an datează un permis de liberă trecere emis de către papalitate în contul unei cete de romi

• Contele Ambrozie şi ducele Ernest au fost întemniţaţi, fără a li se aduce acuze clare la Hohengeroldseck în Palatinat, fiind eliberaţi după ce au promis că nu se vor răzbuna pentru întemniţarea abuzivă. Conform scrierilor aceştia au reuşit să-i impresioneze pe autorii abuzului printr-o

retorică abilă pe marginea statutului lor social.
• În Valahia, domnitorul Vlad Călugărul (1481; 1482-1495) a confirmat posesia stolnicului Dragomir, cu fraţii lui, asupra unui sălaş de romi: *Dă domnia mea această poruncă a domniei mele boierilor domniei mele, jupanului Dragomir stolnic şi fraţilor lui, ca să le fie un sălaş de ţigani, anume Radul Răitea cu fiii săi pentru că le sunt cumpăraţi încă de la Basarab cel Tânăr, pe 2 cai şi încă i-au cumpărat şi de la domnia mea pe un cal.*
• La Bayonne în Franţa descind un grup de romi, numiţi în actele oficiale *bohemien.*
1484 • În Spania, romii sunt atestaţi de către izvoarele documentare în Castelon de Ampurias.
1485 • Prezenţa romilor este consemnată şi în acest an în insula Sicilia. Cea mai veche scriere despre romi face referire la un comerciant de cai pe nume Michele Petta.
• Oraşul italian Carpi oferă un nou salvaconduct romilor de care, de data acesta, a beneficiat contele Joannes şi ceata sa.
1486 • Konrad Grunemberg susţine în scrierile sale că romii îşi au locul de obârşie în împrejurimile Modonului
1487 • În Moldova pentru un „tătar" rob al mănăstirii Neamţ, omorât de romii robi ai mănăstirii Bistriţa, s-a dat în schimb un rob rom. mănăstirii Neamţ, care a primit de la Alexandru cel Bun patru *sălaşe de ţigani,* îi sunt confirmate de către Ştefan cel Mare posesia asupra a 20 de sălaşe de robi romi. La 1581, sub domnia lui Iancu voievod, numărul lor a crescut la 24 de sălaşe. Mănăstirea s-a văzut în situaţia de a apela la domnie pentru ca romii să fie readuşi la vatră, sub Aron voievod şi Ştefan Răzvan, deoarece aceştia au fugit.
• În Transilvania, într-o ordonanţă regală se vorbeşte despre romii oraşului Sibiu, *Cigani sive Aegyphty în sede cibiniensi commorantes*, care trebuie să facă anumite lucrări pentru apărarea oraşului: *qui pro defensione civitas nostrae cibiniensis certos labroes facere sunt astricti.* Practic regele Ungariei Matei Corvin emite un nou edict, în care menţionează pe lângă sarcinile pe care romii din Sibiu le aveau în cadrul apărării urbei, şi privilegiile speciale de care aceştia beneficiau, *semper et ab antiquo hae libertatis praerogativa gavisi fuisse dinoscuntur,* nici un voievod sau nobil, şi nici familiile lor, neavând voie să-i constrângă să plătească anumite taxe şi impozite.
• În Imperiul otoman un registru din 1487-1489, care se referea la romii creştini, inventariază 3.237 gospodării de "ţigani" şi 211 văduvi/văduve care achitau *jizia,* respectiv o taxă plătită de fiecare non-musulman. Registrul romilor conţine în anexă un regulament special, elaborat în 1491.
1488 • Contesa de Leissnigk acordă contelui Nicolaus Gaspar din *Micul Egipt* un permis de liberă trecere.
• În Valahia Vlad Călugărul a reconfirmat mănăstirii Cozia toate privilegiile şi posesiile ei anterioare, inclusiv stăpânirea asupra romilor.
• În Spania, unde se impuneaîn perioadă Ferdinand de Aragon,rege al Aragonului (1479-1516), al Siciliei (1468-1516), al Neapolelui (1504-1516), Valenciei, Sardiniei şi al Navarei, conte de Barcelona, rege al Castiliei (1474-1504), respectiv regent al Castiliei (1508-1516)şi soţia sa Isabela de Castilia,sunt atestate grupuri de dansatori romi, care dădeau reprezentaţii

chiar şi cu ocazia festivităţilor religioase, încălcând tabuurile epoci.
1489 • În regatul maghiar prinţesa Beatrice de Aragon, soţia lui Matei Corvin, răsplăteşte cu bani prestaţia unui grup de lăutari romi care au cântat pe “insula prinţesei”, respectiv insula Czepel.
• În Valahia Vlad Călugărul a întărit posesia stolnicului Milco şi a rudelor sale asupra unor sate, menţionând şi *iar să le fie un ţigan, anume Mihu cu copiii lui.*
1490 • Domnitorul Moldovei Ştefan cel Mare (1457-1504), dăruieşte robi romi mănăstirii Putna,lăcaş de cult unde marele voievod este şi înmormântat. Donaţia constă în unsprezece sălaşe de romi, pe care îi avea în Basarabia. Acelaşi voievod confirmă proprietatea aşezământului religios peste patru sălaşe de robi romi, cu 13 suflete, în anul 1503.În timpul domniei lui Bogdan Lăpuşneanu, dintre anii 1568-1572, mănăstirea a rămas fără romi, aceştia fugind cu toţii. Domnia a acordat egumenului dreptul *să caute ţiganii mănăstirii, oriunde-i va afla în ţara noastră* şi să-i aducă înapoi. Se pare că romii au fost aduşi înapoi, la 1603 romi robi aflându-se din nou în stăpânirea mănăstirii sub Ştefan Tomşa. În secolul al XVI-lea daniile de robi făcute de domnii moldoveni mănăstirilor au continuitate, numărul sălaşelor dăruite lăcaşelor de cult variind între unul şi douăzeci. Mănăstirea de la Dobrovăţ primeşte 18 sălaşe de romi robi, la mănăstirea Pângăraţi ajung 3 sălaşe, la mănăstirea Berzunţ 18 sălaşe, la mănăstirea Secu 10 sălaşe, la mănăstirea Sfântu Sava din Iaşi şi în satul Stroieşti, aparţinător acestui lăcaş de cult, un număr de 13 sălaşe, la mănăstirea Agapia 4 sălaşe, la mănăstirea Aron Vodă 6 sălaşe, la mănăstirea Dragomirna 8 sălaşe, iar la mănăstirea Solca, ctitorie a lui Ştefan Tomşa, un număr de 10 sălaşe de romi.
1491 • Romii contelui Felippo primesc o scrisoare de protecţie din partea regalităţii spaniole, conform căreia pot călătorii liberi, practicându-şi meseriile specifice.
• Tot în peninsula iberică romii sunt prezenţi în acest an şi la Sevilia.
• Dietrich von Schachten se referă la romi în scrierile sale, consemnând faptul că aceştia locuiau în colibe mizerabile, aflate pe un deal, în afara zidurilor cetăţii Methoni. Conform cronicarului german mulţi dintre romii din acest grup, cu care a intrat în contact, se ocupau cu prelucrarea metalului.
1492 • În Transilvania, romii din Sibiu au beneficiat de un document regal de acordare de privilegii. Romii de la marginea oraşului se bucurau de protecţie, justificată de lunga prezenţă a acestora în localitate şi de utilitatea lor pentru locuitorii Sibiului: *Certos Pharaones seu Ciganones în suburbio illius civitatis nostrae ab antiquo exstitisse et mansiones fecisse ac ad illam civitatem semper per intuisse et modi illic esse et esidem civibus nostris et toti civitati servire.*
• În Spania sunt emise de către autorităţi primele legi represive în materie de romi.
• În Valahia, Vlad Călugărul a confirmat lui Chirtop şi nepotului său Dobriţa stăpânirea asupra unor sate, cum ar fi Ruşi, Racoviţa sau Buiacul, şi implicit asupra robilor romi.
• Peter Fassbender se referă la un grup de romi în scrierile sale.
• În Scoţia regelui Iacob al IV-lea (1488-1513) voci ale istoriografiei susţin că este consemnată prima referire documentară la romi, dată contestată în

condiţiile în care numeroşi cercetători avansează anul 1505 ca dată a primei atestări a romilor în spaţiul scoţian.

1493 • Romii sunt expulzaţi din Milano, în perioada în care conducător al urbei era Ludovico il Moro (1480-1499), care emite două asemenea acte ostile în care se motiva expulzarea acestora prin prisma faptului că în urbe a crescut alarmant numărul romilor şi cel al hoţiilor.

• În Spania un grup nomad de romi *din Egipt* au primit de la autorităţile capitaleiMadrid donaţii constând în bani şi alimente.

• În Transilvania, la Cladova, în judeţul Arad, este înregistrată o ceată de romi, conducătorul grupului fiind voievodul Rajko.

• În Valahia, Vlad Călugărul a dăruit mănăstirii Glavacioc jumătate din satul Izvorani *şi două sălaşe de ţigani.*

1494 • În Franţa, conform lui Jean Aubrion, la Metzunui grup de 200 de *egipteni* nomazi li sau mai adăugat în că o ceată de circa 300 de perso ane, condusă de un duce, care au fost botezată în catedrala Sfântul Iulian.

• În peninsula italică, ducele de Savoia al P iemontului acordă diferite donaţiiunui grup de romi pelerini pentru ai face să plece cât mai departe. Până în 1499 amintitul duce va acorda încă trei donaţii aşa-numiţilor *saraceni sive cingar,* motivaţia fiind aceeaşi.

• În Valahia boierul Barbu, ban al Craiovei, a făcut donaţii în contul mănăstirii Bistriţa: *După aceea şi ţiganii, anume: Curchi cu ţiganca lui şi Mela cu ţiganca lui, lovan cu ţiganca lui şi*
frate-său Dode şi Dija cu ţiganca lui şi Bran cu ţiganca lui şi Tudor cu ţiganca lui şi Novac cu ţiganca lui şi cu feciorii lor, Şain cu ţiganca lui, Curchi cu ţiganca lui şi Chita cu ţiganca lui, lane cu ţiganca lui, Bria cu ţiganca lui şi iar alt Brie cu ţiganca lui. Aceştea toţi i-au dat jupanul Barbu vel ban şi cu fraţii lui jupan Pârvul şi jupan Danciul, ca să fie sfintei mănăstiri Bistriţii, ce e mai sus numită. Voievodul Vlad Călugărul a întărit în acelaşi an mănăstirii Bistriţa sate, vămi şi romi: *Şi iarăşi încă au dăruit acei vlasteli Bogdăneştii de la Codmeana toţi şi ţiganii anume: Curchi cu copiii săi şi Mela cu copiii săi şi Bran cu copiii săi şi fraţii lui lovan cu copiii săi şi fraţii lui lovan, Dode şi Dija, cu copiii săi şi Bran cu copiii săi şi Tudor cu copiii săi şi Novac cu copiii săi şi fiul lui Muşain cu copiii săi şi Briia cu copiii săi şi alt Briia cu copiii săi.*

• În acest an apare cartea scriitorului alsacian Sebastian Brant (1457-1521),*Corabia nebunilor,* în care viaţa romilor se reflectă în gravurile lui Albrecht Dürer.

1496 • În Valahia un hrisov specifica faptul că *Din mila lui Dumnezeu, Io Radul voievod şi domn a toată ţara Ungrovlahiei, fiul marelui Vlad voievod. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele sfintei mănăstiri de la Govora, ca să-i fie un ţigan, anume Nicula cu copiii lui, pentru că l-a dat Ştefan la moarte, când s-a făcut călugăr, ca să-i fie pentru suflet. Şi iarăşi după aceea l-a şi cumpărat domnia mea de la fiii lui Ştefan pentru 1 500 aspri. De aceea, l-a dat şi domnia mea sfintei mănăstiri, ca să-i fie de ocină şi de ohabă şi de nimeni neatins, după spusa domniei mele.* Un alt act emis în folosul aceluiaşi locaş de cult specifica *Şi iarăşi să le fie sălaşe de ţigani, anume : Nicola cu fiii, anume Cârstea şi Danciul şi Crăciun şi Neda şi Dimitru şi Stan şi cu copiii lor, pentru că au fost daţi sfintei mănăstiri de Ştefan din Râmnic, la moartea lui, cu limba lui.*

• Reichstagurile din Landau şi Freiburg au declarat, printr-o serie de

decrete oficiale în 1496, 1497 şi 1498 că romii sunt indezirabili, acuzându-i de vrăjitorie, furt de copiişi că ar fi spioni în solda turcilor şi purtători ai ciumei.

• Charles d'Egmont (1467-1538), duce de Guelders (1492 -1538) acordă o scrisoare de protecţie romilor cu menţiunea că nu au voie să stea mai mult de trei zile într-un loc. Un asemenea salvconduct i s-a acordat contelui egiptean Martin Gnougy obligat de un canon papal să meargă în pelerinaj în diferite locuri sfinte, fiind menţionată Roma, precum şi Santiago sau provincia Galicia.

• În Regatul Ţărilor de Jos un oarecare conte Anthon, sef al unei cete de romi, primeşte un salvconduct din partea oraşului Nijmegen la finele secolului al XV-lea.

• Romii din Transilvania apar în actele oficiale ca fiind aflaţi sub tutela coroanei maghiare.

• Voievodul „supuşilor faraonului”,Bolgár *Tamás(vayvodam pharaonum),* şi ceata sa, alcătuită din circa 25 de romi fierari care confecţionau tunuri, ghiulele şi alte tipuri de arme episcopului Sigismund din Pecs, obţine o scrisoare de protecţie de la Vladislav al II-lea rege al Ungariei (14901516): *Mi, Ulászló, Isten kegyelméből Magyarország, Csehország stb. királya, híveinknek, egyenként és együttvéve, prelátusoknak, báróknak, ispánoknak, várnagyoknak, nemeseknek és tiszttartóiknak, továbbá a városoknak, mezővárosoknak és falvaknak, s ezek elöljáróinak, a bíráknak és városgazdáknak, továbbá harmincad-, királyi adó- és vámfizetőknek, illetve az adó- és vámszedőknek, s minden, a jelen levelet olvasó alattvalónknak üdvözletünket küldjükMinthogy mi, nem egy hívünk felséges személyünkhöz evégből intézett kérésére Bolgár Tamás cigányvajdát s a vele utazó huszonöt sátor cigányt a más vajdákkal utazó cigányok társaságától elkülönítettük, s puskagolyó, valamint egyéb hadi szerszámok gyártására hívünk, tisztelendő atyánk a Krisztusban, Zsigmond pécsi püspök úr szolgálatára rendeltük, s akinek, valamint a vele utazóknak a hatalmuk alá tartozó összes területen biztonságos és szabad utat akarunk biztosítani, ezért a jelen levéllel szigorúan meghagyjuk és megparancsoljuk, hogy bármikor és akárhányszor Bolgár Tamás vajda a vele utazó huszonöt sátor cigánnyal és javaikkal együtt földjeitekre, birtokaitokra, mezővárosaitokba vagy harmincad-, királyi adó- vagy vámszedő helyeitekre érkezik, őket ott szabadon tartózkodni, időzni és áruikat szabadon eladni engedjétek és engedtessétek. Másként tehát nem cselekedvén, a jelen levelet elolvasván felmutatójának visszaadjátok.Dátum Budán, 1496.*

június 6-án, magyarországi uralkodásunk hatodik, csehországi uralkodásunk huszonhatodik évében. Ulászló király.

1497 • Dieta imperiului romano-german, condus la acea dată de către împăratul Maximilian (14931519), a emis un edict în care romii erau catalogaţi drept spioni, legiferându-se expulzarea lor. Noi edicte dinaceastă tipologie vor fi elaborate şi în anii 1498 şi 1500.

• Arnold von Harff se referă la romi,considerând că afirmaţia romilor că vin din Egipt un fals şi că de fapt sunt originari din ţinutul Suginien, catalogându-i ca fiind nişte *spioni nemernici,* pelerinul menţionând următoarele:*Am plecat spre mahalale. Aici locuiesc numeroase persoane sărace, negre şi dezbrăcate. Locuinţele lor înseamnă case mici, cu acoperiş*

de stuf; în locuinţele astea stau cam o sută de familii. Oamenii îi numesc "ţigani " (sujginer) şi ei sunt cunoscuţi la noi în ţară ca păgâni din Egipt (heiden), călătorind pe la noi. Ei practică numeroase meserii, precum pielărie, repararea unor produse textile, potcovărie. Este foarte ciudat să vezi o nicovală pusă direct pe pământ. Un potcovar stă în faţa ei, precum ar sta un croitor în atelierul său, în ţara noastră. Lângă el, tot pe jos, stă nevasta care toarce; stă în
faţa lui şi doar un foc îi desparte. Două perechi de foale din piele, pe jumătate îngropate în pământ, prin efectul focului, se odihnesc alături. Din când în când, cea care toarce ia foalele şi le activează. Un val de aer se mişcă atunci, de-a lungul solului, până spre foc, ceea ce permite potcovarului să-şi facă meseria. Aceşti oameni provin din oraşul numit Gyppe, situat la circa 65 de km de Methoni. Turcii l-au ocupat acum 60 de ani, dar numeroşi nobili şi persoane notabile au refuzat să se supună şi au venit să se refugieze la noi, la Roma, pe lângă Sfântul Părinte, în căutarea unei insule de siguranţă şi de consolare. La cererea lor, Papa a trimis scrisori la Împăratul Romei şi tuturor prinţilor Imperiului, recomandându-le să garanteze libertatea de mişcare şi susţinerea acestor oameni, în măsura în care au fost expulzaţi de pe pământurile lor, din cauza credinţei lor creştine. Totuşi, niciunul dintre prinţi nu a intervenit. În aşa fel încât oamenii au murit în sărăcie, lăsând scrisorile papale, prin testament, servitorilor sau urmaşilor, care rătăcesc şi acum în ţară, şi se numesc ei înşişi „micii egipteni". Bineînţeles, denumirea aceasta nu corespunde niciunui adevăr geografic, părinţii lor fiind născuţi în regiunea Gyppe, numită Ţingania, care se întinde la jumătatea drumului care leagă Koln-ul, pe Rin, de Egipt.

1498 • Exploratorul Cristofor Columb este însoţit de patru romi la a treia călătorie înspre Lumea Nouă. Spania a trimis sclavi romi în colonia lor din Louisiana între 1762 şi 1800.

• În acest an, contele loan conducător al unei cete de romi este înmormântat la Pforzheim.

• La Angers între reprezentanţii autorităţilor au fost neînţelegeri privitoare la atitudinea care trebuia adoptată faţă de romi.

• În Transilvania, oraşul Braşov a primit de la Vladislav al Il-lea cetatea Bran, astfel că romii castelului devin iobagi ai oraşului amintit, jurisdicţia lor fiind dată castelanului de la Bran. La începutul secolului XVI numărul romilor de aici era de circa 1500 de suflete.

1499 • În Valahia Radu cel Mare a confirmat posesia lui Chicoş asupra satelor Fântânele, Verneşti, Plăcicoi ş.a., precum şi asupra unor *ţigani,* iar jupâniţei Stana şi fiilor ei o ocină în Valea Tătarii, Răzvad, vie la Târgovişte *şi două sălaşe de ţigani, şi anume Ciopa cu copiii săi şi Colţea cu copiii săi.*

• Prin *Sancţiunea pragmatică de la Medina del Campo,* romilor li se interzice să mai călătorească fiind obligaţi să se sedentarizeze, în caz contrar având la dispoziţie şaizeci de zile pentru a părăsi Spania. Pedeapsa pentru refuzul sedentarizării şi implicit de a-şi găsi stăpâni era de 100 de lovituri de bici şi exilul. Recidiva se pedepsea cu amputare de urechi, şaizeci de zile în lanţuri, după care urma desigur izgonirea. La a treia recidivă romii deveneau conform legi sclavii celor care i-au capturat. În Spania, până în anul 1748, au fost emise nu mai puţin de 28 de decrete care prevedeau expulzarea romilor din regat.

1500 • La cererea lui Maximilian, dieta din Augsburg îi declară pe romi trădători ai lumi creştine, fiind acuzaţi de vrăjitorie, de răpire de copii şi de banditism. Romilor li se impune părăsirea Sfântului Imperiu până la Paşte, după care violenţele comise împotriva lor nu mai erau pedepsite de lege. Edictul emis de Maximilian I sub forma unei *Reichsabschied,* adică o Rezoluţie a Reichului, specifica faptul că *se ordonă cu multă seriozitate...ţiganilor să părăsească teritoriile naţiunii germane, înainte de Paşti, să se ţină departe de acestea, şi să nu se lege de locurile astea pentru că oricine îi găseşte ar putea să le producă necazuri, fără a fi în culpă.* Adică *sol ernstlich gebotten werden, das ..sich die Ziegeuner daratfhiezwischen Ostern nechstkurf-rig aus den Landen Teutscher Nation thun, sich der enteussen und darinn nicht finden lassen. Dann wo sie darnach betretten und jemands mit der That gegen ihnen zu handeln furnemmen wurde, der soll daran nit gefrevelt, noch unrecht gethan haben.*

• Regele Ungariei, Vladislav al Il-lea, emite un ordin prin care solicită voievodului Transilvaniei să interzică ostaşilor din subordine să-i aresteze sau să-i judece pe romii cetăţii Bran, *certi egiptii seu cigani*, acest drept avându-l doar castelanul Branului.

• Un grup de romi sunt întâmpinaţi paşnic de către autorităţile oraşului Bethune.

• În Rusia lui Ivan al IlI-lea cel Mare (1462-1505), primul conducător al întregii Rusii, prezenţa romilor este atestată în acest an de către izvoarele istorice.

• Anul1500 este amintit de numeroşi cercetători ca bornă în stabilirea momentului în care a început influenţa romă în muzică şi în dansul flamenco andaluzian. Deşi flamenco nu îşi datorează geneza spiritului creator rom, amprenta inconfundabilă a acestora a determinat ca acest act artistic să fie ulterior asociat culturii romani.

• La Timişoara documentele atestă prezenţa meşterilor romi în calitate de fabricanţi de tunuri.

1501 • Grupuri de romi primesc o serie de salvconducte emise de către Alexandru, rege al Poloniei şi Mare duce de Lituania (1501-1506). Este vorba despre căpetenia romă Polgar, se pare una şi aceeaşi persoană cu voievodul Tamas Polgar, *Vojevoda Cyganorum,* care în 1496 primise o scrisoare de protecţie din partea lui Vladislav al Il-lea al Ungariei. Alexandru va recidiva în acelaşi an la Vilnius, unde acordă un salvaconduct voievodului *Vasili al Cyhany.* PracticAlexander Kazimirovici, suveranul polono-lituanian, acordă *seniorului Voit Vasil şi ţiganilor săi* o libertate totală de deplasare şi-i conferă acestuia dreptul de a-i _ *judeca pe ţigani şi de a rezolva toate litigiile care pot să apară între ei.* Prezenţa romă este astfel consemnată şi la Vilnius.

• O ceată de romi aste atestă de izvoarele documentare la Volânia, regiune istorică aflată în vestul Ucrainei, între râurile Pripiat şi Bugul apusean, învecinându-se la sud cu Galiţia şi cu Podolia, în perioadă parte integrantă a statului rus. Începând practic cu secolul al XVI-lea şi până în secolul al XVIII-lea, prezenţa romilor este constant atestată documentar, în Slobozhanşina ucraineană, respectiv regiunea din stânga Niprului, precum şi în regiunea autonomă Zaporojkaia Sech, unde trăiesc cazacii zaporojeni. De altfel registrele armatei din Zaporoj consemnează nume ca Vasko

Ţigan, Stepan Ţiganciuc sau Dmitro Ţiganciuc, romii fiind prelucrători ai metalului în regimentele armatei.În perioadă un număr mare de romi din Europa fabricau arme şi confecţionau obuze, pentru tunuri şi gloanţe pentru muschete, activităţi care cereau o cunoaştere profundă a tehnicilor de război. • În Valahia, Radu cel Mare (1495-1508) a reconfirmat posesiile mănăstirii Cozia, în hrisovul domnesc fiind menţionate şi cele *300 de sălaşe de ţigani,* pentru ca şi în contul mănăstirii Nucet să fie redactat un act asemănător: *Şi iar să fie sfintei mănăstiri nişte ţigani, pre nume: Bolovan şi Udrişte şi Nica şi cu sălaşele şi Radul cu sălaşul şi Costea cu sălaşul, pentru că aceşti ţigani fost-au ţigani bătrâni ai jupânesei Gherghinei pârcălabul, pre nume Neaga, şi i-au dat şi i-au adaos sfintei mănăstiri pentru sufletul ei. Şi iar să fie sfintei mănăstiri alţi ţigani, pre nume: Lal cu fraţii-ş<i> denpreună şi Ţiţul şi Chinciul şi Ivan cu sălaşele, pentru că acei ţigani fost-au de moşie ai Marineştilor, iar Marineştii au fost datori boiarinului domnii mele jupanului Gherghinii pârcălabul 50 000 de aspri; deci pentru acea datorie le-au luat Marineştilor şi casele lor şi viile lor şi stupinile lor şi aceşti mai sus zişi ţigani. Iar după aceea boiarinul domnii mele, dupre moartea fiiu-său, pan Drăghici marele peharnic, el se-au milostivit de le-au ertat alte bucate. Iar acele 5 sălaşe de ţigani el i-au adaos sfintei mănăstiri. Şi au dat Marineştii aceşti ţigani denaintea domnii mele şi denaintea a tuturor boiarilor domnii mele. Şi iar să fie sfintei mănăstiri 30 de sălaşe, pre nume: Moldoveanul cu sălaşul i Pipilea şi Cornea şi Pârciul şi Gomoiu şi Târca şi Oprea i Deadiul i alt Gomoiu cu fraţii-ş<i> i Oprea i Conda i Dorca i Paraciova i Jitian i Naico i Dăşa i Pătru i Drăghici i Marin i Tatul i Berbecea i Petrica i Dadula i Băloiul i Mavrea i Bojora i Costea i Danciul i Costea i Neaniul şi unchiaşul Badinca i Badea i Slav şi 2 Vranici i Mircea i Stan i Diba i Camba i Danciul i Berbecea cu fraţii-ş<i> Cursui i Oprea i Nan i Ursu i Lupşe i Miho i Badea i Mircea i Badea i Danciul i Bădica i Radul i Costea i Dorca i Hera i Badea i Tolcea i Radul i Stan i Calio i Cornea, pentru că aceste toate sate şi ţigani el i-au adaos jupanul Gherghina parcalabul sfintei mănăstiri, ca să fie de posluşanie şi de întărire sfintei mănăstiri şi-ntru hrană cinstiţilor şi dumnezeieştilor călugări câţi se vor afla viţuitori şi locuitori întru acea sfântă casă, iar boiarinului domnii mele Gherghinei par<calab> şi părinţilor lui întru veci pomenire. Drept aceea am dat şi domnia mea sfintei mănăstiri de la Nucet ca să-i fie aceste ci mai sus zice moşii şi ţigani întru ocină ohabnici.* Aceleaşi mănăstiri Nucet i-au fost reconfirmate posesiile asupra satelor Topoloveni, Micşeneşti, Găleşeşti, ş.a., cu mori, bălţi *Şi ţigani 30 sălaşe, anume: Moldovanul cu copiii săi Pipilea şi Cornea şi Pârciu şi Gomoiu cu copiii săi Târca şi Oprea şi Dediul şi alt Gomoiu cu fraţii săi Oprea şi Dorca şi Paraciova şi Jitian şi cu copiii săi şi Naico cu copiii săi Duşa şi Pătru cu copiii săi Drăgan şi Naico şi Paraciova cu copiii săi şi Miho cu copiii săi Danciul şi Radul şi Bogdan şi Slav şi Costea cu fiii săi Mima şi Nicula şi Mavre şi Bojora cu copiii săi Nan şi Mavre cu copiii săi Tatul şi Berbecea şi Potrica cu copiii săi Dadula şi Cambur cu copiii săi şi Dadula cu copiii săi şi Băţiloe cu copiii săi Mircea şi Stan şi Diba şi Camba cu copiii săi şi Costea şi Danciul cu copiii săi Costea şi Nean şi Badinga cel bătrân şi Radul cu copiii săi şi Badea şi Slav şi Vranica şi iarăşi Vranica cu copiii săi Danciul şi Bercea cu fratele său Curchi şi Cornea cu copiii săi Nan şi Ursul şi Lupşe şi Miho şi Badea şi Mircea cu fiii săi şi*

Sărindariu cu copiii săi şi Badea cu copiii săi şi Danciul cu copiii săi Badinga şi Radul şi Costea şi Maldăr şi Durduca cu copiii săi Fiera şi Badea şi Golcea cu fratele său Radul şi cu fiii lor şi Caliu cu fiii săi Stan şi Radul şi Caliu şi cu fiii lor şi Udrişte cu fiii săi şi Nica cu fiii săi şi Bolovan Lal cu fraţii săi Ujvaltă, Ţiţul, Canciul, Ivan, Cornea, pentru că i-a dăruit jupan Gherghina pârcălab sfintei mănăstiri, ca să-i fie de ascultare şi de întărire sfintei mănăstiri şi de hrană preacinstiţilor şi dumnezeieştilor călugări, care se află <şi> trăiesc în sfânta mănăstire, iar lui şi părinţilor şi copiilor lui veşnică pomenire. Dar cât timp va fi viu jupan Gherghina pârcălab, să-şi stăpânească singur satele şi ţiganii care sunt mai sus scrişi şi dăruiţi sfintei mănăstiri; iar după moartea jupanului Gherghina pârcălab, să fie la sfânta mănăstire.

1502 • Regele Scoţiei Iacob al IV-lea ordonă efectuarea unei plăţi în contul unui conte din Grecia, după toate probabilităţile o căpetenie a unui grup de romi. Suma plătită de suveran a fost de 14 şilingi.

• În Valahia, Radu cel Mare emite un act în favoarea boierilor Radu şi Petru, în care scria *căŞi iarăşi să le fie ţiganii, anume: Lilea cu copiii săi şi Badea cu copiii săi şi Ţima cu copiii săi şi Todoran cu copiii săi şi Nicula cu copiii săi şi Ucea cu copiii săi şi Nicula cu copiii săi şi Oprea cu copiii săi şi Tatul cu copiii săi şi Balea cu copiii săi şi Ciorea cu copilul său şi Mârşavul cu copiii săi şi Midea cu copiii săi şi Dima cu copiii săi şi Bance cu copiii săi şi Costea cu copiii săi şi Borra cu copiii săi şi Pătru cu copiii săi şi Faurul cu copiii săi şi Boia cu copiii săi şi Danciul cu copiii săi şi Dragomireasa cu copiii săi şi Baca cu copiii săi şi Boia cu copiii săi şi Curchi cu copiii săi, Puţea cu copiii săi şi Mihulh cu copiii săi şi Staico cu copiii săi şi Frăcea cu copiii săi şi Ţiflea cu copilul său, Teameş cu copiii săi şi Laţco cu copiii săi şi Sahanci cu copiii săi şi Puţea cu copiii săi şi Dafin cu copiii săi şi Banci cu copiii săi şi Titea cu copiii săi şi Han cu fiii săi şi Uglea cu copiii săi şi Radul cu copiii săi şi Căla cu copiii săi şi Carţina cu copiii săi şi Copalea cu copiii săi şi Slav cu copiii săi şi ... şi Pilat cu copilul său şi Ghemon şi Niculea cu copiii săi, pentru că le sunt vechi şi drepte ocine, dedine.*Voievodul a întărit şi posesiile mănăstirii Govora, referindu-se şi la *ţiganii, anume Nicula cu copiii săi, pentru că l-a dat Ştefan la moartea sa sfintei mănăstiri; iar apoi încă l-am şi cumpărat domnia mea de la fiii lui Ştefan, pentru 1 500 aspri, ca să se numească că a fost cumpărat; şi Neda cu copiii săi.*

1503 • În Moldova, Ştefan cel Mare a confirmat mănăstirii Putna posesia asupra unui grup de robi romi chemaţi de egumen din Valahia, identic procedând şi egumenul mănăstirii Tazlău.

• În Italia, regele romilor, Scaramuccia, este considerat de cercetători ca un posibil model pentru *un şef Grotesque,* schiţă a fizionomiei umane semnată de către Leonardo da Vinci, lucrare datată între 1503-1507. Practic Giorgio Vasari a susţinut că posedă un tablou al lui Leonardo da Vinci, în care artistul l-a desenat*regele ţigan Scaramuccia*, desenul pierzându-se însă în negura timpului.

• În Ţara Românească, într-un hrisov, jupaniţei Muşa i se acordă de către Radu cel Mare sate, moară ş*i iarăşi să-i fie sălaşele de ţigani, anume: Zâmba cu copiii săi şi Răduţa cu copiii săi şi Nicşa cu copiii săi şi Lazăr cu copiii săi, Dragomir cu copiii săi, Frăcea cu copiii săi, Slăvnoe cu copiii săi şi Muşat cu copiii săi şi Manea cel bătrân cu copiii săi şi Seanchea cu copiii*

săi, Mirileasca cu copiii săi şi Pârcea cu copiii săi, pentru că sunt aceşti toţi ţigani, care sunt mai sus scrişi ocină, dedină ai jupaniţei Muşa.

1504 • Ludovic al XII-lea al Franţei ordonă expulzarea romilor, respectiv *bohémiens,* din regatul său. Suveranul amintit elaborează o legislaţie represivă împotriva romilor, exilându-i şi interzicându-le accesul în Franţa, sub ameninţarea pedepsei cu moartea. În acelaşi an suveranul din Hexagon ordonă autorităţilor din Ruen să-i alunge pe romi. Patru ani mai târziu însă, locuitorii aceluiaşi oraş apelează la romi pentru a le ghici viitorul.

• În Transilvania, dintr-un document privind socotelile cetăţii Bran, rezultă că romii datorau castelanului taxe anuale, precum şi o serie de servicii. Tot în Transilvania acestui an, Mihail Cândea *de Malomviz* a fost autorizat de regalitate să aducă 12 familii de romi robi din Valahia, pentru spălarea aurului.

• În Valahia, domnitorul Radu cel Mare a confirmat stolnicului Radu şi fratelui său Badea diferite proprietăţi, precum *şi iar să le fie ţiganul Ciuricla cu copiii săi, pentru că <l>-a cumpărat de la fiii lui Stanciul Furduescul, pentru 1 000 aspri.*

1505 • În Ţara Românească, boierul Badea din Şuici şi fii săi, în urma unor judecăţi, au obţinut, printre altele, *şi iarăşi să le fie ţiganii, anume: Cambur cu copiii săi şi Caracal cu copiii săi şi Tatul cu copiii săi şi Radul cu copiii săi şi Dumitru cu copiii săi şi Oprea cu copiii săi şi Cadea cu copiii săi şi Mihăilă cu copiii săi şi Ivan cu copiii săi şi Momce cu copiii săi şi Frăcea cu copiii săi şi Oprea cu copiii săi şi Vinda cu copiii săi şi Miţirea cu copiii săi şi Bealceo cu copiii săi şi Lilea cu copiii săi şi Radul cu copiii săi şi Nicula Timpa cu copiii săi şi Costea cu copiii săi şi Goşa cu copiii săi şi fiii lui Danciul cu copiii lor şi fiul lui Ureache cu copiii săi şi Dobra cu copiii săi, pentru că le sunt veche şi dreaptă ocină, dedină.*

• În documentele trezoreriei scoţiene este înregistrată o plată efectuată către Peter Ker în valoare de patru şilingi, pentru a merge la rege la Hunthall, în calitate de mesager al *regelui Rowmais.* După două zile actele trezoreriei consemnează efectuarea unei plăţi, de douăzeci de lire sterline, în contului trimisului *regelui Rowmais.*

• Contele Antonius *Gaginodin Egipt,* conducător al unui grup de romi, primeşte din partea regelui Iacob al IV-lea al Scoţiei (1488-1513), o scrisoare de recomandare, emisă la Linlitgow Palace, pentru a fi arătată de către pelerini regelui Hans al Danemarcei (14811513), ţară care era viitoarea destinaţie a cetei. Un alt an avansat ca moment în care Anthonius Gawino, descris ca *Earl Little Egipt,* a primit de la James IV salvaconductul este şi anul 1506.

1506 • În Ţara Românească, domnitorul Radu cel Mare a confirmat stăpânirea boierului Dragomir Măţil şi a fiilor săi asupra unui sălaş de robi, obţinut în urma unei judecăţi cu Oprea: *Dă domnia mea această poruncă a domniei mele cinstitului boier al domniei mele*

jupanului Dragomir Măţil cu fiii lui, ca să-i fie un sălaş de ţigani, anume Ţigolea cu copiii săi, Ţeaţul şi câţi încă va face, pentru că i l-a dat lui Dragomir Măţilă vărul său primar Căzan. După aceea a avut Dragomir Măţilă pâră cu vărul său Oprea pentru acel ţigan. Pentru aceasta, a venit Dragomir Măţilă şi cu vărul său Oprea înaintea domniei mele, de sau tocmit înaintea domniei mele şi înaintea boierilor domniei mele, de a dat Dragomir Măţil lui Oprea pentru acel sălaş de ţigani partea lui din

Berivoeşti şi Oprea să nu aibă nici un amestec asupra acelui sălaş. De aceea i-am întocmit şi domnia mea, ca Dragomir Măţil să-şi ţie acel sălaş de ţigani, iar Oprea să ţie partea lui Dragomir Măţil din Berivoeşti. De aceea le-am dat şi domnia mea ca să le fie de ocină şi ohabă şi de nimeni neatins, după porunca domniei mele.

• Contele Wilhelm din *Micul Egipt* şi cei 15 oameni ai săi primeşte un permis de liberă circulaţie de la ducele de Guelders, act în care romii sunt somaţi să se comporte corespunzător.

• Autorităţile din Milano redactează două legi prin care li se impune romilor părăsirea urbei, reproşându-li-se că au devenit un pericol social. Printre ameninţări este menţionată şi *tratto di corda,* adică suspendarea victimei de mâini, legate la spate, pe o perioadă de timp îndelungată. Lombardia s-a remarcat printr-o represivă legislaţie anti-romă, astfel că până în anul 1693 au fost promulgate în amintita provincie italiană 60 de ordonanţe cu caracter represiv pentru romi.

1507 • În Valahia, voievodul Radu cel Mare a confirmat posesiile mănăstirii Glavacioc, precum şi *ţiganii, anume: Ruva cu copiii săi şi Caliman cu copiii săi şi Bolea cu copiii săi şi Costea cu copiii săi şi Slav cu copiii săi şi Tatara cu copiii săi şi Oprea cu copiii săi şi Slav cu copiii săi şi fiii lui Mecea cu copiii lor şi fiul lui Oprea cu copiii săi şi Danciul cu copiii săi şi Danciuleasa cu copiii săi şi Nicula cu copiii săi şi Stoia cu copiii săi şi fiul lui Baciul cu copiii săi şi Radul cu copiii săi şi Bogdan cu copiii săi şi Găină cu copiii săi şi Gârbovul cu copiii săi şi Budea cu copiii săi şi Hârs cu copiii săi şi Miho cu copiii săi şi Nicula Rutea cu copiii săi şi Negre cu copiii săi şi Năvrap cu copiii săi şi Bunea cu copiii săi şi Miho Benga cu copiii săi şi Stănislovoaie cu copiii săi şi Plitea cu copiii săi şi Ban cu copiii săi şi fiii lui Danciul cu copiii lor şi Nicula cu copiii săi şi Danciul cu copiii săi şi Nicula cu copiii*
săi şi Danciul cu copiii săi şi Babuia cu copiii săi şi Stanciul cu copiii săi şi Curchi cu copiii săi şi Taica cu copiii săi şi Stoia cu copiii săi.

1508 • În Ţara Românească, domnitorul Mihnea cel Rău (1508-1509) a recunoscut mănăstirii Bistriţa diferite posesii, privilegii dar *şi ţigani, anume: Curchi cu copiii săi şi Mela cu copiii săi şi Iovan cu copiii săi şi fraţii lui Iovan, Dode şi Dija cu copiii lor şi Briia cu copiii săi şi Bran cu copiii săi şi Tudor cu copiii săi şi Novac cu copiii săi şi fiul Muşei cu copiii săi şi Curchi cu copiii săi şi Chita cu copiii săi şi Ana cu copiii săi şi Bratia cu copiii săi şi alt Briia cu copiii săi.*

• În Franţa, Ludovic al XlI-lea (1498-1515) ia măsuri în acest an în direcţia expulzării romilor din Hexagon.În ciuda legislaţiei potrivnice,romii străbat Bretagne, cu aprobarea ducesei de Bretagne şi Normandia, sub motivaţia pelerinajului înspre Mont Saint Michel.

1510 • În Ţara Românească, într-un hrisov domnitorul Vlad cel Tânăr (1510-1512) a confirmat boierului Neagoe că în proprietatea acestuia erau *şi ţiganii, anume: Răga cu copiii săi şi Cornea cu copiii săi şi Bulfa cu copii săi şi Buncea cu copii săi şi Manciul cu copiii săi şi Langa cu copiii săi şi Frăţea cu copiii săi şi Ţintea şi Tuleia cu copiii săi şi Rânja cu copiii săi şi Juna cu copiii săi şi Zaruba cu copiii săi şi Draghi cu copiii săi şi Oprea cu copiii săi şi Bobe cu copiii săi şi Surdilă cu copiii săi şi Mătreşoe cu copiii săi şi Ruva şi Vintilă cu copiii săi şi Neag şi Radul cu copiii săi şi Leauştean şi Costea cu copiii săi şi Badea cu copiii săi şi Manco cu copiii săi şi Ţipan*

şi alt Dracsin şi Mima şi Mihul Moldoveanul cu copiii lor şi Dode cu copiii săi şi Manea şi Cârstea cu copiii lor şi Baica şi Calicea şi Hârlui şi Nan judele şi Babe şi cu copiii lor şi Hâlbavul şi Batea şi Vroişta şi Radul şi Driia şi Begoe şi cu copiii lor, Diboda şi Rupa şi Paul şi Didea şi cu copiii lor şi Râtea şi Loleia şi Barbul şi Ţepeluş şi cu copiii săi şi Găinaţ şi Stan şi Golcea şi Slav şi Priba şi Dumitru şi Turcul şi Roman şi Tudorică şi cu copiii lor şi Bolea şi cu fraţii săi, cu copiii săi şi Jupânea şi Petru Prejmirenul li Tatul şi Badea şi Mihail şi cu copiii săi şi Costea şi Nan cu copiii săi şi Tura şi Nicula cu copiii săi, Dadina şi Dracea cu copiii săi şi Balea şi Badea şi Ghinea şi Stoica şi Costea cu copiii săi şi Năneacă şi Ilie şi Tatul cu copiii săi şi Slav şi Badea cu copiii săi şi Ţagaişoşa şi Copa şi Duşa şi Bonţea şi Vulpea şi Rasiguvlea cu copiii săi.

• Marele Consiliu al Franţei interzice nomadismul romilor sub pedeapsa exilului. Recidiva era pedepsită cu spânzurătoarea.

• În Elveţia, la Lucerna, se adoptă noi măsuri în direcţia expulzării romilor, ameninţaţi cu spânzurătoarea dacă se reîntorc în confederaţie.Practic s-a ajuns la concluzia că acei *zeginen* reprezintă un pericol social. Edictul s-a repetat de nu mai puţin de şase ori până la 1530.

• În *Cronica regelui Henric al VIII-lea* din 1548, Eduard Hall face referire la un spectacol de pantomimă derulat în 1510, specificând că două doamne avea capurile învelite precum *egiptencele,* respectiv femeile rome.

• Din acest an datează *Liber vagatorum,al* cărui autor este necunoscut.

•În pictură sunt concepute picturi celebre a căror tematică o reprezintă romii, astfel că în acest an Tiziano Vecelli pictează tabloul *Ţiganca.* Veneţianul Giorgione pictase anterior *Ţiganca şi soldatul,* tematica romă abordând-o şi Benvenuto Tisi sau *il Garofalo* la 1525 sau Correggio cu a sa *Madona ţigancă* din 1530.

1511 • În Ţara Românească, domnitorul Vlad cel Tânăr a întărit mănăstirii Govora o danie a boieroaicei Neaga, fiica lui Dan Durduca, *ca să le fie trei ţigani, anume: Costea cu copiii săi şi Oprea cu copiii săi şi Radul cu copiii săi.*

1512 • În Ţara Românească domnitorul Neagoe Basarab (1512-1521) a acordat mănăstirii Corbii de Piatră, satul Corbii de Piatră, o vie la Goleşti *şi ţiganii, anume: Zâmba cu copiii lui şi Duşman cu copiii lui şi Calici cu copiii lui şi Căliman cu copiii lui şi Manea cel bătrân cu copiii lui şi Frăcea cu copiii lui şi Năna ia cu copiii lui şi Lazăr cu copiii lui şi Muşat cu copiii lui, pentru că sunt vechi şi drepte ocine <şi dedine> ale monahiei Magdalina.* Mănăstirea Glavacioc deţinea *Încă şi ţiganii, anume: Costea cu copiii săi şi Boia cu copiii săi şi Dade cu copiii săi şi Slav cu copiii săi şi Tăţara cu copiii săi şi alt Slav cu copiii săi şi Marin cu copiii săi şi fiii lui Mecea şi Slav cu copiii săi şi Corman cu copiii săi şi Oprişor cu copiii săi şi Dragotă cu copiii săi şi Danciul cu copiii săi şi Calica cu copiii săi şi Darciul cu copiii săi şi Nicula cu copiii săi şi Stoia cu copiii săi şi Banciul cu copiii săi şi Radul cu copiii săi şi Bogdan cu copiii săi şi Găină cu copiii săi şi Budea cu copiii săi şi Bance cu copiii săi şi alt Bance cu copiii săi şi Hârs cu copiii săi şi Miho cu copiii sai şi Nicula Rutea cu copiii săi şi Negre cu copiii săi şi Bulgăr cu copiii săi şi alt Negre cu copiii săi şi Năvrap cu copiii săi şi Bunea cu copiii săi şi Nicula, <cu copiii săi şi Miho Benga cu copiii săi şi Stănislăvone cu copiii săi şi Pâtea cu copiii săi şi Danciul cu copiii săi şi Ban cu copiii săi şi Nicula cu copiii săi şi Bubuia cu copiii săi şi Batul cu copiii săi şi Golomud*

cu copiii săi şi, Nedealea cu copiii săi şi Bădica cu copiii săi şi Nicula cu copiii săi şi alt Oprişor cu copiii săi, pentru că sunt ale sfintei mănăstiri toate acestea, veche şi dreaptă ocină, dedină. Acte domneşti prin care se recunoştea proprietatea asupra romilor, Neagoe Basarab a mai acordat în acest an şi mănăstirilor Snagov şi Govora, cu *un sălaş de ţigani,* dăruit de Danciu, când acesta s-a călugărit.

• Romii sunt pentru prima dată atestaţi de către documentele istorice în Suedia, unde un grup de romi, ce cuprindea aproximativ 30 de familii, condus de contele Anthonius ajunge la Stockholm, susţinând că au venit din "Micul Egipt". Romi sunt bineveniţi în oraş,primind donaţii şicazare.

• Contele *egiptean* Ludovic de Rothenburg, şeful unui grup de *ziganisch,* primeşte de la Boguslav al X-lea al Pomeraniei o scrisoare de protecţie.

• Romii sunt expulzaţi din Catalonia, aceşti *boiemieni greci şi egipteni* fiind gratulaţi cu epitete deloc onorante în documente.

1513 • Documentele îl atestă pe fierarul rom Mixidarius Wanko de Poppavia, aflat în slujba lui Sigismund I, mare duce al Lituaniei şi rege al Poloniei (1506-1548).

• Romii sunt primiţi foarte bine de către ospitalierul duce de Suffolk, acţiune care se va repeta cel puţin timp de un deceniu.

• În Malta, în prima relatare despre romii din insulă, istoricul Cavalerilor de Malta, Giacomo Bosio, arată căaceştia au trăit în peşterile din Rabat.

• În Ţara Românească, domnitorul Neagoe Basarab a confirmat că în posesia mănăstirii Snagov erau sate, părţi de sate *şi ţigani,* scutindu-i de toate dările şi slujbele.

1514 • În Transilvania, Gheorghe Doja (cca.1470-1514), un mic nobil secui, care a condus răscoala ţărănească împotriva nobilimii maghiare din acel an,a fost torturat de călăi romi,la porunca lui loan Zapolya, viitor voievod al Transilvaniei (1526-1540), învingător al răsculaţilor lui Doja. Executat la Timişoara, prin aşezare pe un „tron" înroşit în foc, confecţionat de asemenea de către romi fierari, acestuia i s-a aşezat pe cap o coroană din fier înroşită în foc, iar cu cleştele i s-a smuls din corp bucăţi de carne, pe care apropiaţii lui au fost siliţi să o mănânce. La activitatea călăilor romi se face referire în numeroase documente transilvănene. Astfel cronicarul german Konrad lacob Hiltebrand (1629-1679) aflat, ca slujbaş al regelui Suediei, la Alba Iulia, în anii 1656 şi 1658, precizează printre altele că *în piaţă (care se afla la vest de această poartă) era o spânzurătoare de lemn de care atârna în fiecare zi de târg săptămânal câte un român. Funia de care era spânzurat avea o lungime de un cot. Românii rabdă bucuroşi astfel de supliciu zicând că Mântuitorul lor a fost spânzurat pe cruce, numai să nu fie traşi în ţeapă lucru obişnuit în Transilvania, unde se poate găsi la intrarea în aproape fiecare sat sau târg asemenea bieţi păcătoşi traşi în ţeapă... Trebuie să amintesc un lucru. Când se execută un biet păcătos funcţia de călău este îndeplinită de un ţigan, căci lepădăturile astea de ţigani sunt folosite în Ungaria şi Transilvania la astfel de slujbe. Şi acest ţigan era un atare câne de beţivan încât ducea la cârciumă până şi spada pentru execuţia sau alte instrumente, iar orăşenii, cărora le aparţineau erau nevoiţi să le răscumpere căci după rânduială orăşenii dau acestor gâzi ţigani o asemenea spadă, ţiganii neavând una a lor. Locuitorii (oraşului) se plâng foarte mult de faptul că nu au un călău de meserie, astfel supliciul bieţilor păcătoşi se măreşte mult prin aceşti ţigani lipsiţi de experienţă. Am*

văzut odată doi români ducându-şi pe umeri ei înşişi ţepele în care să fie traşi, mergând singuri, neînsoţiţi de vreun pastor sufletesc (preot) spre locul de execuţie..

• În Ţara Românească, domnitorul Neagoe Basarab a emis un act oficial în care specifica faptul că *şi iarăşi lui Stanciul cu fiii săi să le fie sălaşe de ţigani, anume Badea cu copiii săi, pentru că i-a cumpărat Stanciul de la Baldovin, pentru 600 aspri. Şi iarăşi să le fie ... cu copiii săi, pentru că i-a cumpărat Stanciul de la Voico al lui Albul, pentru 500 aspri.*

• În Anglia lui Henric al VlII-lea (1509-1547), cărturarul londonez Thomas Morus (1478-1535), în opera sa *Diolog al lui Thomas Morus,* se referă la *egipteanca* care locuise vremelnic în Lambeth şi pe care o descrie ca pe o impresionantă practicantă a chiromanţiei.

• În spaţiul elveţian s-au derulat sinistrele *vânători de ţigani,*încurajate de către autorităţi, acţiuni care din păcate se vor bucura de continuitate temporală.

• Din acesta an datează inscripţia *Antonius Desolario, Venetus 1514* a pictorului rom italian, Antonio de Solario,pe un altar aflat în muzeul oraşului Bristol,artistul fiind cunoscut sub numele de *Lo Zingaro* adică *Ţiganul.* Reprezentant al scolii veneţiene,cariera sa este obscură şi la un moment dat existenţa sa chiar a fost pusă la îndoială. Inscripţia în cauză şi alte referinţe la lucrări de ale sale în Anglia, efectuate de către John Leland câteva decenii mai târziu, sunt dovezi pentru presupusa savizită în Anglia. Pictorul este se pare activ între 1502 şi 1518, între momentul când este înregistrat la Fermo, în 1502, şi când este atestat la Montecassino, în 1518.În Napoli, îi aparţin douăzeci de mari fresce care ilustrează *viaţa Sfântului Benedictin mănăstire.* Lucrările sale sunt uneori confundate cu cele ale contemporanului său, Andrea Solario, cu care Antonio, probabil, s-a întâlnit. Din păcate, singura biografie dedicată lui Antonio de Solario a fost scrisă de către Bernardo de 'Dominici (1683-1759), care a făcut se pare numeroase confuzii în lucrare. Acesta considera că Solario s-a născut în jurul anului 1382, probabil în Abruzzo, fiu al unui fierar, ginere al lui Colantonio, lider al artiştilor din Napoli. Dominici susţine că Solario a murit în 1455, cronologie eronată care nu a fost clarificată până în prezent .

1515 • În Ţara Românească, domnitorul Neagoe Basarab a acordat mănăstirii Corbi *şi iarăşi să fie sfintei mănăstiri numite de la Cornet sălaşele de ţigani, anume: <Muşat> cu copiii săi şi Neagoe şi Bârze cu copiii săi şi Torne şi Citea şi Paraschivi cu copiii săi, pentru că aceşti scrişi ţigani, pe aceştia i-a dăruit monahia Magdalina, ca să fie sfintei mănăstiri de la Cornet spre întărire, iar surorilor care trăiesc în sfânta mănăstire de hrană şi ei să-i fie de veşnică pomenire.*

• O scriere datată din acest an, poate fi interpretată că menţiune la descinderi fără succes ale romilor în Finlanda,prin ţările baltice.

• În Bavaria autorităţile interzic romilor accesul în cadrul statului.

1516 • În Ţara Românească, mănăstirii Nucet i-au fost recunoscute diferite posesii *şi ţiganii câţi are sfânta mănăstire.* În acest an voievodul Neagoe Basarab a recunoscut lui Harvat, mare logofăt, fiilor şi fiicelor sale, diferite posesii, printre care şi *un ţigan.*

• Autorităţile oraşului Geneva hotărăsc scoaterea romilor în afara legi, iar dieta dela Berna a hotărât interzicerea accesului romilor în spaţiul

elveţian.
• În Portugalia, în documente se face referire scriptică la un *grega,* respectiv un bărbat rom în *Cancionero Geral.*
1517 • În Ţara Românească a fost emis domnitorul Neagoe Basarab un hrisov de recunoaştere a posesiei asupra robilor mănăstireşti: *Şi iarăşi să le fie ţiganii, anume: Nicula cu copiii săi şi Cârstea şi Danciul cu copiii săi şi <Crăciun şi Neda> cu copiii săi şi Stan şi Dumitru cu copiii săi, pentru că aceşti mai sus-zişi ţigani i-a dobândit Ştefan din Râmnic cu slujbă de la Basarab voievod cel Tânăr Ţepeluş; astfel, el i-a dăruit sfintei mănăstiri Govora la moartea lui, căci s-afăcut călugăr la Govora. Şi iarăşi să le fie sălaşele de ţigani, anume: Neda şi Dragomir cu copiii săi, pentru i-a dăruit Radul voievod sfintei mănăstiri. Şi iarăşi să le fie Zerea cu copiii săi, pentru că i-a dăruit Danciul, fiul lui Branco, sfintei mănăstiri la moartea lui, când s-a făcut călugăr în mănăstire. Şi iarăşi să le fie Costea cu copiii lui şi o ţigancă, anume Neaga cu copiii săi, pentru că i-a dăruit domnia mea sfintei mănăstiri. Şi iarăşi să le fie Boia ţiganul cu copiii săi, pentru că l-a cumpărat domnia mea de la Athanasie egumen de la Cozia şi de la toţi fraţii, pentru 500 aspri şi cu un cal bun, astfel că iarăşi l-a dăruit domnia mea sfintei mănăstiri. Şi iarăşi să le fie Costea şi Radul şi Oprea cu copiii săi, pentru că i-a dăruit jupaniţa Neaga sfintei mănăstiri. Şi iarăşi să le fie Radul şi Brata şi Nan cu copiii săi, pentru că i-a dăruit jupaniţa Neaga sfintei mănăstiri Govora, la moartea ei, să fie de întărire sfintei mănăstiri, iar ea să aibă pomenire în sfânta mănăstire. Şi iarăşi să le fie un ţigan, anume Oprea Guia cu copiii săi, pentru că l-a dăruit Manea, fiul lui Mogoş, sfintei mănăstiri, pentru sufletul părintelui său Mogoş. Şi iarăşi să le fie Mărgărit şi Radul şi Parashiva cu copiii săi, pentru că i-a dăruit jupan Manea clucer să fie de întărire sfintei mănăstiri. Şi iarăşi să le fie Slav şi Nicşa cu copiii lor, pentru că i-a dăruit sfintei mănăstiri Tatul din Râmnic şi soţia lui şi sau făcut călugări în sfânta mănăstire.*
• În Milano este emis un decret de către Francisc Ial Franţei (1515-1547), conducător al urbei la acea dată, conform căruia romii trebuiau să părăsească ducatul în trei zile.
• Călugărul benedictin Teofilo Folengo din Mantua face referire în opera sa *Baldus* la legi antirome. Conform scrierilor călugărului, *cingarii* erau catalogaţi drept escroci, hoţi, asasini, ticăloşi, falsificatori etc., cetăţenii fiind invitaţi să îi ucidă contra unei recompense de 150 de ducaţi.
1518 • În Ţara Românească, domnitorul Neagoe Basarab a scutit de toate dările şi slujbele *sateleşi ţiganii* marelui vornic Calotă, confirmându-i marelui logofăt Harvat şi fiilor săi proprietatea asupra moşiei Doiceştilor şi a robilor de pe acolo, precum şi mănăstirii Nucet *un ţigan,* obţinut în urma unei judecăţi.
• Jacques le Saige în scrierile sale se referă la un grup de romi fierari aflaţi pe insula Zantevez.
• Charles d'Egmont, duce de Guelders, acordă un salvaconduct nobilului egiptean Antonius conducător al unei cete de *heidens.*
1519 • În Ţara Românească, domnitorul Neagoe Basarab a recunoscut slugerului Dragomir, fiilor şi fiicei sale, diferite proprietăţi *şi iar să le fie sălaşe de ţigani din zestrea jupanului Dragomir, anume: Drăgan cu copiii săi şi Pătru cu copiii săi şi Poia cu copiii săi şi Râtea cu copiii săi şi Caliia cu copiii săi şi Pătru cu copiii săi şi Boba cu copiii săi. Aceştia îi sunt de*

zestre. Şi iar să-i fie sălaşele de ţigani, câte îi vor cădea jupanului Dragomir din moştenirea lui, pentru că nu le-am scris aici domnia mea pe nume, căci a fost nedespărţit de fraţii săi. Neagoe Basarab a mai recunoscut proprietatea mănăstirii Valea asupra a *două sălaşe de ţigani, anume Costea cu copiii săi şi Voico cu copiii săi,* mănăstirii Seaca *sălaşe de ţigani,* dăruite de Manea clucerul, scutindu-le de toate dările şi slujbele, iar pârcălabului Tetiu *sălaşele de ţigani, anume: Calo cu copiii săi şi Fetea cu copiii săi.*

• Conform elveţianului Ludwig Tschudi, la această dată, în Modon, nu mai erau decât vreo 30 de colibe rome.

• După acest an regele Spaniei Carol I (1516-1556) şi împărat romano-german sub numele de Carol Quintul (din 1519 până la abdicare în 1556) perfecţionează legislaţia antiromă în sensul că aceasta va prevede înrobirea romilor la a treia arestare pentru nomadism, precum şi condamnarea la şase ani de galeră a celor care nu părăseau Spania sau nu se sedentarizau

1520 • În Ţara Românească, voievodul Neagoe Basarab a confirmat lui Cazan şi fratelui său Sahat diferite proprietăţi, printre care *şi ţigani,* iar pârcălabului Baldovin *şi iarăşi să-i fie un sălaş de ţigani, anume Marica cu copiii săi, anume Diicul şi cu fiii săi şi cu fiicele, pentru că l-a cumpărat jupaniţa Stana din zestrea ei de la fiul lui Dobrotă din Buneşti, pentru 1 300 aspri.* Mănăstirii Bistriţa domnitorul i-a recunoscut, de asemenea, în posesie *şi ţiganii, anume: Bordea cu copiii lui şi Curchi cu copiii lui şi Pătru cu copiii lui şi Iova Sârbul cu copiii lui şi lanul cu copiii lui şi Ricea cu copiii lui şi Lupşe cu copiii lui şi alt Iova cu copiii lui şi Miia cu copiii lui şi Caleca cu copiii lui şi Danciul zlătarul cu copiii lui. Şi încă a mai dăruit jupaniţa banului, jupaniţa Neagoslava, ţiganii anume: Corunga cu copiii lui şi Gobliţa cu copiii lui.* Mănăstirea Dobruşa deţinea *şi sălaşele de ţigani, anume: Ivan cu copiii săi şi Nica cu copiii săi şi Nan cu copiii săi şi Mutul cu copiii săi şi Oprea cu copiii săi şi Unguraşul cu copiii săi.*

• În Transilvania, începând cu acest an, timp de trei decenii, în registrele Braşovului sunt consemnate execuţiile săvârşite de către călăii romi, nu mai puţin de 120 de sentinţe, respectiv decapitări, torturi, spânzurări, arderi pe rug, tăieri de urechi sau bătăi. *Toate pedepsele capitale sunt executate cu ajutorul ţiganilor. Anno 1520: Item Czigani bibales (bacsis) pro investigare illo textorem, qui per puellam ignem clam imponere et procurare fecerat asp. 12. Urmează execuţia capitală: anno 1520: ittem Cziganis bibales pro incineratione illius maleficiae puellae asp. 25. Se mai adaoga aici o tortura: item illis qui ligna illo vezerunt asp. 6. La 1522: pro incineratione puellae, quae ad horreum domini Blasii funificis clam et dampnose ignem imposuerat asp. 12. Pedepsele mai uşoare, devenite definitive cer iar intervenţia ţiganilor: anno 1520 iem Cziganis pro expulsione cuiusdam mulieris, fria quata ante dominicam laetare asp. 12. Ca pedeapsă cea mai des aplicată se menţioenează suspensio – spânzurarea răufăcătorilor. Călaul e întotdeauna un ţigan. Printre celelalte servicii aduse oraşului de către ţigani, documentele din trecutul Braşovului cunosc şi enumară şi transportarea animalelor căzute, (anno 1520 item Cziganis pro mactatione et extractione 12 cadaverum asp. 12) curaţirea canalelor (anno 1522 item Cziganis quod cremaverunt interius faeces*

canalium flor. 2 asp. 4) şi a închisorilor (anno 1523 item Cigano purganti carcerem turris praetori asp. 4). Rămâne însă şi o activitate mai îmbucurătoare la care se pricep ţiganii şi care nu e considerată atât de dezonorantă pentru ei. Am văzut că în secolul al XV-lea se pricep ţiganii Mediaşului la fabricaţiunea de globuli, pentru război. Or la Braşov îi putem constata, iar în legătură cu armele, făcând reparaţii anno 1513: item pro vecturis lardonum, pulverum et pisarum ac Czyganorum ad castrum asp. 16. Anno 1520. Item Czigano pro rectificatione clavicularum cilindriarum asp. 7. Anno 1524 pro carbonibus quibus Czygani unam bombardam facerunt yngebownden (bombarda – arma veche de foc) asp. 9. Armele erau proprietate obştească ale oraşului sau ale breslelor. Podurile, tot proprietatea comunei, sunt reparate de ţigani. Anno 1522: item Cziganis pro duabus catenis ad pontem circa Porticam asp. 8. Acest grup de muncitori comunali se întrebuinţează deci foarte des, garanţia pentru venirea lor credem că o dă voievodul care din mijloacele oraşului primeşte imbracamintea, desigur pentru anumite servicii cari consistau în exercitarea influenţei lui asupra supuşilor săi. (anno 1521. Item waywodae Cziganorum unam tecturam lecti et unam peciam telae et. 1. par schisman dat apro flor. 3. asp. 32. anno 1523 pro subsidio muneris oblati eorum waywodae dederunt domini iudez et cives asp. 25.)

• Apare lucrarea lui A. *Krantz,Saxonia,* în care autorul face referire şi la romi.

1521 • În Portugalia, piesa de teatru, a dramaturgului Gil Vicente,a fost jucată la Evora în faţa regelui Joao al III-lea (1521-1557), act artistic în care este ironizat modul de viaţă al romilor, desigur din perspectiva autorului, respectiv cerşitul, ghicitul, linguşirea asistenţei, practicarea în stil propriu a comerţului, făţărnicia în cea ce priveşte utilizarea creştinismului ca pe un paravan al imposturii.

• În Sicilia ajunge ceata ducelui Giovanni, care deţinea un salvaconduct emis de către Carol al V-lea.

• În Anglia, o ceată de romi, aflaţi la Thornbury, primeşte suma de 40 de şilingi de la nobilul englez William Cholmeley.

1522 • În Transilvania, regele Ludovic al Il-lea, fiul lui Vladislav al Il-lea a intervenit în favoarea romilor din Mediaş, neîndreptăţiţi cu noi impozite şi o altă jurisdicţie decât cea a oraşului, trimiţând de la Buda o instrucţiune pentru voievodul Ardealului. Regele atrage atenţia că cele cinci corturi de romi de la Mediaş şi-au plătit taxele şi au prestat serviciile la care au fost obligaţi încă din timpul lui Matei Corvin şi că jurisdicţia asupra acestor cinci corturi a fost de competenţa oraşului, poruncind *ca toţi ţiganii din aceste cinci corturi împreună cu întreaga lor posteritate să cadă din nou sub jurisdicţiunea oraşului...interzice ca ţiganii pomeniţi sau urmaşii lor să plătească ceva în urma cererei împuterniciţilor regelui, care deasemeni n-au voie să ceară prestarea de servicii – nihil solutionis et servitii petere et exigere audeatis.*

• În Moldova, mănăstirea Tazlău primeşte două sălaşe de romi de la Ştefăniţă Vodă, ulterior lăcaşul de cult primind un sălaş de la Petru Rareş şi unul de la Alexandru Lăpuşneanu.

• În Imperiul Otoman, al sultanului Suleiman Magnificul (1520-1566), un

registru fiscal, mai precis *Registrul complet al veniturilor şi impozitelor ţiganilor din provincia Rumelia,* compus din 347 de pagini, consemnează numărul gospodăriilor rome, împărţite în colectivităţi fiscale repartizate în nouă întinse districte judiciare aflate Peninsula Balcanică. În document au fost înregistrate 10.294 de gospodării ale romilor creştini şi 4.203 de gospodării rome musulmane, făcându-se referire şi la 471 de gospodării de văduvi sau văduve. În plus în *sanjak-ul ţigănesc* au mai fost înregistrate 2.694 de gospodării musulmane, rezultând un total de 17.191 de gospodării *ţigăneşti* aflate pe teritoriul statele balcanice contemporane. Astfel 3.185 dintre acestea se aflau în Turcia de azi, 2.512 în Grecia, 374 în Albania, 4.382 în fosta Iugoslavie şi 5.701 în Bulgaria, locaţia unui număr de 1.037 de gospodării constituind o necunoscută. Practic cu acest prilej, prezenţa romă este atestată şi în Albania. Conform registrului fiscal evocat,redactat între 1522-1523, romii erau muzicanţi, lucrători în fier, potcovari, bijutieri, fabricaţi de săbii, de cuptoare, covoare, cuie sau diferite alte obiecte din metal, cizmari, croitori, vopsitori, măcelari, negustori de kebab, grădinari, crescători de măgari, gardieni de închisoare, valeţi, crescători de cai sau de maimuţe, săpători de fântâni, spahii, ieniceri, poliţişti, doctori, chirurgi, călugări etc. Din articolele legislaţiei referitoare la romii din Rumelia menţionăm: *Ţiganii musulmani din Istanbul, Edirne şi alte oraşe ale Rumeliei plătesc 22 akşe pentru fiecare gospodărie şi fiecare celibatar. Ţiganii necredincioşi*
(creştinii) plătesc 25 akşe şi, dacă sunt văduvi, 1 akşă: Ei plătesc dreptul de căsătorie şi amenzi pentru crime şi delicte, ca şi ceilalţi supuşi ai noştri; Ţiganii care persistă în nomadism şi se sustrag districtului lor judiciar , ascunzându-se în altul sau în curţi, dacă sunt descoperiţi sunt admonestaţi, sever pedepsiţi şi readuşi în districtul lor; Amenzile, impozitele obişnuite şi penalităţile pentru infracţiuni grave aplicate ţiganilor de către sanjak- ul ţigănesc aparţin şefului numitului Sanjak. Nici un membru al administraţiei locale sau forţelor armate nu trebuie să se amestece. Excepţiile de la regulă se referă doar la ţiganii înregistraţi ca ţărani într-un fief sau pe un domeniu al sultanului; Impozitele pentru ţiganii de pe pământurile feudale susmenţionate sunt colectate de către şefii ţiganilor. Şeful sanjak- ului ţigănesc, şefii regiunilor în fiecare provincie, poliţia şi alţi terţi nu au nici un drept să se amestece în această problemă; Dacă ţiganii musulmani încep să practice nomadismul împreună cu ţiganii non-musulmani, să locuiască împreună cu ei sau să se amestece cu ei, ei vor fi admonestaţi; o dată sancţionaţi, ţiganii necredincioşi trebuie să plătească impozit, ca de obicei.

• O ceată de romi a plătit paznicilor biserici din Stratton suma de douăzeci de pence, pentru a li se permite a se adăposti, desigur vremelnic, în casa parohială din urbea menţionată. **1523** • În Ţara Românească, voievodul Radu de la Afumaţi (1522-1523; 1524; 1524-1525; 1525-1529) a confirmat logofătului Bălaur, jupaniţei Anca şi fiilor lor *şi ţiganii, anume Badiul cu copiii săi; pentru că acestea toate care sunt mai sus-zise, ele au fost ale jupanului Mihnea postelnicul şi ale fraţilor lui, vechi şi drepte ocini şi dedine, dar ei le-au dat surorii lor Anca de zestre. Şi iar să le fie un ţigan, anume Tetradi cu fiii săi, pentru că a dat jupan Bălaur logofăt cumnaţilor săi, lui Mihnea postelnic şi fraţilor lui, trei cai turceşti, unul Sangeacul, altul armăsar sur, al treilea cal, Roman. Astfel, pe unul dintre cai jupan*

Bălaur la dat pentru mai sus-zisul ţigan Tetradi cu copiii săi. Iar cu acei doi cai i-a dăruit jupan Bălaur logofăt pe cumnaţii lui, pe jupan Mihnea postelnicul şi pe fraţii lui. Şi iarăşi să le fie o ţigancă, numele ei Zoica, pentru că a fost a jupaniţei Neacşa, mătuşa lui Mihnea postelnic, veche şi dreaptă dedină, dar ea a dat-o nepoţilor ei, lui Mihnea şi lui Bălaur logofăt. Iar Mihnea postelnic, el a dăruit cu ea pe jupan Bălaur logofăt, ca să-i fie ţigancă cu totul. Radu de la Afumaţi a mai confirmat mănăstirii Argeş posesia asupra romilor, iar domnitorul Vladislav al IlI-lea mănăstirii Dobruşa *şi sălaşele de ţigani anume: Ivan cu copiii săi şi Nica cu copiii săi şi Nan cu copiii săi şi Mutul cu copiii <săi> şi Oprea cu copiii săi şi Ungurul cu copiii.*

• În Cehia autorităţile oraşului Praga permite unui grup de nomazi romi să rămână. Ospitalitatea urbei nu va dura însă mult, romii fiind nevoiţi să plece.

• Romii din Milano, oraş aflat la acea dată sub dominaţie franceză, care insistau să rămână în urbe, riscau să fie amendaţi cu 25 de ducaţi din aur şi torturaţi. Pentru sosirea Romei în Albania există unele date de la un recensământ otoman al anului

• În acest an 1523, romii sunt atestaţi pe teritoriul actualei Albanii, unde trăiau, conform unui recensământ otoman, 1270 de persoane, respectiv 374 de familii de romi.

1524 • Începând cu acest an, în diferite provincii ale imperiului romano-german se emit decrete prin care se legiferează expulzarea romilor. Oricum în acest spaţiu afectat de războaiele religioase, de războiul ţărănesc al lui Thomas Munzer, reformatorul protestant Martin Luther îi aseamănă pe romi cu tătarii, considerându-i total lipsiţi de calităţi şi îmbibaţ i cu vicii.

• La Modena sunt emise legi de prigonire a romilor, proces legislativ care va dura într-o primă fază până în 1560.

• În Olanda sunt emise legi antirome privind de asemenea expulzarea acestora, legi urmate ulterior de alte asemenea decrete represive.

• În Moldova, domnitorul a dăruit logofătului Toader robii logofătului Ivancu, pe care îi pierduse *în viclenie.*

• La Braşov, registrele fiscale atestă prezenţa romilor, registrele fiscale referindu-se la o zonă mărginaşă a urbei, denumită *by den czyganen*, termenul devenind ulterior *ziganie*. Către mijlocul secolului al XVI-lea, în Maramureş este consemnată,de către documentele epocii, porecla de *Ţigan,* dată unor nobili sau iobagi de origine românească.

1525 • În Ţara Românească, voievodul Radu de la Afumaţi a confirmat posesiunile jupâniţei Maria,astfel încât *şi iarăşi să le fie sălaşele de ţigani, anume: Bacrea cu copiii săi şi Macea cu copiii săi şi Nedealea cu copiii săi şi Parnica cu copiii săi şi Măra cu copiii săi şi Buna cu copiii săi şi Lala cu copiii săi şi Darciul cu copiii săi şi Sârbul cu copiii săi şi Ţiţea cu copiii săi şi Ciochină cu copiii săi şi Radul cu copiii săi şi Ciudatu cu copiii săi şi Voina cu copiii săi şi Bogdan cu copiii săi şi Stan cu copiii săi şi Bădilă cu copiii săi şi Nana cu copiii săi şi alt Dragoiul cu copiii săi şi Bejan cu copiii săi şi Mălaia cu copiii săi şi Scorţea cu copiii săi şi Paşiva cu copiii săi şi Badea cu copiii săi şi Slav cu copiii săi şi Gonţea cu copiii săi şi Curchea cu copiii săi şi Bade cu copiii săi şi Păpone cu copiii săi şi Bobina cu copiii săi şi Leapa cu copiii săi şi Vişa cu copiii săi şi Marina cu copiii săi, pentru că*

aceste toate mai sus-scrise averi, sate şi ţigani sunt ale jupaniţei Maria şi ale fiului ei, jupan Ivaşco, vechi şi drepte ocini, dedine şi cumpărături. Voievodul a recunoscut şi episcopiei de Buzău *ca să le fie ţiganii, anume: Hămei cu copiii săi şi Curchi cu copiii săi şi Momce cu copiii săi şi Patea cu copiii săi şi Slav cu copiii săi şi Barbul cu copiii săi,* dăruind stolnicului Radu un *sălaş de ţigani,* iar vornicului Manea satele şi robii romi ai lui Cârstian Şupitul, pe care ultimul le-a pierdut ca pedeapsă pentru viclenie.

• Carol al V-lea, emite un edict în Olanda,în care ordonă tuturor celor care sunt *egyptions* să părăsească ţara în două zile, în caz contra aceştia riscând tăierea nasului şi biciuirea.

• La Lucerna,autorităţile au emis un document prin care s-a legiferat expulzarea romilor.

• Un grup de *pharaones,* adică muzicanţi romi, primeşte doi florini după prestaţia avută în faţa regelui maghiar Ludovic al II-lea. În acelaşi an romii sunt prezenţi la o întrunire a Dietei maghiare la Hatvan.

1526 • În Ţara Românească, voievodul Radu de la Afumaţi a confirmat portarului Vintilă, în urma unor judecăţi, în proprietate *şi ţiganii, anume: ...> şi Goiciul, cu copiii săi şi Sârbul cu copiii săi şiMaţea cu copiii săi. Pentru că le sunt vechi <şi drepte ocine, dedine.* De hrisoave de recunoaştere a posesiilor au beneficiat şi mănăstirea Glavacioc, mănăstirea Muşeteşti, *ca să fie sălaşe de ţigani, anume Badea cu fiii lui şi Dadul cu fiii lui, feciorii lui Gote şi Nica cu fraţii lui şi cu fiii lui, feciorii lui Hină,* mănăstirea Govora, cu *sălaşe de ţigani,* armaşul Sinu cu *un sălaş de ţigani,* vornicul Vlaicu, precum şi Tudoran şi Dobre, fiii lui Dragomir: *Şi iarăşi să fie fiilor lui Dragomir, cumnatul domniei mele, lui Tudoran şi lui Dobre cu fiii lor, nişte sălaşe de ţigani, anume Cociman cu copiii săi şi Stanciul cu copiii săi. Însă să se ştie de lucrul lui Cociman, ţiganul, că deasemeni l-a dobândit cumnatul domniei mele Dragomir: i-a fost de moştenire unchiului său Voico din Bucşani; iar când a fost la nunta lui Dragomir, iar unchiul său Vlaicul l-a dăruit nepotului său Dragomir, de şi-a plătit darul său şi cinstea sa şi toată familia şi stăpânirea lui. Şi a fost dedină lui Dragomir. Iar aproape de moartea lui Basarab voievod, unchiul săi Voico a vrut să ia ţiganul de la Dragomir, iar Dragomir s-a plâns înaintea lui Basarab voievod şi a scos mulţi boieri şi megiaşi de a mărturisit Dragomir înaintea lui Basarb voievod că i-a dat lui acel ţigan, care este mai sus scris, Cociman cu copiii săi, la nuntă, însuşi unchiul său Voico, de a lui bunăvoie. Astfel, Basarab voievod şi domnia lui i-a dat ţiganul lui Dragomir, iar Voico a rămas de lege. Iar apoi, Dragomir a pus acel ţigan, Cociman, zălog la Danciul din Baba, pentru 1000 aspri, ca să-şi plătească Conţeştii, partea unchiului săuVoico, căci i-a numit-o dedină, pentru că erau vânduţi lui Oprea vistier de unchiul său Voico, însă Dragomir n-a putut ajunge ca să plătească satul său Conţeştii, pentru că l-a vândut cu mai mult de 1 000 aspri. Şi apoi, fiii lui Dragomir, Tudoran şi Dobre, au întors fiilor lui Danciul din Baba acei aspri 1 000 aspri şi iarăşi au luat pe ţiganul Cociman cu copiii săi. Iar apoi şi pentru lucrul lui Stanciul ţiganul, care este mai sus scris, să se ştie cum îi este rândul: a fost a lui Dragomir ocină şi dedină şi a fost pus anume zălog la Dobrotă din ... pentru 1 400 <aspri>. Iar apoi, a fost cotropit de fiii lui Arsu, de Stanciul cu fraţii săi şi Dragomir a scos pe Dobrotă înaintea domniei mele, de i-a ... ţiganul Stanciul cu copiii săi. Şi*

apoi a venit Dobrotă înaintea domniei mele, de a lui bunăvoie pentru binefacerea ce i-a făcut Dragomir , de i-a scos lege dreaptă din faţa domniei mele . Stanciul ţiganul de la fiii lui Arsu, de la Stanciul cu fraţii săi . de l-a vândut lui Dragomir şi fiilor săi, care sunt mai sus scrişi, Tudoran şi Dobre, pentru 1 400 aspri. Marele vistier Neagoe, în urma unor judecăţi, obţine *şi iarăşi să le <fie> sălaşele de ţigani, anume: Stan cu copiii lui şi cu doi fraţi ai lui Ciomârda cu fiii săi şi Stepan cu copiii săi şi Radul cu fiii săi şi fratele său Dumitru şi Mia cu copiii săi şi un nepot al său şi Nan cu copiii săi şi Iova cu fiii lui şi Caico cu copiii săi şi Nicola cu copiii săi şi Dode cu copiii şi Parnaia cu copiii săi şi Dodan cu copiii săi şi Pupa cu copiii săi şi Dumitru cu fiii săi şi Purneia cu fiii săi şi Stepan cu copiii săi şi Hamza cu copiii săi şi Steia cu copiii săi şi Stan cu copiii săi şi Uglea cu fiii lui şi Pavel cu fiii lui şi laniu cu copiii săi şi Lozan cu copiii săi şi Balea cu copiii săi şi Alădin cu copiii săi şi Radul cu copiii săi şi Lepădat cu copiii săi şi alt Radul cu fiii săi şi Costea cu fiii săi şi Iancul cu fiii săi şi Negrilă cu fiii săi şi Popară cu fiii săi şi Fetea cu fiii săi şi Radul cu copiii săi şi Nănuţă cu copiii săi şi Costea cu copiii săi şi Hârs cu copiii săi şi Vlaicul cu copiii săi şi Parascheva cu copiii săi şi Răduţa cu fiii săi şi Costea cu fiii săi şi Nan cu fiii săi şi Nacoe cu fiii săi şi Cumpănă cu copiii săi şi Popârche cu copiii săi şi Coia cu copiii săi şi Gălilea cu copiii săi şi Gomoiu cu fiii săi şi Bata cu copiii săi şi Călugărul şi mama lui, Tudora şi Vasilica cu copiii săi şi Hârgota cu copiii săi şi Tezlui cu copiii săi şi Purniche cu fiii săi şi Bogdan cu fiii săi şi Panea cu copiii săi şi Juna cu copiii săi şi Gugucea şi Ciortan şi Candală şi Neacşa cu copiii săi şi Dănciuleasă şi Erina şi Maichina şi Bana şi Moma cu copiii săi şi Tetrade şi Mihăilă şi Mihai şi Bance şi David şi Chitul cu copiii săi şi Măra şi Bulat şi Bogdan şi Zgicea şi Ţinea şi Dragsin cu copilul său şi Slav şi Petrica şi Ozun şi Hamo şi Gâlea şi Ghiga şi Lai şi Radul cu copilul lui şi Bunghea şi Bangala şi Patru şi Culeiu şi Radul cu ginerele său şi Ganmeci şi Cacalea şi Dusa cu fiii săi şi Vişan şi Curchia şi Mande la şi Hârs şi Grozea cu copiii săi şi Pulcucă şi Ghentea şi Nan şi Cortofleş cu fiii săi şi Bădica şi Gorun şi Muchia cu fiii săi şi Ciocan şi Gotică şi Radul şi Gonţu şi Stanciul şi Feciora cu fiii săi şi Boba şi Erina şi Minune cu copiii săi şi Radul cu fiii săi; Ipure cu copin săi şi Drăgoiu cu copiii săi*[1] *pentru că le sunt vechi şi drepte ocine şi dedine şi cumpărături.* Radu de la Afumaţi i-a recunoscut boierului Oprea Drăghicescu în posesie *nişte ţigani,* iar clucerului Vlaicu *un copil de ţigan.* Acelaşi domnitor a confirmat marelui logofăt Radu, soţiei sale Voica şi altor rude de ale lor, în urma unei judecăţi, *ca să le fie sălaşele de ţigani, anume: Ignat cu copiii săi şi Badea cu copiii săi şi Repede cu copiii săi şi Miloş cu copiii săi şi Voico cu copiii săi şi Danciul cu copiii săi şi Dragomir cu copiii săi şi Dumitru cu copiii săi şi ţiganca lui Răvăciog cu copiii săi, pentru că aceşti mai sus zişi şi scrişi ţigani toţi le sunt vechi şi drepte ocine şi dedine şi dobândite cu dreaptă şi credincioasă slujbă de părintele lor, de jupan Ivan vornicul, încă din zilele bunicului domniei mele Vlad voievod Călugărul şi de la părintele domniei mele, de la Radul voievod.* Călugăriţa Magdalina şi-a lăsat averea fiului ei Ivaşco şi nepoatelor Maria, Calea şi Velica: *Şi ţiganii, anume Cochină cu copiii lui şi cu Darciul cu copiii lui şi Voina cu copiii lui şi Mârza cu copiii lui şi alt Darciul cu copiii lui şi Buna cu copiii lui şi Parnica cu copiii lui şi Nana cu copiii lui şi Lala cu copiii lui şi Scorţea cu copiii lui şi Badea cu copii lui şi Slav cu [cu] copiii lui şi Paşiva cu copiii lui şi Bădişor*

cu copii lui şi Ciodat cu copiii lui şi Ţiţea cu copiii lui şi Titinichea cu copii lui şi Şuclea cu copii lui şi Dula cu copii lui.Şi iarăşi să se ştie ce- am luat eu, călugăriţa Magdalina, al mieu, să fiu volnică preste aceia până când voiu fi cu viiaţă, însă ţiganii, anume Bejan cu copiii lui şi Radu cu copiii lui şi Nedea cu copiii lui. Aceia să să ştie nepoatei mele Mariei: Băltenii toţi şi cu tot hotarul şi ţiganii, anume Macea cu copii lui şi Curchi cu copii lui şi Poponea cu copii lui şi Marin cu copii lui. Şi iar să-l cumpere Ivaşco o vie, însă din hotarul Goleştilor, drept 2 000 aspri. Aceia să se ştie zestrea Calii, însă Slănicul cu tot hotarul pe unde iaste şi viia mai sus, cât îi va fi partea, şi ţiganii anume: Mălea cu copii lui şi Bădilă cu copii lui.Şi iar zestrea Velicăi: din Dobroeşti, cât iaste partea lui Stan şi ţiganii, anume: Bobina cu copii lui şi Starcea cu copii lui şi Lepa cu copiii lui. Ca să fie ale lor de moştenire şi ohabnice şi de baştină, lor şi feciorilor, nepoţilor şi strănepoţilor lor. Şi oricăruia dintre dânşii i s-ar putea întâmpla moarte mai nainte, iar aceste moşii să nu vânză, ci să rămâe celor ce vor trăi din seminţiia lor. Şi într-alt chip de nimeni să nu clătească, după zisa mea.

• Regele Joao al III-lea expulzează romii din Portugalia, după ce anterior îşi exprimase intenţia de a emite măsuri anti-rome, în cadrul unei reuniuni derulate la Cortes în Torres Novas. Ulterior au fost adoptate nu mai puţin de 26 de edicte anti-rome. Începe practic procesul de deportare a populaţiei romani, iniţial în coloniile africane, ulterior şi în America de Sudportugheză. Prima înregistrare a romilor deportaţi în Brazilia apare în anul 1574. În cadrul procesului de deportare al romilor în Brazilia se remarcă anul 1686, an în care un număr consistent de romi au fost trimişi în colonia sud-americană.

1527 • La tronul Moldovei ajunge Petru Rareş, domnitor între 1527-1538 şi 1541-1546, care a cumpărat de la birăul Bistriţei o familie de romi,alcătuită din soţ, soţie şi şase copii, cu 50 de zloţi şi un cal.

• În spaţiul elveţian are loc o nouă etapă de redactare şi de perfecţionare a legislaţiei antirome de către autorităţi.

• Conducătorului unei cete de romi din Scoţia, pe numele său Eken Jaks, autorităţile din Aberdeen i-au impus să înapoieze două lingouri de argint furate de oamenii săi din casa lui Thomas Watson sau să achite contravaloarea lor.

• Învăţatul german Heinrich Cornelius Agrippa von Nettesheim (1486-1535)naturalist, astrolog, alchimist,filozof şi autor de scrieri oculte, face o serie de comentarii eronate despre o aşa-zisă origine nubiană a romilor.

1528 • În Transilvania, conform unui act oficial, în Brasov romii sunt *abdeker und henker,* adică hingheri şi călăi.

• În Valahia, Radu de la Afumaţi confirmă paharnicului Ivaşco posesia şi asupra a *trei sălaşe de ţigani.*

• Teologul reformator protestant Martin Luther consimte, într-o prefaţă a lucrării *Liber vagatorum,* reprimarea pribegilor şi a vagabonzilor .

• Contele romilor, Jean Baptiste Rolland din Egipt, obţine o scrisoare de protecţie din partea vicerectorului din Comta Venaissin, apelând la vechiul truc al penitenţei.

1529 • În Ţara Românească, domnitorul Moise (1529-1530) confirmă posesia mănăstirii Bistriţa şi asupra a *trei sălaşe de ţigani.* Banul Barbu al Craiovei întăreşte, la rândul său, aceleaşi mănăstiri Bistriţa posesia asupra stupăriei din Murgaş şi asupra a *cinci sălaşe de ţigani.*

• Regele lacob al V-lea al Scoţiei (1513-1542) acordă 40 de şilingi *ţiganilor care au dănţuit în faţa regelui la Halyrudhous.* Astfel *regele Cristal* a fost plătit cu 20 de lire sterline.

1530 • În Ţara Românească, domnitorul Vlad Înecatul (1530-1532) a confirmat că în posesia mănăstirii Sadova erau un grup de romi robi, iar marelui clucer Vintilă i-a recunoscut stăpânirea unor diferite proprietăţi, printre care erau şi şase *sălaşe de ţigani*.

• În Anglia, Henric al VlII-lea a adoptat primele legi privitoare la expulzarea romilor, acuzaţi de vagabondaj şi diferite infracţiuni,din regat. De asemenea, monarhul interzice transportarea romilor în Anglia, amenda fiind de patruzeci de lire sterline pentru proprietarul navei sau căpitan, depistat într-o asemenea situaţie. Pasagerii romi, conform decretului, erau pedepsiţi prin spânzurare. Legea mai obliga romii aflaţi de ceva timp în Anglia să părăsească ţara în 16 zile, altfel bunurile lor erau confiscate, iar ei închişi, în vreme ce romii nou-veniţii aveau termen de 15 zile pentru a părăsi regatul. Legislaţia represivă faţă de romi se remarcă printr-o continuitate şi perfecţionare constantă în următoarele decenii.

• În Scoţia este emisă o scrisoare de protecţie de către regele lacob al V-lea în favoarea contelui Martin din micul Egipt. Bunăvoinţa regelui faţă de romi ar putea fi explicată de o scriere descoperită la Arass în Franţa în care se face referire la egipteanca care la vindecat pe regele Scoţiei, după ce un grup de romi au dansat în faţa suveranului scoţian bolnav la Palatul Holyrood.

• Dieta de la Baden emite legi prin care romilor li se interzice accesul în confederaţie, aceştia riscând spânzurătoare în condiţiile în care sunt prinşi înşelând cetăţenii.

• Cronicarul anabaptist elveţian Karl Brennwald se referă în scrierile sale şi la romi.

• În Imperiul otoman, sultanul Suleiman Magnificul redactează o lege al cărei obiectiv îl reprezenta reglementarea prostituţiei, în rândul femeilor rome, în oraşele Istanbul şi Edârne, precum şi în Sofia şi Plovdiv, aflate în epocă sub dominaţie turcească. De asemenea legea referitoare la romii din Rumelia specifica statutul social al romilor, în raport cu ceilalţi supuşi ai imperiului, fie că erau “drept-credincioşi”, fie “necredincioşii”, în condiţiile în care toţi romii, creştini sau musulmani, plăteau o taxă pe cap de locuitor, specifică cetăţenilor din imperiu care nu erau musulmani, diferenţa constând în faptul că romii creştini plăteau un impozit puţin mai mare în comparaţie cu musulmanii.

1531 • În Ţara Românească, domnitorul Vlad Înecatul recunoaşte marelui clucer Vintilă şi soţiei sale Voica, printre altele şi *sălaşele de ţigani, anume: Costea cu copii lui şi Slav cu copii săi şi Pulica cu copii săi şi Belea cu copii săi şi Ivan cu copiii săi şi Conda cu copiii,*
fiindcă le sunt vechi şi drepte ocine şi dedine.

• Dieta din Augsburg interzice în acest an eliberarea de salvconducte pentru romi.

1532 • În Ţara Românească, domnitorul Vlad Înecatul a dăruit banului Hamza al Jiului şi al Craiovei, toată Craiova, cu toate satele, viile, morile, selişte le şi romii robi, drept răsplată pentru credinţa dovedită. Clucerul Vlaicu devine proprietar al unui copil rom, în urma unei judecăţi: *f Din mila lui Dumnezeu, Io Vlad voievod şi domn a toată ţara Ungrovlahiei, fiul*

marelui Vlad voievod. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele cinstitului dregător al domniei mele, jupanului Vlaicul clucer şi cu fraţii săi, câţi îi va lăsa Dumnezeu, ca să-i fie un fiu de ţigan, cu numele Budur, care este născut dintr-o ţigancă a jupanului Vlaicul clucer, numele ţigăncii Stana, cu un ţigan de la Argeş, încă de pe când au fost ai monahiei Magdalina de la Corbi. Iar apoi, pe acest băiat de ţigan, iar ei l-au lepădat, ca să-l mănânce porcii. Iar jupan Vlaicul clucer, el l-a luat şi cu ţiganca lui şi l-a crescut 8 ani. Iar apoi, au venit călugării de la sfânta mănăstire ca să ia pe acel copil de ţigan. Iar domnia mea am judecat şi am cercetat cu cinstiţii dregători ai domniei mele şi am aflat, că s-au întocmit şi de către răposatul Radu voievod, ca să ţină jupan Vlaicul clucer pe acest ţigan, iar călugărilor de la sfânta mănăstire să le dea jupan Vlaicul clucer un... la sfânta mănăstire. De aceea, i-am dat domnia mea pe acest ţigan, ca să-i fie de ocină şi de ohabă, lui şi fiilor lui şi nepoţilor şi strănepoţilor lui şi de nimeni neatins, după spusa domniei mele. Vlad Vintilă (1532-1535) a confirmat stăpânirea clucerului Vlaicu şi a fraţilor şi nepoţ ilor lui, şi asupra unor sălaşe de robi romi: *Şi iarăşi sa le fie sălaşele de ţigani, anume: Severin cu copiii săi şi Voina şi Belcio cu copiii săi şi Stepan cu cumnaţii săi, Caraguia şi Erha şi cu copiii săi, pentru că le sunt vechi şi drepţi ţigani şi dedină. Şi iarăşi să le <fie> ţiganii: Danciul cu copiii săi şi Mircea cu copiii săi şi Radul cu copiii săi şi Voico cu copiii săi şi Culea cu copiii săi şi Radul şi Duca cu copiii săi şi Malcoci şi Guţul şi Lupşa şi Nicula cu copiii săi şi Grozea cu copiii săi şi Moia şi Bratul şi Bata şi Stan cu copiii săi şi Paraschiva cu copiii săi, căci au fost ai lui Barbul ban şi ai fratelui său Drăghici. Astfel, ei i-au pierdut cu hiclenie, iar jupanul Vlaicul clucer şi cu fraţii săi, iar ei i-au dobândit cu dreaptă şi credincioasă slujbă pe acei ţigani de mai sus. Şi iarăşi să le fie un ţigan, anume Bica cu copiii săi, căci le este vechi şi drept ţigan.*

• La Geneva un grup circa 300 de romi, refugiat într-o mănăstire după un conflict cu soldaţii, care le-au blocat accesul în oraş, era să fie linşat de către cetăţenii furioşi.

• Un căpitan de husari îi cere nobilului ungur Tamas Nadasdy un grup de romi *cytharedos,* posibil muzicanţi.

• Un regele al romilor a primit de la regele lacob al V-lea, donaţii băneşti în valoare de 100 de lire sterline.

1533 • În Ţara Românească, domnitorul Vlad Vintilă acordă mănăstirii Argeş *ca să-i fie sălaşele de ţigani, anume Zogorean cu copiii săi şi Cârstian cu copiii săi,* întărind şi dania jupaniţei banului Barbu, făcută mănăstirii Bistriţa: *Şi încă a dăruit sfintei mănăstiri trei sălaşe de ţigani, anume: Gogliţa cu copiii săi şi Corunga cu copiii săi, Iepurici cu copiii săi şi Danciul al lui Corbiţă cu copiii săi şi Meţa cu copiii săi şi Iacov cu copiii săi şi o ţigancă, anume Dafina, cu copiii săi, ca să-i fie de cinste şi de pomenire, în veci. Însă, până va fi în viaţă jupaniţa mai sus zisă, ea singură să stăpânească satul şi ţiganii mai sus scrişi, iar după moartea ei, să fie ai sfintei mănăstiri ocină de ohabă şi de nimeni neatins, după porunca domniei mele.* Slugerul Oprea şi rudelor sale stăpâneau oficial *şi sălaşele de ţigani, anume Nicula cu copiii săi şi Boţea cu copiii săi, pentru că le-a cumpărat tatăl lui, jupan Dan vornicul, de la fratele lui, jupan Radul spătarul, pentru un car ferecat şi cu 6 telegari, pentru*
jumătate din moară şi pentru 150 aspri; şi alt ţigan, anume Stan cu copiii

săi, pentru că îi este veche şi dreaptă ocină şi dedină. Şi iar să fie jupanului Dragomir cu fraţii săi Radul şi Dan şi Stanciul sălaşele de ţigani, anume Ivan cu copiii săi, pentru că le este veche şi dreaptă ocină şi dedină.

• Autorităţile din Lanqedoc emit un ordin de expulzare a romilor din ţinut.

• Legislaţia represivă anti-romă din Ţările de Jos a inclus în acest an sancţiuni drastice precum confiscarea bunurilor, biciuirea şi expulzarea.

• În Estonia este atestă de către documentele istorice prezenţa romilor la Talin.

1534 • În Valahia, domnitorul Vlad Vintilă a confirmat posesia logofătului Vlaicu şi fraţilor lui şi asupra romilor robi.

• În Moldova, mănăstirea Homor primeşte, în perioada dintre 1534-1535, din partea domnitorului Vlad Vintilă *un sălaş de ţigani şi anume Radina cu ţiganca sa Ilea şi cu 6 fii ai săi, ca să fie sfintei mănăstiri de întărire.*

• Ducele milanez Francesco al II-lea Sforza (1521-1535) emite o lege conform căreia *cigali* care erau depistaţi în Milano riscau să fie spânzuraţi.

• În Slovacia un grup de romi au fost condamnaţi la moarte şi executaţi în localitatea Levoca.

1535 • În Valahia domnitorul Vlad Vintilă confirmă Episcopiei din Râmnic o serie de proprietăţi: *a miluit şi Basarab voievod sfânta episcopie cu nişte sălaşe de ţigani, anume Pătru cu ţiganca sa şi cu 3 fiice şi cu 1 fiu, pentru sufletul său. Şi iar să le fie un ţigan, anume Tatu cu ţiganca sa şi cu 1 fiică şi Oprea cu ţiganca sa şi cu un fiu şi Coia cu ţiganca sa. Şi iarăşi a miluit Radul voievod sfânta episcopie cu nişte ţigani şi anume Nenciuleasa cu 1 fiică şi 4 fii şi Barbul cu ţiganca sa şi cu 2 fiice şi Oprea cu ţiganca sa şi Badea cu copiii săi şi Velichi cu copiii săi şi fratele lui, Radul, cu copiii săi. Şi iarăşi a miluit doamna Anca sfânta episcopie cu sălaşe de ţigani, anume Chirfote cu 4 fiice şi cu 1 fiu şi lanul cu ţiganca sa şi cu 1 fiică şi Benea cu ţiganca sa şi 2 fiice şi 1 fiu anume Radul cu ţiganca sa şi cu copiii săi.* Voievodul Radu Paisie a redactat un hrisov în care amintea *sălaşele de ţigani, anume: Voico şi Radul şi Bogdan şi Radul şi Manciul şi Bezgomen şi Hrusa şi Stan şi Buna şi Opriş şi Dobra şi Stanca,* întărind posesia marelui logofăt Vlaicu în cea ce priveşte *sălaşele de ţigani, anume: Nicula cu ţiganca sa şi cu copiii săi şi Radu cu ţiganca sa şi cu copiii săi şi alt Nicula cu ţiganca sa şi cu copiii săi şi cu cumnatul lui, Pătru şi cu fiii săi. Pentru că acei mai sus zişi ţigani au fost cumpăraţi de Vlad voievod Vintilă de peste munţi, ca să fie domneşti. Astfel, domnia mea am miluit pe cinstitul dregător al domniei mele jupan Vlaicul logofăt pentru dreapta şi credincioasa slujbă pe care mi-a slujit-o domniei mele. Şi iarăşi să-i fie jupanului Vlaicul logofăt şi cu fraţii săi sălaşele de ţigani, anume: Jitea cu copiii săi, anume*

Costea şi Manea şi Danciul şi Badina şi cu copiii săi şi Danciul cu copiii săi, anume Taica şi ... şi Gâde şi Muşa şi Maria ... pentru că acei mai sus zişi ţigani, ei au fost ai lui Bădica; astfel Bădica a rămas în mari datorii la turci, toate datoriile fac aspri 150 000. Şi s-au plătit toţi acei mai sus zişi aspri cu averea domnească şi au rămas acei mai sus zişi ţigani să fie domneşti, ai domniei mele. Astfel, domnia mea am miluit pe cinstitul dregător al domniei mele, pe jupan Vlaicul logofăt, cu acei mai sus zişi ţigani, pentru dreapta şi credincioasa slujbă pe care mi-a slujit-o domniei mele. Şi iarăşi să le fie jupanului Vlaicul logofăt şi cu fraţii săi sălaşele de ţigani, anume Dragomir cu ţiganca sa şi cu copiii săi, pentru că i-a cumpărat de peste

munţi cu l 150 aspri. Şi Paul cu ţiganca sa Armeanca şi cu copiii săi, anume Tanasie şi Mânjina şi cu nepotul său Oprea, pentru că i-a cumpărat jupan Vlaicul logofăt, pentru l 300 aspri. Şi Danciul cu ţiganca sa Neaga şi cu copiii săi Giurgiu şi cu fiica sa Paraschiva, pentru că i-a cumpărat jupan Vlaicul logofăt, pentru 750 aspri. Însă acest ţigan, Danciul cu copiii săi, mai sus zişi, din vremea în care i-a cumpărat jupan Vlaicul logofăt, ei au căzut în mâinile lui Miclea logofăt, aşa, pentru preţul care este mai sus scris; iar jupan Vlaicul logofăt, el i-a cumpărat şi de la Miclea pentru 300 aspri. Şi Baia cu ţiganca sa Anca şi cu copiii săi, anume Radul şi Costea şi Dobrotin şi Pătru şi cu copiii săi, pentru ca i-a cumpărat jupan Vlaicul logofăt, pentru l 400 aspri. Însă jumătate din preţ l-a dat Gherghi spătar. Iar apoi s-au tocmit jupan Vlaicul logofăt cu Gherghi spătar pentru preţul mai sus zis, de i-a dat alţi ţigani, anume Radul cu ţiganca sa şi cu un copil şi cu o fiică, pentru ca să nu i se împartă sălaşul. Mihnea postelnicul beneficiază de un act domnesc care prevede *să-i fie ţiganii, anume: Ivan cu copii săi şi Nicula cu copiii săi,* iar mănăstirii Sfinţilor Arhangheli îi sunt recunoscute în posesie *şi sălaşele de ţigani, anume: Punghina şi cu copiii săi şi pe fiul cel mare al lui Jae şi cu copiii şi Boia căldărarul şi cu copiii.*

• Statele papale adoptă în acest an o legislaţie represivă împotriva romilor nomazi.

1536 • În Transilvania, romii sunt amintiţi în documente oficiale referitoare la plata impozitelor: *Item dominica în vigilia nativitatis domini dominus Vincentius Sartor percepit a Bayda Egiptio ratione munerum, quae quotannis per dominos senatus (sicuti et hoc anno). Czyganorum Waywodae dari consueverunt, quae munera ipsi Czygani semper solvere tenentur flor. 5. asp. 45.*

• În localitatea Şimand, aflată actualmente în judeţul Arad, cărturarul umanist transilvănean Nicolaus Olahus atestă prezenţa unei cete de romi, care conform cărturarului român trăiau din cerşit.

• În Valahia, domnitorul Radu Paisie (1535-1545) a confirmat că în posesia lui Radomir vornicul şi fiului său Drăghici erau *şi ţiganii, anume: Dulea cu copiii săi şi Slăvuleasa cu copiii săi şi Doda cu copiii săi,* întărind stăpânirea jupaniţei Marga, ginerelui ei, Radul portarul şi soţiei acestuia, Neacşa, astfel încât *şi iar să le fie sălaşele de ţigani pe nume: Drăgan cu copiii săi, Sava....şi Calia cu copiii săi şi Vigul cu copiii săi şi ...copiii săi şi Pătru cu copiii săi şi Corchia cu copiii săi şi Dragomir Mutul cu copiii săi şi Cambur cu copiii săi şi Pătru Hoţul ... Costea cu copiii săi şi Streţean cu copiii săi şi Zăgan cu copiii săi şi Costea Rantea cu copiii săi şi Dana cu copiii săi şi Badica cu copiii săi şi Nanul cu copiii săi.* În perioada dintre anii 1536-1539 acelaşiRadu Paisie a confirmat posesia mănăstirii Valea *ca săi fie trei sălaşe de ţigani, anume Ciutea cu copiii săi şi Şerbu cu copiii săi şi Oprea cu copiii săi, pentru că i-a aşezat monahia Magdalina pe acei ţigani în sfânta mănăstire.*

• Primele legi anti-rome sunt consemnate în Danemarca, unde regele Christian al III-lea al danezilor şi al norvegienilor, dă un termen de trei luni de zile romilor, ca să plece din regatul său. Legislaţia represivă, care afecta populaţia romani, a fost reînoită pe parcursului secolului al XVI-lea, exemple în acest sens constituindu-le decretele din anii 1554, 1561,1570, 1574 sau 1581, din 1589 şeful grupului fiind executat.

• Romii sunt izgoniţi de autorităţile oraşului olandez Nijmegen.

1537 • În Valahia domnitorul Radu Paisie recunoaşte armaşului Bratu armaşul şi fratelui său Vlaicu, în urma unei judecăţi, proprietatea asupra unor robi, *ca să le fie ţiganii, anume: Radul cu ţiganca sa şi cu copiii săi şi Slav cu ţiganca sa şi cu copiii săi, pentru că le sunt vechi şi drepţi ţigani şi daţi şi miluiţi de răposatul Vlad voievod Înecatul. De asemenea le-am dat şi domnia mea. Iar după aceea, au luat de la Radul logofătul din Buari pe ţiganul anume Radul şi cu sălaşul. Astfel au avut pâră înaintea domniei mele Radul logofătul cu Bratul armaşul şi cu fratele lui, Vlaicul, pentru ţiganul mai sus-scris. Întru aceea am cercetat şi am judecat cu toţi cinstiţii dregători ai domniei mele şi am aflat domnia mea că ţiganii mai sus-zişi sunt ai*
jupânului Bratul armaşul şi ai fratelui său Vlaicul, iar Radul logofătul nu are nici un amestec.
• Contele Martin din Egipt este primit cu onoruri de către episcopul şi ducele de Cambresis, Robert de Croy.
• Romului Paul Fa, acuzat că a omorât un alt conaţional, i se impune ca în termen de 15 zile să părăsească Anglia. În timp, numele de Fa, în diferitele sale variante, a devenit emblematic pentru romii britanici.
• Împăratul romano-german Carol al V-lea emite, la Bruxelles, un decret prin care *egiptenilor* li se acordă un răgaz de patru zile, pentru a pleca din provincia Overijissel, în caz contrar insurgenţii riscând închisoarea pe viaţă şi confiscarea tuturor bunurilor.
1538 • În Moldova, logofătul Toma a scris bistriţenilor că în timpul campaniei turceşti din acest an i-au fugit în Transilvania un grup de romi, cumpăraţi tot de aici, susţinând că a pierdut tot ce a avut, respectiv *şi case şi sate şi mori şi bunuri şi oi şi albine şi vase şi haine şi încălţăminte.* El le-a promis bistriţenilor că dacă aveau să-l ajute să-şi recupereze romii le va dărui un cal, evaluat la 100 de zloţi.
• În Valahia domnitorul Radu Paisie a specificat într-un act oficial, acordat mănăstirii Muşeteşti, *să fie ei sălaşă de ţigani anume Slav cu fiii lui şi Tică cu fiii lui şi Danciul cu fiii şi Conda cu fiii lui, pentru că aceşti ţigani sunt drepţi şi bătrâni ai sfintei mănăstiri şi cumpăraţi de Manea Perişanul de la Basarab voievod. Şi carte Radului voievod şi a lui Vlad voievod şi am văzut domniia mea precum că sunt ţiganii sfintei mănăstiri, drepţi.* Spătarul Drăghici, fratele său Udrişte, marele vistier, şi vărul lor primar, comisul Vintilă, deţineau *şi ţiganii, anume: Manea cu copiii săi şi Bizina cu copiii săi şi Pilitul cu copiii săi şi Zăbavă cu copiii săi şi Gudlea cu copiii săi şi Nan cu copiii săi şi Ricea cu copiii săi şi Golcea cu copiii săi şi Cioban cu copiii săi şi Fuga cu copiii săi şi Oncea cu copiii săi şi Nan cu copiii săi şi Daga cu copiii săi şi Neniu cu copiii săi şi Tatuţea cu copiii săi şi Costea cu copiii săi şi Codreşan cu copiii săi şi Joica cu copiii săi şi Paul cu copiii săi şi Ban cu copiii săi şi Radul cu copiii săi şi Badea cu copiii săi şi Manea cu copiii săi şi Nan cu copiii săi şi ... cu copiii săi şi Mândrea cu copiii săi şi Priba cu copiii săi şi Vlaicul cu copiii săi şi Gomoiu cu copiii săi şi Poicea cu copiii săi şi Caocea cu copiii săi şi Popa cu copiii săi şi Golcea cu copiii săi şi Bulfa cu copiii săi şi Ţintea cu copiii săi şi Cârstone cu copiii săi şi Băican cu copiii săi şi Duna copiii săi şi Ciclea cu copiii săi şi Badea cu copiii săi şi Stoica cu copiii săi şi Glavu cu copiii săi şi Mâlmoc <cu copiii> săi şi Pologa cu copiii săi şi Costea cu fraţii săi Hrusan şi Radul şi Marin cu copiii săi şi Stoicos cu copiii săi şi Ripa cu copiii săi şi Muşatu cu copiii săi şi*

Forneş cu copiii săi şi Orângă cu copiii săi şi Slăvem cu copiii săi şi Duma cu copiii săi şi Gudlişor cu copiii săi şi Ştuba cu copiii săi şi Zăboga cu copiii săi şi Dadul cu copiii săi şi Porcea cu copiii săi şi Gogonea cu copiii săi şi Cornea şi Tatul şi Drăghici şi Stoica şi Boban şi Costea cu copiii săi şi Radul cu copiii săi şi Nistor cu copiii săi şi lanul cu copiii săi şi Nan cu copiii săi şi Cornea cu copiii săi .. , cu copiii săi şi Gâra cu copiii săi şi Muraşco cu copiii săi şi Hîr . cu copiii săi . uga cu copiii săi şi Sacul cu copiii săi şi Frăţilă cu copiii săi şi Buceaciu cu copiii săi şi Bila cu copiii săi şi Câr<stea> cu copiii săi şi Marinco cu copiii săi şi. Niculoe ... şi Lelca cu copilul său şi ... cu ficele sale şi Daina şi Malea şi Bo . cu copilul său şi . ulică, pentru că le sunt drepte ocine şi sate şi ţigani dedine ale jupanului Drăghici spătarul şi ale lui Udrişte marele vistier şi dobândite de bunicul lor Drăghici vornicul. Radu Paisie a confirmat, în acest an, stăpânirea călugăriţei Sara şi a surorii sale Ana asupra unor sate *şi ţiganii care sunt ai lui Stoica Milco, cu ceata lui, ca să fie fraţi nedespărţiţi în veci*.

• Regele Joao al III-lea decretează deportarea romilor din Portugalia în coloniile din Africa. Măsura afecta atât populaţia romă, cât şi indivizii de o altă etnie care *trăiesc ca ţiganii*.

• Romii sunt catalogaţi ca fiind hoţi prin definiţie, de către cronicarul elveţian Johann Stumpf, care face o serie de remarci pe marginea originii romilor şi a deosebirilor dintre primii romi şi cei contemporani lui.

• Romii sunt expulzaţi din Navara. Cei găsiţi, după patru zile de la data redactării legii, prin ţinut riscau pedepse corporale, iar localnicii care făceau comerţ cu romii trebuiau amendaţi.

• O ceata de romi este izgonită de la porţile oraşului Zutphen.

• Ioan Zapolya, rege al Ungariei (1526-1540), garantează drepturile străvechi ale romilor acordate de predecesorii săi, în documentul regal menţionându-le *antiquislibertatibus,* după ce anterior în perioada luptelor pentru tronul Ungariei duse împotriva lui Ferdinand de Habsburg, voievod al Transilvaniei, rege al Ungarieişi împărat al imperiului romano-german, un grup de romi a fost torturat şi tras în ţeapă deoarece au fost partizani ai lui Zapolya.

• Romii sunt expulzaţi din Moravia, actualmente regiune aflată în estul Cehiei, în epocă sub dominaţia austriacă a familiei de Habsburg, în Moravia şi în Boemia debutând legislaţia antiromă.

1539 • În Valahia, domnitorul Radu Paisie reconfirmă stăpânirea mănăstirii Cozia şi asupra celor *300 sălaşe de ţigani,* un alt act domnesc menţionând faptul că *astfel pârau Coman şi Bogdan că au dat 1 000 aspri lui Giura logofăt pentru un ţigan, pe care l-a omorât Lepădat, fratele lui Stan, ca să-i ţină ocina. Iar Giura logofătul, el l-a prins pe Lepădat şi l-a spânzurat. Iar domnia mea întru acestea am cercetat şi am, judecat cu cinstiţii dregători ai domniei mele, ca să fie moarte pentru moarte, iar plată să nu fie nicicum. Iar Coman şi Bogdan au rămas de lege înaintea domniei mele.*

• În Franţa regele Francois I(1515-1547), reînoieşte legislaţia anti-romă, exilul, pedeapsa corporală sau interdicţia de a intra în Franţa, aplicate *boemienilor,* regăsindu-se în măsurile regalităţii. Între 1539 şi 1784 au fost promulgate în Hexagon 13 legi anti-rome, care prevedeau pedepsirea şi alungarea acestora, datorită apartenenţei etnice. În acest interval temporal, pedeapsa corporală, aplicată fără discriminare şi bărbaţilor şi

femeilor, sclavia, deportarea, expulzarea sau închisoarea sunt pedepsele cu care au fost ameninţaţi romii de către autorităţile franceze.
• Şeriful din Staffordshire găseşte, în urma unei reclamaţii, o serie de scrisori şi o chitanţă a abatelui din Holyrood asupra clanului Faa.
• La Romney Marsh, *cavalerul Micului Egipt* John Nany, conducător al unei cete de romi, îl pune în încurcătură pe un funcţionar al statului, în condiţiile în care poseda un act ştampilat cu Marele Sigiliu, fiind cerut sfatul lui Thomas Cromwell pentru rezolvarea dilemei. •Două femei rome, Barbara Dya Baoptista şi Helen Andree, acuzate de furt de autorităţile din Aberdeen, au fost apărate la tribunal şi de şeful cetei din care făceau parte, *Erle* George Faw, care a jurat pe Scriptură în favoarea supuselor sale, acestea fiind în cele din urmă achitate. **1540** • În Valahia domnitorul Radu Paisie confirmă postelnicului Stanciu şi soţiei sale, Moma, stăpânirea asupra unor diferite proprietăţi, printre care *şi ţigani.*
• În Scoţia, la luna februarie a acestui an, regele Iacob al V-lea acordă o scrisoare de protecţie contelui John Faw din Micul Egipt, făcându-se referire şi la două acte de acest tip redactate anterior: *The Writ issued by James V în 1540 'James, be the Grace of God, King of Scottis: To our Sheriffs of Edinburgh, principal and within the Constabulary of Haddington and Berwick, Provestes, Aldermen and Baillies of our burrowes and cities of Edimburgh, &c., greeting. Forasmeikle aş it is humblie meanit and schewin to us be owre lovite Johnnie Faa, Lord and Erle of Little Egypt, that quhair he obtainet our Letters under our Grette Seele, direct to zou, all and sindry ayris havand autorite within our realme, and to assist în the execution of justice upon his company and folkis conforme to the laws of Egypt; and în punishing of all yame that rebelles against him; neveryeless aş we are informet, Sebastiane Calow, Egiptiane, of the saids John's company, with his complices and partakeris underwrittin, yat is to say, Anteane Dorea, Satona Fingo, Nova Tineo, Philip Hatfeyggow, Jowla Bailzow, Grafto Neyn, Geleys Bailzow, Bernard Beige, Demer Macskella, Nolfaw Cawlour, Martin Zemine, rebelles and conspires agains the said Johnnie Faa and has removit yame all utterly out of his company, and taken fra him divers soumes of money, jevelles, claiths, and oyrs gudis, to ye quantite of ane grete soume of money and on na wyss will pass hame with him; howbeit he has bidden and remainet of lang time upoun yame, and is bunding and abest to bring hame with him all yame of his company yat are on live, and ane testimoneale of yame yat are deed; and also ye said Johnnie has the said Sebastiane's obligatioune maid în Dunfermling befor our maister housald yat he and his company suld remane with him, and on na wyss depert fra him, aş the samin beiris incontrar ye tennor of ye quhilk, ye said Sebastiane be sinister and wrang information fals relatioun and circumventioun of us, hes purchest our writings, discharging him, and ye remanent of the personis above written, his complices and partakeris of the said John's company, and with his gudes takin be yame fra him, causus certane of our lieges assist to yame and yair opinionis and fortify and take yair part agains ye said Johnnie, yair lord and maister, sae yat he on nae wyss can apprehend nor get yame to to have yame hame againe within yair owin countre, after the tenour of his said band, to his heavy dampnage and skaith, and în grete perell of tynsall of his heretage, and expres agains justice. Our will is heerfor, and we charge you straitlie, and commans, yat*

incontinent yir our letters ze and ilk ane of zou, and within ye bouns of zour offices command & charge all our lieges yat nane of yame tak upoun hand to reset, assyst, fortify, supple, mainteine, defend, or take pairt with the said Sebastiane and his complices above written, for na buddies, nor oyr way agains the said Johnnie Faa, yair lord and maister, bot yat yai, and ze în likwys tak a lay handis upoun yame quharevir yai may be apprehended, and bring yame to him to be punist for yer demeretis, conforme to his laws, and help and fortify him to punish and do justice upoun yame for yair tresspasses; and to yat effect len to him our personis, stokis, fetteris, and all oyer things necessar yerto aş ze and ilk ane of zou and all oyers our lieges will answer to us yerupoun and under all hiest pene and charge yat efter may follow; swa yat the said Jihnnie have na cause of complaynt heirupoun în tyme cuming, nor to resort to us agane to yat effect, notwithstanding ony our writings sinisterly purchest or to be purchest be the said Sebastiane în the contrar. And als charge our lieges yat nane of yame molest, vex, enquiet, or truble ye said Johnnie Faa and his company în doing yair lefull bessynes or oyerwaiyes within our realme, and în yair passing, remanyng, or awayganging furth of ye samin under the pane above written: and siclike, yat ze command and charge all skippers, maisters, and merinaris of all schippes within our realme at all portes and havyns quhair thew said Johnnie and his company sal happen to resort and cum to resavi him and yame yrin upoun yair expenses for faring of yame furth of our realme to the portes beyond sey; aş zou and ilk ane of yame sicklike will answer to us yereupoun, and under the pane forsaid. Subscrivit with our hand, and under our Privie Seele at Falkland the fiveteene day of Februar, and our reign the 28 zeir. Oricum conform documentului Consiliului de Coroană proprietarii vaselor engleze, care erau solicitaţi, aveau obligaţia de a transporta pe mare ceata lui John Faw, acolo unde aceştia solicitau să plece. Contele mai primeşte oficial dreptul de a judeca membrii grupului din subordine după *legile din Egipt,* sprijinit de şerifii din ţară, mai ales că acesta a fost jefuit de către o bandă de 12 supuşi, care ulterior au părăsit ceata. Ciudat este că fără aceşti insurgenţi Johna Faw a refuzat să plece, deoarece ara obligat de legile grupului să-i ducă înapoi în ceată, în ciuda faptului că Sebastian Lalow, şeful dizidenţilor, obţinuse acte regale conform cărora nu aveau nici o obligaţie faţă de fostul lor conducător. Printre proscrişi sunt amintiţi şi doi bărbaţi cu numele de Bailzow, consideraţi a fi Baillie, vestit clan de romi din Yetholm. Actul regalităţii scoţiene a fost reînnoit în 1553. Se pare că acest John Faa a inspirat în ficţiune pe Samuel Rid *vnCrockett Raiders* şi pe Philip Pullman în a sa trilogie *His Dark Materials*.Fiuluişi succesorul lui Johnnie Faa, Johnne Wanne a fost acordată autoritatea regală peste tot "egipteni" din Scoţia în luna mai a anului 1540. Tot în Scoţia, autorităţile din Aberdeen impune unui grup de romi să părăsească ţinutul. Măsura a reprezentat consecinţa unei încăierări între fraţii George şi Baptista, de asemenea din clanul Faw. La puţin timp la Durham, aceaiaşi George şi Baptista Faw sunt acuzaţi de fals.

• Prezenţa romă este consemnată în Norvegia regelui Cristian al III-lea (1534-1559), în condiţiile în care un grup de romi din Boston, Lincolshire, sunt expulzaţi în ţara fiordurilor din Anglia, de unde vor mai avea loc deportări ale romilor cel puţin până în 1554.

• Veneţia emite o legislaţie care avea menirea de a restricţiona prezenţa romilor în republică.

1541 •Î n Transilvania, registrul de plăţi al oraşului Braşov îl atestă pe *ţiganul Nicolae, care a spânzurat doi răufăcători,* desigur în calitate de călău. Tot în Transilvania în perioada principatului romii trebuiau să plătească drept taxă statului un florin, respective 50 de denari la Sânmihai şi tot atâta la Sângeorz. În perioadă un iobag plătea anual doi florini.

• În Valahia, mănăstirea Argeş primeşte *ca să-i fie ţiganii, anume: Vlaicul cu copiii săi şi Cambirea cu copiii săi şi Faurul cu copiii săi şi lanul cu copiii săi şi Radul cu copiii săi şi Stan Bot cu copiii săi şi Staia cu copiii săi şi Nanuş cu copiii săi şi Gonţu cu copiii săi şi Voico, Nicola şi Ciortea cu copiii săi şi Stoica cu copiii săi şi Badea cu copiii săi şi Tudoran cu copiii săi şi Radul cu copiii săi.* În perioada 1541-1544 voievodul Radu Paisie a recunoscut, lui Borcea şătrarul şi lui Radu vistierul, o serie de proprietăţi printre care şi romi robi, iar Caplei, de asemenea *şi ţigani.* Între 1541-1543 Radu postelnicul obţine un rom rob în urma unei judecăţi: *Din mila lui Dumnezeu, Io Radul voievod şi domn. Dă domnia mea aceasta poruncă a domniei mele boierului domniei mele, jupanului Radul postelnicul, ca să fie în pace şi slobod pentru o pâră pe care a avut-o cu Stoica din Gurbăneşti pentru un ţigan. Aşa pâra Stoica că a cumpărat acel ţigan şi nu a luat ţiganul de la jupan Radul postelnicul. Iar domnia mea am cercetat şi am judecat cu toţi cinstiţii dregători ai domniei mele şi am dat domnia mea lui Stoica lege 6 boieri, ca să jure că a dat asprii şi că n-a luat ţiganul. Iar el nicicum nu a putut să jure, ci a rămas Stoica de lege dinaintea domniei mele.*

• În Scoţia privilegiile acordate lui John Faw şi oamenilor săi au fost retrase, iar romii obligaţi, sub ameninţarea pedepsei cu moartea, să plece din ţară în termen de treizeci de zile, măsuri luate în urma unor plângerile prezentate autorităţilor de către Johnnie Faa şi Sebastiane Lowlaw, fiecare împotriva celuilalt.

• Romii sunt acuzaţi de incendierea oraşului Praga, fapt ce determină expulzarea lor din teritoriile cehe.

• În Suedia, pe parcursul acestui deceniu al V-lea al secolului al XVI-lea, regele Gustav Vasa (15211560) emite legi conform cărora romii trebuia alungaţi din ţară, fiind suspectaţi de spionaj.

• În Imperiul Otoman în *sanjak-ul ţigănesc* o lege specială va fixa atribuţiile conducătorului *sanjak*-ului. Adaptat necesităţilor specificului necesităţilor romilor balcanici, acest *sanjakrom* nu are semnificaţia unei circumscripţii administrative, ci desemnează o categorie specială de romi, cu sarcini auxiliare, în cadrul armatei turce.

• În Transilvania, funcţia de *mare voievod al ţiganilor,* funcţionar numit de principele transilvănean, era deţinută în acest an de către nobilii Mathias Nagy şi Thomas de Enyed. La sfârşitul secolului al XIX-lea cărturarul german Heinrich von Wlislockiface referire la calitatea de voievod, care i-a urmărit pe şefii romi ca ideal al puterii absolute câteva secole, susţinând că *fiecare neam are la vârf câte o căpetenie (thagar, voievod) al cărui rang se moşteneşte în familie încă din vechime. Ei înşişi posedau anumite semne distinctive, de pildă mantii ori postavuri brodate cu motive fantastice sau cupe, care astăzi nu se mai poartă spre vederea tuturor, ci doar se moştenesc din tată-n fiu. Eu însumi am văzut în timpul şederii şi preumblării mele, timp de şapte luni, cu o şatră de corturari, un pocal*

prismatic, chipurile de aur, la voievod, de care acesta nu voia pentru nimic în lume să se despartă vreo clipă. Pe pocal erau gravate chipuri de câini şi nişte animale ce aduceau a cerbi, precum şi o inscripţie pe care n-am putut-o descifra. Când moare un voievod, ce lasă în urma lui unul sau mai mulţi fii, întreaga şatră se va aduna într-un loc în o zi anume. Noii căpetenii i se arată de către întreaga şatră aceeaşi veneraţie ca celei precedente. Puterea judecătorească a căpeteniei se mai exercită astăzi doar în acordul la căsătorii şi despărţiri sau în aplanarea conflictelor mai puţin importate, în timp ce în trecut putea dispune chiar de viaţa şi de moartea membrilor şatrei sale. Astăzi puterea şi autoritatea căpeteniei s-au redus puternic,
fapt la care contribuie şi felul de a călători al corturarilor transilvăneni, despărţiţi în câte 10-30 de familii, nestând niciodată mai mult de o săptămână într-un loc şi făcându-şi adăpost în corturi mici sau în peşteri. (...) Ca fierari, ciurari, lingurari, muzicanţi şi ghicitori, astfel îşi câştigă existenţa, străbătând ţara. Meşteşugurile lor nu au vreo caracteristică, nu se deosebesc în vreun fel anume de cea ce tuturor oraşelor de oameni le este mai mult sau mai puţin comun. Unele familii fac şi negoţ cu porci, având în stăpânirea lor câte 200-300 de porci. A fi proprietarul unei turme de porci numeroase este un semn de mare bogăţie şi este cea mai mare dorinţă a ţiganului.

1542 • În Valahia, voievodul Radu Paisie a confirmat pârcălabului Pătru şi armaşului Detco proprietatea asupra romilor robi.

• Oraşul Zutphen întâmpină cu ostilitate un grup de romi care au solicitat autorităţilor urbei adăpost.

• Andrew Borde publică o transcriere de 13 fraze în limba romani, cu o traducere în limba engleză, sub titlul *Egipt Speche.*

1543 • În Transilvania, la curtea reginei Isabela, soţia lui Janoş Zapolyai, suntem informaţi într-un document că acolo *cântă cei mai buni muzicanţi egipteni; ei sunt descendenţii faraonilor,* iar muzicanţii la ţambal *nu ciupesc corzile cu degetele, ci le lovesc cu un fel de ciocănel din lemn, cântând cât pot de tare.*

• În Valahia, Radu Paisie a recunoscut, într-un hrisov, dreptul armaşului Detco, al soacrei sale, Neacşa, şi al soţiei sale, Calea, asupra unor robi romi: *Şi iar să-i fie jupanului Detco armaşul şi fiilor săi sălaşele de ţigani, anume: Lătureanul cu copiii săi şi Sprânceană cu copiii săi şi Puica cu fiii săi şi Fera cu copiii săi şi Toda cu copiii săi şi Badea cu fiii săi şi Boja cu copiii săi şi Coia cu*
copiii săi şi Niculcioae cu copiii săi şi Ţeţea cu fiii săi şi Tatoe cu copiii săi şi Vitian cu fiii săi şi Banea cu copiii săi şi Pachina cu copiii săi şi Balan cu copiii săi şi Nanuca cu copiii săi şi Sora cu copiii săi şi Maica cu copiii săi şi Io<n> cu copiii săi şi Neza cu fiii săi şi Panga cu fraţii săi, Manciul şi Bogdan şi Stoian şi Crăciun şi cu copiii săi şi Pârcioaie cu copiii săi şi Drăgilă cu copiii săi şi Cornea cu copiii săi şi Danciul cu copiii săi şi Severin cu copiii săi şi Cârstea cu copiii săi şi Nicula cu copiii săi şi Crăciun cu copiii săi şi Pătru cu copiii săi şi Ciochină cu copiii săi şi Udrea cu copiii săi şi Benea cu copiii săi şi Ţiia cu copiii săi şi Dragomir cu copiii săi ... Şi iarăşi a cumpărat Danciul postelnic de la Badica comis 3 sălaşe de ţigani, anume: Ruşală şi Manea şi Căca cu copiii săi, pentru 2 500 aspri o pereche de svite verzi. Şi iarăşi a cumpărat Detco armaşul de la jupaniţa Neaga un sălaş de ţigani, Stoica cu copiii săi, pentru 2 500 aspri. Şi iarăşi a

cumpărat Detco armaşul de la jupaniţa Vilae un sălaş de ţigani, Anghel cu copiii săi, pentru 2 000 aspri. Şi iarăşi să-i fie jupanului Detco armaşul un sălaş de ţigani, Nan cu copiii săi, din ţiganii lui Şerban banul, căci l-am miluit domnia mea pentru a lui dreaptă şi credincioasă slujbă ce mi-a slujit domniei mele, iar Şerban banul a pierit cu rea hiclenie, căci s-a ridicat asupra capului domniei mele.

• În Olanda, o ceată de romi este izgonită de către autorităţile din Nijmegen.

1544 • *Egiptenii* ajung şi în Norvegia, de data aceasta fără salvconducte sau scrisori de protecţie, grupul venit din spaţiul britanic fiind constituit, conform unor cercetători,din indivizi care au comis diverse infracţiuni şi de care britanicii au vrut să scape, exilându-i în ţara fiordurilor.

• O ceată de romi este condamnată la deportare din Anglia, după ce sunt arestaţi în Huntingdonshire, fiindu-le confiscaţi cu această ocazie 17 cai. Practic Henric al VIII-lea este înştiinţat de către Lordul cancelar, că un grup de romi a fost arestat, fiind acuzaţi de jafuri derulate în regiunea Hantingdon. Practic doi dintre romi au fost condamnaţi în urma procesului, plătind pentru iertare 300 de lire, acţiune aprobată într-o scrisoare adresată lordului de către regele englez, aflat în Franţa. Conform lordului cancelar ceilalţi romi au fost pedepsiţi drastic şi expulzaţi din Albion.Grupul ajunge în portul francez Calais, posesiune engleză la acea dată.

• Dieta imperiului romano-german reia şi în acest an vechile legi antirome. În Ţările de Jos romilor li se acordă, sub ameninţarea închisorii pe viaţă, două zile pentru a părăsi ţara,

• Regele Franţei Francisc I acordă protecţie nobilului căpitan din Egipt, Antoine Moreul, aflat după spusele sale în pelerinaj înspre Compostela, astfel încât acesta să poată circula liber şi să fie bine primit şi ocrotit peste tot în Hexagon.

• În Elveţia a fost publicată la Basel *Cosmographia universalis,* scrisă de către Sebastian Münster (1488-1552),reprezentând cea mai veche descriere în germană a lumii. Lucrarea a apărut iniţial în germană,fiind reeditată în 1546 şi 1548. Ulterior apare şi în latină, franceză, italiană, cehă. În lucrare, autorul ne informează că despre romi *se spune că strămoşii lor din Micul Egipt (în minori Aegypto) au renunţat pentru câţiva ani la religia creştină şi s-au întors la păcatele păgânilor şi apoi, după ce s-au căit, le-a fost impusă penitenţa ca tot pentru atâta vreme unii din ei să pribegească prin lume şi să ispăşească vina păcatului lor.*

În aceeaşi perioadă de mijloc al secolului al XVI-lea, scriitorul francez Pierre Belon (15171564) explorator, naturalist şi diplomat, considera că patria romilor este în Balcani, mai precis pe teritoriul Valahiei şi al Bulgariei, iar Jean Brodaeus (1500-1573) îi confunda pe romi cu români. O altă lucrare importantă este *Clene gipta sprake,* a olandezului Johan van Evsum din Groningen, scrisă în secolul al XVI-lea, publicată abia la finele secolului al XIX- lea, de către A. Kluyver, lucrarea cuprinzând un *dicţionar de cuvinte şi expresii* rome, *aproape identice cu cuvintele utilizate în zilele noastre* de către romii germani

1545 • În Ţara Românească voievodul Mircea Ciobanul (1545-1552; 1553-1554; 1558-1559) a recunoscut vistierului Vlaicu posesia asupra satului Ţigăneşti, obţinut în urma unei judecăţi. Mănăstirea Bistriţa poseda,

conform unui hrisov redactat în acest an, *şi ţiganii, anume: Bordea cu copiii săi şi Curchi cu copiii săi şi Pătru cu copiii săi şi Iova Sârbul cu copiii săi şi lanul cu copiii săi şi Riciaie cu copiii săi şi Lupşe cu copiii săi şi alt Iova cu copiii săi şi Miia cu copiii săi şi Caleca cu copiii săi şi Danciul zlătarul cu copiii săi. Şi încă a dăruit banul cel bătrân ţiganii care se cheamă Meleştii, anume: Danciul cu copiii săi şi Radomir cu copiii săi şi Aricea cu copiii săi şi Mircea cu copiii săi şi altă ţigancă, anume Dobra, cu fiii săi. Şi încă a dăruit jupaniţa banului, jupaniţa Neagoslava, ţiganii anume Corunga cu copiii săi şi Gobliţa cu copiii săi.*

• O lege engleză, emisă împotriva vagabondajului, afectează grupurile de romi din Anglia, care vor suporta numeroase şicane şi abuzuri din partea autorităţilor.

• Dieta de la Augsburg a declarat că *oricine ucide un ţigan nu va fi vinovat de nici o crimă*. Masivul măcel care a urmat decretului a determinat autorităţile să interzică *înecarea femeilor rome şi a copiilor.*

1546 • În Moldova, Petru Rareş a dăruit Episcopiei de Roman un rom rob pe nume Badea, cu femeia şi copiii lui, *pierdut de Petru Carabăţ în viclenie, când s-a ridicat asupra nepotului* său, nimeni altul decât Ştefan cel Tânăr.

• În Valahia, boieroaicele Despina şi Ruxandra stăpâneau *şi ţiganii anume: Lera i Burtea i Danciul cu ţiganca lui i Stan i Pătru.*

• Conform arhivelor otomane, în Buda trăiau 56 de bărbaţi romi împreună cu familiile lor. Peste circa trei decenii numărul oficial al romilor era de 90 de indivizi.

1547 • În Valahia, conform unui act oficial emis de Mircea Ciobanul, mănăstirea Govora primeşte *ca să-i fie un ţigan, anume Toma.*

• Regele englez Eduard al VI-lea (1547-1553)emite o lege anti-vagabondaj, conform căreia vagabonzilor şi implicit nomazilor romi trebuia să le fie marcat, cu fierul înroşit, un "V"pe piept, aceştia devenind ulterior timp de doi ani sclavi pe care proprietarul putea să-i exploateze după bunul lui plac. În condiţiile unei tentative de evadare pedeapsa era întipărirea unui "S" şi sclavia se prelungea pe viaţă. Legea a fost abrogată doi ani mai târziu.

• Din acest an datează prima scriere în limba romani, de către cărturarul englez Andrew Borde (1490-1549), care a publicat în *The First Boke of the Introduction of Knowledge* treisprezece expresii uzuale scrise în romani, traduse şi în engleză, probabil colectate din Calais .

• În acest an au fost reînnoite măsurile anti-rome ale Dietei imperiului romano-german.

• În ducatul Toscanei, la Florenţa, sunt luate măsuri prin care romii sunt prigoniţi.

1548 • În Valahia, Mircea Ciobanul a confirmat stăpânirea Episcopiei de Buzău asupra unei familii de romi, *ca să-i fie un sălaş de ţigani, anume Radul cu ţiganca sa şi cu copiii săi,* iar într-un alt hrisov a poruncit ca *să-i fie lui Mihăilă piseţul şi cu fiii săi un copil de ţigan, anume Costea, pentru că l-a cumpărat de la Pârvul stolnicul pentru 800 aspri gata, încă în zilele lui Radul voievod. Şi să-i fie şi o ţigancă, anume Elena şi cu copiii ei, pentru că îi este veche şi dreaptă dedină de la soţia lui, Malea.* Între 1548-1552 lui Frăţilă, marele postelnic, şi fratelui său, Vlaicu, le-a fost recunoscută,în urma unui litigiu, stăpânirea asupra satului Ţigăneşti.

• Carol Quintul emite o serie de decrete anti-rome, care i-au afectat puternic pe nomazi.
1549 • În Valahia, Mircea Ciobanul a confirmat lui Draghiţibă, precum şi lui Neagu şi Ivan, aproximativ în aceiaşi perioadă, posesiile şi implicit *şi ţigani.*
• Călătorul francez Andre Theret a găsit *Les Egyptions ou Bohemiens,* în Cipru şi în alte insule mediteraneene, descriind modul lor simplu de viaţă, bazat pe producţia de cuie a bărbaţilor şi a curelelor de către femei, comercializate localnicilor. O consistentă etapă de imigrare a romilor posibil că a avut loc după ce turcii şi-au impus dominaţia asupra insulei în 1571. Grupuri de căldărari au venit în Cipru şi secolul al XIX-lea.
• Autorităţile din Nurenberg precizează supraveghetorului să-i convingă pe romii veniţi la Heydeck să plece din zonă, utilizând metode paşnice de abordare. Poziţia autorităţilor din Nurenberg se va modifica radical anul următor când romii revin în urbe.
• Romii sunt pasibili cu expulzarea din ţinuturile Boemiei, ca urmare a unei legislaţii potrivnice.
• Regele Angliei Eduard al Vl-lea menţionează în propriul jurnal faptul că în Sussex s-a derulat o vânătoare de oameni, care a vizat *vagabonzii, romii, complotiştii, prezicătorii, actorii şi alţii de teapa lor.*
• Tot în Anglia, la Durham, romii Baptist, Amy şi George, din neamul Fawe, sunt reclamaţi de către un alt rom,pe nume John Roland, că au falsificat Marele Sigiliu, fiind găsite asupra lor documente false.
• În peninsula italică, sunt promulgate primele legi anti-rome în Republica Veneţia, unde Senatul va adopta până înspre 1600 o serie de legi care prevedeau expulzarea în 10 zile a romilor sau condamnarea acestora la galeră pe 10 ani în caz contrar. Cetăţeanul care preda autorităţilor un rom primea 10 ducaţi, iar cel care omora un rom după acea dată nu era pedepsit sub nici o formă de către lege. Asemenea tip măsuri legislative represive le-au luat în perioadă şi regatul Neapole sau Senioria Florenţei
1550 • În acest an debutează legislaţia anti-romă şi în oraşul italian Bologna.
• În statele papale între 1550 şi 1557 au fost emise mai multe edicte care prevedeau exilarea romilor, în caz contrar aceştia riscând condamnarea la galere, iar femeile biciuirea.
• Cortes-urile din Castilia înaintează regelui Spaniei plângeri contra romilor, acuzaţi de diverse infracţiuni.
1551 • În Valahia, Mircea Ciobanul întăreşte stăpânirea mănăstirii Govora asupra proprietăţilor sale, confirmând posesia mănăstirii Argeş asupra robilor romi, care erau dania lui Pătru pârcălabul, precum şi stăpânirea medelnicerului Cânda asupra robilor. Mănăstirii Nucet *dă domnia mea această poruncă a domniei mele sfintei mănăstiri numite Nucet, ca să-i fie ţiganii, anume: Bolovan cu fiii săi şi Caliu cu fiii săi şi Danciul şi Stan cu fiii săi şi Papareţ şi Tatul cu fiii săi şi Drăgan cu fiii săi şi ţigăncile anume: Liica cu fiii săi şi Neaga cu fiii săi care au fost mai întâi aceşti mai sus scrişi ţigari ai jupaniţei Neaga, jupaniţa lui Gherghina pârcălab*
• Dieta imperială a Sfântului imperiu romano-german adoptă o serie de noi reglementări privitoare la romi, declarând,printre altele, nule permisele de liberă trecere acordate nomazilor. În următorii 223 de ani numărul măsurilor represive care au avut ca subiect populaţia romă s-a ridicat la nu

mai puţin de 133 de legi. În perioadă se remarcă în acest sens şi William a Julich-Cleves-Berge, duce de Julich-Cleves-Berg (1539-1592) care va iniţia, la rândul său, o serie de măsuri antirome care au avut ca rezultat părăsirea statului ducatului de către romi. Interesant este că la un moment dat William a Julich-Cleves-Berge, duce de Julich-Cleves-Berg (1539-1592), episcopul de Munster şi arhiepiscopul de Koln au colaborat în această direcţie a persecuţiei romilor, însărcinând 25 de poliţişti care să ia măsuri coercitive şi împotriva romilor.

• În jurul acestui an treisprezece romi au fost executaţi, pentru vina de a fi nomazi, în urma unui proces derulat la Bury St. Edmunds

• În Imperiul otoman au fost luate a serie de hotărâri prin care s-a încercat sedentarizarea sau cel puţin restrângerea arealului în care se deplasau nomazii romi. Exemplu în acest sens îl constituie regulamentul promulgat de Suleiman Magnificul, din acest an, reînoit de către sultanul Murad al m-lea în 1574.

1552 • Contele rom Antoni este înmormântat la Brotzingen.

• Gerolamo di Rossi expulzează romii printr-un decret lege din statele papale, motivaţia constând în furturile şi dezordinea provocată de romi.

• Ferdinand I, care la moartea regelui Ludovic al II-lea, în 1526, a devenit Rege al Boemiei şi al Ungariei, iar după1556 – an în care a abdicat fratelui său Carol V-împărat romano-german, domnind până la moartea sa în 1564,fiind şi principe al Transilvaniei între anii 1551-1556, a acordat scutiri de taxe romilor Szamosujvâr, respectându-şi deviza *Fiat justitia et pereat mundus.*

1553 • În Valahia, Radu Ilie (1552-1553) a emis un hrisov pentru mănăstirea Argeş *ca să-i fie ţiganii anume Vlaicul cu copiii lui şi Ivan cu copiii lui şi Tetrade cu copiii lui şi Voico cu copiii lui şi Nanuţ cu copiii lui şi Gonţu cu copiii lui. Pentru că aceşti mai sus-zişi ţigani au fost înainte ai doamnei Despina, cumpăraţi cu asprii ei şi miluită de părinţii domniei mele de răposatul Radul voievod şi de Radul voievod Călugărul. Astfel, doamna Despina a fost datoare 20 000 aspri mai sus-zisei dumnezeieşti mănăstiri, de a dat mai sus-zişii ţigani de a sa bunăvoie, ca să-i fie de ocină şi ohabă pentru acea datorie.*

• Contele Palgue şi ceata sa de romi obţin protecţie din partea regelui Henric al II-lea în calitate de pelerini.

• În cadrul imperiului romano-german sunt redactate noi legi care afectau modul de viaţă al nomazilor romi.

• Regina Maria a Scoţiei (1542-1567), regina Angliei în perioada 1553-1558,acordă cetei contelui John Faw privilegiile emise şi retrase de către lacob al V-lea tatăl reginei minore la acea vreme. În acest context regina Maria s-a arătat indulgentă cu Andrew Faa, căpetenie a *egiptenilor,* precum şi cu George Faa, Robert Faa şi cu fiii săi, pentru uciderea a Ninian Smaill în oraşul Linton.

• Statul papal acordă romilor, în acest an, trei zile pentru a părăsi regiunea. În caz contrar nomazii riscau condamnarea, tortura şi confiscarea tuturor bunurilor pe care le posedau.

• În Sardinia la 1553- 1554 este atestată prezenţa romilor, în parlamentul insulei discutându- se despre problemele pe care le cauzează aceştia.

1554 • Într-o perioadă în care Anglia era condusă de către Filip şi Maria a Scoţiei a fost promulgată o lege contra hoţilor de buzunare romi, care

acţionau *folosindu-se de vechile şi obişnuitele metode şi practice diavoleşti.* Decretul interzicea milostenia clerului, iar cei care îi aduceau în regat erau amendaţi cu 40 de lire. Romii din Albion erau obligaţi să plece în 40 de zile, în caz contrar riscând pedeapsa cu moartea şi confiscarea bunurilor. De la pedeapsă erau excluşi copiii de sub 14 ani şi chiar cei care se sedentarizau renunţând la modul lor de viaţă, catalogat ca“dezgustătof’.Toate actele utile circulaţiei romilor nomazi au fost declarate nule în Anglia şi Ţara Galilor.

• Regele Christian al III-lea al Danemarcei şi al Norvegiei emite un nou decret-lege prin care romii sunt expulzaţi din regat.

• În Valahia domnitorul Pătraşcu cel Bun a confirmat mitropolitului Anania diferite posesii, precum *şi ţigani.*

• Apare cartea lui J. Thurmaier, *Annalium Boiorum libri septem,* în care autorul se referă şi la romi.

1555 • În Valahia, în jurul acestui an, mănăstirea Tismana a primit o donaţie: *Şi iar să se ştie: a luat Socol o ţigancă de la mănăstire pentru altă ţigancă, anume Muşa. Şi iar a dat Socol <o ţigancă>pentru altă ţigancă, anume Stana. Iar apoi, a dat jupaniţa Sanfra o ţigancă la sfântul Nicodim, anume pe fiica Didoiului. Şi iar a dat Socol un băiat al Dobrei la mănăstire. Şi iar a cumpărat egumenul de la Socol <o ţigancă>, anume Dobra cu un fiu şi altă ţigancă, Mairia, pentru 1 000 asprii.* Pătraşcu cel Bun (1554-1557) a confirmat că armaşului Mihăilă îi aparţinea *şi un sălaş de ţigani, anume Barbul cu ţiganca sa Liga şi cu fiii săi,* iar slugerului Udrişte şi soţiei lui, Stanca, le-a confirmat că erau proprietarii lui *Paul cu ţiganca sa şi cu copiii săi şi Corbea cu ţiganca sa şi cu copiii săi şi Sasca cu copiii săi şi Copaci cu ţiganca sa şi cu copiii săi şi Voica cu copiii ei.* Vlaicu clucerul şi rudelor sale au obţinut satul Ţigăneşti, în urma unui litigiu.

• La Napoli autorităţile emit o legislaţie anti-romă, aceştia fiind alungaţi din urbe.

1556 • În Moldova, mănăstirea de la Homor a primit patru *sălaşe de ţigani* de la Danil hatmanul, pentru a fi trecut la pomelnic. *La mănăstirile zidite în veacul alXVI-lea, nu vom mai găsi tătari robi, ci numai ţigani, probabil din cauza pierderii lor în masa ţiganilor domneşti. Vom avea, astfel, la Dobrovăţ, 18 sălaşe de ţigani, la Pângăraţi trei sălaşe, la Berzun 18 sălaşe, la Galata 27 sălaşe, la Secu 10 sălaşe, la Sf. Sava din Iaşi în satul ei, Stroieşti, 13 sălaşe, la Agapia patru sălaşe, la Aron vodă şase sălaşe. Şi ca să încheiem şirul mănăstirilor în vetrele cărora au fost aşezaţi ţiganii, am mai putea adăuga şi mănăstirea Dragomirna, cu opt sălaşe şi cea de la Solca, zidită de Ştefan Tomşa, cu 10 sălaşe de ţigani. Nu trebuie să uităm a trece aici nici Mitropolia de Suceava, dăruită încă de Alexandru cel Bun cu patru sălaşe de robi poslușnici, proveniţi probabil din tătarii ori ţiganii domneşti din cartierul Sucevei, denumit şi astăzi Tatarşi şi nici Episcopia de la Rădăuţi, dăruită de acelaşi voievod cu trei sălaşe de ţigani. Cât priveşte Episcopia de la Roman, întemeiată tot de Alexandru cel Bun, la ea găsim din nou, alături de 18 sălaşe de ţigani, şi pe tătari. În urma acestor privilegii de danie, emise de domni mănăstirilor pentru ţiganii robi, privilegii care servesc în acelaşi timp şi ca inventare sau catastife, pe baza cărora ţiganii fugiţi puteau fi urmăriţi şi readuşi cu speciale cărţi domneşti de urmărire, se constată că în Moldova în veacurile al XV-lea al XVI-lea şi începutul celui de-al XVH-lea existau un număr de 21 de instituţii religioase*

dăruite cu ţigani robi. Dintre acestea, trei sunt episcopii, una în Suceava, una în Rădăuţi şi alta la Roman, ce posedau un număr de 25 de sălaşe, iar optsprezece sunt mănăstiri care au în stăpânirea lor aproximativ 311 sălaşe de ţigani robi. Dacă un sălaş avea în medie între 6-7 membri (părinţii şi 4-5 copii) numărul la cele 336 de sălaşe de ţigani înmulţit cu 6 s-ar urca la cifra de 2016 suflete. Precizăm încă o dată că aceştia sunt numai ţiganii dăruiţi şi întăriţi mănăstirilor şi episcopiilor. Aşezaţi în vetrele mănăstirilor de cele mai multe ori, urmaţii lor pot fi recunoscuţi şi astăzi în satele de sub zidurile mănăstirilor enumerate mai sus, după figură, port şi obiceiuri.

• În Transilvania, conform unui act emis de regina Isabella, au fost recunoscute posesiunile unor boieri din Recea şi asupra unor familii de romi făgărăşeni, confirmându-se statutul aparte al Ţării Făgăraşului în cadrul Transilvaniei, regiunea fiind posesie străveche a domnitorilor valahi.

• În teritoriile cehe resentimentele faţă de romi explodează,fapt ce determină autorităţile să intervină, interzicând *să fie înecaţi femei şi copii romi.* În acelaşi timp însă, registrele locale indică faptul că romii au primit totuşi pomeni şi scrisori de recomandare,emise de către autorităţile din diferite oraşe, şi că cetele de romi continuau să practice nomadismul pe teritoriile cehe.

1557 • În Transilvania, regina Isabela îi numeşte pe Gáspár Nagy şi pe FranciscBalásfi ca mari voievozi peste romi. Aceşti doi voievozi, ca şi Mathias Nagy sau Thomas de Enyed, nu sunt romi, ci nobili din anturajul Isabelei, *fidelibus nostris egregiis Casparo Nagy et Francisco Balafi, Aulae nostrae familiaribus.* Regina acordă dreptul lui Nagy şi Balatfi, ca în virtutea funcţei lor, *în praescriptio officio eorum,* să aibă dreptul de a încasa o taxă de la romi.

• În Ţara Românească, Pătraşcu cel Bun a confirmat că în proprietatea banului Stoicea, printre altele, se afla şi un rob rom: *şi iarăşi a cumpărat Stoicea banul de la soacră-sa, jupaniţa Stana, un ţigan anume Mircea, pentru 1000 aspri.* Pătraşcu cel Bun scrie că, mănăstirii Glavacioc, *încă am dat domnia mea sfintei mănăstiri un sălaş de ţigani, un ţigan anume Paşchina şi cu ţiganca sa şi cu trei fii.*

• Istoricul german Hieronymus Wolf, în lucrarea sa *Corpus Historiae Byzantinae,* face referire şi la romi.

• Dieta poloneză, respective „Seimul”, emite primele legi anti-rome, hotărându-se expulzarea acestora, în perioada în care rege era Sigismund al Il-lea Augustus (1548-1572), rege polono- lituanian. Primele legi anti-rome afectează astfel şi Lituania. Cinci legi similare au fost emise în Polonia între 1565 şi 1618.

• Regele Joao al IlI-lea al Portugaliei (1521-1557) emite o nouă lege cu caracter anti-rom, prin care romilor li se interzice accesul în interiorul graniţelor regatului portughez.

1558 • În Ţara Românească, în jurul acestui an, voievodul Mircea Ciobanul a confirmat că în proprietatea vătafului Stroe se aflau două *sălaşe de ţigani,* obţinute în urma unei judecăţi.

1559 • Romii sunt prezenţi pe insula finlandeză Âland, de unde sunt expulzaţi în scurt timp în Suedia regelui Gustav I (1523-1560), Finlanda fiind în epocă provincie suedeză.

• La Dorset în Anglia o ceată de romi a fost judecată conform legislaţiei

anti-rome emise anterior, regina Elisabeta cea mare recomandând ca un număr ridicat de romi să fie executaţi, iar restul expediaţi din regat, o asemenea sugestie primind şi tribunalul din Herefordshire. Epopeea cetei din Dorset s-a încheiat cu achitarea lor deoarece veneau din Scoţia, unde au fost şi expediaţi de către judecător, fapt nerespectat deoarece peste puţin timp au avut parte de un nou proces la Gloucestershire, care s-a soldat însă cu întemniţarea şi biciuirea lor pe străzile oraşului.

• În Valahia, Petru cel Tânăr, între anii 1559-1562, a poruncit lui Neagoe, marele ban al Craiovei, să cerceteze litigiul dintre mănăstirea Bistriţa cu Laţco şi Panga *pentru nişte ţigani.*

• Filip al II-lea al Spaniei (1556-1598) înăspreşte legislaţia anti-romă, prin careva interzice acelor *gitanos* să călătorească în grupuri de peste două persoane. Îmbrăcămintea tradiţională romă a fost de asemenea interzisă. Pedeapsa pentru purtarea de haine *gitanoşi* călătoria în grupuri era pedepsită cu până la optsprezece ani de galere pentru cei peste vârsta de paisprezece ani. Această legislaţie a fost ulterior modificată, introducându-se pedeapsa cu moartea pentru nomazi.

• În Moldova, domnitorul Alexandru Lăpuşneanu(1552-1561; 1564-1568), confirmă printre posesiile logofătului Movilă, printre altele *şicâteva fete de ţigani cumpărate de la Petraşcu Gorescul cu 30 de aspri.* Asprul era o monedă turcească de argint cu o largă circulaţie în perioadă.

1560 • În Moldova, Alexandru Lăpuşneanu a întărit urmaşilor logofătului Mateiaş posesia asupra robilor romi moşteniţi.

• În Valahia, Petru cel Tânăr (1559-1568) a recunoscut lui Radu spătarul proprietatea asupra a*doi copii de ţigani: anume Gagu, pentru că l-a cumpărat de la Tudor din Drăgăşani, drept 1 000 aspri gata. Şi iar să-i fie lui Radul un copil de ţigan anume Stoica, pentru că l-a cumpărat de la călugăriţaEufrosina de la ... drept 1 000 aspri gata.* Între 1560-1568 Petru cel Tânăr a împuternicit pe egumenul Ioan de la Tismana *să caute ţiganii mănăstirii în orice ţigănie.* În aproximativ acelaşi interval temporal evocat domnitorul scrie că *dă domnia mea această poruncă a domniei mele lui Dan din Stăjariul, ca să-i fie un sălaş de ţigani, anume Paul cu ţiganca sa şi cu copiii săi, pentru că îi sunt vechi şi drepţi ţigani de moştenire, căci a adus înaintea domniei mele şi cărţi de moştenire, cartea răposatului Basarab voievod. Şi am văzut şi am citit domnia mea şi am adeverit că îi sunt ţigani de moştenire.* Mănăstirea Dobruşa a beneficiat şi ea de confirmarea proprietăţii asupra romilor: *Şi iarăşi să fie volnice slugile călugărilor să-şi adune ţiganii anume Stoica cu fiii şi Radul cu copiii săi şi Dan cu copiii săi şi Crăciun cu copiii săi, oriunde îi va afla în <ţara> domniei mele, pentru că sunt dedina sfintei mănăstiri.* Acelaşi Petru cel Tânăr a acordat mănăstirii Bistriţa *ca să fie volnici călugării să stăpânească două sălaşe de ţigani, anume Badea şi Parniia.* Prima atestare documentară a unei *ţigănii* este din 17 aprilie 1560 sau 1568, făcându-se referire la *„ţigănia marelui vornic"* şi de *„ţigănia marelui postelnic"* unde se pare că fugiseră câţiva robi ai mănăstirii Tismana. În secolul al XIX-lea *ţigănia* mănăstirii Cozia ajunsese să numere nu mai puţin de 2.088 indivizi, iar ţigănia mănăstirii Mărgineni, 1.891 de indivizi. *Ţigănia oraşului Bucureşti este distinctă de restul ţigăniilor prin dinamica pe care a suferit-o oraşul şi care a afectat şi dispunerea aşezărilor de sclavi. De asemenea, în Bucureşti erau concentraţi o parte din ţiganii Mitropoliei şi din cei ai*

Domniei, precum şi numeroşi alţi ţigani aflaţi în slujba familiilor de boieri ce constituiau Aparatul Central de Stat. Datele catagrafiei din 1838 din Capitală (Vopseaua Galbenă), ce au făcut obiectul a două articole semnate de Georgeta Filitti în Revista Arhivelor147, arată dispersia slujitorilor ţigani în casele şi la curţile boierilor şi negustorilor din Bucureşti, astfel că, în afara ţigăniilor Domniei şi Mitropoliei, sclavii erau prezenţi pe tot cuprinsul oraşului.În secolul al XVI-lea Ţigănia târgului Bucureşti era situată în NordVestul oraşului. Exista şi o a doua ţigănie, cea a Mitropoliei, diferită de Ţigănia târgului, aflată la sud de Dealul Mitropoliei.

• În Suedia, arhiepiscopul Bisericii Luterane, Laurentius Petri Nericius, interzice preoţilor să aibă de a face cu romii, consideraţi practic non-creştini. Astfel copiii nomazilor nu puteau fi botezaţi, iar romii decedaţi nu puteau fi îngropaţi în cadrul ritualului religios creştin specific.

• În Spania, în ciuda măsurilor anti-rome în vigoare la această dată, cu ocazia căsătoriei lui Filip al II-lea, la Toledo a fost prezent şi un grup de muzicanţi şi dansatori romi.

• În imperiul romano-german sunt emise în acest an noi legi anti-rome.

1561 • Carol al IX-leaal Franţei (1560-1574) ordonă expulzarea romilor din regat, pedeapsa în caz contrar fiind galera şi tortura. Revenirea în Hexagon era pedepsită cu trei ani de galeră pentru bărbaţi, după ce,în prealabil,atât lor, cât şi femeilorşi copiilor lor, li se rădea capul.

• Regele Danemarcei, Frederic al II-lea (1559-1588), reînoieşte legile referitoare la expulzarea romilor din Danemarca şi Norvegia.

• După acest an, considerat de romologi un reper temporal, pe parcursul deceniului al VII-lea, magistratul olandez Johan van Ewsum redactează o lucrare despre expresii şi cuvinte rome.

1562 • În Valahia, Petru cel Tânăr a emis un hrisov, în favoarea mănăstirii Tismana, pentru nişte sălaşe de romi, *anume Danciul şi Radul şi Nan şi Danciul şi Oprea şi Radul şi cu ţigăncile lor şi cu copiii lor, pentru el sunt vechi şi drepţi ţigani ai sfintei mănăstiri de la Tismana şi de moştenire, ci i-au scris globnicii domniei mele să fie ţigani domneşti.*

• O nouă legislaţie referitoare la romi este adoptată în Anglia, scopul acesteia fiind combaterea vagabondajului egiptenilor. Conform legii, romii născuţi în Anglia nu mai erau exilaţi, ci doar obligaţi să se sedentarizeze şi implicit să renunţe la modul de viaţă tradiţional, în consecinţă crescând numărul romilor care posedau certificate de naştere şi care îşi botezau copiii. Interesant este că orice individ care susţinea că este rom şi ducea o viaţă asemeni nomazilor risca pedeapsa cu moartea şi confiscarea tuturor bunurilor din posesie.

1563 • Miron Costin scria despre Ştefan Tomşa, domnitor al Moldovei între 1563-1564, că domnitorul *avea un ţigan călău, ce se zice pierzătoriu de oameni, ţigan gros şi mare la trup. Acela striga de multe ori, arătând către boieri: „S-au îngrăşat, Doamne, berbecii, buni sântu de giunghiat"*

• Conciliul de la Trento, derulat între 1545-1563, care a consfinţit Contrareforma bisericii catolice ca reacţie la reforma protestantă, a interzis hirotonirea romilor, precum şi căsătoria *acelor cingari, aegyptiaci, saraceni* sau *abissini,* fără autorizarea specială a preotului.

• În Valahia, Petru cel Tânăr a confirmat stăpânirea mănăstirii Valea asupra robilor, cu mai multe *sălaşe de ţigani* obţinute în urma unei judecăţi: *Şerb cu ţiganca sa şi cu copiii săi şi Ciotea cu copiii săi şi Stanciul*

*cu ţiganca sa şi cu copiii săi şi Golea cu copiii săi şi Tatul cu copiii săi şi Costoane ţiganca, mama tuturor mai sus zişilor ţigani, pentru că sunt vechi şi drepţi ţigani ai sfintei mănăstiri.*De acelaşi tip de recunoaştere au mai beneficiat şi mănăstirea Glavacioc, mănăstirea Nucet, pentru *Caliu ţiganul cu copiii săi,* sau mănăstirea Snagov.

1564 • Recensământul fiscal efectuat de către Imperiul Otoman, consemnează faptul că la Buda trăiau un număr de 56 de bărbaţi romi. În decursul a trei decenii numărul romilor a trecut de 90 de persoane.

• În Valahia, Petru cel Tânăr a emis un hrisov dedicat lui Ivan marele postelnic, al căruia era *un sălaş de ţigani, anume Berbecea cu copiii săi, pentru că l-a scos de la Brăila cu 600 aspri.* Acelaşi Petru cel Tânăr a întărit ulterior stăpânirea mănăstirii Sfântul Nicolae, de lângă Bucureşti, printre altele, şi asupra unor sălaşe de romi: *Şi iar ca să fie sfintei mănăstiri nişte sălaşă de ţigani, anume: Zăgan şi Mircea i Dodan i Stoica i Corneiu i iar Stoica i Stan i Dragul i Stan i Badea i Bue i iar Badea şi cu Ţalapi.Lui* Sârbu logofătul şi soţiei sale Calea, în urma unor judecăţi i-au fost recunoscute şi drepturile de stăpân asupra lui *Barbul cu ţiganca sa şi cu copiii săi şi Şerbu <cu ţiganca sa şi> cu copiii săi şi Costea cu ţiganca sa şi cu copiii săi.* Boierul Radul era proprietarul unui *anume Nana cu fiii săi, Stoica şi Dadul, pentru că îi sunt ţigani vechi şi drepţi, de moştenire.*

• În acest an are loc prima referire cunoscută la originea indiană a romilor, aparţinând lui Giovanandreea Gromo, căpitanul gărzilor lui Sigismund Zapolya, rege al Ungariei şi principe al Transilvaniei (1540-1571). Cronicarul italian menţionează,în scrierile sale, că printre secui trăiesc un număr mare de etnici romi, remarcând şi faptul că aceştia îi ajutau pe unguri la muncile agricole.

1565 • Petru cel Tânăr a confirmat marelui logofăt Ivan un rob rom *ca să-i fie un ţigan, anume Paşadia, pentru că l-a cumpărat de la Chirca din Târgovişte pentru 1 000 aspri turceşti gata.* Ivan, marele logofăt, este amintit şi într-un alt act oficial *ca să-i fie un ţigan anume Stan şi cu ţiganca sa şi cu fiii săi. Pentru că acest ţigan a furat 7 cai; deci stăpânii cailor l-au prins hoţ de faţă şi au vrut să-l spânzure. Iar mai sus zisul dregător al domniei mele, jupan Ivan marele logofăt, el l-a răscumpărat de la furci de către pârâşi, stăpânii acelor cai, pentru 500 aspri turceşti.*

• Autorităţile din Milano a adoptat o lege conform căreia romii care practicau nomadismul, şi nu voiau să adopte *o bună conduită creştină,* trebuiau pedepsiţi.

1566 • Începând cu acest an, în armata turcă, au fost mobilizaţi şi romii musulmani, numărul acestora oscilând conform estimărilor specialiştilor între 15.000-20.000 de romi mahomedani, aflaţi în rândurile armatei otomane, în decursul secolelor XVI şi XVII.

• În Valahia, Petru cel Tânăr în cea ce priveşte mănăstirea Tismana hotărăşte *ca sfânta mănăstire să aibă din satul Izvirnea numai partea ei şi un sălaş de ţigani; iar cu alte sate şi ţigani, sfânta mănăstire să nu aibă nici un amestec, nici peste sate, nici peste ţigani, afară numai în Izvirnea, dar numai partea jupaniţei Rada şi mai mult nu; şi un sălaş de ţigani cum este zis şi mai sus.* Vlaicu logofăt şi soţia sa au fost beneficiarii unui act domnesc, *ca să le fie o ţigancă, anume Curca, pentru că le-a dăruit-o jupaniţa Maria din Dobroeşti la nunta lor. Şi iar le-a dăruit jupaniţa Neaga o ţigancă ..., anume Zoica. Şi iar a cumpărat Vlaicul şi jitelniţa lui o*

ţigancă, anume Comana, de la Stanca, fiica lui Boloşin, pentru 600 aspri de argint. Şi iar le-a dat Badea din Rătivoeşti un ţigan, anume Danciul, de bună voia lui. Şi iar să le fie un ţigan, anume Necula, pentru că acest ţigan a
fost al lui Badea din Piscani de moştenire. Astfel, a furat patru cai iar Vlaicul logofăt, iar el l-a plătit de la furci cu 1 000 aspri. Şi l-a dat şi Badea cu voia lui. Şi sunt dăruiţi şi cumpăraţi aceşti ţigani încă din zilele părintelui domniei mele, răposatul Mircea voievod. Lui Ivan, mare logofăt, i-a fost recunoscută, într-un hrisov, stăpânirea asupra unor familii de romi, *că să-i fie nişte ţigani, anume Costea cu copiii săi, anume Oprea şi Bunea şi Costea şi o ţigancă, anume Dobra cu fiicele ei, anume Voica şi Drăgana şi Stana şi Anghelina, şi Stan cu copiii săi, câţi va avea şi Coifan cu copiii săi (...) ca să-i fie un ţigan anume Stoica, pentru că acest ţigan a fost de moştenire al lui Zaharia grămătic din Tătăreşti.* Mănăstirea Tismana a beneficiat de recunoaşterea domnitorului *ca să-i fie nişte sălaşe de ţigani, anume Stăit cu copiii şi Lupul cu copiii şi Bicoe cu copiii, pentru că sunt vechi şi drepţi de moştenire ai sfintei mănăstiri, care este mai sus-scrisă. Iar după aceia, ei au fugit peste munţi <în> Ţara Ungurească, iar părintele egumen Ioan i-a adus iar la sfânta mănăstire.* Petru cel Tânăr a confirmat posesiile lui Dragomir şi fraţilor săi Vlad şi Ţigan, precum şi stăpânirea pitarului Radu şi a postelnicului Dobruş asupra romilor: *Şi iarăşi să-i fie un ţigan, anume Banciul şi cu ţiganca Vişa şi cu fiii lui, anume Paraschiva şi cu fiica sa, Stanca şi Stoica ţiganul cu ţiganca Voica şi cu fiii, anume Gherghina şi Banciul şi Stan şi fiicele lui, Muşa şi Neacşa, pentru că sunt ai lor de moştenire.*

1568 • Papa Pius al V-lea a ordonat expulzarea tuturor romilor din statul papal.

• În Valahia, domnitorul Petru cel Tânăr a confirmat stăpânirea marelui postelnic Dinga asupra unor robi, dăruiţi de Mircea Ciobanul şi doamna Chiajna pentru slujbă credincioasă, aceluiaşi Dinga aparţinându-i *nişte sălaşe de ţigani, anume: Radul cu ţiganca sa şi cu copiii săi şi Rusin cu ţiganca sa şi cu copiii săi şi Stoica cu ţiganca sa şi Stoica alăutar cu copiii săi şi Lepădat cu ţiganca sa şi cu copiii săi şi Necula cu ţiganca sa şi cu copiii săi şi Radul cu ţiganca sa şi cu copiii săi şi Cornea zlătar cu ţiganca sa şi cu copiii săi şi Hasan*[2] *cu ţiganca sa şi cu copiii săi şi Calin cu ţiganca sa şi cu copiii săi şi Stoilă bătuşariul cu ţiganca sa şi cu copiii săi şi Caran cu ţiganca sa şi cu copiii săi şi Vişan Highidişul cu ţiganca sa şi cu copiii săi.* Voievod întăreşte şi marelui logofăt Ivan *ca să-i fie un copil de ţigan pe nume Giura,* precum şi *ca să-i fie un sălaş de ţigani, anume Oprea cu toţi fiii lui,* iar logofătului Nicula şi nepotului său Nicula grămătic *o ţigancă, anume Paraschiva*.De un asemenea hrisov au beneficiat şi logofătul Miroslav, boierii Gherghe şi Neculcea, clucerul Vlaicu, jupâneasa Chera,*ca să-i fie satul Ţigăneştii jumătate şi două ţigănci,* sau jupaniţa Maria, sora lui Pătraşcu cel Bun, şi fiica ei Dobra, căreia Domnia i-a întărit moştenirea asupra tuturor averilor bărbatului ei Balea, respectiv anume satul Petroşani şi părţi din satele Loloieşti, Negoieşti, Băteşti, mori, vecini *şi ţigani.* De asemenea, Alexandru Mircea voievod (1568-1577) a întărit în acest an posesia mănăstirii Tismana şi asupra robilor romi, cu *un sălaş de ţigani* dăruit de jupaniţa Rada, precum şi proprietatea mănăstirii Tisău asupra propriilor romi.

1569 • În Valahia, domnitorul Alexandru Mircea a redactat diferite

documente în care confirmă, printre diferite proprietăţi, posesia romilor robi. Astfel este cazul clucerului Vlaicu şi a surorii sale jupaniţa Chera, cu satul Ţigăneşti, obţinut în urma unei judecăţi sau al mănăstirii Valea, care stăpânea *sălaşe de ţigani, anume: Gălbează cu ţiganca sa şi cu 6fii şi Ignat cu ţiganca sa şi cu 4fii, anume: Necula şi Vlaicul şi Costandin şi Coşotă şi Bălan cu ţiganca sa şi cu 6 fii.* Mănăstirii de la Cricov i-au fost confirmate *un sălaş de ţigani cu ţiganca şi cu feciorii,* precum şi un alt *sălaş de ţigani, anume Voico cu ţiganca sa şi cu fiii săi,* iar episcopiei de Buzău *un sălaş de ţigani, anume Radul zlătar cu copiii săi şi cu ţiganca sa.* Acelaşi domnitor a confirmat mănăstirii Nucet *trei sălaşe de ţigani, anume Stoian cu copiii săi şi Boia cu copiii săi şi Bârzoe cu copiii săi.*

• În Anglia autorităţile declanşează o adevărată vânătoare de romi şi de vagabonzi, categorie de indivizi în care din punct de vedere al autorităţilor romii se încadrau perfect.

1570 • În spaţiul mioritic este consemnată prima atestare a vânzării de robi lăutari fiind menţionaţi, în contextul tranzacţiilor comerciale, artiştii *Tampla lautar, Stanciu lautar şi Rustea lautar.*

• În Valahia, voievodul Alexandru Mircea a confirmat mănăstirii Dobruşa o serie de proprietăţi precum şi posesia asupra a patru *sălaşe de ţigani, anume Stoica cu copiii săi şi Radul cu copiii săi şi Dan cu copiii săi şi Crăciun cu copiii săi.* În perioadă *au cumpărat Oprea şi Stanciul un sălaş de ţigani, anume Radul cu ţiganca sa, anume Stanca, de la Dragotă din Bârseşti, pentru 1 500 aspri gata. Şi iar a cumpărat Oprea o ţigancă, anume Muşa, de la Marga, pentru 500 aspri gata. Şi iar a cumpărat Oprea un ţigan, anume Curchi şi alt ţigan, anume Nedelco, de la Barbul Benga şi de la Stoica, pentru 1 250 aspri. Şi iar a cumpărat Oprea un ţigan, anume Neagoe, de la jupaniţa Marga, pentru 1 000 aspri gata.* Episcopia de Buzău deţinea, în acest an, conform documentelor, *un ţigan, anume Tudoran zlătar cu ţiganca lui.* Domnitorul Alexandru Mircea l-a împuternicit pe Radu, sluga lui postelnicului Şerban, să caute trei roabe ale acestuia: *Din mila lui Dumnezeu, Io Alexandru voievod şi domn. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele slugii domniei mele, lui Şerban postelnic, fiul lui Duma, nepotul jupaniţei Zlata din Pietroşani, ca să-i fie ţiganul său, anume Radul globnic, volnic cu <această> carte a domniei mele să ia trei ţigănci, anume: Rusa şi fiica Badiei şi Stana, fiica lui Radul globnic, ori pe unde le va afla în ţara domniei mele, ori în ţigănia domniei mele, ori în ţigănia boierilor şi ori în ţigănia călugărilor şi fie în ce ţigănie ar fi. Iar Radul globnic, el să fie volnic cu această carte a domniei mele, să ia aceste ţigănci, ce sunt mai sus scrise, pentru că sunt aceste ţigănci ale slugii domniei mele, Şerban postelnic, de moştenire. Şi nimeni să nu îndrăznească a tulbura sau să oprească înaintea acestei cărţi a domniei mele, fiindcă acel om rău va păţi. Altfel să nu fie, după spusa domniei mele.* Vasiu cel bătrân din Târgşor primeşte confirmare pentru posesia unui *ţigan anume Langa, pentru că l-a cumpărat Văsiu cel bătrân de la Cârstian din Stănceşti, pentru 1000 aspri.* În cazul unui litigiu, derulat între jupaniţa Calea şi surorile ei, pentru moştenirea rămasă de la tatăl lor, sunt implicaţi şi romi *robi,anume Beja cu ţiganca sa şi cu copiii săi şi Bârcă cu ţiganca sa şi cu copiii săi şi Neacşul cu ţiganca sa şi cu copiii săi şi Oprian cu copiii săi şi Costanda cu fiii săi şi fiii lui Radul, anume Costea şi Bârcă şi sora lor, Păuna şi Gâra cu ţiganca sa şi cu copiii săi şi Stoicanul cu ţiganca sa şi cu*

copiii săi şi Voina cu ţiganca sa şi cu copiii săi. Alexandru Mircea a confirmat oficial faptul că *a cumpărat Rusin un ţigan, anume <C>urchi cu ţiganca lui, anume ... şi cu copiii săi de la Şerban din Berivoeşti, pentru 2 500 aspri. Şi <iar a cumpărat> o ţigancă, anume ... din Nanoveni pentru 700 aspri.* Mănăstirea Tismana a adus de peste munţi *nişte sălaşe de ţigani, anume: Baştea cu ţiganca sa şi cu copiii săi şi Gligul cu ţiganca lui şi cu copiii săi şi Pătru cu mama lui şi cu ţiganca lui şi cu copiii săi şi Radul cu ţiganca lui şi cu copiii săi şi Anca cu trei copii şi Paraschiva cu ţiganca lui şi cu copiii săi şi Dumitru zlătar cu ţiganca lui şi cu copiii săi.* Alexandru Mircea a întărit posesia mănăstirii Nucet, în urma unei judecăţi, posesia asupra unui *ţigan, anume Orzea,* de o asemenea confirmare beneficiind şi mănăstirea Mărgineni.

• Filip al II-lea al Spaniei interzice plecarea romilor înspre coloniile spaniole din America.

• În Danemarca este decretată expulzarea romilor din regat.

1571 • Christian Schesaeus se referă la romii fierari din spaţiul transilvănean, în lucrarea *Ruinae Pannonicae,* care este şi cea mai veche referire literară la romii din spaţiul mioritic.

• În Confederaţia Elveţiană un decret emis în Graubunden a prevăzut condamnarea romilorcapturaţi la galere.

• În Valahia, Alexandru Mircea a confirmat marelui pârcălab Şuic şi fratelui său, vătaful Badea *sălaşele de ţigani, anume Oprea cu copiii săi şi Curchi cu copiii săi şi Radul cu copiii săi şi Trătade cu copiii săi şi Voinea cu copiii săi şi Radul cu copiii săi şi iar Oprea cu copiii săi şi Beja cu copiii săi şi iar Oprea cu copiii săi şi Goran cu copiii săi*. În aceiaşi perioadă Lupu, sluga mănăstirii Bistriţa, a fost împuternicit să ia *nişte ţigani* ai lăcaşului de cult de la Mihnea din Hurezi, iar mitropoliei din Târgovişte stolnicul Radu i-a dăruit *un sălaş de ţigani, anume Răul şi cu ţiganca sa Sora şi cu fiii săi, anume Stan şi Văsiiu şi Dobra, din ţigănia Boldeştilor.* Vătafului Zlate, în urma unor judecăţi, i-au fost recunoscute printre proprietăţi *şi două sălaşe de ţigani, anume Drag cu copiii săi şi Costea cu copiii săi şi cu ţigăncile lor,* iar postelnicului Stanciu posesia asupra unor mori, vii, rumâni şi robi romi în Hulubeşti. În aceiaşi perioada Alexandru Mircea a confirmat Voicăi *şi ţiganii anume Neagu şi Rada*, mitropolitul Eftimie a vândut logofătului Tatu din Groşet *un ţigan, anume Radul, din ţigănia sfintei Mitropolii,* iar Oprea şi fratele său, Stanciu,au cumpărat *un sălaş de ţigani anume Lupul, fiul lui Pleşa, cu ţiganca şi cu copiii săi, de la Dragotă comis din Bârseşti, pentru 5 500 aspri turceşti gata. Şi iar au cumpărat Oprea şi Stanciul un sălaş de ţigani anume Dragomir şi cu ţiganca şi cu fiii săi, de la jupaniţa Sina din Corbi şi de la fiul ei, pentru 2 000 aspri gata turceşti. Şi iar au cumpărat Oprea şi Stanciul o ţigancă anume Anca de la Bratul, fiul lui Zimţea din Crasna, pentru 450 aspri turceşti gata. Şi iar <au cumpărat>[3] Oprea şi Stanciul un sălaş de ţigani anume Crăciun cu ţiganca Anca şi copiii săi de la Oprea, fiul lui Orbul din Ţânţăreni, pentru 1 600 aspri turceşti gata. Şi iar au cumpărat Oprea şi Stanciul un sălaş de ţigani anume Drăculea cu ţiganca şi cu copiii săi de la Radul din sat, pentru 3 000 aspri turceşti gata. Şi iar au cumpărat Oprea şi Stanciul o ţigancă anume Anca de la Barbul postelnic din Bârseşti, pentru 400 aspri turceşti gata.* Un act oficial de confirmare a proprietăţilor a fost emis şi în favoarea stolnicului Stoica şi jupaniţei sale, Stanca: *Şi iar să-i fie lui Stoica stolnic şi*

jupaniţei sale Stanca un ţigan, anume Geafer, pentru că acest ţigan a fost de asemenea de moştenire al jupaniţei Stanca, însă de zestre de la mama ei, jupaniţa Voica. Şi iarăşi să-i fie lui Stoica stolnic şi jupaniţei sale o ţigancă, anume Rada şi cu o fiică anume Stoica, pentru că aceste ţigănci, Rada şi fiica ei Stoica, sunt cumpărate de jupaniţa Stanca din Slătioare, căci Stoica stolnic şi jupaniţa lui au dat Stancăi din Slătioara un ţigan, anume Papalea, pentru aceste două ţigănci, încă de când au fost în pribegie în ţara Moldovei. Şi iarăşi să-i fie lui Stoica stolnic şi jupaniţei sale o ţigancă, anume Neagole, pentru că a cumpărat Stoica stolnic şi jupaniţa sa Stanca această ţigancă, Neagole, de la Badea din Cocorăşti, pentru 650 aspri gata

1572 • În Anglia reginei Elisabeta cea Mare (1558-1603) a fost adoptat un *Decret de pedepsire a vagabonzilor şi de ajutorare a săracilor şi neputincioşilor,* conform legi în cauză *răufăcătorii, vagabonzi sau cerşetorii neruşinaţi,* în funcţie de faptă putând fi pedepsiţi cu biciuirea şi tortura. Deşi măsura nu făcea referire directă la romi, aceştia au avut de suferit de pe urma măsuri luate de autorităţi.

• În Parma o ceată de 300 de romi a fost exterminată de către trupele ducatului, conform istoricului Cesare Campana. Pentru a preveni asemenea acţiuni, romii au fost protejaţi de către populaţie, în Franţa şi Scoţia protecţia fiind asigurată şi de către nobili, act umanitar care a determinat salvarea de la exterminare a unui număr ridicat de romi.

• În Ţara Românească, domnitorul Alexandru Mircea a confirmat vătafului Stroe *şi iarăşi să-i fie un sălaş de ţigani, anume Radul cu ţiganca lui şi cu fiii săi, fiindcă l-a cumpărat de la fiica lui Stan din Hotărani, pentru 3 500 aspri. Şi iarăşi să-i fie alt sălaş de ţigani, anume Severin cu ţiganca lui şi cu fiii săi, fiindcă l-a cumpărat de la Pârvul, fiul lui Cherbelez, pentru 3 600 aspri turceşti.* Pârvu logofăt a obţinut confirmarea posesiei asupra a *două sălaşe de ţigani, anume Hamza cu ţiganca lui şi cu copiii săi şi Fundea cu ţiganca lui şi cu copiii săi, pentru că a dăruit ...fiica lui Pârvul ban cu aceste două sălaşe mai sus spuse pe ... Pârvul logofăt la cununie şi la spălare, ca să le aibă de pomană ... să-i fie slugii domniei mele lui Pârvul logofăt, sălaşele de ţigani, anume Voico cu ţiganca sa şi cu copiii săi şi Butan cu ţiganca sa şi cu fiii săi... şi Dragomir cu ţiganca sa şi cu copiii săi.* Oancea, slugă domnească din Mihăeşti, a obţinut în urma unei judecăţi *un sălaş de ţigani, anume Oprea cu ţiganca sa şi cu copiii săi,* iar Cuciuc Grecul a cumpărat un loc de casă de la doi romi: *Scriem Nicula judeţul cu doisprezece pârgari din oraşul Bucureştii această a noastră carte acestui om, anume Cuciuc Grecul, arcar, ca să să ştie că au cumpărat un loc de casă de la feciorii Orzii ţiganul, anume Oprea şi Stan, drept o sută şi cinzeci de aspri gata. Şi au vândut aceşti ţigani, Oprea şi Stan, de a lor bunăvoe la Cuciuc Grecul, arcariul şi au cumpărat cu ştirea tuturor orăşanilor, ca să-i fie lui ohabnic.* Domnitorul Alexandru Mircea a acordat vătafului Lupu şi grămăticului Pârvu satul Nicuia şi romii robi, pierduţi de fiul lui Cherbeleţ, *care a fugit peste munte cu bani domneşti.*

• În Bucureşti se înregistrează prima menţiune romilor. Este vorba despre Oprea şi Stan, “feciorii Orzii ţiganul”, au vândut un loc de casă grecului Cuciuc. *Deşi erau robi, aşa cum erau cei mai mulţi ţigani la acea vreme, cei doi aveau drept de proprietate şi de liberăfolosinţă a proprietăţii. În 1727, este menţionat primul ţigan liber: Dumitraşco. El avea “trei case, două*

pivniţe cu vinuri, bani împrumutaţi altora, unelte de căldărar (era vătaf de căldărari) şi haine ”. Încă din epoca medievală, cea mai săracă zonă a oraşului era cea de sud-vest. Începea de la Podul Calicilor, de unde pornea, pe atunci, drumul Craiovei, şi s-a mărit, în timp, înspre Pieptănari-Ferentari. Există o legendă, neatestată documentar, conform căreia numele cartierului ar proveni de la nişte “ferentari ”, soldaţi ai lui Mihai Viteazul, care au fost împroprietăriţi de domnitor după bătălia de la Călugăreni (1595). După dezrobirea ţiganilor, în 1856, aceştia au părăsit moşiile şi au început să se adune în comunităţi compacte, la periferia localităţilor mari. Lor li s-au adăugat, în timp, şatrele nomade. Aşa a apărut şi comunitatea ţiganilor din Ferentari. Conform menţiunilor istorice, ţigănimea din sudul Capitalei se întindea, la începutul secolului XX, din actualul bulevard Pieptănari, care derivă din meseria ţigănească de “pieptănar”, adică făuritor de piepteni – menţionată în “Istoria Bucureştilor” a lui Constantin C. Giurăscu – până în actuala Prelungire a Ferentarilor. „Din câte am auzit de la bătrâni, casele ţiganilor erau rare, câte una la cinci sute de metri sau chiar un kilometru. Uneori veneau şi cei nomazi. În rest, era câmp. În perioada interbelică, ţiganii erau mici meseriaşi, în special lăutari şi cărăuşi. Era o lume cu legea ei, în care străinii nu au fost bine-veniţi ” (...) După terminarea războiului, în 1945, în zonele Ferentari, Rahova, Petre Ispirescu şi Sebastian se adăposteau bandele de gangsteri ai oraşului – aşa cum îi ştiu românii din filmul “Cu mâinile curate ”, al lui Sergiu Nicolaescu. Un gangster din această perioadă a fost Nicolae Purecica, poreclit Nae Chioru, celebru pentru crime, jafuri şi tâlhării, majoritatea petrecute în Ferentari.

• În Moldova, loan Vodă cel Cumplit (1572-1574)întăreşte proprietatea lui Nicola asupra pământului cumpărat, domnitorul afirmând că *am dat acestui ţigan, anume Nicola, a treiaparte din a cincea parte satul de la Baloteşti şi vad de moară la Putna, ce el şi-a cumpărat pentru 120 de zloţi tătăreşti încă în zilele lui Alexandru Vodă de la Toma şi sora lui Stana şi nepotul lor Dumitru, când şi-a plătit Toma capul, şi să-i fie lui cu tot venitul.* Interesant este că robii romi în mod normal nu puteau deţine proprietăţi de nici un fel, aparţinând cu tot ce aveau stăpânului lor. Doar în condiţiile în care robul devenea om liber putea să fie şi proprietar de pământ. Se pare c-ar fi vorba despre un boier poreclit „Ţiganul”.

1573 • În Ţara Românească, Alexandru Mircea a întărit vătafului Oprea şi fratelui său, Stanciu, posesia asupra a *două sălaşe de ţigani, anume Pătru şi cu ţiganca sa şi cu copiii săi şi Păstrăvan cu ţiganca sa şi cu copiii săi fiindcă i-au cumpărat de la Dragotă comis din Bârseşti, pentru 5 500 aspri gata. Şi iarăşi au cumpărat Oprea şi Stanciul o ţigancă, anume Răfăiloae, de la Voisiloae din Bresniţa, pentru 500 asprii gata. Şi iarăşi au cumpărat Oprea şi Stanciul o ţigancă de la Oprea, fiul Stanciului din Spinişor, pentru 500 asprii gata.* De acelaşi tip de confirmare au beneficiat în acest an şi mănăstirea Glavacioc şi marea postelnicească, Caplea domnitorul valah întărindu-i posesia şi asupra unor *ţigani, anume Sârbul cu sălaşul lui şi cu feciorii lui şi Oprea cu sălaşul lui şi cu feciorii lui şi Drăghici cu sălaşul lui şi cu feciorii lui şi Crăciun cu feciorii lui şi cu sălaşul lui şi Coia cu sălaşul lui şi cu feciorii lui şi Duca cu sălaşul lui şi cu feciorii lui şi Biţina cu sălaşul lui şi cu feciorii lui şi Baniţă cu sălaşul lui şi cu feciorii lui şi Paşiva cu sălaşul lui şi cu feciorii lui şi Pătru cu sălaşul lui şi cu feciorii lui şi Ganea*

cu sălaşul lui şi cu feciorii lui. Domnia a mai confirmat în acest an proprietatea asupra robilor logofătului Codrea şi jupaniţei sale, Anca, mănăstirii Cotmeana sau mitropolitului Anania.
• Consiliul de Coroană din Scoţia adoptă o lege prin care reprezentanţii legi i sunt încurajaţi în acţiunile de prindere a romilor rătăcitori.
• În Portugalia a fost emisă o lege care prevedea arest area romilor şi transformarea lor în sclavi la galere.
1574 • În Scoţia regelui Iacob al VI-lea (1567-1625) s-a emis o lege pentru combaterea cerşetoriei, a vagabondajului şi alungarea oaspeţilor nepoftiţi. În lege pedepsele pentru astfel de fapte era execuţiile biciuire însemnarea cu fierul înroşit, făcându-se referire în textul legi şi la romi.
• În Valahia mănăstirea Coşuna *iar au cumpărat un ţigan, anume Radul lăutariul cu sălaşul lui, de la Chirtop din Vâlcăneşti, drept 4 500 aspri gata.* Domnitorul Alexandru Mircea a confirmat posesia unor robi logofătului Tatu şi jupaniţei sale, Maria, banului Drăghici şi jupaniţei sale, Vlădaia, marelui medelnicer Ivan şi jupaniţei sale, Maria, *sălaşele de ţigani, anume Giurgiu cu ţiganca sa şi Badea cu ţiganca sa şi Nistor cu ţiganca sa,* mănăstirii Vieroş, clucerului Vlaicu şi surorii sale, Chera, confirmându-i posesia asupra satului Ţigăneşti, recunoaştere obţinută în urma unor judecăţi. De asemenea voievodul emite un document în favoarea banului Oprea din Drăgăşani în care specifică printre altele că *şi iar a cumpărat o ţigancă, anume Stanca, pentru 350 aspri; şi iar a cumpărat de la Dumitru din Păuşeşti şi a vândut Dumitru de a lui bunăvoie. Şi iarăşi a cumpărat o ţigancă, anume Anca, de la Neagoe din Bălceşti, pentru 250 aspri gata. Şi iar a cumpărat un ţigan, anume Radul, de la Stan din Brăgăreşti, pentru 800 aspri gata. Şi iar a cumpărat de la Stan din Brăgăreşti, mai sus scris, un ţigan cu ţiganca lui anume Tudor şi Drăgana, pentru 12 florinţi de aur, 4 coţi de şocârlat şi 150 aspri gata. Şi a vândut aceşti ţigani, când a fost pribeag <în> Ţara Ungurească. Şi a vândut el, de bunăvoia lui.*
• Sultanul Selim al II-lea (1566-1574) acordă scutire de biruri romilor bosniaci,mineri în Banya Luka, care trebuiau să îşi aleagă o căpetenie la fiecare 50 de indivizi, care-i reprezenta în relaţia cu autorităţile, decretul specificând că *comunităţile de ţigani din Bosnia sunt cu totul scutite de impozitul personal (m'af), de alte impozite ocazionale (takalif – i yorfiye) şi de orice alt impozit suplimentar (avariz). În ceea ce îi priveşte pe ţiganii susmenţionaţi ei vor trebui să aleagă pe unul de ai lor şi să desemneze, în fiecare grup de 50 de persoane, un responsabil (jemaat bashi). Nimeni nu va trebui să se amestece în afacerile acestora sau să le limiteze cumva acţiunile. Dacă cineva încalcă legea, el va fi arestat şi, în condiţiile în care comunitatea şi şeful său garantează, judecat în cadrul unei audienţe orale.* Tot în acest an istoricul Selaniki Mustafa a întocmit un studiu,încheiat un an mai târziu, în care a menţionat faptul că romii au luptat în regimentele de ieniceri, în timpul domniei lui Murad Khan. Conform cărturarului Evlia Celebi, lista ghildelor *(sinifs}* de artizani, de la Istanbul, repertoriază 57 de ghilde, romii fiind menţionaţi, în premieră, în cea de a zecea ghildă, respectiv cea a crescătorilor de urşi, cu un total de 70 de oameni, precum şi în cea de a cincisprezecea ghildă, cea a geambaşilor *(jambazes)* care cuprindea 300 de oameni. Evlia Celebi afirmă că *negustorii de cai sunt negociatori prosperi şi are fiecare un staul cu 40 până la 50 de cai arabi; cei mai mulţi sunt ţigani, chiar dacă unii aparţin altor popoare.* A patruzeci

şi treia ghildă, era cea a muzicanţilor, şi cuprindea din 300 de persoane, majoritatea fiind de etnie romă.
• În Portugalia regelui Sebastian I (1557-1578) este consemnată deportarea în colonii, respectiv în Brazilia, a unei familii de romi care nu a respectat ordinal de expulzare din ţară, numele bărbatului fiind Jahao de Torres.
• În Danemarca, autorităţile statului au decis şi în acest an ca romii să fie expulzaţi din regat. Se constată practic o reîmprospătare constantă a legislaţiei antirome.
1575 • În Valahia, Alexandru Mircea specifica faptul că *o ţigancă, anume Vişana şi cu o fiică, anume Sora, pentru că le-a cumpărat Plop vătaf de la Tatul din Apele Vii, pentru 700 aspri turceşti. Şi iar a cumpărat Plop de la Doroteiu egumen de la sfânta mănăstire numită Cozia o ţigancă, anume Drăg... şi cu o fiică, pentru 700 aspri turceşti. Şi iar a cumpărat Plop de la Crăciun din Vâlcăneşti o ţigancă, anume Irina, pentru 500 aspri. Iar după aceea, a venit Dumitru din Vâlcăneşti de s-a înfrăţit cu Plop vătaf şi au intrat amândoi în sfânta biserică. Şi a dăruit Dumitru pe Plop cu un ţigan, anume Stan, iar Plop a dăruit pe Dumitru cu un cal turcesc preţuit 1500 aspri turceşti.* Logofătul Berivoe deţinea în acest an oficial *o ţigancă, numele ei Neacşa şi cu fiul ei, anume Stanciul, pentru că i-a cumpărat Berivoe logofăt de la Stanciul vătaf din Cecăneşti, pentru 2 000 aspri gata. Şi a vândut Stanciul vătaf pe aceşti mai sus-spuşi ţigani, de bunăvoia lui şi cu ştirea tuturor megieşilor din jurul lui.* Conform unui act domnesc logofătul Coresi deţinea sate cu mori, vii, vinăriciuri, rumâni, precum şi romi robi: *Şi iar să-i fie jupanului Coresi logofăt un ţigan, anume Pârţul, pentru că l-a cumpărat de la Calotă din Râhov, cu 1 000 aspri gata. Şi a cumpărat de la Ursul din Mănoteşti un ţigan, anume Ţala faurul, cu 1 300 aspri gata. Şi iar a cumpărat de la Agustin şi de la femeia lui, Frenghita, un ţigan, anume Oprea, cu 1 200 aspri gata. Şi a cumpărat de la Bălea din lumăneşti o ţigancă, anume Stanca cu 800 aspri. Şi iar să-i fie jupanului Coresi logofăt o ţigancă, anume Vişa, pentru că i-a dat-o jupaniţa Maria din Pietroşani, când l-a cununat, ca să-i fie pomană. Şi iar să-i fie ţigăncile, anume Sârma şi Marina, fiicele ţigăncii Sora, pentru că a dat Sahat din Greci pe Sora ţiganca, mama Sârmei şi Marinei, tatălui lui Coresi logofăt, fiindcă îi făcuse şi îi scrisese nişte cărţi de ocine ohabnice şi încă de mai înainte vreme. Şi iar să-i fie jupanului Coresi logofăt un ţigan, anume Bederea şi cu fiii săi, anume: Fătul şi Curca şi Goşa şi Raia şi Bustea.* Actele oficiale, emise de către Alexandru Mircea, confirmă în acest an posesii asupra romilor ale logofătului Necula, împreună cu nepotul său, grămăticul Necula grămătic, ale clucerului Vlaicu şi surorii sale, Chera, cu satul Ţigăneşti, ale boierului Şteful, ale lui Văsiiu, ale lui Harvat, ale marelui postelnic Stoica,*cu o ţigancă, anume Sora, cu trei fete şi cu un băiat,* respectiv ale marelui vornic lvaşco.
1576 • Conform unei legi scoţiene romii trebuiau vânaţi, prinşi şi duşi pentru judecată la Talbooth, în Edinburgh.
• În Valahia, călugăriţa Slavna şi Stanca a Bengăi au vândut postelnicului Dumitru *acest sălaş de ţigani, pe nume Danciul şi cu ţiganca sa şi cu fiii săi, pe nume Borchei şi Ciupina.* Alexandru Mircea a confirmat marelui postelnic Stoica *ca să-i fie un ţigan pe nume Târca. Pentru că acest ţigan a fost de moştenire aljupaniţei Maria din Ragul. Iar întru aceasta, nişte ţigani*

ai ei, pe nume Grozav şi Voico şi Murgoiu şi Curchi, ei au furat 3 cai ai unor oameni, anume Stan din Suptdeleni şi din Căpriorul, Albul şi i-au prins furi de faţă. Deci i-au adus legaţi la domnia mea şi au vrut să-l spânzure după fapta lor rea. Iar jupaniţa Maria nu s-a îndurat de acei mai sus-zişi ţigani, căci au avut copii, ci a dat pe acel ţigan mai sus-zis, Târca, mai sus-zişilor oameni, Stan şi Albul, dinaintea domniei mele, de a plătit caii şi mai mult jupaniţa Maria să nu aibă amestec cu acel ţigan, Târca, ci să fie al lui Stan şi al lui Albul. Iar apoi, Stan şi Albul, ei au vândut pe mai sus-zisul ţigan, Târca, mai sus-zisului dregător al doamnei mele, jupanului Stoica marele postelnic, pentru 500 aspri gata însă de a lor bunăvoie, dinaintea domniei mele şi dinaintea tuturor dregătorilor domniei mele. Voievodul în cauză a întărit mănăstirii Glavacioc *şi toată partea Ţigănuşei, de peste toată ocina, pentru că a fost veche şi dreaptă ocină şi de moştenire a Ţigănuşei,* iar monahiei Sara şi nepoatei
sale Caplea *şi ţiganii anume: Bârjănoae cu copiii ei şi Necula cu copiii ei şi Bobina cu copiii ei şi Măilata cu copiii ei, pentru că mai sus-zisele sate şi ţigani îi sunt de moştenire de la tatăl său Baldovin pârcălabul.* Un alt act al voievodului prevede faptul că *şi iar să fie slugii domniei mele Manea un ţigan, anume Dragomir, şi cu ţiganca sa, pentru că a furat Dragomir nişte cai ai lui Mihnea din Craiova şi a fost dovedit hoţ de faţă şi au vrut să-l spânzure. Iar mai sus-zisa slugă a domniei mele, el l-a răscumpărat de la spânzurătoare, de i-a dat lui Mihnea pârâşului 3 vaci şi 100 de aspri şi a dat banii lor 300 aspri dinaintea întregului sat Grămătici.* Documente de confirmare a posesiei au mai primit în acest an şi Vlaicu logofătul, Şuica pârcălabul, Mihnea vistierul, Codrea logofătul, Sârbu logofătul, precum şi mănăstirea Govora.

1577 • La Aylesbury au fost judecaţi şi condamnaţi la spânzurătoare un grup de romi englezi, ce cuprindea şapte bărbaţi şi o femeie, care duceau modul lor de viaţă tradiţional, intrând sub incidenţa legislaţiei represive engleze anti-vagabondaj.

• În Valahia, egumenul mănăstirii Mislea, Teofil, a vândut logofătului Coresi *şi o ţigancă, anume Sârma şi un ţigan, anume Dronţul.* Voievodul Alexandru Mircea a confirmat marelui vornic Ivaşco şi postelnicului Albu, precum şi mănăstirilor Vieroş şi Cătăluiu, printre altele, şi stăpânirea asupra romilor robi, iar postelnicului Calotă i-a recunoscut proprietatea asupra unui *sălaş de ţigani, anume Bunica cu ţiganca sa. Şi boierul Voicilă a fost beneficiarul unui act emis de către domnitor: şi (iar a cumpărat) Voicilă ocină în Ţigăneşti a 4-a parte din partea lui Oanea de pretutindeni pentru 255 aspri. Şi iar a cumpărat Voicilă de la Dobra, jupaniţa lui Stepan logofătul din Obidiţi, o ţigancă anume Stoica, pentru 600 aspri. Şi iar a cumpărat Voicilă de la ...fostul egumen de la mănăstire de la Snagov o ţigancă pentru 500 aspri. Şi iar a cumpărat Voicilă de la Anghilina din Măgureni, fiica Cătălinei, o ţigancă pentru 2 pietre de moară.* Vlad logofătul şi soţia sa Caplea sunt menţionaţi într-un document cu referire la romii robi: *Şi iar să-i fie lui Vladul logofătul un ţigan cu ţiganca sa, anume Stoican şi Filipa cu copiii lor, pentru că a cumpărat acel sălaş de ţigani de la cumnatul său Teodor, pentru 2 400 aspri de argint. Şi iar să-i fie lui Vladul logofătul 1 ţigancă, pe nume Negoita, din ţigănia lui Vintilă din Cornăţeni, pentru că a dat Vladul logofătul lui Vintilă altă ţigancă, pe nume Boba. Şi iar să-i fie lui Vladul logofătul o ţigancă, anume Maria, pentru că a*

schimbat Vladul logofătul cu Drăghici din Cornăţeni, de a dat Vladul logofătul altă ţigancă, anume Boba, ţigancă pentru ţigancă. Domnia a întărit logofătului Stan proprietatea asupra satului Răstăcelul şi a robilor: *Iar apoi, a cumpărat Stan logofătul nişte ţigani de la Marcea postelnicul, anume: Niva şi Vlad şi Vitan pentru un cal bun şi a fost preţul calului 1 500 aspri, şi pentru feregea de grana şi pentru o dulamă de ciocârlat. Încă a cheltuit şi multă cheltuială şi a plătit datoriile lui Marcea postelnicul. Şi să-i fie lui Stan logofătul un ţigan anume Radul al Paraschivei, cu fiii, pentru că i-a cumpărat de la Badea din Comanca. Însă a cumpărat Dan vornicul din Eşalniţa pentru 3 000 aspri şi pentru 2 boi şi pentru o dulamă de grana. Şi iar să-i fie lui Stan logofătul un ţigan, anume Gonţea şi cu fiii, pentru că i-a cumpărat de la jupaniţa Caplea din Sălătruc pentru 4 250 aspri. Şi iar să-i fie lui Stan logofătul un ţigan, pe nume Postrăvan, pentru că l-a răscumpărat Stan logofătul de la furci cu 2 000 aspri. Pentru că a furat 4 cai ai unui om pe nume Vlaşca din Sipot, şi dinaintea lui Mihnea voievod. Şi au vândut aceşti numiţi oameni lui Stan logofătul aceşti mai sus-zişi ţigani le a lor bunăvoie şi cu ştirea tuturor megieşilor din jurul locului.* Alexandru Mircea a confirmat aceluiaşi boier Stan *şi alţi ţigani, anume: Tatul cu copiii săi şi fiii săi şi Stoica cu ţiganca sa şi cu fiii şi Manea cu copiii săi şi cu fiii săi şi Dragolea cu fiii şi Dina cu fiul ei, Dumitru.* Mihnea Turcitul (1577-1583; 1585-1591) la rândul său a confirmat, în acest an, fiilor lui Ivan, marele medelnicer, jumătate din satul Pârvuleşti *şi ţigani.*

• La Frankfurt dieta imperială emite o legislaţie prin care interzice principilor să permită sau să tolereze modul de viaţă nomad al romilor, anulându-se orice tip de document care le era util în călătoriile lor, dorindu-se practic sedentarizarea şi implicit asimilarea acestora. **1578** • În Ţara Românească, Mihnea Turcitul a confirmat mănăstirii Argeş diferite sate, precum *şi ţigani,* de aceiaşi recunoaştere beneficiind şi banul Calotă şi soţia sa Stana: *Şi iar a cumpărat Calotă banul o ţigancă de la Stoica pentru 300 aspri de argint. Şi iar să-i fie lui Calotă banul un sălaş de ţigani, pe nume Bunic, cu ţiganca sa, de la Pârvul din Crovna, pentru că s-au înfrăţit Calotă banul cu Pârvul, de a dăruit Calotă banul pe fratele lui Pârvul cu un cal bun, preţuit 1 500 aspri, iar Pârvul, fratele lui Calotă banul, a dăruit pe fratele său Calotă cu acest sălaş de ţigani care este mai sus scris, ca să fie doi fraţi nedespărţiţi.* Acelaşi Mihnea Turcitul dă câştig de cauză episcopului de Buzău în litigiul avut cu Dragomir, pentru un rob: *Pentru că aşa a pârât Dragomir pe părintele episcop Athanasie, înaintea domniei mele, că a ţinut cu sila un ţigan, anume Pavel. Iar întru aceasta, părin tele episcopul Athanasie, el nu a ţinut cu sila pe acel ţigan, care e mai sus zis, ci l-a dat în mâinele slugilor lui Dragomir Roademei. Deci, părintele episcop, el nu a avut ştire de atunci până acum despre acel ţigan mai sus zis, nicicum şi s-a jurat înaintea domniei mele că el nu ştie de acel ţigan.* În perioadă, acelaşi voievod a întărit proprietăţile şi asupra romilor Dumitrei, lui Stoican şi fraţilor săi, precum şi logofătului Văsiiu: *Şi iar a cumpărat Văsiiu logofătul de la Calea, fiica lui Stanciul din Goleşti, un ţigan, anume luga, cu toate ciocanele, pentru 1 100 aspri. Şi iar a cumpărat de la Neaga, fiica lui Vâlcăşin, o ţigancă, anume Stana, pentru 650 aspri.* De asemenea confirmare a beneficiat în epocă şi postelnicii Drăghici şi Giurgiu asupra unui sălaş de *romi:să-şi stăpânească ţiganul lor, anume Opriş alăutariu, pentru că l-a cumpărat părintele lor, Stroe fost al*

doilea vornic, de la jupaniţa Despina din Drăgoeşti pentru 1 000 aspri de argint. Şi a vândut ea acel ţigan mai sus zis de a ei bunăvoie şi cu ştirea tuturor megieşilor din lor, din sus şi de jos. Şi l-au însurat pe acel ţigan mai sus scris, de i-au dat o ţigancă, anume Dobra cu copilul său, de moştenire lor. Iar apoi, acea ţigancă, anume Dobra, mai sus zisă, ea a căzut în partea unchilor săi, a lui Giura şi a lui Marco. Deci, tatăl lor, Stroe fost al doilea vornic, el a cumpărat-o pe acea ţigancă mai sus scrisă de la fraţii săi, de la Giura şi de la Marco, pentru 490 aspri gata şi pentru un cal bun murg. Mihnea Turcitul a mai confirmat, printre altele, logofătului Drăghici *un sălaş de ţigani, anume Oprea şi cu ţiganca sa şi cu toţi copiii săi şi Miho şi Dobra şi Marga,* lui Lupu şi lui Manea ocine în Poeni şi *un ţigan, anume Oprea, pentru că l-a cumpărat iarăşi de la Badea din Baie pentru 1 000 de aspri,* iar lui Neagoe, fost mare logofăt, *o ţigancă, anume Anca.În* perioadă voievodul l-a împuternicit pe boierul Gherghe, să-şi strângă robii fugiţi: *Din mila lui Dumnezeu, Io Mihnea voievod şi domn. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele boierului domniei mele jupan Gherghe fost al doilea sulger, ca să fie volnic cu această carte a domniei mele şi sluga lui, anume Vlaicul şi cu sluga domniei mele Marco armaşul*[4] *să adune toţi ţiganii lui, câţi îi sunt de moştenire şi de cumpărătură şi de frăţie şi dar, oriunde îi va găsi în ţara domniei mele, ori în ţigănia domniei mele, ori în ţigănie boierească, ori în ţigănie a călugărilor şi oriunde îi va găsi el, încă să aibă a-i lua. Şi ori pe unde va avea ţigănci măritate, el să dea ţigancă pentru cealaltă ţigancă. Iar dacă nu va da, să plătească ţigancă pentru ţigancă. Iar boierul domniei mele mai sus-scris, el să fie voinic cu această carte a domniei mele să-şi ia averea sa. Şi nimeni să nu cuteze să-l bântuie înaintea acestei cărţi a domniei mele. Iar dacă i se va părea strâmb, să stea faţă înaintea domniei mele. Altfel să nu fie, după spusa domniei mele.* Domnitorul român a mai confirmat proprietăţi ale mănăstirii Nucet, pe lângă satul Bădeşti, *şi încă multe sălaşe de ţigani,* boierului Baciu *un sălaş de ţigani,* lui Sibiu logofătul ocina Muşetească şi *un băiat de ţigan, anume Voico,* lui Neagoe postelnicul satul Pietroşani, părţi din altele *şi ţigani,* iar clucerului Pârvu satele Perişor, Nebuna şi părţi în Sulari, precum *şinişte ţigani din ţigănia sfintei şi dumnezăeştii mănăstiri ce să chiamă Coziia, anume feciorii Râpei, Gâta şi Creciun, pentru că i-au cumpărat tatăl boeriului domnii mele, jupan Stepan ce au fost clucer mare, de la părintele egumenul Mitrofan şi de la toţi fraţii lui, carii au lăcuit în sfânta mănăstire, drept 2 500 de aspri gata şi drept zece vaci şi drept doisprezece boi. Şi iar să fie boeriului domnii mele, Pârvului vtori clucer, un sălaş de ţigani, anume Radul cu ţiganca lui şi cu copiii lui, câţi va avea. Pentru că aceşti ţigani au fost de moştenire ai lui Chirtop; deci Chirtop au fost ucis un om, de au murit, şi neavând cu ce plăti deşugubina, ca să-şi scoată capul lui de la pierzare, într-aceia tatăl boeriului domnii mele, jupan Stepan biv vel <clucer> el au scos capul lui de la moarte cu patru mie cinci sute de aspri, iar Chirtop au dat lui jupan Stepan biv vel clucer aceşti ţigani drept aceşti aspri ce s-au zis mai sus. Şi iar să fie boeriului domnii mele Pârvului cluceriul un sălaş de ţigani, anume Drăgan cu ţiganca lui şi cu copiii lui, pentru că i-au cumpărat tatăl boeriului domnii mele, jupan Stepan biv vel clucer, de <la> Marcia din Comanca, drept patru mie de aspri gata. Şi iar să fie boeriului domnii mele Pârvului vtori clucer un sălaş de ţigani, anume Moldoveanul cu ţiganca lui şi cu copiii lui, pentru că l-au adus tatăl*

boeriului domnii mele, jupan Stepan ce au fost clucer mare, pre acest ţigan de la Ţarigrad cu multă cheltuială de la nişte turci, cu o mie cinci sute de aspri gata l-au cumpărat, iar ţiganca lui o au cumpărat jupan Stepan biv vel clucer de la Stan, feciorul Oprei al lui Pădure logofătul, drept 600 aspri gata. Şi iar să fie boeriului domnii mele Pârvului vtori clucer un sălaş de ţigani, anume Vladul cu ţiganca lui şi cu copiii lui şi Pavel cu ţiganca lui şi cu copiii lui, pentru că aceşti mai sus zişi ţigani au fost bătrâni şi drepţi de moştenire ai lui jupan Stepan vel spătar şi ai jupânesei lui, Caplei. Deci au dat şi au înfrăţit pre tatăl boeriului domnii mele, jupan Stepan biv vel clucer de a lor bunăvoe, ca să le fie lor vecinică pomenire. Şi iar să fie boeriului domnii mele, Pârvului vtori clucer, un ţigan, anume Mărin, pentru că l-au adus şi l-au cumpărat de la Ţarigrad tatăl boeriului domnii mele, jupan Stepan biv vel clucer, de la nişte turci cu o mie de aspri, iar ţiganca lui o au cumpărat din Braşov, de la Pătrăreşti, drept 600 de aspri gata. Şi iar să fie Pârvului cluceriu doao sălaşe de ţigani, anume Tatul cu ţiganca lui şi cu copiii lui, pentru că i-au scos tatăl boeriului domnii mele jupan Stepan vel clucer de la Turn (sic) cu multă cheltuială, cu patru mie de aspri gata. Şi iar să fie Pârvului cluceriul un ţigan, anume Curuia, pentru că l-au cumpărat tată-său, jupan Stepan vel clucer, de la Oprea comisul şi de la Dărşti, drept o mie de aspri. Şi iar să fie Pârvului cluceriul o ţigancă anume Vasilica, pentru că o au cumpărat de la Stoica Ghidiia paharnicul, drept 400 de aspri. Şi iar au cumpărat Pârvul clucerul un ţigan, anume Manea săbieriul cu ţiganca lui şi cu copiii lui, pentru că Manea, el au furat doi cai ce au fost ai lui Neagoe din Breasta. Deci Neagoe l-au prins cu caii lui şi au vrut să-l spânzure ca pre un hoţu. Iar într-aceia, boeriul domnii mele Pârvul cluceriul, el l-au răscumpărat de la Neagoe drept o mie de aspri. Şi iar să fie Pârvului cluceriul nişte sălaşe de ţigani, anume Stan cu feciorii lui şi Radul cu fecioriii lui, pentru că. aceşti ţigani au fost de moştenire ai sfintei şi dumnezăieştii mănăstiri ce să chiamă Bistriţa. Deci au fost fugit preste munte. Şi încă au fost şi alte sălaşe de ţigani, de toate au fost şapte sălaşe. Deci într- aceia, răposatul părintele domnii mele Io Alexandru voievod au fost trimis pre jupan Stepan, boeriul domnii sale ce au fost clucer mare, în Ţara Ungurească, în slujba domnii sale şi au aflat acolo în cetate, în Sebeşi, şapte sălaşe de ţigani. Deci jupan Stepan vel clucer au făcut frăţie cu Bucşoniţă bolgariul din cetate, de l-au dăruit pentru aceşti ţigani cu un cal turcescu, preţul lui trei mie de aspri, şi cu opt porci graşi şi încă mult au cheltuit până au scos pre aceşti ţigani de preste munte. Deci au trimis de au venit egumenul de la sfânta mănăstire Bistriţa şi au vrut să ia pre aceşti ţigani de la jupan Stepan vel clucer, iar jupan Stepan vel clucer pre amândoii i-au cumpărat de la părintele egumenul de la sfânta mănăstire Bistriţa, a do-oara, drept doaoă mie de aspri şi drept o plaşcă de cinci sute de aspri şi drept doi boi.Şi iar să fie Pârvului cluceriul doao sălaşe de ţigani anume Polea cu ţiganca lui şi cu copiii lui şi Dumitru cu ţiganca lui şi cu copiii lui, pentru că au miluit răposatul părintele domnii mele Io Alexandru voievod pre cinstitul dregătoriul domnii sale jupan Stepan vel clucer, pentru slujbele ce i-au slujit domnii sale prin ţări streine, cu vărsare de sânge. Şi iar să fie boeriului domnii mele Pârvului vtori clucer un ţigan, anume Ciopârtan, feciorul Râpei, pentru că i l-au dăruit cumnatu-său, Radul postelnicul, feciorul lui Matei. Iar într-aceia, Pârvul cluceriul, el au dăruit pe cumnatu-său Radu postelnicul cu un cal bun. Şi iar să fie

boeriului domnii mele Pârvului vtori clucer un sălaş de ţigani, anume Stoica cu feciorii lui, pentru că l-au cumpărat de la Hamarade şi de la Barbul din Dobreşti, drept o mie şi doaoă sute de aspri. Şi iar să fie Pârvului cluciarul un ţigan, anume Opriş cu ţiganca lui şi cu copiii lui, pentru că i-au scos boeriul domnii mele jupan Stepan biv vel clucer din Ţara Turcească, din cetatea Odriiului, cu multă cheltuială, de au dat patru mie de aspri; iar pre feciorul lui Opriş ţiganul, anume Stoica, el l-au dat la un copuzar turc, anume Curtu, de l-au învăţat cu capuzul şi i-au dat a mie cinci sute de aspri şi un cal şi o plaşcă. Şi iar să fie Pârvului clucerul un ţigan, anume Lupul cu feciorii lui, anume Mâra şi Vladul şi Stanciul şi Radul şi Muşat, pentru că aceşti ţigani, ei au fost furat nişte cai a unui om, anume Stanciul Cara din Comoşteni, iar Stanciul au vrut să-i dea să-i spânzure pe aceşti ţigani, iar alt om, anume Muşat, feciorul Batişoaei din Marotin, el i-au răscumpărat de la furci. Iar jupan Stepan vel clucer, tatăl boeriului domnii mele Pârvul clucerul, au cumpărat pre aceşti ţigani de la Muşat drept o mie şi patru sute de aspri şi zece boi. Iată că în acest an *ţiganul* Lupul şi cei cinci feciori ai lui, condamnaţi la spânzurătoare, ca hoţi de cai, au fost răscumpăraţi *de la furci* de către *Muşat, feciorul Batişoaei din Marotin.*

• În acest an este semnalat un caz interesant de încredinţare în ucenicie a unui rob lăutar unor muzicanţi turci. Astfel boierul Ştefan l-a încredinţat pe un anume Stoica, fiul romului rob Opriş la *un cobzar turc, anume Curtu, de l-au învăţat cu cobuzul şi i-au dat 1.500 de aspri şi un cal şi-o ploscă.*

• Regele Poloniei,Ştefan Bathory (1575-1586), promulgă un edict care prevede sancţiuni aplicate împotriva celor adăpostesc romi, aceştia fiind pedepsiţi ca şi complici ai infractorilor.

• În Danemarca, episcopul de Fyn a transmis preoţilor săi să nu efectueze căsătorii între romi şi să-i îngroape în afara bisericii, ca şi cum aceştia ar fi fost turci, adică păgâni. **1579** • În Ţara Românească, Mihnea Turcitul emite şi în acest an o serie de documente în care confirmă proprietatea boierilor sau mănăstirilor asupra romilor robi, cum sunt cele emise în favoarea lui Badea logofătul, a jupaniţelor Calea, Rada şi Vlădaia sau a clucerului Dumitru şi jupaniţei lui, Calea, a portarului Balea şi a lui Ştefan logofătul, a lui Vitan şi fraţilor săi, a lui Staico postelnicul, jupâniţei Elina, soţia lui Dragomir armaşul, întărindu-i stăpânirea asupra satului Tâmbureşti, precum *şi a un sălaş de ţigani, anume Colilea şi cu copiii săi.* Acelaşi voievod a reconfirmat logofătului Sibiu şi în acest an stăpânirea supra unui *copil de ţigan, pe nume Voico, pentru că l-a făcut un ţigan al lui Sibiiu logofătul cu o ţigancă a jupaniţei Neacşa din Cioce<ani. Şi a avut Sibiiu logofătul pârâ> înaintea domniei mele cu jupaniţa Neacşa. Şi aşa pâra jupaniţa Neacşa că n-a fost făcut acel mai sus-zis copil <de ţiganul lui Sibiiu logofătul> ci este făcut de alt ţigan. Iar apoi, jupaniţa Neacşa, ea s-a împacat de bunăvoie cu Sibiiu logofătul, <să-i rămână lui Sibiiu logofătul acel copil> de ţigan, anume Voico. Şi a dat Sibiiu logofătul pentru împăcare jupaniţei Neacşa 100 aspri. <Şi a schimbat Sibiiu logofătul o> ţigancă <cu ... să fie> ţigancă pentru ţigancă. Şi iar să-i fie lui Sibiiu logofătul o ţigancă, pe nume Marica, pentru că ... <Şi> au vândut <mai sus-zişii oameni> ocinele şi ţiganii de bunăvoia lor şi cu ştirea tuturor megieşilor din sus şi din jos şi dinaintea domniei mele.* Mihnea Turcitul întăreşte mănăstirii Mărgineni *un sălaş de ţigani, anume Drăghici croitorul*

şi cu ţiganca sa ... un ţigan, anume Sas. Un alt document al voievodului se referă la faptul că *iar a cumpărat Giura un ţigan, anume Şurchi, de la Albul din Cepari pentru 800 aspri. Şi iar a cumpărat Giura doi ţigani, anume Stoica şi Lepa, de la sfânta mănăstire numită Cozia pentru 1 000 aspri şi pentru un cal bun.* Stoica, fost mare postelnic, a lăsat nepotului său Creţu printre altele *şi 2 ţigănci, anume Zlata cu fiii şi Dobra cu fiicele sale.* Boierului Baciu i-a fost recunoscut *ca să-i fie un ţigan, anume Târca, fiul lui Vodă,* iar vătafului Badea *un ţigan, anume Jitea ţiganul, pentru căci au fost căzut Stoica hotnogul din Dobrun întru o nevoie mare, cât au fost grea, pân la capul lui. Pentru aceia, Badea vătaful, el au stătut înaintea Mitrei vel vornic, de au jurat şi au scos capul Stoicăi hotnogul de supt sabie, iar după aceia Stoica hotnogul încă s-au înfrăţit cu Badea vătaful şi au fost dat acest ţigan ce scrie mai sus, ca să-i fie lui ţigan ohabnic, iar Badea vătaful, el au dăruit fârtatu-său Stoica hotnogul cu un cal foarte bun şi frumos, preţul lui au fost 600 de aspri. Şi iar să fie lui Nan, feciorul Badei vătaful, o ţigancă anume ..[5] şi cu fie-sa, iar ţiganul l-au fost dat Vladului logofătul şi jupânesei lui, Neacşei, când au cununat pe Nan, feciorul Badei vătaful, pentru ca să-i fie lui pomeană în veci.* Mihnea Turcitul a confirmat şi lui Jitian şi fratelui său Stanciu proprietatea asupra unui *sălaş de ţigani, pe nume Micul şi cu ţiganca sa şi cu fiii săi, pe nume Danciul şi Betul, pentru că a cumpărat Jitian şi fratele său Stanciul de la Sucală din Deşi pentru 2 250 aspri gata. Şi iar a cumpărat Jitian şi fratele său Stanciul o ţigancă, pe nume Neaga, de la Zaharia din Purcariu pentru 380 aspri gata.* Domnia i-a recunoscut şi banului Calotă şi soţiei sale Stana, proprietatea asupra romilor: *Şi iar a cumpărat Calotă banul o ţigancă de la Stoica pentru 300 aspri de argint Şi iar să-i fie lui Calotă banul un sălaş de ţigani, anume Bunic cu ţiganca lui, de la Pârvul din Crovna, pentru că s-a înfrăţit Calotă banul cu Pârvul, de a dăruit Calotă banul pe fratele său Pârvul cu un cal bun, pretuit 1 500 aspri, iar Pârvul fratele lui Calotă banul, a dăruit pe fratele său Calotă banul cu acest sălaş de ţigani, care este mai sus scris, ca să fie doi fraţi nedespărţiţi.* Mihnea Turcitul a confirmat şi mănăstirii Cătăluiu diferite proprietăţi: *Şi iar să-i fie sfintei mănăstiri ţiganii, anume: Bobişteanu cu sălaşul său şi Florea cu sălaşul său şi Gonţu cu fiii săi şi Tatalac cu sălaşul său şi Tabaca cu fiii ăi şi Pischinia cu fiii săi şi Stan cu fiii săi şi Costea cu fiii să şi Pătru cu fiii săi şi Cuca cu fiii săi şi Ungureanul cu fiii săi şi Hârsu cu fiii săi şi Vălean cu fiii săi şi Copaci cu fiii săi şi Manea cu fiii săi şi Giura cu fiii săi şi Fera cu fiii săi.* Un alt document se referă de asemenea la proprietăţile aceleaşi mănăstiri Cătăluiu: *Şi iar au dat sfintei mănăstiri ţiganii anume: Bobişteanu cu sălaşul lui şi Florea cu sălaşul lui şi Gago cu sălaşul lui şi Gonţu cu sălaşul lui şi Tatalac cu sălaşul lui şi Tabaca cu sălaşul lui şi Pischinie cu sălaşul lui şi Stan cu sălaşul lui şi Costea cu sălaşul lui şi Vlaicul cu sălaşul lui şi Pătru cu sălaşul lui şi Copaci cu sălaşul lui şi Cuca cu sălaşul lui şi Stan faurul din Frumuşani cu sălaşul lui şi Hârsu cu sălaşul lui şi Văleanu cu sălaşul lui şi Giura cu sălaşul lui şi Fiera cu sălaşul lui şi Brăneiu cu sălaşul lui şi Tudor.* Clucerul Pârvu stăpânea, conform domniei, cel puţin *un sălaş de ţigani, anume Lăzan cu ţiganca lui, anume Drăgana şi cu copiii lor.*

• Augustus de Saxonia ordonă în decursul acestui an confiscarea documentelor de liberă circulaţie aflate în posesia romilor, precum şi alungarea lor din Saxonia.

• Un grup de circa patruzeci de romi este judecat pentru vagabondaj prin ţinutul Radnor din Ţara Galilor.
• În Scoţia se adoptă o nouă legislaţie anti-romă, în contextul în care regele Iacob al VI-lea şi-
a început domnia. Decretul, care se referă la romii stereotipic ca la o populaţie parazitară numindu-i *egipteni*, prevedea şi faptul că oricărei persoane de etnie romă puteau să-i fie bătute urechile în cuie într-un copac şi, ulterior, tăiate.
• Portugalia readuce pe tapet măsurile anti-rome, dovada obtuzităţii acestora şi a dorinţei autorităţilor de a asimila prin orice mijloace populaţia romă constituind-o interzicerea de a purta de către femei a rochiilor *romani*, portul fiind perceput drept un obstacol în calea asimilării.

1580 • Un document, redactat în acest an, se referă la *ţigani* din Valahia, veniţi aici din *Ţara Ungurească.* Tot în Valahia Mihnea Turcitul i-a confirmat boierului Dragomir, fost mare vornic, soţiei sale Maria şi fiului lor Petru, printre altele şi proprietatea asupra unor romi robi. Alte documente ale domnitorului de acest gen sunt emise în favoarea mănăstirii Bistriţa, a jupâniţelor Vişa şi Neaga sau a vornicului Mitrea şi a soţiei sale Neaga *ca să-i fie nişte ţigani, anume Belcio cu ţiganca şi cu fiii săi şi cu ginerele său, Coţica, cu ţiganca şi cu fiii*. Domnia a confirmat vătafului Stoica şi soţiei sale Stana *şi ţiganii anume: Gurcă cu ţiganca sa şi cu fiii săi şi Cârstea cu ţiganca sa şi cu copiii săi şi Jintiţă cu ţiganca sa şi cu copiii săi. Şi iarăşi un sălaş de ţigani, anume Start cu ţiganca sa şi cu copiii săi* .
Într-un alt act domnesc se face referire la tranzacţiile episcopului de Râmnic: *Şi iar a cumpărat părintele episcop Mihail un ţigan, anume Oprea ţiganul, de la Păruş gelepul şi de la Apostol gelepul cu 400 aspri. Şi Oprea ţiganul a fost al sfintei mănăstiri, numită Cozia. Şi era pe atunci egumen Dorotei. Iar întru aceasta, a venit egumenul Eftemie, de a scos pe egumenul Doroteiu de la sfânta mănăstire mai sus zisă Cozia. Apoi în acea vreme era nevoie la sfânta mănăstire pentru iepele mănăstirii de un cal armăsar. <Iar întru> aceasta, părintele episcop Mihail, el s-a sculat de a dat acelei mănăstiri Cazia şi egumenului Eftemie un cal armăsar şi l-a dat la bun preţ, a pus 1 000 aspri. Deci, acel ţigan mai sus zis, Oprea ţiganul, să-i fie părintelui episcop Mihail, Oprea ţiganul dedină. Şi s-au tocmit în faţa tuturor fraţilor călugări, care oblăduiesc în sfânta mănăstire mai sus zisă, Cazia, şi în faţa întregului sobor. Şi iar a cumpărat părintele episcop Mihail un loc şi cu o casă şi cu loc de livadă, lângă via episcopiei, de la Voico al Neagomireasei, pentru 800 de aspri gata. Iar părintele episcop Mihail pentru acei 800 de aspri, pe care i-a dat lui Voico pentru acele locuri, el a luat o ţigancă, anume Maria, ca să-i fie dedină părintelui episcop Mihail pentru acei 800 de aspri. Iar locul acela pe care l-a cumpărat de la Voico, părintele episcop l-a dat sfintei episcopii, pentru acea ţigancă mai sus zisă, Maria,la nimeni să nu aibă amestec cu Maria ţiganca, ci să-i fie părintelui episcop Mihail.* O altă faţă bisericească, Anania, fost mitropolit, *a cumpărat preacinstitul părinte Anania un sălaş de ţigani, anume Stoica şi ţiganca lui, anume Erina, cu copiii lor. Şi a cumpărat de la Stana din Stănceşti pentru 1 500 aspri. Şi iar a cumpărat preacinstitul părinte Anania tot de la Stana din Stănceşti un sălaş de ţigani, anume Foltea şi ţiganca lui, anume Voica şi cu copiii ei, pentru 1 800 aspri. Şi a vândut Stana de bunăvoia ei. Şi iar a cumpărat părintele Anania un*

ţigan, anume Radul, de la Radul logofătul din Drăgoeşti pentru 1 000 aspri. Şi iar a cumpărat părintele Anania de la Vladul comisul, soţul Samfirei, un sălaş de ţigani, anume Dobromir şi cu ţiganca sa, pentru 1 500 aspri. Şi au vândut Vladul comis şi soţia lui, Samfira, de bunăvoia lor. Şi iar să se ştie că Voico din Fileni a fost dator părintelui Anania 30 000 aspri. Şi nu a găsit nimic ca să-i ia; a luat numai ce a luat o ţigancă, anume Voica şi cu fiii, Iar altceva nimic. Mihnea Turcitul a emis un act oficial şi în favoarea Mitropoliei din Târgovişte: *Şi iar a cumpărat părintele vlădica Anania un sălaş de ţigani, anume Stoica şi cu ţiganca lui, anume Erina, şi cu copiii săi, de la Stana din Stănceşti pentru 1 500 aspri. Şi iar a cumpărat părintele vlădica Anania tot de la Stana din Stănceşti un sălaş de ţigani, anume Foltea şi cu ţiganca lui, anume Voica, şi cu copiii săi pentru 1 800 aspri. Şi a vândut Stana de bunăvoia ei. Şi iar a cumpărat părintele vlădica Anania un ţigan, anume Radul, de la Radul logofătul din Drăgoeşti, pentru 1 000 aspri. Şi iar a cumpărat părintele vlădica Anania de la Vladul comisul, soţul Samfirei, un sălaş de ţigani, anume Dobromir şi cu ţiganca lui, pentru 1 500 aspri. Şi au vândut Vladul comisul şi soţia lui, Samfira, de bunăvoia lor. Şi iar a cupărat părintele vlădica Anania o ţigancă, anume Voica, şi cu fiii ei de Ia Voico din Fileni. Însă Voico a fost dator părintelui vlădică Anania 30 000 de aspri. Astfel părintele vlădica Anania nu a avut nimic ce să ia de la Voico, afară numai de acea ţigancă, numele ei Voica, şi cu fiii ei. Şi iar a cumpărat părintele vlădica Anania un sălaş de ţigani anume ... şi cu ţiganca sa de la Tudor din Valea Lupului, pentru 1 000 aspri.*

• Prezenţa romilor este consemnată în Finlanda de către izvoarele istorice.

• Cronicarul elveţian Wuestisen scrie, la rândul său, despre *egipteni.*

• În spaţiul elveţian, conform legislaţiei emise în acest an, romii erau fie spânzuraţi, fie „eliberaţi" pentru a fi ucişi în cadrul sinistrelor vânători de oameni. În Elveţia, în perioada cuprinsă între secolele XVI – XVII, romii *cei fără ţară* erau vânaţi, executaţi, torturaţi.

• Clerului suedez îi este reînoită de către biserică interdicţia de a boteza sau îngropa romii.

1581 • În Transilvania este emisă o ordonanţă regală de către Sigismund Băthory în care s-a prevăzut că romii aveau dreptul să se bucure de libertate deplină. Practic principele reia vechea ordonanţă regală emisă de către Matei Corvin la 1487.

• În Moldova, mănăstirii Pobrata îi sunt confirmate în posesie 36 de *sălaşe de ţigani,* posesie reconfirmată în 1593.

• În Danemarca este adoptată şi promulgată o nouă lege care prevedea persecutarea romilor.

• În Moldova, domnitorul Iancu Sasul (1579-1582)dăruieşte mănăstirii Putna 53 de familii de romi robi, cu un total de 184 de indivizi.

1582 • În Imperiul Otoman,romii sunt prezenţi în calitate de artişti la festivităţile dedicate circumscrieri nepotului sultanului Murad al III-lea.

• În Spania documentele epoci atestă corporaţii ale romilor.

1583 • În Moldova, robii de mănăstirea de la Moldoviţa au părăsit moşia, fiind puşi sub urmărire, numărul celor adunaţi de prin ţară ridicându-se în acest an la cifra de 29 de *sălaşe de ţigani*.

• În Anglia este atestat *regele ţiganilor,* Haniel Boswell, botezat în Londra, fiul lui Francis Boswell. Printre urmaşii săi sunt personaje pline de culoare ca "Black Jack Boswell", "The Flaming Tinman" şi "Hairy Tom". Familia

Boswells au fost timp de secole una dintre cele mai mari şimai importante familii de romi din Anglia.

1584 • În regatul suedez al regelui Johan al III-lea (1568-1592) insula finlandeză Abo Turku sunt atestaţi deţinuţi romi cu nume suedeze, se pare o dovadă a locului de unde au venit aceştia în „Ţara celor 1000 de lacuri”, Finlanda fiind, din secolul al XIII-lea până la 1809, provincie suedeză.

• În imperiului otoman,în cadrul unor festivităţi organizate de către paşa de la Buda, documentele epocii atestă prestaţia artistică remarcabilă a unui grup format din trei muzicanţi romi.

1585 • În Transilvania, în oraşul Cluj-Napoca autorităţile urbei au hotărât demolarea colibelor romilor veniţi din alte părţi, acestea fiind considerate un potenţial pericol de *incendiu.Ace/ tigani streini s-au oprit aici pentru mai mult timp. Ca să se adăpostească, fac colibe care în câteva cazuri sunt mistuite de foc. Ca masură de prevedere e rugat judecătorul prin intermediul voevodului tiganilor să se indeparteze casele tiganilor streini, şi să nu se mai tolereze, ca asemenea ţigani streini să construiască case. (...hogy az idegen Czigănyoknak kalibăyăat az Czigan Vaiddwall ethărittassa Biro Uram es ne engeggien Idejen Czigănnak hăzat epitteny.*

• În jurul acestui an F. de Pavie, baron de Forquevaux, ajunge la concluzia că romii ar putea fi originari din Ţările Române, insistând în acest sens pe asemănarea dintre portul moldovencelor şi cel al femeilor rome. Baronul crede că *doar aceasta este deosebirea între aceste fiinţe rătăcitoare şi femeile moldovence: anume că acestea sunt albe şi bălaie şi acelea negre, dar în mod artificial, folosind la spălat decoctii de buruieni.* Un alt cronicar, în speţă B. Haquet, *îi arăta ca fiind cu părul negru ca tăciunele, ochii mari şi negri, cu privire ascuţită şi adesea sălbatică. Doreau să trăiască liber şi fără constrângeri, având nişte "noţiuni superstiţioase şi proaste despre religie, la care nu prea se gândesc.*

1586 • Romii nomazi sunt expulzaţi din Lituania, Polonia şi Belarus, de către autorităţi.

1587 • În Moldova, Petru Şchiopul anunţa pe fostul pârcălab Miron că s-au împărţit bunurile răposatului hatman Dinga, între soţie şi cei trei copii, robii ajungând *o parte să fie la jupâneasă, ca să se folosească cu dânşii, până când va fi ea vie, şi o parte să se împartă în trei părţi, cu lonaşcu şi cu fratele lui Gligorie şi cu sora lor Tudosia.*

1588 • În Spania regele Filip al II-lea îngrădeşte dreptul romilor de a vinde diverse bunuri, cu scopul de a combate furturile. În epocă este redactat de către doi nobili spanioli un raport care reliefează într-o lumină nefavorabilă, chiar ostilă, modul de viaţă al romilor, recomandându-se printre altele plasarea copiilor până la zece ani în orfelinate, după care trebuiau să înveţe o meserie. Conform raportului trebuia aplicat în scop educaţional şi principiul separării bărbaţilor de femei. De asemenea, regele dă dispoziţie funcţionarilor statului aflaţi în America să-i trimită pe romi înapoi în Spania pentru – culmea ironiei – a nu-i înşela pe indienii americani. Colonia spaniolă Peru superior, actualmente Bolivia, anunţă oficial că pe teritoriul său nu existau romi care să fie trimişi în metropolă.

• Dieta Transilvaniei decide desfiinţarea primului “voievodat al ţiganilor”, datorită abuzurilor săvârşite de voievozi asupra propriilor supuşi cu ocazia colectării impozitelor. Astfel taxele plătite de romi voievodului lor au fost desfiinţate. Hotărârile Dietei au fost puse în aplicare în anul 1607.

1589 • În Danemarca regelui Cristian al IV-lea (1588-1648)romii care nu părăseau ţara într-un termen fixat la trei luni de zile, conform unui decret lege, riscau pedeapsa cu moartea.
• În Norvegia, parte componentă a regatului Danemarcei şi al Norvegiei, cu Islanda, Groenlanda şi Insulele Feroe (1536-1814), a fost de asemenea aplicat ordinul care prevedea ca romii prinşi în stat să fie închişi, averile lor confiscate, iar liderii grupurilor de romi executaţi fără milă.
1590 • Un text consemnat pe versoul gravurii intitulate *Zingara orientale, overo donna errante* din lucrarea despre costume tradiţionale *Degli habiti antichi et moderni di diverse parti del mondo,* al lui Cesare Vecellio, ne oferă date despremodul de viaţă al nomazilor "zingari", care poposeau *trei zile într-un loc, trei zile într-altul.* În aceeaşi sursă este menţionată divinitatea în care credeau romii, respectiv "regele din Calicut", Calicut fiind un port aflat în partea de sud-vest a Indiei. Practic accidental sau nu se face trimitere la originea indiană a populaţiei romani.
1591 • În Brazilia a fost deportată din Portugalia, deţinuta romă Maria Fernandes pentru furt de măgari. În prezent *Asociaţia pentru Conservarea Culturii Romilor* consideră că în Brazilia trăiesc circa un milion de romi, 300.000 dintre ei fiind nomazi.
1593 • În spaţiul mioritic în cele circa 8.000 de documente istorice, redactate în perioada 1593-1653, romii sunt amintiţi în aproximativ 800de documente, deci într-un procentaj de 10%. Din totalul scrierilor despre romi mai mult de jumătate, în speţă un număr de 452 de documente, fac referire la tranzacţii de vânzare-cumpărare a robilor romi. Preţul robilor înregistrează o creştere semnificativă începând cu sfârşitul secolului al XVI-lea, astfel că cuantumul cantităţii de argint plătită pentru un rob rom a crescut de la 366 grame în 1593, la 1299 grame în 1653. La începutul secolului al XVII-lea o femeie romă era echivalentul unui cal bun, ce valora circa 4000 de aspri, consemnându-se şi schimburile robilor pe boi, vaci, oi etc. Într-un act de vânzare-cumpărare, boierii Constantin şi Mogoş, fiii lui Mogoş logofăt din Păuleşti, vând Mănăstirii Misla un sălaş de robi, care îi includea pe Neagoe cu femeia lui Banaşi cu copiii lor, Stana, Dobra, Lepădat şi Neag, cu tot cu *bucate, stupi, vacă, bou.*
1594 • În Scoţia, căpitanul Baillie a fost executat în Edinburgh pentru falsificarea Marelui Sigiliu. Oricum clanul Baillie este unul dintre cele mai vestite clanuri de romi scoţieni, reprezentanţii amintitei familii fiind surprinşi de documentele istorice în diverse situaţii. Astfel, în secolul al XVII-lea, căpetenia romă William Baillie, a fost descris ca un gentelman frumos, manierat şi bine îmbrăcat, ca un bun tinichigiu, precum şi ca unul dintre spadasinii cei mai iscusiţi ai timpului. În 1698 mulţi membrii ai familiei sale au fost condamnaţi la moarte sau au fost deportaţi, fără ca acest lucru să-l afecteze direct, datorită influenţei de care se bucura permiţându-i-se să rămână în ţară. În cele din urmă William Baillie a fost ucis în 1724, într-o luptă. Un alt reprezentant al clanului amintit, pe nume Matthew Baillie, era căsătorit cu o anume Mary Yorkston sau Yowston, considerată *regina romilor,* descrisă drept o hoaţă inegalabilă. Peter Bailley, la rândul său cunoscut sub numele de "Pate", a fost un virtuoz al viorii, unul dintre artiştii apreciaţi de publicul scoţian. Cu toate acestea, familia rivală Faa, cataloga rivalii Baillies ca fiind o adunătură de hoţi şi vagabonzi.

1595 • În Moldova, boierul de origine romă, Ştefan Răzvan, devine domn al Moldovei, în perioada 3 mai 1595 – august 1595, luptând contra turcilor alături de Mihai Viteazul şi de Sigismund Bathory. De altfel, Ştefan Răzvan a fost comandantul gărzii principelui transilvănean, iar anterior urcări pe tronul Moldovei, în locul lui Aron Tiranul, Ştefan Răzvan a îndeplinit funcţia de hatman. *Acest Răzvan era născut în Moldova, dintr-un tată ţigan şi o mumă moldovancă. El intrase de tânăr în armia polonă şi, deosibindu-se printr-o vitejie neobicinuită în războiu polonilor cu muscalii, fu din simplu soldat ridicat la cele mai înalte trepte ostăşeşti de craiul Poloniei, Ştefan Bathori. În urmă întorcându-se în Moldova, intră în slujba lui Aron Vodă, care îi dete rangul de agă şi îl trimise la mai 1593, sol la Sigismund Bathori. Apoi, Răzvan primi de la Aron comanda gvardiei sale de unguri. El trase la sine dragostea acestor ostaşi şi izbuti, după cum văzurăm, cu agiutorul lui Bathori, a răsturna pe domnul său şi a se urca astfel în locu-i, pe un tron de care se făcuse vrednic prin vitejia lui*. Capturat de către Ieremia Movilă după bătălia de lângă Areni, de la 3 decembrie 1595, Ştefan Răzvan a sfârşit tragic. *Printr-o cruzime înspăimântătoare el (Ieremia) porunci a pune pe Răzvan la caznă, apoi îi tăie nasul şi buzele, şi după aceea puse de-l trase în ţeapă, espuindu- l asfel – privelişte de jale – la armie şi la locuitorii ţării. În minutul în care mult nenorocitul Răzvan Vodă gemea de dureri pe ţeapă, cu o crudă barbarie aduseră pe fratele său înaintea lui de-i tăiară capul. L-această vedere, durerea morţii fratelui său adăogându-se la a sa, Răzvan deodată se ridică, ţâşni pe ţeapă, întinse braţile către dragul său frate şi într-această mişcare îşi dete sufletul. (...)În drumul ce merge de la Suceava la Baia şi până astăzi se arată şi se pomeneşte movila lui Răzvan Vodă, loc unde zac, neuitate de popor, oasele viteazului domn. Astfel de cumplită moarte avu acest bărbat pe care meritul său şi norocirea îl înălţase din pulbere pe tronul patriei sale. Născut ţigan, dintr-un neam osândit de veacuri la robie, el fu încă o dovadă puternică că în ochii providenţii nu sunt popoare alese şi popoare osândite, că ea răspândeşte deopotrivă îndurările sale peste toţi oamenii, fără osebire de naţie şi clasă, puind pe fruntea fiecărui pecetea dumnezeirei şi declarându-l cu drepturi deopotrivă ca toată omenirea, în libertate,la egalitate, la virtute şi la adevăr."*

• Apare la Frankfurt lucrarea lui M. Crusius, *Annales Suevici,* în care autorul se referă şi la romi.

1596 • În Anglia un număr de 106 bărbaţi şi femei de origine romă au fost condamnaţi la moarte, însă din fericire pentru ei doar nouăau fost executaţi, ceilalţ i demonstrând că s-au născut în Anglia. Numărul iniţial al arestaţilor a fost de 196, după proces liderul cetei, Wiliam Portington, fiind desemnat să-i conducă la locurile de baştină în opt luni de zile.

1597 • În Franţa regelui Henric al IV-lea (1589-1610), adunarea din Lanquedoc interzice ca cetele de romi să fie primite în oraşe sau să primească documentele de liberă circulaţie din partea autorităţilor

• În Anglia, într-o lege referitoare la combaterea vagabondajului, romii sunt asociaţi explicit haimanalelor, cerşetorilor sau vagabonzilor. Printre altele se face referire şi la deportarea în colonii a romilor ca măsură coercitivă survenită după promulgarea decretului. Oficial romii au fost transportaţi în colonii pentru a scăpa Anglia de "pungaşi incorigibili" şi pentru a oferi coloniilor forţă de muncă ieftină.

• În Scoţia, Iacob al VI-lea emite un nou set de legi anti-rome, precum şi decrete pentru combaterea şi pedepsirea trândăviei şi a vagabondajului.
• Cărturarul olandez Bonaventura Vulcanius publică o listă de 71de cuvinte din limba romani cu o traducere latină, sub titlul *De Nubianis erronibus, quos Itali Cingaros appellant, eorumque Lingua*, ce reprezenta un capitol distinct al cărţii sale cu titlul*De lit[t]eris et lingua Getarum siue Gothorum. Item de notis Lombardicis. Quibus accesserunt specimina variorum linguarum* publicată la Leiden, în decursul acestui an. Despre demersul său ştiinţific şi utilitatea studiului lingvistic în cauză, cronicarul olandez ne informează că *nomazii sunt hoţi ca şi cingarii aceştia, vlăstarele lor, care au păstrat nu numai obiceiurile strămoşilor lor şi neruşinarea înşelătoriilor, dar şi limba;din această limbă dăm şi noi aici câteva pilde, nu doar ca să-i combatem pe cei care bat câmpii, afirmând că această limbă a fost plăsmuită de către ei înşişi şi că nu se foloseşte nicăieri pe pământ decât numai între acei nomazi cingari. Afirmaţie căreia, pe buna dreptate, nu trebuie să i se dea crezare.* Autorul credea că *nubienii* care *rătăcesc în cete, fără a avea un loc anume de şedere (...) prin toata lumea,* sunt originari din Egiptul de Jos, locaţie de unde,cu circa160 de ani în urmă, au fost *alungaţi din teritoriile lor de către sultanul Egiptului şi, rătăcind, ca cerşetori, prin Palestina, Siria şi Asia Mică, după ce trecură Hellespontulau* venit în număr *necrezut de mare în Tracia şi în regiunile din jurul Dunării.,* cronicarul menţionând şi numele metropolei romilor, respectiv *Gondari, fiind chiar trecută în mapamondul turcesc.*
1598 • În Anglia a fost elaborat *Act for the Punishment of Rogues, Vagabonds, and Sturdy Beggarscare* a provocat ulterior deportarea a multor romi în coloniile din America între 16141776, precum şi în Australia în perioada 1787-1868.
• În Scoţia este înregistrată o plângere adresată consiliului de coroană, în care sunt implicaţi, cu un rol secundar, şi un grup de romi nomazi care călătoreau prin spaţiul scoţian.
1599 • În spaţiul mioritic *o ceată de lăutari-ţigani, cântând imnuri naţionale* participă la festivităţile organizate cu ocazia intrării domnitorului Mihai Viteazul în Alba Iulia, astfel că descinderea domnitorului în cetatea unirii *s-a făcut în sunetul viorilor ţigăneşti, care ştiau să cânte pentru toate ceasurile din viaţa omului, ceea ce denotă că alături de cei 8 trâmbiţaşi, care mergeau înainte erau şi viori ţigăneşti.*
1600 • În Ţările Române un rob rom se vindea în acest an contra unui cal. În 1613 două femei rome au fost tranzacţionate contra a doi cai. La 1640 o femeie romă a valorat doi boi, iar în 1641 un rom a fost dat *pentru un poloboc de miere, preţuit drept 10 galbeni.* Doi ani mai târziu un rob era evaluat la 100 de vedre de vin, iar în anul 1709 un boier a vândut unui turc un rom pentru 40 de vedre de vin.
• Un tribunal din Luxemburg a judecat un grup de romi acuzaţi de furt, susţinând că *nu socoteşte a fi ceva rău să-ţi însuşeşti în felul acesta găinile, ţinând cont că vulpile, care sunt animale fără judecată, mănâncă aşa de multe; cu atât mai pe bună dreptate trebuie să le mănânce ţiganii, care sunt fiinţe înzestrate cu judecată căci trebuie şi ei să trăiască.*
• În Valahia şi Moldova, lăutăria era percepută la 1600 ca o ocupaţie nedemnă, o meserie ruşinoasă specifică doar robilor romi, din acest motiv căsătoria cu un lăutar fiind inechivoc interzisă prin lege: *alăutarul care le*

zice cu vioara şi alăuta şi pre la soboruri, şi pre la munte, pre la târguri, nu poate să ia fată de om bun sau de boiariu, că unii ca aceia sunt batjocura lui Dumnezeu şi a oamenilor. Lăutăria se transmitea ereditar, practicându-se în cadrul unui grup restrâns, se învăţa „după ureche”, instrumentele lăutarilor fiind vioara, cel mai important şi de departe mai răspândit instrument al lăutarilor, dar şi altele mai vechi sau mai noi cum erau lăuta, ţambalul, acordeonul, basul adică violoncelul şi contrabasul, cobza, chitara, cimpoiul, fluierul din lemn de salcie, de plop sau de trestie, tamburina sau clarinetul.

IV. Vina de a fi rom în secolul al XVII-lea

Destinul anistoric al romilor a evoluat într-o Europă, care în acest secol a fost marcată istoric de fondarea coloniilor britanice în America de Nord, de explorarea Australiei şi Oceaniei, de fondarea Quebecului francez, de Războiul de Treizeci de ani, de decăderea Spaniei, de transformarea Angliei în stăpâna mărilor, de înfrângerea turcilor sub zidurile Vienei, de ofensiva Habsburgilor înspre centrul Europei cu implicaţii profunde şi în spaţiul românesc, Transilvania ajungând sub dominaţie austriacă la finele secolului, în condiţiile în care, în veacul al XVII-lea cele trei Ţări Române au beneficiat de acelaşi statut internaţional, fiind subordonate turcilor. În cea cei priveşte pe romi, secolul al XVII-lea nu a fost unul prielnic lor, legislaţia represivă şi atitudinea ostilă a autorităţilor şi a societăţii europene, ca şi caracteristică dominantă a sfârşitului de secol XVI, perpetuându-se şi căpătând accente noi şi în decursul acestui veac. Nomazii de cele mai multe ori se aflau între ciocan şi nicovală, fiind paradoxal proscrişi în ţara lor, riscând hăituirea în condiţiile emigrării în alte locaţii ale continentului, rămânându-le astfel ca unică alternativă evitarea perpetuă a primejdiei, care nu mai era un scop existenţial, ci un mod de viaţă.

1601 • Începând cu acest an, pe parcursul începutului de secol XVII, legislaţia spaniolă devine mai dură în materie de romi, interzicând populaţiei *gitanoschiar* şi creşterea sau deţinerea de cai. Populaţiei locale i se acordă permisiunea de a forma grupuri armate pentru ai vâna *pegitanos.*

1602 • Apare studiul lui M. Freher*, Andreae Presbyteri... chronicon de ducibus Bavariae,* în care se face referire şi la romi.

1603 • În Anglia regelui lacob I Stuart, instaurat după moarte reginei Elisabeta, concomitent şi rege al Scoţiei, Consiliul de Coroană intervine cu o lege în combaterea vagabondajului şi a infracţiunilor, noua legislaţie nuanţând pe marginea deportării romilor în colonii, menţionând concret posibilele destinaţii pentru deportaţi. Astfel populaţia *romanichal* ajunge în America la Newfoundland sau în Indiile de Vest, Jamaica şi Barbados, alături de "hoţi, cerşetori şi prostituate", dar şi în state europene ca Franţa, Imperiu l romano-german, Spania sau Ţările de Jos. Romi ajung totuşi cu predilecţie în coloniile americane alături de ceilalţi deportaţi, în speţă infractori de drept comun.

• În Luxemburg, un mercenar pe nume Jean de la Fleur a fost judecat pentru intrarea în ţară, încălcând prevederile unui decret care interzice *ţiganilor* să intre în Marele Ducat. Primele cete de romi au descins în ducat în secolul al XVI-lea, luptând cu romii veniţ i ulterior din spaţiul german şi Franţa, pentru exclusivitate şi supremaţie teritorială.

1604 • În Imperiul Otoman, sultanul Ahmed I (1603-1617)fixează la 180 de asperi, pentru musulmani, şi 250 de asperi, pentru creştini, impozitele pe care trebuiau să le plătească până în 1605 romii din aproximativ sudul Albaniei şi nord-vestul Greciei de azi, indiferent dacă erau nomazi sau sedentari. În imperiul turc romii dansatori erau foarte căutaţi pentru reprezentaţii efectuate cu ocazia sărbătorilor specifice turcilor.

• Carol al IX-lea al Suediei (1604-1611), pentru a motiva persecuţiile anti-rome, îi acuză pe aceştia, într-un decret, de spionaj.

1606 • Henric al IV-lea al Franţei interzice în acest an romilor să formeze grupuri de peste patru persoane, fiind catalogaţi drept "vagabonzi şi răi."

1607 • Un grup de romi dansează într-o reprezentaţie derulată în faţa regelui Franţei şi a curţii sale la castelul de la Fontainebleau. În Franţa reprezentaţiile romilor se consumau la acea dată prin pieţe şi pe străzi în oraşe, precum şi în localităţile rurale
• În Spania,Fray Melchor de Huelamo propune arestarea romilor şi condamnarea acestora la galeră.
• În documentele militare franceze este amintit căpitanul rom David de la Grave, în regiunea Provence. În următoarele trei decenii, căpitanul în cauză mai este amintit de doisprezece ori, fapt ce vorbeşte de la sine despre meritele militare ale acestuia. De asemenea,tot în actele oficiale,este atestat ulterior şi căpitanul rom Jean de la Grave.
1609 • În Valahia, vistierul Papa cumpără de la Ivan din Cojeşti pe Tiplea zlătar, cu femeia lui cu tot, cu suma de 1800 aspri, acelaşi vistier cumpărând de la Necula pe potcovarul Carstian cu 2000 aspri, iar de la boierul Coltea pe romul Cota care, fiind *faur,* a costat 2600 de aspri.
• Consiliul de Coroană al Scoţiei a adoptat o lege privitoare la romi, care prevedea pedeapsa cu moartea pentru *egiptenii nomazi.* Practic romii au fost condamnaţi, reţinuţi şi executaţi pe baza stereotipiilor legate de originea lor etnică, fiind pedepsită sever şi ospitalitatea arătată romilor. La puţin timp, romul Moses Faw înaintează o cerere către Parlament, care a fost aprobată, pentru a nu mai fi considerat infractor, în condiţiile în care era, după cum susţinea, un sedentar care respecta legea. Ulterior acelaşi individ a fost acuzat pentru că *vânează alături de ţigani,* respectiv pentru practicarea modului de viaţă specific romilor, devenind proscris. Alături de alţi trei romi din neamul său, Moses a fost spânzurat datorită unor jafuri comise în ţinutul Selkirk, în actul de condamnare al romilor menţionându-se că au avut, pe lângă vina de afi *egipteni,*cutezanţa de a rămâne în regat, în pofida prevederilor legii.
1610 • Ziarul francez Mercure Francois face referire la calităţile soldăţeşti ale romilor, care pentru ziariştii francezi ai epocii trăiesc ca arabii şi îşi duc cu ei nelipsitele vite. Remarcaţi în calitate de soldaţi în perioada războaielor religioase din Franţa, derulate între catolici şi hughenoţi între 1562-1593, romii se evidenţiază şi în contextul războaielor de treizeci de ani, desfăşurate între anii 1618-1648.
• În Scoţia, Elizabeth Warrock de Potterrow a fost condamnată la Edinburgh pentru furt, fiind considerată o simpatizantă, respectiv adeptă, a modului de viaţă al romilor. În cazul în care ar fi fost acuzată de apartenenţa la etnia romă risca pedeapsa cu moartea, însă fiind numai "o adeptă",a beneficiat de clemenţă, astfel că a fost „doar” biciuită şi alungată din oraş.
1611 • În Balcani existau şi romi care se bucurau de o anumită prosperitate, astfel că, în Bulgaria contemporană, în epocă paşalâc otoman, în condiţiile în care taxele anuale plătite de fiecare gospodărie de romi erau în jur de 25 de akşe, romul Ştefan şi-a vândut casa din Sofia, magazinul din posesie şi o livadă de pomii fructiferi, cu 2.400 de akşe. Cronicarul otoman Evlia Celebi (1611-1679) menţionează faptul că majoritatea romilor din regiune erau sedentarizaţi, iar datele din registrele fiscale otomane reflectă sedentarizarea şi bunăstarea romilor.
• În Scoţia trei indivizi de etnie romă au fost spânzuraţi la Burrow Moor (în prezent Boroughmuir) în conformitate cu prevederile legi din 1554,

respectiv Moyses Faa, David Faa şi Johnnie Faa. Vina acestora a reprezentat-o faptul că s-au încăpăţânat să rămână în ţară.
• Legislaţia spaniolă restrânge drastic profesiile pe care le puteau exercita romii.
1612 • Contele palatin al Ungariei, Gyorgy Thurzo (1609-1616) emite o legislaţie anti-romă, ordonând expulzarea tuturor grupurilor de romi veniţi din Styria pentru a rătăci pe teritoriile Ungariei Occidentale. Documentul în cauză citează plângerile populaţiei sedentare, care-i acuzau pe „ţigani" de diferite infracţiuni, cum ar fi furtul calificat, în speţăfurtul din buzunare.
• În Anglia, la Londra, Samuel Ridpublică *The Art of Juggling or Legerdemaine,* lucrare inspirată din cartea lui Samuel Rowlands (cca. 1573-1630), *Martin Markall, Beadle of the Bridewell*, redactată la 1608 sau 1610. Cert este că Rid face referire la lumea pungaşilor, a vagabonzilor, a hoţilor, dar şi la romii englezi şi la liderii lor, respectiv *Kings of the gypsies.* Pe de altă parte se cuvine precizarea că informaţiile sunt de o veridicitate îndoielnică, secţiuni mari fiind preluate din lucrările lui Thomas Dekker (cca. 1572-1632), dramaturg şi pamfletar englez. Samuel Rid îl evocă pe Cock Lorel, *the most notorious knave that ever lived,* lider al infractorilor londonezi până în 1533, acesta prestând activitatea de tinichigiu drept acoperire a activităţilor sale ilicite, la care se face referire într-un vechi manuscris păstrat la *Maunders'Hall.* El este atestat pentru prima dată la 1500, în *Cock Lorel's Boat,* fiind menţionat şi de către Robert Copland,la 1535,în *The Highway to the Spitalhouse* sau de către John Awdesley, la 1561, în lucrarea *The Fraternity of Vagabonds.* Aflăm astfel că Cock Lorel a condus şi coordonat douăzeci şi cinci de grupuri de infractori,în speţă bande cu o structură similară cu cea a breslelor. Acest Cock Lorel prezintă interes în contextul tematicii analizate, deoarece este creditat cu o întrevedere cu liderul egiptenilor, Giles Hather, la *The Devils Arse ApeakŞn* Derbyshire, Samuel Rid susţinând că la această întâlnire a fost conceput un limbaj secret, respectiv *Thieves 'Cant, to the end that their cozenings, knaveries, and villainies might not so easily be perceived and known.* Giles Hather, la rândul său, menţionat şi de Thomas Awdesley la 1561, a devenit *regele egiptenilor* din nordul Angliei în jurul anului 1528, conform lui S. Ridegiptenii călătorind în grupuri de peste o sută de bărbaţi şi femei, practicând magia, ghicitul, chiromanţia, prestidigitaţ ia, încântând oamenii de rând, cu îmbrăcămintea lor exotică. Giles Hather a fost însoţit în periplul său specific romilor nomazi, de către *regina ţiganilor* Kit Callot, *the Queen of the Egypties.*
• Un tribunal francez cere tuturor *egiptenilor* să părăsească regatul Franţei, într-un interval de două luni.
• Un grup de romi este înregistrat de documente în Scalloway, în insulele Shetland.
• În spaţiul mioritic robul rom Dumitru a fost vândut, în documentul istoric care se referă la tranzacţie menţionându-se că *direpţ un cal şi direpţ 600 bani (aspri) şi mi-au dat fier, 20 oca, drept 200 bani, de mi-am făcut ciocane şi mi-au dat o pereche de foi drept 1 galben, şi am mai luat eu Dumitru ţiganul ughi şase de m-am plătit de un Turc, ce mi-a căzut asupra.*

1613 • În Valahia domnitorului Radu Mihnea (1611-1616)este atestat un document redactat la Târgovişte în anul de graţie 7121, adică 1613: *Din mila lui Dumnezeu, Io Radu voevod şi domn a toată ţara Ungrovlahiei, fiul marelui şi preabunului, răposatului Mihnea voevod. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele jupaniţei Stana, jupaniţa slugii domniei mele Pădure al doilea stolnic, ca să-i fie ei (...) şi iar să se ştie a iertat sluga domniei mele Pădure stolnic şi jupaniţa lui Stana după moartea lor-o ţigancă anume Hrusa- să fie liberă cu toţi fiii ei,ori câţi ar fi din trupul ei, pentru sufletul lor; nimeni să nu fie volnic s-o robească pe ea şi cu fiii ei, ci să fie slobozi. Şi care om ar voi să-i robească după moartea lui Pădure stolnic şi*
jupaniţei lui, să fie anatema şi cu Aria şi toţi să petreacă la un loc, unde este foc nestins şi viermi neadormiţi în veci, amin.
• În Spania, cunoscutul romancier Miguel de Cervantes Saavedra (1547 – 1616), publică *La Gitanilla,* respeciv *Ţigăncuşa,* nuvelă în care localizează patria strămoşilor romilor între Indus şi Gange. India devine o opţiune serioasă, din acest punct de vedere. în scrierile din secolul al XVII- lea, tot acolo stabilind patria ancestrală a romilor şi scriitorul german *Hans Jakob Christoffel von Grimmelschausen* (1622 -1676), în romanul *Der Abentheurliche Simplicissimus Teutsch,* publicat în 1669, sau cărturarul *Michael Moscherosch* (1601-1669). În *La Gitanilla* Cervantes scrie despre romi că *se nasc din părinţi hoţi, cresc cu hoţii, învaţă carte de hoţi şi până la urmă ajung hoţi cu uşorul şi cu binişorul; iar pofta de afura şi furatul sunt la ei ca nişte însuşiri de nedespărţit, care nu li se mai smulg decât odată cu moartea.*
1614 • Anglia a început să deporteze din acest an, infractorii, vagabonzii, oamenii fără căpătâi, în coloniile de peste ocean, deportarea derulându-se între 1614-1775, destinaţiile preferate fiind coloniile americane Virginia şi Maryland.
1615 • În Danemarca este emis un nou decret în urma căruia romii sunt persecutaţi, în acestui secol căpitanilor de navă fiindu-le interzis să transporte etnici romi.
• În spaţiul britanic, William Auchterlony de Cairny a fost acuzat de adăpostirea romilor pe moşia sa de la Balmedie.
1616 • Un grup de romi britanici, respectiv Johnnie Faa, James Faa, fiul său Moyses Bailzie şi Helen Brown, soţia lui William Bailzie, toţi *egipteni,au* fost găsit vinovaţi de încălcarea legi, dar regele lacob I Stuart le-a arătat clemenţă.
• Guler, ca de altfel şi Sprcher un an mai târziu, se referă la deosebirea esenţială între vechii romi şi cei contemporani lui, a căror singură preocupare este hoţia.
• Consiliul de Coroană din Scoţia hotărăşte reiterarea legislaţiei anti-rome, reamintind populaţiei pedepsele pe care le riscă cei dispuşi să-i ajute pe *vagabonzi, oaspeţi nepoftiţi, hoţi şi haimanale.*
• Acelaşi conte palatin al Ungariei, Gyorgy Thurzo, adoptă o serie de măsuri favorabile romilor, cărora li se permite practicarea meşteşugurilor specifice, stabilirea vremelnică pe moşii sau practicarea nomadismului. Documentul face referire la voievodul Francisc, care se remarcă prin prestarea unor servicii militare, contele palatin acordându-i un permis remarcabil de liberă trecere, în care printre altele, maghiarul menţiona că

în timp ce păsările cerului au un cuib, vulpile – vizuini, lupii – culcuşuri, iar leii sau urşii – bârlogurile lor, pe când fiecare animal are o locuinţă proprie, rasa egipteană pe care noi o numim „ czingaros “ merită, incontestabil, mila noastră (chiar neştiind dacă acest destin este rezultatul tiraniei unui faraon crud sau o lovitură a sorţii). În virtutea cutumei lor străvechi, ei obişnuiesc să ducă o viaţă foarte dură, pe câmp şi lângă mlaştini, lângă oraşe, sub corturi destrămate. Astfel, tineri şi bătrâni, adolescenţi sau copii ai acestei rase au învăţat, în afara protecţiei unui adevărat acoperiş, să îndure ploaia, frigul şi căldura intensă; ei nu au moştenit nimic pe Pământul acesta, nu caută să locuiască în oraşe, în locuri puternice, în sate sau locuinţe princiare, ci rătăcesc mereu, fără a se putea odihni vreodată, în linişte, undeva, lipsiţi de bogăţii şi de ambiţii, dar se mulţumesc zi de zi şi oră de oră să caute, doar sub cerul liber, hrană şi haine pe care le plătesc din munca mâinilor lor, folosind nicovale, foale, ciocane şi cleşti(...) acest trib caută cu asiduitate – rătăcind din loc în loc, necunoscând pe nimeni bogat şi nefiind însetat de glorie – hrană şi îmbrăcăminte, plătind pentru asta oră după oră şi zi după zi cu munca sa pe lângă nicovală, pe lângă foale, cu ciocanul şi cleşti, în aer liber (..) . noi considerăm că acest trib merită compasiunea şi toate privilegiile şi vă rugăm să le oferiţi – cu plăcere – ocazia de a se instala în mahalalele, câmpiile sau terenurile mai aride, pentru a-şi ridica aici corturile lor şi pentru a-şi practica meseriile şi stilul de viaţă obişnuite.

1617 • În Transilvania, Dieta a hotărât desfiinţarea voievodatului romilor, însă la 1754, într-o adresă de la Curte, se subliniază din nou desfiinţarea voievodatului.

• În Valahia întru-un document emis de Alexandru voievod se specifică faptul că romilor *„li se spune în limba lor Gavaoni. ” Mai mult de 750 de documente anterioare vorbesc doar despre „ţigani”, fără a se aminti nimic despre gavaoni. Ulterior acestui document, mai sunt încă două ce-i numesc pe ţigani simplu „gavaoni”. O vânzare a două familii, dintre care una era formată de un Dumitru „gavaon covaci” cu Dochina şi trei copii, Radu, Stoica şi o fată, iar a doua este pomenită simplu „ un sălaş de gavaoni”, format din Bodea cu femeia Neaga şi*
fiul, Albul. O primă explicaţie a acestui termen trebuie căutată, în primul rând, în limba romani. „Gav” înseamnă sat, „gavutn/o, -e” însemnând săte/an, -ni. O a doua, mai degrabă o coincidenţă, se referă la prenumele bretone şi galeze, explicate de Thierry Kerreg. „Gavaon” ar fi o variantă a prenumelui „Gauvain”, ce provine din vechiul dialect breton sau galez, semnificând şoim, războinic sau rătăcitor. Gavaon este apoi o formă veche de scriere a cetăţii Gabaon, al cărui popor s-a aliat cu triburile israelite în momentul cuceririi Palestinei sub conducerea lui Iosua. Coincidenţă sau nu, „Gavaon” este şi numele unei localităţi din nordul Indiei de astăzi. Această ultimă pistă de cercetare cred că ar merita luată în considerare într-o eventuală încercare de explicitare a termenului şi de introducere a lui printre ipotezele stabilirii unui punct iniţial în migraţia vechilor rromi spre vest. Ţigan, Rom şi Gavaon sunt trei denumiri extrem de vechi, acordate aceluiaşi popor, astăzi păstrându-se doar primele două.

• În Moldova, Radu Mihnea emite un act în care se menţiona că o roabă a lui Dumitraşcu Ştefan se căsătorise cu un rob domnesc, boierul fiind nevoit să dea domnitorului, o altă roabă, nimeni alta decât fata *lui Ventilă,*

ce iaste după Toader Ţiganul de la vistearul domniei meale de la ocnă. Tot în Moldova, într-un document se specifică faptul că fostul mare vornic Nădăbaicu a făcut 773 curături în pădurile din jurul satului Sucmezău, cu *oamenii, vecinii şi ţiganii.*

• John Minsheu redactează un lexicon în care romii sunt descrişi într-o lumină nefavorabilă, în conformitate în fond cu viziunea epoci asupra romilor.

• În Napoli s-a hotărât ca femeile rome care exercitau *arta magică* să fie încarcerate.

1618 • În Transilvania, conform documentelor, cu ocazia morţii unui nobil, romii care l-au transportat cu doi cai au fost remuneraţi cu 1 florin.

• Debutează „Războiul de treizeci de ani", caracterizat de numeroase atrocităţi îndreptate împotriva romilor. Conflictul s-a dus sub pretext religios, în realitate fiind vorba de lupta pentru hegemonie în Europa, Franţa voind să îşi mărească influenţa continentală în detrimentul Imperiului romano-german şi al Imperiului Habsburgic. Atrocităţile săvârşite împotriva romilor au fost fo losite ca scuză de către naziştii judecaţi pentru crime de război, invocându-se acest precedent ca o normalitate istorică.

1619 • În Moldova,în vremea domniei lui Gaşpar Graţiani (1619-1620), conform hatmanului Dumitraşcu Duca, un grup de *ţigani domneşti* au prădat satul Oşeşti.

• Robul de moştenire al boierului Răduţu, pe nume Oprea, fiindcă a omorât un om în bătaie, iar victima era un om liber, trebuia să plătească cu viaţa pentru fapta sa, fiind *osândit de pieire,* dar a fost răscumpărat *de ştreang* de către soţia lui Răduţu, jupâniţa Calea, cu banii obţinuţi din vânzarea unei părţi a zestrei sale. Astfel nu s-a ajuns la executarea pedepsei cu moartea datorită înţelegerii dintre părţi, proprietara optând pentru răscumpărare în locul uciderii vinovatului, practică des întâlnită în epocă.

• În Spania, Filip al III-lea emite un decret care prevede alungarea romilor din regat în termen de şase luni, oferindu-le totodată şi alternativa sedentarizării într-o localitate cu peste 1.000 de locuitori. Îmbrăcămintea specifică etniei, numele şi limba romani au fost strict interzise. Pentru insurgenţi pedeapsa legiferată a fost moartea. În acea perioadă, teologul Sancho de Moncada, profesor la Universitatea din Toledo, a militat pentru persecuţii aspre contra romilor, susţinând şi necesitatea aplicării pedepselor cu moartea şi combătând grija statului faţă de femeile şi de copii romi. În ciuda legislaţiei represive un mare număr de romi erau soldaţi, inclusiv în regimentele de voloni, care deserveau regalitatea spaniolă în calitate de mercenari.

• În Valahia este redactat zapisul lui Dumitru Ţiganu, fiul lui Vreameş, document în care se specifică de către romul în cauză că *m-am vândut eu cu fămeaea mea şi cu totul jupânului Stan, neguţătorul (din) Târgovişte, de a mea bună voie să-i fiu ţigan de moşie şi de strămoşie.*

1620 • În Ţara Românească, romii rudari sau aurari sunt menţionaţi în hrisovul domnului Ţării Româneşti, Gavrilă Movilă (1618-1620), emis către Mănăstirea Cozia, document în care se specifica despre rudari *cum au fost şi mai nainte vreme ...şi alţi ţigani câţi vor fi şezând printre locuri ori meşteri de fier ori rudari.* Leon Tomşa,domnitor în ţara

Românească între anii 1629 - 1632, într-un hrisov emis către acelaşi locaş de cult, îndemna *să-şi ia dăjdiile de la ţiganii mănăstirii care sunt rudari.* Romii aurari din Transilvania, respectiv *băieşii,* se deosebeau de rudari, care căutau aurul în apele râurilor, prin faptul că scoteau aurul din pietrele munţilor, din aşa-numite băi.

• Romul Stanciu *băiaşul* o vinde în acest an pe *ţiganca* Brânduşa la doi negustori, în speţă Necula şi fratele său Gheorghe, contra sumei de 1600 de aspri. Tranzacţiile de acest tip, în care un membru al familiei era vândut de către ceilalţi erau comune în epocă. Astfel în1646 soţii Dobre şi Neaga, eliberaţi din robie, îşi vând fata lui Melchisedec, egumenul Mănăstirii Câmpulung, pentru 17 ughi, aceasta căsătorindu -se cu un rob al mănăstirii. Ca urmare a mariajului, fiica celor doi oricum ar fi devenit, conform legi,roaba aşezământului religios. Un an mai târziu, fraţii romi Ibraim Cacemac şi Husu, *ţigani turciţi surlari,* nomazi, l-au vândut pe Husain, fiul fratelui lor Carali, înecat în Dunăre, cu 14 taleri egumenului Pahomie de la Mănăstirea Sadova. În acest an se face practic referire explicită la o categorie distinctivă a romilor, în speţă la băieşi. Pe parcursul derulării timpului istoric grupurile de romi, cu o identitate specifică, s-au diversificat. Actualmente romologii contemporani propun, printre criteriile de clasificare a romilor, criteriul istorico-juridic, criteriul conştiinţei apartenenţei la un neam sau criteriul socio-lingvistic.În cea ce priveşte criteriul istorico-juridic cercetătorii români menţionează că, în perioada robiei romilor, aceştia puteau fi *mănăstireşti* sau *preoţeşti,* dăruiţi de către domnitori anumitor mănăstiri, *domneşti şi ai aşezămintelor publice,* deci ai statului, cu excepţia celor de pe moşiile domnitorului, fiind nomazi,respectiv *boiereşti,* dăruiţi de către domnitori boierilor ca răsplată a devotamentului dovedit sau moşteniţi. În funcţie de activităţile prestate robii boiereşti puteau, conform aceluiaşi cercetător, fi *văcari, porcari, bivolari, herghelegii* sau *rândaşi, găinărese, secerători, slujnice/feciori în casă, bucătărese*, *spălătorese*, *cusătorese*, *pitari*, *sacagii*, *fierari*, *surugii*, *ciubotari*, *lăutari* etc. În cea ce îi priveşte pe romii domneşti, aceştia aveau obligaţia de a achita taxe statului, respectiv domnitorului, putând presta, în contul impozitelor, diferite alte servicii, devenind *scutelnici* ori *ruptaşi.* Romii domneşti erau fie *vătraşi* sedentarizaţi fie *nomazi* adică *lăieţi, lăieşi, corturari* sau *şătrari*. Din această categorie a robilor domneşti nomazi făceau parte *rudarii, aurarii sau băieşii* (iniţial căutători de aur, ulterior reprofilaţi în prelucrarea lemnului devenind astfel *lingurari, fusari, corfari, rotari* sau *covătari)* dar şi *căldărarii,* care prelucrau şi mai prelucrează arama, confecţionând cazane pentru ţuică, căldări sau vase de bucătărie, *ursarii* sau *zavragii*, crescători şi dresori de urşi pentru spectacole, *pieptănarii*, care prelucrau osul confecţionând piepteni, adesea confundaţi cu *cocalarii, zlătarii* sau *inelarii,* care prelucrau metalele preţioase, confecţionând bijuterii, *ciurarii*, care confecţionau ciururi, pentru cernut faina, *spoitorii*, care reparau, respectiv cositoreau căldările, cazanelor de ţică sau vasele de bucătărie, confecţionate de romii căldărari, *geambaşii,* care se ocupau cu comerţul cu cai, *clopotarii*, care confecţionau clopotele bisericilor, *netoţii*, un neam considerat a fi sălbatic, izgoniţi din Transilvania din ordinul împăratului habsburgic Josif al II-lea (1780-1790), romi trecuţi în principate în categoria robilor *boiereşti,* prin trecerea lor, în prima

jumătate a secolului al XIX-lea, în proprietatea boierilor – acţiune de care nu a fost străin nici contele rus Kiseleffcare între anii 1829-1834 a condus administraţia militară rusească a Ţării Româneşti – precum şi alte grupuri de romi. Criteriul conştiinţei apartenenţei la un neam, face ca romii să fie divizaţi pe neamuri, în conformitate cu numele unui strămoş comun, posibil al unui lider exponenţial, al unui proprietar de romi robi sau al localităţii de proveniență cum sunt *brădenii* sau *tismănarii*. Astfel, spre exemplificare, romii lui Ioan au devenit *ioneştii*, alte neamuri de romi contemporane fiind *bubuleştii*, *dănceştii*, *gaborii*, *modoranii*, *pituleştii sau boldenii*.

• În acest an Băjan se vinde ca rob preotului lane Clisiarul contra a 17 ughi şi 1000 de aspri, noul proprietar angajându-se să nu-l vândă, ci ca să-i fie „ţâgan" de moştenire lui şi copiilor lui.

1621 • Într-o perioadă în care domnitor era Radu Vodă,domn al Munteniei (1601-1602; 1611-1616; 1620-1623) şi al Moldovei (1616-1619; 1623-1626), a fost redactat un act oficial, în care se specifica faptul că fiul sau fiica unui rom şi al unei romănce este considerat rom: *acei feciori ce au făcut cu acelea române să le fie ţigani să lucreze cum lucrează ţiganii până la un cap de păru*.

1622 • În Moldova, un preot a reclamat voievodului Ştefan Tomşa al II-lea (1611-1615; 1621-1623) pe un rom care la înşelat cu „bani răi", făcuţi de dânsul din aramă. Domnitorul Ştefan Tomşa a hotărât iniţial ca romul să fie condamnat la moarte, dar vina romului a fost răscumpărată de un boier. Tot în acest an romul Dumitru, s-a vândut cu toate bunurile sale unui negustor din Târgovişte, urmând *să-i fie ţigan de moşie şi de strămoşie*, pentru un cal şi 600 aspri. Negustorul i-a mai dat romului şi 20 ocale de fier, în valoare de 200 bani, din care robul şi-a făcut ciocane şi o pereche de foi, evaluate la un galben.

• În Valahia, romii paharnicului Radu din Frijureni, i-au bătut pe călugării mănăstirii Mislea care veniseră să ia pe Ana, roabă a mănăstirii, fugită pe moşia paharnicului unde, probabil, se căsătorise. Romii nu au acceptat aşa uşor să o lase călugărilor pe Ana, aplicându-le acestora o corecţie dură.

• Ahasuerus Fritsch a publicat la Jena lucrarea despre romi, *Diatribe historica-politica de Zigenorum origine vita ac moribus.*

1623 • Paharnicul Radu vinde vistierului Hrizea pe muzicantul Stan „alautarul" şi pe Preda pentru 25 ughi, adică 5000 de aspri.

1624 • Un grup de opt persoane dintre care doar două nu erau din clanul Faa au fost executate pentru modul lor de viaţă nomad. Aceştia au fost, conform actelor oficiale, căpitanul Johnnie Faa, Robert Faa, Samuel Faa, Johnnie Faa, Andrew Faa, William Faa, Robert Brown şi Gawin Trotter, indivizi care au fost spânzuraţi în Burrow Moor. Soţiile şi copiii condamnaţilor, în număr de unsprezece persoane, au fost exilate din Scoţia de către regele Iacob al VI-lea, după ce anterior un tribunal i-a condamnat la moarte prin înecare, la cinci zile după spânzurarea celor opt bărbaţi.

1625 • În Moldova, în urma unei plângeri a mănăstirii Neamţului, voievodul Radu Mihnea a emis o „carte" prin care romii robi fugiţi în Transilvania, erau chemaţi să revină, promiţându – le că vor fi lăsaţi în pace, şi că nu vor mai lucra nimic pentru domnie, *ci vor face treburile şi posluşaniile mănăstirii.*

1626^Şeriful din Haddington arestează un grup de romi acuzaţi de incendiere premeditată, aceştia fiind declaraţi nevinovaţi de către judecători întrucât au încercat să stingă incendiu. Totuşi regele Carol Stuart îi condamnă la exil.

•Tot în Anglia regelui Carol I (1625-1649) este atestată înrolarea în armată a unor grupuri de romi, vagabonzi şi cerşetori.

1627 • În Moldova, egumenii mănăstirilor şi boierii au redactat o plângere, în care susţineau că robii nu mai puteau fi stăpâniţi din cauza marilor sarcini fiscale şi a obligaţilor în muncă ce apăsau asupra lor. Voievodul Miron Banovschi (1626-1629) a desfiinţat obligaţiile în muncă ale robilor boiereşti şi mănăstireşti către stat, dar sistemul a continuat să fie practicat. Tot în Moldova este emis un hrisov prin care Miron Barnovski dăruieşte mănăstirii Putna 17 sălaşe de romi cu 34 de suflete.

• În Muntenia feciorii armaşului Nicola, Ciona şi Gheorghie, care au omorât o femeie romă, roabă a mănăstirii Tismana, au venit la egumenul Theofil, *de am tocmit şi am dat o ţigancă, pri nome Poba.* Obligaţia materială a ucigaşului unui rob faţă de stăpânul acestuia este astfel executată, fiind acoperită printr-un schimb echivalent.

1629 • În Moldova, într-o scrisoare se specifică faptul că lui Maftei, *vătaf de ţigani,* i s-au furat, de către un rom rob, 20 de taleri şi o cupă de argint. Tot în Moldova un vătav de romi, care era şi el rob, a reclamat un alt rom rob care-i furase din casă 20 de taleri şi o cupă de argint. Condamnat „la pierdzare", acesta a fost scăpat de soţia unui mare logofăt care a dat păgubaşului banii şi cupa, devenind proprietara robului.

• Un hrisovul al vremii atestă un furtul unei gropi cu grâu, de către robul rom Hiera, pe timp de foamete, groapă cu grâu fiind a jupaniţei Rada din Bălceşti şi a fiului său. Proprietarii *l-au prins pe acel ţigan Hiera ... de faţă şi s-au dus atunci la Radul clucer Buzescul şi au stat să-l piardă*, şi în ciuda faptului că proprietara lui, jupâneasa Neacşa, a refuzat să suporte material paguba făcută de Hiera şi *s-a lepădat de acest ţigan, pentru că a fost un ţigan rău şi hoţ,* mătuşa Neacşei, Despina, *ea nu s-a îndurat de acest ţigan, ci l-a cumpărat* cu 80 de oboroace de grâu şi un bou.

1630 • Nan, nepotul lui Nan logofăt, neavând 5.000 de aspri cu care să-i plătească lui Leca spătar ţiganul pe care *l-a bătut ... de a murit,* şi-a vândut libertatea şi ocina, devenind rumân al păgubitului: *Iar apoi, Nan, cu altceva n-a avut cu ce să plătească pe acel ţigan al lui Leca spătar, ci a făcut zapis de la mâna lui pentru 5 000 aspri şi a pus zi la Sfântul Ilie Proorocul ca să plătească pe acel ţigan.*

• Consiliul de Coroană scoţian recomandă contelui de Cassillis să pedepsească în conformitate cu legea un grup de romi, arestaţi fără o vină anume.

• În Imperiul Otoman Murad al IV-lea (1623-1640) emite o serie de măsuri represive pentru romii nomazi, firmanul având drept obiectiv sedentarizarea acestora în aproximativ arealul Serbiei contemporane, supusă turcilor la acea vreme.

• Gheorghe Rákóczi I devine principe al Transilvaniei, pe care a condus-o până în 1648, perioadă în care l-a numit ca voievod al romilor, pe Petru Vallon.

1631 • În Moldova, într-un document emis de Moise Movilă se arată că episcopii şi egumenii se plângeau de pârcălabii de ţinut, precum şi de

slugile hătmăneşti şi juzii de ţigani fiindcă le exploatau şi prădau robii, care fugeau, la fel ca şi vecinii, din Moldova.

• În Spania judecătorul Juan de Qiunones, care s-a remarcat prin condamnarea la spânzurătoare a cinci romi, în "Expulsion de los Gitanos" din prelegerea "Restauracion politica de Espana", publicată la Madrid, pune accent pe stereotipiile legate de imoralitatea sexuală a romilor sau pe canibalismul acestora.

1633 • Filip al IV-lea al Spaniei (1621-1665) emite o sancţiune pragmatică conform căreia romii sunt obligaţi să se stabilească printre neromi şi să adopte modul de viaţă al bunului creştin sedentar, fiindu-le interzis să comunice în limba maternă, îmbrăcămintea atipică, întrunirile specific, nomadismul practicarea ocupaţiilor tradiţionale, nomadismul, activităţile muzicale. Romii vagabonzi trebuiau, conform edictului, hăituiţi prinşi şi înrobiţi.

1634 • În Ţara Românească un document relatează fapta Maricăi din Albeşti, fata marelui ban Mihalcea Caragea, călugărită la mănăstirea Viforâta sub numele de Magdalina, care în timpul celei de-a doua domnii a lui Radu Mihnea *a ucis doi copii de ţigan, de au murit de mâinile ei*. Reacţia domnitorului este neobişnuită pentru tiparele mentale ale epocii, acesta făcând abstracţie de privilegiile boiereşti şi de faptul că pentru astfel de crime elita socială nu era pedepsită. Radu Mihnea a poruncit ca făptaşa să fie adusă la divan şi aceasta chiar *a stat să piară pentru moartea acelor doi copii de ţigan*, şi, în ciuda achitării de către Marica a *duşegubinei depline (...) tot a stat Radul voievod să facă Maricăi moarte,* reacţia domnitorului fiind în conformitate cu prevederile pravilei, care prevedea ca regulă generală faptul că *Pedeapsa ucigătoriului nu iaste alta fără numai moartea ...De-ar fi neştine boiaren sau de-ar fi fămeae, nemică nu se va folosi cu aceaia să poată scăpa de pedeapsa uciderii, ce tot se va pedepsi boiarenul şi muiarea, deacavor face ucidere, ca şi fieşcine de în cei mai proşti oameni.* Evident că abordarea juridică a domnitorului nu a fost determinată de empatia faţă de victimă, care nu intră în discuţie, ci de subiectivism, crima reprezentând un *leit motiv*, un instrument contextual ce putea fi folosit împotriva boieroaicei. Oricum direcţia anchetei iniţiate de Matei Basarab a fost abandonată, în documente specificându-se şi un alt motiv de anchetă, în speţă dovedindu-se nevinovăţia logofătului Stanciul Cepariul, acuzat pe nedrept de furt de către Marica din Albeşti, acesta continuându-şi viaţa la mănăstirea Viforâta, după pierderea procesului. Boieroaica l-a acuzat anterior pe logofătul Stanciul Cepariul că ar ascunde 1.500 ughi de aur, care au aparţinut doamnei Marghita, mama fostului domn al Ţării Româneşti, Gavrilă Movilă, logofătul fiind nevoit să vândă acuzatoarei sale două sate, pentru a acoperi suma cerută de domn. Revenind la crima Maricăi, trebuie specificat că nu se cunosc situaţii în care, pe parcursul derulării timpului, boierul care şi-a ucis robul să fi fost pedepsit conform prevederilor pravilei emise în1640, unde se specifica foarte clar care este obiceiul din vechime al Ţării Româneşti în privinţa dreptului de stăpânire asupra robilor, chiar şi după 20 de ani, Matei Basarab cerând reîntoarcerea unor robi romi, aflat în stăpânirea lui Mihai, judele Braşovului, la vătaful Luca logofăt, stăpânul lor de drept.

• În Moldova printre robii mănăstirii Bisericani se afla şi Radul *ţigan cimpoiaş.*

• Într-un document din acest an se specifică faptul că robul rom Radu Guze din *ţigănia* mănăstirii Bistriţa era căsătorit cu o roabă a căpitanului Răzvan. Stăpânii hotărăsc să nu-i *despartă,ţiganul* Radu Guze plătind un impozit separat.
• În Irlanda a fost promulgată, se pare, unica lege a epocii care îi viza pe romii irlandezi, decretul fiind emis pentru eradicarea vagabondajului. În decret se face referire la romi şi la falşi romi.
• Din acest an datează actul emis de către Lazăr Paharnicul, care prevedea ca după moartealui şi a soţiei sale, pe nume Marga, roaba *Tudora ţiganca* şi uncopil de-al ei *să fie iertaţi de robie şi nimeni să nu schimbe aceasta.*
1635 • În Portugalia regelui Filip al III-lea (1621-1640) romii care nu s-au spovedit de Paşte au fost excomunicaţi de către biserica catolică. Oricum în peninsula iberică şi nu numai atitudinea faţă de romi a bisericii şi a enoriaşilor se remarcă prin intransigenţă, astfel că în Spania Inchiziţia condamnă frecvent la biciuire diferiţi reprezentanţi ai etniei, iar în Franţa bascii interzic accesul romilor în biserică.
1636 • Autorităţile din Haddington, care au reţinut pentru circa o lună o ceată de romi,primesc dispoziţii, din partea Consiliului de Coroană din Scoţia,conform cărora bărbaţii din orişice ceată de romi trebuiau executaţi prin spânzurătoare, femeile fără copii prin înecare, alte pedepse stipulate fiind biciuirea şi însemnarea cu fierul înroşit pentru femeile cu copii.
• În registrele de deliberare din Bras (Provence), se *menţionează20aux Bohemiens, le vingt dud. (septembre 1636) baillés pour fere passer les Indiens de se lieu.* Referirea la locul de origine al romilor nu a fost întâmplătoare, în epocă zona de nord-vest a Indiei fiind cunoscută datorită portului Calicut, respectiv Kozikode, în care navigatorul portughez Vasco da Gama debarcase în anul 1498, înconjurând Africa.
1637 • În Suedia reginei Cristina (1632-1654) a fost adoptată o lege anti-romă. Astfel aceştia trebuiau să plece din stat în termen de un an, iar cei care rămâneau deveneau proscrişi care puteau fi ucişi fără judecată, respectiv spânzuraţi. În 1642 legea a fost modificată, fiind simplificată la o instrucţiune ce prevedea deportarea romilor în afara graniţele regatului. Bărbaţii puteau fi condamnaţi la decapitare pentru orice infracţiune. Ca urmare, populaţia romă s-a concentrat în partea de est a regatului suedez, în provincia rusă Carelia şi în Finlanda de azi, unde erau mai în siguranţă fiind aproape de graniţă. În secolele următoare au fost elaborate noi decrete împotriva romilor, abrogate oficial abia în anul 1954.
1638 • În Anglia este atestată deportarea în coloniile americane a femei rome Augustin Bearce, deportată de către autorităţi în Plymouth.
1639 • Domnitorul Ţării Româneşti, Matei Basarab, întărea căpitanului Costandin Gălăţeanul seliştea Broştenilor de pe Mostişte, anume partea numită Ţigănească. Partea de selişte primise numele de Ţigănească deoarece *„toţi oamenii din această silişte au fost cnezi cu ocinile lor, iar în zilele domnului, moştenii satului Broşteni, pentru câţiva oameni răi şi fugari de bir şi de dajdia bisericească, au fugit, rămânând delniţele şi casele pustii, şi văzând domnul viclenia lor a miluit cu ele pe Costantin căpitanul pentru dreaptă şi credincioasă slujbă domnului şi ţării'"*.
1640 • În Moldova, în acest an documentele menţionează că dregătorii

statului şi *juzii de ţigani* luau dijme de la robii mănăstirii Dobrovăţ. În documente se face refere scriptică şi la un rom liber, care cumpărase o bucată de ocină din Mirceni, în valoare de zece lei.
• În Valahia în perioada lui Matei Basarab (1632-1654) este tipărită *Pravila de la Govora* în care face referire şi la statutul robilor romi.
1641 • Romul rob lonaşcu, feciorul lui Ursu Piscoaei, este vândut *drept un poloboc de miare, preţuit drept zece galbeni, cu feciorii lui ce-i va avea.*
1642 • În Ţara Românească este consemnat un caz de dezrobire efectuat de către Anca din Vlăduleni, care, pe patul de moarte, hotărăşte să o elibereze din robie pe *Muşa ţiganca,* care, conform documentului, *este bătrână.* Libertatea se mai putea obţine de către un rob în condiţiile strângeri unei sume de bani cu care acesta se putea răscumpăra de la stăpânul său. În acest caz robul avea nevoie de acordul stăpânului pentru a deveni om liber prin răscumpărare.
1643 • În Danemarca lui Cristian al IV-lea a fost reluată şi reînoită legislaţia anti-romă.
• În Anglia legendarul personaj Johnnie Faa, conform unei balade cu numeroase versiuni, a fugit în acest an cu soţia contelui de Cassilis, soţul încoronat aflându-se în Parlamentul de la Londra. Satisfacţia haiducului rom nu a fost de lungă durată, fiind dat în urmărire şi în cele din urmă prins. Johnnie Faa şi oamenii săi au fost toţi executaţi.
1644 • În Valahia, conform unui act oficial, Matei Basarab cere unei cete de romi să se reîntoarcă la vătaful Luca logofăt, stăpânul lor de drept, deşi de nu mai puţin de 20 de ani, se aflau în stăpânirea lui Mihai, judele Braşovului.
1645 • În Moldova, doi proprietari au făcut un schimb de robi, unul dintre romi fiind dat *la o treabă,* dar altul ca să *fie ţigan de moşie.*
• Comisul Apostolache deţinea un rob rom lăutar, respectiv pe *Tudor viorariul, fiul lui Dumitru zlătar.*
1646 • În Elveţia o ordonanţă adoptată la Berna acordă cetăţenilor dreptul de a ucide prin *lovire sau cu arme de foc,* pe acei *heiden* răufăcători, respectiv pe romi.
• În Moldova este redactat primul cod legislativ intitulat *Carte românească de învăţătură,* a lui Vasile Lupu (1634-1653), în care se precizează câteva puncte de reper privind drepturile şi obligaţiile robilor romi. Astfel, robul cumpărat trebuia să îşi ajute stăpânul, iar cel care comitea vreo greşeală faţă de stăpânul său, suporta consecinţele, în speţă pedeapsa. Bătaia era aplicată conform codului de legi, fie cu băţul, fie cu biciul. Interesant este că robului i se permitea să se împotrivească dacă stăpânul vroia să-l omoare, în aceste condiţii putând să îşi ucidă stăpânul, fără a fi pedepsit ulterior. Pravila lui Vasile Lupu arată indulgenţă în cea ce priveşte furturile generate de sărăcie ale romilor, stipulând că *ţiganul, sau ţiganca lui, sau copilul, de va fura o dată sau de două ori şi de trei găina, gâsca sau alt lucru micşor, să se iarte; iară de va fi alt lucru mai mare furat, să sa cearte ca şi fiece fur.*
1647 • În Franţa lui Ludovic al XIV-lea (1643-1715) romii sunt nevoiţi să suporte rigorile
legi,pentru culpa de a fi *bohemians,* pedeapsa aplicată pentru apartenenţa etnică fiind condamnarea la

galeră.
• Din acest an datează un document în care se face referire la romii aflaţi în coloniile engleze din America. Romii sunt descrişi ca *oameni ciudaţi, nici albi, nici indieni, nici creştini,* autorul textului susţinând că *nu ştiu ce să-i asemăn,* pe aceşti *egipteni sau ţigani (...) hoţi, jongleri şi cerşetori...* pricepuţi în practicarea chiromanţiei şi a *altor farmece diavoleşti.* În document se specifică faptul că romii sunt fie din aşezări olandeze, fie din Virginia, avansându-se şi ipoteza venirii acestora din localităţi spaniole.
• În Valahia este emis un act de vânzare-cumpărare, obiectul tranzacţiei fiind o tânără fată romă: *1647, iulie 20Zapisul lui Lupu, feciorul Neculii de la Cătun,prin care vinde lui Ghiorma, mare ban al Craiovei, o fată de ţigan de zece ani. Adec eu, Lupul, feciorul Neculii ot Cătun,scris-am zapisul nostru să fie de mare credinţă la mâna jupan(ului) Ghiormei, vel ban Cravleschi, cum să se ştie că i-am vândut o fată de ţigan de 10 ani, anume (...), fata Tudorii ţiganca, derept ughi14 şi o am vândut eu de a mea bună voie şi cu ştirea frăţâne-meu Ghinii şi cu ştirea tuturor fraţilor mei şi cu toată rudenia mea ca să-i fie moşie ohabnică dumnealui şi coconilor în veci. Şi când o am vândutfost-au mulţi boiari mărturie: părintele popa Stanciul clisiarh de la beserica domnească ot Craiova, şi popa Lupul, şi lane diaconul, şi jupânul Chiriţă, şi Pană,cămăraş ot Căpreni, şi Dima, armaşul otMierea, şijupan armaş ot Căpreni, şi Hamzucul, postelnic ot Sineşti, şi Oancea, ceauşul ot Craiova, şi mulţi boiari care ş-or pune iscăliturile mai jos, şi pentru credinţăpus-am şi pecetea mea.7155 (1647), iulie 20.Eu, popa Stanciul Eu, popa Lupul Eu, jupan armaşul Eu, Dima armaş ot Mierea, mărturie Oancea ceauş, en Pan peharnic...*
1648 • În Elveţia legea oferă din nou oricărei persoane dreptul de a ucide romi, iniţiativă care dă naştere la numeroase atrocităţi efectuate de către sedentari.
1650 • În Moldova, Nastasia Undrea a lăsat moştenire *un ţigan* cu copii săi lui Vasile Udrea, pentru ca să-l vândă şi să-i plătească datoria pe care o avea la doi turci, precum şi să-i facă 300 de liturghii şi opt sărăcuste. Tot în acest an Iuraşcu fiul căpitanului Iosif, a vândut un rob rom *de moşie,* cu 18 galbeni.
• Romul rob Pascul *s-a sculat şi a înjunghiat şi a ucis pe un vecin al lui Udrea clucerul Doicescul,* fiind judecat pentru crimă. Deşi risca pedepse dure deoarece *a căzut la pierzanie, să-l spânzure sau să-l ducă la ocnă,* pentru salvarea de la moarte a ţiganului Pascul a intervenit egumenul mănăstirii Vaideei, care *a dat pentru capul lui 20 de ughi bani gata ... ca să fie un ţigan şi un rob al sfintei mănăstiri mai sus-numită.*
• În Anglia are loc ultima execuţie cunoscută pentru vina de a fi de etnie romă, în Suffolk. De asemenea în această perioadă un număr consistent de romi britanici sunt deportaţi în America, reprezentanţii familiei Faa fiind printre romi duşi în colonia americană Virginia.
• În Spania în jurul acestui an debutează procesul de internare a romilor fie în armată, fie în colonii, în dorinţă de a rezolva problematica romă cât mai eficient şi convenabil pentru stat.
• Hrisoavele epocii menţionează un furt de cai cel are ca autori pe *Hangeariuţiganul* şi fraţii săi, păgubiţii găsindu-şi caii, vânduţi de către făptaşi *la ţiganii lui Buliga căpitan şi i-au luat,* adică robii lui Lupu Buliga,

motiv pentru care în responsabilitatea stăpânului intră doar *gloabele şi toate cheltuielile păgubaşilor*.

• Din jurul acestui an regii polonezi au început să numească etnici romi în calitate de şefi ai propriilor clanuri. Ulterior statutul de lideri au revenit non-romilor, însă romii au continuat să aibă proprii lor şefi. Un alt val de migraţie s-a derulat în secolul al XVIII-lea, veac în care numeroase familii de romi au emigrat din Slovacia şi s-au stabilit în Carpaţi, unde s-au sedentarizat şi au format grupul de acum cunoscut sub numele de *Bergitka Roma.*

1651 • Documentele vremii ne arată migraţii ale unor grupuri mici de *egipteni* în Highlands, cu această ocazie fiind consemnate asemănările nou-veniţilor în zonă cu romii englezi.

1652 • În imperiul romano-german, cărturarul Jakob Thomasius (1622-1684) susţine la Leipzig originea egipteană a romilor şi, nici mai mult, nici mai puţin decât necesitatea deportării acestora la capătul lumii în lucrarea *Dissertatio philosophica de Cingaris.*

• În Polonia regelui Jan Cazimir al II-lea (1648-1668)lui Matiasz Korolewicz îi este conferit titlul de *rege al ţiganilor* de către autorităţile poloneze, după moartea lui Janczy, fostul lider al romilor. După cum s-a menţionat, în anii următori, regii romilor au fost numiţi de către elita romă.

• Principele Georg I de Saxonia, din imperiul romano-german, emite o nouă legislaţie cu un caracter represiv cu privire la romi, a căror cete sunt declarate ca fiind în afara legi. Astfel romii puteau fi ucişi de către orişice individ, în virtutea respectării principiilor apărări liniştii şi ordinii publice şi a eradicării infracţiunilor. Faţă de asemenea măsuri pe parcursul timpului episcopii din Spezer, Mainy sau Worms au reacţionat, combătându-le cu vehemenţă.

• În Valahia este redactat *Îndreptarea legii* a lui Matei Basarab, care stipulează şi norme de drept ale romilor robi. Astfel conflictele dintre un rob şi o persoană liberă oarecare erau transferate de lege stăpânului robului în cauză. În anumite cazuri de infracţiuni grave respectiv crimă, furt de cai, etc., proprietarul legal putea renunţa la rob şi nu mai acorda despăgubiri, robul fiind pedepsit. Oricum legislaţia este una modernă pentru acele vremur i, articolele *Îndreptarului,* din care spicuim mai jos, intrând în amănuntul relaţiilor şi defecţiunilor sociale: *Feciorul nu va putea să se pue împotriva tătâne-său, nice a frăţine-său celui mai mare, nice a dascălu-său, nice muiarea a bărbatului său, nice călugăr a egumenului său, nice robul sau năemitul* (slugă cu simbrie-n.a.) *a stăpânului său; Feciorul nu va putea să se pue împotriva tătâne-său ... nice robul ... a stăpânului său. Drept aceaia, când va bate tatăl prefecior sau fratele cel mai mare sau dascălul pre ucenic sau bărbatul pre muiare sau egumenul pre călugăr sau stăpânul pre rob sau pre năemit, cându-i vor bate cu măsură şi pre vină, atunce se cade să se pleace; Feciorulcarele va face vreo greşală pre învăţătura tătâne-său sau a mâne-sa, sau muiarea pre învăţătura bărbatului ei, sau robul pre învăţătura stăpânu-său, aceia nu se vor certa nicecum de va fi greşala micşoară, iară de va fi greşala mare, atunce să vor certa, însă nu deplin cum scrie pravila, ce după voia judecătoriului; Roaba sau slujnica care a se va da ea adinseaş bărbatului, curveaşte, poate- se împreuna cu ştirea stăpânu-său, iar cealea ce să fac*

fără de ştirea oblăduitorilor lor nu-s adevărate; Roaba sau slujnica, carea o apucă stăpânu-său cu dă sila, ea n-are vină, nice se canoneaşte; : *„Cela ce va ucide cocon micşor, acela se va pedepsi mai cu rea moarte decât cela ce ar fiucis bărbat deplin*; *Feciorul şi robul, de să va însura fără ştirea stăpână-său, nu e să nu fie fără de vină. Roaba, slujnica văduă, de să va răpi cătră a doa nuntă, nu foarte greşaşte . pentru că roabele, slujnicele, fără de ştirea stăpânilor a se împreuna nuntei nu pot ... Pentru aceaia,acea nuntă a ei să fie adeverită, de va vrea stăpânu-său; iară aşa să ţie canonul celor ce-s însuraţi câte de doao ori; Robul carele-l slobozeşte stăpânu-său, naintea a doao mărturiisă-l slobozească (...)să nu-i dea alt dar, ce numai să-l slobozească, să nu mai fie rob; Cela ce-ş va daroaba să se dezmiarde neştine cu dânsa pentru dobândă, acela-şi piarde putearea ce are asupra roabei şi rămâne roaba slobodă*; *iară de vor fi robi, aceia sânt opriţi de leagea săboruluisă nu poată mărturisi nice pre o vină a cuiva, nice bisericească, nice mirenească,nice cu mită; căci dacă vor umbla de capetele lor, cu semeţie, să-i ia sluga sa, fără voia lor, şi să-i bată mult; Acela ce de mare sărăcie vafura, iar nu mult, ce numai cât va mânca şi cât se va îmbrăca, acela să se iarte; iar de nu vor vrea, atunce să-l şi cearte mai pre puţin, iar nu ca pe un fur, pentru că se chiamă c-au furat dă nevoie; Ţiganul sau ţiganca luisau copilul, de va fura o dată, sau de doao ori sau şi de trei ori, găină, gânscă sau alt lucru micşor, atunce să se iarte, iară de va fi alt lucru mai mare furat, atunce să se cearte ca şi fiece fur. Cela ce va fura găini, gânşte şi alte păsări dumeastece, acela de va fura o dată, de doaă ori, a treia oară să-l spânzure; Pedeapsa ucigătoriului nu iaste alta fără numai moartea . De-ar fi neştine boiaren sau de-ar fi fămeae, nemică nu se va folosi cu aceaia să poată scăpa de pedeapsa uciderii, ce tot se va pedepsi boiarenul şi muiarea, deaca vor face ucidere, ca şi fieşcine de în cei mai proşti oameni. Uciderea ce o va face muiarea sau robul sau cel slobod, sau cunoscut sau necunoscut, aceia de pururea toţi într-un chip se vor pedepsi; Ucigătoriul, încă fără de ce-l vor pedepsi cu moarte, iaste datoriu încă să şi plătească rudelor celui ucis toate cheltuialele ce-au făcut, cât au dat la vraci şi alte ce să vor fi păgubit pe ranele lui. Şi încă mai iaste datoriu să plătească moartea, rudelor, ce să zice să plătească pre zi câteva zile înainte, pe cât va fi voia judecătoriului. Dreptatea arată cât ar fi trăit acel mort în lume. Şi încă iaste datoriu să hrănească şi coconii celui mort şi încă şi pre ceialalţi oameni ce va avea,carii i-au fost el hrănind până au fost viu; Răpitura cea adevărată se cade să aibă aceaste doao seamne: întâi să râdice muiarea de într-un loc să o ducă într-alt loc; a doa să-i facă silă spre cinstea ei. Iară de va lipsi una de într-aceaste doao lucruri, atunce nu iaste răpirea deplină; Oarecând nu se va certa cu moarte cela ce va face silă vreuniia, numai atunce când nu o va muta de în casa ei sau de în casa părinţilor ei într- alt loc; Oricare rob sau năemit sau slugoiu, de va răpi vreo fămeae, acela nu se va certa numai cu moarte, ce încă-l vor şi arde în foc; Certarea răpitorilor iaste nu numai spre cela ce răpeaşte fată cucoană, ce încă şi spre cela ce răpeaşte muiare cu bărbat, sau şi despărţită de bărbat, sau văduo, sau roabă, sau fată de suflet, veri bogată, veri săracă, veri cinstită, veri fără cinste ...tot într-un chip şi cu o certare se vor certa; Un fel de pravile zic să se cearte după voia judecătoriului; altele zic să-i trimiţă la ocnă, altele zic să li se facă moarte; Robul sau năemitul sau sluga, de va*

face silă featei stăpânu-său, atunce să-l arză în foc de viu; ...iară de va fi fost cu voia featei, atunce să-i facă moarte şi ei; Mai mare iaste răpirea când va fi cu soţii multe şi cu multe feluri de arme şi căce să răpeaşte fată de mare boiaren, şi atunce judecătoriul va certa mai mult de cum ar fi răpirea mai mică; Cela ce să va fi pedepsit o dată sau de doao ori după cum va fi fost voia judecătoriului şi el nu se va fi pocăit, ce iară va fi făcut silă şi alţiia, atunce se va certa cu moarte ; Cela ce va face silă vreunii feate sau vreunii mueri văduo şi de va fi cu arme şi cu soţii, aceluia să i se facă moarte; iară de va fi fost fără arme, atunci să se cearte după cum va socoti judecătoriul; *Cela ce să va împreuna trupeaşte cu călugăriţă, acela altă certare nu pot să-i mai deafără numai o moarte şi să i se ia tot ce va avea, să se dea mănăstirii de unde iaste călugăriţa ; Cela ce-ş va da roaba să se dezmiarde neştine cu dânsa pentru dobânda, acela-şi piarde putearea ce are asupra roabei şi rămâne roaba slobodă; şi mai vârtos judecătoriul să-l grăbească să o mărite, iară de nu o va mărita cum mai curând, atunce să-l pedepsească pre stăpân cu ocna.*

• În Moldova, un *ţigan din Sileşti* a primit de la Vasile Lupu o „carte” ca să-şi poată stăpâni ocina.

• În Ţara Românească, Vreameş, *globnic pe ţigănia domnească,* deci rob domnesc *au arsu la foc cu o căldare <un copil de ţigan> şi au murit,* astfel că domnitorul Matei Basarab, dă
vătafului de aprozi Neagu, stăpânul copilului ucis, pe Florea, *copil de ţigan a lui Vreameş, să fie ţigan pentru ţigan*.

1653 • Într-un hrisov a fost confirmată stăpânirea tânărului rob Necula, de către marele comis Radu Mihalcea. Necula, *copilul de ţigan* al popii Manea şi al fraţilor săi, a fost condamnat în 1652 la moarte pentru că a ucis pe femeia lui Petru lăcătuşul, pedeapsa putând fi convertită într-una pecuniară, suportată de stăpân deoarece *au căzut să se omoară ţiganul sau să dea deşugubină.* „Deşugubina” a fost suportată, de Radu Mihalcea, mare comis, deoarece stăpânii lui Necula, popa Manea şi fraţii săi, nu aveau cei 40 de ughi pentru a-şi răscumpăra robul.

1655 • Un decret emis în Scoţia, aflată sub protectoratul lordului Oliver Cromwell (1649-1558), specifica aplicarea pedepsei cu deportarea în Indiile de vest pentru pribegii, de toate soiurile şi nuanţele, care habitau în Scoţia, aflaţi se pare în număr alarmant de mare pentru autorităţile revoluţionare britanice.

• Teologul calvin olandez, G. Voetius,a publicat la Utrecht *Selectarum disputationum theologicarum,* lucrare în care se declară împotriva botezării copiilor romi. Pastorul reformat Gisbertus Voetius, nume care reprezintă versiunea latinizată a numelui olandez Gijsbert Voet (1589-1676), a studiat la Leiden şi în 1611 a devenit pastor protestant din Vlijmen. În 1619, a fost cel mai tânăr delegat în Sinodul de la Dort, iar în 1634 Voetius devine profesor de teologie şi ştiinţe orientale la Universitatea din Utrecht, oraş în care a fost şi pastor al congregaţiei locale. Prin neacceptarea şi combaterea botezării copiilor de etnie romă, acesta a contribuit la perpetuarea în epocă a concepţiei de non-creştini a romilor, excluşi din procesul mântuirii.

1656 • În Moldova, soţia domnului Gheorghe Ştefan scria personal la„toate slugile” domneşti, vătafilor şi juzilor de romi, care aveau să *îmble cu toate trebele şi cu toate slujbele la ţiganii care sânt ai domniei noastre.*

1657 • Robii mănăstirii Cozia, care munceau în exploatarea de sare de la Ocnele Mari, au fost acuzaţi de egumenul mănăstirii Cozia că nu-şi mai plătiseră dările de câţiva ani, ameninţându-i pe călugării mănăstirii cu bătaia. Voievodul Constantin Şerban (1654-1658) intervine, poruncindu-le cămăraşilor de la Ocnele Mari să rezolve rapid problema, ameninţându-i pe robii buclucaşi cu tăiatul urechilor, însă în ciuda presiunilor domneşti robii tot nu şi-au plătit dările, voievodul permiţându-i egumenului Ştefan de la Cozia să trimită la Ocnele Mari un ispravnic care să-i facă pe romi să plătească taxele restante chiar şi fără voia lor: *Costandin Şărban vv. scrie cămăraşilor de la Ocna Mare: Nedelco ..., care sunt acum şi care vor fi, înştiinţându-i că, înainta sa, egumenul de la Cozia (Cozianul) a spus că ţiganii tăietori ai mănăstirii nu vor să şi dea dăjdiile de câţiva ani, purtându-l în van, lăudându-se că vor să bată călugării; domnul mâniindu-se foarte rău,vrând să trimită armaşii să-i lege şi să-i bată şi să le ia dăjdiile fără voia lor, dar a lăsat acest lucru pe seama cămăraşilor să le ia toţi banii şi să-i dea egumenului, iar de va mai veni acesta cu jalbă, domnul va trimite acolo să le taie urechile.* Un alt document menţionează că *Stoica, ţiganul mănăstirii Călduruşani, adevereşte lui Stan logofăt din Gostile şi părintelui său, Tudor, că i-au dat aceştia 12 ughi, bani gata, punând el zălog o copilă de ţigan, ...1, cu termen la Sf. Dimitri. De va da banii la zi, să fie cu dobândă, iar de nu-i va da, să le fie stătătoare copila. Martori, boieri şi oameni buni: popa Caleian, Cernica şi Sava, toţi din Gostile, Dumitru de la marele portar, Gherghie ţiganul lui Papa ceauş de aprozi. Degetele, pentru credinţă.* În acest an este atestată o situaţie ciudată, în care un rob rom este proprietarul unui alt rom rob. Astfel Stoica, *ţigan* al mănăstirii Căldăruşani, a împrumutat de la logofătul Stan 12 ughi, monezi de aur ce echivalau cu puţin peste o uncie de aur, adică circa 40 de grame, girând împrumutul cu o fată romă, care nu putea fi fiica lui Stoica, deoarece ar fi fost, conform legii, proprietatea mănăstirii, singura variantă plauzibilă fiind acea că respectiva *copilă de ţigan* zălogită era roaba robului Stoica. Un alt document prevedea faptul că *megiaşii din satul Samara, moşnenii satului, ei înşişi s-au vândut rumâni acestui boier, cu fii şi cu partea lor de moşie, luând toţi bani gata pe ei, pe fiii şi pe părţile lor, câte 14 ughi şi jumătate de cap, anume: Pădure, cu 87 ughi; Opriş, cu 58 ughi; Fiera, cu 58 ughi.* Într-o tranzacţie comercială un rumân echivala cu un rom rob: *Ilinca băneasa şi fiul său, Matei Buzescu postelnic, dau m-rii Căluiu, pentru sufletul banului, al părinţilor şi al copiilor lor, nişte ţigani: Lupul şi fratele său, Radul, şi pe Ilie, toţi cu sălaşele lor, iar pentru sufletul jupânesei Maria băneasa, sora banului, două sălaşe, anume Stoica Drăcosul şi o fată, Zoica. De asemenea, mai dau pentru rumânii judeciţi de ban, cap pentru cap: pentru fratele popii Stoica din Cioroi, cu trei fii, o dau pe Marina ţiganca, cu trei fii; pentru Cozma din Cruci cu doi fii, o dau pe Dilca şi cu fiica sa şi pe Stanca ţiganca;pentru Stoica, cu trei fii din Cruce, o dau pe Maria cu o fată şi pe Oprişa, fata Neagăi; pentru Giura cu fratele său, Stoian, cu doi fii, şi pentru Stoica şi fiul său <din Cruci>, o dau pe Neţa ţiganca, cu fiii ei şi cu cinci fete; pentru Mihăilă, cu patru fii, îl dau pe Stan peic cu sălaşul lui; pentru Sânbotin, fratele lui şi fiii lor, îl dau pe Stoboran ţiganul cu sălaşul; pentru nişte ţigănci, avute de mănăstire la ei, dau, pentru Necşa, cu o fată, pe Voislava, cu o fată; pentru Dumitra ţiganca, o dau pe Voica, fiica*

lui Folan, ca să nu mai aibă mănăstirea gâlceavă cu ei şi nici ei cu aceasta. Pecetea şi iscălitura, pentru credinţă.

1658 • În Moldova, un document prevedea că robii mănăstireşti trebuiau să suporte *cheltuiala mesei domneşti pre tot anul,* de această cheltuială fiind scutiţi la această dată robii mănăstirii Voroneţ.

1659 • În Moldova *Patrana, ţigancă străină de peste Dunăre* s-a dat, împreună cu copilul ei, roabă schitului Doljeşti, *obligându-se de bunăvoie să slujească schitului pe veci, împreună cu alţi ţigani, primind la schimb hrană, îmbrăcăminte, vacă şi viţel*.

• Preotul Vladul din Obislav, rumân al mănăstirii Glavacioc, cumpără în acest an, cu 62 de ughi, o familie de robi, alcătuită din romul Vidul cu nevasta lui Stanca şi cu un fii Sava şi fata Curasiia. Acest sălaş de romi reprezenta pentru preot, monedă de schimb acordată mănăstirii pentru a fi eliberat din rumânie. *Dobra, soţia lui Voico din Râmnic, din Ocna Mare (Vel Ocna), împreună cu fiii ei, Stroe şi Ghin, şi cu nepotul lor, Tănasie, vând popii Vladul şi feciorilor acestuia din Obislav un sălaş de ţigani – Vidul, cu ţiganca lui, Stanca, şi cu un fiu, Sava, şi cu o fată, Curasiia – cu ştirea oamenilor lor, cu 62 ughi, bani gata. Popa Vladul, cu fiii lui, fiind rumâni din Obislav, la m-rea Glavaciog, i-a dat mănăstirii aceşti ţigani, pentru ca să se răscumpere din rumânie, acum, în zilele lui Mihail Radul vv., fiind egumen Nichifor ermonah. Au făcut şi o prinsoare, dacă aceşti ţigani nu vor fi stătători acolo, atunci vor da ţigani pentru ţigani. Martorii: Sima al doilea sluger, Dumitraşco Toloi peharnic, Vasilie al doilea sluger (din Corneşti), Pârvul portar din Râmnic, din Ocna Mare (Vel Ocnă), Costea postelnic, fratele lui Ghinea vistier, Stanciul postelnic din Săcuiani, Once din Vişina, Vladul logofăt din Olăneşti şi Albul din Obislavul. Degetele, pentru credinţă. Scrie Radul logofăt.* Documentul dovedeşte faptul că mănăstirile aveau în proprietate preoţi şi că în epocă între „rumânie" şi robie nu erau mari diferenţe, rumânii fiind ţărani lipsiţi de libertate personală, aflaţi în proprietatea boierului stăpân al moşiei. Astfel, un alt popă, respectiv Toma din Voinigeşti, află că vărul său Laţco, „rumân" al postelnicului Cornea, a fost achiziţionat de către paharnicul Stamatie, astfel că preotul *au făcut cum au putut,* şi a strâns banii necesari eliberării lui Laţco pe care *să-l răscumpere din rumânie şi să fie acesta slobod, căci este sângele lui, decât să-l cumpere Stamatie, să-i fie rob.* Noul proprietar al rumânului Laţco, boierul Stamatie, a refuzat însă tranzacţia. Divanul domnesc a avut ultimul cuvânt în acest caz, decizând că părintele Toma este îndreptăţit să-şi răscumpere rubedenia, astfel că paharnicul a fost obligat să accepte răscumpărarea lui Laţco : *Mihail Radul vv. scrie lui Stamatie paharnic din Copăceani, jud. Gorj, că, înaintea sa, a venit popa Toma din Voinigeşti, vărul lui Laţco, fost rumân lui Cornea postelnic din Copăceani, jeluind că l-a cumpărat Stamatie pe Laţco de la Cornea, să-i fie lui rumân şi, aflând popa Toma, „ au făcut cum au putut", de a însumat banii, câţi a dat pe el, şi i-a dat înapoi, socotind că, de vreme ce stăpânul lui Laţco, Cornea, l-a vândut pe acesta din lipsă de bani, el este mai volnic să-l răscumpere din rumânie şi să fie acesta slobod, căci este sângele lui, decât să-l cumpere Stamatie, să-i fie rob. Îi mai scrie că nu a vrut să-i ia banii şi a sărit la popa să-l bată, drept care domnul a judecat cu divanul, că, de ar fi venit un străin să-l cumpere pe acest om, nu sar cădea, dar Toma, fiind văr şi sângele lui, se cade să dea*

banii să-l răscumpere. Astfel, domnul îi porunceşte să-şi ia banii de la popa Toma şi să-i dea zapisul de cumpărătoare, iar pe Laţco .... Să nu facă altfel, şi să nu mai vină popa Toma cu altă jalbă, a doua oară. <Cine va crede> că n-au spus cu „dreptul", să vină de faţă. (A colaţionat al doilea logofăt. Scrie Costea logofăt) .Un alt caz care implică feţe bisericeşti este al egumenul mănăstirii Seaca care este, conform unui hrisov emis chiar de către un păgubit, despăgubit de *iuzbaşa* Danciu din Bârza, care *luatu-l-<au> ...<pe> acel ţigan hoţ ... de la spânzorătoare, de au tăiat ştreangul şâ mi-u dat cal pentru cal mieu şi mi-u datu şi chieltoiala la ce-am chieltoit*. Postelnicul Dumitraşcu Cepariul şi jupâneasa Caplea au fost nevoiţi să plătească pentru fapta robului lor, care a furat doi cai ai mănăstirii din Creţeşti, atât reprezentanţilor domnieiechivalentul a *2 gloabe de cai, preţ de ughi 40 şâ pentru colace ughi 5,* cât şi egumenului *6 ughi,* pentru că *iau murit şi i cal atunci*.

• Conform unui document emis în acest an în cetatea Szendrose afla un grup de romi, fiind atestat documentar şi voievodul Daniel, nimeni altcineva decât conducătorul acestora. **1660** • În Moldova, autorităţile au judecat un rob al mănăstirii Putna, care a furat mănăstirii Moldoviţa un cal, după care a fugit în Transilvania. Instanţa a hotărât ca romul să fie executat „cum se cade furului", însă un boier a plătit pentru el, ca despăgubiri, 40 lei şi 30 lei gloaba şoltuzului şi pârgarilor, care-l judecaseră. Un boier moldovean a ucis un rob, fiind judecat şi condamnat, însă s-a răscumpărat de la pedeapsa capitală plătească suma de 30 lei.

• În Franţa a fost interzisă prezenţa romilor, de către Ludovic al XlV-lea. Pedeapsa celor depistaţi era în prima fază exilul, a doua „infracţiune" fiind pedepsită cu galera sau bătaia.

• Cărturarul german Ahasuerus Fritsch publică*D/a/r/be historico-politica de zygendorum origine, vita ac moribus,lucrare* în care face referiri stereotipe, acide la adresa romilor, catalogaţi în lucrare, printre altele, drept conspiratori, tâlhari sau trândavi.

• Începând cu acest an, până înspre anul 1800, conform specialiştilor se formează şi sedimentează identitatea grupului de romi*romanichals*, aceştiasupravieţuind din activităţile specifice, cu care i-au deservit pe „ceilalţi", adică pe sedentari. Practic în secolul al XVII-lea, Oliver Cromwell a deportat grupuri de romi *romanichalsca* sclavi în coloniile din America, mai ales că de la sosirea lor în Arhipelagul Britanic au fost priviţi cu teamă şi suspiciune. Anglia a început deportarea romilor *romanichals* încă din 1544, în special în Norvegia, un proces care a fost continuat şi încurajat ulterior de către Elisabeta cea Mare şi IacobI Stuart. *Romiikale* finlandezi contemporani susţin că strămoşii lor au fost iniţial un grup de romi scoţieni, respectiv *romanichals* englezi. O altă etapă importantă în istoria veche a grupului *romanichal* s-a derulat în evocatul episod din 1603 când un grup numeros de romi au fost deportaţi la Newfoundland sau în Indiile de Vest. Ulterior migraţia *romanichals* cunoaşte o nouă fază, cea a emigrării voluntare în posesiunile britanice de peste ocean, cetele de romi care au rezistat asimilării, perpetuând cultura romani. În anii de după Războiul American de Independenţă, Australia a devenit destinaţia preferată de deportarea *romanichals,* datorită utilizării sale iniţiale ca o colonie unde ajungeau infractori şi cei cu diferite probleme de natură penală. Numărul exact de romi britanici deportaţi în Australia este

necunoscut. Cu toate acestea romii *romanichals* au fost unul dintre grupurile ţintă vizate la deportare, fiind dificil să se facă distincţie între romi şi deţinuţ ii ne-romi în timp, astfel că numărul romilor britanici romilor deportaţi reprezintă o necunoscută. Faptul că există numeroase cazuri,în care numele deportaţilor pate fi legat de populaţia romă, nu fac decât să complice datele problemei, neputându-se dovedi că aceste persoane au fost membrii ai comunităţilor de romi, stabilite volens-nolens în Australia. Documentele istorice atestă un caz fericit de revenire în Anglia a unui rom exilat, pe nume Henry Lavello sau Lovell, repatriat cu tot cu familia sa, care o cuprindea pe soţia sa, o femeie aborigenă, precum şi pe fiul lor.

• În acest secol al XVII-lea se afirmă un alt concept legat de romi, în speţă cel de *rotwelsch,* termen argotic care se referea la categoriile de indivizi situate la periferia societăţii, în special la vagabonzi, la cerşetori, la indivizi neadaptaţi social, la infractori, la reprezentanţ i ai aşa- numitelor profesii necinstite sau la grupurile de non-sedentari.

• În Suedia,Per Brahe cel Tânăr, important om de stat între 1641-1680, a stabilit un număr de circa 140 de romi în ferme, în zona castelului Kajaani, pentru a presta diferite munci agricole, însă adaptarea acestora a fost dificilă în condiţiile în care zona a fost abandonată de ţăranii finlandezi, datorită neproductivităţii culturilor. În condiţiile în care Per Brahe a dorit să folosească romii de la graniţa de est drept spioni şi poliţiştii, în 1663 acesta i-a avertizat că riscau izgonirea din regatul suedez dacă nu respectau sarcinile specifice impuse.

1661 • Johann Georg al II-lea, elector de Saxonia, emite o lege prin care pedepseşte cu moartea romii prinşi pe teritoriul statului său.

• În Scoţia este promulgată, se pare, ultima lege scoţiană în care se face referire explicit la romi ca la vagabonzi şi elemente declasate social.

• Pe teritoriul actualei Ungarii, voievodul György, conducător al unei cete de romi, a primit adăpost din partea unui nobil maghiar. În perioadă, romii din localităţile maghiare Szendrőn şi Munkácson erau conduşi de către voievozi, care aveau atribuţii largi în cea ce priveşte judecarea romilor.

1662 • În Suedia legislaţia antiromă, ce prevedea expulzare acestora, a fost consolidată. **1665** • În Moldova un rob al postelnicului Iani Hadâmbul, care a omorât un rob al vornicului Solomon, a fost condamnat *să piaie, să fie moarte dreptu moarte.* Stăpânul robului criminal s-a înţeles cu cel al celui ucis, plătindu-i 70 lei, precum şi *toată cheltuiala temniţei, ciubotele* şi *gloaba armaşilor.*

• În spaţiul britanic, Consiliul de Coroană al regelui Carol al II-lea (1660-1685) oferă protecţie negustorului George Hutcheson din Edinburg care a reuşit să strângă în vederea deportării, unui număr mare de romi, transportaţi apoi în Indiile de Vest, Barbados sau Jamaica. Meritul oportunistului scoţian constă, din perspectiva Consiliului, care ulterior va mai acorda asemenea protecţii şi altor afacerişti de acest tip, şi în faptul că a scăpat ţara de cerşetori, de hoţi, de *egipteni,* de târfe, de infractori periculoşi etc. Lista cea mai completă a *ţiganilor* condamnaţi la transport apare în lucrarea lui David Dobson din 1984, *Directory of Scots Banished to the American Plantations,* care se referă la 16 deportări ale romilor scoţieni înspre America. Astfel trei asemenea grupuri au fost condamnate şi deportate în anii 1682, 1715 şi 1739. Numele de familie ale deportaţilor

au fost Stanley, Smith, Boswell, Robson, Bailey, Belcher, Brown, Green, Robinson, Roberts sau Sutherland. Documentele confirmă prezenţa romilor în colonia Virginia în 1695, ulterior consemnându-se alte asemenea atestări. Dintre numeroasele cazuri de deportare amintim pe cel al lui Gilbert Baillie, prizonier în Edinburgh, Tolbooth, transportat de la Greenock la New York, în anul 1682, sau pe cel al lui John Baillie, deportat în acelaşi an. De asemenea romiiMary şi Peter,reprezentanţi ai familiei Faa, prinşi prizonieri în Jedburgh, Tolbooth, au fost transportaţi în coloniile americane în 1714, din Glasgow, pe nava Grennock. Femeia romă Mary Robertson, la rândul ei,a fost reţinută în Jedburgh, ajungând în anul 1715 în Virginia, unde în acelaşi an au fost deportaţi alţi opt romi, trimişi să lucreze pe plantaţiile din aceiaşi colonie Virginia. În anul 1739, romul Robert Baillie, vinovat de hoţie, prizonier în Dumfries Tolbooth, a fost exilat în plantaţiile americane pentru toată viaţa. În aceeaşi perioadă, sunt consemnate şi alte două cazuri de deportare pe viaţă, ale unor reprezentanţi ai etniei rome, acuzaţi de hoţie, cei afectaţi fiind Jean Brown şi Jean Hutson. Pe lângă Anglia, alte puteri coloniale, ca Spania sau Portugalia, au deportat romii în coloniile din America.

1666 • În regulamentul poliţiei franceze, se specifica faptul că romii trebuia duşi la galeră fără judecată, pentru vina de a fi *bohemians*, în consecinţă grupuri numeroase de romi au fost expediate în acest scop înspre Toulon şi Marsilia, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea mai mult de un sfert dintre romii condamnaţi la galeră fiind din afara Franţei. Femeile şi fetele, conform legislaţiei emise de Ludovic al IV-lea, erau biciuite, marcate cu fierul înroşit şi alungate din regat.

1667 • Cronicarul sas Laurentius Toppeltinus, a redactat *Origines et occasus Transsylvanorum, seu erutae nations Transsylvaniae, earumque ultimi temporis revolutions, historica naratione breviter comprehensae,* lucrare în care printre altele a afirmat că *ţiganii par a se orienta după religia grecească; în realitate se închină doar unui Dumnezeu barbar,* catalogându-i pe romi drept *pseudo Christian*. Toppeltinus mai susţine în lucrarea sa că, în Transilvania, romii erau marginalizaţi şi dispreţuiţi, astfel că nu se bucurau de nici un fel de apreciere sau respect din partea sedentarilor.

1668 • Cărturarul turc Evliya Celebi (1611-1682) include un capitol despre romi şi limba lor în cartea sa Seyahatname. Acesta a redactat o colecţie de notiţe, publicate într-o lucrare în 10 volume, intitulată *Cartea călătoriilor,* în care se referă la diferite realităţi ale Imperiului Otoman.

• În Transilvania principelui Mihai Apafi I (1662-1690), voievod al romilor din Făgăraş era Ioan Molnar. De asemenea, în perioadă, romii din Blaj îşi aveau în anul1671un voievod al lor, iar în anul 1672 sunt atestaţi voievozii romilor corturari şi ai romilor arămari.

• Jacob Larwood în a sa "History of Signboards", susţine că *Mrs. Samuel Pepysşi* prietenele ei au apelat în acest an la serviciile unei ghicitoare rome de şaptesprezece ani, soţul distinsei doamne referindu-se scriptic la acest eveniment în jurnalul propriu: *'This afternoon my wife, and Mercer, and Deb went with Pelling to see the gypsies at Lambeth and have their fortunes told; but what they did I did not enquire*.Acelaşi Larwood susţine cănepoata lui Margaret Finch, *regina ţiganilor,* locuia înspre 1800 alături de regină, într-o cocioabă: *was living în a cottage close by în the year*

1800.

1669 • În Moldova este emis un hrisov conform căruia mănăstirea Putna avea dreptul de a readuce pe moşie robii romi fugiţi.

1670 • În Moldova Ioanichie, egumenul mănăstirii Sfântul Sava, *când au fost aproape de moarte,* şi-a eliberat robii personali, nu şi pe cei ai mănăstirii. Aceştia n-au putut trăi ca oameni liberi prea mult timp, trebuind *să se dea din nou ca robi.* Tot în acest an două femei rome libere s-au vândut pentru suma de zece lei soţiei domnitorului Gheorghe Duca.

• În Ţara Românească, Antonie Voievod (1669-1672) consfinţeşte proprietatea pitarului Radu Ţigănescu asupra unei moşii, de pe care putea să-i alunge pe rumânii şi romii care aveau case în zonă, iar aceştia *să-şi facă altele unde vor putea.* În caz contrar pitarul nostru avea dreptul să-i oblige pe locatorii aflaţi clandestin pe moşia sa, să-şi plătească retroactiv chiria. Acei romi care se aflau pe proprietatea şi nu în proprietatea lui Radu Ţigănescu, conform cercetătorilor, puteau fi robi domneşti, având un statut juridic apropiat de cel al persoanelor libere din Valahia.

• În jurul acestui an, s-a născut călugărul athonit Dionisie din Furna (cca.1670-1745), care, în scena închinării magilor, îi amintea pe aceştia cu numele „apusene" şi recomanda pictarea lui Gaşpar ca negru: *Închinarea magilor [...] Anume Melhior bătrân, cu barbă lungă, cu capul descoperit, îngenuncheat, uitându-se la Hristos, ţine darul cu o mână şi cu cealaltă coroana. [...] Unul tânăr roşcat, anume Baltasar, cu început de barbă, iar cel de al treilea, anume Gaşpar, negru, harap, tânăr fără de barbă uitându-se unul la altul şi arătându-l pe Hristos.* Cazurile din spaţiul ortodox mioritic, în care unul dintre magi să fie reprezentat iconograficca mag negru, nu s-a bucurat de o mare popularitate. Magii în majoritatea imaginilor sunt înfăţişaţi ca albi, acest tip de reprezentare, în care un mag era negru, fiind populare în arealele catolice. Numele magilor, respectiv Baltazar, Gaşpar şi Melchior erau răspândite în întreaga creştinătate, românii preluând aceste denumiri relativ târziu. Cert este că magul negru Gaşpar pentru români a fost rom, porecla de Gaşpar extinzându-se asupra romilor români. Această poreclă atribuită romilor nu a fost singulară în arealul românesc. În 1894 Aureliu Candrea a publicat *Poreclele la români,* în „Revista nouă", VII, numărul 12, menţionând porecle date de români romilor, rezultat al percepţiei retrograde şi ale stereotipiilor legate de romi, astfel că *acela care se poate într 'adever făli cu bogăţia cea mai mare de porecle cu care e blagoslovit, e Ţiganul. Cea mai obicinuită poreclă dată Ţiganului din cauza feţei lui «albe ca fundul ceaunului»*, este de *cioară, cu derivatele cioroiu, cioroaică, ciurilă, cioropină, cioranglav, ciorpandel, ciorogac, cioacă, crancău,* dar şi alte epitete depreciative cum ar fi *harapină, harapilă, coţofană, ciocănitoare, cârâitoare, codobatură, corcodină, graur, grangor, gangur, gănguraş, găngurel, gărgăun, gărgăuon, cornurat, Sarsailă, tartor, haramin, aramină, Baragladină, Lăieţ, mirloiu, boroiu, bahniţă, băhanie, horholina, danciu, gangur, grangor, găngurel sau grangorel, ciorpandel, parpangel sau parpanghel, puradeu, purdelaş, pirandeu.*

1671 • În Moldova egumenul mănăstirii Dragomirna, care vânduse o „oardi" de romi pentru 10 vaci şi 80 de oi, ca să restaureze mănăstirea ce fusese prădată, a intrat în conflict cu soborul mănăstirii, care l-a reclamat că a *vândut fără preţ acei robi.* Cumpărătorul s-a tocmit din nou cu

egumenul şi soborul, reparând încă un iaz şi alte acareturi ale mănăstirii.
• În spaţiul german apare la Leipzig cartea despre romi, scrisă de către J. Thomasius, cu titlul *Dissertatiophilosophica de Cingaris.În* 1702 lucrarea a fost tradusă şi în germană.
1672 • În acest an s-a născut, în Ayrshire, Billy Marshall (1672-1792), declarat rege al romilor din Scoţia. Practicant al boxului ţigănesc, despre acest personaj legendar se spune că ar fi dezertat din armată de şapte ori şi din Marină de trei ori, fiind căsătorit de 17 ori şi tată a peste 100 de copii nelegitimi, dăruiţi de cele 17 soţii, patru dintre ei născuţi după ce Billy a împlinit 100 de ani. Tradiţia istorică mai consemnează şi faptul că a fost implicat în diferite acte de banditism, soldate cu crime şi jafuri, în calitate de lider al unei bande de romi din Galloway şi că a fost contrabandist în Kirkcudbright. Renumitul "rege Randies" a fost capabil să organizeze şi conducă o răzmeriţă ţărănească, a celor care şi-au pierdut pământul, atunci când proprietarii de terenuri au construit în zonă diguri de piatră. Despre acest rege al romilor scoţieni se crede că ar fi trăit până la vârsta de 120 de ani,fiind înmormântat în cimitirul St. Cuthbert, unde încă se mai află mormântul lui.
1673 • În Transilvania, în speţă în Alba lulia, conform conscripţiei din acest an, pe *Uliţa Ţiganilor* locuia şi călăul rom al oraşului. În 1804, la numărul 43, documentele menţionează şi *cocioaba călăului oraşului Alba lulia.*
• În Moldova, Maria, soţia lui Ştefan Petriceicu a dăruit lui lane postelnicul un sălaş de romi, pentru *dreaptă şi credincioasă slujbă,* din *ţiganii ce se cheamă a doamnei.*
• În Suedia, arhiepiscopul protestant, conform izvoarelor istorice, a mustrat sever un pastor care a îndrăznit să înmormânteze creştineşte romi.
• În Franţa este emisă o nouă legislaţie anti-romă.
1674 • Femeile rome din Portugalia încep a fi deportate în coloniile portugheze din Africa, acţiuni care în timp devin un un fapt obişnuit.
1675 • Contele ungur Esterházy János a emis în epocă un document prin care acorda privilegii şi protecţie voievodului rom Veöreös Mihály, precum şi urmaşilor săi, respectiv Veöreös Györgyöt, Veöreös Istvánt şi Rigó Györgyöt.
1676^În Moldova romul Ciudin din Bârlad a împrumutat unui oarecare Postolache Pătraşcu suma de 35 de lei, pentru care luase ca zălog *un zapis al caselor.* Ulterior Postolache Pătraşcu a fugit din ţară, Ciudin reclamându-l domnului, care *au opritu casăli,* pe care păgubitul le-a vândut cu 35 de lei.
• Conform documentelor istorice, circa o treime din escadronul de dragoni al Suediei era alcătuit din soldaţi de etnie romă.
1678 • În spaţiul britanic, căpetenia romă Alexander Faa a fost ucisă într-o luptă derulată între ceata sa şi *Schawes la Romanno,* lângă Peebles. În urma disputei au căzut victime şi alţi membrii ai familiei Faa, respectiv soţia şi fiul său, unul fiind grav rănit, iar altul pierzându-şi viaţa. Vinovaţii Robin Schawe şi cei trei fii ai săi au fost judecaţi şi executaţi la Grassmarket în decursul acestui an.
1679 • În Transilvania, Şerban Comşut din Copăcel depune în faţa a doi nobili jurământul de investire ca voievod al romilor din Ţara Făgăraşului,

funcţ ie acordată nobilului român de către principesa Anna Bornemisza.
1682 • Ludovic al XIV-lea reafirmă politica sa anterioară faţă de romi, reiterând pedeapsa pentru aceaşi vină a fi *bohemes* sau *egyptiens*, în a sa *Déclaration du Roy contre les Bohèmes*. Barbaţii, conform legilor emise, riscau condamnarea la galere pentru modul de viaţă nomad, iar capetele femeilor trebuia rase şi, dacă persistau în modul lor de viaţă, erau pasibile să fie biciuite, marcate cu fierul înroşit în foc şi alungate din regat fără judecată. În decret se menţiona şi faptul că copiii romilor trebuiau trimişi în azile pentru orfani.
1683 • Un decret emis în Danemarca regelui Cristian al V-lea (1670-1699), interzicea marinarilor să transporte romi pe corăbiile lor, în caz contrar navele fiind confiscate de către autorităţi.
1684 • Un firman al sultanului otoman Mehmed al IV-lea(1648-1687) fixa impozitele romilor la 650 de asperi pentru musulmani şi 720 de asperi pentru creştini. Despre acest sultan cărturarul turc Evliya Çelebi, cunoscut şi sub numele de Derviş Mehmed Zilli, spunea că a colectat taxe şi de la romii decedaţi.
• Cronicarul ardelean Martinus Kelpius, se referă la romi în lucrarea *Natales Saxonum Transsylvaniae*, apărută la *Lipscae,* spune despre *ţigani că fac paradă cu artele lor magice*.
1685 • Portugalia regelui Pedro al II-lea (1683-1706) deportează romi de Brazilia, colonie portugheză la acea dată, în condiţiile în care conversaţia în limba romani era considerată o crimă, care se pedepsea cu deportarea.
• În Transilvania, în perioada 1685-1686, romilor din Braşov le-a fost anulată, de către autorităţi, libertatea practicării meseriilor, interzicându-li-se acestora creşterea oilor sau practicarea comerţului, fiind expropriaţi pe baza unor bănuieli vagi, *weil davon în Kriegszeiten Gefahr zu vermuten,* că s-ar ocupa cu spionajul şi ar pactiza cu inamicul în vreme de război. Romi puteau trăi din comerţul cu cai, din confecţionatul cuielor şi prestarea unor mici servicii de reparaţii, executate desigur în contul persoanelor de alte etnii.
1686 • Frederic Wilhelm, elector de Brandenburg (1620-1688), emite un decret conform căruia romilor le era interzisă practicarea de activităţi comerciale, de a presta diferite alte meserii sau de a avea un adăpost, scoţându-i practic din sfera socială.
• În Suedia regelui Carol al Xl-lea (1660-1697) este consemnată o schimbare bruscă şi radicală de atitudine a Biserici Luterane faţă de romi. Aceştia sunt acum acceptaţi de către biserică, copiii lor putând fi botezaţi.
• În Portugalia sunt consemnate primele deportări în grup a romilor în Brazilia de către autorităţile, în speţă în provincia Maranhao.
• În Spania regelui Carol al Il-lea (1665-1700) este emisă o nouă legislaţie antiromă ce prevedea separarea părinţilor de copii şi plasarea acestora din urmă în orfelinate, precum şi trimiterea bărbaţilor şi femeilor în ospicii separate
1687 • În Marea Britanie s-a desfăşurat nunta de la Camberwell, dintre Robert Hern şi Bozwell Elizabeth, conform actelor bisericeşti *dintreregele şi regina ţiganilor:The church register for St Giles în Camberwell records that on June 2 1687, King and Queen of the Jepsies [gypsies], Robt. Hern and Elizabeth Bozwell' were married there.*
• O lege antiromă în Norvegia prevede că romii trebuiau arestaţi,

proprietatea lor confiscată, liderii ucişi, iar restul expulzaţi. De asemenea erau prevăzute pedepse dure pentru cei cei care, sub o formă sau alta, i-au ajutat. Aceste decrete au rămas în vigoare până în 1845, moment în care legislaţia antiromă îmbracă o nouă formă. Legea prin care romii trebuiau arestaţi, iar bunurile lor confiscate şi liderii executaţi a rămas valabilă până în anul1845.

1688 • Un zapis relatează faptul că *întâmplându-se de s-au sfădit nişti ţigani,* cearta iscându- se între romii lui Neagu, fiul lui *Mâinea căpitan,* şi cei ai mănăstirii Căldăruşani, aceasta a degenerat, astfel că *fostu-s-au întâmplat primejdie unui ţigan al nostru de au lovit pre un ţigan al mănăstirii în cap şi dintr-aceia i se-au întâmplat acelui ţigan de au murit, ... deci neam tocmit de a noastră bunăvoie ca să-i dau ţigan de potriva ţiganului mănăstirii Căldăruşani şi am făcut cum am putut şi am dat un ţigan tânăr.*

• Electorul Wilhelm I de Brandenburg emite un edict conform căruia *nici ţiganii, nici negoţul lor* nu mai beneficiau de toleranţă. Bărbaţii riscau condamnarea la muncă silnică derulată la construcţii de forturi, femeile rome biciuirea şi însemnarea lor cu fier roşu, iar copiii preluarea lor de către autorităţi.

• În această perioadă habsburgii cuceresc vestul Ungariei de azi, momente în care romii pierd oportunităţile avute pe piaţa munci, în speţă livrarea de arme către armată sau prestarea de activităţi artistico-muzicale, numeroase cete de romi luând drumul Occidentului. Consecinţa migraţiei a fost reprezentată de numeroasele edicte şi impozitele crescânde, care-i afecta pe romi, precum şi de „vânătorile de ţigani" derulate în pădurile din vestul Ungariei.

• Sinodul catolic din 1688 cere preoţilor să-i persecute pe cei care nu sunt „buni creştini", respectiv pe romi.

1689 • În Franţa este consemnată încheierea procesului de deportare a unui grup de romi înspre coloniile americane, numărul total al celor afectaţi de deportare în trei ani ridicându-se la 32 de persoane. Practic Ludovic al XlV-lea hotărăşte comutarea condamnării la galeră a romilor care rămân în colonii.

• În Transilvania, principele Apafi a reconfirmat stăpânirea bo ierilor români din Recea şi asupra romilor de acolo. De asemenea Dieta fixează impozitele ce trebuiau plătite de meseriaşii romi.

• În Cehia este atestată descinderea romului fierar Stepân Daniel şi a familiei sale care a venit în urma unei tranzacţii imobiliare în Uhersky Brod. Conform recensământului efectuat în 1783 un total de 99 romi, respectiv 23 de familii, locuiau în împrejurimile localităţilor Uhersky Brod şi Uhersky Ostroh. Numele de familie răspândite printre romii din Moravia erau, în epocă, Daniel, Istvan, Malik şi Holomek. Romii de aici au fost ţinta unei reglementări legislative represive, care le interzicea să folosească limba romani şi să poarte haine tipice culturii romani.

1690 • În Transilvania, la Braşov o femeie a fost condamnată la decapitare în urma unui furt dintr-o casă, de aceiaşi pedeapsă fiind pasibil şi complicele ei rom, care făcuse o cheie, punând astfel în scenă furtul prin efracţie.

1691 • În domeniul lingvisticii, cercetătorul german Job Ludolf publică o listă de cuvinte din limba romani, redactând practic un mic dicţionar

latino-rom ce cuprindea 111 cuvinte. Hiob Ludolf, la rândul său, specialist în limba etiopiană, a demonstrat în lucrarea sa *Ad suam Historiam Aethiopicam antehac editam Commentarius (Francofurti ad Moenum)* falsitatea teoriei egiptene a originii romilor, însă percepţia colectivă despre aceste aspecte ale culturii rome nu s-a schimbat. Deşi omul de cultură german, după analizarea celor 39 de cuvinte în romani, nu a confirmat faptul că romii au origine indiană, a reuşit totuşi să demonstreze falsitatea tezelor origini etiopiene, egiptene, slave sau tătare a romilor, afirmând că aceştia nu sunt înrudiţi cu nici unui popor european.

1692 • În Imperiul Habsburgic al împăratului Leopold I (1658-1705) în provincia Carinthia, romii sunt atestaţi la Villach.

1693 • În Moldova Alexandra Buhuşoaia a donat mănăstirii Răducanu de la Ocnă un sălaş de romi, fiindcă egumenul făcuse pietre pentru mormântul fetelor ei înmormântate acolo.

1694 • Pe teritoriul Cehiei contemporane, în perioada 1694-1763, au avut loc nu mai puţin de 527 de cazuri în care romii au fost condamnaţi la diferite pedepse, respectiv la spânzurătoare, la tăierea urechilor, la biciuire sau la exilare, iar în condiţiile în care erau prinşi pentru a doua oară pe teritoriile cehe, chiar şi femeile erau condamnate la pedeapsa capitală. Din anii '40 ai secolului al XVIII-lea, pedeapsa putea consta şi în condamnarea la muncă silnică, deţinuţii romi participând astfel şi la construirea diverselor cetăţii. Copiii erau luaţi din sânul familiilor lor şi daţi înspre creştere populaţiei nerome, acţiuni derulate cu predilecţie în Boemia, situaţia romilor în Moravia fiind oarecum mai favorabilă habitatului. De menţionat faptul că numele comune ale romilor cehi din Boemia erau în epocă Ruzicka, Charvât sau Petrzilka.

1695 • În Braşov călăul Marcu a fost decapitat în acest an, fiind vinovat de săvârşirea mai multor crime. Practic datorită conceptului de impuritate al epoci care afecta călăul, determinând excluderea socială a acestuia, cea ce a făcut ca în oraşele transilvănene, la fel ca în Apus, să apară adevărate „dinastii“ de călăi, călăii Braşovului întâmpinau mari probleme în a-şi găsi soţii şi ajutoare în sinistra meserie, de multe ori consoartele şi aghiotanţii fiind luaţi cu forţa. Astfel, acest călăul Marcu conform documentelor epoci a adus-o în casa lui cu forţa pe fiica romului Dumitru cu care a făcut un copil, cei care au depus mărturie susţinând că femeia a fugit în secuime de frica călăului, lăsându-şi copilul pe mâinile acestuia. Conform martorilor mama fugarei a încercat fără sorţi de izbândă să obţină custodia nepotului, căruia i s-a pierdut urma, nemaiştiindu-se ce s-a întâmplat ulterior cu micuţul. O altă acuzare în procesul călăului Marcu a fost formulată lui Ion temnicerul, care a susţinut că Marcu l-a luat aghiotant cu forţa pe romul Gologanul, *târându-l în coliba sa,* unde *l-a torturat şi i-a tăiat urechile.* Ulterior pentru că Gologanul nu săpase bine groapa, în care trebuia pusă ţeapa, cu ocazia unei execuţii, călăul *l-a bătut pe acesta cu o secure peste piept şi între umeri încât nu mai putea să se ridice în picioare şi doar se târa pe pământ, iar după trei zile a murit.*

• Monarhul spaniol Carol al II-lea de Habsburg (1665-1700) emite o lege conform căreia romii şi bunurile lor trebuiau recenzaţi, fiindu-le interzisă deplasarea în târguri. Mai mult pentru mobilitate spaţială aveau nevoie de un act oficial. Legea prevedea sedentarizarea lor forţată în localităţi cu

peste 200 de locuitori, unde însă nu puteau locui compact, în propriile lor cartiere, ci risipiţi printre majoritari, tocmai pentru a fi asimilaţi mai uşor.
• În Imperiul Otoman se estima că trăiau circa 45.000 de romi, dintre care doar 10.000 erau mahomedani. Uniformizarea impozitări romilor a făcut ca musulmanii să nu mai fie favorizaţi de către autorităţile turce din perspectivă religioasă, romi fiind practic excluşi din categoria "bunului musulman".
• În acest an a avut loc asediul de la Namur, în timpul războiului anglo-francez, eveniment pus în legătură cu stabilirea romilor în Yetholm. Astfel acestă variantă a explicării venirii romilor în Yetlom susţine că o persoană de etnie romă, cu numele de Young, a salvat viaţa căpitanului britanic David Bennet, care a deţinut proprietăţi în Yetholm. Drept recunoştinţă ofiţerul în cauză a construit case pentru romi la Yetholm, pe care le-a închiriat noilor veniţi. Murray în lucrarea sa *The Gypsies of the Border,* publicată în 1875, prezintă o altă variantă a descinderii romilor în Yetlom, în care reapare însă familia Bennet. Astfel, sir William Bennet avea un cal de rasă, furat de către un grup de iacobiţi care mergeau în sud în 1715. Sir William a însărcinat cu recuperarea calului buclucaş un rom din neamul Faa. Recuperarea cu succes a calului a determinat acordarea permisiunii romilor Faa să se stabilească în Kirk Yetholm. Oricum romii de aici au fost avantajaţi de faptul că trăiau în zona de frontieră, în comparaţie cu cei aflaţi în zone centrale, în caz de pericol putând dispărea peste graniţă până când situaţia revenea la normal. Rivalităţile dintre romii din acest areal a degenerat de multe ori în bătălii grave, procesele în care se judecau crime fiind numeroase, fapte petrecute în special între membrii aceluiaşi clan. Întâlnirile lor, la diverse târguri, se încheiau adeseori cu violenţe, dovadă luptele de la St. James, de la târgul de la Kelso, de la Earlston Fair şi de la St Boswells Fair, evocate de către presa locală a timpului. Pastorul John Baird, implicat activ în viaţa romilor, îi descria la 1841 pe romii din această regiune ca având tenul închis, ochi negri, cu anumite caracteristici hinduse considerând că familia Faa după toate probabilităţile a fost prima care s-a stabilit în Yetlom. Numărul lor în 1797 a fost estimat la 50 de persoane, crescând în 1816 la 109 indivizi de etnie romă. Pe de altă parte, populaţia romă din sudul Scoţiei, s-a bucurat de protecţia familiei Roslyn, care le-a permis să îşi ridice o tabără în apropiere de castel. Romii din nordul Angliei, din Newcastle-upon-Tyne şi Cumbria , care se reunesc anual la Appleby Horse Fair, se pare că sunt înrudiţi cu cei din comunităţile nomade din Scoţia, care trăiesc în zonele de la frontiera sudică.
1696 • În Moldova, domnitorul Antioh Cantemir semnala într-un act domnesc că episcopul ţării, tot clerul şi chiar boierii, nu-şi mai puteau stăpâni robii din cauza impozitelor mari cerute de domnie, dregătorii domneşti luându-le abuziv *cai de olac,* şi obligându-i să facă *podvoade,* deşi *ei acel obicei n-au mai avut*
• Sultanul turc Mustafa al II-lea (1695-1703) dispune aplicarea unor norme în urma cărora romi să renunţe la modul de viaţă, aflat în neconcordanţă cu principiile islamului.
1697 • În imperiul romano-german, un edict, emis în acest an de către împăratul Leopold I, prevedea faptul că romii erau *vogelsfrey,* adică în afara legii. Astfel oricine putea să-i omoare, uciderea romilor nefiind

considerată o crimă. În condiţiile în care romii se situau în afara protecţiei juridice este lesne de imaginat problemele cu care aceştia s-au confruntat. Oricum, cel puţin în Cehia, parte integrantă a imperiului, romii au trecut printr-o dură perioadă de persecuţie. La graniţele Cehiei, au fost instalate panouri de avertizare cu afişarea diverselor pedepse pentru romii care intră în Boemia.

• În Transilvania cronicarul german Valentino Frankio a Frankenstein, a publicat *Origines Nationum & praecipue Saxonicae în Transylvania,* lucrare în care scrie şi despre romi şi modul lor de viaţă.

1698 • Contele Esterházy Ferencemite un document în care se referă la modalităţile prin care romii neascultători ar trebui prin pedepse disciplinaţi.

1700 • În Transilvania vreme de 86 de ani, conform cercetătorului Adalbert Gebora, autor în 1932 al unei teze de doctorat despre situaţia juridică a romilor ardeleni, a fost introdusă robia în rândul romilor. *Intervalul de la 1700 până la 1786 se distinge în mod deosebit de toate celelalte momente importante cu privire la ţigani. În acest timp, strict limitat, cade robia ţiganilor. Nici înainte, nici în urma acestei lunii de demarcaţiune temporală, numai avem a face cu fenomenul pomenit. Proprietarii robilor sunt patricienii, familii bine situate, cari puteau să-şi permită luxul de a hrăni pe mai multe persoane. Primul contract de robie, din 11 Februarie 1712, este un act solemn săvârşit în faţa judecătorului regal şi a trei juraţi din scaunul Noerichului:*

„Mi Varga Mihály Királi Biro, Gores János, Rhener András, Schemel János Becsületes Ujegyhăz széknek Esküt személyei tudtára adunk praesentis testimonii tenore az kiknek illik mindeneknek, mely modon în hoc anno 1712 die vero 11 Febr. Nemzetes Breckner Mihály ur eö kegyelme, fen nevezett becsületes széknek mostani érdemes szék birája nekünk appenálvánm s-tudtunkra adván hogy ö kegyelme a nemes és nemzetes Bürkösön lakó Máté Ferencz ur ö kegyelmével egy oenye Balucz nevü jubbágya iránt debito modo contrahált conveniált és azon emlitett oenye Balcucz ért 30 forintakat vette meg ö-s-s örökes jobbágyul pro se succesoribus suis utriusque sexus mely eladás és vevés felöl is az meg irt tundi illik az eladó és megvevö nemzetes személyek közt absque ullo circumventione és szabat jó akaratból, tött kontraktusnak tenore ilyen képen következik. Recognosco per praesentes quod în hoc A 1712. Die 11 Febr. Levén nekem Ujekyás székben Ujegyházon egy Anye Balucz nevü jobbágyom, mellyet, is adtam Ujegyházon lakó nemzetes Bnreckner Mihály uramnak felyebb meg emiltett Anye Baluczat ö kegyelme birása örökesen fiúról fiura melyröl adom kezem irásomat pro futuro testimonio, szokatt pecsétemel meg eröhitvén.

Datum în Ujegyház Ao et Die quapraesupra (ss.)

Correcta per me Forgarsi Daniel (ss.) Mae Ferencz (ss.) (ss.) (ss.)

Ezeknek nagyobb bizonysárára és helyetsygyre fen emlitett Nemez es Nemzetes Máte Feréncz úr ö kegyelme mü élötvevén magára s-sucussors cum obligatione ad refusionem omnium causandarum expensarul et fatigiorum azért miis fellyeb meg irt nevezett szemelyek ezén contraktualis, és obligationalis levelet, ad requisitionem praefati Dni Emptoris praesenti nostru testimonio de verbo ad verbum futura procautela inseralunk és az becsületes széknek pecsétvel coroboráltunk.”

• În spaţiul britanic, *regele ţiganilor* Iacob Rewbrey, de la biserica *Saint Margaret,* Westminster, a fost judecat la Old Bailey pentru jaf la drumul mare. Acesta a fost practic acuzat ca a fUrat de la Sellers Rebecca, trei inele din aur şi bani, în luna ianuarie a acelui an: *one Rebecca Sellers, near the High way,(...) taking from her 3 Gold-rings, and 9 s. în Money.* Juriul la găsit vinovat de fUrt, nu însă şi de jaf, judecătorii ajungând la concluzia că victima a fost păcălită: *It appeared that he juggled tricked her out of it. Regele* rom a fost condamnat la deportare. Tot la finele acestui secol al XVII-lea în Ţara Galilor s-a născut un alt *rege al romilor*, în persoana lui Abraham Wood, un lider important al romilor, printre ai cărui descendenţii se numără muzicieni care au contribuit la păstrarea tradiţiilor muzicale vii, renegate în perioada aşa-numitei Renaşteri metodiste. Unul din urmaşii lui Wood a fost harpistul reginei Victoria, un alt descendent de-al său fiind şi celebrul harpist tradiţ ional *welsh* Nansi Richards.
• În Franţa, o serie de decrete emise începând cu acest an, într-o primă fază între anii 1700 şi 1716, iar într-o a doua etapă în intervalul temporal 1720-1722, face ca în Lorraine, romii să fie pedepsiţi pentru cerşetorie şi vagabondaj. Pedeapsa pentru aceste fapte era exilul, a doua infracţiune fiind pedepsită mult mai sever prin *gulere de fier, înfierare şi izgonire.* Oricum prezenţa romă rămâne consistentă în Franţa, unde cei mai mulţi trăiau în zona Marsiliei unde romi au organizat adevărate vânători de pisici, se pare considerate intrinsec delicatese culinare, care nu intrau sub incidenţa tabuurilor alimentare rome. Romii nu consumau de exemplu carne de cal, percepută ca fiind impură, prin prisma percepţiei în stil propriu a relaţiei pur-impur, fundamentală în clădirea mentalului colectiv rom.
• În Moldova este atestat, până în anul 1714, când este desfiinţat de către domnitorul fanariot Nicolae Mavrocordat, aşa-zisul *ţigănărit,* care consta în plata a *doi galbeni pe fiecare cap de ţigan.* Nicolae Mavrocordat (1680-1730) a fost domnitor în Moldova de două ori, între 1709-1710 şi între 1711-1716 şi tot de două ori domnitor al Valahiei, între 1716-1716 şi între 1719-1730. Conform unui hrisov, emis în anul 1757, *ţigănăritul* este totuşi atestat şi perioada domniei lui Constantin Racoviţă, domn în Moldova între 1749-1753 şi 1756-1757, iar în ţara Românească între 1753-1756 şi 1763-1764.
• Apare lucrarea lui Johannes Graffius, *Disputationem Transilvania, Altdorf* în care autorul se referă şi la specificul şi situaţia romilor.

V. Secolul al XVIII-lea şi tentaţia exterminării sau asimilării prin integrare forţată a romilor

Dintre multitudinea de aspecte şi evenimente istorice care au amprentat secolul al XVIII-lea se impune să amintim afirmarea Iluminismului, Războiul de şapte ani (1754-1763), Absolutismul luminat, instaurarea regimului fanariot în Ţările Române la 1711-1716, ocuparea Banatului de către austrieci după pacea de la Passarowitz din 1718, războaiele dintre Hohenzollerni şi Habsburgi, conflictele dintre austrieci şi turci, războaiele ruso-turce (1768-1774 şi 1787-1792), Războiul de Independenţă american (1774-1783), Revoluţia franceză (1789-1799) şi războaiele dintre francezi şi puternice coaliţii europene, precum şi afirmarea lui Napoleon Bonaparte. Cert este că istoria secolului XVIII este cu mult mai complicată decât ar lăsa să întrezărească înşiruirea anumitor evenimente istorice. În acest context istoric complex, în multitudinea de tendinţe existente la nivelul percepţiei statului şi societăţii faţă de romi, se remarcă dorinţa autorităţilor de a-i sedentariza şi implicit de a-i asimila, prin implementarea valorilor şi modului de viaţă al majoritarilor, scopul nedisimulat al statului adept al unor astfel de politici nefiind unul disimulat, ascuns, ci dimpotrivă etalat şi explicat ca pe un fapt eminamente pozitiv, util subiecţilor, indisolubil legat de modernizare şi de evoluţie.

1701 • Din acesta an datează lucrarea cărturarului Christian Thomasius, *Vom Laster der Zauberei,* ulterior aparând şi *Über die Hexenprozesse,* în anul1712. Printre altele, demn de menţionat faptul că Christian Thomasius depăşeşte limitele raţiuni trasate de superstiţii, considerând că nu există dovezi care să demonstreze contractul dintre vrăjitoarele rome şi diavol, această percepţie fiind indisolubil legată de superstiţii. Dintre etichete reţinem *cunning folk,* respectiv poporul subversiv,*segensprechern* (proslăvotori), *Wahrsagern* (ghicitori), *teufelsbannern(exorcişti), teufelsbeschworern* (încantatori ai diavolului), *teufelsmänner* (oamenii dracului), *zauberern* (magicieni) sau *zauberische leute* (popor magician).
1702 • În spaţiul britanic, în perioada reginei Ana (1702-1714), din 1707 regină a Marii Britanii, romul Robert Faa a fost *Maestru în Loja Masonică de Kelso,* clanul Faa, respectiv Fa, Faas, Faals, Faw, Faley sau Falla fiind unul influent în spaţiul britanic. Casa de comerţ Falls de la Dunbar, a fost atât de mare încât să aibă mai multe conexiuni în porturile din Marea Baltică şi Marea Mediterană, fiind şi locul unde unele dintre cele mai bune familii i-au trimis pe fiii lor pentru a fi iniţiaţi în tainele comerţului. Aceşti Falls au susţinut faptul că la origini erau din Yetholm. De asemenea un George Faa a fost şi el *Maestru al Lojei Masonicea Sfântului Ioamn* Kelso la începutul anilor 1700, iar Henry Faa a fost un personaj influent şi temut în epocă.
1704 • În Transilvania, principele Francisc Rákóczi al II-lea (1704-1711) a consolidat drepturile feudale ale nobilimi asupra romilor, numind şi un voievod peste romii ardeleni, cu scopul de alimita, pe de o parte, abuzurile nobililor asupra romilor, iar pe de altă parte pentru a diminua infracţiunile comise de către aceştia, la aceste aspecte referindu-se contele Esterházy Ferenc, într-un document redactat şapte ani mai târziu *:Az vajdaság alatt czigányságnak penig keményen parancsoltatik, hogy említett Pápaji Mihály vajdájokat illendőképpen megböcsüljék, mindenekben tüle*

függjenek, őneki engedelmeskedjenek. Másképpen aki ez ellen cselekszik, tapasztalhatóképpen való kemény büntetést el nem kerüli.

1706 • Împăratul austriac Leopold I emite un nou edictprin care declară romii în afara legii şi le interzice să intre pe domeniile Habsburgilor, suveranul poruncind prevenirea romilor dornici să intre în cadrul statului său prin anunţuri, respectiv *taffeln.* Aceste anunţuri scrise trebuiau înlocuite de imagini şocante, cu romi mutilaţi, utile în condiţiile în care romii în general erau analfabeţi.

• În Moldova, domnitorul Antioh Cantemir (1695-1700 ; 1705-1707) emite un hrisov prin care îl eliberează pe romul Ştefan din robie. Egumenul mănăstirii Precista Răducanu a fost păgubit de Radu *ţiganul,* care îngrijind caii mănăstirii a recunoscut că „au pierit un cal" evaluat la 40 de lei: *Deci tâmplându-se de au pierit acel cal m-au apucat părintele să plătesc calul mănăstirii, deci eu neavând nici o putere să plătesc calul, m-am dat vecin mănăstirii,* Radu renunţând la libertate în schimbul datoriei faţă de egumen pentru calul mort.

1707 • În Moldova, Mihail Racoviţă a dăruit marelui spătar Ilie Enache un grup de robi domneşti, care au fugit în Ţara Românească, aduşi de acolo *cu multă cheltuială,* când fusese *în pribegie.*

1708 • În Moldova, la vornicii de Bârlad a venit cu o carte domnească ţiganul Lupaşcu, pentru o casă făcută de el în acest oraş, fiind în litigiu pentru ea cu Toader abagerul, care susţinea că locul era al său, deoarece la cumpărat de la Baboi *ţiganul*, martorii susţinând că locul nu era al lui Baboi, astfel că *încapi ţiganul să vânză, că ţiganul n-are moşii.*

• În Marea Britanie, conform informaţiilor din Langdale's "Topographical Dictionary of Yorkshire", din 1822, moare James Bosvill (Boswell), *rege al ţiganilor,* fiind îngropat în Rossington, lângă Doncaster în Yorkshire în curtea bisericii: *În the church yard, was a stone, the two ends of which are now remaining, where was interred the body of James Bosvill the King of the Gypsies, who died January 30, 1708. For a number of years, it was a custom of Gypsies from the south, to visit his tomb annually, and there perform some of their accustomed rites; one of which was to pour a flagon of ale upon the grave* .În Langdale's „Topographical Dictionary of Yorkshire" se specifică faptul că, pentru o îndelungată perioadă de timp, mormântul său a devenit loc de pelerinaj al romilor, care i-au vizitat anual mormântul, romii efectuând cu ocazia vizitelor unele dintre ritualurile lor specifice, cum ar fi turnarea unei carafe de bere pe mormântul regelui, similar cu ritualul *stalling the rogue* menţionat de către Thomas Harman în *The Beggars Bush* şi în *Bampfylde Moore Carew.* Legendele spun că Boswell a trăit în *Sherwood Forest,* ajutându-i pe romi sau că mormântul său a fost deschis la câteva luni după înmormântare, astfel că pisica sa neagră a putut fi îngropată împreună cu el, fantoma unei pisici apărând la biserica Sf. Michaels din regiune. În cea ce priveşte pelerinajul anual la mormântul regelui rom,acesta este consemnat mai bine de un secol. Mormântul lui Boswell este acum acoperit cu muşchi, putându-se însă citişi azi cuvintele *regele ţiganilor.*

• În Danemarca regelui Frederic al IV-lea (1699-1730) a fost emisă o lege conform căreia pedeapsa cu moartea pentru vina de a fi rom, este înlocuită cu exilarea totală a acestora. De asemenea noua legislaţie prevedea amenzi pentru oricine angaja etnici romi.

1709 • În Palatinat este atestată în acest an introducerea la frontieră a panourilor care interzicea accesul romilor în imperiu, scenele cu ţigani biciuiţi având menirea de a descuraja tentativele de descindere în interiorul graniţelor statului a cetelor de romi.
• Într-o reuniune a districtului Rinului Superior din Imperiul romano-german s-a decretat deportarea romilor.
• Oraşul Frankfurt pe Main, emite la rândul său un decret anti-rom, care afecta şi copiii romilor.
1710 • Împăratul habsburgic Joseph I (1705-1711), fiul cel mare al împăratului Leopold I,rege al Ungariei, din 1687 de la vârsta de nouă ani, şi rege al Germaniei, din 1690, a emis un edict împotriva romilor, în care comanda ca toţi bărbaţii adulţi să fie spânzuraţi fără judecată, iar femeile şi copiii să fie biciuiţi, mutilaţi şi alungaţi pentru totdeauna din imperiu. În actuala Cehie mutilarea se făcea diferenţiat, în funcţie de provincie, astfel că în Boemia, vinovaţilor de apartenenţă la etnia romă le era tăiată urechea dreaptă, iar în Moravia urechea stângă. Aceste mutilări permiteau autorităţilor identificarea romilor şi arestarea lor a doua oară. Cazarea sau întrajutorarea romilor se pedepsea cu până la şase luni de muncă forţată. Edictul a încurajat autorităţile locale să vâneze romii aflaţi pe domeniile lor. Rezultatul a fost uciderea în masă a romilor.
• Fondatorul dinastiei de Hohenzollern, principele Frederic, elector de Brandenburg, reînoadă şirul legislaţiei anti-rome din cadrul imperiului romano-german, emiţând un nou set de legi represive la adresa populaţiei rome, care devine indezirabilă în cadrul statului amintit.
• În Moldova ajunge domnitor pentru a doua oară cărturarul Dimitrie Cantemir (1693 ; 1710-1711), care susţine în scrierile sale că romii nu au *altă meserie în afară de fierărie şi lucratul aramei;suprema lor virtute este furtul şi lenea,* în fond o opinie stereotipă, cu o largă răspândire în epocă. Domnitorul moldovean s-a referit şi la *ţiganii cei cu mulţi copii* în scrierile sale, romi care *sunt împrăştiaţi ici şi colo în toată Moldova şi nu există boier să nu aibă în stăpânirea sa câteva sălaşe de-ale lor. De unde şi când a venit acest neam în Moldova? Nu ştiu nici ei înşişi şi nici nu se găseşte nimic despre ei în cronicele noastre. Toţi ţiganii, din toate ţinuturile, au acelaşi grai amestecat cu multe cuvinte persieneşti şi greceşti.* Tot în Moldova, boieroaicaTudosca, soţia răposatului medelnicer Moţoc, a dat un zapis în favoarea unei roabe rome, prin care acesteia i s-a permis să se răscumpere, împreună cu familia, respectiv *cutoată seminţia ei,* cu suma de 30 de lei.
• În Ratzeburg, principele Adolf Frederick de Mecklenburg-Strelitz emite la rândul său o legislaţie anti-romă care lovea puternic în familiile de romi ai căror copii de sub 10 ani erau luaţi de autorităţii şi daţi familiilor sedentarilor pentru a fi crescuţi şi educaţi corespunzător. Conform măsurilor represive romii care puteau muncii riscau condamnarea la munca silnică pe viaţă, iar cei inapţi la asemenea munci erau biciuiţi, marcaţi, expulzaţi şi executaţi în condiţiile în care reveneau în ţară.
• După acest an 1710, nobilimii maghiare i se acordă mână liberă în administrarea afacerile interne, fapt care duce la modificarea sistemului fiscal, care impune romilor plata unui impozit anual pe teritoriul Ungariei, romi obţinând astfel, indirect, calitatea de cetăţeni.
1711 • În Moldova, soţia lui Dimitrie Cantemir îndeamnă într-o scrisoare

pe jude Constantin să strângă repede *dajde de pe ţiganii ce-s la ceata lui,* câte doi unghi de „ţigan”, *însă carii ar fi mai cu prilej să dea mai mult, iar carii ar fi mai săraci să dea mai puţin.* Tot în Moldova, într-un document se menţiona, cu ocazia unei vânzări de romi robi, că *i s-au căzut dumisale să-l cumpere fiindu-mi nepoată de vară primară*, la o astfel de tranzacţie având întâietate *rudele de mai aproape*.

• Un decret emis la Frankfurt pe Main prevedea bătaia cu vergile, marcarea cu fier înroşit în foc şi alungarea romilor care îndrăzneau să stea mai mult de patru săptămâni în aceste teritorii interzise lor.

• Regele Poloniei August al II-lea de Saxa (1697-1706; 1709-1733), respectiv electorul Frederick Augustus principe de Saxonia (1694-1733)permite,prin lege, reprezentanţilor autorităţi statului polonez să-i împuşte pe romii care opuneau rezistenţă la arestare.

• Pe teritoriul actualei Slovacii s-a născut într-o familie de muzicieni, în localitatea Sajógömör, în prezent Gemer, Panna Cinka, celebră violonistă romă. Tatăl ei a fost un muzician la curtea principelui Francisc Rákóczi al II-lea, violonista studiind muzica la Rozsnyó (azi Roznava). Legendele susţin că artista cânta la vioară încă de la vârsta de 9 ani. Căsătorită cu un muzician rom fierar, după 1725, Cinka şi-a format o trupă de muzicanţi, alături de soţul şi fraţii ei, devenind faimoasă pentru abilitatea cu care stăpânea vioara. Trupa a concertat în străinătate şi a fost invitată să cânte pe la curţile nobililor. Tatăl şi fraţii ei se spune că sunt autorii lui *Rákóczi-induló.* Mamă a cinci copii, patru băieţi şi o fată, Panna Cinka a murit în anul 1772 şi a fost îngropată în Gemer, însă mormântul ei a rămas necunoscut. Mulţi scriitori maghiari şi compozitori, cum ar fi Jókai Mór, Zoltán Kodály sau Endre Dózsa au adoptat-o ca personaj al operelor lor.

1712 • În Transilvania, romul Oenye Balucz a fost cumpărat de către Michael Breckner, din 1724 von Bruckenthal, de la nobilul Máté Ferencz din comuna Bürkös, cu suma de 30 de florini. Conform contractului, descendenţii romului, băieţi şi fete, deveneau robi ai noului stăpân.

• În Moldova, Nicolae Mavrocordat a dăruit mănăstirii Trei Ierarhi un *sălaş de ţigani* precizând că *s-au scos din ceata lui Ganea giudele*.

1713 • În Marea Britanie este emisă o lege care pedepseşte pe cei care se comport şi trăiesc precum „ţiganii”, practicând cu vicleşug vrăjitoria. Astfel se precizează că *persoanele ce se dau drept ţigani sau pribegesc după obiceiul şi forma falşilor egipteni sau pretind că posedă arta de a judeca caracterul după fizionomie, arta chiromanţiei sau cărora le place arta vicleşugurilor, care pretind că ştiu să ghicească norocul, cărora le plac născocirile fantastice ori se folosesc de dibăcie sau jocuri şi activităţi ilegale,* trebuiesc pedepsite drastic. Sunt recomandate razii frecvente pentru depistarea şi pedepsirea prin biciuire a vagabonzilor, haimanalelor şi cerşetorilor. Acest decret este primul în care este utilizat termenul de *ţigan* de autorităţi.

1714 • În Moldova, Nicolae Mavrocordat a desfiinţat ţigănăritul, arătând că încasase acest impozit pentru *nevoile ţării* şi cu toate că ţara mai era încă *la mare greutate, ca o corabie ce se află în mijlocul mării, cuprinsă din toate părţile de valuri holburate şi fără linişte,* a hotărât să-l desfiinţeze.

• Mitropolitul Ţării Româneşti a interzis preoţilor să mai binecuvânteze

cununiile dintre oameni liberi şi robi, în condiţiile în care persoana căsătorită cu un rom rob îşi pierdea la rândul ei libertatea.
• Comercianţii britanici au solicitat *Consiliului Privvy* acordarea permisiuni de a livra suplimentar sclavi romi în Caraibe.
• O legislaţie anti-romă emisă de autorităţile arhiepiscopatului din Mainz, citită şi expusă în locuri publice pentru a fi cunoscută şi de către sedentari şi de către nomazi, prevedea ca romii să fie executaţi fără proces, pe motiv că modul lor de viaţă este în afara legii, iar femeile şi copii biciuiţi, arşi cu fierul înroşit în foc şi fie închişi pe viaţă în aziluri destinate săracilor, fie alungaţi, în acest sens fiind folosită conform recomandărilor legi forţa coercitivă a soldaţilor pentru a se evita ascunderea cetelor prin păduri. Groaznicele suplicii suportate de romi au inclus tortura cu fierul de călcat fierbinte,care a afectat şi femeile sau copiii de origine romă. Istoricul Scott Mekfi menţionează că în statele germane, între secolele XV-XVIII, au fost adoptate 148 de legi anti-rome, diferenţele manifestându-se la nivel de formă, nu şi de fond.
• În imperiul habsburgic, muzicanţii romi sunt înregistraţi în actele oficiale emise de către instanţa de judecată din Esterhaza, ei având misiunea de a însoţi şi distra cu reprezentaţiile lor artistice soldaţii.
• În Scoţia două femei au fost condamnate la pedeapsa capitală pentru „vina” de a aparţine etniei rome, se pare ultima execuţie cunoscută de acest tip.
• În Olanda un edict din acest an a interzis cetăţenilor săi să găzduiască etnici romi. Se cuvine menţiunea că în 1581 s-a creat Republica celor şapte Provincii Unite ale Ţărilor de Jos, care a rezistat până în 1794, fiind o importantă putere maritimă şi economică în secolul XVII, numit şi „secolul de aur”. Între 1794-1806 ia naştere Republica Batavă, clientelară Franţei.
1715 • În Marea Britanie un grup de zece romi au fost deportaţi în colonia americană Virginia, respectiv William Walker, Patrick Faa, Mabel Stirling, Mary Faa, Jean Ross, Elspeth Lyndsey, Joseph Wallace, John Fenwick, Jean Yorkstone, Mary Robertson, Janet Wilson şi Janet Stewart. Grupul a fost judecat la Jedburgh, fiind găsit vinovat pentru vina de a fi egipteni, hoţi, vagabonzi şi vrăjitori. Pedeapsa a fost exilarea în plantaţiile din America, cu excepţia lui Janet Stewart, care a fost biciuită prin Jedburgh, şi apoi a stat pentru un sfert de oră cu urechea stângă bătută în cuie. Ceilalţi romi au fost expediaţi la Glasgow în căruţe şi reţinuţi în Tolbooth, până când au putut fi expediaţi peste ocean. Noile plantaţii din Jamaica, Virginia şi Barbados au fost în epocă folosite ca locaţii adecvate transportului de deportaţi, a căror şanse de revenire erau minime
• În Scoţia, trei bărbaţi şi două femei,de etnie romă, au fost spânzuraţ i în Edinburgh.
• În acest an este atesta termenul de *jenische,* în contextul unei referiri la un jargon vienez *Jenischhaus* într-o listă de cuvinte. Friedrich Kluge în 1901 a declarat, că termenul se referă la un tip de comunicare indisolubil legat de lumea infractorilor, a delincvenţilor. A doua menţiune datează din 1716, termenul fiind şi de data aceasta asociat cu hoţia şi lumea subterană. Din 1793 datează un prim text în care apare cuvântul *Jeni,* în contextul unei referiri la grupuri de „călători”, respectiv la romi, autorul textului rămânând anonim. Acesta descrie un grup de indivizi aflaţi la

periferia societăţii, o ameninţare la adresa ordinii şi linişti publice, *o armată de multe miide Jaunern,* şi anume hoţi, tâlhari, cerşetori, vagabonzi etc., vorbitori ai unei limbi necunoscute. Ulterior termenul este transferat total culturi romani, prin *jeni,* înţelegându-se în prezent nomazi romi. În 2001 în Elveţia şi Germania din 35.000 de *călători,* sedentari sau nu, aproximativ 20.000 erau *jeni.* În 2006 un reprezentat al Consiliului Federal Elveţian estima numărul romilor de la *25.000 la 30.000 de persoane,* fără a indica proporţia de *Jenischen.* Anterior, conform studiilor efectuate în anii‘70 şi ‘80 *aproximativ 90% din Jenischen sunt artişti fără nici o instruire formală,* iar cei mai mulţi dintre ei au activat ca artişti independenţi sau într-un mic circ. Deşi majoritatea aveau o locuinţă fixă, aceştia au suferit de pe urma condiţiilor neadecvate de locuit, trăind în ghetouri.

• În Portugalia, conform unei legislaţii antirome, reprezentanţii etniei sunt condamnaţi la muncă silnică, respectiv la executarea unor lucrări publice.

1717 • În Moldova,robul Leontie a fost judecat fiind acuzat că împreună cu alţi „vicleni” au săvârşit *jacuri şi prăzi,* fiind condamnat *la pierzare după fapta lui, cu moarte groaznică,* însă pentru că a prădat şi Episcopia Romanului a devenit robul acesteia împreună cu toată familia sa.

• În Braşov, călăul Simon a pierit tras pe roată după ce a fost găsit vinovat de uciderea unei fecioare, al cărei sânge, conform documentelor, l-a vândut unor evrei. După Simon funcţia de călău i-a revenit lui Bâţă din Făgăraş, care a activat în Braşov doar doi ani, fiind urmat de fiul său Gligore, care la rândul său a fost ucis de tatăl său vitreg, pe nume Palko, ajutat se pare chiar de către mama victimei, pe nume Neaga.În urma unei anchete derulate de autorităţile braşovene în 1719, ajutorul de călău Istok a oferit informaţii interesante în cea ce priveşte modul de transmitere a funcţiei de călău în cadrul dinastiei călăilor braşoveni. Astfel, acest Istok susţinea că, după ce călăul Bâţă a murit din cauze naturale, Gligorea preluat slujba cu acceptul mamei. Noul soţ al mamei Palko s-a dus cu Gligore pe câmp să jupoaie un măgar mort, ulterior Gligore dispărând fără urmă, fapt cei-a permis lui Palko să devină călăul Braşovului. Conform anchetei nepotul noului călău, pe nume Dodoc, a fost văzut purtând obiecte vestimentare ale lui Gligore, în speţă dolmanul şi cizmele dispărutului, pe care acesta le avea când ieşise în câmp cu tatăl său vitreg. Cert este că ancheta s-a împotmolit din lipsă de dovezi, însă a fost reluată în 1720, când Neaga lovită de Palko, a ieşit din colibă şi a strigat în gura mare: *Câine, dacă fiul meu ar fi fost aici nu m-ai fi lovit, ce-au făcut oamenii tăi cu el?.* Întrebată de autorităţi la ce „oameni” s-a referit, Neaga a susţinut că era vorba de *nişte ţigani de şatră, Grancea, Kempul, Dodoc şi alţi câţiva.* Neaga a spus anchetatorilor că Gligore a murit de ciumă, fiind îngropat lângă casă de Istok împreună cu alţi doi romi, văduva lui Bâţă negând că ar fi uneltit cu Palko pentru a-şi ucide fiul. Pe de altă parte în documentele oficiale ale anchetei mai este consemnată o mărturie conform căreia Palko, aflat în drum spre cârciumă, alături de Neaga, Necula şi Dodoc, ar fi spus că trebuia să scape de Gligore, *pentru că este mai bine să ne bucurăm noi de bucata lui de pâine,* dispariţia călăului Gligore rămânând un mister neelucidat de anchetatori.

• În Spania, regele Filip al V-lea de Bourbon (1700-1724)stabileşte prin lege patruzeci şi unu de localităţi ca opţiuni de sedentarizare pentru romi,

care, în caz contrar, riscau între şase şi opt ani de galeră, pentru femeile rome pedeapsa ce trebuia suportată fiind de 100 de lovituri de bici şi exilul.

1718 • În spaţiul mioritic este redactat un document conform căruia o femeie romă, se pare liberă, este nevoită să-şi vândă copilul datorită sărăciei şi lipsurilor. Astfel se menţionează că *fmdu mare lipsa şi grea foamea şi văzând că perim de foame ne-am sculat noi şi am vândut un copil al nostru anume pe Budrumea în lei 12 ca să fie robu în veci neavându nici noi pe nimeni stăpânu.*

• În Moldova, robii mănăstirii Bistriţa era în pericol de a-şi pierde vitele pentru neplata impozitelor, deşi mănăstirea avea posibilitatea de a apăra *bucatele ţiganilor săi* ca *să nu se ia pentru alţii şi nici pârcălabii să nu-i amestici.*

• În Transilvania, conform unui contract denumit *Contract emphyteuticos über einige Zigeuner,* încheiat la Cişnădie, romul Sztoika Badul şi familia sa, s-a vândut pe sine, împreună cu fii săi Dumitru şi Sztoika, datorită sărăciei, juratului consiliului oraşului Sibiu, Michael Zekelius, care a trebuit să dea robului suma de 20 de florini ungureşti, pentru ca romul să poată achita unele datorii. *Ţiganul se vinde cu întreaga familie unde intra nu numai persoanele de mai sus, ci şi nevasta sa precum şi copiii şi copiii copiilor, şi chiar copiii ce se vor naşte; stapânul e M. Zekelius cu nevasta sa şi cu copiii lui în viaţă precum şi acei ce vor surveni încă. Din această convenţie nu numai ca se nasc obligaţiuni şi drepturi reciproce, ci se mai specifica îndatorirea unor garanţi, (caventes) cari garanteaza evicţiunea şi cuaţiune apentru cazul când Sztoika Badul cu familia sa ar fugi de la locul său, unde era aşezat. Garanţii şi succesorii lor răspund în caz de fugă, şi cu mijloace proprii trebuie să aducă pe cei fugiţi înapoi; dacă nu e posibilă prinderea lor, sunt ţinuţi să plătească o sumă de bani. Contractul intra în vigoare în urma unei strângeri a mâinii drepte între ţigani şi garanţi. Cumpărătorul iscăleşte personal şi aplică şi pecetea. Credem că întregul ansamblu de mijloace date achizitorului robilor pentru salvgardarea drepturilor şi intereselor lui este o consecinţă a frumoasei sale poziţiuni sociale şi a marei mizerii al lui Sztoika Badul. Pentru a se mări bunăvoinţa şi posibilitatea perfectării acordului de voinţă se dau multe garanţii şi se mai dă şi posibilitatea de a se anula noul raport fără pagubă şi destul de repede.* Se cuvine precizarea că robul nu putea fi înstrăinat: *sollen sie völlige Macht haben die Zigeiner ider ihre Poserität um so viel Geld nach selbst eigenem Belieben einerem anderen zufort zu verekaufen*. Tot în acest an, *la Kraszna* a fost fixat un tarif maximal romilor fierari, ce nu putea fi depăşit, în caz contrar amenda fiind de 12 florini.

1719 • În Moldova, Mihail Racoviţă considera că un rob zlătar era *trebuitorcurţii domneşti,* fiindcă lucra la *bolduri de rădvane domneşti şi la cocii ce se fac pentru treaba măriilor sale hanilor şi altor agi şi spoieşte hierâli.*

• În Franţa lui Ludovic al XV-lea (1715-1774) condamnarea la galeră aplicată romilor este modificată, astfel încât de la galere, romii ajung în situaţia de a fi deportaţi în coloniile franceze.

1720 • În Strasboug s-a născut în jurul acestui an Walter Balthazar Reinhardt, nimeni altul decât autorul lucrării *RedEarth andPouring Rain.* Scriitorul a murit la Sardhana, în India, în anul 1778.

1721 • În Transilvania, preotul comunei Riho-Reichau, l-a cumpărat pe Stantsul Florea ca rob. În prezenţa unui delegat judecătoresc, care reprezenta autorităţile şi a iscălit contractual, împreună cu un jurat.
• În Imperiul Habsburgic, Carol al VI-lea (1711-1740) a ordonat exterminarea romilor aflaţi pe teritoriul statului său. Împăratul a modificat decretul emis în 1710 de către împăratul Joseph, incluzând şi execuţia femeilor adulte rome în cadrul legislaţiei represive, în timp ce copiii au fost preluaţi de către stat şi instituţionalizaţi.
• În Rusia ţarului Petru cel Mare (1682-1725) documentele istorice semnalează prezenţa romă în Siberia, la Tobolsk, unde se pare că au venit din Polonia. Romii şi-au anunţat intenţia de a tranzita regiunea şi de atrece în China, însă autorităţile siberiene le-a interzis acest lucru.
1722 • Daniel Defoe a publicat *Moll Flanders,* la Londra, carte în care se referă şi la romi.
• În Frankfurt pe Main autorităţile au hotărât preluarea copiilor romi de la familiile lor, plasarea acestora în adăposturi şi expulzarea părinţiilor, respectiv a romilor maturi.
1723 • În Moldova, boierul Meleghi, împreună cu fratele său Constantin, a declarat în faţa lui Mihai Racoviţă că roaba Dochia, mama Nazariei, căcătorită cu un român, a fost a strămoşului lor, armaşul Lung. Nazaria şi soţul ei aveau şase copii, doi băieţi şi patru fete, cei doi boieri revendicând fiecare partea de copii care i se cuvenea fiecăruia, conform legii. Soţul ei însă a declarat în faţa instanţei că atunci când s-a căsătorit n-a ştiut că mama ei fusese fată de rob, *şi feciorii i-au însurat, fetele le-a măritat după moldoveni... şi din casă toţi dau bir.* Domnitorul a decis totuşi să acorde urmaşilor acestei femei dreptul de a-şi răscumpăra libertatea, pentru care cei doi feciori trebuiau să plătească fiecare câte 5 lei, ginerii câte 3 lei, iar soţul 8 lei, deci în total 30 lei.
• În Scoţia s-a născut scriitorul britanic Adam Smith, care conform biografului său, John Rae, a fost răpit de romi la vârsta de patru ani, fiind ulterior eliberat în urma intervenţiei autorităţilor.
• În Franţa, romilor le este interzisă şederea în Lorena, prin păduri sau periplul pe drumuri principale. Pedeapsa celor prinşi era exilul. Comunităţile locale sunt încurajate să-i vâneze, să-i prindă şi să deschidă focul asupra lor, fapt ce a determinat săvârşirea de numeroase atrocităţi.
• Billy Marshall, etnic rom, este atestat ca şef al unui grup de revoluţionari din Galloway, care şi-au fixat ca obiectiv organizarea unei revolte populare contra marilor latifundiari.
1724 • În Franţa Ludovic al XV-lea emite o lege anti-romă, care avea drept obiectiv oficial combaterea vagabondajului. Astfel este interzis nomadismul, romii fiind siliţi să se sedentarizeze, neavând voie să locuiască mai mult de patru adulţi într-o casă. Romii adulţi riscau condamnarea la cinci ani de galeră, în condiţiile nerespectării prevederilor legi, iar femeile şi copiii putea fi pedepsiţi cu biciuirea şi internarea în adăposturi pentru săraci. În acest context, un grup numeros de romi au fost deportaţi în Martinica, iar mai târziu un alt grup ajunge în Louisiana,unde s-a hotărât şi deportarea tuturor romilor din Ţara Bascilor, acţiune împiedicată de izbucnirea războiului împotriva britanicilor, rivalii tradiţionali ai francezilor.
1725 • În Transilvania, la Sibiu, este judecat cazul unor copii romi ai căror

stăpân a murit, iar noul stăpân încă nu era definitiv înzestrat cu dreptul de proprietate asupralor: *Herm. Mag. Prot. 1725 I. S. 304 d. 11 Junij wirdt în plena sessione amplii magistratus auf dem Rathausz ratione der Ololoischen Kinder resolvieret, dasz Krafft eines 1 Maistrats vorigeu Deliberati dieselbe denen Fleischerischen Erben als ihren rechtmässigen Herrn mögen überegeben werden, zumahlem constat, dasz die Fleischerischen ex ea post, dasz vorhin nicht zu finden geweste Obligatorium ratione Jobbagyonatus wirklich în Händen haben.*

• Johann Zedler a publicat la Leipzig, lucrarea *Universal Lexicon aller Wissenschaften und Kilnste*, în care surprinde aspecte ale culturii romanii.

• Principele prusac Frederick Wilhelm I (1700-1740)condamnă orice rom de peste optsprezece ani, prins pe teritoriul său, bărbat sau femeie, la spânzurătoare fără judecată.

• În oraşul Zaltbommel din Ţările de Jos un grup de zece romi au fost traşi pe roată, zugrumaţi, respectiv decapitaţi, capetele lor fiind înfipte în ţepe, pentru a servi drept exemplu altora. Uneori la astfel de suplicii erau siliţi să participe şi copiii victimelor, cărora la sfârşit li se preda şi o lecţie de morală.

• Legislaţia anti-romă în Spania emisă în acest an reia vechile principii de abordare şi implicit de rezolvare a problematici rome.

• În Moldova, Mihail Racoviţă, domn al Moldovei (1703-1705, 1707-1709 şi 1716-1726) şi al Ţări Româneşti (1730-1731; 1741-1744), a anulat dispoziţia lui Nicolae Mavrocordat de desfiinţare a ţigănăritului, impunând un *ţigănit, de tot ţiganul câte doi ughi,* însă în acelaşi an a renunţat la rândul său la acest impozit. Actul de desfiinţare al ţigănitului n-a fost acceptat nici de urmaşii lui Mihail Racoviţă, care arăta că *obiceiul de a lua dajde de la ţiganii din toată ţara* a fost reintrodus din cauza nenorocirilor abătute asupra ţării, pentru a putea *ridica poruncile stăpânilor – adică ale turcilor – şi neavând de unde mai lua şi cu ce se chivernisi, iarăşi s-au aţâţat şi s-au urmat a lua acest ţigănărit până acuma, care nu că am poftit să fie scos, că n-am cunoscut a fi obiceiu rău,* însă domnitorul pretinde că s-a *spăimântat de cele mai multe neajunsuri" şi a voit ca „să se stingă acest obiceiu scornit de la o samă de vreme încoace, adică ţigănăritul, căci cu lautul, cu obiceiurile rele, nu să va face niciun folos, nici domnilor, nici ţării.* Ion Neculce arată că Grigore Ghica în 1732-1733 *au scos şi pe ţigani hârtii grele,renunţând* şi el la acest tip de taxe la presiunea boierilor. Conform unui alt document un număr mare de robi se împotriveau stăpânilor, făcând jafuri şi stricăciuni recoltei boierilor, cărora le pârjoleau terenurile. Totîn Moldova, boieroaica Alexandrina a împărţit cu egumenul Galatei cinci copii proveniţi dintr-o căsătorie de robi, doi băieţi şi trei fete, amintindu-se că roaba aparţinea boieroaicei, iar robul mănăstirii. Lăcaşul de cult a primit doi băieţi, ambii muţi, consideraţi *drept unul sănătos,* şi o fată, iar boieroaica cele două fete.

1726 • În Spania lui Filip al V-lea (1700-1746)romilor le este retras dreptul de a contesta sentinţele instanţelor de judecată.

• În spaţiul german, catedralele din Speyer, Worms şi Mainz au condamnat, prin vocea canonicilor săi, legislaţia anti-romă, subliniind neconcordanţa acesteia cu principiile creştinismului şi lipsa de umanitate a acestui tip de legislaţie discriminatorie.

• Împăratul habsburgic Carol al VI-lea emite o lege conform căreia orice

rom găsit în ţară putea fi ucis pe loc, iar femeile şi copii era pedepsiţi cu tăierea urechilor, biciuirea şi exilul.
• Temutul haiduc rom *Johannes la Fortun,* cunoscut şi sub pseudonimul de Hemperla, este prins împreună cu ceata sa, cu care a acţionat în Hessen-Darmstadt, fiind închis la Giessen. După inevitabilul episod al torturi, specific timpului, răufăcătorul rom a fost tras pe roată şi decapitat, împreună cu alţi treisprezece membrii ai cetei, dintre care un număr de nouă prizonieri au fost spânzuraţi.
• În acest an apare *Lexicon Waldheim,* lucrare în care se face referire la circa 115 cuvinte rome.
1727 • La Berna,conform unui decret emis în acest an, romii sunt somaţi să părăsească ţinutul, în caz contrar *bărbaţi ţigani şi femeile de peste cincisprezece ani vor avea o ureche tăiată prima dată când sunt prinşi (...) iar dacă sunt prinşi a doua oară vor fi condamnaţi la moarte.*
• Un *Waldheim Glosar,* cu cuvinte colectate de la un orfelinat din Saxonia, conţinea cuvinte etichetate drept *ţigăneşti*.
• Romul Geordie Faa, soţul celebrei Jean Gordon, a fost ucis de către Robert Johnstone, la Huntlywood, individ care a fost prins în Jedburgh unde a fost judecat şi condamnat la moarte. Condamnatul reuşeşte însă să evadeze din închisoare, însă la scurt timp a fost prins la Newcastle, dus la Jedburghşi executat la Gallahill în anul 1728.
• Cărturarul german J. B. Weissenbruch a publicat *Ausführliche Relation von der famosen Zigeuner-Diebes-Mord andRc über,* la Frankfurt şi Leipzig.
• Aflat prin Oltenia, la Brâncoveni, generalul C. von Tige rămâne impresionat de *o mulţime de ţigani care, cu ţambalul şi cu fluierele lor, făceau să joace cu deosebită graţie 12 urşi.* Ursarii erau consideraţi mari artişti în epocă, dând spectacole prin târgurile orăşeneşti, unde, conform lui F. Recordon, făceau urşii să joace *fie cu tamburine sau bătând tactul cu un fel de pinteni mari pe care şi-i legau de călcâie şi care fac mult zgomot când se lovesc între ei.*
1728 • Consiliul oraşului Aachen a emis un decret care condamna populaţia romă la moarte. Astfel *ţiganii capturaţi, fie că se împotrivesc sau nu, vor fi omorâţi imediat. Celor prinşi, care nu se împotrivesc, li se acordă nu mai mult de o jumătate de oră, să îngenuncheze, dacă doresc acest lucru, să se roage lui Dumnezeu atotputernic, să-i ierte de păcatele lor şi să se pregătească pentru moarte.*
• În acest an în ducatul de Cleves, stat în cadrul Imperiului romano-german,se derulează, se pare, o ultimă vânătoare de romi, *heidenjachten.*
• Cărturarul Ephraim Chambers, în lucrarea *Cyclopedia,* prezintă romii ca pe un prototip al declasatului.
• În Olanda s-a derulat o ultimă vânătoare de romi, *heidenjachten,* după care, pentru mai mult de un secol, romii nu mai sunt atestaţi în arealul olandez, mai precis până după anul1830, când nouă imigranţi romi sinti au sosit din Germania.
1730 • La Universitatea din Upsala este susţinută o *Disertaţio Academica de Cingaris.*
• În jurul acestui an în Ţara Galilor se stabileşte celebrul *rege al ţiganilor* Avram Woodşi familia sa, descendenţii săi însuşindu-şi instrumentul naţional a galezilor, respectiv harpa.

1731 • Un grup de romi alcătuit din John Faa, William Faa, John Faa alias Faley, Christian Stewart şi Margaret Young au fost condamnaţ i pentru furturi la Jedburgh.
•În spaţiul german, la Leipzig, A. Ch. Thomasius, a publicat *Tractatio juridica de vagabundo.*
1732 • Celebra femeie romă Jean Gordon, care îşi pierduse toţi cei nouă fii, opt dintre ei fiind spânzuraţi, înaintează o cerere, unui tribunal din Jedburgh, în care specifică faptul că, fiind acuzată de vagabondaj, este dispusă să plece definitiv din Scoţia. Petiţia femei a fost aprobată, în cazul revenirii riscând biciuirea şi închisoarea, după ce instanţa de judecată a stabilit că Jean, bătrână şi bolnavă a stat suficient în închisoare, fiind vinovată de vagabondaj, de hoţie şi de faptul că era *egipteancă.* După eliberare, aceasta a plecat în Anglia. În conformitate cu Murray, Jean Gordona fost soţia lui Patrick Faa, care a fost ucis de Robert Johnstone, şi mama lui Alexander Faa.Oricum eroina noastră şi familia ei au fost bine cunoscuţi în domeniul Yetholm, fiind foarte bine primiţi la Lochside. Din păcate, în timp ce ea mereu *a încercat să împiedice alte persoane de la a comite jafuri pe proprietatea*
fermierului, unul dintre fiii ei ei a fost implicat în furtul unui purcel. Astfel, de ruşine ea a părăsit zona şi a plecat să locuiască de partea cealaltă a frontierei în Anglia. Câţiva ani mai târziu, un nobil al locului, *gudeman of Lochside*, s-a dus la Newcastle pentru a aranja un împrumut. Pe drumul de întoarcere, la căderea nopţii, nobilul în cauză, aflat într-o situaţie destul de dificilă în condiţiile în care nu cunoştea drumul, vede o lumină strălucitoare la o casă unde decide să ceară găzduire. După ce bate la uşă îi deschide tocmai Jean Gordon. Deşi îngrijorat şi înfricoşat, ca nu cumva să fie jefuit de romii din clanul ei de bani împrumutaţi, *gudeman of Lochside* a acceptat să înnopteze şi să cineze la Jean. În decursul cinei acesta a mărturisit că transportă o cantitate mare de aur, femeia insistând să-i încredinţeze pentru păstrare până dimineaţa. La miezul nopţii, fiii lui Jean s-au întors acasă, lăudându-se în gura mare cu fărădelegile lor, fermierul temându-se pentru siguranţa lui, însă a fost salvat de ospitaliera lui gazdă, astfel că dimineaţa a putut pleca teafăr înspre Lochside. Murray spune că atunci când fermierul nostru i-a oferit bani drept mulţumire, femeia a refuzat, simţ indu-se încă vinovată de faptele fiului ei. Fiii lui Jean au continuat drumurile lor pe căi necinstite, trei dintre fiii rămaşi şi soţiile a doi dintre ei fiind judecaţi la Jedburgh pentru furt de oi şi condamnaţi la moarte. Întâmplarea evocată la inspirat pe scriitorul Sir Walter Scott, stând la baza procesului romilor evocat în *Guy Mannering,* unde, spune el, *fii lui Jean Gordon au fost condamnaţi să moară în aceeaşi zi. Ei au fost spânzuraţi în mod corespunzător în după- amiaza zilei de 05 iunie 1730.* După ce instanţa o eliberează din închisoare, Jean Gordon, acum fără copii şi fără cineva care să o sprijine, timp de mulţi ani a cutreierat Anglia, cu nostalgia Scoţiei, fiind şi o efervescentă susţinătoare a lui Carol Stuart, regele scoţian de la Londra. Atitudinea promonarhistă, etalată în plin război civil între republicani şi regalişti, a dus de altfel şi la moartea ei, în anul 1746, după ce în Carlisle şi-a mărturisit simpatia pentru Stuarţi. Drept consecinţă o mulţime furioasă a prins-o şi a târât-o până la râul Eden, unde au înecat-o. Ultimele ei cuvinte, conform tradiţiei, au fost de susţinere a monarhului Carol Stuart. Astfel s-a încheiat viaţa lui Jean

Gordon, văduva lui Patrick Faa, dar ea trăieşte ca Meg Merrilees, personajul din romanul lui Walter Scott, deşi este posibil ca personajul se fie de fapt inspirat de nepoata ei Madge, pe care a cunoscut-o scriitorul.

1733 • În Moldova, într-un document se specifică faptul că un rob a plătit stăpânului său o datorie de 90 lei, pretinzând că a fost eliberat, însă urmaşul stăpânului decedat l-a adus în faţa divanului. Deoarece nu avea „carte" de „iertare", romul nostru a redevenit rob.

• În imperiul rus al împărătesei Anna loannovna (1730-1740)romilor li s-a interzis în acest an să mai practice nomadismul. În acest context s-a hotărât şi finanţarea a trei regimente militare, prin impozitarea populaţiei din unele teritorii, autorităţile ţariste incluzându-i oficial şi pe romi în categoria contribuabililor. La scurt timp un nou decret a fost promulgat de către Duma din Sankt Petersburg, ca răspuns la cererea unor *ţigani născuţi pe aceste pământuri,* pentru acordarea unei autorizaţii de rezidenţă în capitala imperiului şi pentru a putea să practice comerţul cu caii, în zonele limitrofe.

• În Marea Britanie, un grup de romi alcătuit din John Faa, William Faa, John Faa, Christian Young, Elspeth Anderson şi William Miller au fost găsiţi vinovaţi de furt la Jedburgh cu excepţia lui Miller, ceilalţi fiind condamnaţi la moarte.

• În lucrarea *Schwabische Chronik,* editată la Frankfurt,se face referire şi la istoria romilor.

1734 • În Moldova, domnia intervine după o împărţire de robi între doi boieri, care nu s-au înţeles cu privire la soarta unei fetiţe, domnitorul îndemnându-i să ajungă la o înţelegere.

• Frederic Wilhelmal Prusiei emite o legislaţie anti-romă,care prevedea ca romii prinşi pe teritoriul statului său, bărbat sau femeie,să fie spânzuraţi fără judecată, oferind recompense celor care participau la vânătoarea de romi, semn că cetele de romi călătoreau pe teritoriul prusac în ciuda legislaţiei ostile.

• Landagraful de Hersen-Darmstadt, Ernst Ludwig, scoate romii în afara legii, astfel că aceştia puteau fi împuşcaţi sau făcuţi prizonieri de către localnicii gratulaţi de către stat cu trei taleri pentru un rom mort, a cărui bunuri reveneau făptaşilor, şi şase taleri pentru un prizonier. Măsurile incitante de acest fel stau la baza faimoaselor „vânători de ţigani", în cursul cărora romii au fost alungaţi ca animalele, spre deliciul orăşenilor. În Saxa, această activitate a fost supranumită *Kesseltreiben* şi a constituit un divertisment public.

• În Marea Britanie, căpitanul rom John Faa ajunge, în calitate de reprezentat al districtului Jedburgh, în Parlamentul britanic unde activează până în anul 1741. Un alt reprezentant al neamului Faa, respectiv Robert Faa, a fost Maestru al Lojei Masonicedin Kelso în 1702.

1735 • Conform unui document, emis în acest an, Mitropolia Moldovei avea un jude peste romi, care o slujise timp de treizeci de ani.

1736 • În Moldova, în acest an, în posesia mănăstirii Putna se aflau nu mai puţin de 174 de romi robi.

1737 • În imperiul austriac au fost acordate, conform unui bon de plată, *vânătorilor de ţigani* dintro localitate austriacă, care-i vânau pe romi în pădurile din zonă, bunuri în valoare totală de 52 de coroane, respectiv şapte fripturi de vită în valoare de 28 de coroane, şase măsuri de vin

evaluat la 18coroaneşi pâine ce valora 6 coroane. Peste circa un veac, în Jutland, la a asemenea vânătoare de oameni, au fost omorâţi 260 de persoane de etnie romă, inclusiv *o ţigancă cu copilul ei.*

1739 • În Franţa noua legislaţie prevedea condamnarea romilor la galeră, ca pedeapsă pentru modul lor de viaţă.

1740 • În Moldova, Grigore Ghica a emis o „carte" pentru soţia lui Ioan *ţiganul, lăcătuşul domnesc,* care era a mănăstirii Cetăţuia, domnitorul poruncind ca mănăstirea să primească un alt rob pentru femeia lui Ioan. Tot în Moldova, un rob rom care voia să se căsătorească cu fata unui preot a fost iertat de robie de stăpânul său, care a declarat în scris că atât robul, cât şi feciorii lui aveau *să fie oameni slobozi.*

• La Miskolc, în Ungaria, este emis un ordin care se referea la oprirea romilor de a prelucra metalele, în afara corturilor lor, o măsură care restricţiona practicarea meseriilor tradiţionale.

• Carol al VI-lea, în Ţările de Jos, emite un edict prin care pedepsea pe orice cetăţean care îndrăznea să acorde ajutor, sub o formă sau alta, romilor.

1741 • În Moldova,Grigore al Il-lea Ghica,domnitor al Moldovei (1726-1733, 1735-1739, 17391741 şi 1747-1748) şi al Munteniei (1733-1735 şi 1748-1752), emite un hrisovîn care este menţionat robul *Mihaiu din Igeşti,* precum şi *femeia lui Perjul.*

• La Amsterdam a fost publicată de Charles Etienne *JordanHistoire de la vie et des ouvrages de M. La Croze,* lucrare ce conţine cuvinte ale romilor sedentari din zona Cetăţii Spandau.

1742 • În Moldova un document din 1742-1743 menţionează că un oarecare Anton Strătilă s-a înţeles cu egumenul de la mănăstirea Râşca pentru un rob, care dăduse foc la o arie, fiind închis şi condamnat să plătească o despăgubire de 40 lei. Anton Strătilă, neştiind că condamnatul era rob mănăstiresc, a plătit cei 40 de lei şi l-a luat. Ulterior egumenul a aflat unde era robul său, şi în loc să-i restituie lui Anton Strătilă 40 lei, i l-a lăsat să-i muncească 4 ani de zile. Anton Strătilă scrie că *şi eu să rabdu de acei 40 lei. Şi pentru boerescu i-am dat sfinţiei sale 4 lei. Iar cându s-ar plini patru ani să-i dau ţiganul cu toţi copii lui, iar de s-ar tâmpla să fugă ţiganul într-aceşti patru ani, să aibu eu a da la mănăstire pe ţigan.*

1743 • În Moldova, în *Aşezământul* său, domnitorul fanariot Constantin Mavrocordat, domn în Ţara Românească (1730 - 1730; 1731 - 1733; 1735 - 1741; 1744 - 1748; 1756 - 1758 şi 1761 - 1763) şi în Moldova (1733 - 1735; 1741 - 1743; 1748 - 1749 şi 1769 - 1769), interzice despărţirea soţilor, chiar dacă aveau stăpâni diferiţ i. Copiii puteau rămâne la stăpâni diferiţi,în condiţiile în care,pentru a nu o despărţi, nu era cumpărată întreaga familie de către un singur proprietar de robi, situaţia prezentată fiind oarecum similară şi în Valahia. Tranzacţiile cu romi robi efectuate cu scopul de a nu despărţii familiile, se derulau după preţuri stabilite prin lege, o femeie costând 50 de lei, iar un bărbat 70 lei. Romilor meseriaşi li se adăuga, la suma fixată de autorităţi, şi preţul meseriei practicate, copiii nemaiputând fi despărţiţi de familiile lor. Practic unul dintre proprietari trebuia să cumpere toată familia de robi, cei de peste 16 ani fiind evaluaţi asemeni adulţilor, iar cei sub 16 ani la jumate din valoarea pecuniară stabilită a adultului. Pe de altă parte dacă o persoană liberă se căsătorea cu o alta aflată în robie, robului sau roabei i se acorda automat libertatea

personală, copiii lor născându-se oameni liberi, indiscutabil un semn de modernizare a societăţii româneşti. Astfel se preciza că *ţiganul ce va lua moldoveancă, sau moldoveanul ce va lua ţigancă să nu cuteze de acum înainte nimeni să*
facă pe moldovean sau pe moldovancă ţigani robi, au pe copiii lor. Dar, ca să nu deie pricină ţiganilor a ieşi din robie..., s-au legat plată grea. Se mai preciza totuşi că *„moldovanul şi moldovanca şi copiii lor să fie slobozi şi volnici a se apăra, iar ţiganul şi ţiganca până la moartea lor să fie robi, precum s-au născut.* Din păcate pentru romi dispoziţiile Aşezământului n-au fost respectate, la presiunea exercitată de către boieri şi mănăstiri, sub domnii următori, hotărându-se ca persoanele libere căsătorite cu robi să îşi piardă libertatea. Tot în Moldova acestui an este atestată documentar *fata lui Trohin ţiganul.*

1745 • În Spania legea sileşte romii să se sedentarizeze în locuri atribuite de către autorităţi, în termen de două săptămâni. Pedeapsa pentru practicarea nomadismului era condamnarea la moarte. Bisericile nu mai ofereau, în acest context, adăpost romilor,iar armata executa razii, cu scopul de a depista cetele de romi care nu respectau prevederile legi.

1746 • În Moldova, loan Mavrocordat îi permite boierului loan Cantemir să stăpânească robii cumnatului său Dudescu, domnitorul precizând că *măcar că ţiganii străini, ce se află veniţi aice în ţară este obiceiul a rămâne în sama domniei. Iar cât pentru aceasta am socotit, cu mila noastră, de i-am dat în sama dumisale fiind şi în cele de vreme ce sântu a cumnatului dumisali*.

• În Spania, Ferdinand al Vl-lea (1746-1759) măreşte la 75 numărul oraşelor în care romii se puteau stabili, adăugând la lista tatălui său, Filip al V-lea, încă 34 de localităţi posibile reşedinţe a nomazilor. Consiliul Castiliei a supravegheat direct acest proces de sedentarizare a peste 800 de familii rome.

• În Valahia, mitropolitul Neofit Cretanul a hotărât eliberarea romilor de pe moşiile mănăstireşti şi ale mitropoliei, intrând în conflict cu boierimea românească, acţiunea feţei bisericeşti rămânând fără consecinţe majore pe termen lung.

1747 • Gaspar Vazquez Tablada, episcop de Oviedo, numit guvernator de către Consiliul Castiliei, propune lui Ferdinand al VI-lea adoptarea unor *măsuri extraordinare,* respectiv exilarea romilor din Spania, pedeapsa propusă de către omul biserici pentru cei care revin în regat fiind moartea. În acest context Francisco Ravago, confesor al lui Ferdinand al VI-lea, susţine politica monarhului, considerând că *mijloacele propuse de către guvernatorul Consiliului pentru a extirpa această rasă rea şi odioasă în faţa lui Dumnezeu şi periculoasă pentru om mi se par bune. Regele i-ar face un cadou important lui Dumnezeu, seniorul nostru, dacă ar reuşi să scape de aceşti oameni.*

• În Transilvania habsburgică Dieta hotărăşte readucerea romilor pe moşiile de unde fugiseră, precum şi sedentarizarea lor. Tot din acest an, romii aurari sunt organizaţi într-un voievodat exclusivist, separat de restul romilor până în 1832.

• În Moldova, Grigore Ghica a acordat protecţie lui *Ivan Ţiganul, lăcătuşul gospod* din Iaşi, venit din Valahia, apărându-l astfel de *giuzii gospod şi de giuzii de toiag şi de toţi boierii,* domnitorul dispunând ca *să fie numai*

pentru triaba lucrului gospod, scutindu-l de alte munci.
1748 • În Transilvania, statutul romilor aurari este reglementat cu ocazia fondării oficiului minier, Maria Tereza emiţând un statut, al cărui articol VII se referea la această categorie profesională şi la dreptul romilor de a se ocupa cu spălarea nisipului, pentru a scoate aurul din el. *„Zingaris, iui ad auri loturam exercendam privilegiatos în Transilvania coetus obtinent, eadem quae ceteris auri lotoribus competant quidem privilegia, ne tamen haec în odium dominorum terrestrium convertant, în horum territoriis non diutiorem, quam auri lotura requiveret, moram faciant: Reliquis autem Ziongaris, coetibus non praefatis insertis, exercitium auriloturae per absolutum et universum prohibitum sit". Acest articol ne aduce în contact cu o congregaţie profesională a ţiganilor. În orice caz, aceste coetus nu s-au inventat pentru asigurarea avantajului ţiganilor, ci cu scopul ca să fie un instrument de putere în mâinile statului. Fiecare dintr'aceşti aurilotores e cunoscut şi păzit. Şeful ţiganilor aurari era un ungur nobil, numit de curte. Fiecare ţigan, supus al lui, trebuia săi plătească la paşti G zlot, şi la toamnă tot atâta. Se interzice ca ţiganii aurari să stea mai mult decât era necesar la un loc. În munţi şi la râuri pot sta după placul lor, nefiind siliţi, să plece după trei zile. Nimeni nu-i poate împiedica aici. Tribunalul minier condamna pe contravenienţi. Toţi ceilalţi ţigani neincorporaţi în această breaslă sunt opriţi în mod categoric de a se ocupa cu aurilotura. Art. 7 mai prevede un patent eliberat de către judecătorul tribunalului minier, unde toate aceste privilegii, aparţinând ţiganilor sunt fixate. Printre aceste privilegii trebuie să numărăm permisiunea acordată exclusiv ţiganilor aurilotores, de a intra în localităţile miniere. Ţiganii aurari sunt apăraţi de orice intervenţie în dauna lor. Aurul pur trebuia remis către oficiul de schimb de la Zlatna. În cazul contrar se aplica o pedeapsă.* La 1781 au fost înregistrate 1291 de familii de aurari, care au adus un venit de 3.802 florini statului.
• În Suedia regelui Frederick I (1720-1751) autorităţile continuă politica anti-romă, emiţând o nouă lege de acest tip, cu intenţia de a preveni imigraţia romilor care nu mai aveau voie să între în regat, precum şi pentru ai forţa pe romi suedezi să se sedentarizeze. Se presupune că un număr mare de romi au rămas în Suedia, amestecându-se cu populaţia nomadă neromă, formând grupurile numite *Tattare* sau *Resande.*
1749 • În Spania, regele Ferdinand al VI-lea ordonă efectuarea unei campanii de prindere a romilor în urma căreia armata a adunat, după cele mai optimiste calcule, aproape 12.000 de indivizi. În acest context marchizul de La Ensenada menţionează într-un document că *Majestatea sa ordonă acum ca, prin toate mijloacele şi în toate locurile, să ne forţăm de a găsi şi închide persoanele încă în libertate, fără a se respecta cel mai mic sanctuar unde ele s-ar putea refugia (...) Şi, chiar dacă am comunicat deja aceste instrucţiuni magistraţilor în termeni analogi, le ordon din nou pentru a executa exact (...) ordinul cu cea mai mare vigilenţă, pentru ca scopul său final să poată fi atins; (...) cea mai mică omisiune – dacă se confirmă – li se va imputa şi ei vor face obiectul celor mai severe măsuri(...) Numiţii magistraţi îşi vor îndeplini obligaţiile, aşa cum au fost enunţate, punctual şi complet, aşa cum se cuvine pentru o sarcină de o asemenea importanţă.* Romii sunt practic separaţi radical între "răi şi buni", prin anchete şi rapoarte ale martorilor. Pentru cei catalogaţi ca

"răi", pedeapsa este munca în cadrul unor lucrări publice, prestată, cu predilecţie, la arsenalele marinei spaniole din Cadiz, El Ferrol sau Cartagena, dar şi în alte garnizoane din nordul Africii sau în minele de uraniu de la Almaden. Datorită muncilor istovitoare, mulţi romi se îmbolnăvesc şi mor, supravieţuitorii fiind eliberaţi 16 ani mai târziu de către Carol al III-lea. Tentativa de evadare era pedepsită cu spânzurătoarea. Orfanele rome, conform legi, erau trimise la orfelinate sau ajungeau servitoare în casele oamenilor "cinstiţi", iar tinerele rome şi soţiile celor condamnaţi trebuiau educate *în doctrina creştină şi teama sfântă de Dumnezeu* şi trimise în fabrici. Disperarea romilor este sugerată şi de apelul la clemenţă al lui Bernardo Martinez de Malla, Cristobal Bermudez, Miguel Correa, Salvador Bautist şi Pedro Gonzalez,romi deţinuţi la arsenalul din Cartagina: *Doamne, noii castilieni închişi în arsenalul din Cartagina, se înclină în faţa Majestăţii Voastre Regale (...) Ei roagă cu umilinţă pe Majestatea Voastră să binevoiască să asculte cu milă umilele lor cereri şi să le acorde libertatea, pentru ca să -şi poată recupera bunurile abandonate şi să-şi revadă bietele soţii, copiii şi familia, şi acestea dispersate şi suferind de a fi despărţiţi unul de altul, datorită unor legături strânse şi iubirii – proprie legăturii de sânge şi căsătoriei. Vasalii voştri nefericiţi speră respectuos că vor beneficia de mila generoasă şi regală a Majestăţii Voastre.*

• Împărăteasa habsburgică Maria Tereza (1740-1780) promulgă un decret care stabilea biciuirea şi expulzarea romilor, edictul având drept obiectiv combaterea vagabondajului şi a cerşetoriei**.** Represiunilor dictate de monarh au fost implementate până în anul de graţie 1761.

• Învăţatul german Johann Zedler, din Leipsig, în *Dicţionarul universal al tuturor ştiinţelor şi artelor,* descrie romii ca pe un grup de indivizi care merită cu prisosinţă persecuţiile parvenite din partea autorităţilor.

• Scriitorul britanic H. Fielding, publică *The History of Tom Jones,* la Londra, roman în care evocă o ceată de romi, cu scopul de a arunca în derizoriu visul conservatorilor despre o societate utopică. În 1753,în pamfletul *A Clear State of the Case of Elisabeth Canning,descrie* dintr-o perspectivă negativă firea romilor, în contextul unor polemici iscate cu prilejul procesului în care a fost implicată şi o femeie romă, acuzată de răpirea lui Elisabeth Canning. **1750** • În jurul acestui an, în Spania a fost publicat un vocabular spaniol-romani autor fiind Marqués de Sentmenat, o foarte importantă sursă de studiu al caracteristicilor limbii romani vorbite în epocă în peninsula iberică. Limba romani a fost ulterior interzisă.

• În Spania se naşte Tio Luiz el de la Juliana, rom spaniol care a amprentat muzica spaniolă în general şi stilul flamenco în special, devenit emblematic pentru spiritul romilor spanioli.În flamenco de altfel s-au afirmat, în secoleleXIX-XX, o serie de artişti romi, care au încântat auditoriul prin prestaţiile lor. Unul dintre aceştia a fost Ramon Montoya Salazar (18801949), creditat ca fiind primul muzician care a promovat chitara flamenco ca un instrument solo. Carlos Montoya (1903-1993) a fost de asemenea un mare chitarist de flamenco, iar Sabicas Agustín Castellón Campos (1912-1990) a fost,la rândul său, unul dintre cei mai mari chitarişti ai lumi, fiindconsiderat primul artist care a cântat la chitară flamenco în afara Spaniei, promovând acest gen muzical pe continentul american. Influenţa lui este recunoscută de mari maeştri ca Paco de Lucia,

Tomatito, Serranito sau Vicente Amigo. Un alt mare muzician rom a fost şi Parrilla de Jerez Manuel Fernández Molina (1945-2009), fiul patriarhului culturii flamenco, Manuel Fernández Moreno, "Tio Parrilla", sora sa fiind artista Ana Parrilla. O familie cu valenţe artistice este şi cea alcătuită din Enrique de Melchor Enrique Jiménez Ramírez (1950-2012) şi tatăl său, marele chitarist Melchor de Marchena. O altă legendă romă a muzici flamenco este Camarón de la Isla José Monge Cruz (1950-1992**)** considerat cel mai mare cantautor din toate timpurile, născut într-o familie de romi săracă şi numeroasă. Din cele 19 albume înregistrate se remarcă *Soia Gitano* din 1989, albumul cel mai bine vândut din istoria flamenco. Tomatito José Fernández Torres, născut în 1958, provine şi el dintr-o familie de artişti de flamenco, devenind popular alături de Camaron, alături de care a cântat peste două decenii. După moartea prietenului său, a continuat să cânte cu succes, alături de mari artişti precum José Mercé, Montse Cortés, Remedios Amaya, Carmen Linaressau Enrique Morente. El Lebrijano Juan Peña Fernández (Sevilla, 1941) a fost primul artist care a cântat flamenco la Teatrul Regal din Madrid în1979. Albumul său *Persecución* reprezintă o adevărată lecţie de istorie a romilor, în 1997 artistul fiind decorat de către Ministerul Culturii din Spania pentru meritele sale muzicale. Agujetas Manuel de los Santos Pastor (Jerez, 1946) provine dintr-o familie de romi fierari, fiind foarte popular în SUA. Născut într-o familie de artişti flamenco, Porrina de Badajoz José Salazar Molina (1924-1977) este cel mai faimos cântăreţ de Extremadura, iar Manolo Caracol Manuel Ortega Juárez (1909-1973) este un alt mare nume al culturii flamenco, câştigător în 2002 al premiului Latin Grammy. *El Ciocolata* Antonio Núñez Montoya (1930-2005) şi-a făcut debutul în muzica flamenco cântând în trenuri de la vârsta de nouă ani, jucând în filmele "Los Tarantos" şi "Flamenco". În cinstea marelui Terremoto de Jerez Fernando Fernández Monje (1934-1981) în Jerez a fost înălţat un monument, iar o stradă îi poartă numele. El Cigala Diego Ramón Jiménez Salazar s-a născut în Madrid la 1968, într-o familie de cântereţi, tatăl său fiind José de Córdoba, iar mama sa este Aurora Salazar Motos, sora lui Rafael Farina.José Mercé José Soto Soto (Jerez, 1955) a făcut carieră la Madrid, cântând pe diferite scene din Europa şi America. Duquende Juan Rafael Cortés Santiago (Barcelona, 1965) a fost descoperit de către legendarul Camarón, fiind considerat succesorul său. Este primul cântăreţ invitat să cânte în Champs Elysées,la Teatrul din Paris, în1995.

1751 • În Transilvania romilor muzicanţi le-a fost fixată o taxă, pe care o puteau cere cu ocazia nunţilor, astfel că *mai mult ca 34 de denar nu pot pretinde* .La Sibiu au fost condamnaţi la moarte prin spânzurătoare doi romi, acuzaţi că au furat din mai multe localităţi.

• Diderot, în *Enciclopedia* publicată la Paris, redactată între 1751-1772, remarca faptul că romii sunt buni doar să fure, să cânte şi să danseze.

1752 • Deţinuţii romi care munceau la arsenalul de la Carraca (Cadix) au fost expediaţi, de autorităţile spaniole, la arsenalul El Ferrol (Galiţia), ajungând însă decimaţi la destinaţie, datorită unei epidemii care s-a declanşat la bordul navei cu care au fost transportaţi.

• Un număr de şaptesprezece romi britanici au fost transportaţi în Carolina de Sud din Northumberland, fiind acuzaţi de diferite spargeri şi jafuri.

1753 • În Moldova, conform unui document domnul a făcut pe un oarecare Iancu bulucbaş *peste giuzii de ţigani domneşti lingurari,* din Ţara de Jos. Bulucbaşa împreună cu juzii, trebuiau să caute robii fugiţi şi să-i readucă în cetele din care plecaseră. Ispravnicii, căpitanii, pârcălabii, slujitorii lor sau vornicii nu aveau dreptul să „globească" sau să judece robii domneşti ci doar *bulucbaşa lor şi gloabili ce s-ar faci prin cetili lor să le ia bulucbaşa şi să le aducă aici dumnealui.* De asemenea tot în Moldova este redactată o plângere de către un grup de robi domneşti, dăruiţi mitropoliei: *Milostive doamne, jăluesc măriei tale pentru rândul nostru, ţâganii gospod, dăm ştire măriei tale să vedem, este cu ştere măriei tale, datu-ne-ai vlădecăi, că ne trage părintele mitropolitul şi noi ne ştim că săntem gospod. Moşii şi strămoşii noştri aice la curte măriei tale au îmbătrânit. De-i ştire tale că ne-ai dăruit să ştim, doamne! Ce fie mila măriei tale să avem dreptate. Robii măriei tale ţiganii gospod, muncitorii curţii.* Un alt document se referă şi la „ciniile" robilor fugari, care trebuiau readuşi la mănăstirea Nicoriţă.

• În Olanda, ungurul Wali Istvan, student la teologie reformată la Universitatea din Utrecht în perioada 1753-1754, descoperă originea indiană a limbi romani după o discuţie cu trei studenţi malabrezi, în urma căreia transcrie 1.000 de cuvintele rostite de reprezentanţii subcontinentului indian. Aceşti studenţi din Malabar, cu un mare impact în studiile ulterioare dedicate romilor, au fost *Joh. Jakobus Meyer,* care conform documentelor arhivistice, s-a înscris la studii în data 4 septembrie 1750, *Petrus Cornelissen,* înscris la rândul său la studii în 7 octombrie 1752, şi *Antonius Moyaars,* înscris la studii în 23 septembrie 1754, cei trei studenţi fiind consemnaţi în documente *dreptceylonezi.* Ulterior Wali Istvan a citit cuvintele culese de la studenţii indieni romilor din Raab, de lângă oraşul său natal Gyor, cărora le-a cerut să traducă în maghiară toate cuvintele înţelese, cea ce romi au şi făcut, realizându-se astfel ireversibil legătura populaţiei rome cu India. Constatarea ungurului în privinţa asemănării dintre limba indienilor malabrezi şi cea a romilor din Ungaria a fost făcută publică abia în anul 1776, printr-o notiţă, în publicaţia vieneză *Allergnädigst – privilegierte Anzeigen, aus sämmtlich – kaiserlich – königlichen Erbländern, herausgegeben von einer Gesellschaft.* Practic Wáli István nu a publicat nici un articol pe această temă a similitudinilor lingvistice depistate între romani şi limba studenţilor malabrezi, care vorbeau de fapto limbă dravidiană, însă fiind brahmani, cunoşteau sanscrita, limba de cult hindusă. Ungurul a relatat constatarea sa unui prieten tipograf din Carei, teolog şi el, pe nume Szatmár – Némethi Pap István, care, la rândul lui, a povestit-o căpitanului Dobai Székelyi Számuel. Pe baza scrisorii acestuia din urmă a apărut, în anul 1776, o scurtă informaţie în publicaţia vieneză amintită, fiind astfel menţionată constatarea făcută de Wáli István. Din textul publicatîn 1776aflăm şi data când tipograful Szathmár-Némethi l-a vizitat pe căpitanul Dobai, respectiv 6 ianuarie 1763.

1754 • În Marea Britanie s-a născut James Squire, în Kingston, într-o familie de romi, fiind fiul lui Timothy Squires şi al lui Mary Wells, cu un destin de excepţie pe care nimic din mediul unde s-a dezvoltat şi construit ca individ nu îl întrezărea. Crescând în mediul boem al nomazilor britanici, unde problemele cu legea erau greu de eludat, în 1774 Squire a fost arestat pentru furt, fiind condamnat la deportare în America, timp de şapte ani, însă în condiţiile în care a ales înrolarea în armată a revenit la

Kingston, ca om liber, după patru ani de serviciu militar. Ulterior acesta şi-a deschis un hotel în Heathen Street, Kingston, loc ce a devenit un popular punct de întâlnire al bandiţilor, tâlharilor şi contrabandiştilor din regiune. Problemele cu legea continuă inevitabil pentru James, astfel că,la data de 11 aprilie 1785, a fost condamnat la 7 ani de deportare în Australia, unde va ajunge în cele din urmă. În 1787 James a fost eliberat din închisoarea Southwark, destinată deportaţilor britanici, ajungând ulterior în Port Jackson. În Australia, în 1789, a suferit de asemenea rigorile legii, fiind condamnat la *o sută cincizeci de lovituri de bici acum, iar restul, atunci când este capabil să le suporte.* Între 1790 şi 1792 pedeapsa lui James Squire a expirat, devenind un om liber, capabil să înceapă o nouă viaţă, mai ales că a fost împroprietărit cu 30 de acri de pământ. Individ întreprinzător acesta îşi măreşte treptat suprafaţa de teren posedată şi averea, în 1800 având zece oi, 18 porci şi 35 de capre. De asemenea 5 acri de teren au fost semănate cu grâu şi încă 45 de acri cu porumb şi orz. Doi ani mai târziu, deţ inea 291 de acri de teren. În cea ce priveşte fabricarea berii, pentru care a devenit un personaj istoric în Australia, se pare că a înfiinţat prima fabrică de bere, din continentul amintit, în 1798. Dintre activităţile sale mai amintim faptul că înspre 1808, James a fost şi brutar, având o brutărie în Kent Street, măcelar şi implicit furnizor de carne, precum şi creditor bancar, fiind recunoscut,în ciuda trecutului dubios, pentru corectitudinea saşi mai ales pentru activităţile filantropice, unde efectiv a excelat fiind poreclit *patriarhul din Kissing Point.* De altfel, artistul colonial Joseph Lycett a spus că *numele lui va fi mult pronunţat cu veneraţie pentru dărnicia lui.* James Squire a murit în 1822, moartea lui fiind deplânsă de către presa australiană, care a acordat spaţii largi evenimentului. Înmormântarea sa a fost de altfel catalogată ca una dintre cele mai fastuoase care au avut loc vreodată în Australia. Din 1823 fabrica de bere Squire a continuat să funcţioneze cu succes sub controlul fiului lui James, producând aproximativ 100.000 de galoane pe an, până la moartea acestuia în 1826. Fiica lui James Squire, Mary Ann, s-a căsătorit cu Thomas Charles Farnell, care în 1828 a redeschis pentru scurt timp fabrica de bere, până când datorită problemelor de sănătate a fost forţat să închidă fabrica din nou în 1834. În 1999, Lion Nathan fondează o linie de bere *James Squire* în onoarea primului fabricant de bere din Australia.

• În Moldova, Ruxanda Racoviţă a dăruit boierului Dediul Codreanul doi băieţi şi două fete rome, din „ţigănia” de la Căliani.

1755 • În Moldova, românul Vasile Timiraşul a dat un zapis egumenului mănăstirii Neamţ, în care menţionează că nesilit de nimeni, s-a *învoit* să se căsătorească cu fata romului Găgea, care era *ţigancă dreaptă a mănăstirii,* acceptând din dragoste să devină *rob mănăstirii ca şi dânsa,* atât el cât şi feciorii şi nepoţii să, robi în veci ai mănăstirii.

• *Rotwelsche Grammatik,* publicat la Frankfurt, conţine primul glosar romani complet, precum şi o *scrisoare de la un ţigan către soţia lui,* scrisă în limba romani, mai precis în dialectul romilor sinti. Scrierea reprezintă cel mai vechi text redactat coerent în limba romani.

• În Scoţia, conform lui R. Murray (în aceiaşi lucrarea a sa "Ţiganii de la Frontieră", publicată în 1875), după moartea lui William Bennet, Nisbet de Dirleton, succesorul lui Bennet, a construit noi cabane pentru romi, recrutând din rândurile lor un grup de soldaţi ca gardă de corp. Când

Marchizul de Tweeddale a dobândit moşiile Grubbet, el a continuat să le permită romilor aceleaşi privilegii de reşedinţă.
• În Imperiul Rus al ţarinei Elisabeta (1741-1762), impozitul anual impus de autorităţi creşte odată cu trecerea timpului, astfel că dacă la începutul secolului al XVIII-lea era de 120 de garboave, garboava fiind o monedă ucraineană, în acest an 1755, taxa anuală ce trebuia achitată de romi se ridica la 1.424 de garboave. În Rusia ţaristă în epocă romii au fost înscrişi în registre fiscale distincte, grupaţi în „regimente" în fruntea cărora era un *ataman*, lider desemnat chiar de către romi înşişi. Obligaţia principală a atamanilor era de a colecta impozitul anual, respectiv *obrok-ul,* în colaborare cu perceptorii numiţi de către autorităţi.
• În Marea Britanie, după un jaf, mandatul poliţiştilor se referă la patru bărbaţi, precum şi la un "bătrân înalt " şi la un bărbat înalt şi tânăr, cu părul negru legat în spatele şi o femeie *tânără robustă cu o cicatrice în obraz.* Inculpaţi în proces, acuzaţii romi Daniel Lovel şi Henry Lovel au fost găsiţi nevinovaţi.
• În spaţiul german apare la Frankfurt şi Leipzig, *Wörterbuch Von der Zigeuner-Sprache, Nebst einen Schreiben eines Zigeuners an seine Frau, darinnen er ihr von seinem elenden Zustande, în welchem er sich befindet, Nachricht ertheilet*, un dicţionar cu autor necunoscut, practic primul dicţionar german-rom şi cel mai vechi dicţionar rom ordonat alfabetic.
1757 • În Spania, recursurile romilor, înaintate în vederea eliberării consiliului arsenalelor, unde rămăseseră închişi, sunt ignorate, romilor neacordându-se din acest punct de vedere nici o şansă. Astfel, un grup de romi deţinuţi la arsenalul din Cartagina, respectiv Bernardo Martinez de Malla, Cristobal Bermudez, Miguel Correa, Salvador Bautist şi Pedro Gonzalez înaintează regalităţii o cerere de eliberare în care specificau: *Doamne, noii castilieni închişi în arsenalul din Cartagina, se înclină în faţa Majestăţii Voastre Regale (...) Ei roagă cu umilinţă pe Majestatea Voastră să binevoiască să asculte cu milă umilele lor cereri şi să le acorde libertateapentru ca să -şi poată recupera bunurile abandonate şi să-şi revadă bietele soţii, copiii şi familia, şi acestea dispersate şi suferind de a fi despărţiţi unul de altul, datorită unor legături strânse şi iubirii – proprie legăturii de sânge şi căsătoriei. Vasalii voştri nefericiţi speră respectuos că vor beneficia de mila generoasă şi regală aMajestăţii Voastre.*
• În Marea Britanie acuzatul Henry Lovel a fost declarat nevinovat la acuzaţia de atac şi jaf la drumul mare.
• În Moldova, Constantin Racoviţă a scutit robii mitropoliei de „leul" plătit de „căsari" şi de „jumătate de leu" pe romii holtei, bani din care se întreţineau robii care lucrau la „grajdul" domnesc.
1758 • În imperiul habsburgic, Maria Tereza promulgă o legislaţie prin care romii sunt obligaţi să se sedentarizeze, fiind nevoiţi şi să renunţe la cai şi căruţe, nemaiputând să părăsească satele, fără permisiunea feudalului locului. Programul era unul de asimilare şi transformare a romilor în *ujmagyar,* adică maghiar nou. Autorităţile au dat parcele de pământ romilor şi seminţele necesare practicii agricole, aceştia devenind astfel contribuabili, cu impozite pe recoltă, la fel ca şi ceilalţi cetăţeni ai statului, autorităţile impunându-le romilor să-şi construiască locuinţe.
• În Marea Britanie, mai precis în Ţara Galilor, romul Thomas Ingram a fost găsit nevinovat pentru acuzele de jaf la drumul mare. Prizonier fiind,

acesta a murit totuşi de moarte naturală în închisoare în anul 1758. Tot în Marea Britanie un grup de romi a fost judecat pentru un presupusa jefuire a lui Ann Ingram, soţia procurorului William Ingram. Victima a reamintit că a fost atacată de un grup de treizeci de persoane, printre care se aflau *feciori şi fete care au vorbit într-o limbă necunoscută.* Astfel în urma procesului George Boswell, Peter Boswell, Mary Wood (alias Mary Boswell) au fost declaraţi nevinovaţi, fiind desigur eliberaţi de către autorităţi.

1759^În Moldova, Toader Callimachi a dispus ca roabele căsătorite cu robi ai altor stăpâni, *să rămâie după ţiganii lor nesupărate şi unde s-ar afla ţiganii, acolo să rămâie şi ţigăncile după bărbaţii lor.*

•În Rusia. ţarina Elisabeta promulgă un decret prin care romilor li s-a interzis să descindă în Sankt Petersburg, capitala imperiului ţarist.

1760 • În Marea Britanie a decedat Margaret Finch,*regina ţiganilor* conform tradiţiei orale, la vârsta de 109 ani. Într-o scriere dedicată acesteia se specifică faptul că faima ei de ghicitoare a atras un mare număr de indivizi din înalta societate. Ea a trăit într -o colibă, la baza unui copac vechi. În 1768, a decedat se pare o altă *regină a ţiganilor,* pe nume Bridget, care a fost nepoata şi succesoarea lui Margaret Finch.

• Tot în Marea Britanie, Henry Boswell *regele ţiganilor* a murit în 1760 la vârsta de 90 de ani şi a fost îngropat la Ickleford, în acelaşi loc cu soţia şi nepoata sa.

• În Moldova,romul Chiriac şi soţia sa Ioana au vândut o proprietate în târgul Bârladului cu 25 de lei. Documentul care evocă tranzacţia dovedeşte că romii liberi aveau în posesie diferite proprietăţi imobiliare, asupra cărora dispuneau după bunul lor plac, în conformitate cu legea. Stolnicul Gheorghe Beldimam a dat lui Toma Luca o casă din Iaşi pe *trei suflete de ţigani.* Nicolae Cantacuzino a dat vărului său Ion Neculce pentru doi romi cu femeile lor *un armăsar mare şi pe trei prechi iar doi armăsaru,* iar Constantin Cantacuzino i-a dat vornicului Constantin Sturza pe *Stanciul Ţiganul* cu femeia şi trei copii şi pe vizitiul Dinu, în schimbul a patru cai, un armăsar şi 100 de lei.

1761 • În imperiul habsburgic, împărăteasa Maria Tereza, promulgă un nou decret care, printre altele, prevedea posibilitatea înrolării tinerilor de peste 16 ani, respectiv trecerea celor cu vârste cuprinse între 12 şi 16 ani sub tutela unui meseriaş pentru a învăţa meserie. De asemenea, termenul *ţigan,* este înlocuit cu „ujpolgar”, care în maghiară înseamnă „cetăţeni noi”,”ujparasztok”, adică „fermier nou”, „ujmagyar”, „ungur nou”, precum şi „ujlakosok” sau „colonist nou”, romilor cerându-li-se să abandoneze practicarea nomadismului, precum şi să renunţe la vechiul nume, în ideea integrării şi asimilării lor cât mai rapide.

• În Moldova, Vasile Cereguţă, *moldovan,* căsătorit cu Maria fata unui rom al mănăstirii Doljeşti, trebuia să devină rob al lăcaşului de cult, însă fiindcă socrul său slujise cu credinţă pe egumen şi fiindcă îl rugase şi Vasile Cereguţă, ca să-i ierte *seminţia* de *ţigănie şi de vecinătate,* după ce şi-au luat angajamentul că vor sluji mănăstirii cu toată silinţa, au fost *iertaţi şi slobozi în veci cu toată semenţia lor.* Tot în Moldova, boierul Iordache Hrisoscoleu a făcut un schimb de robi cu Vasile Buhăescu, dând opt „suflete”, şase mari şi două mici, pentru cinci „suflete” mari şi două mici. În perioadă *ţiganul mare* era evaluat în acest an la 30

lei, iar cei mici, *însă de slujbă,* se dădeau doi pentru unul mare, fiind evaluaţi la 10 lei.

1762 • În Spania, autorităţile din El Ferrol au cerut ministerului Marinei eliberarea romilor şi vagabonzilor *bătrâni, estropiaţi şi bolnavi,* indivizi care *nu pot ajuta deloc, în nici un domeniu de activitate, sunt permanent la spital şi impun cheltuieli legate de tratamentul lor,fără a aduce cel mai mic profit.*

1763 • Carol al III-lea al Spaniei (1759-1788) hotărăşte eliberarea romilor reţinuţi în 1749 de către fratele său Ferdinand al V-lea, decizie contestată de către nobilii spanioli apropiaţi lui. În acest context, ministrul Marinei a expediat guvernatorului Consiliului un memorandum, în care menţiona că regele Carol III, a decis să-i graţieze pe toţi romi deţinuţi în diferite arsenale, în urma arestărilor din 1749, lista cu romii care trebuiau eliberaţi, fiind ataşată ca anexă documentului, precizându-se că desemnarea locurilor, unde cei eliberaţi se vor stabili, o va face Consiliu.

•Cărturarul A. F Oefelius a publicat *Rerum Boicarum scriptores,* la Augsburg, în care se face referire şi la istoria romilor**.**

•John Bell din Antermony (1691-1780) se referă într-o lucrare despre călătoriile sale publicată la Glagow (1763), la o ceată de circa şaizeci de romi, în drum spre China.

•În Moldova, în „Condica de socoteli”, din perioada 1763-1764 a lui Grigore Calimachi, sunt consemnate sumele plătite ce au trebuit plătite de romi, pe ţinuturi. Astfel *ţiganii din Suceava şi Câmpulung* erau consemnaţi cu 486 lei, cei din Neamţ cu 372 lei, cei din Roman cu 94,60 lei, cei din Bacău cu 150 lei, cei din Putna cu 145 lei, cei din Tecuci cu 60 lei, cei din Covurlui cu 33 lei, cei din Tutova cu 51 lei, cei din Vaslui cu 145,90 lei, cei din Fălciu cu 36 lei, cei din Hârlău şi Dorohoi cu 88,60 lei, cei din Cârligătura cu 96,60 lei, cei din ţinutul Iaşi cu 111 lei, iar cei din oraşul Iaşi cu 103,60 lei.

1764 • În Transilvania autorităţile răspund în latină unei cereri a unor romi, nemulţumiţi de impozitele pe care trebuiau să le plătească: *non esse hane arbitrariam aliquam et regiis resolutionibus interdictam impositionem, de qua supplicantes conquesti sunt; sed illam capitis taxm quae ad tenorem regii rescriptii dato 14. X. 1763 cuius extractum humillime adnectimus ab eis desumenda injungitur*.

• În Franţa este emisă o nouă lege pentru combaterea vagabondajului, romilor nomazi fiindu- le şi cu această ocazie interzisă şederea în regat. Bărbaţ ii apţi de muncă sunt condamnaţi la galere timp de trei ani, iar restul trebuiau internaţi în azilele pentru săraci timp de trei ani, după ispăşirea pedepsei fiind nevoiţi să aleagă o locaţie pentru un domiciliu permanent şi să practice o meserie. Romii care recidivau în practicarea nomadismului riscau condamnări de nouă ani la temuta galeră şi chiar condamnarea la moarte, în situaţii mai speciale.

• În Ungaria de azi se naşte, la Nagyabony, Janoş Bihari, mort în 1827 la Budapesta,un genial muzicant rom, se pare cel mai renumit violonist al timpului său, acesta lăsând moştenire posterităţii 84 de compoziţii. Printre operele sale se numără şi *Rákóczi-Nota* sau *Rákóczi martie,* cântată de Bihari între 1809-1820. În 1801, la Pesta, acelaşi Bihari a creat o orchestră formată dintr-un ţambalist şi 4 violonişti, orchestră care a devenit foarte populară în Ungaria şi în străinătate. Artistul rom a fost solicitat să cânte

în faţa participanţilor la lucrările Congresului de la Viena, derulat între 1814-1815, şi a fost de asemenea invitat să cânte pentru împăratului habsburgic. În 1824 Bihari s-a rănit la mâna stângă, accidentul afectându-i capacitatea de a cânta. Ulterior, popularitatea s-a a scăzut şi a murit în sărăcie în Pesta. Pe baza acelei *Rákóczi-Nota,* Hector Berlioz a compus *La Damnation de Faust,* în 1846, iar Franz Liszt *Rapsodia ungară.* Pianistul Vladimir Horowitz a creat celebra *Rákóczi martie.* Melodiile lui Janos Bihari a inspirat şi alţi mari artişti, cum ar fi Ludwig van Beethoven sau Pablo de Sarasate.

• În Valahia, domnitorul Ştefan Racoviţă (1764-1765)a primit de la cei 240 de aurari, care strângeau aurul din apele râurilor, nu mai puţin de 1254 de drame aur fin, un dram fiind echivalentul a 3,23 grame, în contul unui impozit strâns de la romii rudari, a căror număr către 1800 era de circa două mii de indivizi. Anterior, domnitorul moldovean Dimitrie Cantemir menţiona faptul că rudarii strângeau atâta aur încât putea plăti *în tot anul ca bir către soţia domnitorului patru ocale de aur,* o oca fiind echivalentul a 1,291 de kilograme.

• În Spania, un raport al contelui de Campomanes subliniază faptul că, în urma eliberării romilor, închişi în 1749, *regatul are aproape tot atât de mulţi ţigani ca şi mai înainte,* nobilul spaniol regretând această situaţie.

1765 • În imperiul ţarist al ţarinei Ecaterina cea Mare (1762-1796)au fost desfiinţate regimentele speciale de romi, aceştia fiind încadraţi în escadroane, respectiv *sotni,* sau în regimentele cazace. Măsura acordă practic romilor aceleaşi drepturi civile de care dispunea şi restul populaţiei imperiului, acţiunea fiind supravegheată de comisia mixtă civilă-militară de la Kiev. De asemenea pe lângă înregistrarea obligatorie a romilor era impusă şi sedentarizarea, în speţă solicitarea unui domiciliu fix, fapt care nu i-a împiedicat pe romi să practice în continuare nomadismul sau semi- nomadismul cu domiciliu fix în perioada iernii. Ocupaţiile de bază ale romilor din imperiu a rămas în continuare lăutăria, prelucrarea metalelor şi comerţul cu cai.

• În Moldova, cu ocazia unei împărţiră a robilor, este amintită *Catrina ţiganca, învăţată a toarce bumbac cu roata,* alte roabe practicând şi cojocăritul.

• În Spania acestui an este aplicată hotărârea lui Carol al III-lea de eliberare a romilor, condamnaţi cu 16 ani mai devreme, la intervenţia expresă a monarhului care a pus capăt procedurii, ordonând eliberarea fără amânare a deţinuţilor.

• Claude Charles De Peysonnel face referire la romii fierari din spaţiul românesc, în lucrarea sa publicată la Paris *Observations historiques et géographiques, sur les peuples barbares qui on habité les bords du Danube & Pont-Euxinsusţinând* că *Dans la Valaquie la foge est l,uniquiq occupation des bohemiens.*

1766 • Contele palatin de Rin, Carol Theodor, promulgă o serie de măsuri împotriva cetelor de romi aflate pe teritoriului statului său, conform cărora romii trebuiau arestaţi bătuţi, torturaţi, marcaţi cu fierul înroşit în foc şi izgoniţi. Reîntoarcerea era pedepsită cu spânzurătoarea.

• În imperiul ţarist un decret-lege a reglementat modalităţile de plată a impozitului datorat statului de către romii nomazi.

• În *Sobornicescul Hrisovse* menţionează interdicţia căsătoriilor mixte: *De*

se va dovedi, după facerea nunţii, ca unul dintre soţi este rob, se despărţeşte nunta îndată, ca şi cum s-ar fi întâmplat
moarte, copiii fiind însă oameni liberi. În Moldova mitropolitul era convins, în acest context, *că de se numesc ei ţigani, dar a lui Dumnezeu zidire sunt, fiind un lucru făr de cale a se împărţi ei ca nişte dobitoace.*
• În Moldova, la iniţiativa domnitorului Grigore Al. Ghica a fost convo cat la mitropolie un sobor, la care au participat episcopii, egumenii şi boieri, aceştia hotărând redactarea unui proiect de aşezământ. Membrii „soborului" au ajuns la concluzia că cele mai numeroase litigii pentru împărţirile de robi, proveneau din cauza căsătoriilor, remarcându-se totuşi caracterul inuman al despărţirilor familiilor, procedeu care era *mai amar şi mai cumplit şi de cât robia străinilor vrăjmaşi, despărţindu-se părintele de fecior şi fratele de frate... Fiind un lucru fără de cale a se împărţi ei ca nişte dobitoace.* Grigore Al. Ghica a aprobat hotărârea sfatului domnesc conform căreia robul luat de stăpân, de copil mic după un număr de ani de *slujbă cu credinţă,* îl va *ierta de robie dându-i şi carte la mână iscălită de dânsul, cum că lau iertat, unul ca acela să fie iertat de robie în toată viaţa lui*. Soborul a propus că dacă un rob se căsătorea cu o roabă a altui stăpân, proprietarul robului trebuia să se dea în schimb o altă roabă sau un rob dacă n-ar fi avut o roabă de schimb. O altă soluţie propusă era achitarea a 30 lei, preţul roabei, sau a 40 lei pentru rob. Domnitorul a dispus ca *cei corciţi cu parte moldovenească, care după urmare obiceiului pământului ce au fost întărit cu hrisoave domneşti erau robi ca şi ceilalţi ţigani (...) partea moldovenească (...) să nu fie supărată cu slujba întru nimica, ce să fie slobodă, iar partea ţigănească să se numească slobodă, însă supuşi la toată slujba stăpânilor săi, în toată viaţa lor ca şi ţiganii şi de s-ar strămuta să fie volnici stăpânii a-i trage la slujba lor şi a-i lua oriunde ar fi. Şi cu acest | slujbă a lor vor câştiga răscumpărare şi slobozirea copiilor, adică câţi din copiii aceştia vor fi în vârstă copilărească, până la 7 ani şi câţi se vor naşte de acum înainte, vor fi de tot slobozi. Ca fiecare din moldoveni să fie volnici a merge unde le va fi voia. Iar câţi din copiii acestora vor fi în vârstă de 7 ani în sus, să fie supuşi în toată viaţa lor la slujba stăpânilor... şi aceştia să fie propiţi a nu se cununa cu neam de ţigan... şi copiii acestora să fie slobozi ca fiecare din moldoveni şi volnici a merge unde le va fi voia. Şi aceste pricini ale acelor corciţi se vor cerceta numai de pe tată şi de pe mamă, iar după moşu şi moaşă hotărâm domnie me să nu socotească, nici să caute.* Tot în Moldova, un document specifica faptul că un anume Ursu, fiul lui Toader Alexa, fost rob, s-a plâns „că atât pe dânsul cât şi pe fraţii lui" „îi trăgea egumenul de la mănăstirea Voroneţ ca pe nişte ţigani, la slujba mănăstirii". Ancheta unei comisii de boieri a dovedit că Toader Alexa fusese rob al mănăstirii şi că se însurase cu o roabă a mănăstirii Moldoviţa. Fiul său Ursul avea o soţie românca şi primise carte domnească ca *să muncească slobod, iar soţia lui să nu fie supărată cu slujba la mănăstire*, însă pe Ursu egumenul avea dreptul să-l aducă *de grumazi la mănăstire*, deoarece prin munca sa trebuia să-şi răscumpere din robie copiii.
1767 • În imperiul habsburgic Maria Terezia a emis un decret prin care a desfiinţat voievodatele rome, romii fiind subordonaţi jurisdicţiei locale şi integraţi în sistemul administrativ imperial. Legislaţia interzicea romilor practicarea nomadismului, utilizarea limbi romani, ca mijloc intrinsec de

comunicare, sau îmbrăcarea conform tiparului rom al epocii. Totodată, romii trebuie să se înregistreze, cu un domiciliu stabil în evidenţele autorităţilor, putând fi astfel încorporaţi în armată. În cea ce priveşte îmbrăcămintea, conform cronicarilor germani ardeleni, care s-au referit la care sau referit la romi în scrierile lor în secolul al XVIII-lea,*se pare că romii ardeleni au împrumutat fără discernământ estetic „ elemente de îmbrăcăminte a oamenilor sub care trăiesc ”, consecinţa preluării deformate a imagini exterioare a celuilalt fiind însă, în concepţia cronicarilor saşi, evidentă aşa că „deşi ţiganii poartă portul românilor, ungurilor, sârbilor etc., ei pot fi deosebiţi cu uşurinţă din rândul acestora”. Viziunea negativă a acestora vizavi de concetăţenii romi reiese din tonalitatea abordării descriptive a ţinutei, caracterizată printr-o crasă mizerie, arătând „ cât este de sărac şi de dezordonat acest popor, ei nu deţin nici o haină de schimb în afară de cea pe care o poartă şi pe care n-o schimbă până nu e în întregime zdrenţuită ”. Practic, vestimentaţia provoca un sentiment de respingere şi repulsie, ţiganii ardeleni nomazi îmbrăcând „un veşmânt rupt (...) cu care, umblând prin ţară, îngrozesc”, sau „se acoperă la nevoie doar cu zdrenţe vechi pe care şi le atârnă pe ei, după ce le apucă de pe undeva”, deoarece preferă „obiecte de îmbrăcăminte purtate sau rupte, care oricum nu se potrivesc pe corpul lor”. De asemenea, spicuind din scrierile autorilor germani din Transilvania, rezultă că „ vara trupul le eprost acoperit” cu o cămaşă mizeră sau „ îşi acoperă corpul cu o îmbrăcăminte uzată” (,..)romii şătraripurtau haine de diferite culori, conform cronicarilor ţipătoare, semn a unei imaginaţii bogate şi unui spirit liber, lesne impresionabil, asocierea coloristică non convenţională stârnind în epocă hilaritate, ca de altfel afinitatea înspre combinaţiile cromatice stridente. Aflăm din diferite surse că ţiganilor le plac verdele şi roşu, din vanitate şi fală „împodobindu-se cu veşminte de mătase sau postav roşu” 23, preferând cizme galbene sau roşii, şătrarilor din Transilvania fiindu-le, de asemenea, consemnată preferinţa pentru culorile ţipătoare, specificându-se că bărbaţii poartă pantaloni roşii, iar femeile fuste de aceeaşi culoare (...) Salbele de la gâtul ţigăncilor în general, tradiţie caracteristică unui segment larg de etnii, aveau la rândul lor aceeaşi semnificaţie, sugerând de asemenea valoarea femei şi bogăţia familiei de provenienţă. Afinitatea înspre portul monedelor, ce au rolul de a crea involuntar o imagine exotică, caracterizau şi vechii şătrari, care datorită influenţelor suferite din partea populaţiei româneşti transilvane, au copiat interesul acestora din urmă pentru podoabe şi accesorii, astfel că ţigăncile îşi atârnau „ când la gât când la urechi, după modelul româncelor zorzoane sau monede de tinichea sau în cazul celor mai avuţi, monezi de argint”.*

• În Moldova, Grigore Al. Ghica scria căpitanului Panaite, vornicul de Câmpulung, că egumenul Antonie de Rădăuţi reclamase şase *ţigani corciţi.* Aceştia *nu s-au supus la ascultare,* nu voiau să lucreze şi chiar săriseră *toţi cu gâlceavă asupra numitului egumen, vrând să-l bată,* batjocorindu-l *cum le-a fost voia.* Ca urmare domnitorul a poruncit vornicului Panaite, ca oamenii lui să-i prindă, *să-i bată şi să-i supuie la toate treburile mănăstirii.*

• În Transilvania şi Banat începe colonizarea romilor din imperiul habsburgic ca *maghiari noisau bănăţeni noi,* autorităţile habsburgice propunându-şi practic să-i sedentarizeze şi asimileze pe romi.

1768 • În Transilvania, la Cluj, apare *Primitiva Lingvae latinae Vocabula,* un dicţionar latin- maghiar, publicat de către Cellarius Cristophorus, ce cuprindea 83 de pagini, lucrare unde vor apărea ulterior glosate, în stânga coloanei latine, echivalentele rome olografe, efectuate pe manuscrisul lui Farkas Mihály-Vistai, de către un cunoscător al limbii romani. Lexicul conţinut de manuscris, în speţă 2148 de unităţi, relevă faptul că dialectul în care au fost redactate acele echivalente olografe rome era cel *carpatin.* Tot în Transilvania un grup de romi muzicanţi redactează o petiţie, cerând desfiinţarea taxei de 18 denari, argumentând *că ar mai avea de făcut alte servicii, adică că trebuie să aducă fân, să cureţe latrinele, să ducă cărbuni până sus în turn şi să lucreze la spital etc.*

1769 • În Transilvania, în condiţiile în care breslele fierarilor cred că romii le fac o concurenţă neloială se sesizează *Universitatea Naţiunii Săseşti* cu sediul la Sibiu, care a decis: *I. Breslele fierarilor în primul rând şi după posibilitate rămân cu privilegiile lor. II. Cârpaci a dezavantajoasă pentru breasla se va curma prin confiscarea lucrurilor confecţionate de ţigani din material nou. Se exceptează cazurile de nevoie. III. Dacă lucrarea este făcută din fierul aceluia, care a dat comanda, atunci nu se va pedepsi ţiganul, ca acela care calcând proibiţiunea s'a dus la ţigani. Pedeapsa lui consista în 20 de lovituri cu bastonul. Executarea pedepsei are loc la tribunal. IV. Organele autorităţilor sunt îndatorate ca în caz de percheziţii, când ar fi nevoie de dânsele, să dea ajutor. Percheziţiile se vor face de către maeştrii fierari, cu permisiunea judecătorească. V. Confiscarea instrumentelor de lucru nu se admite, pentru că astfel ţiganii numai au posibilitatea să-şi câştige pâinea zilnică şi să plătească contribuţiile lor. Sătenii ar putea şi ei să sufere din această cauză, fiindcă în caz de confiscare ar rămâne fără micile reparaţiuni. VI. ţiganii n au voie să lucreze cu asemenea instalaţii ca maeştrii fierari, precum ar fi cu foi mari.*

1770 • Doi bărbaţi de origine romă, din neamul Linlithgow, au fost spânzuraţi pentru jafuri în Marea Britanie.

• În spaţiul german, pe Rinul superior sunt create mici grupuri de miliţii şi brigăzi speciale care aveau printre altele drept obiectiv şi vânarea romilor.

1771 • În Comlăuş, Sântana, judeţul Arad, conform unui recensământ al populaţiei, romii reprezentau 5% din populaţia satului. În 1835 istoricul Fabian Gabor face la rândul său referire la romii din Comlăuş pe care îi caracterizează drept “nomazi”, iar în 1869 loan Slavici consideră că localitatea este *un sat românesc în care sunt şi şvabi, precum şi ţigani, cei mai mulţi geambaşi înstăriţi*.

• În acest an este menţionată iniţiativa contelui de Wittgenste, care a poruncit înălţarea *satului ţigănesc de la Sassmannshausen.*

1772 • Din acest an datează lucrarea cronicarului sas transilvănean Laurentius Toppeltinus, *Origines et occasus Transsylvanorum, seu erutae nationsTranssylvaniae, earumque ultimi temporis revolutions, historica naratione breviter comprehensae,1667, reprint Vienae Austriae.* Din punct de vedere religios,Toppeltinus preciza printre altele că *ţiganii par a se orienta după religia grecească; în realitate se închină doar unui Dumnezeu barbar* afirmând că *de fapt ţiganii nu au nici o religie*. Toppeltinus arăta printe altele că romii erau evitaţi de către ceilalţi, care nu le vorbeau, nu-i salutau şi nu le arătau niciun fel de respect.

• În Spania este întocmit, de către nobilii spanioli Pedro Valiente şi Pedro

Rodriquez şi înaintat regelui, un raport despre romi, în care aceştia recomandau ca romi să fie lăsaţi liberi, să nu fie îngrădiţi în exercitarea meseriilor tradiţionale. Autorii, pe lângă o mai mare toleranţă faţă de romi, mai recomandau şi interzicerea termenului de *gitano* sau de *castilian nou,* raportul stând la baza unei noi legislaţii privitoare la romi elaborate în 1783.

• Călătorul englez Richiard Twiss subliniază,în acest an, corectitudinea cârciumarilor romi din Spania. Fiul unui negustor, acesta a primit suficienţi bani de la părintele său pentru a călători, putând descrie propria-i experienţă, după ce a străbătut peninsula iberică, în lucrarea *Travels through Spain and Portugal în 1772 and 1773sau Călătoriile prin Portugalia şi Spania în 1772 şi 1773,* lucrare publicată la Londra în 1775, retipărită în acelaşi an în Dublin şi tradusă în germană şi franceză în anul următor, o dovadă de succes în epocă.

• În Transilvania au fost înregistrate 7718 familii de romi dintre care 3949 erau nomazi. Patru ani mai târziu au fost consemnate 7429 de familii rome, dintre care 3867 erau familii de romi nomazi

1773 • În imperiul habsburgic, Maria Terezia, a promulgat o nouă legislaţie cu caracter anti- rom,ordonând ca toţi copiii romi de peste cinci să fie luaţi de la părinţii lor şi adoptaţi de familii nerome. Astfel micii romi au fost exilaţi în sate îndepărtate şi distribuiţi ţăranilor, care să vegheze la educaţia lor creştină, tutorii beneficiind de pe urma micuţilor de o sumă cuprinsă între 12-18 florini anual. Copiii trebuiau să crească departe de părinţii lor, în comitate diverse, să frecventeze şcoala şi, mai târziu, să înveţe o meserie sau să devină agricultori. Numeroşi copii fug să se alăture familiilor lor, care, la rândul lor, se ascund în zone ferite, mulţi dintre ei însă nemaivăzându-şi niciodată propriile familii. Legea interzicea şi căsătoriile între romi, iar în cazul căsătoriilor mixte,încurajate prin subvenţii, romii trebuie să facă dovada adoptării comportamentului standardizat acceptat, căsătoria fiind condiţionată de un document care atesta *un mod de viaţă decent şi cunoaşterea doctrinei religioase catolice.*

• O căpetenie romă este personaj a lui J.W. von Goethe, în celebra sa tragedie *Gotz von Berlichingen.*

1774 • În cadrul imperiului romano-german, au fost emise noi legi anti-rome, măsuri care pun punct final unei îndelungate etape de redactări constante a unor măsuri represive, care afectau populaţia romă. Desigur persecuţiile legiferate ale romilor vor avea continuitate.

• În Banat au fost consemnaţi 244 de romi băieşi, care, desigur, se ocupau cu “spălatul aurului”.

• Francesco Griselini un savant italian născut în 1717 la Veneţ ia, porneşte în 1774 într-o lungă călătorie în Banat, în urma celor 2 ani şi jumătate petrecuţi aici, veneţianul publicând la Viena în 1780 lucrarea *Încercare de istorie politică şi naturală a Banatului Timişoarei,* în care se referă şi la specificul romilor bănăţeni, respectiv *Versuch einer politischen und natürlichen Geschichte des temeswarer Banats în Briefen an Standespersonen und Gelehrte.Griselini* scrie despre romii care vorbesc româneşte, iar între ei foloseau un dialect ce nu aparţinea *nici limbii ungureşti, sârbeşti, greceşti, turceşti, armeneşti, nici limbii unei alte naţiuni învecinate, europeneşti sau asiatice.*

1775 • În Ţara Românească, sub domnia lui Alexandru Ipsilanti (1774-

1782;1796-1797), lăutarii se constituie ca breaslă, condusă de către vătafi, respectând un „catastih” de îndatoriri.
• În Moldova, tipograful Duca Sotirovicia primit ca dar de nuntă de la lordache Cantacuzino, care l-a şi cununat, un rom rob.
• În Nordhausen, Frederic cel Mare al Prusieia creat *satul ţiganilor* de la Friederichslohra, cu scopul de a determina grupurile de romi *care rătăceau în regiune pentru a cerşi şi fura* să se sedentarizeze, proiectul transformării romilor în indivizi comozi statului, precum *supuşii proprii, convenabili, ascultători şi muncitori,* eşuând însă lamentabil. După 1830, foşti locuitori adulţii ai satului au fost internaţi în ospicii, în timp ce copii au fost preluaţi de către mănăstirea*Martinsstift* de Erfurt pentru îngrijire.
• Hartwig Ludwig Christian Bacmeister, cărturargerman, istoric şi bibliotecar la Academia Rusă de Ştiinţe din Sankt-Petersburg,a redactat în acest an un dicţionar romani.
• În Rusia, contele Alexei OrlovGrigorievici-Chesmensky (1737- 1808), a fondat pe domeniul său de la Puşkino, lângă Moscova primul ansamblu muzical alcătuit din romi. Dirijorul corului era Ivan Sokolov (1740-1807), liderul romilor de pe moşia contelui. Emoţia şi lejeritatea din interpretare, combinând de asemenea dansul pasional, cu aspectul exotic al costumelor multicolore, autorul coregrafiei nefiind altul, conform tradiţiei, decât acelaşi conte Orlov, face ca acest ansamblu de romi să devină foarte popular, performanţele artiştilor transformându-l pe conte într-un membru indispensabil al balurilor şi al recepţiilor, date în palatele nobilimii din Moscova, Sankt Petersburg, Novinsky, Sokolniki şi alte oraşe ţariste. Corul Sokolovsky a cântat de altfel, o perioadă de timp şi în prestigiosul restaurant Yar din Moscova, în epocă fief al aristocraţiei ruse. Pe lângă melodiile tradiţionale, repertoriul artiştilor a cuprins şi cântece populare ruseşti şi ucrainene, inclusiv "Cântecul rusesc" de F. Dubyanskaya sau romanţele lui D. Kashin, I. Rupin, G. Zhuchkovskogo, Pleshcheev, A. Zilina şi alţii. Oricum pentru a putea cânta şi în afara Moscovei, membilor ansamblului li s-a acordat libertatea în 1807. După moartea lui Ivan Sokolov surevenită în acelaşi an 1807, corul a fost condus de nepotul său, dansatorul şi chitaristul Ilya Sokolov Osipovich (1777-1848), sub conducerea căruia ansamblul a atins apogeul maturităţii artistice şi al popularităţii, "corul Sokolovsky", devenind un adevărat brand. Trupa concerta cu ocazia sărbătorilor naţionale, la petrecerile nobilimii, în cluburi aristocratice, literare, artistice, în Moscova la Aksakovs, Elagina, Kireevskys, Rostopchina, Baratynsky sau Naschokina, în teatru Maddox, în Arena, în Parcul Petrovsky din Sankt Petersbur g, în Sala Engelhardt adică oriunde au fost invitaţi. Corul Ilya Sokolov a devenit punct de reper turistic al Moscovei, iar pentru a participa la un spectacol marca Sokolov veneau degustători de muzică din toată Rusia. Romii au cântat în mari turnee alături de muzicieni celebri ca Angeliku Catalani, Franz Liszt sau Pauline Viardot, fiind admiraţi de către titani ai culturii ca Pu şkin, Mihail Glinka, A. Verstovsky, Herzen, Turgheniev, Alexander Ostrovski, A. Grigorieva, A. Fet sau Lev Tolstoi. În perioada de glorie, din anii '30 ai secolului al XIX-lea corul cuprindea 12 de persoane, respectiv şase bărbaţi şi şase femei. Preferata lui Puşkin, Tania T. Demian (18081877) a fost una dintre artistele celebre ale corului, în care au mai cântat sora lui Sokolov, Maria şi fiica Lisa, precum şi fratele său Petru. În cadrul ansamblului mai

activa şi familia Vasiliev. De altfel I. Vasiliev (1810-1870), a condus corul după moartea lui Ilya, fiind sprijinit în activităţile artistice de soţia sa Agrippina sau sora sa Ljubasha. Repertoriul cuprindea şi melodii pe texte de G. Derzhavina Neledinsky Yu-Mielec, I. Dmitriev, A. Merzliakov, Kozlov, V. Zhukovsky, A. Delvig, Puşkin şi alţii. Pe lângă Sokolov şi Vasiliev, la Moscova au mai cântat şi alte familii de artişti romi cum ar fi Massalsky, Fedorov sau Panini, iar la Sankt-Petersburg se bucurau de notorietate coruri rome ca Shishkin, Polyakovs, Sorokin, Ilyinskikh sau Abaurovyh. Practic trupele de romi activau, la mijlocul secolului XIX, în toate marile oraşe ale Rusiei, chiar dacă nu au atins nivelul corului Sokolov, însă apariţia altor coruri rome a favorizat afirmarea a numeroase generaţii de mari muzicieni romi, datorită activităţilor specifice, bine remunerate, după mai multe generaţii, muzicanţii şi actorii romi, din marile oraşe ruse, formând o categorie socială distinctă, faţă de ceilalţi romi. De altfel romii muzicanţi ruşi se bucurau de o largă autonomie, având dreptul de a-şi alege propriul lider, respectiv *burmistr* sau *burgmeister,* cu atribuţii asemănătoare bulibaşilor sau voievozilor din spaţiul mioritic, precum şi a regilor, conţilor, ducilor etc., recunoscuţi de stat ca atare în Occident în anumite perioade, căpetenie responsabilă cu adunarea impozitelor, cu asigurarea legăturii cu autorităţile, cu rezolvarea litigiilor şi a disputelor din cadrul comunităţii etc. Se afirmă ca urmare *neamuri* distincte de romi, adevărate dinastii de artişti celebri, cum ar fi neamurile Sokolov, Şişkin, Panin, Hlebnikov, Dulkevici sau Pankov, cu renume şi poziţie socială respectată. Participarea regulată a artiştilor romi la întrunirile cercurilor elitiste din Rusia,respectiv aristocraţi, negustori bogaţi, poeţi faimoşi, scriitori, militari, muzicieni celebri etc., a avut printre altele ca efect şi consemnarea a numeroase căsătorii între femei rome şi reprezentanţi ai înaltei societăţi ruse. Astfel este cazul lui Feodor Tolstoi, rudă apropiată a scriitorului Lev Tolstoi, al lui Serghei Tolstoi,fratele scriitorului, şi chiar al fiului său Lev L.Tolstoi, Aleksei N. Apukhtin scriind *Vechi ţigani* în 1870, pentru a comemora dragostea tot mai mare între Serghei Tolstoi şi Maria Shishkin. Alţi aristocraţi ruşi căsătoriţi cu femei rome au fost şi Ledvik, redactorul de la *Borsovie vedomosti,* prinţul F.P. Masalski, prinţul Wittgenstein, Necşaev, milionarul din Urali, marele boier rus Anenkov şi mulţi alţi reprezentanţi ai elitei ruse.

• În Bucovina în acest an au fost consemnate existenţa unui număr consistent de robi mănăstireşti, respectiv a 500 de familii de robii sedentari şi 300 de familii de robi nomazi,însumând un procent de 4,6% din totalul populaţiei provinciei. Numai mănăstirea Moldoviţa deţinea 80 de familii de romi, în speţă 294 de romi.

1776 • În Marea Britanie, Societatea de Arheologie din Londra a primit de la orientalistul William Marsdeno lucrare în care făcea comparaţie între limbile romani, respectiv un dialect grecesc, şi engleză, pe de o parte, şi limbile hindi, marathi şi bengali, pe de altă parte. La circa două luni diferenţă Jacob Bryant, care lansat *ipoteza originii indiene, respectiv, iraniene,* îşi vede publicată lucrarea redactată în 1776, *Collection on the Zingara or Gypsy Language* în volumul şapte al revistei *Archaeologia*. Jacob Bryant a redactat un glosar cu cuvinte romani, pe care le-a comparat cu limba iraniană, materialul rezultat fiind trimis ulterior spre publicare Societăţii de Arheologie din Londra

• Pastorul luteran Samuel Augustini ab Hortis, din Szeps, localitate aflatăîn Ungaria,a publicat,sub protecţia anonimatului, peste 40 de articole despre romi, în *Wiener Anzeigem*în care descrie modul de viaţă al romilor, referindu-se de asemenea şi la originea indiană a acestora. Practic în revista maghiară, editată în perioada 1771 – 1776 în limba germană, la Viena, în articolul cu sub titlul *Allergnädigst – privilegirte Anzeigen, aus sämmtlich – kaiserlich – königlichen Erbländern, herausgegeben von einer Gesellschaft*, se menţiona cea ce a concluzionat Wáli István, respectiv originea indiană a romilor. Augustini ab Hortis referindu-se la ghicit îl lega de nomadism, susţinând că *aceste practici ale unor ticăloşi de vagabonzi sunt demne de pedeapsă* şi că, sub pretextul ghicitului, femeile intră în case de unde *fură tot ce le cade în mână, banii, garnituri de pat, haine*. Pastorul luteran cataloga ghicitul drept excrocherie, ghicitoarelor spunând *numai întâmplări comune din viaţa oricărui om, fie despre boli, despre zile norocoase, despre moartea unor rude apropiate, pe care nu le numesc, ci doar după circumstanţe le descriu; vorbesc mai departe despre duşmănii, şi prietenii, despre fericire şi bunăvoie, despre noroc şi nenoroc, de zile bune şi rele [...] şi toate acestea în exprimări generale care lasă loc la tot felul de speculaţii*.

• În Moldova, robul Lupul, lăcătuş, a pierdut puşca unui căpitan rus care i-a dat-o să o repare, romul susţinând că aceasta i-a fost furată. Deoarece proprietarul robului fugise, căpitanul a luat ca despăgubire de la un boier oarecare 30 lei.

1777 • Un *ţigan boieresc* din Moldova fuge în Muntenia, unde se căsătoreşte cu o *ţigancă boierească.* Boierul din Moldova este despăgubit de omologul său din Valahia, care îi păstrează familia de romi.

• În acest an, Johann Christian Christoph Rüdiger, profesor la Universitatea germană din Halle, scrie o scrisoare colegului său, Hartwig Backmeister, în care se referă la apartenenţa limbii romani la spaţiul lingvistic indian. Rüdiger s-a bazat în fundamentarea concluziilor sale pe indicii furnizate tocmai de Backmeisterşi de profesorul său Christian Büttner, precum şi pe studii proprii, rezultat al contactului cu o vorbitoare nativă de romani, Barbara Makelin, şi bazându-se pe analize de gramatică a limbi hindustani. Hartwig Ludwig Christian Backmeister a confirmat concluziile lui Rüdiger, concluzionând că este vorba despre *limba vorbită în Provincia Multan din sud-vestul Indiei,* însă limba în cauză fiind *lahndi,* una neo- indiană din grupul indic, reprezentând astfel Pakistanul contemporan, adică *din nord-vestul Indiei.* Concluziile învăţatului german Johann Rüdiger au fost publicate cinci ani mai târziu la Leipzig, sub titlul *Neuester Zuwachs der teutschen, fremden und allgemeinen Sprachkundm* lucrarea sa *Von der Sprache und Herkunft der Zigeuner aus Indien.*

• În Marea Britanie a suveranului George al IlI-lea (1760-1801), romii din Norwood, zonă cunoscută şi sub numele de Gypsy Hill, era atât de faimoşi, încât un spectacol de pantomimă numit *The Norwood Gypsy* a fost pus în scenă în Covent Garden.

1778 • F. von Bauer menţiona că *în Ţările Române "toţi românii sunt liberi, fiind robi numai ţiganii", reprezentanţii unui popor rătăcitor, care n-are nicăieri o patrie şi se află aici într- un număr foarte mare. Ei au limbă proprie dar ştiu şi româneşte şi sunt creştini.*

• Simon Simeon a publicat la Cambridge *Itineraria,* &c., editor fiind J.

Nasnmith, în care se referă şi la romi.
• În Polonia Jan Marcinkiewicz a fost numit şef al romilor din zona din jurul Mirului şi a continuat în acest rol până în 1790. La acea vreme a existat o academie celebră în care romi îmblânzitori de urşi au fost iniţiaţi în tainele meseriei la Smorjan. În 1780, regele polonez Stanislaw II (1764-1795) la numit pe Jakob Zniemarowski, drept rege al romilor.
1779 • Moare în acest an Sfântul Mucenic Cosma Etolul (1714-1779), ucis în satul Kolikontasi din Albania, în urma unei conspiraţii, ucigaşii zdrobindu-i trupul cu o piatră, călugăr rămas în conştiinţa poporul grec ca una din personalităţile bisericeşti care au contribuit fundamental la mişcarea iluminismului neoelen din secolul al XVIII-lea şi care printre multitudinea de vorbe de duh, lăsată moştenire posterităţii, face şi o remarcă rasistă la adresa romilor, spusă localnicilor din satul Aghios Donatos Souliou: *în ramura de care vă atârnaţi săbiile, va veni o zi în care ţiganii vor atârna organele voastre.*
1780 • În acest an, în Marea Britanie, au fost abrogate o serie de aspecte represive a legislaţiei dedicate romilor, deşi nu în totalitate.
• În Moldova s-a născut la Iaşi Vasile Barbu Lăutaru, într-o familie de robi lăutari robi, fiind fiul starostelui de lăutari Stan Cobzariul şi al Ilincăi, artist despre care se scrie că *la 1804, deja renumit în Moldova, Barbu Lăutarul preia starostia breslei. Se căsătoreşte câţiva ani mai târziu şi are mai mulţi copii, dintre care doar trei îi duc meseria mai departe: Gheorghe Scripcariul, loan Scripcariul şi Vasile Scripcariul. Lăutaria le asigură venituri consistente, de vreme ce familia lui Barbu Lăutarul, din mahalaua Frecaului, se răscumpără din robie, la 6 iulie 1845, conform condicii de "Prescrierea birnicilor şi a dezrobiţilor ţigani din oraşul Esi".* Virtuoz al vioarei Barbu Lăutarua cântat unor mari personalităţi ale Europei, binecunoscut fiind episodul în care artistul rom l-a întâlnit la Iaşi pe pianistul maghiar Franz Liszt, venit în urbea moldavă la invitaţia lui Vasile Alecsandri, în faţa căruia Barbu Lăutaru a cântat impecabil la scripcă, un marş unguresc improvizat ad-hoc la clavir chiar de către maestrul Liszt. De altfel celebra piesă a compozitorului *Rapsodia română pentru pian,* este inspirată din două "cântece de beţie" interpretate de Barbu Lăutaru, pe care Franz Liszt le-a notat într-un carnet de-al său de schiţe. Imaginea lui Lizt de prieten al „marginalilor" se pare că este una deformată, conform cercetătoarei lulia-Karin Pătruţ, autoarea lucrării *Zigeuner, Juden und die Kunst. Zu einem Ausgrenzungsdiskurs bei Richard Wagner, Franz Liszt und Houston Stuart Chamberlain*, care abordează durerosul capitol al discriminării, practicată chiar de către mari oameni de cultură.
• În Ţara Românească a fost redactată *Pravilniceasca Condică a lui Alexandru Ipsilanti,* care prevedea despărţirea imediată a persoanelor libere căsătorite cu robi sau roabe. Copiii se năşteau la rândul lor liberi. În condiţiile înrobirii prin mariaj, oamenii liberi expediau scrisori egumenilor în care specificau faptul că acceptau benevol noul statut social, că vor munci precum oricare altă persoană aflată în robie sau că nu vor apela la justiţie pentru a-şi recăpăta libertatea.
• În imperiul habsburgic conscripţiile derulate în regatul Ungariei – fără Transilvania propriu- zisă, incluzând însă vestul României – estima în acest an numărul romilor la circa 43.609 de persoane, la 38.312 un an mai târziu, la 43.772 în 1782 şi în fine la 30.241 de romi în 1783. În

Maramureş, între 1780 şi 1782, numărul romilor creşte de la 446 la 903, scăzând apoi la 717 indivizi. În comitatul Arad numărul romilor creşte de la 1.135 la 1.255, în Crişana, mai precis în Bihor, numărul romilor scade de la 2.289 la 1.906 în intervalul de temporal analizat, iar în Caraş de data aceasta între 1782 -1783, numărul romilor scade cu nu mai puţin de 1008 indivizi. Cărturarul Francesco Griselini în a sa *Încercare de istorie politică şi naturală a Banatului Timişoarei* considera că în Banat trăiau în perioadă, în districtele militare din sud- estul regiunii, un număr de 2.800 romi, iar în districtele camerale 5.272 de romi, rezultând per ansamblu un total de 8.072 de persoane. Acelaşi Griselini a redactat o descriere a romilor: *Înfăţişarea lor extraordinară este întru toate uniformă. Au ochii negri strălucitori, de care culoare este şi părul lor lung şi creţ; culoarea feţei măslinie, buze roşii, dinţi foarte albi; faţa lor mai mult ovală, obraji puţin umflaţi, bărbia ascuţită şi fruntea îngustă; la statură bine făcuţi, nici unul pântecos.*

• În Bucovina,de asemenea provincie habsburgică, au fost înregistrate 242 familii de romi nomazi şi534 de familii de romi sedentari.

• În acest an a fost elaborat un vocabular, ce cuprindea 150 de cuvinte şi 50 de fraze în limba romani, de către un pastor finlandez.

• În Anglia, Jacob Bryant a redactat un vocabular comparativ de romani şi hindustani în jurul anului 1780, dezvăluind similitudini lingvistice şi identificând împrumuturi grece şti preluate în drumul european al romilor înspre Anglia. Descoperiri importante în acest sens îi aparţin şi lui William Marsden, faimos pentru studiile dedicate limbi malay. El a făcut legătura dintre romani şi hindustani în 1783, elaborând o lucrare prezentată la*London Society of Antiquaries,* în 1785. Societatea în cauză a publicat ulterior studiul lui Marsden.

1781 • În Transilvania au fost recenzate 12.686 de “capi de familie” romi subordonaţi feudalilor epoci, respectiv 35.539 de persoane. Dintre aceştia 4.088 erau nomazi, 8.598 erau sedentari, 10.947 erau romi iobagi, iar 1.739 erau jeleri. O altă categorie recenzată a fost cea a romilor aurari, fiind înregistrate nu mai puţin de 1.291 de familii de romi spălători de aur. În fine ultima categorie de romi, recenzată în Transilvania, a fost cea romilor care plăteau *erariului,* respectiv administraţiei financiare a statului,o taxă cameralã de 933 florini, 8,5 creiţari. Subordonaţi unui număr de 26 de voievozi, aceştia era în număr de 1.239 de corturi, adică de familii de romi.

• În Moldova, un grup de 24 de robi ai mănăstirii Secul şi-au luat scriptic angajamentul că nu se vor mai ridica împotriva egumenului sau a orânduitului său sub *grea pedeapsă*.

• Cărturarul german Ludwig Gebhardi, a publicat *Geographie des Reiches Hungarn und der damit verbundene Staaten*, la Leipzig, lucrare în care s-a referit şi la romi.

• În Spania, un raport consemna faptul că, în oraşul Villarejo de Fuentes, un grup de romi au organizat o nuntă la care au fost prezente şi reprezentanţi ai elitei urbei în cauză,invitaţia romilor fiind onorată inclusiv de către preotul locului, care a primit o mustrare din partea episcopului, în urma unei anchete în care s-a stabilit că preotul i-a cununat pe miri călare, femeile au dansat provocator în faţa lui, iar fratele feţei bisericeşti a condus mireasa la altar.

• În Croaţia potrivit statisticilor, numărul romilor la sfârşitul secolului al

XVIII-lea a variat de la 1.323 în anul 1781 şi până la 657 în 1783. După 1783 nu există date despre recensământul romilor. Grupuri mari de romi au ajuns în Croaţia în secolul al XIX-lea din România. Aceştia aparţineau grupului Koritari şi prelucrau lemn, locuind în zona Medimurje şi Podravina şi formând nucleul populaţiei de romi de astăzi din Croaţia

1782 • Împăratul habsburgic Iosif al II-lea (1780-1790), fiul împărătesei Maria Tereza, promulgă un set de legi referitoare la romi, în speţă *De Domiciliatione et Regulatione Zingarorum". Selecţia principiilor fundamentale enunţate în directivele „De Domiciliatione et Regulatione Zingarorum" (Despre sedentarizarea şi gestionarea ţiganilor) publicate la 9 octombrie 1783 de către împăratul Iosif II:*

- Romii nu mai sunt autorizaţi să-şi ridice corturile în păduri ; ei trebuie determinaţi să-şi cultive terenurile de lângă oraşe , în regiunile cu puţine păduri.

- Jurisdicţia voievozilor este înlocuită cu cea a judecătorului superior.

- Romii nu sunt autorizaţi să-şi păstreze caii cu scopul de a-i vinde. Robii nu sunt autorizaţi să posede cai, decât pentru muncă şi cu condiţia ca să nu-i vândă în nicio împrejurare.

-24 de nuiele sunt pedeapsa prevăzută în caz de folosire a „ limbii ţigăneşti ".

- Aceeaşi pedeapsă se aplică celor care mănâncă din cadavrele animalelor.

- Romii nu au voie să se căsătorească între ei.

- „Jurassores" (judecători de district) trebuie să facă lunar un raport referitor la stilul de viaţă a romilor.

- Numărul muzicanţilor romi este limitat.

- Copiii romi trebuie, începând de la patru ani, să fie repartizaţi între oraşe vecine

şi asta cel puţin o dată la doi ani. Un an mai târziu, Iosif al II-lea emite o ordonanţă *Hauptregulatio,* ce cuprindea nu mai puţin de 59 de puncte, reiterând politicii sale. Spicuind din regulament, menţionăm dintre prevederile care nu s-au amintit mai sus şcolarizarea forţată pentru copii, participarea obligatorie la servicii religioase, interzicerea – pe lângă limba romani şi a muzicii – a îmbrăcămintei, a nomadismului, a meseriilor tradiţionale. Autorităţile sunt obligate să redacteze rapoarte lunare despre procesul de integrare a romilor în comunitate, iar romilor li se interzice deplasarea la târguri, unde pot merge doar în condiţii excepţionale, cu o aprobare specială, venită din partea autorităţilor locului.

• În Ungaria habsburgică, s-a derulat aşa-numitul *proces de Hontian,* azi în Slovacia, în care 173 de romi robi fugiţi din Moldova au fost acuzaţi de canibalism. Un număr de 45 dintre cei acuzaţi au fost găsiţi vinovaţi – dintre care 51 de bărbaţi şi 33 de femei au recunoscut prin tortură-că au mâncat 88 de oameni, fiind traşi pe roată, spânzuraţi, decapitaţi sau spintecaţi de către călăi . Cazul s-a bucurat de o largă publicitate în presă, fiind prezentat cu detalii în ziarele din Budapesta, Frankfurt sau Hamburg. Acuzaţiile s-au dovedit a fi nefondate

1783 • Cărturarul german Heinrich Grellmann a publicat,la Dessau şi Leipzig, studiul *Die Zigeuner, ein historischer Versuch über die Lebensart, Verfassung und Schicksale dieses Volkes în Europa, nebst ihrem Ursprunge,* lucrarecare conţine un capitol de studiu al limbii romani, plagiat din Rüdiger. În ciuda acestui fapt, datorită publicităţii consistente,

Grellmanna fost şi este considerat eronat, de către reprezentanţi ai publicului larg,ca fiind descoperitorul originii indiene a romilor. Tradusă în engleză, franceză sau olandeză lucrarea s-a bucurat de o mare popularitate în epocă. Autorul estimează numărul romilor la circa 700.000-800.000 de indivizi, într-o Europă care avea o populaţie de circa 150 de milioane de locuitori. Tratarea defăimătoare a romilor în carte, referindu-se şi la acea nefericită acuzaţie de canibalism, adusă cetei de 150 de romi în Hont, a provocat reeditarea cărţii patru ani mai târziu, cu un mesaj mult mai moderat din partea autorului.

• În Spania, regele Carol al III-lea, în cele 44 de articole din *Pragmatica,* a reevaluat pe baze noi statutul romilor în cadrul statului, rămânând, în ciuda acestui fapt, în vigoare o serie principii opresive. Rolul măsurilor, în fond, îl constituia integrarea forţată în societate a romilor, în sensul asimilării acestora. Astfel modul de viaţă nomad, îmbrăcămintea specifică sau limba, adică elementele de definitorii al conştiinţa apartenenţei la cultura romani, au fost interzise. Termenul de *gitano* trebuia conform legii, să fie eliminat din toate documentele oficiale. Restricţiile privind comerţul sau locurile de reşedinţă ale romilor au fost anulate, însă romii nu aveau dreptul de a practica meseriile îndrăgite lor, cum ar fi cârciumăritul în locuri izolate, comerţul în târguri, meşteşugurile itinerante sau tunsul animalelor. Regalitatea spaniolă dorea ca „gitanos” să se fixeze unde vor şi să practice meserii „convenabile”. Aceste măsuri au fost din start sortite eşecului, în condiţiile în care oraşele şi locuitorii acestora au refuzat să-i accepte pe romi şi să le dea de lucru, intoleranţa lăsându-i pe nomazi fără alternativă, astfel că aceştia au continuat practicarea meseriilor itinerante, dar în condiţii mai dificile, ceea ce le-a accentuat sărăcia. Pedeapsa pentru nerespectarea restricţiilor este de spânzurătoarea. Recidiviştii în ale nomadismului şi pribegiei erau, conform noilor legi, condamnaţi la moarte, fără drept de recurs, iar copii de sub 16 ani erau internaţi în diferite instituţii de profil.

• În imperiul rus, un decret promulgat de Ecaterina a II-a, prevedea ca romii, care nu erau înregistraţi în registrele oficiale ale populaţiei, precum şi romii dependenţi, care oficial aparţineau unui proprietar de teren, să devină din acest an robi ai statului, fiind obligaţi să achite impozitele datorate statului de această categorie fiscală. Romilor li se acordă practic statutul de contribuabili. Practic ţăranii şi robii statului trebuie să achite obrocul ca taxă anuală. Legislaţia prevedea şi sedentarizarea romilor, pentru *a nu-i lăsa să se dedea vagabondajului,* cerând totodată înregistrarea romilor cu regularitate şi respectarea în totalitate a prevederilor legii.

• În Marea Britanie, legislaţia din 1562, cu privire la romi, emisă de regina Elisabeta a Angliei, este abrogată, fiind catalogată ca una de o prea mare severitate.

• În imperiul habsburgic, în Bucovina, împăratul Iosif al II-lea a desfiinţat robia, printr-un decret emis la Cernăuţi, lege greu digerată de boierii moldoveni şi de mănăstiri, care i-au eliberat pe romii robi abia spre anul 1790. Din perspectiva statului romii aveau acelaşi statut ca şi ţăranii, având aceleaşi obligaţii şi impozite de achitat la stat. Lipsa perspectivelor i-a determinat pe mulţi dintre romi să rămână pe moşia fostului stăpân, ceilalţ i devenind nomazi. **1784** • În Transilvania datorită participării la

răscoala moţilor, condusă de Horea, Cloşca şi Crişan, *ţiganul de pe Criş,* losif, din satul Cioara, cade pradă represaliilor autorităţilor habsburgice, fiind condamnat la moarte, alături de Horea, Cloşca şi cei 40 de căpitani. Călăul rom Grancea Rakoczy a fost cel care a aplicat pedeapsa cu tragerea pe roată hotărâtă de habsburgi conducătorilor răscoalei moţilor de la 1784, în frunte cu Horea şi cu Cloşca. Practic *în sentinţa pronunţată la 26 februarie 1785, publicată de publicată de Claudia Băluţă, se spune: „Inprocesul criminal intentat contra lui Horea, numit altminterea şi Ursu Nicola, din comuna Râu Mare, din Marele Principat al Transilvaniei, în etate de vreo 54 de ani, de religie neunită, căsătorit şi supus cameral, apoi contra lui Ion Cloşca din Cărpiniş, tot din Marele principat, în etate de vreo 30 de ani, de religie neunită, căsătorit şi de asemenea supus cameral, Comisia aulică cezaro-regală ordonă prea graţios din partea Majestăţii Sale să cerceteze tulburările şi să cheme la ordine pe ţărani, a stabilit în drept, potrivit legilor preaînalte:... amândoi, Horea Cloşca, în conformitate cu articolul 62 despre tulburări şi tumulturi şi articolul 90, despre tâlharii, să fie aduşi la locul de osândă (Dealul Furcilor) şi acolo să li se frângă cu roata toate membrele corpului începând de jos în sus, mai întâi lui Cloşca apoi lui Horea, corpurile lor să fie tăiate în patru, capul şi părţile corpului să se pună (tragă) pe roate pe lângă diferite drumuri, anume în comunele unde au săvârşit cruzimile cele mai scelerate iar inimile şi măruntaiele lor să fie îngropate la locul supliciului", se spunea în sentinţa dată de autorităţile austriece care stăpâneau Transilvania la acea vreme.* Se pare că Grancea Rakoczy a avut probleme cu în casarea banilor cuveniţi în urma prestării sângeroaselor sale servicii, păstrându-se o scrisoare în care călăul îşi cerea răsplata cuvenită: *‚E ştiut că în răscoala trecută mulţi din corifeii românilor au fost osândiţi şi a trebuit să-i execut după poruncă. Eram tocmit pentru execuţii tocmai atunci la Sebeş, dar am fost oprit de Nobilul Comitet pentru osândiţii de aici; îmi poruncise să nu mă mişc nicăieri din loc, căci vor fi mulţi de executat. A trebuit deci să-mi las câştigul de acolo – am şi scrisoare despre asta – ca să nu fie nicio întârziere din vina mea. Dar, deşi am executat aici pe corifeii cei mari, pe mulţi tovarăşi de-ai lor, întocmai cum cerea sentinţa şi am cărat împreună cu ucenicii mei în patru părţi trupurile lor tăiate în bucăţi, după poruncă, am cerut şi am umblat în zadar pe la slujbaşii comitatului pentru plata ostenelii mele. Rog deci pe Cinstitul şi Nobilul Jude să-mi îndrepte plângerea acolo unde crede că voi putea dobândi răsplata trudei mele, căci acesta este meşteşugul meu obişnuit şi învăţat şi dacă în acesta sufăr vreo scădere, nu-mi pot ţine nici eu vieaţa... În nădejdea plăţii m-am încărcat şi eu cu mai multe datorii. Aşteptând această dreaptă mângâiere rămân al Domnului Jude şi al Cinstitului şi Nobilului Magistrat, săracă, supusă şi credincioasă slugă. Gracea Rakoczy, Călăul Alba luliei"*, se arată în *scrisoarea trimisă de Grancea Rakoczy către judele oraşului, publicată de istoricul Gheorghe Anghel. Cert* este că judele i-a respins cererea călăului *pe motiv că nu ei l-au angajat, ci ţara, aluzie la împăratul de la Viena. În cele din urmă cererea călăului a ajuns la Gubernul Transilvaniei de la Sibiu. Grancea Rakoczy a primit suma de 51 de florini. (...) În Evul mediu fiecare oraş, târg sau sat mai important îşi avea locul călăul, precum şi instrumentele şi armele necesare execuţiilor periodice. Locurile erau amenajate în pieţe publice, la intrarea în oraşe sau de-a lungul celor mai*

*circulate drumuri. Unele toponime din judeţul Alba mai amintesc şi acum de existenţa unor locuri de tortură şi execuţie. Spre exemplu, la Alba lulia este „Dealul Furcilor”, la Şard o „Poiană a Furcii”, între Ighiu şi Bucerdea o „Măgură a Furcii”, la Sâncel, lângă Blaj, un alt „Deal al Furcilor”, iar la Şugag un loc numit “La Furci”.*Ulterior profesorul losif Gabri, de la Institutul Teologic Romano-Catolic din Alba lulia, într-o scrisoare trimisă unui prieten se referea la executarea lui Horea şi Cloşca din 1785: *După cum prevedea sentinţa întocmai aşa, în dimineaţa zilei de 28 februarie pe la ceasurile nouă şi jumătate, Horea şi Cloşca au fost aşezaţi separat pe câte un car special, fiecare fiind însoţit de câte un preot schizmatic (ortodox). Este cu neputinţă să descriu convoiul şi mulţimea care a fost de faţă. Ei au fost însoţiţi de un escadron de cavalerie din Toscana în ţinută de paradă, cu mare pompă, de aproximativ trei sute de pedestraşi orăşeni şi de haiduci. Batalionul pedestraşilor i-a încadrat într-un careu, iar călăreţii s-au aşezat la cele două aripi. Eu, prin bunăvoinţa unui locotenent de cavalerie, am stat călare între batalionul informă de careu şi între cavalerie şi astfel, am văzut de la început execuţia şi parada, cum văd această foaie de hârtie din faţa mea. În afară de nobili şi oameni mai deosebiţi din comitate au trebuit să fie de faţă mulţi oameni proşti şi asta se poate aprecia din faptul, că din fiecare sat al celor patru comitate au trebuit să ia parte după o grea poruncă, câte şase oameni proşti, trei bătrâni şi trei tineri, prin urmare a trebuit să fie cel puţin cinci mii de oameni. Cloşca a primit cel puţin douăzeci de lovituri până şi-a dat sufletul. În timp ce Cloşca era frânt cu roata, Horea era legat şi ţinut în picioare de doi ucenici ai călăului ca să vadă ce moarte cumplită şi prin ce chinuri groaznice trebuia să moară ucigaşul său tovarăş. După ce s-a terminat execuţia lui Cloşca şi au dat leşul la o parte, pe Horea l-au urcat apoi în patul său şi l-au legat; în vaiete au început să-i sfarme picioarele cu roata, iar după patru lovituri din porunca domnului Eckhard, au început să-i lovească pieptul şi astfel după opt, nouă lovituri a murit. N-am mai voit să văd şi despicarea lor în bucăţi, mi-am întors calul şi am venit în cetate... ”* se rată în scrisoare.

• Termenul de *jenische* este asociat, în jurul acestui an, cu aşa-zişii *rotwelsch,* după cum s-a spus ambele denumiri – paralele până la finele secolului al XVIII-lea – fiind asociate cu lumea celor certaţi cu legea din spaţiul german, iniţial cu a nomazilor non-romi. Ulterior *jenische, rotwelsch* şi *ţigani* devin sinonime.

• La Timişoara este consemnată prezenţa a 50 de familii de romi dintre care se stipula că 36 erau familii de romi germani, a căror ocupaţie era lăutăria. De precizat că în Banat, dacă până la Maria Terezia romii erau nomazi, în perioada lui losif al II-lea politica de sedentarizare dă roade. Romii devin astfel acei *neubanater.*

• Într-un articol apărut în *Siebenbürger Zeitung,* romii nomazi erau scoşi în afara lumii creştine, fiind comparaţi cu lumea *hotentoţilor* şi cu amerindienii „sălbatici”, implicaţi în *cerşit şi ghicit, pentru care folosesc o germană stricată*.

• Regele William Va Faa (?-1784), cunoscut sub numele de *Gleed Nickit Wull,* din cauza poftei sale de mâncare, s-a născut în jurul anului 1700, având reputaţia de a fi fost căsătorit de trei ori, neveste cu care a avut 24 de copii. La festivităţile de botez dedicate odraslelor sale, sa împodobit în

haine împărăteşti, fiind însoţit de o duzină de roabe. Va Faa s-a considerat descendent a lui Johnnie Faa, *Lord de Micul Egipt,* existând posibilitatea ca acesta să fi fost un nepot de-al lui Patrick Faa şi al *reginei ţiganilor* Jean Gordon. Familia Faa este una dintre cele mai vechi şi vestite nemuri de romi din Scoţia, Marea Britanie şi chiar din lume, ai cărui reprezentanţi sunt atestaţi documentar încă din secolul al XVI-lea. Mentalităţile medievale moştenite face ca şi ideea romilor de a avea un suveran absolut, de a absolutiza virtuţile propriului sef de clan, de a institui o casă regală, pe care să o venereze şi respecte ca pe un factor decisiv în exprimarea autorităţii, în garantarea echilibrului relaţional comunitar, să aibă rădăcini adânci în cadrul acestui neam Faa. Practic pe unul din site-urile oficiale ale grupului sunt prezentate spicuiri din lucrarea lui Muray despre familia regală romă Faa, a cărei prezentare debutează cu Patrick Faa, *descendenţii şi urmaşii săi, regi şi regine ai ţiganilor,* fiind Va Faa (?-1784), Madge Gordon, William Faa II (1784-1847), Charles Blyth I (1847-1861), Esther Faa Blythe (1861-1883) şi Charles Faa Blyth al II-lea (1898-1902). În cea ce priveşte neamul Faa şi activităţile sale ilicite, interesant este credem episodul petrecut între Joseph Leck, ministrul de Kirk Yetholm, care întorcându-se din Northumberland prin Kirknewton, a fost oprit de către un grup de hoţi, însă liderul Will Va Faa, recunoscând pe ministrul, şi-a cerut scuze pentru neînţelegere, şi la escortat până la Yetholm. De asemenea nobilul Nisbet din Dirleton, care deţinea Marlfield, a lăsat cheile casei în posesia aceluiaşi Will, considerat onest şi de încredere, care prin autoritatea pe care o avea putea fără grijă să protejeze bunurile nobilului. Şerifullocului, din respect pentru Will, a participat la botezurile tuturor copiilor săi. Will a murit la Coldingham, în 1784, în timp ce se întorcea de la Edinburgh, la înmormântare participând un mare număr de persoane, Vic Tokely consemnând faptul că numai numărul măgarilor era de trei sute, iar procesiunea a durat trei zile, cu multă *mâncare şi băutură şi lipsă de sobrietate şi decenţă. Regina ţiganilor* Madge Gordon a fost nepoata lui Jean şi Patrick Faa, şi fiica lui Eppy, pe care a cunoscut-o Sir Walter Scott. Se pare că Madge s-a căsătorit cu un tânăr rom, puternic şi influent, *regina ţiganilor* lăudându-se că la nunta sa au fost prezenţi un numărul impresionant de măgari, simbol al prosperităţii, copitele unui ponei fiind încălţate în argint. Cert este că aceasta a avut o mare influenţă comunitară, romii considerând-o înzestrată cu puteri supranaturale, fiind capabilă să aplaneze conflictele dintre romi, fără a-şi părăsi casa. În ciuda faptului că a câştigat averi din ghicit, la bătrâneţe s-a confruntat cu sărăcia, trăind din mila publică şi din ajutorul dat de biserică, atunci când era cazul. William Faa II (1784-1847) a rămas în memoria colectivă drept un bun practicant de box ţigănesc şi un "bătăuş musculos”. Încoronat în 1784, a domnit până la moartea sa în 1847. William al II-lea deţ inut, de asemenea, la han, în Kirk Yetholm numit "The Queen". Bun orator şi povestitor, acesta a ştiut cum să îşi atragă clientela, fiind şi pescar sau contrabandist cu whisky, coniac şi gin, între Boulmer şi Yetholm, ştiind toate rutele între cele două puncte.

William nu a avut familie, după moartea sa, în 1847, titlul de *rege al ţiganilor* parvenindu-i soţului surorii sale, Charlie Blythe, atunci în vârstă de peste 70 de ani, rege între 1847-1861, individ de o tipologie diferită. Descris ca dependent de lectură, posedând o vastă cultură generală, acesta a fost familiarizat cu literatura şi cu baladele specifice regiunii de frontieră, fiind prieten cu scriitorul Sir Walter Scott. La bătrâneţe Charles a primit de altfel o alocaţie săptămânală de la *lady Scott*. Acest *rege al ţiganilor* s-a născut în Yorkshire şi a intrat în familia regală prin căsătoria cu Esther, sora lui William al II-lea, cu care a avut doisprezece copiii, dintre care şase sunt îngropaţi în cimitirul din Yetholm, patru murind de mici, iar două fete, pe nume Betty şi Jeanie, la vârsta adolescenţei, în 1835, pe mormintele lor fiind menţionat că au fost copiii lui Esther Faa şi Charles Blythe. Când Charles a murit 1861, la vârsta de 86 de bine, conform necrologului din Cronica din Kelso s-a stins un *mare ţigan.(Great grief în the gypsy community here and throughout the district on account of the venerable King whose death took place here on the 19th ultimo. It is not right that one exalted so high above his kindred should be laid în the dust without a word of farewell over his grave, especially when his reign was of a peaceful, and not a predatory character. Unike some of his contemporary monarchs, his rule was so mild that his subjects not only maintained a loyal deference, but were tenderly attached to him, while his exemplary habit of abstaining from interference or aggression procured him much of the goodwill and respect of other 'powers'. While his regal character and conduct was thus exemplary, his personal demeanour gained him the respect of those not acknowledging his sway. His palace had been a house of call for many a tourist and the conversation of the old king was generally much relished. His most noticeable habits were reading the Scriptures and ehewing tobacco, of which he frequently received considerable quantities from his visitors. The deceased bore the designation of Charles I, being the first of that name to occupy the throne, and had attained the venerable age of 86. A large company followed the remains of Charles I to the last resting place în Yetholm churchyard.)* După moartea lui Charles între urmaşii săi s-a declanşat tensiuni în cea ce priveşte moştenirea coroanei. Unul dintre fiii săi, de meserie zidar, s-a stabilit în Halifax după căsătorie, devenind un discipol a pastorului metodist John Wesley şi un bun predicator. Moştenitor de drept al coroanei regale a romilor din Scoţia, acest David, care a trăit în Berwickshire, a refuzat moştenirea în favoarea mai tinerei sale surori, Helen, care l-a îngrijit Charles în ultimii săi ani de viaţă. În cele din urmă Esther, sora ei mai mare, a devenit *regina ţiganilor.* Esther Faa Blythe (1801-1883, regină din 1861) este descrisă ca având un aspect plăcut şi un ten măsliniu, inteligentă, perspicace, cu un temperament vulcanic. Căsătorită cu John Rutherford, cunoscut sub numele de "Jethart Jock", aceasta a fost mamă a doisprezece copii. Adeptă a unui mod simplist de viaţă, trăia modest într-o mică cameră, curată şi ordonată, mobilată cu două paturi, cu şemineu, un dulap cu sertare, un ceas şi fotografii. În

1866, a fost vizitată de scriitorul George Borrow, care pentru a-i descrie nobleţea caracterului a menţionat faptul că ia oferit bani, pe care regina a refuzat să-i ia. Un alt scriitor care a vizitat-o a fost Lucas în 1880, căruia regina i-a făcut de asemenea o bună impresie.Murray i-a dedicat cartea sa "Ţiganii de la frontieră", adică pentru *Majestatea Sa, Esther Faa Blythe, regina ţiganilor*,în momentul definitivării studiului său, în anul de graţie 1875, regina Esther fiind poate cea mai importantă personalitate din lumea romilor britanici. După moartea ei,survenită în 1883, până în 1898 s-a înregistrat o perioadă de interregn, nici unul dintre cei cinci fii şi trei fete, nemanifestându-şi interesul pentru coroană. Într-o încercare de a stimula turismul, fiul ei Charles Rutherford, a fost convins de către localnici să preia titlul de *rege al ţiganilor*, în 1898 acesta devenind Charles Faa Blyth al II-lea, rege până la moartea sa survenită în anul 1902. El a fost încoronat rege în Kirk Yetholm, la 73 de ani, în cadrul unei ceremonii fastuoase, tratate de altfel ca un adevărat subiect monden de către presa britanică a vremii. **1785** • În Transilvania călătorul cărturar L. Spallanzani clasifica în acest an romii în funcţie de meserii, referindu-se la *ţiganii ce locuiau în mahalale şi erau fierari şi lăutari,* precum şi la *cei ce locuiesc în corturi şi făceau lucruri mărunte şi cei nomazi, numiţi "ţigani egipteni" şi care de cele mai multe ori erau hoţi.* În 1787 L.P. Baltasar von Campenhausen face referire la rândul său la romii lingurari ardeleni.

• Tot în Transilvania, Sibiul a primit un ordin de la Viena conform căruia *aurilotores,* care au primit locuri de colonizare şi care au devenit sedentari, erau scutiţi de plata impozitului către călău. În acest an, în Braşov a fost judecat călăul rom al perioadei, al cărui nume nu este menţionat în documente, împotriva lui depunând mărturie un grup de romi. Astfel Constantin Ţire a mărturisit autorităţilor că respectivul călău o terorizează pe *o altă ţigancă, Stanca Lupulaş,* fiind rugat la o cârciumă şi de preotul catolic von Beldi să o lase pe ţigancă în pace. Conform mărturisirilor lui Ţire preotul a fost lovit de călău cu palma peste gură şi bătut cu un toiag. Etnicul rom Ion Colţa a reclamat, la rândul său, autorităţilor braşovene faptul că a fost forţat de călăul urbei să participe la două execuţii, în calitate de ajutor al acestuia, fiind şi sechestrat în casa călăului. Mai mult conform reclamantului călăul l-a obligat să recunoască că îi este dator cu bani sub ameninţarea tăierii în bucăţi cu sabia. Ancheta asupra călăului consemnează şi mărturia etnicului rom Matei Moldovan, conform căreia în timp ce mergea cu soţia şi băiatul său la o nuntă în Altstadt a fost atacat şi bătut fără motiv de călăul. În condiţiile în care în urma atingerii călăului cunoscuţii săi l-au declarat impur, *un rein,* nu şi-a mai găsit de lucru în oraş, victima plângându-se că *a trebuit să dau socoteală vecinilor şi să mă curăţ pentru că spuneau că am avut de-a face cu un ceva necurat şi în felul acesta nici eu, nici alţi oameni cinstiţi nu mai putem umbla pe stradă fără să ne temem de el.* Impuritatea rezultată în urma atingerii călăului era o problemă foarte serioasă în Braşovul şi Transilvania epocii.

• În Spania, autorităţile au estimat că trăiau în regat circa 12.000 de romi, dintre oraşe remarcându-se Sevilla cu 600 de romi. Anterior, conform recenziilor lui Carol al II-lea, un procent de 88% dintre romi erau

sedentari.
• În Moldova Alexandru Mavrocordat (1782-1785) a emis *Sobornicescul hrisov,* cod de legi care printre altele interzicea căsătoriile mixte dintre români şi romi, această măsură având menirea de a evita transformarea românilor în robi. Legea declară practic aceste căsătorii ca fiind invalide. Copiii născuţi din asemenea mariaje erau consideraţi *ţigani,* deci robi. Aplicarea prevederilor *Sobornicescului hrisov* a însemnat întoarcerea la *obiceiul ce s-au urmat din vechi,* adică anularea reformei elaborate în favoarea robilor. Există un mare număr de documente care surprind stăpânirea mănăstirilor asupra robilor, în arhive păstrându -se actele de donaţie şi de întărire date de domni, cele de donaţie din partea boierilor, statistici şi izvoade, adică liste consemnându-se provenienţa robilor, meseria practicată, numele lor şi al copiilor lor şi chiar eventualele procese avute pentru ei. Oricum în Moldova, unde fenomenul de înrobire prin căsătorie a fost remarcat şi în secolul al XIX-lea, preţul robilor a rămas la 70 de lei pentru bărbaţi, respectiv 50 de lei pentru femei. Legislaţia privitoare la romi a fost reluată în 1835, abia în 1839 renunţându-se însă la interzicerea căsătoriilor mixte. În 1844 se interzice desfacerea cununiei dintre români şi romi, robul devenind om liber, obligat la plata unor despăgubiri, iar copiii se năşteau automat liberi.
• *I. St. Raicewich* remarca faptul că în spaţiul mioritic, respectiv în Ţările Române, *toate artele manuale sunt în mâinile ţiganilor sau ale străinilor, din ţările apropiate,* în lucrarea *sa,Bemerkungen iiber die Moldau und Wallachey în Rücksicht auf Geschichte, Natwprodukte und Politik. Aus dem Italienischen,* publicată la Viena.
1786 • În Transilvania, a fost emis un act oficial de către baronul von Bruckenthal şi contele Teleki, secretarul lui, în care ordona să se facă cercetări, în urma unei plângeri a romilor la Viena, în care aceştia susţineau că erau obligaţi să se ocupe de curăţirea pieţei din Sibiu, contra plăţii în natură a 2/4 de grâu, şi cu curăţirea clădirilor publice, muncă plătită cu 3 „denari”. Practic Viena a ordonat autorităţilor transilvănene să se cerceteze acest caz, nefiind însă cunoscută finalizarea lui. În perioadă romii, nemulţumiţi de statutul lor, au redactat o serie de cereri pentru îmbunătăţirea situaţiei lor. Astfel *magistratul din Sibiu intră iar în contact cu Guberniul, schiţând situaţia ţiganilor. Ţiganii domiciliaţi în faţa porţii Sag din Sibiu au cerut să li se acorde dreptul de a poseda pământ, ca şi cetăţenii de rangul întâi. Magistratul în raportul său trimis Guberniului arăta că ţiganii în puterea drepturilor, prerogativelor şi cutumelor vechi, n'au fost niciodată – grundfähig – puşi în măsură de a dobândi pământ ca proprietari. Interdicţiunea aceasta se referă numai la pământul liber al regelui, adică unde locuiesc saşii. Suplicanţii au avut locuinţele lor lângă oraş, neputând dobândi însă dreptul de proprietate, la fel cu ceilalţi coloni. Nici breslele nu primeau pe ţigani, după cum arăta magistratul, ei puteau însă să exercite o meserie obişnuită. Magistratul se grăbeşte de a sublinia că ţiganii n'au suferit niciodată din cauza lipsei mijloacelor de existenţă, fiindcă mulţi dintre ei se ocupau cu fel de fel de lucrări.*
1787 • În Transilvania autorităţile au publicat o ordonanţa cu 5 puncte, referitoare la romi.
Pro primo: Ţiganii aurari, imediat după terminarea activităţii lor, exercitată în apele râurilor, se vor duce la locurile unde au fost

consemnaţi.
Pro secundo: Dacă ţiganii au de gând să plece de la aceste domicilii, sunt obligaţi să se legitimeze cu un atest eliberat de autorităţile lor ca sunt ţigani aurari, şi că pleacă la lucru. În lipsa unei asemenea legitimaţiuni, nu vor fi priviţi ca aurari, ci ca vagabonzi şi ca atare pedepsiţi.
Pro tertio: Legitimaţiile acestea trebuie să le prezinte notarului locului, pe unde trec, sau unde au de gând să se oprească. În momentul plecării ei se vor înfăţişa din nou şi vor indica locul unde pleacă.
Pro quarto: Femeile şi copiii lor se vor feri de a cerşi în oraşe şi sate, cu atât mai mult, cu cât vor fi aspru pedepsiţi dacă nu se supun.
Pro quinto: Cei cari vor fi găsiţi fără legitimaţii, neputând face dovada cine sunt, vor fi pedepsiţi mai intâi, şi pe urmă retrimişi la locurile lor.
• Apare lucrarea lui Heinrich Moritz G. Grellmann, *Historischer Versuch über die Zigeuner,zweite veränderte Auflage,* la Göttingen.
• În spaţiul german, autorităţile l-au prins şi spânzurat, împreună cu alţi trei tovarăşi, pe legendarul bandit rom *Hannikel,* alias Jacob Reinhardt, care acţiona în special în ţinutul Hessen-Darmstadt, condus de către landgraful Ludovic al IX-lea (1768-1790), suveran permisiv cu stabilirea romilor în ţinutul său, în condiţiile persecuţiilor caracteristice imperiului romano-german în perioadă. Landgraful în cauză şi-a format chiar şi o mică oaste, în care a acceptat romii, unul dintre toboşari fiind chiar tatăl lui Hannikel. Ulterior a fost publicată aşa-zisa *listă Sulz,* practic o listă de cuvinte şi fraze în romani, bazată pe interogarea bandei Hannikel. După unele voci haiducul în cauză a reprezentat bază de inspiraţie pentru Schiller în redactarea la 1781 a *drameiHoţii.*
• În imperiul rus s-a născut celebra cântăreaţă şi dansatoare romă Stepanida Soldatova (1787 – 1822) cunoscută sub pseudonimul de *Steshka.* Artista şi-a început cariera de tânără, cântând într-un ansamblu rom. La vârsta de şaisprezece ani de vârsta, ea a fost profund impresionată de stilul italian *Bel Canto*, astfel încât a decis să-l studieze, o alegere neobişnuită pentru un artist rom rus al timpului. Ulterior a combinat, în stil propriu, cântecul popular rus, muzica italiană de operă şi melodiile tradiţionale rome, creând un curent muzical original, promovat cu propriul ei ansamblu, devenind o legendă pentru multe generaţii de muzicieni şi compozitori. Renumele artistei a fost atât de mare, încât atunci când Napoleon a invadat Rusia şi a intrat în Moscova, şi-a exprimat dorinţa de a o asculta cântând, fapt ce nu s-a realizat, cântăreaţa romă alegând să susţină moral trupele ruse prin prestaţiile artistice. Cert este că celebra cântăreaţă este o mare personalitate romă, alături de alţi reprezentanţi ai etniei din spaţiul rus (unii prezentaţi în paginile următoare)cum ar fi muzicienii Alexei Dulkevich – senior, Alexei Dulkevich-junior, Mihail Zhemchuzhny-junior, Oleg Ponomaryov, actorii de teatru şi film Nikolai Shishkin, Ivan Rom-Lebedev, Nikolai Pankov, Yul Brynner, Valentina Ponomaryova, Dmitri Buzylyov, scriitorii Mihail Ilyinsky, Alexei Ilyinsky, Ivan Rom- Lebedev, cântăreţii Tatyana Demyanova, Varvara Panina, Alioşa Dimitrievich, Valentina Ponomaryova, Lyalya Shishkova, Vasily Vasiliev, Nickolai Vasiliev, Alyona Buzylyova, Ratmir Shishkov, Diana Savelyeva, Peter Yanyshov, savantele Natalya Pankova, Lyubov Pankova, Ilona Makhotina, poetul Djura Makhotin, activistul pentru drepturile omului şi general de poliţie Yan Reshetnikov şi

mulţi alţii.
1788 • În Franţa lui Ludovic al XVI-lea (1774-1792)în urma unei anchete religioase, s-a stabilit că romii din Lorena respectau canoanele biserici catolice, chiar dacă în stil propriu.
• În acest an în Australia a fost deportat romul britanic James Squire, fondatorul primei fabrici de bere de pe continent. În epocă, respectiv în perioada 1788**-**1868, Australia, ca şi colonie de deţinuţi, a fost destinaţia preferată a Marii Britanii pentru transportul de reprezentanţi ai romilor *romanichals*, numărul exact al romilor deportaţi fiind necunoscut. Grupurile de romi, care au supravieţuit, au continuat să reprezinte cultura romani, rezistând asimilării. Nepotul lui James Squire, James Farnell, (1825-1888) a fost primul premier al New South Wales, născut în Australia ca fiul al luiThomas Charles Farnell şi al lui Mary Ann Farnell, nimeni alta decât fiica celebrului James Squire.
1789 • În Transilvania romii sânt acceptaţi în şcoli şi biserici, în virtutea reformelor emise de către Iosif al II-lea
• Învăţatul sas Michael Lebrecht, a redactat la Sibiu lucrarea *Versuch einer Erdbeschreibung des GrossfUrstenthun Siebenbargen,* în care face referire la romii transilvăneni.
• În acesta an izbucneşte Revoluţia Franceză, conform cercetătorilor francezi, armatele revoluţionare înglobând un număr semnificativ de romi. Consideraţi buni luptători, aceştia aveau, după aceleaşi surse, probleme cu disciplina şi viaţa de cazarmă.
1790 • În spaţiul german, noul landgraf de Hessen-Darmstadt, Ludovic al X-lea, adoptă o politică total opusă în comparaţie cu tatăl său, silindu-i pe romi să plece din ţinut, în speţă din împrejurimile oraşului Pirmasens.
• În Transilvania în jurul acestui an a fost redactat vocabularul trilingv rom – latin-maghiar, rămas doar manuscris, de cătretânărul rom Farkas Mihály-Vistai: *Vocabularium Zingarico – Latinum et Hungaricum. Quod fieri fecit curiositatis caussa Michael Pap Szatmári. Per Michaelem Farkas, alias Vistai natum Zingarum. Collegii nostri per aliquot annos civem togatum*. Autorul a elaborat studiul în perioada în care a studiat la Colegiul reformat din Cluj, la îndemnul profesorului de teologie reformată, Szatmári Pap Mihály (1737-1812), unul dintre colegii lui Wályi István, la studii în Olanda.
• Generalul A. Langeron scria în acest an că în Moldova şi Muntenia sunt mai mulţi romi ca oriunde altundeva în Europa.
• În Australia este consemnată deportarea romului L. Scamp, care a ajuns pe Scarborough în
1790 după ce a fost condamnat în Hampshire, în 1788,pentru că a furat o oaie.
1791 • Dieta Transilvaniei emite noi măsuri în direcţia sedentarizării romilor.
• Filozoful, poetul şi teologul german J.G Herder (1744-1803) a definitivat publicarea a operei sale *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit,* începută în 1784, în care scrie şi despre romi. De asemenea, cărturarul german Karl Gottlieb von Windisch a publicat lucrarea *Geographie des GrossjUrstenthum Siebenburgen,* în care se face referire la romi.
• În Polonia a fost adoptată o lege care anula decretele anterioare

referitoare la expulzarea romilor, încercându-se sedentarizarea acestora în areale nelocuite.

1792 • În Marea Britanie, moare celebra căpetenie a romilor din Galloway, Billy Marshall, rege al romilor scoţieni.

• Cărturarul Michael Lebrecht, a publicat la *VienaÜber die national Charakter der în Siebenbürgen befindliche Nationen*, lucrare care conţine aspecte importante ale modului de viaţă al romilor şi al percepţiei acestora. Pastorul sas ardelean, care a fost preot în Şura Mare, a descris o lume a romilor vagabondă şi vicioasă, implicată în ghicitşi profeţii mincinoase, în prostituţie, în cerşetorie sauîn hoţie.

1793 • Scriitorul german J.E. Biester face prima referire la sinti ca grup aparte de romi, într-un articol publicat în "Berlinische Monatsschrift", articol intitulat *Uber die Zigeuner: Besonders im Konigreich Preussen.*

• În Moldova un hrisov domnesc, emis de către domnitorul Mihail Şuţu (1792-1795) romilor lingurari sau ursari, le aminteşte acestora că neînţelegerile interne sunt de competenţa bulibaşilor, astfel că *orice pricină judecăţi (...) vor fi între dânşii cu oricine, numai epistaţii şi vornicii lor să le caute cu dreptate după vechiul lor obicei, iar ispravnici sau alţi dregători să nu se amestece cât de puţin, fără numai când s-a întâmplat moarte de om.* Mihai Şuţu legiuia ca romii domneşti ursarii şi lingurarii să nu mai fie obiect de danie către boieri sau mănăstiri.

• În acest an H. von Reimers menţionează prezenţa consistentă a romilor în Bucureşti, specificând că printre ei era numeroşi florarii. B. Haquet la rândul său *face o împărţire a ţiganilor în funcţie de proprietar, de altfel judicioasă: ţigani domneşti, ţigani boiereşti, ţigani mănăstireşti. Îi vede ca fiind leneşi, muncind doar atunci când îi mâna nevoia şi munca lor consta în prelucrarea aramei, fierului, metalelor nobile, cei săraci făceau linguri, coşuri, le duceau din casă-n casă şi astfel mai şi cerşeau.*

1794 • În Ţara Românească,prin ordin domnesc, romii sunt evacuaţi din Bucureşti, aceasta fiind una dintre primele măsuri luate împotriva extinderii epidemiei de ciumă. Alte asemenea măsuri au mai fost luate şi în următorii doi ani. Tot în Valahia este atestată şi o anaforă boierească, cu privire la romii aurari, în care se specifică adaptarea romilor la cerinţele anotimpului în cea ce priveşte ocupaţiile. Modul lor de viaţă s-a perpetuat în timp,astfel că, conform lui Ion Calotă, rudarii *vara se ocupă cu extragerea aurului din nisip, iar iarna apele*
fiind îngheţate se ocupă cu prelucrarea lemnului în obiecte de uz casnic.

• În Transilvania este întocmit un raport despre situaţia romilor. Comisia ce a redactat raportul, propune să nu se permită romilor să se stabilească mulţi într-un loc aflat departe de ceilalţi locuitori ai Transilvaniei, ci să fie dispersaţi şi integraţi forţat în grupuri mici în satele transilvănene. Conform raportului, romii fierari şi potcovari se adunau în cete fapt ce le îngreuia comunicarea cu ceilalţi. Oricum la finele secolului XVIII şi debutul secolului XIX se produce un fenomen de sedentarizare a romilor, desigur în grupuri mici.

1795 • În Marea Britanie un grup de romi din Norwood, alcătuit din Stephen Lee, John Lee, Robert Lee, Thomas Lee, Adam Lee şi Ambrose Boswell, au fost inculpaţi într-un proces sub acuzaţia că au comis diverse jafuri, acuzaţi susţinând că se ocupau cu comerţul cu cai şi cu ghicitul, pentru a motiva averea pe care o posedau. În cele din urmă au fost

eliberaţi, instanţa cerându-le să plătească o amendă de 6 şilingi, deoarece au terorizat populaţia din regiune.
1796 • Se naşte la Sliven, în Bulgaria, Anton Pann, compozitorul melodiei imnului naţional “Deşteaptă-te Române”, adaptând melodia cântecului „Din sânul maicii mele”. Scriitorul rom, pe numele său adevărat Antonie Pantaleon Petroveanu, fiul romilor căldărari Pantaleon Petrov şi Tomaida, a fost practic unul dintre fondatorii literaturii populare culte româneşti. Tânărul Anton a părăsit locurile natale încă din copilărie, în timpul războiului ruso-turc, din 1806-1812, împreună cu fraţii şi cu mama sa, rămasă văduvă, descinzând în Ţara Românească. După un periplu pe la nord de Dunăre, Anton Pann s-a stabilit în 1812 la Bucureşti, unde, datorită calităţilor vocale, a cântat în corul Bisericii Sfinţilor,fiind şi paracliser la Biserica Olari. Ulterior a studiat doi ani la *Şcoala de Psaltichie* a lui Petru Efesiu, pentru care Anton Pann a lucrat ca tipograf. Dintre scrierile lui Pann primele lucrări tipărite au fost de muzică ecleziastică. Din bibliografia sa mai reţinem că la 1820 era membrul unei comisii, care avea misiunea de a adapta la specificul naţional cântările liturgice greceşti, lucrând nu doar la linia melodică, ci şi la adaptarea textelor. Între 1826-1828 a fost profesor de muzică la o şcoală a episcopiei din Râmnicu Vâlcea, însă îndrăgostit de nepoata stareţei de la mănăstirea „Dintr-un Lemn“, a fugit cu tânăra la Braşov, unde s-a şi căsătorit la biserica din Schei, locaş de cult unde a activat ca şi cântăreţ bisericesc. În acest periplu, eroul nostru şi-a schimbat numele în cel de Anton Pann. După acest episod revine la Bucureşti, astfel că în anul 1828 era deja profesor de muzică şi tipograf, continuând să scrie şi să compună, după 1840, Pann elaborând mai multe lucrări cu caracter bisericesc. Cert este că în perioada revoluţiei de la 1848 din Ţara Românească, în ziua de 29 iulie, în parcul Zăvoi din oraşul Râmnicu-Vâlcea, s-a cântat pentru prima oară „Deşteaptă-te române”, la eveniment fiind prezent şi Anton Pann. Între 1852-1853, scrie celebrele sale *Culegeri de proverburi sau Povestea vorbii. De prin lume adunate şi iarăşi la lume dată,* lucrări care l-au făcut unic în literatura românească. Anton Pann a murit în anul 1854, având o casă memorială în Râmnicu-Vâlcea.
• Cronicarul August Ludwig Schlosser, a publicat lucrarea *Kritische Sammlungen zur Geschichte der Deutcher SiebenbUrger,* la Gottingen, în care se referă şi la romi.
1797 • În Marea Britanie au fost arestaţi treizeci de bărbaţi, femei şi copii în Norwood în temeiul legii pentru combaterea vagabondajului. Cinci ani mai târziu unui grup de romi din aceiaşi regiune Norwood li s-au adus acuzaţii că ar practica ghicitul, de frica represaliilor aceştia părăsind regiunea.
1798 • Alexandru Callimachi, domnul Moldovei (1795-1799) dăruieşte robi romi boierului Petrache Cazimir, fost mare stolnic *spre răsplătirea slujbelor sale ce-au slujit şi slujeşte ţării acesteia cu credinţă şi cu silinţă.*
• În acest an este consemnată *recunoaşterea dreptului la libertate a primului "jurist" rrom, Stan Stoica.*
• În acest an în Australia, romul James Squire, la care s-a mai făcut referire, a fondat prima fabrică de bere de pe continent.
1799 • În Franţa Napoleon Bonaparte instaurează, până în 1804, consulatul, perioadă în care suveranul francez întocmeşte proiecte de

deportare, în Louisiana, a unui grup de câteva sute de romi, prinşi în urma unei descinderi în Ţara Bascilor, plan abandonat datorită reînceperii ostilităţilor cu marea Britanie în 1803, an în careLouisiana a fost vândută Statelor Unite ale Americii.

• În Olanda, respectiv Republica Batavă, documentele istorice atestă *peegyptenaars* sau *heidens* încă prezenţi în cadrul statului, vânătorile de oameni *heidenjachten* nereuşind să-i extermine.

1800 • În acest an începe redactarea epopei *Ţiganiada* sau *Tabăra Ţiganilor,* singura epopee în limba română, autor fiind Ion Budai-Deleanu. Budai-Deleanu, care a studiat şi trăit zece ani la Viena, devenind apoi slujbaş habsburgic în Lemberg, a scris şi un tratat despre istoria locuitorilor Transilvaniei, precum şi *Kurzgefasste Bemerkungen ueber Bukowina,* cercetând în calitate de funcţionar, activitatea boierului bucovinean Vasile Balş, Budai referindu-se în notările sale la etniile din regiune, în speţă *lamoldoveni, ruşi, germani, evrei, armeni, greci, unguri, lipoveni şi ţigani,* la cei din urmă referindu-se cu simpatie, compasiune şi cu o "iluministă înţelegere frăţească".*Prin "Ţiganiada", poem eroi-comico-satiric, Budai Deleanu înscrie un moment de trecere, de evoluţie în istoria spiritualităţii româneşti. Prima variantă a lucrării, definitivată în jurul anului 1800, este numită de autor "izvoditură noao şi orighinală românească" şi cuprinde note de subsol explicative adresate mai degrabă cititorilor neavizaţi. În a doua versiune, desăvârşită în 1912, notele de subsol, atribuite unor comentatori fictivi, se adresează unor spirite emancipate şi devin, pe alocuri, comice prin excesul de gravitate. Oricum, textul, citit fără aceste comentarii, pierde semnificaţii esenţiale. Autorul spune în "Epistola închinătoare către Mitru Perea" (anagramăpentru Petru Maior) cum trebuie citită opera sa, şi anume: "Cu oarecări luări-aminte, căci ştiu bine că vei înţelege ce am vrut eu să zic la multe locuri, unde prin ţigani să înţeleg ş-alţii carii tocma aşa au făcut şi fac, ca şi ţiganii oarecând". Poveştile "Ţiganiadei" sunt plasate în perioada domnitorului muntean Vlad Ţepeş, care îi adună pe toţi ţiganii din ţară, le promite pământ şi îi înarmează contra turcilor. Când primesc armele, în ţigani este trezit sentimentul de*

fidelizare şi responsabilizare faţă de comunitatea naţională, ceea ce domnitorul îşi şi dorise. Oastea ţigănească este ţinută sub control de Vlad Ţepeş şi îndrumată să se aşeze la Spăteni, undeva între Flămânda şi Inimoasa, după cum ni se explică. Toponimia indică foamea permanentă şi nevoia de curaj care e o urgenţă la fel de mare ca şi mâncarea. Urmează epopeea călătoriei propriu-zise, împestriţată cu gâlcevi, dispute, contradicţii, orgolii, ţâfne şi patetizări pe cauze mici. Unii pretind să fie îmbrăcaţi în fir din cap până în picioare, ca să nu-i poată tăia turcii, alţii vor să sape gropi în care, atunci când vor da năvală, duşmanii să plonjeze şi să moară pe loc. O altă mostră de burlesc este că Vlad Ţepeş ispiteşte de câteva ori vitejia ţiganilor, atacându-i pe nepusă masă, iar atunci când turcii vin de-adevăratelea, oastea crede că e tot Vodă care îi încearcă şi se fac de râs. Toate acestea sunt justificate şi de incapacitatea – intrinsecă etniei – de a se conforma rigorilor unei discipline elementare. Ochiul vigilent al autorului priveşte acest spectacol cu umor şi ironie, tonul grav are efecte comice. "Ţiganiada" este o parodie a epopeii eroice. Intervine însuşi Satana, care se află de partea turcilor şi o răpeşte pe frumoasa

Romica, logodnica tânărului Parpanghel. Ca un adevărat erou, acesta porneşte în căutarea iubitei sale, pe care o găseşte într-o pădure transformată de forţele răului în închisoare pentru dezertorii din armata muntenească. Parpanghel capătă puteri nemaivăzute după ce bea apă dintr-un izvor vrăjit. Cum răul îşi conţine întotdeauna antidotul, sfinţii îi ajută pe creştini şi astfel, având de partea lor forţa binelui, aceştia obţin în final victoria, iar Satanei i se aruncă apă sfinţită în ochi. Parpanghel este protagonistul unei călătorii iniţiatice. La nunta sa cu Romica, toată lumea află povestea călătoriei sale aventuroase. În acelaşi timp, se proiectează înfiinţarea unui nou stat ţigănesc. Contradicţiile aprinse şi pătimaşe asupra formei de guvernământ căreia urmau să i se supună membrii comunităţii degenerează într-o bătaie cruntă, "ornată" cupăruieli, poale în cap şi delicii verbale ca la uşa cortului. Examinarea convingerilor politice ale celor încăieraţi este la fel de comică precum atribuirea însuşirilor cavalereşti lui Parpanghel. Şatra e incapabilă să defileze ordonat până la capăt, iar autorul induce ideea că, în final, ţiganii revin la sarabanda lor originară. Savuroase sunt reprezentările lumilor miraculoase de dincolo. Într-un colţ al Iadului: "Văzui pe toţi dracii-n pielea goală,/ Cu coarne-n frunte, cu nas dă câne/Păstă tot mângiţi cu neagră smoală, Brânci dă urs având şi coade spâne,/ Ochi de buhă, dă capră picioare,/ ş-arepi de liliac în spinare//", pe când în Rai: "Dealurile şi coastele toate/ Sunt dă caş, dă brânză, dă slănină,/ Iar munţii şi stânce gurguiate,/ Tot de zahăr, stafide, smochine!... Dă pe ramurile de copaci/ Spânzură covrigi, turte, colaci". Până la urmă, epopeea povesteşte un drum zadarnic spre niciunde, întrucât Atotputernicul îi transmite lui Vodă, prin Arhanghelul Gavriil, că: "... hotărât este să mai paţă/ Norodul lui încă vreme lungă/ Jugul turcesc... ". Iar oastea cântă mărşăluind, jeluind şi implorând să li se aşeze cumva soarta: "Du-ne (strigând), măcar în ce parte,/Ori la slobozie sau la moarte!".

• Egumenul mănăstirii Govora dă *o fată de ţigan schimb pentru o pereche de tingiri de aramă.*

• În Bucovina, la conscripţia din acest an, au fost înregistrate 627 de familii de romi, ce deţineau procentual, cu 2500 de persoane, doar 1,26% din totalul populaţiei provinciei.

• După acest an, *Heidenjachten,* adică "vânătorile de ţigani",devin un „sport”foarte popular în spaţiul german, reacţia antiromă îmbrăcând forme terifiante, populaţia fiind susţinută în atrocităţile săvârşite de către armată.

• În imperiul rus, al ţarului Paul (1796-1801), romilor li se cere prin lege să se înregistreze rapid în registrele fiscale. Conform decretului, în unele gubernii ţariste, romii s-au stabilit în sate, fiind folosiţi la muncile agricole, în timp ce în alte părţi s-au instalat în oraşe, unde practicau negustoria sau diferite meşteşuguri. Autorităţile au consideratoficial căaceşti romi nu încalcă legea, cu condiţia ca cei aceştia să-şi achite cu regularitate impozitele.

• Muzicianul rom Jozko Pito (1800-1896) s-a născut în Slovacia, fiind violonist de muzică populară în oraşul Liptovsky Mikulas.

VI. Romii în secolul naţionalităţilor. Modificarea percepţiei. Dezrobirea. Migraţia.

După războaiele napoleoniene, respectiv Congresul de la Viena,Marea Britanie a redevenit pentru o vreme cea mai importantă putere mondială, controlând un sfert din populaţia globului şi o treime din suprafaţa teritoriilor de pe uscat, "Pax Britanica " generând o perioadă de înflorire a capitalismului. Secolul al XIX-lea a fost pe lângă secolul naţionalităţilor şi o perioadă prolifică a inovaţiei şi a descoperirilor tehnice, cu rezultate notabile în toate domeniile ştiinţifice, a revoluţiei industriale şi a expansiunii capitalismului, a progresului şi a exploziilor demografice, determinate de progresul medicinii, precum şi a proliferării ideologiilor. Anul revoluţionar 1848 a demonstrat dorinţa de libertate şi egalitate a indivizilor şi a popoarelor, spiritul militant reformator regăsindu-se şi în canalizarea energiilor înspre rezolvarea problematicii rome. Dezrobirea şi aşezarea pe baze noi a relaţiilor dintre romi şi autorităţi a devenit un obiectiv important al elitelor reformatoare europene. Oricum sclavia, puternic combătută de elitele progresiste, de presă, de opinia publică etc., se dovedea a fi în neconcordanţă cu vremurile,Marea Britanie abolind sclavia în 1843, SUA în1865, în urma războiului civil din 1861-1865,Brazilia în 1888,în Rusia iobăgia fiind desfiinţată în 1861. Astfel romii au fost eliberaţi din robie şi le-au fost acordate drepturi în spiritul epocii, însă problematica romă era departe de a fi rezolvată într-o Europă în care unificarea naţiunilor şi formarea statelor naţionale (a se vedea cazurile Greciei, Serbiei, Bulgariei, Germaniei, Italiei sau României„ mici " la 1859) alimenta naţionalismul şi intoleranţa faţă de ceilalţi. Afirmarea unor personalităţi de origine romă nu a compensat problemele iscate de migraţia romilor, generată în special de desfiinţarea robiei în spaţiul românesc, care a fost, cel puţin din punct de vedere numeric, epicentru al populaţiei rome europene şi implicit un areal fundamental în contextul migraţiei romilor din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Cert este că şi în acest secol romii au participat volens-nolens, direct sau indirect, activ sau inactiv, la marile evenimente istorice de pe continent.

1801 • În Banat au fost înregistraţi 413 romi aurari care îşi desfăşurau activităţile specifice recoltării aurului în 38 de localităţi bănăţene.
• În Transilvania, la Sibiu, respectiv Hermannstadt, Michael Ballmann a publicat *Statistische Landeskunde Siebenburgens,* în care printre altele, romii au fost asociaţi cu aşa-numiţii *altglaubig,* caracterizaţi de un sistem cultural-religios catalogat ca superstiţios. Romul era oricum departe de imaginea bunului creştin în scrierile cronicarilor germani din Transilvania, reprezentând eventual imaginea alterată, caricaturizată a acestuia.
• În Marea Britanie a fost executat Joshua Skemp, locul de odihnă al acestuia aflându-se în curtea bisericii Sfânta Maria, Odstock, Wiltshire. S-ar părea că sunt şanse ca victima să fi fost nevinovată,în condiţiile în care prietenii lui Joshua Scamp l-au convins pe vicar să-l îngroape în curtea bisericii, un privilegiu de care nu beneficiau infractorii. Oficial Joshua Skemp a fost executat la vârsta de 40 de ani, pentru furtul unui cal aflat în proprietatea lui John Maish din Sevington. În ziua execuţiei sale, acesta s-a urcat pe eşafod cu demnitate, întrebându-şi conform registrului bisericesc soţia şi fiicele dacă erau pregătite să-i ia trupul. De asemenea, unuia dintre romii prezenţi, se pare că celui vinovat de fărădelege, i-a spus să trăiască sobru şi să aibă grijă de soţia şi familia lui. El şi-a susţinut nevinovăţia până în ultimul moment şi s-a comportat cu curaj, încercând funia cu mâna lui şi dând semnalul execuţiei. Se pare că romul căruia i s-a adresat, vinovat de furtul calului, era din familia sa, fiind executat ulterior la Winchester.

1802 • În Braşov a fost redactată o analiză sociologică, concepută de către un reprezentat al autorităţilor urbei, acesta referindu-se şi la comunitatea de romi a oraşului. Cu o viziune profund umanistă, în lucrare se constată sărăcia, igiena precară, lipsa educaţiei şi a oricăror perspective pentru etnicii romi. Referindu-ne la lumea romilor din Braşov, se pare că aceasta a ajuns în situaţia deplorabilă evocată datorită contextului istoric nefavorabil, deoarece *iniţial ţiganii puteau practica tot felul de meşteşuguri (fierărie, cizmărie, zidărie) plus din rândurile lor erau recrutaţi călăii, hingherii şi temnicerii oraşului (meserii bine plătite, dar care aveau ataşat stigmatul social al impurităţii). Dintre ţigani erau recrutaţi şi cioclii pe timp de ciumă, dar în această „breaslă" intrau şi români şi saşi şi unguri (aici mai degrabă era vorba de imunitatea dobândită în faţa bolii, nu de originile etnice sau sociale). Intrarea în breslele saşilor era blocată şi pentru români şi pentru ţigani. Iniţial condiţia de intrare în breaslă era să fii „ehrlich und ehelich" (onorabil şi provenit dintr-o căsătorie legitimă, erau excluşi iobagii, impurii, cei lipsiţi de cetăţenie, copii din flori). Mai prin secolele XVI-XVII statutele breslelor braşovene îi exclud explicit pe unguri, se declanşează conflicte cu breslele ungureşti considerate inferioare. Ţiganii şi românii nu sunt excluşi din bresle explicit, dar nici nu apar menţionaţi ca membri. În ciuda acestui fapt, în secolele XV-XVI-XVII fierarii ţigani din Braşov cunosc o perioadă de prosperitate, primesc numeroase comenzi din partea primăriei oraşului (în general pentru lucrări publice) cot la cot cu fierarii saşi. În secolul al XVIII-lea începe o excludere masivă a fierarilor ţigani: apar numeroase procese cu breslele saşilor prin care ţiganilor li se limitează dreptul de a practica fierăria şi cizmăria. Tot în aceeaşi perioadă încep şi excluderile românilor: cojocarilor şi măcelarilor români li se impun limitări din ce în ce mai stricte în ceea ce priveşte cantităţile de mărfuri prelucrate şi perioadele de timp în care le puteau scoate la vânzare. ..primulpe la 1780 parcă, semnat de un conte Teleki, este un raport care propunea un plan de deportare cu ajutorul armatei austriece a tuturor ţiganilor din Transilvania, care urmau să fie trimişi în Valahia şi Moldova.*

• În Franţa din perioada consulatului napoleonean (1799-1804), prefectul departamentului de Basses Pyrenees emite un ordin al cărui scop era acela *de a curăţa ţara de ţigani.* Practic, la ordinul acestui Bonifaciu de Castellane, romii din districte Bayonne şi Mauleon, în număr de circa 500 de persoane, au fost arestaţi cu intenţia de a fi deportaţ i în Louisiana, războiul cu marile puteri europene rivale împiedicând realizarea acestui proiect. Romii au fost condamnaţi la muncă forţată pentru executarea unor lucrări publice, cum ar fi cele de la canalul Aigues-Mortes sau construcţia de drumuri în departamentele de Hautes- Alpes şi Mont-Blanc. Femeile, copiii şi bătrânii au fost internaţi în azile destinate adăpostirii cerşetorilor. Prefecţi îi descriu pe romii lui Napoleon Bonaparte ca având copii pricepuţi la dans şi cerşetorie, ascultători şi respectuoşi faţă de părinţii care îi răsfăţau şi iubeau. De asemenea rapoartele susţin că familiile mixte erau numeroase, divorţurile între romi erau rare, ca şi femeile adultere, iar prostituţia limitată. Ulterior acelaşi Napoleon Bonaparte ia o serie de măsuri represive împotriva romilor, interzicându-le celor din afara Hexagonului accesul în Franţa, iar tinerii romi sunt puşi să aleagă între marină sau înrolarea ca soldaţi în armată.

1803 • În Rusia,ţarul Alexandru I (1801-1825) emite un decret, reînoit şase ani mai târziu, prin care acesta a încercat să grăbească procesul lent de înscriere obligatorie a romilor în registrele populaţiei şi mai ales impozitarea deficitară a acestora, după cum o dovedeşte numeroasele documente oficiale, consacrate acestei probleme, la începutul secolului al XIX- lea.
1804 • Din acest an datează cea mai veche imagine cu o caravană de romi din Anglia. În anul 1817 Vincent Van Gogh pictează rulote de romi în Franţa. Caravana trasă de cai nu reprezintă o inovaţie romă, fiind adoptată însă, la scară mare, de către aceştia în secolul al XIX-lea.
1805 • Ulrich Seetzen colectează prima listă de cuvinte în *domari,* o limbă indo-ariană din Orientul Mijlociu, în apropiere de Nablus. Ulterior informaţiile sale au fost publicate de cătreAugust Pott în 1844 şi într-un articol din 1846, precum şi de către Fr. Kruse, într-o versiune editată a jurnalelor lui Seetzen, în 1854.
1807 • În Transilvania apare la Sibiu lucrarea cronicarului sas Joseph Benigni, *Versuch über das Siebenbürgische Kostum,* care face referire la romi. Tot la Sibiu Johann Barth a publicat *Versuch uber das Siebenb Urgische Kostum*.
• Din acest an până înspre 1850 romii din Moscova au fost reprezentaţi de un consiliu în relaţia cu autorităţile. Administratorul se ocupa cu colectarea taxelor, rezolvarea conflictelor minore şi păstrarea ordinii. Tot în Rusia, în acest an contele Orlov eliberează din robie ansamblul romani Sokolovski, primul cor profesionist din imperiu.
• Moare romul Muyo Plavici care, alături de fratele său Alia Plavici, a participat la insurecţia sârbă contra Imperiului Otoman, derulată la începutul secolului al XIX-lea, în contextul în care romii s-au implicat în luptele de eliberare naţională a popoarelor din Balcani. **1808** • Documentele vremii atestă o serie de mănăstiri, care permiteau robilor romi să lucreze pe domeniul mănăstiresc doar trei zile pe săptămână, restul fiind liberi.
• În Franţa s-a născut Alexandre Edouard Baudrimont (1806-1880) chimist, lingvist, etnograf care a publicat mai multe cărţi legate de cultura şi istoria romilor din Ţara Bascilor, în special despre grupul *Erromintxela,* uneori numit *Basque Caló, Vasco Caló, Romani Vasco,* sau *errominchela* în spaniolă, *respectiveuskado-rromanisau euskado romani* în franceză. Dintre lucrările acestuia *amintimDictionnaire de l'industrie manufacturière, commerciale et agricole,* publicată în1837, la Paris,*Recherches et anatomiques physiologiques sur le développement du fetus: et en particulier sur ¡'evoluţie embryonnaire des Oiseaux et des batraciens,* apărută în 1846, *Histoire des primitifs bascilor ou Escualdunais, restaurée d'après la langue, les caractères ethnologiques et les mœurs des bascilor actuels,* publicată în 1854, la Paris, respectiv *Vocabulaire de la langue des Bohémiens locuitor les Pays Basque Français,* tipărită în 1862, în Bordeaux. În domeniul ştiinţei este bine cunoscut pentru prepararea Na_3P.
1810 • În Moldova, Divanul a luat o serie de măsuri în direcţia îmbunătăţirii situaţiei romilor, astfel încât aceştia să fie trataţi corespunzător, iar strângerea dăjdiilor, în valoare de 125.000 de lei, să se facă eşalonat, fără brutalitate. În epocă, marele vistiernic al Moldovei lordache Roset Roznovanul, deplângea soarta romilor şi cruzimea cu care

erau trataţi *sărmanii ţigani* de cumpărătorii lor, în condiţiile în care Divanul a hotărât ca romii domneşti să fie vânduţi sau mai bine zis închiriaţi boierilor, care i-au exploatat fără milă. Astfel dacă până la ocupaţia rusească aduceau un venit de 25.000 de lei, aceasta a crescut ulterior la 60.000 de lei, apoi la 90.000 de lei şi în fine la 125.000 de lei. În arealul moldav trăiau 1878 de familii de romi, împărţite în 1212 cruci, romii având de achitat impozitele în patru sferturi anuale, fiecare cruce urmând a plăti 60 de parale la Sfântul Gheorghe şi 60 de parale la Sfântul Dumitru. Pentru evitarea oricărui abuz vistierul Iordache Roset Roznovanul mai cerea să se publice în toată ţara şi să se dea în mâna fiecărui *bulubaşe ţigan* dovada scrisă în care să se arate, că suma de bani ce trebuie să plătească fiecare cruce este de 53 de lei şi 26 bani anual sau de 13 lei şi 37 bani la fiecare trei luni. Intervenţia vistiernicului Roznovan a dat roade, boierul Vasile Ivanovici comunicând fără întârziere Divanului că este de părere să nu se mai vândă robii domneşti, amintita instituţie luând, la 1810-1811, o serie de măsuri în favoarea romilor. *Catră... Vasile Ivanovici Crasno Milasevici Divanul Cnejiei Moldovei,*
Cu cinste au văzut Divanul cuprindere predlojeniei înalt Ex. V. din 7 Dechembrie supt No. 3764 pentru de a nu mai fi de acum în vânzare dare ţiganilor domneşti, ce spre a să strânge venitul de la dânşii să-s orânduiască epistat pe dumnelui caminar Panaite Cazimir. şi întru adevăr mărturiseşte această, şi Divanul, că nu mai cu chipul acesta au putut scăpa ţiganii ocărmuirei de înpilare cumpărătorilor cu anul. După care îndată s-au făcut ţidulă, către epistat cămşinţar Panaite Cazimir (de la care să nădăjduieşte căutatul slujbii cu toată priinţa şi vrednicie) ca să pue porunca în lucrare întocma după cuprindere predlojeniei înalt Ex. V., să rânduiască înadinşi oameni spre strângire tuturor ţiganilor Cnejiei aceştie, ursari, lingurari şi rudari, şi să analoghiască suma de 125.000 lei pe an asupra tuturor ţiganilor ce sânt faţe, pe familii, după stare lor, îngrijindu-se şi pentru a să spori familiile aceste de ţigani; şi după punere la cale, şi analoghie ce va face pe fieşte care familie, înştiinţând la visterie pamântiasca, cu izvod anume, să va arăta atunce Ex. v. Iar apoi asupra puntului a 5-lea arătat prin predlojenie înalt Ex. v, nu au lipsit Divanul a face obştiasca publicaţie, dând în ştire şi epistatului rânduit ca să să de la mâna ţiganilor cărţi deschisă, arătătoare câte cât şi în ce vadele are să plătiască fieşte care familie birul seu în visterie. şi acei căte 120 parale, leafa strângătorilor de bani, şi mai mult să nu fie supăraţi întru nimică, urmărindu-se la toate întocma şi pre deplin, după hotărâre înalt Ex. v.
GavriileM. şi Exarh., Const. Ghica logof. Const. Balş logof., Iordachi Roset vist., 1810 Dechem. 15 Eţii.
• În acest an s-a născut marele artist rom Petrea Creţul Şolcan, într-unul din sălaşele mănăstirii Bistriţa, într-o familie de robi. Din fericire acesta a fost eliberat din robie, stabilindu-se temporar în satul Odaia Vizirului, unde şi-a organizat propriul taraf. După căsătorie, s-a mutat la Brăila, urbe unde s-a afirmat ca muzician, muzica lăutărească fiind aici foarte apreciată. Notorietatea sa a depăşit graniţele Brăilei, având un repertoriu cel puţin consistent, astfel că în 1882, G. Dem. Teodorescu culege de la muzicantul rom, *în 3-4 zile,* mai mult de 7.000 de versuri. Practic *cifra egalează, cel puţin în număr, dacă nu şi în calitate, cuXI cărţi din "Iliada" lui Homer, cu XIcărţi din Eneida lui Vergiliu.* Acelaşi G. D. Teodorescu i-a

acordat şi o conferinţă specială în anul 1884 în sala Ateneului din Bucureşti, publicând ulterior şi o monografie, care cuprindea şi versurile culese de la renumitul lăutar. Un urmaş celebru al familie Şolcan a fost şi regretatul *jazz-man* Johnny Răducanu.

• Venitul pe care Ţara Românească îl dobândea de pe urma a 3427 de familii de romi era de 700.000 de taleri, 3.000 de dramuri de aur precum şi alte dări în produse. În Valahia au fost înregistrate nu mai puţin de 400 de familii de romi aurari. În Moldova robii domneşti erau în număr de 1.878 de familii, romi care la începutul secolului aduceau un venit de 25.000 de lei statului, pentru ca la 1810 venitul să fie fixat la valoarea de nu mai puţin de 125.000 de lei. În condiţiile în care venitul statului se ridica la 2.411.464,48 lei rezultă că romii contribuiau cu 5,18% din venitul statului.

1811 • În Marea Britanie a regelui George al III-lea (1760-1820), o fată de origine romă, pe nume Trinity Cooper, în vârstă de treisprezece ani, cere să fie lăsată să studieze într-o şcoală de caritate pentru copii ai străzi şi orfani, în Clapham, lângă Londra, împreună cu cei doi fraţ i ai săi, cerere în cele din urmă admisă.

• În Rusia,ţarul Alexandru I a promulgat un decret care se referea la accelerarea procesului de repartizare a romilor pe domenii distincte, confirmându-le totodată şi drepturile de a se înscrie pe domeniul ales de ei, inclusiv în mediul urban. Condiţia autorităţilor era ca romii să-şi asume obligaţiile civile corespunzătoare.

• În Marea Britanie, moare Edmund Mashiter, respectiv *Old Honey,* un rege al romilor şi al cerşetorilor, în Bolton, Lancashire în vârstă de 90 de ani. Conform presei vremii, acesta a fost *pe bună dreptate regele cerşetorilor,* care a fost pe drumuritimp de circa 70 de ani. Despre el s-a mai spus că ar fi fost fiul unui profesor, fiind de altfel bine educat, dar în ciuda acestui fapt a ales viaţa de vagabond, până când a devenit imobilizat la pat, conform publicaţiei *The Gentleman'sMagazine* din acelaşi an.

1812 • Din acest an datează o scrisoare adresată lui Petru Maior de către Ion Budai-Deleanu, din care reiese că cei doi corifei ai Şcolii Ardelene au fost de origine romă: *Dat. 18 marţ, 1812. La piramidă. În Eghipet. (Epistola catre M. Perea) Deacă-ţi vei aduce aminte de toţi cunoscuţii şi de unul care odată trecând prin Sasreghen, unde erai atunci, te-au căutat şi au împrumutat o cronică scrisă cu mâna de la tine, îndată vei şti cine sunt. Pentru aceasta şi numele tău este strămutat, prin anagramă, căci am avut multe pricini la aceasta, ca să nu ştie toţi cine este izvoditoriul aceştii poesii şi cărţi s-au închinat. Am înţăles eu aici, că şi tu ai scris ceva foarte bun pentru ţigani şi scriind adevărul, ai atins pe voievodul cum săcade; care de cându-i, n-au suferit neamul său şi nau făcut nice un bine, ci numai au strâns părale ca să îmbuibeze pre boieri. Doamne, când va fi să mai ajungă alt voievod, care iubeşte pe ai săi? Eu socoteam că voi auzi cât de curând că pe tine au rădicat ceata voievzii, dar bag de samă, nătărăul acela tot trăieşte şi împute lumea!... Scrie-m, rogu-te, cum vă aflaţi, că eu încă mă ţân de ceata voastră şi nu mă am lăpădat până acum; ba zioa şi noaptea pentru dânsa lucru ş-ostănesc. În cât e pentru firea aceştii alcătuiri a mele, adecă a Ţiganiadei, am să-ţi aduc aminte cum că eu învăţând lătineşte, italieneşte şi franţozeşte, întru care limbi să află poesii*

frumoase, m-am îndemnat a face o cercare: de s-ar putea face ş-în limba noastră, adecă cea românească (căci a noastră, cea ţigănească, nu să poate scrie şi puţini o înţăleg) ceva asemene; ş-am izvodit această poveste, pe care, după limba învăţată, am numit poemation (adică mică alcătuire poeticească), întru care am mestecat întru adins lucruri de şagă, ca mai lesne să să înţăleagă şi să placă. S-află întrânsa şi critică, pentru a cării dreaptă înţălegere te poftesc s- adaugi oarecare luări aminte, căci ştiu bine că vei înţălege ce-am vrut eu să zic la multe locuri. Iară cât priveşte faptul istoricesc, pentru Vlad Vodă, că au fost aşa precum l-am scris eu, dovedesc cu scriptorii de la Vizant, precum vei şti tu bine; iar de ţigani, că Vlad Vodă i-au armat oarecând împotriva turcilor, scriu ş-unele cronice scrise cu mâna munteneşti; însă istoria alcătuită întracest chip este ostăneala mea, ce am pus-o în stihuri, după izvodul ce am aflat la mănăstirea Cioarei, în Ardeal, care întru toate să loveşte cu pergamtna ce s-au aflat, nu demult, în mănăstirea Zănoaghei. Eu socotesc că ţiganii noştri sunt foarte bine zugrăviţi în povestea aceasta care să zice că ar fi fost scrisă mai întâi de Mitrofan ce au fost de faţă la toate şi care la nunta lui Parpangel au iscodit un epitalamion sau cântare de nuntă; de unde ţiganii lesne vor cunoaşte pe strămoşii săi. Însă tu bagă samă bine, căci toată povestea mi se pare că-i numa o alegorie în multe locuri, unde prin ţigani să înţăleg ş-alţii carii tocma aşa au făcut şi fac, ca şi ţiganii oarecând. Cel înţălept va înţălege!... În urmă trebue să şti, bade Pereo! Cumcă această; operă; (lucrare) nu este furată, nici împrumutată de la vreo altă limbă, ci chiar izvoditură noao şi orighinală românească. Deci, bună sau rea cum este, aduce în limba aceasta un product nou. Soiul acestor feliu de alcătuiri să cheamă comicesc, adecă de râs, şi de-acest feliu să află şi într-alte limbi. Însuşi; Omer cel vestit, moşul tuturor poeţilor (cântăreţilor în stihuri), au alcătuit Bătălia şoarecelor cu broaştele. Deci Omer este, de bună samă, începătoriul, precum aceii înaltei neasămănate poesii ce s-află în Illiada şi Odiseea, aşa şi aceştii mai gioase, şuguitoare, a noastre. După dânsul, (în cât ştiu), au scris Tassoni italieneşte, un poemă La sechia rapita, adecă Vadra răpită şi, precum înţălesăi, în ceste zile, un abate Casti, acum pe vremile noastre, încă au alcătuit o asemene istorie, ce au numit-o Li animali parlanti, adecă Jivinele vorbitoare. Numai cât povestea lui nu atârnă pe temeiu istoricesc ca a noastră. Iară, să fie alcătuit cineva ceva despre ţigani, n-am cetit nice într-o limbă. Doară pentru că la alte neamuri europeşti puţin sunt cunoscuţi ţiganii, şi pentru; aceasta o alcătuire ca aceasta la dânşii n-ar avea haz. Dară la oamenii din ţara noastră, care treesc cu ţiganii şi le cunosc firea, nu poate să nu fie primită o izvoditură ca aceasta, cu atâta mai vârtos, cu cât eu m-am silit, în cât era cu putinţă, a metahirisi multe cuvinte şi voroave după gustul ţigănesc, mai vârtos unde vorbesc ţiganii între sine. Cu toate aceste, dragul mieu Pereo! multe am scris acolo ce poate că la mulţi nu le va plăcea, însă toate adevărate. Greu era a vicleni cronica şi a scrie într-alt chip, căci din fir în păr aşa găsii scris la cele doao mai sus numite cronice, iar cele alalte am luat din gura Mârzii. Cea mai de pe urmă, să ştii că fiind eu ţigan ca şi tine, am socotit cuvios lucru de a scrie pentru ţiganii noştri, ca să să preceapă ce feliu de strămoşi au avut şi să înveţe a nu face şi ei doară nebunii asemene, când s-ar tâmpla să vie cândva la o tâmplare ca aceasta. Adevărat că aş fi putut să bag multe minciuni lăudând pe ţigani şi

scornind fapte care ei nau făcut, cum fac astezi istoricii unor neamuri, care scriind de începutul norodului său, să suie pănă la Dumnezieu şi tot lucruri minunate bârfăsc. Dară; eu iubesc adevărul. De-oi vedea că află priinţă această ostăneală a mea, vei dobândi şi alte alcătuiri, însă nu de şagă, ci serioase şi adevărat eroice. Fi sănătos. Dat. 18 marţ, 1812. La piramidă. În Eghipet. (Epistola catre M. Perea). De asemenea se pare că şi alte documente arhivistice atestă originea romă cel puţin a lui Petru Maior: *Jurnalistul Ştefan Olteanu din Bacău i-a relatat conf. univ dr Gheorghe Sarău că, în urma participării la un curs de formare pentru reprezentanţi mass-media la Universitatea din Timişoara, a aflat din lucrarea prezentată de prof. univ. Grad de la Universitatea din Sibiu, faptul că Petru Maior era de origine rrom. În prezentarea sa, prof. univ. Grad afirma că a descoperit un document, la Mărginimea Sibiului, în care se află scris faptul că Petru Maior făcea parte dintr-o comunitate de rromi şi că aceasta i-a susţinutfinanciar studiile, cu condiţia să se întoarcă în comunitate şi să-i devină conducător.* Tot în 1812 loan Budai-Deleanu a redactat versiunea definitivă a Ţiganiadei, însemnătatea lucrări costând, pe lângă valoarea literară, şi în faptul că odată cu ea s-a născut epopeea ca gen poetic în literatura română. Poemul eroico-comico-satiric, alcătuit în 12 cântece, a fost publicat pentru prima dată abia în 1877, în revista "Buciumul român", fiind republicat ulterior într-o broşură în 1900 la Braşov şi în revista "Munca" din Piatra Neamţ în 1906, autorul folosind pseudonimul Leon Dianeu, anagramă a numelui de Ion Deleanu. Subiectul acestei poem se învârte în jurul unei expediţii organizate de Vlad Ţepeş, aunei armate de romi contra turcilor. Ioan Budai Deleanu ne-a mai lăsat moştenire opere istorice, redactate în latină *(De unione trium nationum Transilvaniae commentatio),* opere de gramatică în latineşte şi în româneşte *(Fundamenta gramatices linguae romanicae, Dascăl pentru temeliile nemţeşti),* opere de etnografie în germană *(Kurtzgefasste Bemerkungen über Bukovina),* un *Lexicon român-german* precum şi o serie de poezii.

• În Basarabia, guvernatorul Scarlat Sturdza a recenzat 340 de familii de romi nomazi ai statului. Aceştia au fost împărţii în trei categorii, obligându-i la plata a 40 de lei pe an ca taxă pe cei din prima categorie de romi, la 20 de lei pe romii din a doua categorie, ultima categorie de romi fiind scutită de taxă deoarece cuprindea bătrâni, văduve sau orfani.

• În Marea Britanie,în Kent, s-a născut în Orpington, Gilderoy Scamp, cunoscut campion de *box ţigănesc,* supranumit *regele ţiganilor,* care a trăit în Folkestone. Conform necrologului din "Folkstone Herald", acesta a decedat în 1893. Linda Hayward, nepoata de Gilderoy a scris un articol despre acesta publicat în *Romany Routes* în anul 2000. Familia Scamp reprezintă unul dintre neamurile de romi cu rădăcini istorice în spaţiul britanic, o familie despre care sunt numeroase documente care-i atestă prezenţa în Marea Britanie şi despre care s-a scris studii de specialitate.

• În timpul campaniei napoleoniene din Rusia (1812-1813), romii sunt obligaţi să se înroleze şi să facă donaţii în bani guvernului rus. Un impozit anual de două ruble de persoană a fost fixat romilor din provincia Taurida din peninsula Crimeea, în calitatea lor de ţărani ai statului. În afară de asta, cei interesaţi sunt autorizaţi să se înscrie în registrele fiscale ale regimentelor armatei cazace de la Marea Neagră. Practic cu ocazia

atacului lui Napoleon asupra Rusiei, romii din Moscova şi Sankt Petersburg au dat sume mari de bani şi caii pentru armată. Mulţi tineri romi au participat la război ca *uhlans.*

• În Finlanda, conform unei dispoziţii a autorităţilor,romii sunt internaţi în lagare de muncă.

1813 • În Transilvania, la Sibiu, Lucas Joseph Marienburg, în *Geographie des Großfürtstenthums Siebenbürgen*, spune printre altele că *ţiganii nomazi rătăcesc precum lăcustele, fără corturi, fără îmbrăcăminte, înveliţi în râze din sat în sat din Valahia şi apoi în sens invers, fiind vânaţi de autorităţile săteşti din sate, după ce făcându-şi prezenţa în localităţile săseşti scot sunete pe jumătate germane şi cerşesc dinaintea ferestrelor şi uşilor, iar în alte localităţi în alte limbi fac acelaşi lucruri precum şi ghicesc, fură şi jefuiesc după cum am fost înştiinţaţi,* subliniind printre altele şi pasiunea romilor pentru achiziţionarea paharelor de argint, simbol intrinsec al puterii.

• În Transilvania s-a exploatat din râuri între *8-10 măji de aur,* romii aurari fiind numiţi în documentele latineşti *aurilotores,* iar în cele germane *goldwascher.* În 1837 s-a obţinut circa *7-8 măji de aur.*

• Se naşte Ferenc Bunko, muzician rom care va cânta în faţa monarhilor europeni, bun prieten cu Franz Liszt.

• În acest an debutează convenţional migraţia romilor înspre continentul nord american, migraţie care s-a efectuat în cadrul unor cete relative mici şi omogene sangvinic.

• În Rusia activitatea corului lui Ilya Sokolov nu s-a limitat doar la muzică, ansamblul rom efectuând donaţii importante în contul armatei, în timpul campaniei din Rusia a lui Napoleon Bonaparte, derulată între 1812-1813. De altfel, unii dintre membrii corului s-au înrolat voluntari în armata rusă, participând la acţiuni armate majore cum ar fi bătălia de la Borodino.

1814 • Celebrul violonist rom Janoş Bihari, născut la Pojony, azi Bratislava,a cântat elitelor prezente la Congresul de la Viena.

• Britanica de origine romă Mary Ann Maghiran a fost deportată în Australia, la bordul navei Wanstead. Ea era conform documentelor din Knoodishalt, Suffolk

1815 • Romii mănăstirii din Strehaia se plâng domnitorului de abuzurile egumenului care *strică toate lucrurile mănăstireşti.*

• În Scoţia, la Edinburgh, Sir Walter Scott a publicat romanul *Guy Mannering,* în care apar şi personaje de etnie romă. Tematica romă în cultura europeană reprezintă o constată temporală, imaginea acestora în literatura timpului fiind de cele mai multe ori contradictorie, oscilând între o imagine pozitivă şi una negativă, alimentată de stereotipuri. În Franţa perioadei renascentiste A. d'Aubiqne le dedică o istorioară, Ronsard şi Clement Marot, în lucrările lor, fac referire la practicarea chiromanţiei, a ghicitului, Montaignela o serie de obiceiuri specifice,Rabelais considerându-i, la rândul său, originari din Egipt. Scriitorul italian Matteo Maria Boiardo a scris o comedie în care sunt prezente personaje rome. În Spania, romii apar ca personaje principale sau secundare în romanele sau în piese de teatru, la Lope de Vega sau la Cervantes cu celebrele sale nuvelele *Colocviul câinilor, Ilustra rândăşiţă* şi mai ales *Ţigăncuşa,* în care portretul romilor este poetizat. Alte nume grele care au abordat tematica romă au fost Hans Grimmelshausen, *inLebensbeschreibung der*

Landstorzerin Courasche, a cărui prototip de eroină romă apare şi la B. Brecht, Al. Hardy în *Frumoasa egipteancă,* P. Scrron în *Romanul comic,sau* Moliere, care în *Căsătoria forţată* şi *Bolnavul închipuit* introduce interludii cu romi. Spre deosebire de secolul al XVII-lea, în secolul al XVIII-lea interesul vis-a-vis de pitorescul etniei înregistrează un declin. Totuşi în romanul *Gil Blas*a lui Lesage, apare episodic o ghicitoare de origine romă, Diderot, Voltaire, Herder sau abatele Prevost tratându-i cu dispreţ,ultimul remarcându-se prin cercetarea şi redactarea a tot ce se ştia despre romi în epocă. În *Anii de ucenicie ai lui Wilhelm Meister,* Ghethe se referă la o ceată de romi, dintre care *Mignon* a devenit eroina creaţiei omonime a lui A. Thomas în muzică. Scriitorii romantici francezi, germani, englezi sau americani manifestă interes pentru lumea romilor, amintind nume sonore în acest sens cum ar fi Victor Hugo, Chateaubriad, Ch. Nodier, Beranger, George Sand, E. Sue, Ponson du Terrail, Th. Gautier, Merimee, Amim, Brentano, Lenau, Morike, Kotzebue, Wordsworth, J. Ruskin, Hazlitt, Emerson, Washington Irving, Guillaume Apollinaire, Louis Aragon, Matthew Arnold, Vicente Blasco Ibanez, Charlotte Bronte, Robert Browning, Miguel de Cervantes, Arthur Conan Doyle, scriitorul grec Drossinis, George Eliot, Ralph Waldo Emerson, Henry Fielding, Johann Wolfgang von Goethe, Oliver Goldsmith, Ernest Hemingway, Ben Jonson, John Keats, Jack Kerouac, Blaz'e Koneski, D. H. Lawrence, Federico Garcia Lorca, Antonio Machado, Osip Mandelstam, Pasternak Boris, Ezra Pound, Jules Verne, Tennessee Williams,Virginia Woolf şi mulţi alţii. Compararea viziunii creatoare asupra "ţiganilor" din literatura germană, elveţiană, austriacă pe de o parte şi din cea română pe de altă parte evidenţiază diferenţele la nivel de percepţie a romilor dintre spaţiul literar occidental şi cel răsăritean. Astfel dacă la autori vestici, precum Byron, Chateaubriand, Borrow, Karl May, Hugo, Gautier, Mérimée şi alţii, apar figuri mândre, cu spirit eroic, în spaţiul românesc şi cel balcano-răsăritean european determinante sunt cerşetoria, sărăcia, hoţia, alteritatea sau robia. Clişeele estice au fost cu totul altele. În literaturile Europei balcano-răsăritene, calităţile romilor n-a fost niciodată o tematică interesantă. La antipozi în Austria, poetul era definit ca "ţigan", de către Kugler sau Lenau, iar în Germania şi Elveţia "ţiganii" sunt surprinşi de numeroase ori ca maeştri ai muzicii şi ai şcolii vieţii. Marele Charles Baudelaire redactează *Bohemiens en voyage*. În Rusia romii i-au inspirat pe Derjavin, pe Puşkin, care frecventa şatrele romilor,pe Lev Tolstoi în *Doi husari,* precum şi pe compozitorul ungurii Franz Liszt, admirator a lui Barbu Lăutaru, sau pe Arany Janos. În secolul al XIX-lea romii mai apar şi în scrierile lui F. J. Mone, în *Schauspiele des Mittelalters,* publicat la Karlsruhe, în 1846, ale lui C. O'Brien, respectiv *Gipsy Marion,* lucrare apărută la Londra, în 1895 sau al lui Hans Sachs, în *Die 5 elenden wanderer,* în *Hans Sachs' Werke,* lucrare publicată la Berlin în anul 1844.Dintre puzderia de personajele fictive din literatură şi teatru menţionăm mai jos pe *Esmeralda,* din romanul Notre-Dame de Paris din 1831 de Victor Hugo, pe *Carmen,* din romanul omonim publicat în1845 de Prosper Mérimée, adaptat în opera de Georges Bizet, pe *Zemfira,* protagonista din poemul narativ *Tzygany* din 1824 al lui Aleksandr Sergheevici Puşkin, pe *Grushenkalui* Nikolay Semionovici Leskov, *peLoiko Zabar şi Radda,* personajele principale din povestea *Makar Chudra,*

publicată în1892 de Alexei Maksimovich Peshkov, mai bine cunoscut sub numele de Gorki, care a inspirat filmul *Tabor ukhodit v Nebo*, al lui Emil Loteanu, produsîn 1976, *peMasha,* lui Lev Nicolaevici Tolstoi în jurul anului 1900, pe *Olessya,* din romanul omonim din1909 a lui Aleksandr Ivanovich Kuprin, pe*Candela*, personajul din *El Amor Brujo* din 1914 al lui Manuel de Falla, pe *Tzyganka Aza,* a lui Startits Mikhail sau pe *Heathcliff,* protagonistul masculin al romanului *La răscruce de vânturide* Emily Bronte.Oricum tematica romă intrigă şi este veşnic un subiect de actualitate în literatura universală. Recent Pablo Coelho a publicat romanul *Vrăjitoarea din Portobello,* unde eroina principală, dotată cu însuşiri magice, este o "ţigancă" din România adoptată de o familie libaneză, roman tradus în română, conform recenziilor cu 20.000 de exemplare vândute în câteva săptămâni. În operele literare româneşti un personaj celebru este Răzvan din drama lui Haşdeu din 1867 *Răzvan şi Vidra.* În *La Medelenii* lui Ionel Teodoreanu cântă un lăutar bătrân rom cu numele de Huduba. O babă fără nume, femeie romă, este bucătăreasa familiei Rim, în *Concert din muzică de Bach,* aceasta apărând apare destul de des în roman, în roluri teatrale de mic motor al acţiunii. Safta din *Maidanul cu dragoste* al lui G. M. Zamfirescu din 1933, este o fostă prostituată, soţie infidelă, iniţiatoarea unor tinere femei în tainele amorului. *Noviceleşi în general toate nevestele tinere, ce veneau pentru întâia oară la taifas erau datoare, cu sau fără voia lor, să se supună unui ceremonial grotesc. Când nu voiau să se dezbrace singure şi să se expună, goale, în mijlocul soborului de ţaţe, în atitudinile, una mai scabroasă ca alta, pe cari le comanda Safta, novicele şi nevestele erau prinse fără veste de mâini, răsturnate pe marginea patului, dezgolite şi reduse la nemişcare, în timp ce ţiganca le despărţea picioarele mult şi le cerceta, în amănunţime şi expertă, toate tainele trupului.* Safta le cerceta vaginul *fructul crud sau răscopt al trupului descoperit* după care alături de un sobor de ţaţe le *învăţau meşteşuguri de dragoste*: *Proastele, cari nu înţelegeau uşor simplele sfaturi, erau urcate în pat şi puse în numeroase atitudini explicate, în timp ce una din tinerele tovarăşe împrumuta atitudinile şi uneori ritmica bărbatului. Acesta era momentul aşteptat, culminant, impresionant, al ceremonialului. Ţaţele ţipau o bucurie sălbatică, strânse în jurul patului, în timp ce novicea şi sora competentă, în pat, înlănţuite, cu sânii striviţi în îmbrăţişare, oficiau – gâfâind, încolăcindu-se, muşcându-se adânc – un act sterp dar suficient de dezgustător ca să încânte şi să bucure ochii aprinşi ai spectatoarelor*. Novicele *cu sângele aprins* erau date de Safta lui Tănăsică *sluga birtaşului* pentru deflorare. La privilegiile sexuale ale boierilor faţă de roabele rome se referă şi Radu Rosetti în *Ţigăncuşa de la ietac,* din 1921, sau N.D. Cocea în *Vinul de viaţă lungă,* din 1931. În Principele lui Eugen Barbu, călugării spoliatori sunt bătuţi cu bicele de călăi romi, iar în scrierile lui A. Bacalbaşa, G. Brăescu şi Camil Petrescu romii sunt prezentaţi în primul război mondial în ipostaze de lăutari marginalizaţi, capabili de acte eroice surprinzătoare. *Într-o povestire de front a lui Brăescu nimeni nu îndrăzneşte să-şi rişte viaţa ca să aducă leşul căpitanului căzut în câmp deschis. Singur Burdulea, ţiganul adesea dispreţuit, iese din tranşee şi îi face pe inamici să înceteze focul printr-o pantomimă a umilinţei. Înţelegând că nu vrea decât corpul celui ucis, nemţii nu trag în el şi*

ţiganul revine triumfal în tranşeu cerând ca recompensă pentru curaj doar „o lulea de tutun”. La polul opus, în altă povestire, un soldat ţigan se automutilează cu stângăcie din laşitate şi e executat. Plutonul trage prost, un singur glonţ răneşte grav condamnatul care le spune executorilor că are şase copii şi era mai bine „să fi tras barem într-un chicior”. O probă de curaj dă şi un ţigan mut, om la toate la un schit, care, într-o schiţă a lui I. L. Caragiale, ucide în luptă dreaptă un urs ce-l ultragiase lovindu- l. În scurta confruntare piere şi mutul care atacase fiara cu un curaj nepământesc, obţinând cuvenita „reparaţie” cu preţul vieţii. În romanul *La ţigănci* al lui Eliade femei rome îi este evidenţiată calitatea de curtezană, iar în romanul Şatra de Zaharia Stancu este prezentată *decăderea şatrei prin impunerea unei direcţii de migraţie străină de scopurile ei şi prin pierderea profesiunii dominante din lipsa materialului (urşii mor pe drum). Him Başa, căpetenia şatrei, este probabil cel mai interesant personaj de etnie ţigănească al literaturii române. Spectaculos şi condus după reguli ancestrale tipice grupului este conflictul Goşu şi Ariston din pricina Lisandrei, cea dorită de ambii. Vârfurile triunghiurilor sânt într-o relaţie care apare în multe alte opere literare, fiind tipică vieţii: Goşu, are drepturi legitime asupra Lisandrei şi o iubeşte, dar Ariston este cel îndrăgit de femeie. Ţigănească, tradiţională pentru şatră, este doar rezolvarea conflictului: Lisandra e biciuită de Goşu iar soţul şi amantul tranşează diferendul lor printr-un duel cu harapnicele. Ariston e cel ucis, dar evident cuplul Goşu-Lisandra nu mai funcţionează. De altfel lipsită de urşii ei şi de libertatea de a se deplasa după voie, ci numai în direcţie impusă, cu autoritatea liderului ei subminată, măcinată de prevestiri negre, şatra se va dizolva inevitabil, dincolo de râu şi de finalul cărţii*. În *Moromeţii* lui Marin Preda se remarcă personajul Iocan, rom fierar, iar femeia romă Lişca, personaj a lui Fănuş Neagu, este *ghicitoare cu tarif mic, specializată în a stabili, prin rotirea îndemânatică a unui ciur pe vârful foarfecii dacă bărbatul clientei, aflat pe front, mai e în viaţă. Încercarea are mereu rezultat pozitiv, la voia tinerei ţigănci şi spre satisfacţia plătitoarei. Într-o zi, femeile o provoacă să învârtă ciurul şi pentru ea însăşi. Neîndemânare sau lucrare a sorţii: obiectul divinatoriu cade mereu. Speriată, deşi lucrarea magică era doar un truc, Lişca se pierde în lume să-şi caute soţul.* În *Caravana cinematografică* de Ioan Groşan apare romul Darcleu cu familie mare, hoţ de găini, excelent povestitor, iar în *Băieţi aproape buni* de Bogdan Teodorescu apare inspectorul de poliţie Mannix Florea, de origine romă, care comunică bine cu interlopii etniei. În literatura română amintim, ca exponenţi ai snoavelor populare versificate, numele lui Th. Speranţia şi al lui Petre Dulfu.

• În acest an John Hoyland a fost însărcinat de către *Society of Friendssă* adune informaţii despre romi, cu scopul de a le îmbunătăţii starea socială.

• Romii brazilieni sunt descrişi într-o lucrare a lui Henry Koster, respectiv *Călătorii în Brazilia,* respectiv *Travels în Brazil,*publicată la Londra în 1816.

• La Sibiu pastorul luteran Joseph Leonhardt a redactat *Die Bewohner Siebenburgens dargestellt,* manuscrisul original a preotului aflându-se la Biblioteca Brukenthal din oraşul de pe Cibin. Acesta amintea,printre altele, că femeile rome se ocupau cu comerţul şi colectarea vechiturilor, la

aceasta ajutându-le şi bărbaţii, câştigândfoarte bine prin practicarea ghicituluişi vrăjitoriei.

• Quakerul John Hoyland scrie cartea*A Historical Survey of the Customs, Habits, & Present State of the Gypsiesîn* care milita pentru un tratament mai bun pentru romi în Anglia. Această carte este recunoscută ca fiind prima tentativă a unui autor britanic de a analiza istoria şi stilul de viaţă al romilor din Marea Britanie. Consecinţa a fost înmulţirea proiectelor de caritate dedicate romilor, însă mulţi reprezentanţi ai etniei erau condamnaţi la exil în Australia. **1817** • În Moldova, la iniţiativa domnitorului Scarlat Callimachi (1806; 1807-1810; 18121819), este promulgat *Codul Callimach,* redactat de către Christian Flechtenmacher şi Anania Cuzanos, cu ajutorul unor jurişti ai vremi dintre care îi amintim pe Andronache Donici sau Damaschin Bojincă, cod scris în greacă, denumit şi *Codica Ţivilă a Moldovei.* Conform acestuia robii nu puteau *primi şi lăsa moştenire*, iar *stăpânul nu are drept asupra vieţii şi averii robului*, cu excepţia situaţiilor când robul fuge fără să se mai întoarcă, când l-a vătămat sau păgubit pe proprietar sau în condiţiile în care nu avea descendenţi sau părinţi. Creditorilor robilor, pentru a-şi recupera împrumutul de la cei care s-au împrumutat în numele stăpânilor, le era necesară dovada că propriul stăpân le-a poruncit acest lucru. De asemenea, dacă un rob era lăsat danie de proprietarul lui, care apoi îl eliberează sau îl vinde,*se stinge dania şi averea ţiganului rămâne supt stăpânirea sa după vechiul obicei al pământului.* În *Codul Calimach* se reia vechea interdicţie a căsătoriilor mixte, specificându-se că *între oameni liberi şi robi nu se încheie căsătorie.*

• În Marea Britanie romii nu renunţă la modul tradiţional de viaţă în ciuda presiunii exercitate de autorităţi şi a pedepselor. Această stare de fapt se regăseşte şi în Elveţia, romii în ciuda presiunilor exercitate de secole asupra lor, continuându-şi traiul tradiţional nomad.

1818

• În imperiul rus este adoptat un statut provizoriu al Basarabiei, incorporată statului ţarist în anul 1812, în care era stipulat şi reglementat statul romilor basarabeni în raport cu statul, reprezentanţii etniei fiind împărţiţi în două categorii, în speţă fie erau aflaţi direct sub autoritatea statului, categorie ce cuprindea foştii *robi ai prinţului,* fie sub autoritatea mănăstirilor sau boierilor, adică foştii *robi ai mănăstirilor* şi *robii boiereşti.* De foştii *robi ai prinţului* se ocupa *Biroul ţiganilor Coroanei,* instituţie înfiinţată în 1918 în cadrul Guvernului regional al Basarabiei, organism care avea misiunea de ai înregistra pe noi *ţărani ai statului,* nomazi sau sedentari, instituţia ocupându-se şi de romii fugiţi de pe moşiile nobililor sau ale mănăstirilor, precum şi de cei care au migrat din Valahia sau Moldova. De asemenea tot *Biroul ţiganilor Coroanei* a reglementat nomadismul romilor, fără ai trata greşit ca pe un tot unitar, ci dimpotrivă ţinând cont de specificul meseriilor şi al neamurilor de romi, indiferent că erau lăieşi, lingurari sau ursari. Romii statului, sedentari sau nomazi,începând cu 1830 au fost obligaţi prin lege să plătească taxe în valoare de 10 ruble pe cap de locuitor. Pe de altă parte, deşi mulţi dintre ei erau teoretic *dvorovie,* adică robi de casă, practic erau meşteşugari nomazi, practicanţii meseriilor itinerante, achitând la rândul lor anual un *obrok,* având dreptul de a se deplasa liber în tot imperiu. Numai pe

domeniul prinţului Cantacuzino, lângă satul Mărcuţa, în apropierea Hotinului, vieţuiau cu familiile lor, 100 de prelucrători de metale, 185 de muzicanţi şi tot atâţia ciubotari, respectiv producători de opinci pentru ţărani, 46 fabricanţi de sobe, 7 bijutieri, un croitor, un coafor. *Biroului ţiganilor Coroanei* avea în subordine doi responsabili, un bulibaşă şi un jude, aleşi de romi, care erau responsabili cu strângerea taxelor, putând rezolva litigiile din interiorul comunităţilor, care beneficia astfel de autonomie juridică. Aceşti lideri romi se bucurau de anumite privilegii fiscale.

• În Valahia este redactat codul legislativ cunoscut şi ca *Legiuirea Carageaşn* care se face referire şi la robii romi, de către domnitorul fanariot loan Caragea (1812-1818).

• În Marea Britanie s-a născut Levi Stanley (1818-1908), individ care, alături de Matilda Joles Stanley (1821-1878), au avut titlurile onorifice de *regele şi regina ţiganilor.* Levi a fost fiul lui Richard (Owen) Stanley (1794-1860) şi Harriet Worden (1793-1857), la rândul lor *rege şi regină a ţiganilor,* iar Matilda a fost fiica lui Efraim Joles. Interesant este că fratele lui Levi, Benjamin, stabilit în New England, a fost renegat de tatăl lor şi blestemat, atât el cât şi următoarele trei generaţii de descendenţi ai lui. În cea cei priveşte pe Levi şi Matilda, aceştia au venit în Statele Unite în 1856 şi s-au stabilit în Ohio. La o vârstă înaintată *regele ţiganilor,* Levi, a devenit infirm, iar fiul său Levi Jr. "Sugar" Stanley (1835-1916), a preluat titlul de rege, moştenit de la părintele său. *Regina ţiganilor*, Matilda Stanley, a murit în Vicksburg, Mississippi, în ianuarie 1878, după o boală de doi ani, iar trupul ei a fost îmbălsămat ca să îşi *păstreze aspectul natural al vieţii,* înmormântarea având loc opt luni mai târziu, la festivitate fiind prezenţi douăzeci de mii de persoane, marea lor majoritate romi, printre care şi o duzină de şefi şi cetele lor, din Statelor Unite ale Americii, dar şi din Canada sau Anglia. Înmormântarea ei atras atenţia celor mai importante ziare din ţară şi a fost o ştire de prima pagină, ştire preluată şi de către New York Times. Cu toate acestea, la 1900, în momentul în care a murit regele Levi Stanley în Marshall, Texas, moartea acestuia a trecut aproape neobservată. În tradiţia familiei, înmormântarea a fost făcută în primăvara următoare, participând circa cincizeci de membri ai clanului Stanley, inclusiv membri ai familiilor rome Harrison, Jeffry, Young, Broadway sau Joles, regele Levi fiind îngropat la Woodland Cemetery, Dayton, în Ohio, loc unde sunt îngropaţi se pare trei regi şi două regine ale romilor.

1819 • Dionisie Fotino estima în *Istoria Daciei,* lucrare apărută la Viena, căîn Ţara Românească trăiau 23.000 de familii de romi, adică circa 117.000 suflete. În 1837 Mihail Kogălniceanu aprecia numărul romilor din principate la 200.000 de suflete, considerând că tot 200.000 de indivizi trăiau în Imperiul Otoman, 100.000 de romi în Ungaria, 40.000 de romi în Spania şi tot atâţia în spaţiul german, în Franţa sau în peninsula italică. În Anglia şi Rusia trăiau, conform cărturarului român, 10.000 de romi, numărul total al romilor fiind estimat la 600.000 de indivizi. Un an mai târziu Félix Colson indica pentru Moldova un număr de 3.851 de familii de romi ai statului, în total 19.255 de suflete, şi circa 120.000 de romi particulari, iar pentru Ţara Românească un număr de 5.582 de familii de romi ai statului, respectiv 27.910 de persoane şi 18.000 de familii de romi

particulari, cu circa 90.000 de suflete, rezultând aproximativ 139.255 de romi în Moldova şi 117.910 în Ţara Românească. În condiţiile în care populaţia Moldovei era, după Colson, de 1.419.105 de locuitori, iar a Ţării Româneşti de 2.402.027 de locuitori, rezultă că romii deţineau procente de 9,81% în Moldova şi de 4,90% în Ţara Românească, cifrele diferind totuşi de cele ale catagrafiei din 1838. Johann-Ferdinand Neigebaur, pe baza catagrafiei din 1845, afirmă că în Ţara Românească existau 5.782 familii de romi ai statului şi 150.000 de romi boiereşti şi mănăstireşti, Karl Marx menţionând existenţa a 300.000 de romi în principate şi a 140.000 de etnici romi în Transilvania, Bucovina şi Banat. La 1849 în Moldova, Nicolae Suţu, conform datelor Vistieriei, consideră că trăiau un număr de 3.535 de familii de romi mănăstireşti, 4.500 de familii de romi boiereşti şi 4.163 de familii de romi ai statului, reprezentând un total de 12.198 de familii, adică 60.990 de persoane. Paul Bataillard estima în 1849 numărul romilor din ambele principate la circa 250.000, iar Jean-Alexandre Vaillant avansa, în 1857, o populaţie de 137.000 de romi în Moldova şi de 125.000 de persoane în Ţara Românească, deci, un total de 262.000 de romi. Tot atunci, A. Ubicini aprecia numărul romilor la circa 250.000 de persoane, în speţă 150.000 în Ţara Românească şi 100.000 în Moldova. În 1876, la 20 de ani de la emanciparea ultimilor robi, numărul ţiganilor în România era estimat la 200.000 de către Cretzulescu, în *România considerată sub punctul de vedere fizic, administrativ şi economic,* lucrare publicată în „Buletinul Societăţii Geografice Române, pentru ca în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, G. Cora să avanseze un număr de 250.000-300.000 de romi în România. În 1898 O.G. Lecca, în *Istoria Ţiganilor,* lucrare publicată la Caransebeş indica cifra de 300.000 de romi.

1820 • În Franţa, Pouqueville publică la Paris *Voiage dans la Grece,* lucrare în care se referă la romii nomazi din Bosnia,care conform francezului trăiau în colibe de lemn astfel că *adesea sunt întâlnite colibe de lemn, acoperite cu coajă de copac montate pe roţi, trase de 10 sau 12 boi, în vreme ce familia se deplasează pe jos, în urma domiciliului mobil.*

• Consulul britanic în principate William Wilkinson a scris o carte intitulată *An Account of the Principalities of Wallachia and Moldavia: With Various Political Observations Relating to Them* în care susţine că,în ciuda numărului ridicat, romii sunt dispreţuiţi de majoritarii care *se poartă cu ei puţin mai bine decât cu animalele,* menţionând că apelativul de hoţ era mai uşor digerabil de către români, decât cel de *ţigan.(...)Cu toate că ţiganii alcătuiesc o parte însemnată a comunităţii, ei sunt priviţi cu cel mai mare dispreţ de către ceilalţi locuitori care, într-adevăr, se poartă cu ei puţin mai bine decât cu animalele şi epitetul insultător de hoţ sau oricare altul echivalent ar putea fi tolerat mai uşor decât acela de ţigan.* W. Wilkinson face referire la romii domneşti care erau fierari, lăutari sau zidari, fiind *"liberi sa umble peste tot", dar sa plătească o dare anuala de 40 de piaştri pentru toţi cei ce depăşeau vârsta de 15 ani.* La romii domneşti din Valahia, precum şi la alte categorii de romi din spaţiul mioritic se referă numeroşi alţi călători străini: *O categorie aparte erau ţiganii domneşti "ce aveau rostul de a culege aur, care se găseşte mai ales primăvara, după topirea zăpezilor în râurile din Ţara Românească, dar mai ales în Dâmboviţa, care are aurul cel mai curat... Fiecare aurar, astfel se numesc, trebuie să aducă pe un an un dram, acesta este impozitul lui",*

după cum nota L. Kreuchely, iar I. lacovenco scria: "ţiganii domneşti scot din aceste râuri pentru soţiile gospodarilor în fiecare an câte 2400 de drahme de nisip auriu" şi de asemenea, C. Guiglemo Ludolf ne informează despre ţiganii aurari ce adună aurul din Dâmboviţa şi plătesc o dare anuală în luna iunie. G. Griselini aminteşte de ţiganii aurari din Banat şi-i numeşte rudari pe cei din Ţara Românească, ce obţin aurul prin spălarea nisipului şi pietrişului adus de munţi. W. von Bauer realiza împărţirea ţiganilor astfel: robi ai domnilor (rudari, ursari, lăieţi şi vătraşii – "cei ce trăiesc în sate, sunt scutiţi de impozite şi lucrează pentru stăpânii lor") şi robi ai boierilor. Despre rudari spunea că sunt şi lemnari, iar ursarii "se numesc aşa după urşii cu care umblă prin ţară să câştige un ban, ei sunt de asemenea potcovari", iar "lăieţii lucrează arama şi se îndeletnicesc cu tot felul de meşteşuguri brute". J. Lebprecht considera că ţiganii se împart "în două categorii şi anume: aceia cu domiciliul stabil, care se ocupa în parte cu agricultura, parte cu meşteşuguri şi mai ales cu fierăria, iar o parte îşi scot traiul din lăutarie, progresează bine şi duc o viaţă liniştită, apoi sunt ţiganii de şatră, care nu sunt stabili şi cutreieră toată ţara". Baronul von Campenhausen îi aminteşte pe "burcaşi", o castă "cumplită", vara trăiesc în păduri, iarna, pe grămezile de gunoi ale satelor şi oraşelor, plăteau o mică dare. Se spunea că furau copii şi cai. Un grup aparte îl constituiau "netoţii" (cei cu mintea ne-toată); nu aveau un meşteşug, trăiau în condiţii animalice, nu aveau locuinţe, nici corturi, nici căruţe, rătăceau prin ţară, făceau jafuri, hoţii, se hrăneau chiar şi cu mortăciuni. Erau văzuţi ca fiind cruzi, fără lege şi fără stăpân. Au venit din Imperiul habsburgic la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi deşi erau în număr mic, erau o mare problemă pentru autorităţi.

1821 • În Valahia, în vremea revoluţiei lui Tudor Vladimirescu (1780-1821), un taraf de lăutari romi a fost masacrat alături de *batalionul sacru.* Practic conform marelui istoric Nicolae Iorga, *în bătălia de la Drăgăşani, batalionul sacru care trebuia să se jertfească în această luptă, înainta având în fruntea sa şi muzica de ţigani a boierului Constantin Golescu, pe care o luase de la Colintina*.

• Tot în spaţiul mioritic o femeie romă a fost eliberată de stăpânul ei, după ce s-a măritat în secret cu un rom rob al mănăstirii Dobruşa.

• În această perioadă consulul prusac de la Bucureşti, Kreuchely, estima că în Moldova şi Valahia erau 700 de sălaşe de romi rudari aurari ce scoteau aurul din nisipurile râurilor, 100 de sălaşe de băieşi, respectiv aurari ce scoteau aurul din mine, 1.000 de sălaşe de alţi aurari, 800de sălaşe de lingurari, 700 de sălaşe de lăieşi, adică în total 3.300 de familii de romi. În lucrarea sa din 1837 Mihail Kogălniceanu estima numărul familiilor de romi moldoveni la 3.851, iar a celor din Ţara Românească la 3.300 de familii.

1822 • În Regatul Unit,în perioada regelui George al IV-lea (1820-1830), este adoptată *Legea Turnpike,* o lege care condamna vagabondajul, conform căreia ţiganii sunt asociaţi haimanalelor şi vagabonzilor, riscând pentru modul lor de viaţă o pedeapsă cu închisoarea timp de şase luni, deşi în 1783, legislaţia profund antiromă a fost abrogată în Marea Britanie. Prevenirea campării nomazilor pe marginea drumului, a fost consolidată în 1835.

• În Valahia, la intrarea domnitorului Grigore Ghica (1822-1828) în

Bucureşti au participat circa 200 de romi lăutari, astfel că *în rândul al şaptelea, în faţa domnului, venea armaşul călare, cu ofiţerii săi şi înconjurat de peste 200 de ţigani, cântând din tot felul de instrumente şi îmbrăcaţi de asemenea bine, întocmai ca burghezii*.

1823 • În acest an s-a derulat meciul de *box ţigănesc* dintre celebrul boxer Jack Cooper, catalogat drept *cel mai bun ţigan,* împotriva lui Stephen Strong, poreclit *Iron-Arm,* lupta râmânând în analele competiţiilor de *bareknuckle,* prin duritatea şi dramatismul ei, Jack Cooper fiind câştigător al unei lupte senzaţionale. La începutul carierei, Jack Cooper, după un meci cu O'Leary, încheiat cu moartea irlandezului, a fost acuzat de omor prin imprudenţă şi a
petrecut şase luni în închisoare. La scurt timp după eliberarea sa, Jack a intrat din nou în ring, urmându-şi destinul de campion, într-o lume a unei competiţii de o duritate extremă. Acest sport, *bareknuckle* sau *boxul ţigănesc,* are adânci rădăcini istorice, fiind descoperit de englezi după invadarea Irlandei, când au intrat în contact cu grupurile nomade de *Pavee,* ce practicau lupta cu pumnii goi, considerată barbară şi degradantă, conform moravurilor vremii. Cu toate acestea nobilii englezi din secolul al XVIII-lea, au preluat entuziaşti această tradiţie a nomazilor irlandezi, pe baza căreia au construit boxul modern. Boxul fără mănuşi rămâne, însă, o realitate dură şi constantă, atât în trecutul, cât şi în prezentul Angliei şi Irlandei. Autorităţile ambelor ţări, rigide şi conservatoare în păstrarea tradiţiilor, au decis să interzică *bare-knuckle,* pe motiv că acest gen de lupte duce la răniri grave, cu efecte ireversibile asupra sănătăţii practicantului de *box ţigănesc,* ochii sparţi, comoţiile cerebrale sau decedaţii fiind mărturii în acest sens. Cu toate acestea, în comunităţile *pavee* contemporane şi în cercurile interlope britanice, obiceiul ca doi bărbaţi, care au ceva de împărţit, să tranşeze problema bărbăteşte, cu pumnii goi, reprezintă o realitate şi o filozofie de viaţă, pe fundamentul căreia campionatele de *bareknuckle* reuşesc să-şi menţină cota de popularitate intactă, în ciuda presiunii poliţiei. În cea ce-i priveşte pe nomazii *pavee,* pe parcursul istoriei au fost cunoscuţi sub diverse denumiri, fiind numiţi de către englezi *vagabonzi irlandezi,* respectiv *siuil lucht* de către irlandezi, conotaţii negative având denominaţiile de *pikeys, knackers* sau *tinkers,* aluzii directe la modul lor de viaţă nomad şi la ocupaţiile specifice. Important este însă că nomazii în cauză se identifică ca *pavees* sau *minceir.* Comunitatea *pavee* iscă şi în prezent controverse în cea ce priveşte originea lor ancestrală. Dintre multitudinea de variante, o largă răspândire o are teoria care susţine că aceştia sunt urmaşii romilor aduşi prizonieri, în urmă cu câteva secole, în Irlanda, dar şi cea conform căreia *pavee* sunt descendenţii poporului nomad *tarish* sau descendenţi ai clanului nomad medieval *Murtagh O'Connors.* O mare parte a istoricilor britanici îi consideră ca fiind urmaşii proprietarilor de pământuri sărăciţi în urma campaniei militare a lui Oliver Cromwell în Irlanda, sau ai *Marii foamete irlandeze* din perioada 1845-1860. Pavee se consideră însă *ţigani,* chiar daca limba lor, denumită intrinsec *shelta,* nu se aseamănă cu niciun dialect al limbii romani de pe continent, însă modul lor de viaţă nomad, legile comunitare specifice, obiceiurile, tradiţia organizării luptelor de câini sau a organizării de curse de ogari, temperamentul bătăios şi vulcanic, vestimentaţia exotică şi viu colorată, precum şi dragostea lor

nemărginită pentru cai, specifică romilor din întreaga lume, tind să le dea dreptate. Nostalgici ai rutelor nemărginite ş i ai unor vremuri demult apuse, comunitatea *pavee* îşi organizează, în orăşelul irlandez Ballinasloe, în fiecare an, tradiţionalul târg de cai. În condiţiile în care în trecutul istoric nu au fost iubiţi şi acceptati, nici de irlandezi, nici de englezi, fiind ţinta oprobiilor publice, a marginalizării, excluderii sau rasismului, reprezentanţii comunităţii *pavee* au ales să inspire respect, prin cultivarea ancestrală a durităţii, *boxul ţigănesc* devenind cea mai bună carte de vizită a unui pavee, care dorea ca, atât el, cât şi familia sa, să fie lăsaţi în pace de zurbagii oraşelor irlandeze. Spre deosebire de comunitatea pavee, romii din Europa continentală nu au fost adepţii confruntărilor de acest tip, cuţitul, biciul sau ciomagul, denumit maliţios *Taro Pan,* adică „fratele cel tare", fiind armele favorite ale acestora, înfruntările cu cuţitul sau alte arme albe, dintre romi, pentru femei, cai sau aur bucurându-se de o largă răspândire. În schimb, nomazii irlandezi au rămas credincioşi practicării boxului cu pumnii goi, o luptă dură, seacă, fără menajamente, fenomen aflat la interferenţa barbariei, nebuniei şi a curajului. În 2011, o analiză a ADN-ului unui număr de 40 de romi, *travellers* irlandezi a fost efectuat de către *Royal College of Surgeons* din Dublin şi Universitatea din Edinburgh. Studiul a furnizat dovezi ca romii *travellers* irlandezi sunt o minoritate etnică distinctă, stabilită în urmă cu cel puţin 1000 de ani, însă din perspectivă genetică aceşti *travellers* nu aparţin romilor irlandezi, ci doar din punct de vedere cultural. Practic dovezile genetice indică faptul că nomazii*travellers* irlandezi reprezintă un grup etnic distinct în Irlanda de cel puţ în un mileniu, deci anterior cu câteva secole descinderii romilor în insula verde a Irlandei, din secolul al XII-lea fiind atestat numele de *tynklerşi tynker,* cu referire la un grup de nomazi, cu identitate, organizare socială şi dialect distincte. Campionii de box fără mănuşi, de origine romă, sunt numeroşi, dintre aceştia referindu-ne succinta la activitatea lor în cele ce urmează. Un celebru practicant de *bareknuckle* a fost George "Digger" Stanley (1876-1919), născut în Norwich, fiul lui George Stanley şi al „Cenuşăresei", care a fost campion între anii 1910-1912.Pe lângă Gilderoy Scamp*, regele ţiganilor,* evocat anterior, Louis Welch din Yarm a fost supranumit şi el,de către mass-media britanică,*regele ţiganilor,* în fond un titlu onorific acordat celui mai bun practicant,la un moment dat, de *box ţigănesc* din comunitatea *romanichal,* supranume cu care acesta a fost gratulat de presă în urma unui presupus atac de şase indivizi înarmaţi cu cuţite, dintr-o bandă rivală de romi, în Cumbria. Louis Welch a refuzat să depună mărturie împotriva atacatorilor săi, spunând că este *împotriva codului de onoare al călătorilor,* procesul în care a fost implicat, în calitate de victimă, fiind reluat după ce juriul nu a reuşit să ajungă la un verdict. Jem Mace, poreclit "Ţiganul", şi Pedlar Palmer, născut în 1876, cu doar trei înfrângeri, au avut o strălucită carieră de luptători de *bareknuckle,* iar Bartley Gorman (1945-2002), de asemenea poreclit *regele ţiganilor,* este considerat cel mai bun luptător modern de box fără mănuşi. Gorman, stabilit în Uttoxeter, East Staffordshire, unde este o adevărată legendă, temut şi respectat în egală măsură, a câştigat titlul neoficial de campion la *bareknuckle* al Marii Britanii şi Irlandei în 1972, deţinându-l două decenii în lumea *boxului ţigănesc* ilegal. Pe parcursul acestor ani, campionul a luptat pe un puţ de

mină, în cariere, la târguri de cai, pe locuri de campare, în baruri şi cluburi sau pe stradă. Oricum neamul de romi Bartley, se mândreşte cu un consistent patrimoniu la nivel de luptători, mulţi dintre strămoşii lui Gorman fiind campioni de *box ţigănesc,* el având certitudinea că era succesorul firesc al străbunicului său Box Bartley, de asemenea *rege al ţiganilor* din Irlanda, în secolul al XIX-lea, precum şi al bunicului său, Bulldog Bartley, luptător neînvins de *bareknuckle.* În 2002, sute de romi din toată ţara au venit la înmormântarea sa, după ce Gorman a murit de cancer la ficat. Urie Burton,născut 1895, a fost unchiul lui Bartley Gorman şi campion de *bareknuckle* al Irlandeişi Regatului Unit. În 1926 Wiggy Smith, *regele ţiganilor,* s-a născut într-o familie de romi nomazi pe domeniile Filton comune în apropierea Bristol, acesta fiind un temut practicant al *boxului ţigănesc,* cunoscut în târgurile aflate de-a lungul West Country. Nume mari în boxul cu pumni goi sunt şi James Quinn McDonagh sau Dan Rooney, implicaţi în activităţi de misionarism creştin, Joe "Hulk" Joyce, Paddy Ward şi Gypsy Joe Smith. Acesta din urmă s-a născut în Isleworth în 1971 într- o familie de nomazi cu şase copii, petrecându-şi copilăria într-o rulotă cu familia sa, în care tatăl său se ocupa cu fierul vechi, iar mama lui Heather cu ghicitul. La 18 de ani Joe a câştigat, după o luptă, 5.000 de lire sterline, spunând ulterior că *am simţit că pot lupta şi bate pe oricine,* devenind unul dintre campionii acestui sport. În ciuda faptului că este ilegal, acest sport se bucură în continuare de dinamism şi popularitate în Marea Britanie şi Irlanda, fiind în egală măsură popular atât în rândurile populaţiei nerome, cât şi a celei rome, nemaifiind de secole o marcă înregistrată *ţigănească,* ci doar o practică indisolubil legată de trecutul acestora.

1824 • La Sibiu cronicarul sas Karl Joseph Eder a redactat lucrarea *Erste Anleitung zur Kenntniss von Siebenbürgen*.

• În Marea Britanie este emisă o nouă lege a vagabondajului, în care se renunţă la termenul de ţigan, perpetuându-se însă vechile prevederi cu privire la vagabondaj, în categoria cărora intrau şi romii nomazi.

• Un alt *rege al ţiganilor,* Henry Boswell, a murit în Stamford, Lincolnshire.

1825 • Într-un pomelnic al mănăstirii Probota se specifică faptul că lăcaşul de cult a fost construit de Ştefan cel Mare *durată de stejar undei ţinţirimul vechiu, de se îngroapă robi acum.* Practic romii nu aveau dreptul să îşi îngroape morţii în acelaşi cimitir cu „bunii creştini”, imaginea alterată a creştinului neputând să beneficieze de aceleaşi privilegii de care se bucurau majoritarii sedentari.

• În Australia s-a născut James Squire Farnell(1825-1888), politician australian de origine romă, premier al New South Wales. Farnell s-a născut în St Leonards, New South Wales, fiind fiul lui Thomas Charles Farnell şi al lui Mary Ann Farnell, fiica celebrului James Squire, fiind educat la Parramatta. Cu o viaţă aventuroasă, căutător de aur în California, pelegrin prin Noua Zeelandă, acesta se întoarce la New South Wales, implicându-se în politică unde face carieră, a cărei apogeu a fost atinsă în 1877 când devine prim ministru al provinciei New South Wales până în 1878, când a demisionat. Cariera s-a politică a continuat, fiind printre altele ministru al justiţiei în 1885 sau membru al Parlamentului, unde şi-a reprezentat circumscripţia până la moarte. De menţionat că

Farnell a fost mason, respectiv Mare Maestru al Marii Loji din New South Wales, din 1877. Cariera politică a îmbrăţişat-o şi Frank Farnell (1861-1929), care a fost un membru al *Adunării Legislative New South Wales,* reprezentând districtul electoral Ryde şi districtul electoral Central Cumberland. Născut în Sydney, Frank fiul lui James Farnell, educat la Newington College,a păşit în politică pe urmele tatălui său, activând iniţial ca funcţionar, după care a intrat în afaceri cu ceai, vin şi alcool, fiind membru al Parlamentului din 1887 până în 1903.

1826 • În Marea Britanie, unei femei rome din Leicester, moarte în acest an, i s-a sacrificat pe mormânt câinele şi măgarul, iar obiectele personale au fost arse. Lucrurile ce nu puteafi arse, ca de pildă farfurii sau pahare, au fost sparte. În cazul bărbaţilor tradiţia cerea ca după înhumare să fie arse cortul, căruţa, hainele şi alte obiecte ale decedatului considerate impure, într-un foc purificator prin excelenţă.

1827^ Eufrosin Poteca îi cere, într-o cuvântare ţinută în ziua de Paşti, domnitorului Grigore Ghica, să elibereze robii romi, apelând la argumente biblice. Ulterior acelaşi Eufrosin poteca într-o lucrare redactată în 1842 susţinea că *robia e lucru vătămător şi barbar.*

• Pastorul metodist James Crabb s-a angajat într-o misiune de evanghelizare şi de ajutorare a romilor din Southampton şi împrejurimi, oferind mâncare celor care participau la slujbe. Acţiunea cu succese notabile pe termen scurt va eşua însă lamentabil.

1828 • În Rusia situaţia romilor, care aparţin proprietarilor de pământ, este reglementată de un decret al ţarului Nicolae I (1825-1855), care-i eliberează pe robii romi, acordându-le drepturi civile, precum şi un nou statut social, respectiv de şerbi, celor ce aparţineau boierilor sau mănăstirilor.

1829 • În acelaşi imperiu ţarist a fost fondat, în stepele Bugeacului, un sat de romi lingurari, în unitatea administrativă, adică *uieşd,* Akerman. Este vorba despre localitatea romă Faraonovka, ce cuprindea nu mai puţin de164 de familii, un număr consistent pentru lumea rurală a perioadei.

1830 • În Anglia sunt date în folosinţă primele vagoane din lemn trase de cai, transport în comun strâns legate de specificul romilor britanici.

• Pastorul scoţian John Baird îşi fixează ca obiectiv pe termen lung integrarea socială a romilor seminomazi, dintr-o colonie din Kirk Yetholm. Ulterior pastorul afondat *Societatea pentru Reformarea Ţiganilor din Scoţia,* care s-a destrămat în anul 1859, eşuând însă, conform mentorului său, în activitatea de sedentarizare a romilor. Totuşi, la finele secolului romii din Kirk Yetholm erau complet sedentarizaţi.

• Comercianţii *romanichals* nomazi,conform documentelor, în jurul acestui an descindeau în Staffordshire şicomercializau diverse obiecte mai ales în Northumberland, în timp ce sediul îl aveau în Kirk Yetholm, în Roxburghshire.

• Copiii romilor din Nordhausen au fost luaţi din sânul propriilor familii şi daţi pentru creştere germanilor. Povestirea de călătorie a unei scriitoare franţuzoaice, din secolul al XIX- lea, este edificatoare despre dramele iscate de această practică inumană a „furtului“ copiilor *romi:Într-o zi frumoasă, funestă pentru acei oameni care nu o pot evoca fără a recădea în teroare, au apărut soldaţii cu căruţe şi i-au luat pe toţi copiii ţigani de la cei care tocmai sau despărţit până la tinerii căsătoriţi, încă în hainele de la*

nuntă. Disperarea acestor bieţi oameni era de nedescris. Părinţii s-au aruncat la pământ în faţa soldaţilor şi s-au agăţat de căruţele care le luaseră copiii. Au fost respinşi cu lovituri de bâte şi de paturi de puşti şi, incapabili să mai urmeze căruţele, cu tot ce aveau ei cel mai de preţ – adică carne din carnea lor – mulţi dintre ei s-au sinucis. Nimic nu a putut să-i convingă pe Zigains (ţigani) de grandoarea morală a acestei măsuri sau de utilitatea sacrificiilor lor.

• Urmaşii romilor colonizaţi de către Frederic cel Mare în Fridrichslohra ajung în azile, iar copiii în diferite familii nerome.

• J.S. Harriot publică un articol despre romi intitulat *Obsevations on the Oriental origin of the Romnichal*.

• În acest an s-a născut muzicianul maghiar de origine romă Károly Fatyol (1830-1888). **1831** • În Marea Britanie s-a născut boxerul Jem Mace (1831-1910), poreclit "Ţiganul", care a negat însă că ar avea origini rome în autobiografia sa, deşi cercetătorii istoriei nobilei arte îl consideră un exponent al etniei. Cert este că marele campion a debutat în box în 1857, iar în 1861 a câştigat titlul de campion al Angliei, învingându-l pe Sam Hurst la Medway Island, în Kent. În 1862 Jem Mace şi-a apărat cu succes titlul împotriva lui King Tom, de către care a fost învins ulterior şi deposedat de titlu. În 1866 Mace a redevenit campion în urma înfrângerii lui Joe Goss la Purfleet, în Essex. Deoarece *bareknuckle* a fost o scos în afara legii, în 1867 Mace a fost arestat înainte de a putea să îşi apere titlul împotriva lui Ned O'Baldwin. În 1869 campionul englez s-a mutat în SUA, continuându-şi activitatea de boxer. În 1870 l-a învins pe Tom Allen la Kenner, Louisiana, apărându-şi titlul de două ori în faţă lui Joe Coburn, în 1871, însă în acelaşi an Mace a suferit o înfrângere la Jose Alonso.În 1876, de data aceasta practicând box cu mănuşi, la învins pe Bill Davis la Virginia City, în Nevada. Între 1877-1882 Mace a plecat în Australia, unde, ajutat de Larry Foley, a descoperit şi antrenat o întreagă generaţie de boxeri australieni. În 1882 el a vizitat Noua Zeelandă, unde la descoperit pe viitorul campion mondial la categoria grea Bob Fitzsimmons, iar un an mai târziu revine în Statele Unite ale Americii, în calitate de manager al neozeelandezul Herbert Slade. În 1890, la vârsta de cincizeci şi opt, Mace a luptat, într-un meci demonstrativ la Birmingham, cu Charlie Mitchell. În 1896, la New York, a lupta împotriva lui Mike Donovan, fiind aclamat de campionul mondial al greilor James J. Corbett ca *omul căruia îi datorăm schimbările care au făcut să se dezvolte acest sport.* Ultima bătălie a lui Joe Mace a fost în 1909, când el avea 78 de ani.

• Se naşte Cornelius Smith, în comitatul Cambridge, viitorul predicator şi misionar, printre concetăţenii lui de origine romă, tatăl cunoscutului pastor Rodney „Gipsy” Smith şi bunicul reverendului George Bramwell. Având o viaţă tumultoasă Cornelius Smith a fost condamnat la închisoare pentru diferite infracţiuni, loc unde a devenit creştin practicant datorită eforturilor depuse de către preotul penitenciarului în răspândirea Evangheliei, iar mai târziu atât el cât şi fraţii lui s-au implicat în activităţi misionare, generând o trezire spirituală a romilor din Notting Hill, Londra. Din 1873 romii convertiţi de către acesta au fost implicaţi în numeroase misiuni de evanghelizare. Pastorul rom a scris o autobiografie, intitulată *Povestea vieţii lui Cornelius Smith.*

• În Regulamentele Organice din Ţara Românească şi Moldova se făcea

referire şi la statutul romilor robi. Printre altele aceste acte constituţionale prevedeau interzicerea căsătoriile între oameni liberi şi romi, însă cei care se căsătoreau totuşi cu o roabă, aveau posibilitatea să-i răscumpere libertatea, achitând la *Casa milelor* preţul femei, copii născându-se oameni liberi. În Valahia romii au fost împărţiţi, conform amintitului cod de legi, în şase categorii, după profesie şi obiceiuri. O anexă la Regulamentul Organic prevedea îmbunătăţirea sorţii romilor statului, astfel că în Tara Românească a fost redactat *Regulamentul pentru îmbunătăţirea soartei ţiganilor statului.* În Moldova a fost elaborat *Regulamentul pentru statornicirea ţiganilor.*

• În Ţara Românească *Marea Vornicie din Lăuntru* redactează o circulară prin care proprietarii de romi sunt informaţi că sunt responsabili în faţa legii pentru faptele săvârşite de supuşii din subordine, circulara referindu-se şi la izgonirea netoţilor – considerat în epocă un grup de romi foarte greu de controlat – din Valahia, la sud de Dunăre: *De aceia vi să porunceşte straşnic ca numaidecât, pă de o parte să-i despăgubiţi pă jefuiţi[i] jeluitori de la dânşii prin mijloc cuviincios pentru cele ce le-au luat negreşit să-i izgoniţi din plasă, căci hotărârea stăpânirii iaste ca ţiganii netoţi să nu să mai afle în prinţipat, ci să treacă peste graniţă,* acţiunea lovindu-se însă de opoziţia fermă a paşelor otomane sud-dunărene. Netoţii provoacă probleme şi zapciilor din plasa Piteşti, cărora li se ordonă, în urma unor plângeri din partea ţăranilor, să intervină împotriva netoţilor aflaţi în Budeasa şi să îi izgonească din ţinut, datorită pagubelor şi neplăcerilor pricinuite sătenilor: *Dumneavoastră zapciilor ai plăşii Piteştilor, unii din lăcuitoni satului Budeasa viind la otcârmuire să jeluiră că cearcă mare pagube de nişte netoţi ţigani ce acum să află în satul lor, urmândfeluri de hoţii, luându-le şi lucruri de ale lor cele au prin case, pentru care s-au mirat otcânnuirea de dumneavoastră, neînţelegerea cum de îngăduiţi asemenea ţigani în coprinsul plăşii aceleia, însă aveţi la mânăporunca dată de la otcârmuire ca, arătându-să îndevaşi în plasă şi fără pierdere devreme să-i izgoniţi. De aceia vi să porunceşte straşnic ca numaidecât, pă de o parte să-i despăgubiţi pă jefuiţi[i] jeluitori de la dânşii prin mijloc cuviincios pentru cele cele-au luat negreşit să-i izgoniţi din plasă, căci hotărârea stăpânirii iaste ca ţiganii netoţi să nu să mai afle în prinţipat, ci să treacă peste graniţă. Luaţi dar încunoştinţă coprinsile şi... [cuvânt indescifrabil], căci ori pentru ce pagubă vaavea lăcuitori[i] de la aceştia, dumneavoastră sânteţi supt răspundere.* Tot în Valahia acestui an, autorităţile intervin în favoarea a două familii de romi, silite să achite plata capitaţiei, în condiţiile în care au fost trecuţi în acte drept săteni ilfoveni din Gruiu. Din documentele vremii aflăm şi că robul Ghiţă, zis Ţigănuş Lăutaru, a fost vândut cu suma de 500 de taleri, iar *Logofeţia Pricinilor Bisericeşti* cere, printre altele, egumenului mănăstirii Sfântul Spiridon Vechi din Bucureşti, o situaţie referitoare la numărul robilor mănăstireşti

• În Moldova 27 de sălaşe de romi sunt subiectul unei tranzacţii comerciale efectuate între paharnicul Dan Asanache şi postelnicul Costache Şuţu, sălaşe împrăştiate în toată ţara: *Asupra înscrisu lui ce mi-au dat dumnealui boieriul Costachiu Suţul postelnic şi cavaler, pe cum că mi-au vândut douăzeci şi şapte sălaşe de ţigani, pentru care aş fi şi plătit banii tocmelii, adiverez prin această scrisoare că numiţii ţigani, fiind împrăştiaţi pren ţara Moldovei, neavându-i dumnealui în stăpânire pe toţi*

aceşti ţigani sau parte dintr-înşii, câţi vom găsi, să-i eu întru a me stăpânire şi la feiştecare vade de doi ani să urmez răfuire cu dumnealui boierul. Adică: pentru câţi ţigani de la o vade până la alta vom găsi şi îi vom lua întru a me stăpânire, să plătesc dumnealui câte cinci sute lei de un sălaş, rămânând doă sute lei de sălaş în folosul mieu, pentru cheltuelile ce vom face cu aflaria lor. Sau, fiind prin putinţă, din toţi acei ţigani ce vom găsi şi îi vom lua întru a me stăpânire, să dau dumnealui pe giumătate, iar giumătate să rămâi în folosul mieu, împotriva cheltuielilor cu aflarea lor şi osteniala me. Atunce nu va urma plată de bani în mijloc şi la toată vremia şi pentru cât număr de ţigani să va face răfuire, să va trece în dosul aceştei scrisori. De aceea, spre credinţă, urmiază a me iscălitură. 1831 dechemvrie Asanache Dan paharnic [m.p.], adeverez

• În Basarabia autorităţile ţariste au fondat satul Kair, ce cuprindea nu mai puţin de 170 de familii rome, acestea primind din partea statului 9.902 de *deseatine* de pământ, o deseatină echivalând cu 1,1 hectare. Evoluţia satelor rome, Faraonovka şi Kair, a ridicat o serie de probleme, foştii nomazi şi seminomazi neavând experienţă în agricultură, mai ales în tehnici agricole adaptate stepei. Situaţia romilor s-a complicat şi mai mult datorită secetei prelungite sau administraţiei corupte, care au delapidat o bună parte din subvenţiile acordate romilor de către stat. În epocă autorităţile locale clamau,în diferite rapoarte, cu regularitate, neputinţa romilor din Faraonovka şi Kair de a trăi din agricultură asemeni celorlalţi sedentari, însă documente din 1839 arată că randamentul pământurilor romilor nu era cu mult diferit de cel al terenurilor altor coloni. Pe de altă parte circa 800 de familii de romi basarabeni au continuat practicarea modului de viaţă nomad, deşi li s-a acordat terenuri în sudul Basarabiei.

1832 • În Ţara Românească, trei robi sunt vânduţi cu 40 galbeni împărăteşti de către slugerul Dimitrie (Dumitrache) către Simion Marcovici: *Prin acest zapis al mieu încredinţez supt a mea iscălitură că am vândut dumnealui monsiu Simion Marcovici trei suflete de ţigani şi anume: Gheorghe croitoru cu soţiia sa Floarea şi cu fiica lor Maria, ce mi s-au hărăzit cu înscris de răposata mumă-mea, Efrosina monahi ia, câte trei drept galbeni împărăteşti 40,adică patruzeci, pe care bani i-am priimit toţi pă deplin. Către aceasta dau dumnealui făgăduinţă că aceşti ţigani nu au năravuri rele,adică de hoţie sau de a fugi de stăpânul lor şi când să vor întâmpla să fugă şi eu îi voiu afla locul unde şi au fugit, să nu fiu voinic a-i ocroti şi a-i ascunde, ci să dau dumnealui de ştire unde să află, ca să-i întoarcă înapoi . Asemenea dau dumnealui şi înscrisurile ce am, de hărăzirea acestor ţigani ca să-i slujească de temeinică apărare ori la ce împrejurare, iar dumnealui monsiu Simeon Marcovici să aibă a stăpâni atât pă aceste trei suflete de ţigani, cât şi copii[i] lor, cu desăvârşită putere şi fără de a fi întru nimic supărat de către nimeni.* Polcovnicul Chiriac Nica, emite un raport către *Vornicia Temniţelor* în legătură cu situaţia unor romi moldoveni, care au stat circa un an în Valahia, fiind necesară scoaterea lor de la plata capitaţiei, în condiţiile în care s-au reîntors în Moldova.

• Tot în Ţara Românească a fost adoptat *Regulamentul pentru îmbunătăţirea soartei ţiganilor statului,* iar în Moldova *Reglement pentru statornicirea ţiganilor.* Evident cele două anexe la Regulamentele Organice urmăreau sedentarizarea şi eradicarea nomadismului. În Valahia

netoţii au avut un altfel de tratament, fiind percepuţi *aceştia ca nişte vătămători obştei şi de puţin folos statului. Să se izgonească din principat a se duce la locul de unde au venit.* Aceşti netoţi erau consideraţi inadaptaţi social, hoţi, tâlhari şi sălbatici. În Regulamentele Organice, romilor care aparţineau statului, le sunt impuse plata aceloraşi taxe ca oamenilor liberi. Astfel în Moldova capitaţia era fixată la 30 de lei pe familie plus zeciuiala, aurarii din Valahia plătind 50 de lei, la care se adăuga zeciuiala statului, cu un total de 33 respectiv55 de lei. Cu banii din zeciuială, statul a cumpărat romi boiereşti. În 1833 un număr de 185 de robi romi trec din proprietatea boierilor în cea a *Vorniciei temniţelor.* Statul a plătit pentru romi 86.328 de lei.

• *Tăbliţa statisticească a Prinţipatului Valahiei pă anul 1832,* ce valorifica datele statistice culese în perioada 1830-1832, specifica faptul că populaţia ţării se ridica la 1.976.809 de locuitori, împărţiţi în „nedajnici" şi „dajnici", romii apărând în ambele categorii. În rândul „nedajnicilor" sunt trecuţi 14.000 de romi boiereşti, iar în rândul dajnicilor 6.000 de romi domneşti.

• Situaţia romilor din 40 de oraşe şi târguri moldoveneşti prevedea că în mediul urban moldovenesc habitau un număr de 4152 de robi boiereşti, din care bărbaţii erau în număr de 1441de indivizi, femeile-1489, feciori-683, iar fetele-539, romii deţinând un procent de circa 3,2% din populaţia urbană, copiii de etnie romă reprezentând 2,3% din totalul copiilor locuitorilor oraşelor şi târgurilor. Centrele urbane cu un procent ridicat de populaţie romă erau, în ordine, Podul Turcului cu 48,12%, Buhuşoaia cu 14,85%, Drăguşeni cu 9,73%, Dorohoi cu 9,10%, în Iaşi trăind 1487 de romi (3,07%), în Galaţi 16 romi (0,18%), în Roman 195 de romi (3,08%), iar în Bacău 173 de romi (6,01%), într-un număr de 13 centre urbane nefiind populaţie romă. De precizat că populaţia urbană reprezenta circa 10% din totalul populaţiei ţării.

• În Bucureşti, conform statisticilor, trăiau un număr de 610 de familii de romi boiereşti, cu 3386 de suflete, dintre care 887 erau bărbaţi, 1229 erau femei şi 1270 erau copii (671 băieţi şi 599 fete), deţinuţi de 244 de proprietari, aproape dublu faţă de situaţia pe care o relevă catagrafia din 1838.

• În principate se derulează o tranzacţie interesantă între logofătul lordache Catargiu care ajunge la o înţelegere cu acelaşi postelnic Costache Suţu, în privinţa unui schimb de robi boiereşti. Astfel logofătul în cauză primeşte, la schimb pe sălaşele romilor săi fugiţi în Ţara Românească, sălaşele romilor lui Şuţu, fugiţi la rândul lor în Moldova. Dincolo de alte aspecte, fuga robilor evidenţiază dorinţa de libertate a romilor din principate.

• J. Crabb publică la Londra *The Gipsyes Advocate* în care face referire la comunităţile de romi din Londra şi utilizarea lor ca mână de lucru în activităţi agricole. Numărul mare a romilor în Londra reiese şi din faptul că Târgul de Paşti de la Wanstead Flats era denumit târgul romilor.

• În imperiul ţarist un număr de 54 de romi din Piatigorsk, din Caucazul de nord, sunt scutiţi de serviciul militar şi de impozite, timp de cinci ani, returnându-li-se impozitele şi taxele achitate. Cauza acestui tratament favorabil a reprezentat-o atacul unui grup de *briganzi veniţi de dincolo de fluviul Kuban,* termenul de *briganzi* desemnând diverse populaţii din

Caucaz: circasieni, ceceni etc. Romilor atacaţi le-au fost furate 13.659 de ruble şi 50 de copeici, în epocă o sumă foarte mare, numai puţin de 6 persoane fiind ucise, iar 22 răpite. Oricum în această primă jumătate a secolului al XIX-lea, statul acordă romilor dreptul de stabilire în stepele din zona fluviului Kuban şi în Caucazul de nord, cei care alegeau această variantă a sedentarizării beneficiind de anumite privilegii.

1833 • În Codul Civil al Moldovei se specifica regulile privitoare printre altele la căsătoriile dintre un oameni liberi şi robi şi aspectele legale colaterale ale mariajului.

• Tot în principatul Moldovei, Avram Gheorghe, zis şi Codin, bulibaşa lingurarilor din ţinutul Tecuci, emite o plângere către *Nazâria robilor ocârmuirii,* în care aduce o serie de învinuiri socrului său, Stroe Sădog, cerând şi despăgubiri pentru a se muta cu soţia *sa:Şi după obiceine-am cununat şi m-am tras cu dânsa la casa me. Şi ducându-mă di caii primare lanumitul socru-mieu, însuşi iel au jurat pe soţia me înaintea Sfintei Icoane de-i placsau ba, ia singură au mărturisit că-i plac, iei ca unu fără de ispravă au dizbrăcat-ope soţia me de toate straiele şi încă ca sa mă batjocorească au cerut de la mine casă-i dau hulpi, pe care i- am şi dat nouă lei. Şi întorcându-mă ruşinat cu soţiadizbrăcată la casa me, piste puţin, mergând iar la dânsul mi-au dat straie fimeii,uneltindu-se şi de vorbe, care nu se mai încap descrie. Şi aci m-am pomeni înaintecinstitei Năzării, dovedindu-o şi în faptă de curvărie. Şi în postul mare, fiindcă eunu aveam pâne m-au tras la sine ca să mănânc pâne cu dânsul. Eu, socotind că şi vafi lăsat uneltiri le sale cele îndărătnice, m-am dus cu soţia la casa lui ca la unpărinte. Şi după ce m-am dus acolo am cunoscut înstrăinare[a] dragostei despresoţia me, din pricina dihoniei socru lui meu. Şi în vara aceasta, vroind a mă muta,numitul socrul meu m-au oprit a mă muta de la dânsu l, însă dorind a mă bate ausărit însăşi soţia me şi înbrăţişând // pe socrul meu ca să nu mă bată, au luat-o pedânsa la bătăi şi vroind a mă muta de la dânsul pentru că dragostea şi grija soţieimele s-au depărtat de la mine din pricina socrului meu şi vite ce am nu mi li dă, casă mă statornicesc la urmă cu soţia me şi să fie ascultătoare ca o femeie, cu care amfăcut şi un copil.Pentru aceasta plecat şi cu pângere mă rog cinstitei Năzării de a se poruncipunere la cale întru a aceasta de a îndatori pe socrul meu de a-mi da atât vitele cu alte avuturi dinpreună cu soţia me, ca după aceasta să ţie casă cu mine şi pe socrulmeu să înfrâneze a ne mai bântui şi a mă batjocori, rămâind liniştit spre a ţine casăcu soţia mea. Şi cu mi lostivire aşteptăm punere la cale.Eu, Avram sin Gheorghi, bulubaşa lingurarilor...*care de altfel primeşte şi un răspuns favorabil printr-o *Rezoluţie: Se dă răspunsul ocolaşu lui de Tecuciu şi acelui jăluitor. Să sescrie ocolaşului şi celui jăluitor de socru său, că lucrurile ce ştie să i dee lui şi săplătească precum cere.* Un an mai târziu, este datată o altă jalbă emisă de către acelaşi Codin împotriva socrului său, Stroe, acuzat că voia să-l despartă de soţie, plângere care cuprindea şi referiri la cheltuielile de judecată.

Oricum problemele lui Avram cu consoarta nu s-au rezolvat, în condiţiile în care cere în 1834 autorităţilor rezolvarea litigiilor iscate de soţie cu ursarul Ştefan Pomica. În altă ordine de idei trebuie menţionat faptul că ocolaşilor de Vaslui li se cere colectarea grabnică a dajdiei pe care romi robi ai statului trebuie să o achite.

• Situaţia răscumpărărilor de romi în principate,în intervalul 1833-1850, cu excepţia anului 1849 pentru care nu sunt cifre precise, a fost de 4.340 de romi. Pentru a se putea trage anumite concluzii în cea ce priveşte anul 1849, trebuie specificat că în 1848 au fost răscumpăraţi 2.219 de romi, iar în 1850 un număr de 1.085 de romi

• În Ţara Românească, conform unui act emis de către autorităţi, robii statului plăteau taxe diferenţiat, respectiv 5 lei romi aurari şi 3 lei celelalte categorii de romi: *Săvârşindu-se noa întocmirea ţiganilor statului după proectu cercetat înseanţa trecută Ia dechemvrie 1832 şi ghenar 1833, pentru îndreptaria birului lor, are cinste Vistieria a da în cunoştinţa acei cinstitei Dvornicii că zeciuiala birului de laţiganii statului, câte lei 5 de un aurar şi câte trei Iei de un ţigan de rândpă an, ia începere de Ia 1 iu ghenar a anului 1833 şi de atunci are să cunoască cinstita Dvornicie venitu cutii Vornicii Temniţilor potrivit cu pomenitul proect.* Tot în acest an Divanul Ţării Româneşti, interpelat de judecătoria judeţului Vâlcea, hotărăşte în cazul a doi robi ai mănăstirii Cozia, Stan Nacu şi Dumitru Gâlcă, căsătoriţi cu Maria, la rândul ei roabă, ca protopopul care a aprobat căsătoria cu Dumitru Gâlcă, al doilea soţ, şi naşul de cununie să fie pedepsiţi. În cea ce o priveşte pe Maria este nevoită să se întoarcă la Stan Nacu, adică primul soţ.

• În Armenia s-a născut, într-o familie de romi armeni, Kerope Petrovich Patkanov (Patkanyan), la Naxicevan-na-Donu. Acesta a studiat la Institutul Lazarevsky devenind ulterior specialist în istoria, cultura, limba şi literatura armeană. De altfel în 1864 obţine titlul de doctor în literatura armeană, ca o încununare pentru munca sa cu privire la componenţa limba armeană, iar în 1871 a devenit profesor la Universitatea din Sankt-Petersburg. În cea ce priveşte activitatea ştiinţifică s-a remarcat prin traducerea în limba rusă a scriitorilor armeni, precum şi prin cercetările dedicate limbi şi culturi romilor din Caucaz sau prin publicarea unor articole de geografie şi istorie în diferite publicaţii enciclopedice. Învăţatul rom s-a stins din viaţă la Sankt-Petersburg în anul 1889.

1834 • Domnitorul Ţării Româneşti, Alexandru Ghica (1834-1342), eliberează în acest an romii robi ai statului. De asemenea Ioan Câmpineanu este primul boier român care i-a eliberat pe robii romi pe care-i stăpânea.

• În imperiul rus, conform statisticilor ţariste, din 60 de milioane de locuitori, romii erau în număr de 48.247 de persoane, dintre care 8.000 locuiau în mediul urban. Din numărul total al romilor, din imperiul rus, nu mai puţin de 18.738 de indivizi se aflau în Basarabia.

• În Moldova, *Nazâria robilor ocârmuirii* sfătuiesc printr-o adresă pe ocolaşii ursarilor să colecteze taxele fără a comite abuzuri: *Pi lângă raportul dumitale cu no. 8 s-au primit şi banii însemnaţi prin unu ce i-au trimis cu Gheorghi Găsdac, atât din rămăşiţa cifertului trecut al 2-lea, cât şi din banii salahoriei, din care iată ţi se alăturează aici şi cuvincioasele rospice, şi cum de nu ai vinit nici acum cu tot istovul cifertului trecut ca să-ţi încep sama, precum şi isvod anume câte câţi bani a salahoriei de la fieştecare bulubaş ai primit, di ce nu ai făcut, pi care alcătuindu-l îndată să trimeţi ca să ştie Năzăria. Aşijdire pe bulubaşisă-i şi leşti numaidecât, trimiţându-i fără cea mai puţină întârziere cu banii salahoriei, fiindcă nici aceşti pe jumătatea vadelilor întâi trecute nu s-au adus şi până la 15*

aprilie vadea al doilea, ceru neapărat trebuinţa ca să-i istovească toţi, deşi caută ca până atunci negreşit să se afle bulubaşii cu tot istovul, pentru cari ţi să trimite şi un anume isvod de câţi scapă de salahorie, însă cu toate acestea să scrie dumitale să cercetezi cu amăruntul de sânt unii întocmai acest
feliu de neputincioşi şi fără nici o stare sau agiutoriu de a plăti salahoria şi unii fugind, iar alţii, molţi, caută întru adevăr să-i cercetezi după isvodu l ce ţi se trimite, prin cari să însemnezi şi anume pre larg să raportueşti Nazâriei, precum în frica lui Dumnezeu vei afla, arătând pre lămurire isvod. Ţi se adaoge şi aceasta ca toate rospicile slobozite de primirile banilor salahoriei să le aduni toate la dumneata, pre care, după istovirea acestor bani să le aduci la Nazârie spre închierea socoteli lor, că atunci pentru toate aceste rospice area li se da o cfitanţie cuprinzătoare pentru toţi, că au istovit zilele cu dare salahorilor năimiţi din partea lor la sapele hidiciului, Năzăria trage o nespusă supărare de podracic, cerând bani în toate zilele, casă de salahorile ci sapă din proftariseşti de bani, îngrijindu-se ca să facă tot istovul numaidecât la vadea ce s-au pus singuri şi după cari s-au alcătuit şi podracicul, cari să înplineşte la 1 5 aprilie şi să afle până atunce toţi banii. Se pare că această acţiune de colectare a taxelor ursarilor era problematică, în condiţiile în care Nazâriei i se raportează faptul că birul nu poate fi strâns repede, datorită faptului că ursarii erau risipiţi prin tot principatul. Pentru ai motiva, autorităţile îi ameninţă într-o notă oficială că ocolaşii care nu reuşesc să colecteze rapid impozitele riscă îndepărtarea din slujbă. În acest context ocolaşul de Cârligătura este somat de aceeaşi Nazarie să nu scutească de plata taxelor pe romii de acolo care s-au declarat pustnici, iar bulibaşa Dumitrache Micu este cercetat în urma unei plângeri formulate de către Ştefan Felce Panait, care l-a acuzat pe bulibaşă de abuz în strângerea birului. Autorităţilor din ţinutul Vaslui li se cere să asigure ocolaşilor cazare în sate, pe perioada strângerii dajdiei de la ursari. Ocolaşul de Vaslui este ameninţat cu îndepărtarea din funcţie, pentru felul defectuos în care îşi îndeplineşte atribuţiile, deşi Nazaria confirmă plata parţială a taxelor de către romi. Pe de altă parte Visteria cere Nazâriei colectarea graduală a taxelor de la romi, fără ca aceştia să fie constrânşi să le achite pe toate o dată. Problemele Nazâriei legate de romi nu se limitau doar la plata impozitelor din acel an. Astfel este emisă o notă prin care unui ocolaş i se cere să cerceteze căsătoria dintre doi verişori, mariaj aflat în neconcordanţă cu principiile promovate de biserica ortodoxă, iar ocolaşului de Tecuci, sub ameninţarea cu pedeapsa, i se cere să cerceteze jalba formulată de către robul Pavel Vasile Mititelu. Ocolaşul de Cârligătura este, la rândul său, somat să cerceteze problemele iscate între romul rob Toader Lupu şi socrii săi, generate de neprimirea zestrei promise soţiei sale. Ocolaşul de Vaslui are misiunea de a cerceta cazul roabei Mariei lui Simion Andronache, bătută de soţul ei.

• În Regulamentele Organice se stipula faptul că *ţiganul este o persoană ce atârnă de altul, cu averea şi familia sa*.

• În Marea Britanie călătorii irlandezi au fost trataţi ca o comunitate distinctă, în cadrul grupurilor care cutreierau ţara, în raportul redactat de către *Royal Commission on the Poor Laws*. De precizat că migraţia călătorilor irlandezi ne-romi în Anglia a început la scurt timp după ce

invadatorii din Marea Britanie au descins în insulă la 1172. Oricum prima atestare a termenului de *Tinker*, asociat nomazilor irlandezi, a fost consemnat nouă ani mai târziu. În 1214 a fost emisă o lege care prevedea expulzarea irlandezilor cerşetori din Anglia. În 1413 aceşti irlandezi, cu foarte puţine excepţii, urmau să fie expulzaţi de către autorităţi.

1835 • În Ţara Românească, Teodor Diamant, caracterizat de Ion Ghica drept un „om de spirit, învăţat, plăcut la vorbă", născut Teodor Mehtupciu (1810 -1841), fiul vistierului Iamandache Mehtupciu, zis Diamandi, reprezentant al socialismului utopic în spaţiul mioritic, a organizat aşa-numitul *Falanster de la Scăieni,* intitulat *Societatea agronomică şi manufacturieră* sau *Colonia soţilor agronomi,* în judeţul Saac sau Săcuieni, judeţ desfiinţat în 1845, alcătuit din părţi din actualele judeţe Prahova şi Buzău, pe moşia boierului Emanoil Bălăceanu, care încerca să îi organizeze într-o tovărăşie pe romii dezrobiţi tocmai de către amintitul boier Teodor Diamant. Societatea desfiinţată de autorităţi un an mai târziu, şi-a propus drept obiective dezrobirea romilor, lichidarea analfabetismului şi a superstiţiilor, precum şi combinarea instrucţiei copiilor cu munca fizică. Modelul acestei noi organizări sociale a fost inspirată de ideile gânditorului francez Charles Fourier (1772-1837), teoreticianul unei societăţi egalitariste economico-social, bazată exclusiv pe mici comunităţi locale autarhice. Comunitatea în cauză trebuia organizată în falanstere, ce ar fi cuprins 1620 de colonişti. Falansterul propriu-zis era reprezentat de o clădire în care membrii comunităţ ii locuiau, mâncau şi lucrau împreună. În concepţia utopicului francez, în perioada ce urma implementări practice a ideilor sale, pământul trecea într-o nouă eră, în care, printre alte bazaconii, reţinem faptul că,în acea proiecţie a viitorului, navele vor fi tractate de balene, oceanul planetar se va transforma în limonadă, iar leii vor transporta oamenii în trăsuri dintr-un capăt al Franţei în celălalt, în mai puţin de o zi. În ciuda ideilor sale utopico-hilare, Fourier adună în jurul său la Paris numeroşii discipoli, printre care s-a numărat şi tânărul intelectual român Teodor Mehtupciu, alias Diamant. Acesta, după perioada de formare la şcoala Sfântul Sava din Bucureşti, a obţinut în 1828 o bursă care i-a permis să studieze la München, pentru ca în 1830, să descindă la Paris cu intenţia de a-şi continua studiile, intrând astfel în contact cu mediile intelectuale adepte ale ideilor lui Fourier, cu care va avea o legătură strânsă. Reîntors pe plaiuri mioritice impregnat cu utopiile fourieriste, pe moşia controversatului boier fourierist Emanoil Bălăceanu, Diamant a fondat Falansterul de la Scăieni. Practic la data de 10 martie 1835 a fost redactat un contract de închiriere, pe cinci ani de zile, a moşiei Scăieni între Bălăceanu şi un număr de zece „colonişti", în valoare de 3600de galbeni, în ciuda învăţăturilor mentorului francez Fourier care susţinea necesitatea donării terenului de către proprietar beneficiarilor. Cert este că acel contract de închiriere a moşiei a fost semnat de doar zece persoane, pentru ca în 20 septembrie 1836, conform datelor oficiale, ale *Departamentului Treburilor din Lăuntru,.*falansterul de la Scăieni să cuprindă 53 de membri activi, la care se adăugau, în conformitate cu menţiunile scriptice ale lui Bălăceanu, un număr de paisprezece *soţi agronomi ce nu sunt la Scăieni,* cu mult sub acel număr de 1620 de indivizi avansat de Fourier. Boierul Bălăceanu, care a eliberat romii de la Scăieni

din robie, era în litigiu pentru moşia în cauză atât cu un fost arendaş, datorită căruia în intervalul anilor 1835-1836, moşia a fost pusă sub sechestru de către autorităţi, cât şi cu o „epitropie orfanicească”. Litigiile pe marginea proprietăţi moşiei au determinat în cele din urmă întreruperea activităţii lui Teodor Diamant de Scăieni. Pe fondul degringoladei, activităţile din cadrul falansterului se reduc considerabil, criză care se amplifică datorită presiunilor statului şi chiar a domnitorul Ghica care nu privea cu ochi buni proiectul, determinând în cele din urmă evacuarea romilor şi desfiinţarea falansterului de la Scăieni la sfârşitul lui 1836. În 1841 Diamant propune Consiliului Administrativ al Moldovei organizarea romilor în colonii de muncă, proiectul, în viziunea fourieristului român, debutând cu o concesie de 10 ani a unei moşii date în folosinţă unei colonii agraro-industriale, proiect care însă nu s-a realizat.

• În Danemarca s-a derulat, conform documentelor istorice, o sinistră şi amplă vânătoare de romi, cu efecte tragice pentru reprezentanţii etniei care au căzut pe mâinile călăilor. Bilanţul acţiunilor anti-rome a fost de 260 de bărbaţi, femei şi copii ucişi sau închişi.

• În Marea Britanie legea drumurilor din acest an consolidează dispoziţiile din legea Turnpike, care afecta profund libertatea de campare a romilor şi practicarea nomadismului, identificat ca o formă de vagabondaj condamnată de lege. Tot în spaţiul britanic, un alt *rege al ţiganilor*, pe nume Louis Boswell, a fost înmormântat la biserica din localitatea Eastwood, Southend-on-Sea. În registrul de înmormântare el este descris ca un *călător în vârstă de 42 de ani,* fiind consemnat şi faptul că *acest om cunoscut sub numele de Regele ţiganilor a fost înmormântat în prezenţa unei mulţimi mare de spectatori.*

• În Ţara Românească, conform unui zapis, în urma unei tranzacţii nereuşite derulate între boieri, se hotărăşte ca doi romii tineri să fie cedaţi în schimbul altor trei romi, cumpăraţi anterior, ultimii *fiind rău nărăviţi şi [de-]a pururea fugari.* Sub ocârmuirea plăşii Argeş este somată de ocârmuirea judeţului Argeş să strângă taxele restante de la robii mănăstirii Tismana, aflaţii în cuprinsul plasei. Autorităţile au în vizor şi un alt lăcaş de cult,astfel că, pe fondul unei crize a pâinii, cer mănăstirii Sf. Spiridon Vechi din Bucureşti să asigu re temporar necesarul de fainã şi mălai romilor şi lucrătorilor proprii.

• În Moldova domnitorului Mihail Sturza (1834-1849) un grup de romi lingurari boiereşti fugiţi de pe moşia Gaia, din ţinutul Suceava, ce aparţinea boierului Alexandru Cantacuzino, sunt găsiţi amestecaţi cu romii domneşti din ceata judelui Sandu Pulicoi, în satul Ruşcoia. Păgubit de banii birului pe doi ani, boierul cere autorităţilor aducerea lor înapoi, însă în ceată a fost depistat doar unul din cei şapte ţigani fugiţi de la Cantacuzino. Pe de altă parte se descoperă că printre robii boierului păgubit, aflaţi pe moşia Deleni a postelnicului lorgu Ghica, erau ascunşi şi opt lingurari domneşti. Tot în Moldova, Ocoalele Vorniciei Vasluiului, Cârligăturii şi Tecuciului sunt somate de către nazarie să strângă taxele pe trimestrul întâi al anului în curs de la romi. Conform unui document al epocii, un grup de 40 de salahori care lucrau la via domnească de la Socola,aleşi dintre robii lingurari ai statului, au fost nevoiţi conform documentelor, să îşi aducă unelte de lucru şi mâncare, ocolaşul din Cârligătura primind ordin din partea nazariei ca salahori să fie apţi de

muncă. *După porunca ce-am priimit (...) pentru triimitere a 40 salahori spre a să întrebuinţa în lucru la viia Înnălţimii Sali, au fost următori poruncii şi întocmai am unnat cu numărul după poruncă şi i-am triimis drept la vii pe [cuvânt indescifrabil] şi zapcii. Şi de la primitoriu di acolo să aducă cinstitii Nazârii adeverinţă de priimire şi să să dei înpreună cu acest răport cinstitii Năzării spre ştiinţa de urmare poruncii, fiincă s-a urmat întocmai.* În acelaşi ocolaş Cârligătura este numit un zapciu pentru supravegherea activitatea ocolaşului Bulibaşii ursarilor sunt atenţionaţi de autorităţi să strângă sumelor restante din dajdiile datorate de la romi din subordine. În virtutea faptului că impozitarea veniturilor romilor reprezenta o bună afacere pentru stat, domnitorul Mihail Sturdza ordonă nazârului romilor ocârmuirii, Emanoil Manu, strângerea unui supliment de câte 9 lei de la fiecare contribuabil rom, până la sfârşitul anului, mărirea dajdiei fiind motivată de creşterea cheltuielilor ţării. În consecinţă *nazâria* a hotărât numirea a doi funcţionari care în termen de 15 zile, împreună cu „ocolaţul" ursarilor Panait Vidraşcu şi bulibaşii, să strângă de la romii ursari ai statului suma de 5625 de lei, adică dajdia pe ultimele două trimestre ale anului în curs, precum şi suplimentul de 9 lei de fiecare dajnic cerut de domnitor.

• În Basarabia au fost înregistraţi în acest an 13.000 de romi, adică 1,8% din totalul populaţiei provinciei, iar în 1856 un număr de circa 11.000 de indivizi, adică 1% din totalul populaţiei regiunii.

• Spiridon Jovici, funcţionar în armata habsburgică, în lucrarea *Portretul etnografic al Graniţei Militare slavone,* apărută la Viena, face referire şi la romii care au ajuns la graniţa militară din Ardeal, menţionând că *foarte mulţi fabrică diferite obiecte din lemn, însă cioplitul albiilor – cu care se ocupă în mod special – asigură supravieţuirea majorităţii familiilor de ţigani. Fac rost de lemn, în schimbul unei mici sume de bani, din pădurile statului, unde de obicei înalţă imediat şi ateliere. În afară de asta, mai fac şi linguri, farfurii şi alte vase din lemn, pe care le vând mai apoi din casă în casă, din sat în sat. Însă nu pot purcede la aceste peregrinări şi la altele asemănătoare fără aprobarea autorităţilor, iar după expirarea termenului acordat trebuie să se întoarcă în satul lor.*

1836 • În spaţiul german evangheliile sunt traduse în limba romani, pentru prima dată, într- unul dintre dialectele vorbite de către populaţia sinti. Manuscrisul a fost finalizat în Friedrichslohra, dar nu a fost publicat până în1911, când a fost editat de către R. Finck, în Striegau, cu titlul *Paramisa – Amare Raieskr Jezu Christi Duk te meripen.*

• În acest an scriitorul englez George Barrow (1803-1881)a vizitat o tabără de romi de lângă Moscova, ulterior plecând în Spania, experienţă în urma căreia a scris în 1841 *carteaThe Zincali – An account of the gypsies of Spain,* dar şi *The Bible în Spain* (1843) *Lavengro* (1851) *The Romany Rye* (1857) *Wild Wales* (1862) *Romano Lavo-lil* (1874). Scriitorul englez pe parcursul peregrinărilor sale, a dezvoltat o afinitate strânsă cu romi din Europa, fiind fascinat de muzica, dans, tradiţiile sau modul de viaţă al nomazilor. Cunoscător al limbi romani, Barrow a publicat un dicţionar englez-romani. În 1837 acelaşi scriitor englez George Barrow a tradus evanghelia Sfântului Luca în limba romani.

• În oraşul Sliven din Bulgaria, la acea dată aflat în imperiul otoman, a fost deschisă prima uzină textilă modernă, care producea ţesături pentru

armata turcă, cea mai mare parte a muncitorilor acestei uzine textile de la sud de Dunăre fiindetnici romi.

• În Ţara Românească, *Vornicia Temniţelor* emite un raport către *Departamentul Pricinilor din Lăuntru,* în care cere ministerului în cauză să ordone autorităţilor locale, respectiv ocârmuirilor judeţelor, să ia măsuri severe împotriva romilor fugari, indiferent că sunt romi ai statului sau netoţi. Cauzele care au generat această situaţie au fost depistate în slaba organizare a poliţiei, în eliberarea cu uşurinţă a biletelor de slobozenie şi a biletelor de drum. *Departamentul din Lăuntru* redactează, la rândul său, către ocârmuirile judeţelor o circulară prin care îndemnă luarea unor măsuri drastice împotriva romilor, care vagabondează prin sate, în virtutea apărării linişti şi ordinii publice. Dintre aspectele referitoare la viaţa romilor reţinem din documentele timpului şi că în Vâlcea cârmuitorul judeţului admite posibilitatea prezenţei unor romi fugari printre cetele de robi particu lari şi robi ai statului, propunând *Departamentului Pricinilor din Lăuntru* întocmirea unor documente care să cuprindă datele legate de componenţa grupurilor de romi, bulibaşa având obligaţia de a o arăta autorităţilor. Se pare că judeţul Vâlcea era perturbat *nesupuneri şi zurbalâcuri ale ţiganilor.* Postelnicul Costache Şuţu vinde statului 72 de romi spoitori: *Desăvârşindu-se cumpărătoarea a 72 suflete ţigani dintre spoitori aid[umnealui] postelnic Costache Suţu, pă temeiul articolului 13 din proiectul alcătuit în leat (1)833, supt titlu de îndreptarea orânduielii birului ţiganilor statului,în care să coprinde: "Dvornicul Temniţelor este îndatorat unde va auzi sau va simţi vânzare de ţigani de vatră sau de lăeţi să îngrijească a-i cumpăra prin bună tocmeală şi a-i număra numaidecât între dajnicii ţigani ai statului"; şi luându-se dela dumnealui postelnic Costache Suţu zapisul vânzării, adiverit şi de către marea Logofeţie a Dreptăţii, dvornicul pă de o parte i-au prenumărat între birnicii ţigani aistatului, iar pe de alta trim ite şi toată dela cu nr. 26 Ia secţia Depertamentului, potrivit cu articolul 14 al acestui proiect, de a cării priimire cu plecăciune este rugatcinstit Depertamentul a binevoi să întoarcă Dvomiciei răspuns.* Conform unui act redactat de *Vornicia Temniţelor,* funcţionarul vorniciei întâmpină dificultăţi cu romii mănăstirii Cozia, aflaţi prin judeţul Olt, în plasa Vedea. Pentru a scăpa de robie nouă sălaşe de romi fug în Serbia, fiind ajutaţi de ţăranii români din Batoţi şi Ostrovul Carbovii, judeţul Mehedinţi. Doi dintre sătenii ce au ajutat nouă familii de romi să fugă în Serbia sunt judecaţi, însă şi aceştia reuşesc să fugă la sud de Dunăre. În raportul autorităţilor acestea susţin că *Am dovedit că trecerea lor au fost mijlocită prin un Petru locuitorul ot satul Batoţi şi popa Stancului din Ostrovul Carbovii şi Gheorghe David şi Costandin sin Lapedat Foltea tot de acolo. Căci ţiganii în număr de nouă sălaşe, aflându-se tăbărâţi în prajma satului Batoţi s-au înţeles cu acei locuitori ca să mijlocească trecerea lor în Serbia şi aceştia neavând mijloc să vorbească cu cei de dincolo s-au dus în Ostrovul Carbovii şi au vorbit cu mai sus pomenitul popa şi ceilalţi doi. Şi satul Ostrovul Carbovii, fiind în dreptul satului Carbova în Serbia, despărţit numai jumătate de Dunăre şi acum fiind apa scăzută sânt aşa de aproape încât pot vorbi unii cu alţii prin grai din margine în margine şi se pot înţelege şi aşa aceştia din Ostrov vorbind cu alţii din Carbova acesta zice că ar fi mers la oraşul Cladova de au spus căpitanului sârb de acolo.* Tot în Muntenia cincizeci şi

trei de familii de robi cărămidari ai statului se plâng mitropolitului deoarece, în pragul iernii, au fost mutaţi de pe moşia Gherghiţa a Mitropoliei, pe o moşie a clucerului lordache Roset. Romii susţin în jalbă că fără bunurile lor, fără posibilitatea de a-şi exercita meşteşugurile tradiţionale, rămân fără mâncare şi fără posibilitatea de a putea plăti taxele, cerând permisiunea reveniri la locuinţele lor. Romii mănăstirii Cozia înaintează o plângere în care susţin că s-au comis abuzuri la colectarea taxelor, astfel că suma achitată a fost mult mai mare decât era necesar, autorităţile demarând o anchetă pentru clarificarea situaţiei.

• Domnitorul moldovean Mihail Sturdza porunceşte hatmanului Emanoil Manu, nazârul robilor ocârmuirii, să mărească taxele cu şase lei pentru fiecare rob al statului, pe următorii trei ani, impozitele pe anul 1836 fiind adunate şi expediate vistieriei în două rate. Tot în Moldova, Divanul Ţării de Sus aprobă cererea postelnicului Alexandru Mavrocordat de a vinde la licitaţie nu mai puţin de 150 de sălaşe de robi romi de la moşia Storeşti, din ţinutul Botoşani, acesta dovedind cu acte că robii sunt moştenire de familie.

1837 • În Ţara Românească, conform unei recenzii, trăiau 8.288 de romi ai statului, 23.589 de romi mănăstireşti şi 33.746 de romi boiereşti. În catagrafia romilor statului, efectuată în acelaşi an de *Vornicia Temniţelor,* figurau 5.672 de familii. De remarcat faptul că populaţia ţării în 1831 a fost estimată la 1.920.590 de persoane. Oricum catagrafia din 1838 a înregistrat şi naţionalitatea indivizilor, astfel că pentru cercetătorii acestor aspecte demografice, proporţia romilor, cu 17.400 de familii înregistrate, ar fi fost de 4,5% din total, iar la o populaţie de 1.320.590 de locuitori un număr de 66.220 de indivizi erau romi. Numărul total al romilor se apropie de cel dat de statistica întocmită în 1837, respectiv de 65.623 de romi, fiind greu de explicat diferenţa majoră dintre populaţia Munteniei din 1831 şi cea din 1838.

• Mihail Kogălniceanu, a publicat la Berlin lucrarea *Esquise sur l'histoire, les moeurs et la langue des Cigains,connus en France sous le nom des Bohemiens,* semnându-se Michel de Kogalnitchan. Printre altele,autorul considera că romii îşi meritau libertatea susţinând că romi vătraşi erau mai civilizaţi ca ţăranii români. Studiul a fost publicat în franceză în 1837 şi în germană în 1840, în anul 1900 apărând la Iaşi în româna, sub titlul *Schiţă despre ţigani,* în traducerea lui Gh. Ghibanescu. În analiza gramaticii limbi romani, Kogălniceanu s-a inspirat din lucrarea lui R.S. Graffunder, apărută cu doi ani mai devreme, iar cuvintele din secţ iunea de vocabular francez-romau fost preluate din lucrările lui H.M.G. Grellmann. De asemenea autorul, cu ajutorul surori sale, a verificat, prin corespondenţă, o serie de cuvinte rome la romii moldoveni. De altfel *Schiţă despre ţigani* cuprinde 806 cuvinte rome în secţiunea *Glosar Ţigănesc-Românesc,* ediţia princeps cuprinzând doar 700 de astfel de termeni. Mihail Kogălniceanu estima numărul romilor la 200.000 de indivizi în Moldova şi Valahia, tot atâţia în imperiul Otoman, 100.000 de romi în Ungaria, 40.000 de romi în Spania, în spaţiul german, în Franţa sau peninsula italică. În Anglia şi Rusia trăiau, conform cărturarului, 10.000 de romi, numărul total al romilor fiind estimat la 600.000 de indivizi.

• În Valahia un scriitor german, care s-a semnat Ermitul din Gauting, s-a

referit la drama unei tinere roabe ce nu vroia să fie vândută unui boier, impresionat, se pare, de frumuseţea ei. Germanul nostru a oferit boierului 50 de galbeni pentru eliberarea fetei, care a declinat oferta. Cronicarul Ermitul din Gauting, referindu-se la torturile aplicate romilor de către boierii din Muntenia, susţine că multora stăpânii le-ar fi tăiat chiar şi mâinile pentru ai pedepsi. Călătorii străini au remarcat situaţia grea a romilor, contele d'Antraigues călător la finele secolului al XVIII-lea prin Ţările Române menţionând *că"boierii sunt stăpânii lor cei mai absoluţi. După plac, îi vând şi-i ucid că pe nişte vite. Copiii lor se nasc robi fără deosebire de sex". Un alt străin, respectiv Jean Louis Parrant se întreabă după un periplu prin Moldova: "Ce se poate spune despre aceste numeroase turme (căci nu pot fi numite altfel) de fiinţe încă şi mai nenorocite, care sunt numite ţigani şi care, pierdute pentru umanitate, sunt puse pe aceeaşi treaptă cu vitele de povară şi adeseori tratate mai rău decât ele de către stăpâni barbari a căror odioasă şi aşa-zis proprietate sunt?"*

• În Rusia un număr de 27 de familii de romi din gubernia Stavropol au fost scutite de serviciul militar pentru 5 ani, în condiţiile în care fuseseră deja scutiţi de armată în anul 1832, în momentul desemnării lor în regimentele cazace locale.

• În Muntenia, Ocârmuirea judeţului Argeş ordonă realizarea unei situaţii a romilor mănăstiri Cozia plătitori de bir la vătăşii. De asemenea trei familii de robi reprezintă obiectul unei tranzacţii comerciale derulate între banul Grigore Băleanu şi cojocarul Stavrache lacob. O altă tranzacţie comercială face ca logofătul Alexandru Filipescu să solicite domnitorului Alexandru Dimitrie Ghica acordarea girului armaşului Vasilache Melinescu pentru a stăpâni şi copiii celor 15 romi cumpăraţi de la hatmanul loan Vlădăescu, deoarece din eroare iniţial întărirea domnească a fost acordată doar asupra stăpânirii celor cei 15 robi: *strigându-să la mezat după orânduială cu preţul cel din urmă de lei patru mii una sută cincizeci toptan, pe care s-au mulţumit dumnealui numitul vânzător s-au haraciladisit, rămâind asupra dumnealui veiarmaş Vasilache Melinescu, carele au numărat toţi banii preţului pă temeiul căriia alegeri acest depertament prin raport de la I l noiemvrie supt no. 1 3.498 au supusmezatul acestor cincisprezece suflete ţigani lăieţi la luminat întărirea MăriiVoastre, la care s-au şi dat luminată întărire de la 18 noiemvrie leatul încetat, cu no. 738, acum pomenita judecătoriie prin al doi lea alegerea sa cu no. 86 înştiinţează Logofeţii că prin cea dintâi alegere de supt no. 81 nu s-au vorbit într-însa şi deprăsila a cincisprezece suflete ţigani ce iau cumpărat de la mezat numitul armaş printr-acel trăbunal de la dumnealui hatmanul Vlădăescul şi fi indcă în toate celelalte hârtii ale acelui tribunal, slobozite către acest depertament precum şi haraci la dizma s-au făcut nu numai pentru acele cincisprezece suflete, dar şi pentru prăsila lor, precum şi pitacul mezatuluii condica unde s-au iscălit amândooă părţile de mulţumire dovedeşte, cerând a să da luminată întărire de stăpânire şi pentru prăsila acelor cincisprezece suflete ţigani, care pitac al mezatului şi condica aducându-să la canţilariia acestui depertament, s-au văzut coprinzătoare şi pentru prăsilă, pă temeiul cei de-al doi lea alegeri depertamentul cu plecăciune supune la luminată întărirea Măririi Voastre spre pacinica stăpânire a cumpărătorului pentru prăsi la acelor*

cincisprezece suflete ţigani. Tot în acest an, autorităţile din Piteşti semnalează găsirea unui rob al mănăstirii Mărgineni în casa cizmarului Anghel, făptaşul reuşind însă să se sustragă arestării.

• În Moldova, visteria statului hotărăşte direcţionarea dajdiei tinerilor robi căsătoriţi pentru acoperirea minusurilor din veniturile capitaţiei, disfuncţionalităţi determinate de îmbolnăvirea sau moartea unora dintre robi, aceeaşi instituţie oferind Nazâriei instrucţiuni pentru strângerea capitaţiei de la romi statului pe trimestrul al treilea al anului.

• Scriitorul britanic George Borrow traduce în romani Evanghelia Sfântului Luca.

1838 • În Valahia, colonelul Herăscu, şef al *Vorniciei Temniţelor* a luat o serie de măsuri în vederea sedentarizării romilor. Comisul Manolache Creţulescu vinde boierului Costandin Braboveanu *298 de robi ţigani de laie,* contra sumei de 2.682 galbeni*. Printr-acest înscris al mieu să face ştiut că prin bună învoire şi tocmeală am vândut dumnealui chir Costandin Braboveanul 298, adică dooă sute nooăzeci şi opt, suflete de ţigani de laie, ce-i am ai mei ohavnici, însă fieşcare suflet câte nooă galbeni împărăteşti, care să adună, peste tot galbeni 2682, adică doă miie şase suteoptzeci şi doi galbeni. Deci, fiindcă toţi aceşti ţigani vânduţi i- am teslimatisit dumnealui după cum să coprind în osebită catagrafiie ce i-am dat supt iscălitura mea, cu numele şi polecra fieşcăruia, precum şi bani[i] preţului lor i-am priimit toţi, pe deplin, de la dumnealui, să aibă a-i stăpâni nestrămutat, neam dă neam, fiind vânzare statornică, cu bunăvoinţă. Iar întâmplându-să a să ivi vreo pretenţie din partea cuiva pentru vreunul din suma acestor ţigani vânduţi, mă îndatorez a fi eu răspunzător către dumnealui. Şi spre a să urma întocmai, am rugat şi pe cinstita Mare Logofeţie a Dreptăţii de au adeverit acest contract.* Ulterior încă un grup de zece romi devin subiect de tranzacţie comercială între cei doi.

• În Moldova *Nazâria robilor ocârmuirii* porunceşte suplimentarea numărului de 80 de salahori, romi lingurari ai statului, care lucrează cu plată la via domnească de la Socola, cu încă 20 de persoane. La scurt timp Miron Antoh, ocolaşul de Cârligătura, raportează îndeplinirea poruncii Nazâriei. Un alt document se referă la faptul că aceiaşi instituţie ordonă bulibaşei Toader Ursu să recupereze banii cheltuiţi cu angajarea unui salahor din afara cetei sale, care la substituit pe robul Constantin Anton, ce a refuzat să lucreze la Socola. Vedem că autoritatea bulibaşilor era în declin în condiţiile în care un alt bulibaşă, respectiv Toader Buzdugan, se plânge autorităţilor că Măriuca lui Toader Leaotă era măritată când s-a căsătorit cu el, fiind înşelat. Bulibaşa pretinde fie despăgubiri materiale constând în recuperarea banii cheltuiţi cu nuntă, fie nevasta. Un an mai târziu acelaşi Buzdugan cere Nazâriei dreptate în privinţa despăgubirilor la care primul soţ al nevestei sale are pretenţia pentru timpul cât femeia a stat la el.

• Un alt *rege al ţiganilor,* pe nume John Nicholl Thom, alias Courtenay, este atestat în Marea Britanie, fiind suficient de carismatic pentru a provoca discuţii despre el în Camera Comunelor, care a numit un comitet restrâns în acest an, *a anchetat toate circumstanţele legate de externarea lui John Nicholl Thom, alias Courtenay, din Azilul din Kent. (inquire into all the circumstances connected with the discharge of John Nicholl Thom, alias Courtenay, from the Kent Lunatic Asylum).* Audierile comitetului au

durat peste trei zile.

1839 • În Moldova, comisarul Leonte Răutu, în programul Conjuraţiei confederative, susţinea necesitatea eliberării romilor, a transformării acestora în *români noi* şi a sedentarizări acestora. În Valahia, conform unei noi catagrafii, romii erau în mare parte sedentari.

• În Muntenia, un grup de romi ursari moldoveni din ceata lui Ion Braşoveanu sunt depistaţi de către autorităţi rătăcind, fără un motiv anume, prin ţinutul ocolului Cârligătura, autorităţile luând măsurile aferente. Pe de altă parte din documentele epocii rezulta că la hanul din satul Dragomireşti, plasa Dâmboviţa, romii zavragii ai clucerului Răducanu Co rnescu s-au luat la bătaie cu cârciumarul ajutat de sătenii, căprarii şi dorobanţii subocârmuirii. *Cinstitului Depertament din Lăuntru Ocârmuirea judeţului Dâmboviţa Supt ocârmuitoru plăşii Dâmboviţii dintr-acest judeţ prin raport cu no. 54 supune la cunoştinţa ocârmuirii că în satu Dragomireşti dintr-acea plasă, [pe] moşia bi[v] clucer Răducanu Cornescul, încă din vara trecută sunt aşăzaţi peste 50 de familii ţigani zavragii, din carei unii la 18 ale următoarei, la 11 ceasuri din zi, mergând la hanul moşii din drumul cel mare, au cerut la cârciumar să le dea vin să bea. Şi după ce le-au dat până în 12 ocă, apucându-i să le plătească, au plătit numaiocă zece, iar pentru doă ocă nevrând a le plăti, au început să bată pe cârciumar cu o piatră pă spate şi cu pumnul în cap, cum şi pă cârciumăreasă. Strejari[i], aflându-să cu apropiere dă han şi văzând că bate pă cârciumar ţiganii, au alergat la supt ocârmuire de au dat în conoştinţă, de unde fără zăbavă s-au trimis doi căprari şi doi dorobanţi ca să aducă pe acei zurbagii a-şi da cuvântul, carii nu numai că nu s-au supus a merge, ci lăsând pă cârciumar din bătaie, au pus mâinile pă parii gardului ca să dea în pomeniţii slujbaşi i patru săteni ce merseseră după dorobanţi; şi speriindu-să şi aceia dă înpotrivirea acelor ţigani sau întors înapoi la supt cânnuire; adăogând supt ocârmuitorul că acum, cu apropierea primăverii, urmând după poruncile ocârmuirii ce-i sunt date, unii ca aceştia să fie daţi pă chezăşii cu totu, nu cunoaşte ce urmare să facă.* Un an mai târziu *Departamentul din Lăuntru* ordonă *Vorniciei Temniţelor* să efectueze cercetări asupra scandalului de la han, solicitându- se şi trimiterea unui funcţionar la faţa locului pentru a cerceta cazul, cea ce s-a şi întâmplat. *Vornicia Temniţelor* înştiinţează la scurt timp *Departamentul din Lăuntru* că cercetarea făcută în satul Dragomireşti s-a încheiat, aducându-se la cunoştinţă ministerului şi măsurile luate împotriva zurbagiilor.

• Olandezul F.R. Spengler a publicat *Dissertatio historico-juridico de Cinganis sive Zigeunis,* lucrare în care cercetătorul îl invoca pe Mihail Kogălniceanu ca pe una din vocile importante ale romologiei.

• În Anglia în urma unei legi a poliţiei districtuale se vor derula ample campanii antirome, ca rezultat al unor acuzaţii de furt, violenţe şi diferite alte fărădelegi. Romii au fost alungaţi din districtele Dorsek, Norfolk precum şi din alte ţinuturi. Acţiunile de acest tip se vor aplica şi după 1856, perioadă în care a fost promulgată o nouă asemenea lege antiromă.

• În Rusia a fost promulgat un nou decret, care îi obliga pe nomazii fără domiciliu fix să se înregistreze ca ţărani ai statului, până la finele anului 1840. Romii din imperiul ţarist au trecut sub jurisdicţia Ministerului Afacerilor Statului, care avea drept obiectiv modificarea situaţia acestora.

Pe de altă parte autorităţile ţariste au hotărât înrolarea în unităţile militare cazace a 1.538 de romi de ambele sexe, din Faraonovka şi Kair, ca şi în jur de 1.600 de romi nomazi din Basarabia. Cele două localităţi cu populaţie romă devin *stanitsas,* adică sate cu populaţie cazacă.

• În acest an în Basarabia au fost recenzate 1.135 de familii de romi care aparţineau ţarului. O altă conscripţie, din 1858, a consemnat 5.615 de robi ai statului, respectiv 5.459 de robi boiereşti, dintre care 2.978 erau robi de curte şi 2.481 erau nomazi. Dezrobirea romilor boiereşti s-a realizat în1861, printr-o lege care printre altele acorda libertate personală ţăranilor din imperiu. După sedentarizare numărul romilor basarabeni a scăzut mult,se pare datorită românizării celor sedentarizaţi şi a migrării nomazilor înspre Ucraina şi Rusia, astfel că în 1897, conform unei statistici ţariste, în Basarabia mai erau 8.636 de romi, ce deţineau un procent de 0,5% din totalul populaţiei provinciei.

• În principate este abrogată interdicţia de căsătorie a persoanelor aflate în robie cu români sau romance, iar în anul 1844se interzice desfacerea cununiei dintre un rob şi o persoană liberă, cel aflat în robie obţinându-şi libertatea. Fostul rob sau roabă trebuia să achite fostului proprietar contravaloare propriei răscumpărări,fiind împrumut din fondul veniturilor bisericeşti dacă nu avea suma necesară. Copiii persoanelor libere, căsătorite cu roabe sau robi, se năşteau liberi.

• Felix Colson, secretar al consulului Franţei în 1839, autor al lucrării *De l'État présent et de l'avenir des Principautés de Moldavie et de Valachie ; Suivi des traiés de la Turquie avec les puissances européennes,* publicate la Paris susţinea în studiul său că, *deşi se întâmplă frecvent, nici un boier nu a fost judecat pentru omorârea unui ţigan aflat în posesia sa.* Numărul romilor din Moldova era estimat de către diplomatul francez la circa 120.000 de romi particulari şi 3.851 de romi ai statului, iar în Valahia la 5.582 de romi ai statului şi circa 18.000 de familii de romi particulari, astfel că numărul romilor din principate era estimat de către Colson ca fiind de circa 140.000 în Moldova şi 120.000 în Valahia. Francezul susţinea de asemenea necesitatea eliberării romilor, însoţită de compensaţii în valoare de 10-12 galbeni acordate proprietarului, idee aplicată peste 16 ani de către autorităţi. În cea ce priveşte abuzurile asupra romilor semnalate de către Felix Colson şi percepţia negativă a acestora trebuie menţionat faptul că un călător englez de la începutul secolului al XIX-lea spunea că *ţiganii alcătuiesc o parte atât de însemnată a comunităţii, ei sunt priviţi cu cel mai mare dispreţ de ceilalţi locuitori, care, într-adevăr, se poartă cu ei puţin mai bine decât cu animalele.*

1840 • În principatul Valahiei, *Departamentul Logofeţiei Trebilor Bisericeşti şi Instrucţiei Publice* emite o notă către mănăstirea Sfântul Spiridon Vechi prin care stabileşte dajdia romilor mănăstirii. Aceeaşi instituţie, în speţă *Departamentul Trebilor din Lăuntru,* este solicitată de către autorităţile din Romanaţi care cer indicaţii în legătură cu valabilitatea căsătoriei unui rob mănăstiresc cu o "rumâncă" desigur femeie liberă, precum şi a modificărilor survenite în noul statut juridic al romului. Tot în Muntenia stabilirea unui grup de romi ai mănăstirii Tismana în satul Balş, care nu aparţinea mănăstirii, precum şi o situaţie concretă care implica stabilirea unui rob al statului, Scarlat Radu, determină *Vornicia Temniţelor* să solicite *Departamentului din Lăuntru*

instrucţiuni cu privire la poziţia faţă de statornicirea robilor mănăstireşti şi ai statului în diferite părţi ale ţării. Un alt grup de romi mănăstireşti, aflaţi cu contract pe moşia din Greci a unui boier din judeţul Olt, părăsesc moşia, nerespectându-şi obligaţiile contractuale. Proprietarul cere autorităţilor aducerea fugarilor înapoi. O situaţie similară de părăsire a moşiei de către o ceată de romi este semnalată şi în judeţul Brăila, unde autorităţile caută 49 de familii de robi fugite de pe moşia Piscul Negri a maiorului Costache Filipescu. O problemă destul de sensibilă în epocă o reprezenta strămutarea. Astfel într-un raport înaintat domnitorului Alexandru Dimitrie Ghica se cere clarificarea situaţiei unui grup de 70 de familii de robi ai mănăstirii Govora, romi strămutaţi de pe moşia Costăndoiu a slugeresei Maria Borăneasca, pe una dintre moşiile logofătului Costandin Bălăceanu, în condiţiile în care romii locuiau de mai mulţi ani pe moşia slugeresei, care a cerut oficial ca ceata să revină pe moşia sa, în document specificându-se că *un număr de şaptezeci de familii de robi ai mănăstirii Govora ce au fost hălăduitori pe moşia Costăndoiu a slugeresei Maria Borăneasca din sud Slam Râmnic şi cu prilejul statomicirii robilor mănăstireşti s-au ridicat şi aceştia şi s-au statornicit pe moşia dumnealui logofătului Costandin Bălăceanu, făcând întrebare ci[nstitei] Vomicii a Temniţilor, ca să arate dacă cu adevărat aceşti oameni au fost mai dinainte de ani statomiciţi cu casă şi împrejmuiri pe moşia jăluitoarei, au primit acum răspuns supt no. 797 din a careia coprindere se dă înţelegere că într-adevăr pomeniţii oameni deşi locuiesc pe moşia particulară, dar se află statomiciţi acolo de câţiva ani şi că sunt locuitori.*

• În Moldova, un grup de romi lingurari, fugiţi de pe moşia Deleni a vistiemicului lorgu Ghica, ascunşi printre romii statului, sunt readuşi la vatră de către autorităţile ocolului din Cârligătura: *Dintre robii lingurari ai dumnealui boierului vei vistiernicului Iorgu Ghica, pribegiţi 5 sălaşi cu 18 suflete, s-au luat încredinţare cum că ar fi oploşiţi între lingurarii ocolului dumitale la ceata dumnealui Dimitraş Chică. Aşadar alăturat pe lângă aceasta, trimiţându-se dumitale isvod însemnător de numele şi numărul fugiţilor, să poronceşte ca îndată să-i ridici şi să-i încredinţezi în primire vechilu lui dumnealui boerului de la moşi ile Delenii, de la cari cu o cfitanţie să o pristavliseşti şi curat Nazâriei. Însă la rădicarea numiţilor robi vei fi cu !oare aminte, ca să nu se dosească vreunul, căci însuşi vei fi răspunzător.* Tot la Cârligătura ocolaşul Miron Antohi este acuzat în acesta an de către un grup de romi ai statului de abuzuri respectiv "asuprire şi jefuire", ocolaşul susţinând că ar fi fost tâlhărit de un grup de romi conduşi de bulibaşa Sava Tricolici cu cetaşii lui. Ca urmare autorităţile s-au deplasat la faţa locului pentru cercetarea faptelor.

• În acest an ardeleanul Ion Codru Drăguşanu, aflat în Bucureşti, într-o scrisoare adresată unui prieten, face referire la soarta *bieţilor ţigani*, robi pe moşiile boiereşti care erau în opinia ardeleanului *monstruoase de mari*, amintind şi privilegiile sexuale ale boierilor munteni asupra roabelor rome: *Ţiganii sclavi sunt mai ales servitori în casă şi în curte. Singura certitudine de a se putea vinde ca simple animale îi face destul de nenorociţi. Asupra acestora exercitează boierii toate drepturile feudale, cu nume şi fără nume, precum „ius primae noctis" sau „droit de cuissage "*.

1841 • Hannah Lakey, considerată *Regina ţiganilor,* s-a căsătorit cu Silas Lakey, cu care a avut, se pare, cinci copii. Hannah a murit în1903 vârsta

de 84 ani, şi a fost îngropată la Furzey Lodge, Boldre, Hampshire. Într-un ziar local se menţiona la necrologul dedicat *reginei* că *Doamna Lakey, care a fost cunoscută în New Forest ca "Regina ţiganilor, " a murit cu câteva zile în urmă. Ea a fost din Andover, numele ei de fată fiind Benson, şi s-a căsătorit în urmă cu peste 60 de ani. O perioadă de timp, ea şi soţul ei, G. Lakey, au trăit în pădure, călătorind prin în diferite părţi, dar în ultimii ani a decedat a ocupat o căsuţă lângă Beaulieu, unde şi-a dat ultima suflare la vârsta de optzeci şi patru de ani. Înmormântarea a avut loc la East Boldre Churchyard.* Sursa din care a fost preluată informaţia specifică faptul că numele reginei de fată a fost Benson şi că soţul ei a fost S. Lakey şi nu G. Lakey. Oricum soţul ei Lakey a murit mult mai devreme, în 1871.

• În Anglia şi Ţara Galilor au fost recenzaţi de către autorităţi un număr de 7.659 de romi.

• În Ţara Românească, boierul Dimitrie Filipescu redactează un memoriu în care susţine necesitatea desfiinţării robiei. În ciuda lăudabilei iniţiative viaţa în robie a romilor continuă, fiind surprinsă ca atare de documentele epocii. Astfel autorităţile semnalează repatrierea a trei familii de robi ai statului, refugiate de teama holerei în Moldova. Aceleaşi autorităţi valahe nu reuşesc să-l împiedice însă pe robul Culia Barnaz cu nevasta lui să fugă peste Dunăre, în căutarea libertăţii. Cu romi fugari au de-a face şi funcţionarii statului din judeţului Saac care primesc ordin de a-i prinde şi a-i aduce pe moşia Găgeni pe robii fugari ai mănăstirii Cozia. În acte oficiale sunt consemnate întoarcerea pe moşia Domneşti a trei familii strămutate de romi şi statornicirea a alte nouă sălaşe de romi mănăstireşti pe moşia Logreşti.

• În Moldova, Emile Kohly de Guggsberg susţine într-un memoriu că *robia prezintă cea mai mare ruşine pentru ţară, pata cea mai neagră în faţa străinilor,* considerând că românii nu pot deveni o naţiune civilizată în condiţiile în care în ziare existau anunţ uri în care se spunea *de vândut o ţigancă tânără.* Pe de altă parte aflăm din documentele vremii că romilor din cetele bulibaşilor Botomei Abeza şi Ion Bosna le-au fost furaţi cinci cai de către privighetorul ocolului Tutova. Într-un alt scenariu, Miron Antohi, ocolaşul de Cârligătura, acuzat de romii lingurari ai bulibaşilor Vasile Gorgos şi Vasile Ţible de abuzuri în serviciu, este găsit nevinovat, astfel că ocolaşul va colecta taxele în continuare, relaţiile dintre acesta şi lingurari fiind supervizate de către un funcţionar al Visteriei.

• Tot în Moldova un număr de 120 de robi ai ocârmuirii, dintre cei 130 trimişi de ocolaşul de Tecuci, ajung la Galaţi în calitate de salahori în construcţii la carantina din urbe: *Una sută dauzăci salahori dintri robii cârmuirii, din nomerul una sută triizăciînsămnaţi prin raportu dumisale ocolaşu lui di Tecuciu însămnat din 30 maiu cuno. 24, priimindu-să şi dându-să în lucrarea carantinii noă pi temeiu adiverinţii îngrijitoriului acei clădiri, din 5 iunii să dă aceasta din partea pârcălăbii teslimarisătoriului însemnaţilor salahori*. Tot aici sunt aşteptate alte cete de salahori, romi robi ai statului, Nazâria care a expediat pentru lucrări 260 de lingurari, trimiţând şi robi ursari. Carenţele organizatorice fac ca salahorii trimişi să fie lăsaţi să plece, fiind aşteptate alte cete de romi. Deplasările de salahori era o bună afacere cu statul, intereseleşi banii puşi în joc fiind mari. Astfel cămătarul evreu Avram este cercetat în vederea despăgubirii pentru pierderea banilor daţi cu dobândă, necesari la plata salahorilor tocmiţi în

locul unor romi lingurari. Pe de altă parte sunt semnalate în documentele oficiale şi defecţiuni în interiorul comunităţilor, astfel că bulibaşa Dorhan este reclamat Nazâriei pentru abuzuri de către romii din ceata sa, care cer schimbarea din funcţie a bulibaşei acuzate, precum şi despăgubiri acordate celor nedreptăţiţi de Dorhan: *Către cinstita Nazârie a robilor ocârmuirii Noi, cetaşii din ceata bulubaşii Dorhan din ocol[ul] Vorniciei Plecată jalbă Cu tânguire jăluim milostivirii cinstitii Nazârii pentru mulţi jafuri ci am pătimit şi pătimim dispre bulubaşi Dorhan asupra cărora robi s-au mi lostivit cinstita Nazârie poroncind numitului bulubaş ca piste pontul Gălaţii să nu îndrăznească a ni luoa mai mult. Iar numitul*
fără drept ni-au luoat cu asuprire din 18 lei ci era hotărât, ni-au luoat câti 20 lei, lucru cu totul înpotriva dreptăţâi. Apoi, unul din noi, anumi Apostol Mititelul, fiind alcătuit scutelnic a[l] numitului bulubaş, ca să fiu apărat de beilicuri, numai ca să-i lucrez 30 prăj ini păpuşoi, prăşiţi, cu ... [cuvânt indescifrabi l] lăgata şi pusă în coşăr cu a me cheltuială şi mâncare. Iar numitul nu s-au ţănut di această alcătuire şi m-au orânduit ca să fac săptămâna şi mi-am tocmit om în locul meu şi nu mi-au priimit omul, cerând să-i dau un sorocovăţ şi-l va priimi. Şi nevrând a-i da sorocovăţul, mi-au luoat femeia la săptămână, lăsându-mi copiii mici acasă, fără să aibă cine să-i cauti. Şi purtându-mi soţia me pi drumuri şi prin . . . [cuvânt indescifrabil] 5 zile, fără să o aducă în lucrul. Asămene asămene [cuvânt repetat] au mai luoat şi soţi ia lui Ghiorghi Gorgos la beilicu // toa[m]nii, că am fost însurăţăl mi-au luoat o garboavă care, după dreptati nu să cuvini, ci numai o săptămână am fost păsuit şi apoi iarăşi m-au pus împreună cu altul, plătind amândoi un cap. Şi num itul bulubaş priimeşte birul di la mini, iar di la cilălalt îi puni în punga sa. Diosăbit că au mai luoat pol sorocovăţ, de ni ;-au priimit nevasta la beilic, rămâindu-mi copilu mic de ţiiţă, care, fiind fără căutare, acum stă să moară. Dar şi pă mini m-au osândit şi cu cumplită bătaie, netiindl!-i îndestul cu câti mi-au făcut. Pentru care, cu ferbinţi lăcrămi rugăm pe cinstita Nazârii să binivoiască să nisă ei în ……. [cuvânt indescifrabil] tânguitoare jalba noastră, să ni dispăgubască di
dreptul nostru, ce ni s-au luoat mai mult. Şi, al doile, să să dipărtezi pă numitul bulubaş din sluj bă, pă care mai mult nu-l putem suferi, aducând în ştiinţa cinstitei Nazârii să ni să orânduiască pi alt bulubaş, pi care să va socoti. Care aştiptăm milostiva hotărâre. La milostivire, pre[a]plecaţi: Eu, Apostol Mititelu Eu, Gheorghi Gorgos Eu, Dumitru Drăgulin Eu, loan Dălachi Eu, Costantin Mititelu Eu, Petre a Ştefanii Eu, Miron Dălachi Şi cu toţi cetaşii noştri. [Rezoluţie:] La dumnealor vornici, ca numaidecâ[t] să triimită la Nazârie pe pârât fără întârziere.

• În Transilvania Dieta provinciei a abordat timp de trei ani rezolvarea problematici romilor, reluând măsurile propuse de raportul din 1794. De altfel în deceniul şase al secolului al XIX- lea au fost luate o serie de măsuri împotriva romilor nomazi, inspirate din politicile Mariei Tereza şi ale lui Iosif al II-lea faţă de romi.

• În Marea Britanie, la iniţiativa pastorului scoţian John Baird, un număr de 49 de copii romi au fost integraţi în acesta an în şcoli. Acelaşi Baird se pare că a încercat sa convingă numeroase familii nomade să renunţe din a călători prin ţară, să-şi găsească o casă şi să se sedentarizeze, în 1842 mărturisind însă în scris că sedentarizarea unora dintre aceştia *a fost un*

eşec. Multe familii au încercat, dar s-au întors la pribegia lor. În 1846, cu toate că suportul financiar al celor care, de la Edinburgh, îi finanţau proiectele s-a micşorat considerabil, Baird a reuşit să deschidă o nouă şcoală în Scoţia. Înspre 1861, anul decesului lui John Baird, se sesizează o creştere semnificativă a numărului familiilor de romi sedentarizate, proprietare a unei case, familii care frecventau biserica, copiii acestora participând la activităţi bisericeşti de tipul "Şcoli Duminicale".

• În Norvegia a fost înfiinţată o *Comisie de Anchetă,special* pentru populaţia nomadă.

1842 • Domnitorul Moldovei, Mihail Sturdza, emancipează robii statului, însă cu toate acestea, în Ţara Românească şi Moldova proprietatea privată asupra romilor robi era legală. Tot în Moldova, Iordachi Costachi, proprietarul moşiei Hudeştii Mari, cere Nazâriei să intervină pentru a-şi recupera banii pierduţi, în condiţiile în care din cele 69 de familii de lingurari cu care a încheiat contract de muncă şi statornicire pe moşia sa doar 30 au respectat înţelegerea, restul sălaşelor nevenind să se aşeze pe moşie, după ce romii au fost plătiţi în avans. Cert este că relaţiile dintre autorităţi şi romi se remarcă prin diversitate. Astfel în anul în curs sunt scutiţi de impozite datorate statului 29 de familii de robi lingurari ai statului, în urma încheierii unui contract pentru statornicirea lor pe moşia Pârteşti, a boierului Suţu şi 18 robi lingurari ai statului, statorniciţi pe moşia Şăndreni a spătarului lordachi Ganes. O altă ceată de romi,de asemenea lingurari ai statului, cer şi ei Nazâriei să parafeze înţelegerea cu boierul Iorgu Sturza, prin care grupul să rămână aşezat pe moşia Rădeni a lui Sturza.

• În Valahia, prinţesa Elisaveta Suţu dăruie ginerelui său Gheorghe Florescu trei romi, o practică a daniei comună în epocă. Tot în Muntenia proprietarul de robi Ioan Bâcleşanu o informează într-o scrisoare pe boieroaica Elena Glogoveanca că livrează prin fata romă Maria pânze ţesute de roabele rome aşteptând şi alte comenzi*: Cinstită şi stăpânească scriisoarea dumneavoastră din 6 ale curgătoarei, am priimit-o şi pentru cele ce mi să poruncesc le voi urma întocmai. Mariia, fata deţigan, plecat să triimite cu aceasta într-adins precum asemenea şi to[a]tepânzăturile, atât cele supţiri, cât şi cele de gro[a]să iarăşi să triimiseră în număru trămbelor ce mai gios să însemnează. Coconiţă, dumneavostră îm [i] porunciţi ca bumbacu triimis să să răsucească,apoi ţigăncile mi-au zis că dacă odată urzeala este de tors, băteala de bumbac nu urmează a fi răsucită. Apoi dumneavoastră cum veţi socoti că este bine, aşa mi să va porunci de urmare. Şi sânt al dumneavoastră plecată supusă slugă,loan Bâcleşanu.* Desigur că nu toţi romii valahi erau mulţumiţi de statutul şi de starea lor sau de stăpân, astfel că în acest an un grup de robi ai statului, fug iniţial pe moşia prahoveană Cocorăşti, de unde descind în Moldova. Autorităţile moldovene sunt contactate pentru prinderea şi extrădarea romilor fugari.

• În Marea Britanie, romul John Robert Lewis, soţul nepoatei celebrului *rege al ţiganilor* Avram Wood, a câştigat premii la concursuri muzicale în 1842, 1848 şi 1850.Un alt descendent a lui Wood, pe nume John Roberts, datorită calităţilor artistice poreclit *"Telynor Cymru",* a susţinut ca o încununare a ilustrei sale cariere, un spectacol în faţa reginei Victoria, la Sala Palé în 24 august 1889. John Roberts a cântat la harpă cu nouă dintre

descendenţi lui. **1843** • În Muntenia domnitorului Gheorghe Bibescu (1843-1848)a fost emisă o lege prin care au fost eliberaţi robii domneşti, respectiv o *Lege pentru desfiinţarea dajnicilor de sub administraţia Vorniciei Temniţelor şi trecerea lor sub administraţia ocârmuitorilor de judeţe.* Fondul de răscumpărare era de 47.600 de lei, circa 23.800 de lei provenind din zeciuiala achitată de romi ca taxă special pentru răscumpărare. Proprietarii romilor au primit o dispoziţie din partea statului care îi obliga să supravegheze sedentarizarea romilor, fie pe moşia proprie, fie pe o altă moşie. Romii nomazi, după expirarea termenului limită fixat, erau sedentarizaţi pe domeniul statului. Lucrurile se schimbă radical pentru romii statului care plăteau impozite autorităţilor Vorniciei închisorilor, aceştia trecând sub autoritatea prefecţilor de district, o lege care îi emancipează şi îi transferă în categoria ţăranilor români, plătitori de impozite personale.

• În Moldova, *Nazâria robilor ocârmuirii* cere Vistieriei să intervină, pentru ca romii statului din subordinea ocolaşului de Vaslui să îşi achite taxele.

• În Ţara Românească, robii mănăstirii Mărgineni, aflaţi pe moşia Grădişte, se plâng egumenului mănăstirii de abuzurile arendaşului Gheorghe Mavrodin, reclamat de romi şi un an mai târziu: *Cu lacrămi fierbinţi alergăm la mila sfinţii voastre că noi vedem că ne-am dărăpănat pe totu din pricina dumnealui arendaşu aceştii moşii, Grădiştea, unde neaflăm cu lăcuinţa, pentru că nu n-este îndestul că ne supără la toate, ci şi pentru unpogonu de grâu, orzu sau ovăz, dupe ce ne îndatorează ca să le secerăm, să le şilegăm, ni să ţine în seamă numai un sfanţih pentru acel pogonu şi că nici uncăpătâiu nu mai avem ca şi noi să ne mai căutăm de meşteşugu nostru cu care neeste hrana. Şi apoi noi de unde să mai răspundem dajdia şi alte cereri către stăpânire, când toată vara ne trecem numai în munca dumnealui? Pentru care cu ferbinţeală să aduce la cunoştinţa sfinţi[ei] voastre ca să vă milostiviţi asupra copii lor noştri, căci vedem că nu mai putem căpăta n ici pâinea cea pentru toatezilile, precum zicem mai sus. Şi rămâne aceasta la mila preasfinţiei voastre, cum Duhul Sfăntu vă va îndrepta asupră-ne, rămâind supuşi robi.Eu, Stan Brate, Eu, Necuiaiu Vechiu, Eu, Sandu Malacu, Eu, Stoica sin Iancu, Eu, Ion Zoiţa, Eu, Strica Nica Costandin sin Iorgu, Niţu Brate, Eu, Ion sin Crangă, Eu, Vlad Vechiu lăcuitori din linia satului Gradişte, jeluitori, Eu, Niculaiu Gorlu, cu toţi ceilanţi lăcuitori.* Un alt grup de romi munteni, în număr de 25 de familii, lingurari ai statului, provoacă probleme autorităţilor, în condiţiile în care nu au ajuns pe moşia Strâmba a banului Iancu Istrate, unde trebuiau să se stabilească încă din 1842, fiind daţi în urmărire. Oricum statutul romilor reprezenta un subiect cu o largă dezbatere în epocă. O iniţiativă cu impact în perioadă o are poetul Cezar Boliac, militant aboliţionist,care publică în acest an poeziile *Fata de boier şi fata de ţigan* şi *Ţiganul vândut.* Cinci ani mai târziu redactează poezia *O ţigancă cu pruncul său la statuia libertăţii.*

• Ziarul *The Times* face referire la moartea lui John Lovell, numit şi *regele ţiganilor,* în vârstă de 80 ani, cunoscut tinichigiu, menţionând că acesta a fost îngropat în Clerkenwell.În articol se mai specifică faptul că decedatul a avut o familie numeroasă, unul dintre fiii săi fiind executat la vârsta de 17 ani, la Old Bailey, pentru jafuri la drumul mare. De asemenea ziarul mai

face referire la alte probleme de acest gen, avute de defunct alături de alţi doi dintre fii săi, asociindu-l cu bandele Lees şi Cooper, implicate în furtul de cai. Astfel *Lee, care era în acea perioadă numit şi Regele ţiganilor, a fost condamnat pentru furturi de cai,* fiind de asemenea un luptător foarte bun de *box ţigănesc.* Pe de altă parte aflăm că Sylvester Boswell,o autoritate printre romii americani, susţinea că familiile cele mai vechi şi mai pure de romi din această ţară erau în opinia lui *Lees, Lovells, Stanley, Cooper, Bucklands, Chilcotts şi Boswells,* şi a adăugat că romii din clanul Locks, numeroşi în Gloucestershire, erau descendenţi ai romilor din Ţara Galilor.

• Învăţatul francez Paul Bataillard începe seria publicării de articole a căror tematică o reprezintă romii, activitate care se va derula câteva decenii.

1844 • În Moldova au fost eliberaţi robii mănăstireşti,prin legea dată *pentru regularisirea ţiganilor mitropoliei, a episcopilor şi mănăstirilor îndeobşte,* romii domneşti devenind în acest an oameni liberi, cu aceleaşi drepturi ca şi românii. Pentru încurajarea sedentarizării erau scutiţi de impozite un an de zile. În acest context Mihail Kogălniceanu a publicat la Iaşi, în ziarul *Propăşirea,* un articol intitulat *Dezrobirea ţiganilor,* elogiindu-l pe domnitorul Moldovei,Mihail Sturza. I.H. Rădulescu a publicat,la rândul său, *Jupân Ion* în care este vorba despre un rob rom care munceşte ca să-şi întreţină atât familia cât şi doi copii de boier orfani de părinţi. O altă scriere din acelaşi an despre romi robi aparţine lui Vasile Alecsandri, respectiv *Istoria unui galbân.*

• Tot în Moldova, comisul Dimitrie Balica a eliberat patru dintre robi săi: *Secritariatul de Stat prin adres cu nr. 133 înpărtăşăşti-vi în [cuvânt tăiat]copie de pe jaluba ce au dat către Sfatul Cârmuitoriu dum[nea] lui comis Dimitrie Balica. Pentru buna sa plecare de voie au fost îndemnat de au slobozit din robie [cuvânt tăiat] pe câţiva ţigani robi a dumisale [rânduri tăiate] ce îi are lăcuind în acest prinţipat Moldova, mijlocind a să face cuvenita punere la caii dupi aşezământ.[cuvinte tăiate] //Fiindcă şi la ţinutul acele să află însămnaţi în dosul aceştii, [rânduri tăiate] săscrii acelei ispravnicii ca să cercetezi şi, atlându-i, să le facă cunoscut de aceasta şila vremea hotărâtă dă aşăzământ să va aşăza cu daria în rânduiala celor alţi lăcuitori moldoveni, îngijindu-se în isprăv[nicie] // ca să aibă priveghere a nu să supăraîntrucât de puţin pe numiţii de către nimini, avându-se supt [a] ei ocrotire.[Notă:]Dorohoi – Maria fată lui Toader Negure în sat[ul] B ivolari, a casăi răposat hat[manului] lordachi Ghica, măritată;Dorohoi – Tănasi sin Eftimi, cu meşteşug bucătar şi veziteu, slujaşte în Dorohoi lad[umnealui] Bernaschii;Niamţ – Ioan sin Cârlan bucătar şi scripcar, slujeşte în T[ârgu l] Piatra lad[umnea]lui pah[arnic] Merişăscu;Vaslui – Apost[ol] brat Tanasii, la satPoeneştii dumi[sale] caminar lordachi Strezăscu.* Pe de altă parte autorităţile statului moldovean sunt sesizate în cazul romilor mănăstirii Frumoasa, aflaţi pe moşia Fâstâci, care trebuie despăgubiţi de către stat deoarece au plătit birul şi pentru perioada dintre publicarea legii de emancipare a robilor mănăstireşti din luna martie şi sfârşitul anului în cauză

• În Norvegia, aflată între 1814-1905 într-o uniune personală cu Suedia, se pune pe tapet *problema Fanter*, un alt nume dat nomazilor în norvegiană, rezultând o nouă lege anti-romă, care prevedea o pedeapsă de

doi ani de închisoare pentru practicarea nomadismului în grupuri mari.
• August Friederich Pott publică *Die Zigeunner în Europa unt Asia,* un studiu de istorie şi de gramatică a limbi romani, de analiză comparativă a neamurilor de romi şi un dicţionar comparativ, bazându-se pe mai multe surse publicate.
1845 • În Muntenia a apărut în cotidianul Luna, editat la Bucureşti, un anunţ despre vânzarea cu preţ de speculă a unui grup de 200 de romi robi: *Katar e chave thaj e palalne le Serdarjeske Nicolae Nica andar Bukuresti, isi bikinipnaske 200 ciganitiko familie. E mursa şi ekscelento roburja k-i bar, von şi phuvjake roburja: bajasa, tiraxarja, basavne thaj butjarne le vastesa. O bikinipe naj te ovel maj cera panze roburjendar jekhvar; anda kodo, o pokin şi te ovel duj dukatura. Von şi te oven gata p-o uzualo drom, thaj le pokinipnasa kodova savo kinel saj te ovel e maj atento servisurendar*. Tot în Ţara Românească, boierul Dănciulescu din Craiova îl informează scriptic pe cumnatul său, loniţă Pavel din Bucureşti de fuga robului rom Vâlcănescu cu rugămintea expresă să îl expedieze *din stanţie în stanţie* până la Craiova, dacă îl prinde.
• În Moldova, un grup de 12 romi lingurari dezrobiţi cer Epitropiei Generale Sfântul Spiridon din Iaşi acordarea permisiunii stabilirii la Buciumi, sat aflat pe moşiei Galbeni a mănăstirii Precista din Roman, astfel că *aşa precum noi de o învechită vreme ne găsim cu lăcuinţa pe moşii Precistii din Roman, anumi Buciumii, nu mai puţin şi acum am înnoit alcătuire cu dum[nea] lui posăsărul aciştii moşii a rămâne pentru totdiauna statorniciţi pe aciastă moşii, di pi care a ne folos; cu pământul de hrană şi a lucra zilile boerescului întocmai ca cielanţi lăcu it::>ri, potrivit aşăzământului. De aceasta,înprivire pravilii publicarisităprin care am capătat dizrobire, ne rugăm plecaţicinst[itei] epitropii ca să binevciască a înnainti cuviinciosa lucrare a fi cunoscuţi destatorniciţi, cu lăcuinţa pe acistă moşii şi npreună cu lăcuitorii pământeni, după care a ne folcsi şi cu driturile hărăzite de ocârmuire şi a fi deopotrivă pământeni.* Un act de dezrobire, aparţinând lui loan Uscatu şi a familiei sale, este găsit la femeia romă Anastasia, autorităţile luând măsuri pentru înapoierea lui proprietarului de drept.
• În Statele Unite ale Americii debutează procesul de migraţie al nomazilor irlandezi, *irish travellers, pavee* sau *tinker,* care în prezent trăiesc în număr mare, pe lângă Irlanda şi Marea Britanie, şi în Statele Unite ale Americii, unde numărul lor este estimat la circa 10.000 de indivizi. Practic romii americani se împart în grupuri, în funcţie de regiunea sau statul în care vieţuiesc, individualizându-se astfel grupul de romi din Ohio, cel din Georgia, din Texas, din Alabama sau Mississippi. O comunitate compactă şi numeroasă de romi, de aproximativ 2.500 de suflete, se află în Murphy Village, în afara oraşului North Augusta, Carolina de Sud. Alte comunităţi seminomade trăiesc lângă White Settlement, Texas, unde familiile de romi rămân în casele lor iarna, călătorind prin ţară în timpul verii.
• În Norvegia, autorităţile au emis o legislaţie prin care afost interzis atât practicarea nomadismului, cât şi a meseriilor itinerante.
• În imperiul rus, la Kursk, s-a născut muzicianul rom Nikolai Shishkin (1845-1911), chitarist şi cântăreţ în corul rom Sokolovsky, pe care l-a condus după moartea lui Grigori Sokolov Shishkin. Compozitorul rom a

fondat la sfârşitul secolului al XIX-lea o trupă de teatru cu actori de etnie romă, una dintre piesele sale fiind în limba romani. Un alt mare artist rom, născut de asemenea la Kursk, a fost Alexey Vasilievici Shishkin (?-1887) interpret şi compozitor.

• În Marea Britanie s-a născut scriitoarea Eleanor Smith (1845-1914) militantă pentru drepturile romilor. Dintre lucrările acesteia amintim *Red Wagon, Tzigane, Caravan* şi autobiografia sa, *Life's a Circus.* Eleanor Smith a sprijinit dreptul romilor de a organiza competiţiile lor specifice la Epsom Downs.

• Prosper Merimee a scris *Carmen*, povestea unui rom spaniol, după ce a vizitat o fabrică de ţigări, unde munceau romii care l-au inspirat, *Carmen* fiind transformată într-o operă şi capodoperă de către Georges Bizet, în 1875.

1846 • În Franţa în acest an a fost jucată pentru prima dată, la Salle Le Peletier, de către Baletul Operei din Paris, *Paquita,* despre o fată a unor nobili, crescută de romi fără a-şi cunoaşte originile, şi dragostea ei pentru Lucien, un ofiţer francez. Creaţia artistică este un balet în două acte şi trei scene şi a fost păstrat în repertoriul Operei până în anul 1851.

• În acest an s-a născut pictorul ucrainean,Nikolai Alexandrovich Yaroshenko (1846-1898), care a pictat tabloul *Ţiganca* în 1886. Tema femei rome şi a romilor a fost de altfel abordată de către numeroşi artişti, printre care se numără şi nume sonore de pictori români, cum ar fi Theodor Aman cu tablourile *Ţigăncuşă, Ţiganul, Ursarul,* Aurel Băeşu cu *Cap de ţigancă* şi *Ţiganca,* Carol Popp de Szathmari cu *Ţigancă, Ţigancă 2* şi *Ţigani,* Ludovic Basarab cu *Nomazi, Portret de ţigăncuşă, Şatra, Şatra2,Spoitor, Spoitorii,Laie de ţigani, Ţiganca,* Nicolae Vermont cu tablourile *Baticul roşu, Chivuţă, Chivuţă în pridvor,Chivuţe de vorbă, Coşul cu mere*, *La şipot*, *Pe gânduri*, *Repaus*, *Ţigăncuşa*, *Ţigăncuşă cu basma*, *Ţigăncuşă cu batic galben,* Octav Băncilă cu *Şatra, Baticul galben, Căruţă cu nomazi, Ţigăncuşă, Tânără ţigancă*, *Ţigăncuşă cu basma roşie*, *Ţigăncuţă*, *Ţigăncuţă cu salbă şi pipă*, *Ţigăncuşă cu basma roşie,* Ioan Andreescu cu *Eliberarea ţiganilor, Cap de ţigan slătar, Un lăutar, Ţigancă, Casă de ciurari*,Nicolae Grigorescu cu *Cap de ţigăncuşă, Ţiganca de la Ghergani,* Eustaţiu Ion Mihai Stoenescu cu *Ţigani la drum,Lazăr* Ghelman cu *Ţiganca cu flori,* Sava Hentia cu *Ţiganca*. Din pânzele semnate de artiştii amintiţi, dar şi de Rudolf Sckweitzer Cumpănă, Cecilia Cuţescu Storck, Jean Al. Steriadi şi alţi pictori români, ce au abordat ca tematică romii, amintim câteva picturi celebre respectiv *Ţigan cu vioara*, *Ţigancă cu flori*, *Copil de ţigan, Ţigancă fumând, Chivuţele, Laie de ţigani, Coşarul* acestea fiind doar câteva dintre operele celebre al artiştilor români. Este demn de menţionat faptul că celebrul pictor canadian, Rob Gonsalves, născut în 1959 în Toronto,*un pictor de un realism magic,* este fiul unor romi care au emigrat din România. Tematica romă este desigur prezentă şi în tablourile marilor maeştrii ai picturii universale, amintindu-l aici pe Leonardo da Vinci, care într-un tablou de-al său prezintă un bărbat înşelat de romi sau pe Caravaggio care, la rândul său, pictează numeroase tablouri care au drept temă romii, cum ar fi de exemplu *Ghicitoarea.* Ramón Carazo Martinez cu *Gitan,* Isidre Nonell cu *Estudio de Gitano* Juan de Echevarría *cuGitana de Granada,* Edouard Manet cu *Ţigancăcu ţigara,* Van Dongencu *Ţigancaau* şi ei semnate lucrări despre romi, iar picturi

precum *Ţigani spanioli* a lui Rembrandt, *Ţiganii* lui Raja Ravi Varma, *Ghicitoarea* lui Georges de la Tour, *Ţigan dormindlui* Henri Rousseau, *Ţiganca* lui Frans Hals ori *Călătoriişi* alte numeroase tablouri despre romi ale lui Van Gogh, tabloul *Famille tsigane en voyage en Moldavie* al lui Auguste Raffet, *Tsigane Valaque* al lui Charles Doussault, *El Jaleo* al lui John Singer Sargentsau *Familie de ţigani* al lui Theophille Schuller sunt lucrări care nu mai au nevoie de nici o prezentare. Un tablou din anul 1855, de Ludwig Knaus, evocă utilizarea permiselor de liberă trecere, de către romi, pictură în care paznicul local întreabă ceata dacă are hârtii de liberă trecere. Infatuarea paznicului, în contrast cu nonşalanţa şi degajarea nomazilor este plină de umor, pânza surprinzând în fond antagonismul dintre ordine şi libertatea neîncătuşată a nomadului.

1847 • În Muntenia, domnitorul Bibescu a prezentat Adunării Naţionale un proiect de lege,adoptat în unanimitate pe 11 februarie 1847, decret care prevedea eliberarea a *toţi ţiganii mitropoliei, ai episcopiilor, ai mănăstirilor şi metocurilor, ai bisericilor şi ai oricărui alt aşezământ public.* Mănăstirea Cozia deţinea în epocă cei mai mulţi robi, respectiv un număr de2.088 de familii de romi. La nivelul unităţilor administrative, Prahova deţinea primul loc în cea ce priveşte numărul populaţiei rome cu 8.870 de persoane, în Valahia trăind 47.245 de romi, repartizaţi în 11.446 de familii, care înainte fuseseră robi ai mănăstirilor.

• Tot în Ţara Românească, boierul Grigore Titeanu transmite epistatului Cărpescu să trimită 800 de ocale de mălai necesare hranei romilor care munceau la moşia Greabănul din Argeş: *Poruncă privind trimiterea a 800 ocale de mâlai pentru hrana muncitorilor ţigani de la moşia Greabănvl, judeţul Argeş. Moşia Grebinul Priimit [1 847] septembrie 28 Din porunca dumnealui coconului I.D.D. Grigore Titeanu Tot pentru hrana muncitori lor ţigan i de aici, veţi mai slobozi dumneavoastră încă opt sute ocă dă mălaiu după a căriia priimire aici vi să va răspunde după orânduială. Pentru dumnealui epistat 1. Cărpescu.* Un alt act oficial face referire la faptul că între Mitropolie şi familia boierului Cojocăreanu neînţelegerile pentru un grup de robi capătă o asemenea amploare că poliţia din Bucureşti îl informează pe domnitorul Gheorghe Bibescu, pentru ca acesta să intervină şi să rezolve neplăcuta situaţie creată.

• În Moldova, în deschiderea stagiunii Teatrului din Iaşi, s-a jucat melodrama "Mulatrul", de Saint-Pierre, prelucrată tendenţios astfel încât să fie o aluzie evidentă la dezrobirea robilor mănăstireşti şi boiereşti moldoveni, provocând reacţia rapidă a boierimii. Astfel spectacolul şi îndeosebi Matei Millo, presupusul vinovat al prelucrării, au fost fluieraţi copios de către slugile boiereşti, trupa de teatru care a avut îndrăzneala să joace piesa a fost dizolvată, iar Teatrul Mare de la Copou încredinţat pentru gestionare antreprenorului italian Luzzato.1847

• Ultimul călău al Moldovei, *Un ţigan colos la trup, păgân de slut la faţă şi cu o privire de te vâra în friguri la cea din dintâi căutătură*, pe numele său Gavril Buzatu, a efectuat în acest an 1847 cea din urmă execuţie consemnată în principate. Ulterior se pare că fostul călău a devenit călugăr la Mănăstirea Secu unde s-a şi stins din viaţă.

• În Spania,la Sevilla, este fondat *El Cafe de los Lombardos*, în care se va cânta muzica flamenco a romilor. Practic numeroşi artişti romi au cântat în asemenea localuri iberice.

• În Basarabia,împăratul Nicolae I interzice prin lege boierilor să-şi recupereze drepturile lor de proprietate asupra romilor fugiţi de pe moşiile lor. Un nou decret, promulgat în acelaşi an, permite romilor din Basarabia, precum şi celor din regiunea Novorosiisk, cu un statut incert, să se înregistreze ca meşteşugari, adică ca *meşcane.*

• În Marea Britanie, William Faa, *regele ţiganilor,* a murit la Kirk Yetholm, la vârsta de 96 de ani. William Faa a fost un hangiu, proprietar al hanului "The Queen", care a trăit în "Palatul ţiganilor", cum era denumită în epocă reşedinţa sa. "Kelso Mail", a realizat necrologul său, intitulat *"Moartea unui rege ţigan",* în care s-a menţionat faptul că acesta *a reprezentat întotdeauna un caracter mai respectabil, decât oricare altul din tribul său, şi se putea lăuda de a nu fi fost în închisoare în timpul vieţii sale.* După moartea lui William moştenitorul de drept al coroanei a devenit soţul surori sale Esther, respectiv Charles Blythe (1775-1861) acesta fiind stră-stră-stră-stră-unchiul luiWilliam Jefferson Clinton**,** preşedinte al Statelor Unite între 1993-2001, al cărui nume a fost iniţial William Jefferson Blyth. Regele Charles a fost un tip educat, care a făcut multe pentru romi din regiune în calitate de rege şi nu numai. La moartea sa, în 1861,între pretendenţi s-au declanşat mari tensiuni, orgoliile degenerând într-o încăierare serioasă între copiii săi, pentru dreptul de a fi monarhul romilor. În cele din urmă moştenitoarea coroanei regale a devenit fiica sa, Esther Faa Blythe, care a domnit până în 1883, după acest an urmând o perioadă în care cultura romilor din Yetholm a fost în serios declin. În cele din urmă în 1898 unul din fiii ei, pe nume Charles Rutherford, a fost convins să accepte coroana regală fiind încoronat în cadrul unei pompoase ceremonii. Regele Charles a murit în 1902, calitatea de rege întrând într-un con de umbră. Se pare că actualmente o gospodină din Edinburgh, este acum considerată a fi *regina ţiganilor*. Tot în acest an 1847 un alt rom catalogat drept *rege al ţiganilor,* pe numele său Harry Burton, a decedat în Wincanton, Somerset la vârsta de 94 de ani. În acest context se poate face referire la faptul că un alt suveran rom este înmormântat în curtea bisericii dinCalne, Wiltshire, fiind un rege al romilor rămas anonim, „rege” conform inscripţiei de pe piatra sa funerară.

1848 • În Transilvania, în contextul anului revoluţionar, este pusă pe tapet şi emanciparea iobagilor, inclusiv a romilor.

• În Ţara Românească, ziarul *Pruncul român,* a susţinut o amplă campanie de convingere a proprietarilor de robi să renunţe la despăgubiri, în numărul 5 din 24 iunie, referindu-se la boierul Nicolae Rosetti din Câmpulung care *a liberat pe toţi ţiganii dumisale, dăruind fiecăruia câte şapte sfanţihi,* fără despăgubiri, adăugând că *Nădăjduim că cei mai mulţi, înţelegând că într-o ţară liberă este o pată ruşinoasă pentru oricare cetăţean a avea robi, nu vor aştepta despăgubirea făgăduită prin Constituţie, ci vor libera îndată pe robii lor, fără a pretinde ceva din partea statului pentru o faptă nobilă, pentru o jertfă, a cărei răsplată o vor găsi în conştiinţa lor, în iubirea lor de patrie.* Ziarul va publica şi ulterior numele celor ce îşi eliberau robii fără a cere despăgubiri. În cea ce priveşte situaţia romilor robi un articol de presă,publicat recent, menţionează că în epocă *ţiganii nu purtau coroane de aur, ci, uneori, uriaşe coarne de fier. Aceasta era o pedeapsă obişnuită pentru robii fugari. Să fie văzuţi de departe, dar mai ales să nu se poată niciodată odihni pe deplin. Un obicei*

mult mai crud decât bătaia, care "era lucru zilnic". L-am citat pe Radu Rosetti, ale cărui amintiri cuprind informaţii detaliate despre traiul ţiganilor din vremea Regulamentelor Organice. "Băteau nu numai boierii aspri şi violenţi, dar şi cei buni şi blânzi", ba chiar şi "cuconiţele miloase şi cinstite". Nu cu mâna lor. Puneau "să se tragă" o sută de nuiele sau de bice pentru vini dintre cele mai banale: un fel de mâncare prost gătit, sau nişte albituri scrobite prea tare. Radu Rosetti explică: "Ţiganii erau priviţi ca lucru al stăpânului, care avea asupra robului toate drepturile, afară de acel de a-l ucide. Şi încă, dacă ţiganul murea în urma relelor tratamente suferite de la stăpân, nimeni nu cerceta pricinile morţii; tot aşa dacă-l ucidea între patru ochi, într-un moment de mânie. "Din aceeaşi sursă, aflăm despre o altă oroare: "Plecând de la principiul că trupul robului este lucru al stăpânului, ţigăncile, fete mari şi femei măritate, erau privite ca adevărată carne pentru plăcere. Se uza de ele în această însuşire cu ştirea părinţilor şi a soţilor. Până în domnia lui Mihai Sturza era obicei în casele boiereşti de la ţară ca musafirilor sosiţi să li se trimită, când se culcau, o roabă tânără «ca să-i frece pe picioare». " "Acest tratament era cu atât mai odios cu cât multe dintre ele, mai ales cele care aparţineau unui şir de mame, de bunici şi de strămoaşe frumoase, aveau prea puţin sânge ţigănesc în vine şi erau rude de aproape cu stăpânii". Cruzimea cea mai mare era, însă, despărţirea familiilor, prin vânzarea separată a mamei de copil, a soţului de soţie. "Împărţirea sălaşului ţigănesc", rău văzută în rândul boierilor mari, survenea mai ales în cazul succesiunilor cu mai mulţi moştenitori, sau al executărilor silite. În cea ce priveşte abuzurile asupra femeilor rome acelaşi Rosetti în romanul *Păcatele slugerului,* publicat în 1912 se referă la serviciile sexuale ale roabelor ca la *datini înrădăcinate în curs de mai bine de trei veacuri: era lucru firesc pentru Catrina ca roabă să mulţumească poftele stăpânului; ea ştia că aşa făcuse şi mama şi bunica, şi toate rudele ei.* La rândul său, scriitorul moldovean Gheorghe Sion (1822-1892), autorul *Suvenire contimpurane* din 1888, a dat un exemplu interesant, în preajma anului 1830, referindu-se la obiceiurile marelui logofăt Dimitrie Cantacuzino-Paşcanu, care îşi alegea pe una *dintre cele mai frumoase ţigăncuşe de la moşie.* Astfel favorită ajunge tânăra Maria, care a rămas însărcinată, evenimentul fiind tratat ca ceva normal, soţia boierului *cocoana Profiriţa* făcând-o pe Maria*prima ei cameristă* şi înfiindu-l pe Dincă, băiatul nelegitim al propriului soţ.

• În Moldova, în timpul epidemiei de holeră din acest an s-a ţinut o evidenţă a dajnicilor morţi, din totalul de 12.085 de dajnici morţi, 105 de decedaţi fiind romi dezrobiţi ai statului şi 214 dezrobiţi ai clerului, totalul de 319 de romi dezrobiţi decedaţi reprezentând 2,63% din numărul morţilor înregistraţi.

• În Muntenia paşoptistă,*Proclamaţia de la Izlaz* se referea în punctul 14 la dezrobirea romilor şi la despăgubirea foştilor proprietari, specificându-se că *cei ce au suferit până acum ruşinea păcatului de a avea robi sunt iertaţi de popolul român, iar patria, ca o mumă bună, din vistieria sa va despăgubi pe oricine va reclama că a avut pagubă din această faptă creştinească*. Proclamaţia mai preciza că *Poporul român leapădă de la sine neomenia şi ruşinea de a ţine robi şi declară libertatea ţiganilor celor particulari*. În acest context a fost creată o comisie, ce urma să se ocupe de aplicarea acestor hotărâri, respectiv*Comisia pentru liberarea robilor,*

formată din Cezar Bolliac, Petrache Poenaru şi loasaf Znagoveanu, egumenul mănăstirii Snagov. La Bucureşti studenţii români au ars, în piaţa publică, vechile legi care autorizau robia. Ulterior valoarea unui rom a fost estimată la opt bani de aur pentru un sedentar şi la patru bani de aur pentru un nomad. În Valahia au fost înregistraţi diferenţiat, în funcţie de trimestru,un număr de 5.760, respectiv 5.820, de contribuabili romi foşti robi domneşti, un total de 10.243, respectiv 10.377, de robi mănăstireşti plătitori de capitaţie şi, în fine, 630 şi 651de romi dezrobiţi, care achitau patenta.

• Tot în Ţara Românească, într-un raport oficial, se face referire la dezrobirea a doi robi ai banului Barbu Ştirbei. De asemenea domnitorul Gheorghe Bibescu este informat de situaţia ingrată în care erau foşti robi ai mănăstirii Tismana, romi fierari, obligaţi pe bani puţini să participe în calitate de salahori la lucrările de reparaţie a mănăstirii. Nici mănăstirea Strehaia nu se află în relaţii cordiale cu foştii săi robi, acuzaţi că nu respectă anumite îndatoriri contractuale privitoare la zilele de clacă, lăcaşul de cult cerând autorităţilor să trimită în zonă un dorobanţ care să oblige romii să repare moara de pe râul Huzniţa.

• În Moldova paşoptistă, în *Dorinţele Partidei Naţionale,* publicate la Cernăuţi se stipula printre altele şi eliberarea romilor din robie.

• În imperiul ţarist, în acest an moare celebrul artist rom Ilya Sokolov, fapt care provoacă doliu în comunitatea romilor ruşi.

• În Norvegia, pastorul Eilert Sundt (1817-1875) a obţinut o subvenţ ie guvernamentală pentru a studia problematica nomazilor norvegieni, convingerile sale religioase făcându-l să creadă că le-ar fi mai bine în lagăre de muncă *workhouses* decât rătăcitori pe drumuri, pastorul susţinând sedentarizarea romilor. În 1863 într-un raport, Sundt a susţinut că din 425 de nomazi sedentarizaţi, circa 100 de persoane au revenit la stilul de viaţă nomad. În 1869 atribuţiile oficiale ale pastorului au fost preluate de către un departament al bisericii norvegiene.

1849 • În Transilvania Imperiului Habsburgic al lui Franz Joseph (1848-1916), în perioada revoluţiei din Ţara Moţilor conduse de către Avram lancu (1824-1872), un mare număr de romi s-au implicat în conflictele româno-maghiare, victimele rome care au luptat alături de români fiind menţionate ca atare de către numeroşi preoţii greco-catolici în documentele bisericeşti, unde celor căzuţi,în urma atacurilor maghiarilor asupra satelor româneşti, le-a fost specificată şi etnia.

• În spaţiul mioritic, logofătul Dimitrie Canta a emis un act de emancipare a robilor din robie, declarând oficial că *Eu, subsemnatul, declar prin prezenta că ţiganca Maria, fiica lui Dumitru Cracău şi urmaşă a robilor moşteniţi de la părinţii mei,văduvă de la moartea soţului său, pentru că m-a servit cu devotament şi afecţiune din copilărie şi în timpul creşterii sale în casa mea, punându-şi tot sufletul în munca sa, în aşa fel încât întotdeauna şi-a atras recunoştinţa mea şi a soţiei mele: prin prezentul act pe care i-l înmânez, o absolv de robie şi o autorizez să plece unde şi când va vrea; atâta timp cât va dori să rămână în casa mea, ea se va bucura, fără cea mai mică problemă, de camera sa şi de mâncarea zilnică, ca toate celelalte roabe din această casă. Asta va servi ca exemplu şi fiului său – Dincă – care, dacă se va purta ca mama lui, va fi eliberat la timpul său.*

• Subcârmuirea plasei Olteţul de Jos din Muntenia a predat dajdia foştilor

robi mănăstireşti pe trimestrul al doilea al anului în cauză, sumă constând în 570 de lei, Cârmuirii judeţului Vâlcea, ulterior fiind predată şi suma de 38 lei adică zeciuiala dezrobiţilor mănăstireşti pe acelaşi trimestru. Tot la sud de Carpaţi, Pitarul Dimitrie Negulici îl reclamă caimacamului Constantin Cantacuzino pe vistiernicul Mihai Popescu, pentru acuze nefondate. Practic vistiernicul susţinea că în timpul revoluţiei Negulici i-ar fi îndemnat pe romii robi să plece de la stăpânii lor. Un an mai târziu pitarul este declarat nevinovat de către autorităţi. Tot în acest an *Departamentul Trebilor din Lăuntru* îl informează pe domnitorul Barbu Ştirbei că dezrobiţii mănăstirii Mărgineni, statorniciţi pe la alte moşii decât cele ale mănăstirii, fie refuză, fie nu sunt lăsaţi să se întoarcă la Mărgineni, mănăstirea achitâ nd în continuare pentru ei impozitele aferente.

• În Franţa, scriitorul Paul Bataillard, catalogat de către Nicolae Iorga drept „un colaborator francez al Unirii Principatelor”, a publicat la Paris *Nouvelles recherches sur l'apparition et la dispersion des Bohémiens en Europe,* lucrare în care aprecia numărul romilor din principate ca fiind de circa 250.000 de persoane. Autorul a susţinut că *sclavii ţigani sunt negrii acestor ţinuturi,* sintetizând practic statutul juridic al robilor din principate. Cercetătorul francez, conform propriilor mărturisiri, a folosit în alcătuirea acestui studiu documente primite de la Nicolae Bălcescu. Tot în Parisul acestui an, A Boue a publicat cartea *La Turquie dEurope,* în care ne informează că romii nomazi, din partea europeană a imperiului, locuiesc în corturi şi colibe, astfel că *îndeosebi în Albania mai pot fi văzuţi ţigani locuind în căruţe acoperite cu pânză sau coajă de copac.*

• În Danemarca regelui Frederic al VII-lea (1848-1863) romilor li s-a permis accesul în ţară, legea devenind mai permisivă în acest sens.

1850 • În principate se apreciază că, în jurul acestui an 1850, trăiau între 250.000 şi 300.000 de romi, unde reprezentau aproximativ 7,5% din totalul populaţiei.

• Conform catagrafiei dezrobiţilor mănăstireşti, adusă la cunoştinţa Divanului Obştesc abia în acesta an, au fost dezrobiţi un număr de 47.245 de robi mănăstireşti, respectiv 11.446 de familii, ce cuprindeau 24.964 de bărbaţi şi 22.281 de femei.

• În jurul acestui an începe perioada de vârf a migraţiei romilor înspre continentul nord- american, ce va dura conform specialiştilor, nu mai puţin de 12 ani. În cea ce priveşte populaţia romă din America latină, aceasta numără în prezent circa 2,5 milioane de persoane, consecinţă a migraţiei efectuate după acelaşi an de graţie 1850. Grupurile cele mai importante de emigranţi erau căldăraşi şi lovari, precum şi acei *kales* spanioli. Sinti care trăiesc pe continent sunt consecinţa migraţiei din perioada interbelică, prin prezenţa lor aceştia demonstrând în fond că tentativa de stoparea migraţiei rome în 1914 a eşuat.

• În Muntenia, domnitorul Barbu Ştirbei (1849-1856) îşi manifestă interesul şi problema robilor romi. Astfel în 1850, acesta a interzis ca familiile de romi să mai fie despărţite prin vânzare sau donaţie, scoţând în afara legi şi vânzările de romi între particulari. Domnitorul a hotărât şi ca proprietarul, care dorea să vândă una până la trei familii, să se adreseze obligatoriu statului care îi cumpăra şi automat îi elibera. În anul următor se ia hotărârea ca statul să-i cumpere pe robii care sunt bătuţi de stăpânii

lor. Într-un memoriu redactat cinci ani mai târziu domnitorul în contextul prezentării unor reforme necesare modernizării statului,se referă din nou la necesitatea desfiinţării robiei, catalogând-o drept o monstruozitate.

• Tot în Ţara Românească, Epitropia Casei Brâncoveneşti primeşte acuze grave din partea paharnicesei Elena Lămotească, care reclamă că o parte dintre robii săi au fost însuşiţi fără temei legal, fapt ce determină intervenţia autorităţilor pentru rezolvarea situaţiei. Zoe Brâncoveanu susţine că acuzele sunt neîntemeiate şi că robii buclucaşi aparţin Casei Brâncoveanu. Elena Lămotească într-o jalbă înaintată *Departamentului Trebilor din Lăuntru* prezintă ca dovadă lipsa numelor lor din actele oficiale ale Casei Brâncoveneşti precum şi mărturia romilor. Un an mai târziu Epitropia Casei Brâncoveneşti adresează *Departamentului din Lăuntru* o plângere împotriva Elenei Lămotească în legătură cu doi romi brâncoveneşti, pe nume Gheorghe şi Ene, pe care paharniceasa nu-i lasă să revină la vatră, în satul natal, ţinându-i prizonieri în satul Orăşti din judeţul Ilfov. Oricum Casa Brâncoveneşti avea şi alte litigii în materie de romi. Clucerul Petrache Orbescu reclamă autorităţilor faptul că o roabă de-a lui trăia printre romii Brâncoveneştilor, unde era căsătorită şi cu patru copii. Problemele autorităţilor legate de romi erau diverse. Astfel domnitorului Barbu Ştirbei este informat de Visterie în legătură cu numărul robilor răscumpăraţi de stat de la particulari în perioada 1848 – 1849 şi datoriile statului către foştilor proprietari, Vistieria insistând pentru plata grabnică a datoriilor. Robul polcovnicului Nicolae Cunescu, vinovat de furt, este dat în urmărire generală de autorităţi, fiind în cele din urmă prins pe moşia Manucu, din plasa Borcea. Un alt rom rob fugar al logofătului Emanoil Băleanu este prins şi înapoiat stăpânului, iar robul *Mateisin Stan Purice*, fugar şi el este prins în plasa Podgoriei, şi înapoiat stăpânei sale Elena Lămotească. O roabă a boieroaicei Marghioala Ghica a fugit de pe moşia Raşi, fiind dată în urmărire generală. Între boierii Alexandru Mavrodin şi Nicolae Isvoranu se iscă un conflict a cărui miză sunt două femei rome, respectiv Dobra şi fiica sa Maria. Autorităţile permit înscrierea în lista dajnicilor dezrobiţi, pe baza actelor de căsătorie, a patru persoane în speţă Nicolae Ion Vărsan, Mihai Niţu Ţurei, Pătru Nicolae Trupină şi Nicolae *sin* Marin al Neacşii. Un rom fugar Dumitrache, descoperit la Giurgiu, este înapoiat stăpânului său, boierul Creţulescu. O roabă Ilinca este subiect de dispută între Ioan Efstatiu şi fraţii Nica. Căp itanul Panait lonescu vrea să vândă statului 5 robi la preţul de 10 galbeni unul, fapt ce este adus la cunoştinţa domnitorului Barbu Ştirbei. Serdarul Lazăr Calinderu pretinde statului să plătească valoarea unui zapis de 1200 galbeni, reprezentând preţul unor romi vânduţi statului, însă din lipsă de fonduri cererea sa nu este onorată. În Oltenia autorităţile din Dolj anunţă *Departamentul din Lăuntru* că familia de romi cerută *sunt săraci şi goi, fără mijloace de a merge acum în vreme de iarnă tocmai la Bucureşti.*

• În Moldova, doi robi ai logofătului Sturdza, Neculai şi Gheorghe Samarani, care au ucis un cioban sunt judecaţi pentru crima comisă pe moşia Ruginoasa. Se pare că romi i logofătului Costache Sturdza erau problematici din moment ce, în acelaşi an, sunt cercetaţi pentru diferite infracţiuni alţi 12 romi robi ai logofătului, toţi din satul Ruginoasa: *Cinstitului Departament al Dreptăţii Judecătoria ţinutului Sucevii La 26 a trecutei luni iunie pe lângă adresul ţinutalei Isprăvnicii cu no. 4746 s-au*

primit în cercetarea acestui tribunal pe ţiganii Neculai Lăscărache, Gheorghe Lăscărache, Alicsandru sin Toadir, Văsile Niţul, Răducanu Condre, Petrache Stan, lordachi Zaharia, Andrei Tone, Lazăr Tozu, Lupu Lăscărache, Vasile Avădanei şi Toader Băzgăţiu, toţi din satul Ruginoasa, robi a dumisale boerului logofăt şi cavaler Costachi Sturdza, pentru prădăciunea şi baterea ce au dat-o unor giurgiuveni pe moşia Stroeşti, din care unul au şi murit, precum şi de la lor pe care, înaintându-se cercetării // cuvenite, se raportuieşti cinstitului Departament spre ştiinţă. Divanul Domnesc confirmă sentinţa pentru fUrt dată de Tribunalul Criminalicesc robilor boierilor Grigore şi Aron Cantacuzino. Tot în Moldova, între 1850-1858, apare, la Iaşi, ziarul "Zimbrul", care a militat pentru abolirea robiei romilor. De asemenea începe tipărirea romanului, rămas neterminat, *Coliba Măriucăi,* al lui Vasile Alecsandri, inspirat de cartea *Coliba unchiului Tom* de Harriet Beecher Stowe, roman care scriitorul susţinea dezrobirea „sclavilor ţigăneşti”.

• În Rusia s-a născut celebra matematiciană Sofia Vasilievna Kovalevskaia (1850-1891), de altfel prima mare matematiciană din Rusia şi prima femeie din lume care a obţinut un doctorat în matematică. Elevă şi colaboratoare a lui Karl Weierstrass şi Gustav Robert Kirchhoff, aceasta a devenit profesor universitar la Stockholm şi a avut contribuţii importante în domeniul ecuaţiilor cu derivate parţiale, al integralelor abeliene şi al mecanicii clasice. Tatăl ei, Vasili Vasilievici Korvin-Krukovski era general-locotenent de artilerie în armata ţaristă, iar mama sa, Elizaveta Fedorovna Schubert, era de origine germană, savanta spunând că *am moştenit pasiunea pentru învăţare de strămoşul meu, regele maghiar Matvei Korvin, iubirea de matematică, muzică, poezie,de la bunicul meu din partea mamei, astronomul Shubert, iar de la bunica mea ţigancă, dragostea mea pentru vagabondaj şi refuzul de a mă supune obiceiurile, iar restul este moştenirea rusească.* În cea ce priveşte familia în care s-a născut sunt numeroase opinii conform cărora provine dintr-o familie de romi, prosperă şi educată, integrată în nobilimea rusă. Cert este că, geniu al matematicii de mică, Sofia l-a avut ca profesor particular pe A.N. Strannoliubski, care i-a predat lecţii de calcul diferenţ ial şi integral, cultivându-i pasiunea pentru matematică. În condiţiile în care femeile nu aveau voie să studieze în universităţile din Rusia, iar pentru a studia în străinătate era nevoie de permisiunea scrisă a tatălui sau soţului potenţialei studente, pentru a-şi putea continua studiile în străinătate Sofia s-a căsătorit cu un studentul la biologie, Vladimir Kovalevski, cei doi emigrând din Rusia în 1867. Doi ani mai târziu, Sofia Kovalevskaia s-a înscris la Universitatea din Heidelberg, de unde după doi ani de studii s-a mutat la Berlin. Aici a fost nevoită să se mediteze cu profesorul Karl Weierstrass, deoarece Universitatea din Berlin nu ia permis să urmeze cursurile, rezervate doar bărbaţilor, perioadă în care matematiciana a elaborat trei lucrări ştiinţifice importante în domeniul matematicilor superioare. Astfel aceasta a corectat şi îmbunătăţit cercetările lui Cauchy, în subdomeniul ecuaţiilor cu derivate parţiale, redactând teorema cunoscută sub numele de teorema Cauchy-Kowalevski, a doua lucrare a fost dedicată integralelor abeliene, iar a treia s-a referit la forma inelelor planetei Saturn, pentru cele trei lucrări ştiinţifice acordându-i-se titlul de doctor *summa cum laude* de către Universitatea din Gottingen în 1874,

fiind şi prima femeie care a obţinut acest titlu în Germania. După o perioadă zbuciumată în care naşte o fiică şi i se sinucide soţul, în 1884 Sofia Kovalevskaia a fost numită *Privatdozent* la Universitatea din Stockholm, unde a publicat studii referitoare la rotaţia unui corp solid în jurul unui punct fix, rezolvând ecuaţiile generale de mişcare pentru un nou caz particular. În 1888 matematiciana a primit premiul *Bordin* al Academiei Franceze de Ştiinţe, iar în 1889 a devenit *Professor Ordinarius* al Universităţii din Stockholm, fiind prima femeie profesor universitar din ţările nord-europene. A murit în 1891, în vârstă de numai 41 de ani, în urma unei pneumonii, după întoarcerea dintr-o călătorie pe care o făcuse la Genova, fiind înmormântată în cimitirul *Norra begravningsplatsen* din Solna, Suedia.

• În Grecia s-a născut scriitorul Patricio Lafcadio Hearn (1850-1904), al cărui tată a fost rom britanic.

1851 • În Valahia, boierul Lazăr Calinderu adresează o cerere domnitorului Barbu Ştirbei pentru achitarea sumei de 5.570 lei de către stat, datorie contractată după o tranzacţie comercială cu romi robi neonorată până la acea dată. De asemenea a fost întocmită *Catagrafia de totimea ţiganilor lăeşi a casăi răposatului Vist. Alecu Sturza. 7 Maiu 1851,* o listă cu câteva sute de robi, întocmită în vederea plătirii unor datorii, romii fiind răscumpăraţi de stat în 1853. Hatmanul Alecu Rosetti Roznovanu cere sprijin *Departamentului din Lăuntru,* pentru prinderea unor robi fugari din Moldova. Părăsirea moşiei de către romi era un fenomen obişnuit în epocă, astfel că autorităţile au probleme şi cu un grup de patru robi fugiţi de la polcovniceasa Enghel din Piteşti, în timpul revoluţiei din 1848,care sunt găsiţi vagabondând prin Bucureşti. Pe de altă parte parucicul M. Clinceanu cere autorităţilor ajutor în prinderea robului său, loniţă, care i-a furat nişte bani: *Un ţigan al meu, anume Joniţă, la 2 ale acestei luni, furându-mi din casă 120 sfanţigi şi 10 icosari s-au făcut nevăzut, şi ale căruia semne sânt cele mai jos însemnate. Pentru care plecat rog pe ci[nstitul] Departament să binevoiască ca prinporunci circulare a face cunoscut cinstitelor ocârrnuiri; căci deşi am dat încunoştinţa ci[nstitei] Poliţiia acestei capitale, dar am bănuială ca nu cumva să fi ieşit şi afară din această capitală. În vârstă de 15 ani, Ia faţă oacheş şi slab, gura cu dinţi mari, nasul ascuţit şipuţin cam strâmb, ochii şi spâncenele negre, părul capului negru şi creţ, înbrăcat cu o bluză şi pantaloni noi de o materie cadrilată, în cap cu şapcă veche fără cozorocşi în picere cu ciupici de lac vechi. Parucic M. Clinceanu.* O problemă oarecum asemănătoare are şi un alt proprietar de robi romi, care anunţă autorităţile că doi romi, soţ şi soţie, robi de ai săi, i-au furat bani şi diferite lucruri din casă. Cârmuirea judeţului Ilfov emite un raport către *Departamentul din Lăuntru* în care cere instrucţiuni cu privire la cazul romului Petru Butoiu,care a fugit de nouă ani de pe moşia boieroaicei Smarandei Costandineasca. Autorităţile din Muntenia sunt sesizate şi în legătură cu fuga unor romi ai lui Dumitru Hurmuz din Ulmeni Pământeni.

• În Ungaria au fost înregistraţi un număr de 30.304 de romi, dintre care 11.440erau în Banat şi Voivodina, iar 18.864 în Ungaria propriu-zisă şi vestul României. Transilvania îngloba un număr de 52.665 de romi. Un număr de 800 de romi activau ca soldaţi în armata austriacă.

1852 • În Rusia ţaristă, romii din gubernia Taurida, care nu erau înscrişi

încă în registrul de recrutare, aveau obligaţia să achite un impozit militar precum *şi sumele restante.*

• Mănăstirea Sfântul Ilie scoate la vânzare un grup de robi romi, fo rmat din 18 de bărbaţi, 10 băieţi, 7 femei şi 3 fete, conform anunţului, aflaţi în stare perfectă. Mănăstirile închinate din Moldova protestează în acest an împotriva legislaţiei care le limita avantajele obţinute pe socoteala romilor eliberaţi, legea interzicându-le exploatarea slujbaşilor volnici, proveniţi din rândul robilor mănăstireşti. Pe de altă parte în ţinutul Botoşani a fost redactată o listă a romilor vornicului Grigore Crupenschi din satul Feredeni. Judecătoria ţinutului Bacău înaintează un raport *Departamentului Dreptăţii* informându-l despre dificultăţile întâmpinate în cazul procesului intentat lui Ioan Linguraru şi consoartei sale Paraschiva, acuzaţi de omor, datorită faptului că nu sunt martori, solicitându-se intervenţia departamentului în rezolvarea cazului.

• O ceată de romi, formată din 74 de familii, aşezaţi pe moşiile Fierbinţi şi Micşuneşti, judeţul Ilfov, sedentari plătitori de taxe, cer autorităţilor să nu fie strămutaţi pe moşia Orbeasca din judeţul Teleorman, romii rezistând încercărilor de strămutare ale autorităţilor încă din anul 1843. Cererea romilor a fost aprobată: *Prea Înnălţate Doamne,Prea plecată jalbăPriimit la 1 2 martie 1852 No. 1501La 5 ale carentei luni, prin jaloba către Înnălţimea*

Voastră v-am supuseră la cunoştinţă pe larg şi în deslușire toate înpilările ce ni se impune, de a ne ridica depe moşiile Fierbinţi şi Micşuneştii şi-a ne întoarce iarăşi pe moşia Orbeasca şipentru că pe prezisele moşii din acest judeţ llfovu ne-am înliniat cu locuinţe temeinice pe bazul verbalei porunci a ci[nstitului] Departament din Lăuntru,regularisindu-ne atât cu rispunderca capitaţiei către chiar acest judeţ, iar nu către Teleonnan, cât şi întru toate datoriile ce are un sat după legiuire, la care jalbă v-aţişi milostivit Înnălţimea Voastră de aţi pus pe dânsa luminata rezoluţie, ca să ia în băgare de seamă ci[nstitul] Departament plângerea noastră, rezultatul ce va fi luat nu-l cunoaştem. Prea Înnălţate Doamne, prin mai sus citata jalbă v-am supuseră la cunoştinţă ca-n această pricină este corespondenţa urmată între autorităţi le competente în curs de ani opt de la !catul [1]843 şi până acum şi nici un rezultat desăvârşit n-au putut lua această pricină. Acum iarăşi ne văzurăm siliţi a vă îndrepta şi printr-aceasta plângerea noastră, mai adăugându-se Înălţimii Voastre că este aproape de trei săptămâni de zile de când este bântuită linia noastră de grozava boală a vărsatului,încât pe fiecare zi mor câte cinci-şase copii şi după toate acestea cârmuirea respectivă, fără să considere câtuşi de puţin după creştinismul nenorocirea căzută asupră- ne, stăruieşte cu tot dinad insul prin ceată de dorobanţi a ne ridica şi a neîntorcea la satul // Orbeasca. Luminate Doamne, hotărârea noastră este ca mai bine să primim a fi toţi întemniţă băgaţi, decât să mai fim iarăşi duşi la satul Orbeasca, din a căruia pricinăne vedem astăzi împovăraţi de o seamă de datorii făcute pentru această străgănire. De aceea, mult milostive Doamne, alergăm cu lacrimi fierbinţi la picioarele Înnălţimii Voastre, rugându-vă plecaţi ca să vă milostiviţi asupră-ne, ca luând în consideraţie grelile noastre patimi în care astăzi ne aflăm, să binevoiţi Înălţimea Voastră a da luminata poruncă spre a fi prestatorniciţi cu desăvârşire pe moşiile sus-zise, fără a mai fi smacinaţi din locu-ne. Suntem ai Înnălţimii Voastre prea

plecaţi şi supuşi robi,vătaful Hurmuz împreună cu 74 de familii. Tot în Valahia acestui an, lăutarul Vasile Chirilă emite o cerere către domnitorul Barbu Ştirbei, privind recunoaşterea strămutării sale de pe moşia Satul Nou pe moşia Bobeşti, ambele în judeţul Ilfov, acuzându-l pe arendaşul moşiei Satul Nou de abuzuri în serviciu. Problemele romilor se remarcă prin diversitate. Astfel un grup de robi ai logofătului lorgu Ghica, aşezaţi pe moşia Gura Aninoasei, a boieroaicei Luxiţa Sărăceanca sunt vizaţi cu alungarea în condiţiile în care Luxiţa vrea să îi îndepărteze de pe moşia sa. Un rom rob mănăstiresc pe nume Radu Duman, acuză autorităţilor pe un arendaş, care i-a luat via pe care o avea în Carala, domeniul Turnu, judeţul Teleorman, de abuzuri în relaţia cu el, romul cerându-şi via înapoi. De asemenea romul este nemulţumit şi de stăpânul care, după ce l-a strămutat într-o altă localitate, a dat altcuiva via buclucaşă, pretextând că proprietarul a renunţat la ea. Arendaşul moşiei Berearsca cere autorităţilor întoarcerea celor patru dezrobiţi, plecaţi de patru ani de pe moşia Berearsca, unde au stat o perioadă, stabiliţi pe moşia p itarului Ioan Vărzar. Cazul ridică semne de întrebare autorităţilor judeţului care cer lămuriri în rezolvarea situaţiei. Autorităţile hotărăsc ca Gheorghe bucătarul, fost rob al mănăstirii Slobozia, grav bolnav, să fie adus şi operat într-un spital din Bucureşti. *Cârmuirea judeţului Dolj*, la rândul ei, solicită *Departamentului din Lăuntru* informaţii despre robul Nicolae Bână, fugit de la stăpânul său în 1849, închis în închisoarea din Giurgiu. Lăutarul dezrobit Hristea Nicolae, originar din judeţul Ialomiţa, cere autorităţilor permisiunea de a se aşeza în Brăila, unde a cumpărat un teren. Un grup de 24 de romi, foşti robi ai arhimandritului Hrisant Hurezeanul, cer autorităţilor ca după moartea monahului să fie daţi mănăstirii Horezu şi nu nepoţilor decedatului, Dumitrache şi Stamate: *Prea Înnălţatului nostru Domn douăzeci şi patru familii ţigani ai răposatului arhimandrit Hrisant Horezeanu, prin care se plâng înpotriva a doi nepoţi ai acestuia, cât înpilează a le răspunde bir supt cuvânt căacum ar fi robi ai lor şi că le-au luat mai mulţi copii în slujbă, rugându-se a fi apăraţi de asemenea înpilări şi încă să treacă în administraţia statului şi fi indcă peaceastă jalbă se vede pusă următoarea luminată rezoluţie: "D[umnea] lui Şeful Credinţii, ca să-i privească ca ţigani ai mânăstirii şi niminea să nu-i desparţă, să nu-i strămute, nici cea mai mică supărare să nu le facă şi tot într-o vreme să va înţelege că vei vistier ca să le strângă birul legiuit după orânduiala ce se păzeşte de obşte pentru ţigani mănăstireşti şi se va raporta. "De aceia trimiţându-se acei ci[nstite] Cârmuiri în copia, i se scrie că având în vedere cele ce Măria Sa porunceşte să pue la cale a se dovedi toţi acei ţigani iscăliţi în jalbă precum şi oricâţi alţi vor fi de asemenea categorie, să-i asigure pe chezăşie destoinică şi făcând o eczactă catagrafie de numele, locuinţa, vârsta şi îndeletnicirea fiecăruia, să se trimiţă departamentului în no. îndoit spre a se face cele de cuviinţă. Şeful Departamentului, loan Manu.* Boieroaica Marghioala Pietrureasa trimite domnitorului Barbu Ştirbei o plângere împotriva hotărârii Departamentului Vistieriei, de a elibera pe cei doi copii ai u nei roabe, vândută la rândul ei în 1848 împreună cu o fiică, motivând că fără ajutorul acestor robi nu se poate descurca. Boieroaica îşi declară intenţia de ai elibera după moartea sa, căci este văduvă, fără copii sau rude apropiate. Se pare că *Departamentul Vistieriei* intenţiona să-i răscumpere pe robii cu

pricina. O jalbă a 14 dajnici dezrobiţi este înaintată domnitorului Barbu Ştirbei, aceştia cerând să fie aprobată plecarea din satul Slobozia, din lipsa mijloacelor de trai, în condiţiile în care legea nu le permitea strămutarea decât după ce se încheiau două perioade catagraficeşti. Opt dezrobiţi, în frunte cu vătaful lor Arnan, doreau de asemenea strămutarea din satul Vârtopu, judeţul Dolj, în satul Arceşti, judeţul Romanaţi, lovindu-se însă de aceeaşi lege ce prevedea consumarea a două perioade catagraficeşti pentru strămutare. Fostul rob mănăstiresc Ion Petre Roţoina cere autorităţilor strămutarea din satul Glodu în satul Bârca, unde era însurat de trei ani, iar egumenul mănăstirii Sărindar cere autorităţilor alungarea a doi dajnici dezrobiţi, pentru *nesuferitele lor rele purtări*. În ambele cazuri autorităţile locale cer instrucţiuni superiorilor, date fiind prevederile legale.

1853 • În Ţara Românească, cinci dezrobiţi din satul Ciocăneşti cer autorităţilor să le permită strămutarea deoarece fiind lăutari, nu pot trăi în localitatea meseriei din practicarea meseriei : *A semanat rezoluţii ci[nstitului] Departament no. 1830 din anul încetat, dată la reclamaţia acelor cinci locuitori dajnici dezrobiţi, prin care au cerut de a li se davoe de strămutare din satul Ciocaneşti, scriindu-se subtcărmu irii respective cele decuviinţă, s-au primit drept răspuns raportul cu no. 523 în coprindere cu a lor dorinţă de a se strămuta nu este alt decât ca, aflându-se cu meşteşugul lautăriei, nu se pot hrăni într-acel sat. Spre îndeplinirea dar a sus-zisei rezoluţii, înapoindu-se reclamaţia spre ştiinţă, cu plecăciune se face cunoscut.* Tot în Ţara Românească trimite o adresă *Departamentul Vistieriei către Administraţia judeţului Vâlcea. Adresă privind situaţia a patru dezrobiţi, trecuţi în condica dajnicilor din două sate (Groşi şi Armăşeşti), pentru care raportul anterior al administraţiei nu este clar. (Dosar împreună cu doc. 185.) Primit la 9 ghenar [1]854No. 28 IDepartamentul VistierieiOnor Admini[straţiei] districtului VâlceaRaportul ci[nstitei] Cârmuiri cu no. 13218 în privinţa acelor patru individe despre ale cărora înprejurări se trimite şi acte formale, nevăzându-se îndestul de espresiv ca să se poată înţelege întregimea lui, se întreabă acum ci[nstita] cârmuire dacă toţi aceşti patru dajnici sînt însuraţi în amândoă satele? sau numai acel lonDichieo? Dacă va fi numai acest din urmă de ce tratează numele tutulor? Se adastă dar desluşită ştiinţă cu însemnare totdeodată şi de pe la care vor fi figurând aceşti locuitori atât la satul Graşii, cât şi la satul Armăşeşti, spre a se chibzui în urmă cele de cuviinţă.*

• În Transilvania, în localitatea Crăciuneşti, este atestată naşterea lui Katalina Elisabeta, a cărei mamă, pe nume Gabor Elisabeta, era greco-catolică, naşi fiind Gabor Banu şi Eva. Practic în acest areal se va afirma cel mai numeros neam tradiţionalist de romi din România şi ne hazardăm să spunem poate din Europa, respectiv neamul romilor gabori. Oricum în acelaşi an în localitatea Cocoşi din pat legitim lui Rostaş Mate şătrar şi Miska Rali li s-a născut o fiică, cu naşii Rostaş Rupa şi Rostaş Rozi. Practic în perioada nomadismului, şetrarii strămoşi ai gaborilor iernau în câmp liber, într-o zonă limitrofă localităţii Trei Sate, aflată între localităţile Sângiorgiu şi Sovata, în bordeie, intemperiile anotimpului amintit nepermiţându-le practicarea optimă a meseriei tradiţionale de căldărari şi îngreunându-le deplasarea în teritoriu, printre sedentari. În acel loc şatrele se adunau, iar experienţa coabitării şi a recunoaşterii dominaţiei

unui lider unic a determinat sudarea grupului, atât la nivel psihosocial cât şi din punct de vedere sangvinic datorită practicării căsătoriilor endogame. Apartenenţa la un spaţiu comun, respectiv practicarea seminomadismului, colaborată cu stabilirea gradelor de rudenie între reprezentanţii cetelor, a determinat cristalizarea şi coagularea neamului. Perioada de sfârşit a secolului al XIX-lea şi începutul secolului XX este marcată de o cotitură fundamentală în evoluţia gaborilor, deoarece aceştia se vor sedentariza în masă, iar localităţile preferate cu predilecţie au fost Crăciuneşti, Măgherani, Budiu şi Remetea, ultimele fiind actualmente cartiere ale oraşului Târgu-Mureş, Hărţău, Cocoşi (Vălureni). Consistenţa numerică a comunităţilor de romi c are s-au sedentarizat denotă faptul că locul din apropierea aşezării Trei Sate a avut un rol polarizator. Şatrele de gabori vor prefera în secolul XIX coabitarea în spaţiul amintit, singura explicaţie fiind contextul prielnic, deoarece implicarea autorităţilor în canalizarea fluxului energetic uman nomad nu este atestată documentar. Romii lui Gabor vor permanentiza contactul cu anumite localităţi, incluse ulterior în preferinţele lor în procesul de sedentarizare. Contactul constant cu cortorarii a reprezentat o premisă favorabilă în direcţia acceptării noilor veniţi de către băştinaşi. Ca în orice colectivitate, printre gabori s-a individualizat anumite cercuri elitiste, formate din grupuri de familii înrudite, eventual cu strămoş comun, din această aristocraţie comunitară fiind desemnat şi liderul grupului. O astfel de ceată elitistă s-a stabilit şi la Crăciuneşti, localitate ce constituie centrul spiritual al gaborilor din toată ţara, iar studiul cifrelor recenziilor denotă faptul că sedentarizarea a avut loc la începutul secolului XX. În 1880 localitatea îngloba 140 de români, 249 de maghiari şi 9 indivizi de alte naţionalităţi, formă clasică de recenzare a romilor, pentru ca la 1900 să fie consemnaţi 543 de indivizi cu limba maternă maghiara şi 4 cu româna. Recensământul din 1910 consemnează stabilirea în localitate a unui numeros grup de romi, din 646 de locuitori, 551 vorbind nativ maghiara, 5 româna şi 90 limba romani, iar în 1930 în localitate erau 136 de romi. Perioada de început a secolului XX este esenţială pentru evoluţia ulterioară a neamului, prin prisma faptului că atunci s-au stabilizat, etapă pe care, prin intermediul istoriei orale, memoria colectivă o reţine. Studiul evoluţiei populaţiei de romi, din diferite localităţi exponenţiale pentru trecutul neamului, reprezintă o dovadă în acest sens. Astfel, în Cocoşi (Vălureni) la 1880 au fost înregistraţi 26 de romi, în 1910 – 34 romi, iar în 1930 nu mai puţin de 104 romi, creştere numerică datorată în primul rând sporului migrator, respectiv conform mărturiilor orale sedentarizării. În localitatea Măgherani la 1900 nu a fost consemnat nici un rom, pentru ca la 1910 să fie recenzaţi 38 de etnici romi, în număr de 81 la 1930. Hărţăul în schimb se remarcă printr-o oscilaţie numerică, atipică în context, respectiv, la 1800, 43 de romi, 32 în 1900, respectiv 27 în 1910, pentru ca la 1930 localitatea să înglobeze 146 de romi. Trebuie menţionat faptul că populaţia de romi este reprezentată actualmente, în marea ei majoritat e, în localităţile amintite, de către gabori. Pentru o edificare asupra evoluţiei numerice în acest sens a colectivităţilor, recensământul din 1992 consemnează existenţa a 948 de romi în Crăciuneşti, 534 în Cocoşi, 362 în Hărţău. Oraşul Târgu-Mureş, la rândul său cu o importantă comunitate de gabori, în 1880 îngloba 190 de romi, în 1900-185 de romi, pentru ca la

1910 în urbe să trăiască oficial 338 de romi.
• În "Trubadurul" de Verdi cu premiera în acest an la Roma unul dintre personajele principale este femeia romă Azucena.
1854 • Într-o lucrare publicată la Breslau, *Beschreibung der Moldau und Walachei,* J.F. Neigebauer estima că în Valahia trăiau circa 30.000 de familii de romi boiereşti şi mănăstireşti, amintindu-i şi pe romii domneşti pomeniţi de catagrafia din 1844, în număr de 5.782 de familii.
• În Moldova, Divanul Domnesc trimite un memoriu către Departamentul Dreptăţii în
legătură cu sentinţa dată de Tribunalul Criminalicesc romului Costache Pletia şi nevestei sale Ruxandra, care au săvârşit alături de alţi complici numeroase furturi. Acelaşi Divan Domnesc îl informează pe domnitorul Grigore Alexandru Ghica (1849-1853; 1854-1856) despre
situaţia familiei de romi Toader Grosul şi Ioana, învinuiţi că ar fi furat bijuterii de la paharnicul Costache Grigoriu, stăpânul lor, Divanul eliberându-i din lipsă de dovezi, decizia fiind aprobată de domnitorul Grigore Alexandru Ghica.
• În Ţara Românească, Dumitru Ungureanu este ales *subpârcălab de ţigani* în satul Şirineasa, sat cu peste 20 de sălaşe de romi, acesta colectând şi taxele romilor din satele vecine unde numărul acestora era *mic:Spre îndeplinirea poruncilor cins[titei] Cârmuiri no. 8803 şi 1 3 068 din anul trecut, să alătură pă lângă acesta listă de numele unui subpârcălab ales la satul Şirineasa dintre familiile ţigani lor ce covârşaşte no. 20 în ecscisul sat, osăbit decare să adaogă plecat la cunoştinţă că în celelalte sate ale aceştii plăşi să află numai câte un mic număr de asemenea ţigani, de la cari urmează potrivit dispoziţiilor înnaltei stăpân iri să se înplinească dări le prin pârcălabul rumân, iar toate aceste familii din coprinsul aceştii plăşi după punere la cale făcută de subcârmuire, să cunosc date pă chezăşii asămănat celor descrise în numerarisitele porunci.* Autorităţile încearcă să recupereze sumei de 259 lei de la contribuabilul de etnie romă Stancu Perca, suma reprezentând dajdia acestuia în intervalul temporal iulie 1851 – decembrie 1853. Autorităţile ajung la concluzia că romul rău-platnic îşi schimbă des domiciliul pentru a i se pierde urma şi implicit pentru a se sustrage plăţii taxelor. Astfel acesta în martie 1854 locuia în satul Frânceşti din plasa Ocolul, nu în satul Şirineasa din plasa Otăsău, unde era înregistrat de cât re rapoartele fiscale. Tot în plasa Otăsău patru romi eliberaţi din robie, în speţă Ion Dichie, Ion Gheorghe Dichie, Costandin Ion şi Zamfir Guştere, erau trecuţi în condica contribuabililor din două sate, respectiv Groşi şi Armăşeşti, situaţia lor alertând autorităţile plasei, care cer instrucţiuni superiorilor lor de la judeţ. Boieroaica Stăncuţa Bălăcioaica semnează un act prin care se învoieşte ca împreună cu ginerele său Ion Alecu Murgăşanu, după dezrobirea Ioanei şi a fiilor acesteia, să recupereze pământul şi robii daţi în schimbul lor boierului Vasile Pârâianu. Câştigul obţinut urma să fie împărţit, ginerele primind încă doi robi de la soacră.
• În imperiul ţarist, în condiţiile în care,în acest an, a fost introdus monopolul teatrelor de stat în organizarea de concerte şi spectacole, modul în care grupurile artistice de romi îşi organizau activitatea s-a modificat semnificativ, exprimarea artistică a romilor limitându-se la

prestaţii în restaurante, taverne şi alte localuri. În acest context dificil, artiştii romi au substituit veselia, culoarea,şi exotismul cu melodii melodramatice şi senzuale. Aceste caracteristici au marcat ultima perioadă a corului I. Vasiliev, fiind evidente în alte grupuri de romi cunoscute în epocă în Rusia, respectiv corul Gregory şi Fedor Sokolov, P. Denisiev, I. Mironov, R. Kalabin, Panin, N. şi M. Shishkin. Concurenţa artiştilor francezi apreciaţi şi căutaţi în Rusia, a modificat însă şi atitudinea ruşilor faţă de corurile rome, muzica acestora devenind sinonimă cu vulgaritatea şi prostul gust.

1855 • Alexandru Papadopol Calimah a combătut robia în „Foiletonul zimbrului”, în articolul *Desrobirea sclavilor,* reliefând nedreptatea robiei prin două vânzări de robi consemnate în acest an, în care au fost tranzacţionaţi 360 de robi ai boierului Panaite Balş, la preţul de 3 galbeni pentru fiecare rom, precum şi cu o altă vânzare în care *Elena Şubin din Vaslui vinde 936 suflete robi, dintre care 605 suflete cu preţ de 8 galbeni, ear 331 suflete câte 6 galbeni.* Calimah mai face referire la un document conform căruia un rom a fost dat de stăpânul său pentru un porc, evocând emoţionant şi metodele inumane folosite în urmărirea fugarilor robi şi bătăile aplicate celor prinşi. Un alt abolţionist, Alecu Russo, în articolul *Desrobirea robilor* s-a referit la problema despăgubirilor proprietarilor de robi, considerând că *robia în pământul nostru este un drit al codului, şi driturile nu se sting, nu se prefac fără oarecare tulburare a interesurilor materiale.* Logofătul Grigore Sturdza, publică în *Foiletonul zimbrului,* o scrisoare prin care afirma că *după o lungă călătorie, întorcându-mă în Moldova m-am văzut întâmpinat de o reformă, care cu drept cuvânt va ocupa cea mai frumoasă pagină din istoria noastră ... Mă lepăd de despăgubirea pentru 175 de familii, adică 900 de suflete, cu condiţia ca ţiganii să fie scutiţi pe zece ani de dări sau lucrări publice* . Costache Negri, un abolţionist convins, care cu ocazia dezrobirii ţiganilor se declara mândru că era moldovean, *căci izvorul de robie azi în tine conteneşte,* în 1856 îi scria lui Vasile Alecsandri, îndemnându-l să-i convingă pe boieri să renunţe la despăgubiri pentru robii emancipaţi: *Vorbeşte cu cei care aşteaptă despăgubiri pentru robi şi fă-i să întrevadă că au încă tot timpul ca onoarea renunţării la despăgubire să vină de la ei înşişi ... Toţi aceşti domni aşteaptă să ne vadă la treabă ca să înscriem în analele istoriei noastre un act de omenie şi de înţelepciune politică provenind de la noi înşine*. În ciuda neînţelegerilor personale avute cu Kogălniceanu, acesta îşi declară inechivoc admiraţia pentru sprijinirea guvernului domnitorului Grigore Ghica în problema emancipării: *Cât despre concursul ce ai dat guvernului în chestiunea ţiganilor, e puternic, cu adevărat, şi mă aşteptam la aceasta, pentru că tu eşti un om de elită.*

• Joseph Arthur de Gobineau publică cartea sa *Essai sur l'inégalité des curse humaines,* care susţine că fiinţele umane se încadrează, ierarhic, în rase superioare şi inferioare, cu rasa albă "ariană"şi popoarele nordice în partea de sus a clasamentului raselor, teorie care a avut un impact deosebit asupra gândirii filosofice şi politice germane. Gobineau respinge categoric procesul de metisare a raselor şi implicit căsătoriile extrinseci, metisarea fiind susceptibilă, în opinia autorului, de degenerescenţă şi, în cele din urmă, de distrugere a arienilor.

• Un decret emis în ducatul de Baden avertizează cetăţenii că *în ultima*

vreme, ţigani, în special din Alsacia, au revenit pretinzând că fac comerţ, dar în realitate practică cerşetoria, precum şi alte activităţi ilegale, autorităţile cerându-le practic cetăţenilor să trateze cu rezerve romii.

• În Moldova este abolită robia de către domnitorul Grigore Ghica, care printr-un ofis însărcinează Consiliului Extraordinar al ţării cu elaborarea şi adoptarea *un nou proiect de lege*, pentru emanciparea romilor boiereşti, abolirea robiei decurgând din *legile fundamentale ale umanităţii şi constituie o problemă de demnitate pentru ţară*, proiect de lege întocmit de către Petre Mavrogheni şi Mihail Kogălniceanu. Principiile de bază ale legislaţiei reformatoare erau astfel *Abolirea imediată a robiei în Moldova* şi *Reglementarea şi condiţiile care determină indemnizarea convenabilă a proprietarilor*, Divanul obştesc adoptând *Legiuirea privind sfârşitul robiei, regularea despăgubirei şi trecerea robilor emancipaţi la dare.* Statul acorda şi despăgubiri foştilor proprietari, valoarea romilor "lingurari" şi "vătraşi", sedentarizaţi în sate, estimându-se la opt bani de aur, iar a romilor nomazi "lăieşi", la patru bani de aur, indiferent de sex, invalizii şi copiii mici fiind scutiţi de plată. În *România literară* este salutată dezrobirea romilor, Alecu Ruso la rândul său scriind despre nerentabilitatea robiei. Până la aplicarea legii, preţul stabilit de către o proprietară de romi, pe nume Elena Şubina, pentru robi era de 8 galbeni pentru un vătraş şi 6 galbeni pentru un lăieţ pe care îi vinde postelnicului Panaite Balş. Secretariatul de Stat al Moldovei emite Departamentului de Finanţe un raport referitor la petiţia înaintată autorităţilor de fraţii Vas ile şi lancu Alecsandri în vederea eliberării propriilor robi, recomandându-se ca demersul lor, demn de urmat şi de alţi proprietari de romi, să fie făcut public. În 1891, la 25 de ani de la înfiinţarea Academiei Române, Mihail Kogălniceanu a susţinut un discurs în care s-a referit la situaţia grea a romilor robi: *Chiar pe uliţele oraşului Iaşi, în tinereţele mele, am văzut fiinţe omeneşti purtând lanţuri în mâini sau la picioare, ba unii chiar coarne de fier aninate de*
frunte şi legate prin coloane împrejurul gâtului. Bătăi crude, osândiri la foame şi la fum, închidere în închisori particulare, aruncaţi goi în zăpadă sau în râuri îngheţate, iată soarta nenorociţilor ţigani! Apoi dispreţul pentru sfinţenia şi legăturile de familie. Femeia luată de la bărbat, fata răpită de la părinţi, copiii rupţi de la sânul născătorilor lor şi răzleţiţi şi despărţiţi unii de alţii, şi vânduţi ca vitele la deosebiţi cumpărători, în cele patru colţuri ale României. Nici umanitatea, nici religiunea, nici legea civilă nu aveau ocrotire pentru aceste nenorocite fiinţe; era un spectacol grozav, strigător la cer. De aceea, povăţuiţi de spiritul secolului, de legile omenirii, un număr de boieri bătrâni şi tineri au întreprins de a spăla patria lor de ruşinea sclaviei. Vasile Alecsandri, la rândul său, a făcut referire la ziua dezrobirii romilor de pe moşia sa, precum şi la un prieten de-al său rom din copilărie, pe nume Vasile Porojan: *Frumoasă zi a fost aceea când, din balconul casei de la Mirceşti, am declarat ţiganilor adunaţi că sunt liberi! (...) Surprinderea lor s-a manifestat prin o exclamare sălbatică şi bucuria lor prin o mie de sărituri deşănţate, ca oameni muşcaţi de tarantelă. Vreo trei bătrâni însă au început a plânge şi a-mi zice: – Stăpâne, stăpâne, ce ţi-am greşit ca să ne urgiseşti astfel, păcătoşii de noi?!... Ne faci slobozi?... Cine o să ne poarte de grijă de azi înainte?... Cine o să ne hrănească, cine să ne îmbrace, cine să ne cunune, cine să ne*

îngroape?... Stăpâne îndură-te de noi şi nu ne depărta de mila Măriei Tale! (...) *Laia se opri la cea întâi crâşmă, povesteşte Alecsandri, pentru ca să celebreze noua lor poziţie socială, apoi se opri la a doua crâşmă, pentru ca să cinstească în sănătatea cuconaşului, apoi se opri la a treia, pentru ca să boteze cu vin libertuşca, apoi la a patra, pentru ca să guste dacă rachiul liber e mai bun decât celălalt etc., etc., şi astfel au dus-o întruna până ce, bându-şi până şi căciulile şi apucându-se de furturi, au ajuns în închisorile de la Roman, de la Piatra şi de la Bacău.* Practic după acest periplu nefericit la scurt timp romii au revenit la moşia de la Mirceşti a poetului, unde a revenit la bătrâneţe şi prietenul său Vasile Porojan, primit cu bucurie de Alecsandri. După două zile acesta a plecat din nou, furând şi un cal, cea ce la făcut pe poet să creadă că *pe cât e de neomenos faptul de a lipsi pe un om de libertate, pe atât e de necumpătat faptul de a libera deodată pe un sclav fără a-l pregăti la fericirea cel aşteaptă şi a-l feri de neajunsurile unei libertăţi pripite.* În acest context istoric nu lipsesc însă evenimente mărunte care implică romii, judecătoria ţinutului Tecuci întâmpinând greutăţi, conform unui raport, în judecarea romilor loan Bosnea şi Gheorghe Cracană, acuzaţi de furt de cai.

• În Valahia, Divanul Obştesc primeşte informaţii despre sumele intrate în fondul de răscumpărare a robilor de către stat, precum şi despre cuantumul datoriilor către foştii proprietari în perioada 1852-1853, şi pentru perioada anterioară anului 1850.

• În Norvegia, autorităţile au votat alocarea unei sume anuală de bani pentru educarea nomazilor. Acest buget a fost folosit ulterior pentru plasarea romilor în lagăre de muncă.

1856 • În Ţara Românească, domnitorul Barbu Ştirbei desfiinţează robia, promulgând *Actul de emancipare a tuturor ţiganilor principatului român* la 8 februarie 1856, astfel că romii, până atunci aserviţi, sunt înregistraţi în calitate de contribuabili. Despăgubirile acordate de către stat foştilor proprietari au fost de 10 galbeni, sumă plătită în câţiva ani. Pentru a preveni dezechilibre sociale legea prevedea şi sedentarizarea romilor, fiindu-le interzisă strămutarea pentru *două perioade catagraficeşti*.

• În Moldova la Teatrul din Iaşi, s-a jucat piesa lui Gheorghe Asachi, *Ţiganii – idil cu cântece*, dedicată domnitorului Grigorie Al. Ghica, care a eliberat robii domneşti. Un raport din acel an arăta că în Moldova 334 de foşti proprietari au cerut despăgubiri. Ulterior 264 au renunţat. Numărul romilor dezrobiţi pentru care satul trebuia să acorde despăgubiri, în valoare de 4.613.112de lei, era de 16.023 de vătraşi şi 4.566 de lăieşi**.** Trebuie menţionat că eliberarea romilor în spaţiul mioritic a determinat emigrări pe scară largă a romilor în Europa de Vest şi în America. Pe de altă parte o serie de documente oficiale din Moldova fac referire la diverse iniţiative, acţiuni sau cereri boiereşti care implică romii. Astfel prinţesa moldoveancă Catinca Conachi Vogoride cere autorităţilor prelungirea termenului legal de prezentare a listelor cu romi dezrobiţi. Serdarul Vasile Arapu trimite catagrafia robi de la moşia botoşăneană Leurda, solicitând despăgubirile aferente. Logofătul Anastasie Başotă cere,la rândul său, domnitorului Grigore Alexandru Ghica ca suma rezultată din despăgubir ile dezrobiri să fie expediată fie la Vistieria statului, fie la casa mănăstirii Sf. Spiridon, astfel încât din acei bani să fie plătită capitaţia romilor. Cererea omenosului boier moldovean a fost însă respinsă, logofătul fiind

sfătuit să se ocupe personal de proiectul său filantropic. Boierul Focşăneanu solicită despăgubiri pentru cei 46 de romi emancipaţi, iar paharnicul Gheorghe Ardeleanu pentru cinci romi vătraşi ai săi, în timp ce proprietara de romi robi Ana Balş pretinde catagrafierea romilor neînregistraţi din neglijenţa autorităţilor, pretinzând şi pentru aceştia despăgubiri conform legii. Logofătul Dimitrie Cantacuzino, din satul Popricani prezintă autorităţilor lista cu romii dezrobiţi, în timp ce prinţul Conachi Vogoride reclamă faptul că în catagrafiile robilor particulari nu au fost înregistraţi circa o mie de robi de-ai săi. loan Ceauşul zis şi loan Busnea, implicat în mai multe furturi şi tâlhării, şi complicii săi, hoţi de cai şi vite, au suferit rigorile legii.

• În Valahia *Ministerul din Năuntru* hotărăşte să acorde romilor dreptul la strămutare. Conform legii din 1856 aveau dreptul de a se muta după trecerea a două perioade fiscale de câte cinci ani, însă Ministerul în cauză calculează în funcţie de legile din 1843 şi 1847. Ulterior căimăcămia a respins toate cererile romilor de strămutare susţinând că perioadele catagraficeşti se calculează începând cu 1851. Se constată însă un proces de părăsire a moşiilor de către romi şi de revenire la nomadism sau de stabilire a acestora în oraşe, cererile în acest sens fiind aprobate la scară mare de autorităţile Valahiei. În acest context vornicul Costache Nicolescu îl reclamă autorităţilor pe fostul său rob, Ghiţă lonescu, eliberat în 1848, cu condiţia să-i slujească contracost împreună cu nevasta sa, însă fostul rob a dat bir cu fugiţii, boierul cerând autorităţilor să-l aducă înapoi. Se pare că vornicul nu şi-a plătit slugile, astfel că rezoluţia domnească specifică faptul că fostul rob rămâne liber până la pronunţarea sentinţei judecătoreşti. Departamentul din Năuntru propune domnitorului Barbu Ştirbei ca romii eliberaţi să fie sedentarizaţi pe moşiile foştilor lor proprietari sau pe domeniile statului, în condiţiile în care nu puteau subzista în capitală. Tot în acest an, administraţia judeţului Vâlcea primeşte poruncă de la *Departamentul din Năuntru* să aplice legea de emancipare din 1856, strămutarea fiind interzisă: *Ţiganii câţi se află astăzi statorniciţi cu case de locuinţă sau bordee prin sate, vor rămânea tot acolo unde se află, înscriindu-se în tablele dajnicilor acelor proprietăţi.* Se prevede aducerea celor plecaţi la vechile locuinţe de către autorităţi, precum şi catagrafierea lor. Romii sunt amintiţi şi în alte acte ale acestui an 1856. Domnitorul Barbu Ştirbei este informat în legătură cu petiţia fraţilor Nica, care în 1849 au încercat să vândă statului circa 1.400 de romi robii, revendicând întâietate în primirea sumelor compensatorii pentru dezrobiţi. O ceată de 25 de romi au fost prinşi rătăcind prin teritoriul plasei Otăsău, Autorităţile locale au refuzat să-i primească, cerând trimiterea în locul de baştină adică satul gorjean Licuriciu din judeţul Gorj, de unde susţin că ar fi plecat. Un grup de romi dezrobiţi, respectiv Dumitru cu familia, Petre, Radu, Ion, Banu, Gheorghe, Dumitru şi Niculae, se plâng domnitorului Barbu Ştirbei de abuzurilor la care sunt supuşi de fostul proprietar boierul Zamfirache Sicleanu, cerând să li se permită plecarea de pe moşiile Sihlea şi Voetin şi reîntoarcerea în satul dâmboviţean Lucieni: *Dacă În alta Voastră Domnească Mărire în părinteasca îngrijire aţi întărit legea desfiinţării sclaviei din Ţara Românească unde zice: "Nimini nu va mai fi rob pe pământul Românii de acum înainte" , oare făcutu-s-a această lege numai de fonnă ori ca să se*

bucure victimile robiei de binefacerile ei în independentă libertate ca ceilanţi locuitori ai acestui pământ şi să plătească numai o datorie către stat? Care dar sânt cuvintele boierului Zamfirache Sicleanu, înrăutăţitul acela asupra sufletelor noastre, să ţie în robie chiar aceşti 40 suflete de liberaţi şi încă să desparţă cu putere de la sine pe Anuţa de legiuitul ei bărbat, Marin al Burcii, şi s-o mărite după Ion bucătarul d[umnea] lui? Chiar acum după ce s-a publicat legea emancipaţii? Şi care mai sânt cuvintele să neţie în robie pe moşia sa Şi[h]lea şi Voetin în sud Focşani sub pază de 20 de călăraşi ai dumnealui şi să ne vânză ocaoa dă mălai un Ieu [loc gol], când pe noi ne-a dus aci numai de 7 luni cu o grozavă persecuţie tiranicească, ca să-şi înmulţească clăcaşii, fără să se gândească tiranul că ne rămânea pământuri, case, locuri de arătură şi căminuri părinteşti ce le-am avut de la moşii şi strămoşii noştri de la vechiul nostru Stroe Buzescu şi Galofirescu, // vestiţi acei generali ai marelui viteaz Mihai Vodă, de sânt 266 de ani de când neam de neam ne-am pomenit noi în şine proprietari în căminurile noastre din satul Lucieni, sud Dâmboviţa, unde stau şi azi casele noastre în fiinţă. De ce nu se gândeşte omu[l] că nu e bine a poseda pe om şi că e o ruşine astăzi să ne ţie sub pază, în bordee ticăloase fără nici un mijloc de hrană încât ne-am vândut tot ce am avut, de am [luat] mălaiul pe un leu ocaua, ce ni-l vinde d[umnea] lui, ş-apoi fără ruşine ne persecută să ne pună la şanţuri adânci fără cele necesare susţinerii, întocmai ca faraon[ul] acela de demult pe poporul lui Israel, cu piramidele şi canalurile Nilului? Ce oare e supărat pe Măria Voastră că aţi legiuit dezrobirea şi va să-şi răzbune încă pe noi? O! Ce nenorocire să nu se respecte o lege care face Măriei Voastre lauda lumii! De aceea declarăm că nu mai putem suferi, nu e vreme a suferi, s-a dus robia şi în temeiul art[icolelor] 7 şi 8 din legea eliberării cerem ca prin grija onor[abilului] Minister Finanţial să ne statornicim la vetrele noastre, la căminurile noastre, la pământurile noastre, în braţele părinţilor noştri, în propietatea noastră unde ne aşteaptă case de bâme vechi strămoşeşti şi toată îndestularea în satul Lucieni, plasa Târgu lui, sud Dâmboviţa, iar nu să ne fa că dumnealui în silnicie în ticăloasele sale bordee, pe când noi sântem fără să avem nici lemne de foc, de ne-au murit 7 copii de frig astă iarnă...practic un peisaj deloc idilic. Pitarul Dimitrie Viişoreanu renunţă la sumele compensatorii cuvenite pentru eliberarea celor 5 robi ai săi. Departamentul din Năuntru raportează domnitorului Barbu Ştirbei încheierea catagrafierii robi particulari dezrobiţi de către stat.

• În Transilvania, în Braşov autorităţile au renunţat la serviciile călăului oraşului, execuţiile fiind duse la îndeplinire prin împuşcare de către un pluton de execuţie. Spânzurătoarea din piatră ridicată în secolul al XVIII-lea, a cărei primă victimă a fost tocmai cel care a zidit-o, a fost demolată în anul 1870.

• Unul dintre cei mai faimoşi haiduci luptători pentru libertate din secolul al XIX-lea, romul Mustafa Shibil, născut în satul Gradeţi, lângă Sliven, a fost ucis în acest an. Romii din Sliven, printre care şi fraţii Iordan şi Georgy Hajikostovi sau Iordan Ruschev,au luat parte la războiul ruso-turc (1877-1878) în rândurile armatei ţariste, ca voluntari bulgari.

• Jean-Henri-Abdolonyme Ubicini (1818-1884) un francezistoric şi ziarist, membru de onoare al Academiei Române, aprecia numărul romilor în lucrarea *Provinces d'origine roumaine,* ca fiind în Moldova la 100.000 de

persoane, iar al celor din Valahia la 150.000 de persoane.
• În Rusia Ţarului Alexandru al II-lea (1855-1881) autorităţile ţariste obligă romii ruşi satisfacerea serviciului militar, liber *alături de alţi membri ai domeniului căruia îi aparţin,* drumul de acces în rândurile armatei ţariste fiind liber în condiţiile în care până atunci, romi se bucuraseră de privilegiul de a fi scutiţi de serviciul militar
• În Belgia,o serie de decrete, emise de autorităţi între 1856 şi 1900, au făcut ca romii nomazi să nu fie incluşi în registrele populaţiei .
• În Persia trăiau în acest an nu mai puţin de 3.000 de familii, cea ce dovedeşte existenţa unui număr mare de romi în această parte alumii. În Egiptul epocii unul dintre cele trei mari triburi de romi, respectiv *ghagars,* cuprindea circa 16.000 de membri.
1857 • În Moldova *doi romi fac parte din Divanul ad-hoc,* instituţie cu un rol consultativ în problema unirii.
• În Valahia conform statistici întocmite de Ministerul de Finanţe romii emancipaţi erau în număr de 33.267 de familii, cu 6.241 de familii de romi ai statului, 12.081de familii de romi mănăstireşti şi 14.945 de familii de romi particulari, populaţia totală a principatului fiind de 466.152 de familii, adică 2.330.760 de suflete. Într-o statistică fiscală este menţ ionat în anul 1959 un număr de 32.010 de familii de romi dezrobiţi. În Valahia grupuri consistente numeric de romi sunt strămutate masiv din mediul rural în mahalalele urbane. În celălalt principat românesc, din1856, când au fost eliberaţi robii particularilor, romii nu mai sunt menţionaţi separat în statistici, estimările epoci avansând un număr de 100.000-120.000 de romi moldoveni, adică un procent tot de circa 7% din totalul populaţiei Moldovei de 1.463.927 de persoane recenzate în 1859. În principate vieţuiau aproximativ 200.000-250.000 de romi, respectiv circa o treime din numărul total al romilor din Europa, estimat de către specialişti.
• Jean Alexandre Vaillant, profesor de literatură la Şcoala NaţionalăSfântul Sava din Bucureşti, în *carteaLes Rômes. Histoire vraie des vrais Bohémiens,* adică *Romii – istoria adevărată a adevăraţilor boemieni*publicată la Paris, estima că în Moldova trăiau 137.000 de romi, iar în Ţara Românească 125.000 de romi, cu un total de 262.000 din 837.000 de romi europeni. O altă lucrare despre romi este şi *Grammaire, dialogues et vocabulaire de la Langue rommane des sigans pour fair suite à L'Histoire vraie des vrais Bohémiens,* reeditată în 1868 sub titlul *Grammaire, dialogues et vocabulaire de la langue des Bohémiens ou Cigains,* adică *Gramatica, dialoguri şi vocabularul limbii Boemienilor sau Ţiganilor* studiul în cauză reuşind să faciliteze celor interesaţi achiziţionarea unor expresii minimale de comunicare în romani, referindu-se totodată şi la principalele chestiuni ale amintitei limbi. Vocabularul rom-francez cuprindea peste 2000 de termeni, însă foarte multe cuvinte româneşti au fost catalogate ca fiind rome şi nu împrumuturi lingvistice din limba română.
• Legislaţia britanică emisă în acest an îngrădeşte dreptul de campare al romilor pe spaţiile verzi ale deferitelor localităţi. Ulterior această măsură din anul 1857este întărită de un alt act legislativ emis în1876, decret care face referire la ocuparea ilegală a spaţiului verde sau de ocupare ilegală a solului. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, populaţia *romanichals* a început să folosească „vagoane”pentru locuit aşa-numitele *vardos,* adesea

viu colorate şi decorate exotic în interior şi exterior. Acest tip de habitat s-a perpetuat ca fond până în prezent, exponenţii *romanichals* trăind în rulote.

• În Moldova, autorităţile refuză cererea Elenei Şubin de înregistrare ca vătraşi a foştilor ei robi lăieşi, despăgubirile derulându-se conform legii. Boierul Alecu Belu, a fost acuzat de Eufrosina Dobroneanca că a vândut statului robi ce aparţineau dânsei. Romul dezrobit Nicolae Vladu din Sineşti este trecut într-o altă categorie fiscală după căsătorie, iar autorităţile dispun demararea cercetărilor pentru stabilirea dacă momentul emancipării Păunei a fost anterior sau nu promulgării legii dezrobirii, în condiţiile în care fostul proprietar pretindea despăgubiri statului.

• În Transilvania, la Satu Mare un călugăr franciscan deschide o şcoală dedicată copiilor romi, care a funcţionat însă scurt timp.

• În Ţara Românească,caimacamul Alexandru Dimitrie Ghica decide înscrierea printre contribuabili a robilor eliberaţi de către proprietarii lor, anterior promulgării legii dezrobirii. Într-un cu totul alt registru, Ministerul Finanţelor emite un raport către acelaşi Alexandru Dimitrie Ghica *despre pricina boierului Alecu Belu, care a vândut statului robi ce aparţineau Eufrosinei Dobroneanca. Ministerul Finanţelor nu poate interveni, reclamanta poate să-l dea în judecată pe zisul boier, dacă are acte doveditoare că acei robi îi aparţineau.* Tot în Ţara Românească, autorităţile din plasa Olteţul de Susa emis un raport administraţiei judeţului Vâlcea, privitor la căsătoria lui Nicolae Vladu, dezrobit din satul Sineşti, şi trecerea sa într-o altăcategorie fiscală, iar administraţia judeţului Vâlceacere plasei Olteţul de Jos stabilirea datei dezrobirii romei Păuna, pentru care fostul proprietar cere despăgubire.

1858 • În Ungaria imperiului habsburgic, în acest an s-au născut doi mari muzicieni romi, respectiv István Dankó (Szeged-Szatymaz, 1858 – Budapesta, 1903), cunoscut sub numele de Pista Dankó, compozitor, interpret, lider al unui grup de lăutari romi, şi Rigó Jancsi (1858- 1927)de asemenea un celebru violonist rom maghiar, de a cărui viaţă este legat un episod celebru al seducerii Clarei Ward, cu care de altfel s-a şi căsătorit, la acea dată prinţesă de Caraman-Chimay, singura fiică a americanului milionar E.B. Ward şi soţia prinţului belgian Joseph de Caraman-Chimay. Clara şi Jancsi s-au întâlnit în 1896, în timp ce Rigo Jancsi cânta la vioară într-un restaurant din Paris, unde Clara cina cu soţul ei, prinţul. În cea cel priveşte pe Pista Dankó (1858-1903) acesta reprezintă „visul rom”, un exemplu rar de reprezentant al etniei, care s-a născut în sărăcie, destinul de excepţie oferindu-i faimă şi avere. Cunoscut sub porecla de "Nótafa", acesta deşi a cântat de mic, a început să compună muzică de la vârsta de 28 ani. Membru de bază al ansamblului muzical *Hangászsor,* la părăsit când s-a mutat în Szatmar, unde a întâlnit-o pe Ilonka Joó, fiica primarului, cu care a fugit şi s-a căsătorit, în ciuda faptului că primarul a dezaprobat relaţia, datorită originii rome a lui Dankó. În cea ce priveşte activitatea artistică, Dankó se cufundă cu muzica populară maghiară, el compunând însă şi în alte stiluri muzicale, cum ar fi marşurile.În timp ce trăia în Szeged, Dankó compus peste 400 de partituri, unul dintre cântecele sale cele mai populare fiind *Az o szép, az a szép*.La cererea lui Géza Gárdonyi, Dankó a compus în 1885 marşul *A bejövetele Magyarok (Martie a*

maghiarilor) cu ocazia sărbătoriri a unui mileniu de la atestarea statului maghiar. O statuie a artistului rom a fost ridicată la Szeged, pe malul Tisei, iar un film în limba maghiară, respectiv *Dankó Pista,* a fost lansat în 1941.

• În Ţara Românească romii sunt implicaţi în diverse probleme. Astfel romul Ion Radu Bichiuscă, fost rob, aflat la închisoare, este propus de autorităţi la excluderea din venitul dajnicilor dezrobiţi ai satului Costeşti. Serdăreasa Elenca Giuleasca, reclamă autorităţilor faptul că romii Toma şi Avram, din satul Giuleşti, nu au fost catagrafiaţi ca emancipaţi, astfel încât aceasta să poată primi despăgubirea legală. De asemenea autorităţile au căutat şi locul unde s-au stabilit alţi trei dezrobiţi ai Elencăi Giuleasca. Foştii robi Ion Nicolae Jintu şi Matei Brânză, decedaţi, au fost scăzuţi din venitul dajnicilor dezrobiţi ai satului Mănăstireni. Ministerul de Finanţe emite către administraţia judeţului Vâlcea dispoziţia de a întocmi un raport pe baza verificării catagrafierii a 77 de romi emancipaţi, care au aparţinut Zoi Brâncoveanu. *Epitropia casii M[ării] S[ale] Doamni Zoi Brâncoveanu, prin adresele sale cuno. 7 şi 40, alătură Ministerului zece dovezi sătești după cum se coprinde anume în lista alăturată aci cuprinzătoare de şaptezeci şi şapte individe ţigani noi emancipaţifoşti sclavi ai zisei case, cu arătare că s-ar fi aflând acum în fiinţă toţi aceia pe la locurile notate, pe care dovezi confrontându-le Ministerul cu generala catagrafie a acelui district nu se găsiră trecuţi într-însa, înţelegându-se că acele individe ar fi rămas pe dinafară. Pentru aceste cuvinte dar, Ministerul le trimite pe lângă aceasta în original onoratei Administraţii, cu invitaţie ca observându-le şi după cercetare găsindu-le în fiinţă acele individe pe la locurile arătate, să grăbească a proceda la a lor regulată constatare şi catagrafisire, binevoind a trimite apoi Ministerului cuvenita catagrafiede numele acelor individe, care după toate cercetările ce se vor face nu se vor dovedi înscrişi în // generala catagrafie; iar pentru aceia din indivizi care vor fi luat loc în generala catagrafie a emancipaţilor din coprinsul acelui district, să îndreptezeo listă speţială în desluşire, pentru fiecare individ unde să găseşte catagrafisit, spre a să pute face cele de cuviinţă, înaintând totdeodată şi pomenitele acturi pe lângă raportul rezultatului.*

• În Moldova, boieroaica Tatingher primeşte 2.060 de lei din partea statului, adică dobânda pe un an a obligaţiunilor emise de autorităţi pentru despăgubirile acordate după emanciparea romilor. Ulterior Soltana Diu, obţine din partea statului 6.500 de lei, reprezentând valoarea obligaţiunilor emise pentru despăgubirea foştilor proprietari de robi, bancherul Mair Safer, 60.000 de lei adică dobânda obligaţiunilor emise pentru despăgubirea foştilor proprietari de robi, iar negustorul Levi Bain primeşte 12.000 de lei, respectiv dobânda pe doi ani a 60 de obligaţiuni emise pentru despăgubirea foştilor proprietari de robi.

• În Rusia s-a născut muzicianul rom Piotr Leshchenko, care a trăit între anii 1858-1903.

1859 • Franz Liszt (1811-1886) scrie lucrarea *Des Bohemiens et de leur musique en Hongrie* adică *Despre ţigani şi muzica lor în Ungaria.* Un admirator al culturii romilor, compozitorul a susţinut că muzicienilor romi li se datorează păstrarea folclorului naţional.

• În Moldova romii dezrobiţi din satul Spria de Jos, ţinutul Tecuci, cer

reglementarea situaţiei lor fiscale, în condiţiile în care cuantumul taxelor a rămas constant, deşi o parte dintre ei au plecat în ţinutul Vaslui pe moşia Pungeşti. O altă comunitate de romi moldoveni ridică probleme boieroaicei Catinca Negri, aceasta cerând Ministerul de Finanţe strămutarea a 70 de familii de romi lingurari de pe moşia Glodurile din ţinutul Tecuci, pretinzând că nu poate să le asigure acestora lemnul necesar practicării meseriei. Astfel *La moşiia Glodurile din ţinutul Tecuciului, care acum au trecut în proprietate me, să află un număr de vro şaptizeci familii lingurari, cari înainte di a să disrobi s-au tot adunat acolo de la sine, îngăduindu-să de proprietariul Glodurilor a se hrăni cu meşteşugul lor din pădure de pe ace moşie, pentru interesul, că, de acolo, îi aduce cu înlesnire pe moşiile Nămoloasa şi Ţigăneştii la lucru câmpului sau alte lucrări de care ave trebuinţă. Acum însă că moşiia Glodurile au trecut în proprietate me, şi pe de o parte eu asemine interes de iei nu am, pe de altă parte pădure de pe Gloduri s-au vândut şi tăet,asemine locuri de hrană neputându-le da când toată moşiia cu locul de pădure cu totul nu-i mai mare decât ca vro 320 fălci, iar locul de hrană cu a[l] lăcuitorilor şi cu vatra satului nu se sue nici la 100 fălci, vin a ruga pe onoratul Departament a poronci Prefecturii districtului ca să li facă cunoscut a-şi căuta locu de a să aşeza unde vor putea să învoi căci eu de la primăvară înainte nu pot a le mai da nici locuri nici păduri fiind numărul lor pre nepotrivit cu neînsemnatele moşiei.*

• În Ţara Românească, în statistica fiscală de la începutul anului, romii apar ca „dezrobiţi“, din totalul de 426.120 de familii înregistrate, 32.000 fiind familii de dezrobiţi, iar un număr de 1819 de persoane sunt holtei dezrobiţi. Numărul dezrobiţilor a fost de circa 162.00 0 de persoane.

• În Marea Britanie s-a născut *regele ţiganilor* Xavier Petulengro (1859-1957), zis şi *Gipsy Petulengro,* comerciant, violonist, om de afaceri, scriitor şi radiodifuzor, care a activat la radio BBC în anii '30, '40, colaborând şi cu diferite reviste. De asemenea, Petulengro a publicat cărţi despre romi, precum şi o lucrare autobiografică. Detaliile în legătură cu naşterea şi copilăria sa sunt incerte, diferitele surse sugerând fie că s-a născut în Rochdale, Lancashire, într-o familie de romi britanici, fie că ar fi fost de origine română, locuind în copilărie în apropiere de Galaţi. În conformitate cu propria sa autobiografie, Petulengro a fost nepotul lui Ambrose Smith (cca.1804-1878), cunoscut sub numele de Jasper Petulengro, subiectul cărţilor *Lavengroşi The Romany Rye* de Georgee Borrow (1803-1881). Denumirea de "Petulengro", se pare că vine din sanscrită, unde "petul" înseamnă potcoavă, şi din romani, limbă în care "engro" înseamnă „om” sau „lucru”, prin urmare semnificaţia numelui fiind cea de "fierar".

1860 • În Marea Britanie, în pădurea Epping, Essex, la şase mile nord-est de Londra,s-a născut evanghelistul britanic Rodney "Gypsy" Smith (1860-1947), care s-a remarcat prin ample campanii de evanghelizare, în şapte decenii de activitate, atât în Europa cât şi pe alte continente, predicatorul rom fiind de tânăr membru al Armatei Salvării şi fără îndoială, unul dintre cele mai mari şi mai iubiţi evanghelişti ai lumi din toate timpurile. Deşi s-a născut într- un cort şi niciodată nu a fost elev într-o şcoală, a scris o serie de cărţi şi şi a compus cântece religioase. Devine creştin practicant după vârsta de 16 ani, deşteptarea spirituală venind în urma unei combinaţii de diferiţi factori, respectiv influenţa tatălui său, pastorul Cornelius Smith,

cântecele cântăreţului metodist Ira David Sankey şi o vizită la casa predicatorului John Bunyan în Bedford. Cert este că el a fost un autodidact, învăţând să citească şisă scrie, începând apoi să predice. La o întrunire derulată la *Christian Mission* din Londra, William Booth,fondatorul Armatei Salvării a remarcat potenţialul tânărului Smith, cooptând în activităţile sale religioase, astfel că în 1877, Rodney Smith a acceptat invitaţ ia de Booth a fi un misionar evanghelist. Ulterior, până la moartea sa, el a călătorit prin lume, predicând în America, Australia, Africa de Sud sau Europa, în faţa mulţimilor venite să-l asculte. Activitatea sa a fost apreciată şi de casa regală britanică, regele George al Vl-lea acordându-i Ordinul Imperiului Britanic. Smith a murit în 1947,pe vasul Regina Maria, traversând Atlanticul.

• În acest an un grup de romi căldărari mioritici ajung la Cracovia, care, în epocă, făcea parte din imperiul habsburgic. În calitate de cetăţeni ai imperiului austriac, romi i din Transilvania şi Banat erau posesori de documente necesare călătoriei. Conform romologului rus Lev Cerenkov,aceşti căldăraşi sunt şi numiţi în prezent *ostrijaki,* adică austrieci, de către romii polonezi sedentarizaţi. Romii transilvăneni, ajunşi în Polonia, au avut tendinţa de a se impune într-o poziţie dominantă printre ceilalţi romi, familia Kwiek fondând, de altfel, o dinastie de *regi ai ţiganilor.* Alte grupuri de romi căldărari şi ciurari au străbătut pe rând Polonia, Rusia şi peninsula scandinavă. Lovarii ajung din Transilvania şi Ungaria în Cehia şi în Slovacia, iar mai apoi în Germania. Unii dintre ei pleacă în calitate de soldaţi austrieci, în timpul războiului austriaco-prusac, stabilindu-se în Cehia sau în Austria, alţii descinzând în Polonia, ulterior în imperiul rus.

• În SUA după valurile trecute de imigraţie a romilor, provocate de către autorităţile britanice, debutează, după acest an 1860, imigrarea la scară mai largă a grupurilor de romidin Marea Britanie şi Irlanda. Un număr mare de emigranţ i romi au fost căldărari din România, mulţi emigrând şi în America Latină.

• În Suedia regelui Carol al XV-lea (1859-1872) legislaţia care restricţiona imigraţia romilor a fost abrogată, rezultând un nou val de imigrare în ţară, în special a romilor valahi.

1861 • În Basarabia, gubernie în cadrul imperiului ţarist, romii au fost dezrobiţi, autorităţile acordându-le prin lege libertatea. Practic în provincia românească, *Proclamaţia emancipării,* emisă de către ţarul Alexandru al II-lea, a fost citită în Catedrala din Chişinău.

• În Spania s-a născut Ceferino Giménez Malla, cunoscut şi sub numele de *El Pele,* călugăr franciscan de origine romă, activist pentru drepturile romilor spanioli, considerat sfântul patron al romilor în romano-catolicism. Giménez Malla s-a născut în Fraga, provincia Huesca, într-o familie de romi, timp de patruzeci de ani trăind ca un nomad. El a fost căsătorit de la vârsta de zece ani cu Teresa, abia în 1912 cuplul unindu-şi destinele într-o ceremonie religioasă catolică. Neputând avea copii, cuplul a adoptat-o pe nepoata Teresei, Pepita, rămasă orfană. După moartea soţiei, survenită în 1922, Giménez Malla şi-a început activitatea de catehet sub îndrumarea preotului-profesor, Don Nicholas Santos de Otto. În 1926, el a devenit membru al ordinului călugărilor franciscani, implicându-se în acţiuni de caritate, hrănind copiii săraci. În timpul războiului civil din Spania (1936-

1938), Giménez Malla a încercat să apere un preot catolic de soldaţii republicani, însă ambii au fost arestaţi şi apoi împuşcaţi,împreună cu alţi preoţi şi cu un grup credincioşi, în anul 1936. O legenda romă spune că soldaţii l-au întrebat dacă are arme, şi că el a răspuns *Da, şi este aici,* afişându- le rozariul, cu care a fost împuşcat ţinându-l în mâini şi strigând *Trăiască Regele Cristos!* Trupul său nu a fost găsit niciodată. Papa Ioan Paul al II-lea a spus despre Giménez Malla că *Viaţa lui arată cât este de prezent în diferitele popoare şi rase Hristos, şi că toţi sunt chemaţi la sfinţenie.* Ceferino Giménez Malla a fost beatificat în 1997, la data de 4 mai, zi devenită zi de sărbătoare a romilor catolici şi nu numai.

• În imperiul ţarist, în timp ce ţarul Alexandru al II-lea s-a pronunţat oficial în favoarea eliberării robilor şi pentru abolirea robiei, s-a constituit o comisie care să elaboreze un proiect de program de acţiune, referitor la ameliorarea condiţiilor de viaţă ale romilor. Comisia nu ajunge la nici un rezultat concret şi va fi dizolvată.

1862 • În imperiul rus trăiau,în acest an, în jur de 50.000 de romi, dintre care 17.000-18.000 de persoane în Basarabia şi între 7.500 şi 8.000 de romi în Crimeea.

•În Suedia, romilor li s-a refuzat intrarea în cadrul statului, chiar dacă deţineau paşapoarte care legal le permitea accesul.

1863 • Prefectura de Neamţ a dispus dispersarea romilor lăieşi aflaţi în judeţ, în virtutea apărării siguranţei publice. Într-un raport către Ministerul de interne se propunea dispersarea lor în sate, astfel încât la 20 de case de români să fie sedentarizat un rom, proiectul fiind aprobat. Subprefectul justifică într-un mod rasist această măsură, afirmând că *pe cât timp*
fiinţa acestor indivizi, ce nu se mai pot moraliza,nu va dispare cu totul de prin sate, mai ales în chipul cum stau ei în grupuri sau cel puţin nu vor fi împrăştiaţi câte unul, cel mult doi prin fiecare sat, ca cu aşa măsură să se desperecheze, siguranţa publică niciodată nu se va mai restatornici.

•În regatul suedez romii au fost duşi în lagăre de muncă speciale în Hameenlinna.

1864 • În România „mică”,a domnitorului Alexandru Ioan Cuza (1859-1866) şi a prim- ministrului Mihail Kogălniceanu, cu ocazia reformei agrare o parte dintre romi au primit pământ, devenind astfel mici proprietari de terenuri agricole, respectiv ţărani.

1865 • În Marea Britanie apare la Londra lucrarea *A History of the Gypsies* a lui W. Simpson.

1866 • Grupuri de romi căldărari, ursari, băieşi sau rudari, vorbitori de dialecte valahe, au descins înspre alte teritorii europene. O ceată de căldărari, în acest an, străbate drumul din Germania, în speţă de la Berlin, înspre Franţa,unde este atestat un grup de 150 de căldăraşi,probabil romi ardeleni, veniţi via Germania şi Belgia, fiind expediaţi fără menajamente în Belgia. Ca şi în amintitul caz polonez al familiei Kwiek, evocat mai sus, în Germania şi nu numai, romii români caută să-şi impună supremaţia în faţa altor grupuri de romi. Prezenţa lor este numeroasă, astfel încât actualmente clasificarea lingvistică a romilo r se face şi în funcţie de vorbitorii de dialecte vlax şi non-vlax. De altfel un număr mare de romi din Slovacia şi Ungaria sunt numiţi şi romi vlahi, având ca limbă maternă româna sau prezentând puternice elemente lingvistice româneşti.

Fenomenul este prezent şi în Croaţia. În Ungaria un mare număr de băieşi bănăţeni vorbesc şi azi româna ca limbă maternă, iar în Bulgaria la poalele Munţilor Balcanici sunt rudari vorbitori de română ca limbă maternă. În Serbia sunt numiţi *karavlaski,* în Bosnia *karavlasi* adică români negrii, iar în Slavonia croată *Koritari*.

• Cancelarul de fier Otto von Bismarck, prim-ministru al Prusiei după 1862, cancelar al Germaniei unificate între 1871-1890, trage un semnal de alarmă privitor la numărul mare de plângeri cu privire la cetele de romi şi problemele cauzate de acestea. Ulterior în noul stat german legislaţia privitoare la romi va avea două obiective majore, respectiv sedentarizarea romilor băştinaşi şi debarasarea de romii veniţi din alte părţi, care trebuiau expulzaţi.

1867 • În Franţa este atestat un alt grup de căldărari români, unde ajung organizaţi în cete de 30 până la 150 de indivizi. Un an mai târziu un astfel de grup este surprins la Carpentras, într- un tablou, de către Bonnet. Practic şi alte grupuri de romi nomazi, din spaţiul mioritic, ajung ulterior în Franţa, în anii 1868, 1870, 1872 sau 1874, venind dinspre Germania şi Italia.

• În Germania descinde un grup de ursari români.

• În Elveţia, la Geneva, s-a născut marele antropolog Eugene Pittard. Autoritate unanim recunoscută în domeniu, acesta a stabilit şi pe baza cercetărilor antropologice cea ce stabilise de mult lingvistica, adică originea indiană a romilor. Printre altele a redactat şi cartea *Les Tziganes ou Bohémiens; recherches anthropologiques dans la Péninsule des Balkans* tipărită la Geneva în anul 1932, lucrare ce cuprindea 288 pagini. Antropologul a murit în 1962 la Castelul din Morigny în fostul departament francez Seine-et-Oise.

• În perioada dualismului austro-ungar din 1867-1918 autorităţile maghiare a luat o serie de măsuri represive faţă de romi, măsuri care îngrădeau circulaţia şatrelor, interziceau cerşitul, combăteau vagabondajul, prevedeau expedierea forţată la domiciliu a romilor . În cadrul acestor politici se remarcă perioada dintre anii 1907-1914 cu numeroase legi represive emise de autorităţile maghiare. În acelaşi an este redactată o statistică de către A. Fenyeş care avansa un număr de 58.000 de romi în Transilvania, 33.000 în Ungaria propriu-zisă şi 4.500 în Croaţia, Slavonia şi în graniţa militară, ce includea un mic teritoriu bănăţean.

• În acest an s-a născut Ruth Bentinck (1867-1953), militantă pentru acordarea dreptului la vot pentru femei în Statele Unite. Ea a fost fiica lui Rosina Swan, o etnică romă din Higham, Kent şi a lui Edward St Maur, ducele de Somerset.

• Ziarul *Macedonia,* publicat la Istanbul, a primit o scrisoare semnată *un egiptean,* în care autorul Ilia Naumchev a susţinut respectarea drepturile naturale ale romilor, egalitatea religioasă cu ceilalţi şi accesul acestora la educaţie.

1868 • În Olanda, într-o lucrare despre romi belgianul Richard Liebich introduce sintagma *viaţa nedemnă dea fi trăită,* folosită în categorisirile rasiale în Germania nazistă.

• Un grup de căldărari români ajunge în Anglia, unde se stabilesc într-o tabără la periferiile Londrei, întrând rapid în conflict cu romii englezi, iar o

ceată de romi ursari români este atestată în Olanda. Autorităţile olandeze au impuso taxă turiştilor, care ţin să viziteze tabăra de romi. Corturile şi căruţele nomazilor, ca şi contrastul dintre hainele lor mizerabile şi obiectele în aur sau argint pe care le arată peste tot, au provocat o profundă impresie asupra populaţiei.

• În Rusia ţaristă, armata cazacă de la Dunăre a fost desfiinţată, soldaţii romi fiind împroprietăriţi cu pământ. Dacă romi din Faraonovka au continuat să trăiască în sat, majoritatea celor din Kair şi-au vândut pământurile, în speţă circa 190 parcele, reîntorcându- se la corturi, prin pădurile din nordul Chişinăului, la meseriile tradiţionale, respectiv la confecţionarea unor obiecte din lemn, şi la un mod de viaţă semi-nomad. În 1877, în Faraonovka trăiau un număr de 1.039 de romi, 150 de moldoveni şi 103 ucrainieni, în timp ce romii nu reprezentau mai mult de o treime din populaţia Kairului.

1869 • În Marea Britanie, în periferiile de la Notting Dale a fost înălţat un cort unde se derulau activităţi misionare dedicate romilor, atestaţi în număr de circa 50 de familii cu şapte ani mai devreme.

• În acest an s-au născut fotbaliştii englezi de origine romă Martin Joseph "Joe" Frail (18691939) care a trăit conform tradiţionalului stil de viaţă rom, şi jucat pentru Port Vale, Glossop North End, Derby County, Chatham, Middlesbrough, Luton Town, Brentfordşi Stockport County, precum şi Rabin "Rab" Howell (1869-1937), care a jucat pentru Sheffield Unitedşi Liverpool, acesta fiind şi primul rom care a jucat pentru naţionala Angliei.

1870 • În Germania, cancelarul Otto von Bismarck emite o circulară în care cere *interzicerea totală a trecerii frontierei germane de către ţigani,* stipulându-se şi faptul şi că romii *vor fi transportaţi pe cea mai apropiată cale în ţara lor de origine,* pretinzând romilor germani să prezinte documentele doveditoare ale cetăţeniei, pentru a putea călători fără probleme prin imperiul german.

• În acest an folcloristul american, Charles Godfrey Leland (1824-1903), fondator al *Gypsy Lore Society,* a învăţat limba romani de la Matty Cooper, despre care Leland a afirmat că a fost *rege al ţiganilor* din Anglia.

• În imperiul dualist austro-ungar, interdicţia dată romilor de autorităţile din Ungaria de a părăsi ţara, a determinat creşterea numărului de romi din districtele de frontieră. Guvernul austriac a înăsprit legislaţia, pentru a stopa imigraţia romă, hotărând şi deportarea tuturor romilor unguri de pe teritoriul austriac. Adăpostirea romilor era problematică prin definiţie districtelor, care pentru a simplifica cât mai mult lucrurile le-au dat romilor la periferiile oraşelor locuri unde să se stabilească, apărând aşa-zisele *colonii ţigăneşti.*

• La Bucureşti s-a născut marele artist rom Cristache Ciolac, într-o veche familie de lăutari, muzicant care a reprezentat România şi românii cu cinste peste hotare, concertând în numeroase state ale lumi. Astfel în anul 1894, *taraful lui Cristache Ciolac stârnea admiraţia belgienilor, iar revistele muzicale din ţara noastră şi de peste munţi (Musa Română) de la Blaj, se mândreau cu aceste succese.* Personalitatea artistului rom, atitudinea faţă de muzică şi de propria-i meserie, poate fi dedusă din următoarea întâmplare. Invitat la 1900 cu prilejul derulării Expoziţiei de la Paris, să cânte în grădina palatului Elysee, la o recepţie oferită de către

preşedintele Franţei, Loubet, Cristache Ciolac a impresionat în aşa mare măsură asistenţa prin măiestria lui, încât şeful statului francez a vrut să-l răsplătească cu suma de 2000 de franci, însă spre surprinderea lui a fost însă refuzat. Pentru Ciolac răsplata a constat în faptul că a fost preferat atâtor artişti străini prezenţi la eveniment. Ulterior maestrul a fost decorat şi numit Ofiţer de Academie, bucurându-se de aprecierea a numeroase personalităţi ale culturi româneşti dintre care amintim pe George Enescu, Alexandru Vlahuţă, Octavian Goga sau Barbu Delavrancea, care i-u transmis *să trăieşti, dragă Ciolac; patru milioane de oameni cântă de veacuri doina asta şi numai tu ştii s-o spui şi boierilor.* În perioada primului război mondial, se pare că George Enescu a colaborat cu Cristache Ciolac, păstrându-se notiţe pe marginea unor melodii populare, manuscrisul fiind aflat în biblioteca Uniunii Compozitorilor şi Muzicologilor. Marele compozitor româna notat pe o fotografie *Admirabilului nostru Ciolac, cu toată recunoştinţa pentru preţioasa colaborare*. Practic George Enescu *l-a numit colaborator, fără a se sfii de greutatea cuvântului fiindcă Enescu intuia că prin ajutorul lui Cristache Ciolac avea să dea la iveală capodopera muzicii noastre de cameră – Sonata nr. 3 pentru pian şi vioară în caracter popular românesc.* Din păcate Cristache Ciolac a muri la 1927, în mizerie, „uitat" de contemporani şi de statul român.

• În listele de pasageri ale vasului „The Ship" Cuba au fost înregistraţi un grup de romi din Liverpool, respectiv Walter Lovell de circa 50 de ani, deci născut în 1820, Rosanne Lovell de asemenea în vârstă de 50 de ani, Rody Lovell în vârstă de 35 de ani, precum şi Seth Lovell de 30 de ani, supranumit ulterior *prinţul ţiganilor,* nimeni altul decât fiul lui Walter şi al Rosannei Lovell, adică *regele şi regina ţiganilor*. În 1884 Rossana Lovell a decedat. Soţul ei Walter Lovell, care a făcut avere din tranzacţii cu cai, este prezentat în presa americană ca fiind sănătos tun la 76 de ani, şeful clanului „Lovell & Smith", decedând în 1897. În 1899 a fost îngropat şi fiul său Seth Lovell, denumit *prinţul ţiganilor* de presa americană a timpului, care a murit în Philadelphia, sicriul fiind acoperit cu flori, aduse de membrii neamurilor de romi, veniţi din Chicago, Wrightstown, NJ Fall River Massachusetts, Brooklyn, Boston, Madison, Chatham, NJ Conshohocken, Pennsylvania, Providence sau Philadelphia, titlul de rege rămânându-i fratelui său Joseph.

• Alexandros Georgios Paspates (1814-1891) medic şi istoric,a publicat la Istanbul *Studii asupra ţiganilor,* o lucrare de referinţă în studiul limbii romani, o explorare a dialectelor romilor Imperiului Otoman. Cea mai mare parte a cărţii este un lexicon de romani, lucrarea cuprinzând şi o analiză gramaticală a limbi romani, precum şi poveşti atât în romani,cât şi în traducere franceză. Alexandre Paspati, un remarcabil savant francez care a publicat în acest an în limba franceză la Istanbul, considera că *„ceea ce este de mare interes, în istoria acestui popor, este numele rom pe care şi-l dau, pretutindeni unde se găsesc, fie în Turcia, fie în ţările cele mai îndepărtate ale Europei. Pentru ei, orice altă denumire este străină şi evită termenul ţigan, care este un termen ruşinos".* Nu este singurul autor francez care remarcă acest lucru. În 1857, J.A. Vaillant publica o istorie a romilor şi nu a ţiganilor, pe care avusese ocazia să-i observe şi să-i cunoască încă din noiembrie 1829 când sosise în Bucureşti.

1871 • În Germania la nivelul Ministerului de Interne, şi desigur al

Cancelariei Reichului din Berlin, se pune problema ca birourile de circumscripţie regionale să nu elibereze imigranţilor romi licenţe necesare practicării comerţului şi să fie prudente în acest sens cu romi din imperiu. Rezervele faţă de romi reprezintă o constantă în spaţiul cultural german şi în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Astfel în Austria în 1885, legislaţia prevedea *condamnarea pentru vagabondaj*, cea ce a determinat posibilitate de a fi reţinuţi nomazii pentru muncă forţată. Totuşi biroul cancelarului german a ordonat ulterior eliberarea autorizaţiilor de călătorie şi practicare a comerţului populaţiei rome. Acest semnal de toleranţă din partea autorităţilor nu a durat prea mult, astfel că în 1886 a fost organizat un transport al *ţiganilor fără naţionalitate germană* la frontierele de stat. În jurul anului 1890 o conferinţă pe tema *Das Zigeunergeschmei* a avut loc în Suabia, armatei fiindu-i acordată autoritate deplină în supravegherea romilor. Imperiul, la întâi ianuarie 1900, a adoptat şi "Legea educaţiei minorilor", aplicată copiilor din familii rome. Până în secolul al XIX-lea, oamenii de ştiinţă din Germania, dar şi din alte ţări din Europa, au scris despre romi şi evrei ca fiind fiinţe inferioare şi "excremente ale umanităţi" , chiar Darwin scriind în 1871 că a identificat două populaţii care nu au *avansat cultural* la fel ca alte popoare. Aceste idei s-au cristalizat în atitudini rasiste în special în scrierile lui Dohm, Hundt-Radowsky, Knox, Tetzner, Gobineau, Ploetz, Schallmeyer şi alţii.

• Paul Bataillard l-a întâlnit la Paris pe romul Demeter, vorbitor de romani, română, maghiară şi germană. Pe căldărarii unguri, la Paris sau aproape de Paris, istoricul francez avea să-i observe în patru rânduri, între 1871 şi 1873, romii fiind destul de numeroşi în Franţa, la acea vreme. În 1876 Paul Bataillard, a publicat *Sur les origines des bohémiens ou tsiganes. Les tsiganes de l'âge du bronze.* Cert este că grupuri de căldărari stârneau curiozitatea parizienilor acelor vremuri, care-i analizau şi observau cape ceva cu totul neobişnuit. Ursarii din Serbia şi Bosnia şi grupurile de rromi lovara din Transilvania ajung în Hexagon începând cu anul 1872. Ursarii poartă nume balcanice, Galubavich, Lazarovich, Mitrovic h, lovanovich, Georgewics etc. De remarcat faptul că la finele secolului XIX, romii vor renunţa la căruţe închise cu răchită în favoarea rulotelor din lemn, după modelul romilor nomazi din Alsacia şi Lorena.

• Cărturarul Joseph Haltrich, a publicat lucrarea*Die Macht und Herrschaft des Aberglaubens în seinen vielfachenErscheinungsformen, Selbst Verlag des Verfasser,* în care se referă la romii din Transilvania, susţinând, printre altele, că *era cunoscut că vrăjitoarele,ghicitoarele, doctorii miraculoşi sunt de întâlnit şi mai frecvent în ţări civilizate decât la noi rezolvând probleme legate de dragoste, de furtul cailor sau alte accidente sau boli, în Transilvania aceste magii de la ţară fiind practicate de obicei de ţigănci, reparatori de oale şi săbii, femei vârstnice, popi valahi, etc.,care adesea nu au nici măcar o urmă de educaţie dar depăşesc prin renume pe doctori.* Un alt cronicar sas Heinrich von Wlislocki consemna ulterior, în

studiile dedicate romilor transilvăneni, faptul că *în timp ce bărbatul pune cel mult o foarte mică parte din agoniseala sa de o parte pentru iarnă, cea mai mare parte mâncând-o şi bând-o, nevasta se îngrijeşte de copii cu care îşi împarte şi ultima bucătură, cu dragoste maternă; ba chiar este nevoită*

să-şi ţină bărbatul, pe timpul iernii când acesta nu are câştiguri, în timp ce ea câştigă din ghicit, vrăji şi alte asemenea bănuţi frumoşi şi hrană îndestulătoare de la ţărănci.

1872 • În Franţa este consemnată prezenţa unui grup de romi ursari, care proveneau de data aceasta din spaţiul sârbesc şi din Bosnia

• În imperiul austriac, între 1872 şi 1881 slavistul Franz von Miklosich (1813-1891) a publicat la Viena lucrarea *Über die Mundarten und die Wanderung der Zigeuner Europa's,* respectiv *Despre dialectele şi migraţia ţiganilor în Europa,* un studiu în care au fost analizate limba şi dialectele romani, originile romilor, rutele de migraţie, o gramatică comparativă, precum şi un lexicon. Pe baza elementelor lingvistice greceşti a limbi şi a dialectelor, cercetătorul numeşte o *zonă de limbă greacă* ca fiind *patria europeană a ţiganilor*, lucrarea fiind de departe cel mai complet studiu despre romi de până atunci. Lucrarea stabileşte astfel, pe baza analizei lexicologice a limbii romani traseul strămoşilor romilor, respectiv India, Persia, Armenia, Turcia, Grecia, ţările balcanice, de unde s-au răspândit în celelalte părţi ale Europei. Cert este că Miklosich a depistat treisprezece mari varietăţi naţionale ale limbii romani, una dintre acestea fiind şi ramura *valahă*, fiind în acest context oferite cititorilor informaţii despre limba romani din spaţiul mioritic, despre situaţia juridică a romilor români sau despre structura pe neamuri a romilor, respectiv căldărari, fierari, spoitori etc. De asemenea cercetătorul vienez susţine că romii s-au aflat iniţial în contact îndelungat cu exponenţi spaţiului lingvistic grecesc, după care cu vorbitori ai unei limbi slave, iar în final cu cei ai limbi române, excepţie de la regulă făcând-o romii din Italia de Sud. Autorul combate teoria conform căreia romii iberici ar fi descins în peninsulă prin Africa de Nord, arătând că dialectele rome europene nu conţin împrumuturi lingvistice arabe. Dacă romologul Miklosich a identificat în Europa 13 dialecte ale limbii romani. BJ Gilliat-Smith a identificat

19 neamuri de romi doar în Bulgaria de nord-est, în lucrarea *Report on the Gypsys tribes of noth-east Bulgaria,* care a apărut în JGLS (1915-1916). Cercetătorul R Uhlich în1955 în articolul *Iz ciganske onomastike,* publicat la Sarajevo, a susţinut că în fosta Iugoslavie trăiau

20 de neamuri de romi. Peste două decenii cercetătorul T. Kaufmann susţinea, într-o recenzie apărută în *Internaţional Journal of the Soczologz of Language* în 1979, că în Europa sunt vorbite circa 60 de dialecte, de către 20 de grupuri de romi, care pot fi clasificate în diferite moduri.

• În Danemarca, la Copenhaga, F. Dyrlund's a publicat lucrarea *Tatare og Natmandsfolk i Danmarh.*

• În Belgia regelui Leopold al II-lea (1865-1909) a fost reînoită legislaţia antiromă, etnicilor romi fiindu-le interzis accesul în ţară, iar cei aflaţi în Belgia au fost expulzaţi.

• În *Archiv für Anthropologie* cercetătorul M. Isidor Kopernicki expune câteva opiniidespre caracteristicile antropologice al romilor, analizând tipologia craniilor rome, concluzionând că romii se maturizează mai devreme şi se sting mai repede, o caracteristică generală a raselor orientale.

1873 • În Marea Britanie, în Registrul Anual din acest an, se face referire şi la obiceiul de înmormântare al romilor de a arde hainele defunctului, act prin excelenţă purificator, de protecţie a familiei şi comunităţii în faţa

forţelor malefice. Astfel aflăm că *Hainele bătrânei Diana Boswell, regina ţiganilor, în valoarea de 50 de lire, au fost arse în Southwark, în prezenţa curtenilor apropiaţi, după obiceiul străvechi. (The clothes of the late Diana Boswell, queen of the Gipsies, value £50, were burnt în the Mint, Southwark, by her principal courtiers, according to ancient custom.)*

• În Rusia, conform unui proces verbal întocmit la Ekaterinburg, grupuri de romi plecaţi din Moldova au ajuns până în apropierea munţilor Ural. Procesul verbal se referă la un rom pe numea Mărgean Panachiev Mile, în vârstă de 50 de ani, originar din satul Broscăuţi, districtul Mihăileni, fost rob al postelnicului Costache Plaina. Romul nostru plecase de la stăpânul său de peste 12 ani, ajungând cu un grup de romi taman în Rusia. Autorităţile ruse au stabilit ulterior identitatea acestuia: *„Individul Vasilache Gavriliu, pronumit şi Păpuşoi, de religie ortodocsă, în etate de 97 ani, văduvoi, de profesiune cultivator, domiciliat în citata comună, recunoaşte poza ce i s-au arătatu ce este al ţiganului Mărgian Panache Milia, ce au fost robu a defunctului postelnic Costache Plainou, proprietarul moşie citatei Broscăuţii, la care dânsul au fost vechil timpu peste 30 ani, şi că numitul Mărgian Panache Mile au fost adus de stăpânul său, Plainou, pe acia moşie, de unde, nu ştie, decât că Mile era holtei când au fost adus, ca de 20 ani, că odată cu a lui aducire, au vinit şi frate-său, numit Panache Mile, ce era mai mare şi om onest, fiind şi, mai mulţi ani, Bulubaşi (mai mare peste ciata Ţigănească de pe acea moşie), Fănuţe Mile, frate mai mic, şi tatul lor, numit lordache Mile Cârnu". După o bucată de vreme, Mărgean Panache Mile s-a căsătorit cu Maria, fata lui Vacul lordache, robi ai aceluiaşi stăpân. Nunta a fost oficiată de fratele său, preotul satului, pe nume Tudor Gavriliu, decedat din păcate de vreo zece ani. Istoria lor se opreşte în urmă cu 20 de ani, în momentul în care numitul ţigan Mărgian Panache Mile, cu nevastă-sa, Maria, cu fratele său, Panache, şi cu tatăl lor, Iordache Mile Cârnu, şi alţi ţigani, cu toţii au plecat pe o altă moşie a stăpânului, numită Târgul Cucului* .

1874 • În imperiul otoman este emis un decret conform căruiaromilor musulmani li s-au acordat drepturi egale cu ceilalţi musulmani din imperiu.

• Romii de frontieră din Kirk Yetholm au fost descrişi ca având *tenul lor întunecat, care este caracteristic ţiganilor,* precum şi *o limbă care este în mod clar romani.* Populaţia romă din diferite regiuni ale Marii Britanii, călătoreau frecvent în Scoţia, remarcându-se în acest sens romii din nordul Angliei, menţionând aici Newcastle-upon-Tyne şi Cumbria. De asemenea o reuniune anuală a romilor britanici se derula la Appleby Horse Fair.

• George Borrow publică la Londra romanul *Romano Lavo-Lil,* unde descrie comunităţile de romi din Natting Dale, Schoreditch sau Wandsworth.

• Pictorul şi graficianul Otto Müller (1874-1930) s-a născut în Liebau, în Lubawka, Silezia. Artistul, poreclit *Ţiganul,* este cunoscut mai ales pentru picturile sale ce înfăţişează nuduri şi femei rome, mama sa fiind de origine romă. Între 1890 şi 1892 Otto Müller a fost şcolit în litografie în Görlitz şi Breslau, ulterior studiind la Academia de Arte Frumoase din Dresda între 1894-1896 şi la Academia din Munchen din 1898, pe care a părăsit-o după ce Franz von Stuck l-a catalogat ca fiind lipsit de talent. Lucrările sale

timpurii sunt influenţate de impresionism şi simbolism, dar după stabilirea sa la Berlin în 1908, stilul lui se înscrie în sfera expresionismului. Artistul a avut relaţii apropiate cu oameni de cultură importanţi ai epoci, cum ar fi Wilhelm Lehmbruck, Rainer Maria Rilke sau Erich Heckel. În 1910, el s-a alăturat grupului de artişti expresionişti "Die Brücke", până când s-a destrămat în 1913 datorită diferenţelor în cea ce priveşte viziunea artistică. Muller a avut, de asemenea, contacte strânse şi cu grupul de artişti "Der Blaue Reiter". În primul război mondial a luptat ca soldat german pe fronturile din Franţa şi din Imperiul Rus, după război devenind profesor la Academia de Arte din Breslau, unde a predat până la moartea sa în1930, universitate unde i-a avut elevi printre alţii şi pe Johnny Friedlae nder sau Isidor Ascheim. În 1937 naziştii au confiscat 357 de lucrări ale sale de la muzee din Germania, considerate a fi artă degenerată.

• Lista de pasageri ai unui vapor cu destinaţia SUA cuprindea un grup de romi galezi din Cardiff, respectiv pe Isaia Lovell, născut în 1839, Fyence Lovell, născut în jurul anului 1844, pe Frank Lovell, născut în 1831,pe copiii Isaia Lovell, Benjamin Lovell, Nicodim Lovell, Leonard Lovell, Gania Lovell, Louisa Lovell, Benjamin Lovell, pe John Lovell, născut în 1847 la Cardiff, pe Elizabeth Lovell, născută în 1850, pe Frank Lovell, pe Elizabeth Lovell născut în 1834, pe Edingel Lovell, născută în 1850, pe Lewellyn Lovell, născută în 1851, pe Sophia Lovell, născută în 1852, pe Fyence Lovell, Mary Jane Lovell şi pe John Lovell. În 1884 pe o navă care pleca din Liverpool înspre New York au fost îmbarcaţi E'd Lovell de 30 de ani, tinichigiu cu soţia Mary Lovell, de 29 de ani, Emily, în vârsta de 16 ani, Rachel, de 11 ani, Aaron, în vârstă de 6 ani, Neemia, în vârsta de 4 ani, Hesekiah, de un an, Llewellan, de 15 ani, Levi Lovell, în vârstă de 19 ani, precum şi pe Grinder sau pe Elvira Lovell, în vârstă de 19 ani, născuţi cu toţii în Anglia.

• În Simferopol, în Ucraina, romii s-au stabilit după acest an. În anii ‘30, a existat în Simferopol o viaţă culturală romă puternică, cu un club rom, respectiv *Ugolka Demirdji*şi o echipă de fotbal. Populaţia romă din oraş, aproximativ 800 de oameni, a fost masacrată de către ocupanţii germani la finele anului 1941.

1875 • Născut în Friesland, M.J. de Goeje, unul dintre cele mai importanţi orientalişti din secolul al XIX-lea, sugerează că romii au fost băieţii de casă, furnizori de servicii pentru armată militare, şi că au ajuns în Europa, împreună cu armatele aflate în retragere. Cartea a devenit mai larg cunosc în versiunea publicată în anul 1903.

• În articolul *Eine Wahrsagerin,* publicat în *Siebenbürgisch Deutsches Tageblatt,* se menţiona că *ieri după amiaza a fost prinsă o ţigancă la Burgertreppe care profita de superstiţiile unei slujnice române şi practica hocuspocus-ul cu ajutorului unui buton de şarpe (Natternknopf) şi îi ghicea tinerei în plină stradă contra unei remuneraţii suficiente. Aceasta a fost adusă în*
faţa justiţiei.

• În Danemarca autorităţile interzic din nou accesul romilor în ţară, confruntându-se cu ameninţarea unei masive imigraţie a romilor români.

1876 • În *Documentele Clubului Literar din Manchester,* H.T. Crofton, membru al societăţii descrie ţinuta romilor susţinând că *ţiganii au avut*

anterior un costum distinctiv, constând într-un frizură-turban de mai multe culori, împreună cu o mantie mare, purtată precum o togă, peste un jupon larg. (Gipsies formerly had a distinctive costume, consisting of a turban--like headdress of many colours, together with a large cloak, worn after the fashion of a toga, over a long loose under-skirt.)

• Emil Cretzulescu estima că în România trăiau circa 200.000 de romi, ce reprezentau circa 5% din totalul populaţiei ţării.

• Cesare Lombroso (1835-1909), celebru criminalist italian, publică lucrarea *L'Uomo deliquente,* care conţine un capitol special dedicat predispoziţiei genetice a romilor înspre infracţiuni. Această lucrare a fost tradusă în mai multe limbi, inclusiv în germană şi în engleză, şi a avut un efect profund asupra atitudinilor juridice occidentale faţă de populaţia romă.

• În Bavaria este emis un decret care impunea stricte examinări a documentelor deţinute de romi, atât la frontiere pentru cei care vroiau să ajungă în Germania, cât şi actele celor aflaţi în interior, precum şi confiscarea bunurilor şi a beneficiilor obţinute prin practicarea meseriilor itinerante, dacă documentele nu erau în regulă. Caii lor trebuiau, de asemenea, să fie examinaţi şi confiscaţi, dacă erau consideraţi bolnavi. Mişcările romilor, cărora li se permitea să rămână în Germania, trebuiau monitorizate cu atenţie.

• În Bulgaria, pe fondul luptei bulgarilor pentru obţinerea independenţei şi a războiului ruso- turc, are loc un pogrom al romilor musulmani la Koprivshtitsa.

1877 • În acest an România a declarat mobilizarea generală, astfel că în Războiul de Independenţă românesc au luptat la sud de Dunăre, pentru noul stat, şi soldaţi de origine romă la Rahova, Vidin, Smârdan sau Griviţa.

• Moare artista Elena Asachi (1789-1877) pianistă, cântăreaţă şi compozitoare, autoarea piesei *Ţiganii* în 1837.

• În acest an numărul romilor din Armenia şi partea asiatică a Turciei a fost estimat la 67.000 de persoane.

• În Bucovina, numărul romilor sedentari era de 5.295 de persoane, respectiv 1,32% din totalul populaţiei. Dintre aceştia, circa 3.900 locuiau în localităţi pur româneşti. Coabitarea românilor şi a romilor în Moldova strămoşească reprezintă un fenomen general, Astfel în Basarabia în localitatea Volintiri, conform recensământului făcut de preotul bisericii şi tipărit în "Eparhialnie Wedomosti" din acest an, alături de majoritari trăiau un număr de 44 de bărbaţi şi 34 de femei de origine romă.

• Profesorul universitar Barbu Constantinescu(1839-1891), doctor în filosofie, primul decan al Facultăţii de Teologie din Bucureşti, cunoscător al limbii romani şi autorul primelor studii şi cercetări aprofundate, referitoare la romii din România, a publicat lucrarea *Probe de limba şi literatura Ţiganilor din România.* Cercetătorul a publicat în studiul său mostre ale folclorului rom din diferite dialecte şi subdialecte rome, cartea oferind importante informaţii din domeniul foneticii, morfologiei, sintaxei sau lexicului limbii romani, aducându-şi o contribuţie importantă în domeniul cercetării romilor. Lucrarea în cauză conţ ine 75 de cântece, din care 14 cântece au fost publicate de autor, anterior, în revista lui B.P. Haşdeu, *Columna lui Traian* şi 15 basme, toate în text bilingv, rom şi român, fiind menţionată şi apartenenţa la diferitele dialecte ale limbii

romani, respectiv „căldărăresc”, „ursăresc”, „lăiesesc” etc., textele publicate fiind însoţite de scurte indicaţii gramaticale şi de mici lexicoane. Mostre folclorice din studiul lui B. Constantinescu au fost publicate şi comentate ulterior în *Journal of the Gypsy Lore Society*.De asemenea, în acest an Mihai Eminescu a scris un articol despre această prima antologie de folclor rom a profesorului Constantinescu, articolul publicat în ziarul *Timpul*, dovedind „o cunoaştere rafinată a problematicii rome”. Cu această ocazie Eminescu menţionează că l-a citit pe Barbu Constantinescu şi în „Columna lui Traian" a lui Haşdeu, scrieri publicate cu titlul *Poezia poporană a ţiganilor din România* în anul 1877: *De mult încă, eruditul slavist Franz Miclosich, care în anii din urmă s-a ocupat cu deosebită atenţie de dialectele şi migraţiunea ţiganilor, ceruse în convorbiri private şi prin scrisori de la cunoscuţii săi din România detalii asupra limbii ţiganilor de la noi. Presupunem că şi adunarea aceasta de cântece şi poveşti o datorăm impulsului marelui învăţat. Din introducerea foarte scurtă a cărţii, aflăm că ţiganii, emigrând din India în timpuri necunoscute, se află locuind pe la noi din suta a paisprezecea încă şi din ţările noastre au trecut în celelalte părţi ale Europei. Limba lor are mare asemănare cu dialectele indice moderne deşi se găsesc într-însa multe elemente împrumutate de la acele popoare, cu care ei au fost în contact. Parte din cântece au fost publicate şi prin „Columna lui Traian". Apoi mai urmează o scurtă însemnare despre proveniența probelor şi despre modul transcrierii lor, apoi imediat după această scurtă introducere, urmează cântecele şi basmele cu adnotaţiuni. Colecţia e în sine preţioasă, dar cartea nu îndeplineşte condiţiunile care s-ar cere de la ea, înainte de toate colecţia de probe ar fi trebuit să formeze textul, pus în urma unei gramatici elementare şi urmat de un glosariu după alfabet şi în toată regula. În acest mod s-ar fi uşurat citirea nu numai pentru publicul mare, ci chiar pentru aceia cari ar voi să se ocupe mai de aproape cu acest obiect. Dacă am putea spera ca dl. dr. Constantinescu ar mai edita a doua oară cartea sa, am fi în drept să credem că d-sa va ţine seamă de acest consiliu şi ne va introduce în textul colecţiei sale printr-o scurtă gramatică, care să conţină fonologia şi flexiunea măcar, iar în urma colecţiei am trebui să găsim un glosariu alfabetic, lesne de mânuit.*

1878 • Regina Victoria (1837-1901) a fost salutată la Dunbar de *regina ţiganilor,* din familia Reynolds, care a fost *îmbrăcată într-o robă neagră, cu margini albe de mătase, şi pe umeri purta o eşarfă galbenă. În spatele ei se aflau două femei, una dintre ele evidenţiindu-se prin rochia ei din catifea purpurie, şi doi bărbaţi robuşti, care se evidenţiau prin hainele lor de un roşu aprins. (dressed în a black robe with white silk trimmings, and over her shoulders wore a yellow handkerchief. Behind her stood two other women, one of them noticeable from her rich gown of purple velvet, and two stalwart men, conspicuous by their scarlet coats.)*

1879 • În Ungaria imperiului dualist austro-ungar s-a derulat o conferinţă naţională a romilor în localitatea Kisfalu,azi Pordasinci, în Slovenia, un semn de dorinţă de modernizare a acestora.

• A. Ficker publică o lucrare despre romii Bucovinei intitulată *Die Zigeuner în der Bukowina.*

• În Serbia este emisă în acest an o lege represivă, antiromă, care printre altele prevedea şi interzicerea practicării nomadismului.

• În Marea Britanie, romii din clanul Everton din Liverpool sunt somaţi, de către un judecător, să respecte prevederile legale referitoare la sănătatea publică, reprezentatul legii specificând că ceata de romi avea obligaţia de a se aproviziona corespunzător cu apă.

1880 • Conform statisticilor oficiale din imperiul austro-ungar, în Ungaria epociitrăiau 79.393 de romi, dintre care 56.006 în Transilvania, 1.499 în Croaţia-Dalmaţia, iar la graniţa militară vieţuiau 1983 de romi.

• Bulgaria devine, ca şi Serbia, o ţară în care legea interziceaprecticareanomadismului.

• Apare cartea lui George Smith *Gipsy Life: Being an Account of Our Gipsies andTheir Children, with Suggestions for Their Improvement.* O altă carte despre romi este şi *I've Been a-Gipsying.* Pentru a se familiariza cu specificul romilor acesta a trăit alături de ei, militând apoi pentru accesul acestora la educaţie sau la serviciile medicale. George Smith a fost la rândul său un predicator rom englez cunoscut în Marea Britanie în secolul XIX.

• În Anglia, depresia agricolă îi determină pe romi să se stabilească la periferiile marilor oraşe.

• În Argentina autorităţile au interzis intrarea romilor în ţară, măsură reluată într-un decret emis patru ani mai târziu.

• În imperiul rus o reglementare din acest an, referitoare la aprobarea de paşapoarte, necesare periplului intern, stipula că un rom înscris ca ţăran al statului nu poate obţine un paşaport fără aprobarea factorilor de decizie locali. În dorinţa autorităţilor ţariste de a limita nomadismul, condiţia impusă era ca beneficiarul rom al documentului, să fie singurul posesor de paşaport din familia sa, restricţia neaplicându-se romilor înscrişi ca negustori sau *meşcane,* care se puteau deplasa cu familiile. Ca şi politicile anterioare ale Rusiei, care aveau drept obiectiv limitarea nomadismului romilor, şi aceste măsuri de sedentarizare a romilor au eşuat lamentabil.

1881 • Un grup de romi, proveniţi din Austro-Ungaria, ajung peste ocean la New York. O altă ceată de romi rudari, bulgari şi spanioli este atestată în urbea americană un an mai târziu, pentru ca în 1883în oraş să descindă şi un grup de lăutari,de asemenea din imperiul austro- ungar, se pare din Slovacia de azi. Denumiţi în prezent *başalde* acestora le este recunoscut în prezent talentul lor muzical, pe întreg teritoriul Statele Unite. Rudarii,la rândul lor, erau artişti ambulanţi, comedianţi sau dresori de maimuţe şi urşi, declarându-se austrieci, sârbi sau turci,ceea ce putea să însemne că veneau din oricare zonă din Balcani. De asemenea, un grup de romi originari din *burgada* sârbă Macva, de la est de Belgrad, şi numiţi astăzi *macvaja,* descinde în perioadă în America, alte numeroase grupuri venind aici prin Cuba, Canada, Mexic sau America de sud, de unde se putea imigra mai uşor. Oricum cel mai mare val de imigranţi romi au venit după abolirea sclaviei romilor în Balcani în 1864, precedaţi de britanicii *romanichals,* practic primul grup masiv de romi cunoscut, care ajung în America de Nord în jurul anului 1850. Revenind la romii din Europa de Est, se constată o diversitate a imigraţilor romii pe lângă amintiţii *machvaya, başalde* şi *rudarii boyash,* mai fiind prezenţi şi romi *lovari, căldărari, gurbeti, ciurari* etc. Printre romii din aceste zone au ajuns şi lăutari români, numiţi *romungre,* remarcându-se prin calităţile lor muzicale, popularizând *muzică ţigănească* prin cafenele, cluburi de noapte şi restaurantele din Statele Unite. *Black dutch* reprezintă un grup distinct

de romi americani, a căror rădăcini merg înapoi la cele 17 colonii olandeze, fiind răspândiţi acum prin New Jersey, New York, Connecticut, Maryland, Delaware şi Pennsylvania.

• În Marea Britanie, în acest an a decedat scriitorul Andrew Wilson, la vârsta de 50 de ani, un rom scoţian educat la universităţile din Edinburgh şi Tübingen, fiind fiul cel mare al misionarului John Wilson. După ce o vreme a trăit o vreme în Italia, Andrews Wilson a plecat în India, unde şi-a început cariera ca jurnalist la *Bombay Times.*După întoarcerea sa în Anglia, a activat la *Blackwood's Magazine,* cu care a colaborat de-a lungul întregi sale vieţii. După 1860 a activat timp de trei ani la *China Mail,* însoţind expediţia la Tianjin, după *al doilea război al opiumului* (1856-1860). Wilson a călătorit în sudul Chinei, ajungând şi în Japonia sau Hong Kong, expediind corespondenţe la *Daily News* şi *Pall Mall Gazette,* precum şi la *Blackwood.* În 1860 a scris de altfel *England's Policy în China* .În perioada în care SUA se confrunta cu războiului civil 1861-1865 a plecat în Statele Unite, ulterior revenind ulterior pentru câţiva ani în Anglia, unde a scris pentru diferite ziare şi reviste. În 1873 revine în India, unde a editat pentru un timp *Times of India* şi *Bombay Gazette.* În 1875 a publicat cartea sa*The Abode of Snow: Observations on a Journey from Chinese Tibet to the Indian Caucasus through the Upper Valleys of the Himalaya*,iar în 1878 Wilson a publicat *The Ever-Victorious Army: a History of the Chinese Campaigns under Lieutenantcolonel C. G. Gordon, C.B., R.E., and of the Suppression of the Tai-Ping Rebellion .Pe* fondul unor probleme de sănătate, în 1877 este consemnată ultima sa corespondenţă la *Blackwood*, articolul fiind o retrospectivă a experienţei africane a autorului. Ultimii ani ai vieţii sale i-a petrecut în Anglia, în Lake District, murind la Howton, pe Ullswater.

1882 • Folcloristul G. Dem. Teodorescu (1849-1900) a cules de la lăutarul rom Petrea Şolcan, *în trei-patru zile,* peste 7.000 de versuri, cifră care reprezintă echivalentul *în număr, dacă nu şi în calitate, cu XI cărţi din "Iliada" lui Homer, cu XI cărţi din Eneida lui Vergiliu*. De altfel, G. Dem. Teodorescu a susţinut în 1884 o conferinţă special dedicată acestuia la Ateneul din Bucureşti, publicând ulterior o monografie, care cuprindea şi versuri culese de la artistul rom. Practic *prin numărul mare de cântece dictate şi publicate în veacul trecut, Petrea Creţul Şolcan a împlinit un mare gol al repertoriului nostru lăutăresc. Se poate afirma că, până prin 1885, fragmentele muzicale cunoscute prin diferite colecţii de folclor sau prelucrări de cântece rămân mult prea palide faţă de bogăţia textelor comunicate de Petrea Creţul Şolcan.* Reamintim că un reprezentant celebru al familiei rome Şolcan a fost şi marele jazz-man, Johnny Răducanu.

• În imperiul rus, anularea monopolului statului asupra teatrelor, a permis un oarecare reviriment artistic al romilor, care cei drept continuau să lucreze în restaurante, taverne, târguri, şi doar ocazional să onoreze invitaţii la recepţiile fastuoase ale aristocraţiei ruse. Dintre restaurantele celebre, unde cântau ansambluri rome în Moscova, amintim "Yar" şi "Streina", mai ales că la finele secolului al XIX-lea şi începutul secolului XX, în "Yar" au activat corurile rome ale lui F. Sokolov, N. Khlebnikov sau Barbara V. Panin din familia Vasiliev, care a adus propriul cor. În schimb în "Strelna" se desfăşura artistic corul Panin, urmat la sfârşitul secolului al

XIX-lea de corul Lebedev. Un rol similar l-au avut în Sankt Petersburg restaurantele "Acvariu" şi "Villa Rode". Perioada revoluţiei bolşevice şi cea de după a fost dificilă pentru corurile rome, numeroase dintre ele dispărând.

• În Germania, scriitorul Johann Heinrich Schwicker apublicat la Teschen*Die Zigeuner în Ungarn und Siebenbürgen.*

• Apare lucrarea lui Joseph Lucas *Yetholm History of the Gypsies,* referitoare la romii scoţieni şi neamurile celebre de romi din regiunea de graniţă Yethlom. Referire la romii din această regiune face şi James Tait în *Two Centuries of Border Church Life* în anul1889.

1883 • Cărturarul german Johann Heinrich von Schwicker (1839-1902), a redactat lucrarea *Die Zigeuner în Ungarn und Siebenbürgen, Wien und Teschen,* în care surprinde cu lux de amănunte modul de viaţăal romilor, printre altele cărturarul referindu-seşi la vrăjitorie ca practică a femeilor rome, respectiv la datul în cărţi, la ghicit, la cititul în palmă, la poţiunile de dragoste, la descântarea *pe care le practică cu mare virtuozitate, găsind la populaţia rurală pe mai departe credinţă,* amintindu-l în acest context şi pe *românul pe care îl frecventează cu plăcere*. În cea ce priveşte importanţa şi rolul decisiv al femeii rome la

asigurarea câştigurilor familiei în 1890 apare articolul *Zigeunerleben,* în *Siebenbürgisch Deutsches Tageblatt,* numărul 5092, în care se aminteşte faptul că acestea*prin practica datului în cărţi şi a altor ocupaţii* au un rol important în angrenajul economic familial. Privitor la ghicit în 1902 în articolul *Zwei Grabkränze*, în *Bistritzer Kalender,* este relatată o întâmplare ciudată. Astfel, la ultimul bal mascat al asociaţ iei de femei din Bistriţa, o romă şi- a făcut simţită *obraznica prezenţă în mod sărbătoresc şi jovial fiind invitată să ghicească*, spre amuzamentul participanţilor la bal ghicindu-i unei participante la petrecere că se va despărţi de soţul său pe parcursul anului în curs, la câteva săptămâni acesteia decedându-i soţul, spre nedumerirea autorului articolului şi a opiniei publice.

1884 • Cărturarul sas Heinrich von Wlislocki, născut la Braşov, în anul 1856, decedat la Sânmiclăuş în anul 1907, a publicat la Lipzig în 1884 o lucrare de referinţă în studiile lingvistice dedicate limbi romani, în speţă*Die Sprache der transsilvanischen Zigeuner. Grammatik. Wörterbuch.* Henrik von Wlislocki s-a remarcat de altfel prin cercetările dedicate romilor, publicând o serie de studii despre limba şi folclorul acestora, precum şi despre etnografia şi etnologia romilor. Amintim astfel *Haideblüten. Volkslieder der transsilvanischen Zigeuner. Inedita, Originaltexte und Verdeutschungen. Leipzig: Wilhelm Friedrich, 1880,* unde scrie despre cântecele populare ale romilor transilvăneni sau studiul dedicat de asemenealimbi romilor ardeleni, *Die Sprache der transsilvanischen Zigeuner. Grammatik, Wörterbuch. Leipzig: Wilhelm Friedrich, 1884.* La Berlin cronicarul sas a publicat în 1886 *Märchen und Sagen der transsilvanischen Zigeuner,* lucrare despre basmele romilor din Transilvania, în acelaşi an apărând la Budapesta şi *Patru poveşti de cort ale ţiganilor din Transilvania,* respectiv *Vier Märchen der transsilvanischen Zeltzigeuner. Inedita. Sonderabdruck aus „Ungarische Revue“.* La Viena de data aceasta apare în 1890 *Volksdichtungen der siebenbürgischen und südungarischen Zigeuner,* iar la Hamburg un studiu despre viaţa de nomazi a romilor *Vom wandernden Zigeunervolke. Bilder*

aus dem Leben der Siebenbürger Zigeuner. Geschichtliches, Ethnologisches, Sprache und Poesie. Hamburg: Verlagsanstalt und Druckerei Actien-Gesellschaft. Henrik von Wlislocki a scris şi despre credinţa şi practica religioasă a romilor în 1891, *Volksglaube und religiöser Brauch der Zigeuner [= Darstellungen aus dem Gebiete der nichtchristlichen Religionsgeschichte IV]. Münster i. W.: Aschendorff,* sau despre filozofia şi modul de viaţă al romilor *Aus dem Leben inneren der Zigeuner.* Berlin: Emil Felber, în 1892. Despre romii din Transilvania cărturarul german,în lucrarea *Asupra vieţii şi obiceiurilor ţiganilor transilvăneni,* susţinea printre altele că *Toate minunăţiile, toate cele nemaiauzite sau grozăviile sunt puse pe seama ţiganilor, căci necunoaşterea acestor „pretutindeni şi nicăieri ”, necunoaşterea moravurilor şi obiceiurilor lor este atât de mare, încât credem a putea păcătui nepedepsiţi pe tărâmul acesta: de bună seama însă că nu trebuie uitat nici faptul că tocmai din rândurile ţiganilor se iscă atât de mulţi puşcăriaşi, oameni uşuratici şi decăzuţi, ce ajung să cunoască şcoala temniţei. Firea ţiganilor nu este una prea îmbucurătoare, chiar făcând abstracţie de lumea pungaşilor. Cu pipele umplute cu mahorcă urât mirositoare, apariţii insolite, marcaţi de tot felul de obişnuinţe fatale, nu fără frică de Dumnezeu, cu siguranţă însă cu frică de semeni, cu spinările îndoite servil, crescuţi, am putea spune, în purtări umile, ce altor popoare le-ar părea nedemne, astfel sunt ţiganii nomazi ai Transilvaniei. Vătraşii sunt poate încă mai nenorociţi, căci sunt hotărât mai puţin credincioşi decât tovarăşii lor nomazi; ba se găsesc printre ei chiar şi internaţionalişti şi indivizi apatrizi, însufleţiţi de duhul social-democraţiei, ce şi-au însuşit de la cosmopolitism toate relele, şi mai puţin cele bune. Trăsăturile lor morale se compun dintr-un ciudat amestec de înfumurare şi josnicie, fifizonerie, seriozitate şi frivolitate, cu o lipsă aproape totală a puterii de judecată şi chibzuinţă bătrâneşti, însoţite de viclenie şi o şiretenie candidă, adaosul obişnuit al neştiinţei. Iar în purtări şi fire arată o slugărnicie şi mai umilitoare, în intenţia de a trage pe alţii pe sfoară; nu au nici cea mai mică consideraţie pentru adevăr şi mint sau inventează cu o obrăznicie ce nu-i face niciodată să roşească, căci ruşinea le lipseşte cu desăvârşire. Doar durerii pricinuite de bătăi îi ştiu frica. În simţămintele lor sunt voluptoşi, cruzi, mai puţin răzbunători. Astfel sunt ţiganii transilvăneni – nu e de mirare că celelalte naţiuni ale Ardealului privesc cu neplăcere către ţigani, şi sunt îndreptăţite moral să o facă.* O privire totuşi stereotipă asupra romilor, care se va atenua puternic înspre finele studiului, în condiţiile în care cărturarul german a trăit o bună bucată de vreme cu romii în şatră, asemenea unui veritabil nomad, fiind se pare îndrăgostit lulea de o femeie romă.

• Perimetrul actualului cartier arădean Checheci, cu o populaţie majoritar romă, a fost inclus în intravilanul oraşului, locul fiind denumit, pe o hartă militară austriacă din acest an, *Zigeuner dorf* respectiv *satul ţiganilor.* În zona cartierului Checheci o comunitate de romi trăia încă de pe la 1800, pe terenul acoperit în epocă cu trestii şi bălţi, aceştia confecţionând cărămizi. Romii arădeni sunt concentraţi în prezent în cartierul Checheci şi pe Srada Tarafului în Cartierul Sânicolau Mic. De precizat că Sânicolaul Mic se află la sud de Mureş, iar Checheciul la nord de Mureş, între cele două cartiere fiind o distanţă apreciabilă. Cartierul Checheci de romi al

Aradului are o istorie interesantă. Astfel *în registrele de stare civilă ale unor aşezări de pe ambele maluri le râului Mureş am identificat unele patronimice care trădau îndeletniciri legate de folosirea lutului la muruit sau lipit pereţii caselor şi gardurilor, de pildă, „Lipitor”. Vechiul Checheci de lângă Sânicolaul Mic. Punctul de pornire l-a constituit harta-crochiu de Carte Funduară a oraşului Arad cât şi cele ale localităţilor de pe malul stâng al Mureşului, realizate în intervalul anilor 1855-1858. Pe malul bănăţean al Mureşului exista un perimetru cuprins între canalul Ţiganca şi râul Mureş, aparţinător de extravilanul oraşului. Acest perimetru făcuse parte din teritoriul de siguranţă al vechii fortificaţii otomane şi apoi, din anul 1698, al cetăţii austriece de pe malul drept al Mureşului. Acolo erau figurate următoarele construcţii: 1) Fortificaţia militară austriacă Vauban-Tenaille, aflată în bucla de forma literei Omega; 2) Nucleul viitorului cartier Mureşel, aflat în proprietatea familiei nobiliare Zielinski până în intrarea în vigoare a Patentei Imperiale din anul 1853 pentru teritoriul Guvernământului Ţării Ungariei şi cunoscut sub denumirea de secol XVIII, „ Casa lui Sigismund Lovasz ”, uzitată în cartografia de expresie maghiară până în anul 1918; nucleul acesta se afla în dreptul locului de acostare a navelor pe partea de mal bănăţean înalt, numit „Schela”1, unde figurase un pod de lemn. Pilonii săi sunt vizibili până astăzi. În sfârşit, a 3-a) arie locuită, aflată la nord-est de satul Sânicolaul Mic, notată pe această hartă sub denumirea de rezonanţă maghiară „Kekecs” /pronunţată în limba română „Checheci”/. Cele două entităţi săteşti erau separate de canalul Ţiganca, cunoscut aşa până în zilele noastre, fără ca traseul său să fi fost modificat notabil, începând de la contactul cu vechea buclă a Mureşului până la deversarea sa în aval – de-a lungul unui traseu sinuos, de aproximativ 5 km – înapoi în Mureş. Era de-altfel explicabil. Căci canalul respectiv separa comitatul Aradului de cel al Timişului. După anul 1919, odată cu înscăunarea administraţiei civile şi militare româneşti, această delimitare administrativ- teritorială a judeţului Arad s-a menţinut până în anul 1925, când plasa administrativă bănăţeană a Aradului Nou a fost anexată judeţului Arad. Dilema noastră era următoarea: de ce memoria colectivă actuală a localnicilor de acolo /noii veniţi în acel „ Checheci” de lângă canalul Ţiganca/ cât şi cei din cartierului învecinat, Sânnicolaul mic, l-au dat uitării? Pe harta offset-color de reconstituire a Comitatului medieval al Aradului în interpretarea lui Márki Sándor, apar pe malul stâng al Mureşului două „Kékes”-uri, notate de către autor, în limba maghiară, unul cu majuscula iniţială „F. ” (Felső), cel de Sus şi cel de Jos, notat cu majuscula iniţială „A. ” (corespunzând cuvîntului Alsó) Memoria colectivă autohtonă a păstrat această denumire străveche portuară, afirmând că vechea localitate românească din jurul ei, de pe locul actualului cartier Aradul-Nou, purtase numele de Schela. Cele două Kékes [pronunţate în limba română fără diferenţe de accent pe cele două vocale: Kekeş, iar ulterior Kekeci] erau amplasate pe malul stâng al râului Mureş de către autor. Acel unic Checheci care este menţionat pe crochiul de Carte Funduară (1855-1858) se află cu multă probabilitate pe locul Checheci-ului de Sus, în lunca Mureşului, la aproximativ 2 km spre sud de cetatea militară de formă stelată. Grindul de pe harta-crochiu, de formă triunghiulară, având baza mică sprijinită pe vechea albie seacă a Mureşului, tăiată în jurul anului 1840, nu avea schiţate uliţele. Iar harta*

din 1881 consemnase case răzleţe, fără să-i poată reda numele datorită acestei scări cartografice6. Deocamdată nu am identificat o hartă amănunţită a acestei zone pentru a afla cum s-au născut uliţele acestui sătuţ ţigănesc, valorificând stratul de loess al râpei de pe malul stâng al canalului Ţiganca. În anii ’50 ai secolului al XX-lea cunoaştem străzile din acest triunghi: Brânduşei (paralelă cu canalul Ţiganca), Căprioarei (privind spre lunca inundabilă a Mureşului), Iasomiei (formând baza triunghiului), Căpşunilor şi Panselei (ultimele două intersectând oblic triunghiul acestei aşezări). Harta din anii ’50, întocmită cu un grad relativ mare de precizie semnalează o stradă care nu aparţinea nici de Checheci, nici de Sânicolaul Mic, numită a Tarafului, având două braţe scurte îndreptate spre râpa înaltă, la marginea căreia se afla, dominant, pe o terasă relativ înaltă, vechiul sat bănăţean Sânicolaul Mic, inclus din anul 1925 în judeţul Arad, în cadrul plasei Aradul Nou. Ceea ce însemna că cei din acest sătuţ ar fi trebuit să aparţină de comuna Sânicolaul Mic. Nu întâmplător, această stradă a fost populată masiv de către cei din comunitatea ţigănească din acel vechi Kekeci (Checheci), având îndeletniciri muzicale şi constructive. Odată cu desfiinţarea Primăriei în anul 1950, Sânicolaul Mic a devenit cel de-al XIII-lea cartier al oraşului Arad. Iar comuna Aradul Nou devenea de- asemenea, cel de-al XII-lea cartier. Conform hărţii din anul 1990, strada Tarafului a prins între timp contur, ajungând la 130 de numere de casă. „Checheci”-ul din cartierul Şega. Desigur, aceste locuri pentru păscut caii şi mai apoi pentru cosit fânul se aflau în afara perimetrului locuibil al vechiului sat medieval timpuriu Şega. Diferenţa de altitudine între terenurile cartierelor Şega şi Bujac din zilele noastre este marcată de o veche albie a râului Mureş (pe strada Libertăţii şi, în continuarea ei, pe strada Sever Bocu /numită în perioada interbelică şi chiar imediat după anul 1989 pentru scurtă vreme: Decebal/. Era şi acesta un motiv pentru care actualul cartier Bujac s-a născut în urmă cu un secol, fiindcă fusese un teren apătos lângă malul înalt al cartierului Şega. Prima sursă analizată o constituie harta- crochiu militar austriac din anul 1752-1755 privind „Oppid”-ul Arad, reprodusă color în anexă la volumul II al monografiei din anul 1881 a oraşului liber regesc Arad, datorată iniţiativei abatelui de origină croată Lakatos Otto de pe lângă Parohia şi Mănăstirea romano-catolică din centrul urbei. Pe harta-crochiu „Representatio Geometrica situs oppidi Arad tam veteris, quam novi reliquorum Locorum în linea ab Inc. Statu Militari Anno 1752 excisa contentorum. Delineata opera Emerici Ruttkay, 1755”, Pusta Bujacului Mare exista deja dar nu era cuprinsă acolo. Curburile canalului Mureşul-Mort nu s-au schimbat aproape deloc în timp. Vechea curbură a acestui canal, delimitând azi vechiul cartier Şega de noul cartierul Bujac – curbură care constituia delimitarea oraşului Arad de lunca mult mai joasă a păşunii „Bujac” aproape colmatată în întregime. Una dintre aceste curburi era paralelă cu vechea locaţie a străzii Banul Mărăcine până în dreptul capătului dinspre Spitalul Judeţean al Căii Victoriei. Porţiunea de canal cu pricina delimita spre nord şi spre vest intravilanul de extravilan. Bucla următoare din avalul canalului – care începea tocmai de aici, mergând spre nord prin cartierul Şega până aproape de Calea Aurel Vlaicu – a fost tăiată între anii 1884-1893 după cum ne indică reproducerea tipografică a hărţilor anilor citaţi (1884 şi 1893). Capătul ei de revenire se

afla în dreptul străzii Clujului din cartierul Pârneava. Călătorind în aval, spre vest, pe apa care curge alene într-o albie colmatată şi năpădită de trestii, urmăm de fapt linia de cale ferată dezafectată de pe strada Henri Coandă (fostă a Trestiei, numită aşa nu întâmplător). Pe această porţiune, între canal şi actuala stradă a Abatorului, noi am localizat prima fază a „Cărămidăriei". Pe harta lui Ruttkai (anul 17521755) ea figura sub denumirea maghiară „ Téglavető telep"). Acest prim loc de confecţionare a cărămizilor a fost desfiinţat de planul de sistematizare a viitorului cartier periferic („Pârneava"). Ca atare, pe locul ei s-a extins mai târziu extremitatea nordică a cartierului Pârneava până la canalul Mureşul Mort. La nord-vest de această fostă „ Cărămidărie", în extravilan, pe un teren cu trestii, grinduri şi bălţi, în perimetrul viitoarei extensii urbane spre sud a cartierului Şega, s-a aşezat grupul ţiganilor. Perimetrul lor locuibil a primit ulterior numele „Checheci" („Kekecs" scris în grafie maghiară), aflându-se în extravilanul oraşului de prin 1870-1873, când administraţia dualistă locală intrase efectiv în acţiunea de aplicare a reformelor modernizatoare. Locul de fabricare manuală a cărămizilor s-a mutat treptat în cea dea doua jumătate a secolului al XIX-lea la marginea nord-vestică a perimetrului locuibil al acestui „ Checheci". Pe harta militară austriacă din anul 1884 acest perimetru era numit „Zigeuner dorf" [satul ţiganilor] fiind deja inclus în intravilanul oraşului, în punga din extremitatea sudică a cartierului Şega. Această „pungă", parţial umplută cu case, era mărginită spre vest de extravilan printr-o derivaţia canalului Mureşul-Mort, care pe hartă urca de-a lungul străzii Baba Novac spre nord, cotind spre dreapta pe strada Libertăţii. Dealtfel, curbura străzii Libertăţii constituia traseul vechi al canalului Mureşul-Mort. Cu timpul, devenind canal de derivaţie – lipsit de vreun nume – a devenit o baltă, după cum se vede pe harta militară din anul 1884, delimitând terenul mult mai înalt al cartierului Şega şi indicând altitudinea de 115 metri faţă de Marea Adriatică. Schiţa cadastrală color a zonei cartierelor Gai-Poltura-Şega şi parţial Pârneava, împreună cu terenurile lor extravilane, datată 1887, remarcă în acest Checheci trasarea unei uliţe13, fără a detalia denumirea ei, deşi avea deja denumire. Căci reproducerea hărţii oraşului într-un lexicon din anul 1893 o denumea: strada Vajda14=/recte Voievod/, devenind sub regimul statului român strada Şezătorii15). Numele de Checheci – care circula pe cale orală pentru a indica în mod predilect perimetrul de locuire al familiilor de ţigani din cartierul Şega – nu a fost oficializat până acum în mentalul colectiv local deoarece comporta o conotaţie uşor peiorativă, poate pentru sonoritatea inexplicabilă a acestui toponim. Numărul străzilor acestui Checheci a sporit, creind o ţesătură cu străzile învecinate. Astfel s-a născut strada Cosânzeana, făcând un careu dreptunghiular cu strada Cocorilor şi Digul Mureşel. Acest careu era intersectat de străzile Aprodul Purice şi Muşeţel. În colţul nordic al careului stradal se află piaţa Vodă Caragea.

• În Marea Britanie s-a născut pastorul metodist George Bramwell Evens (1884 -1943) care a fost cunoscut sub pseudonimele de *Ţiganul* sau *Vagabondul,* jurnalist BBC şi scriitor pe teme de habitat rural şi deistorie naturală. Soţia sa, Eunice Evens, a publicat o biografie a soţului ei intitulată *Through the Years with Romany.* Jurnalistul

a găzduit, de asemenea, programe pentru copii, în care el a reprodus sunetele naturii în studio şi a descris viaţa romilor şi propriile călătorii în caravana în care a crescut şi s-a format ca om.

• În Norvegia, imigraţia romilor din România şi Ungaria a fost ajutată de relaxarea legislaţiei paşapoartelor din 1860, astfel că în 1884 în ţara fiordurilor este consemnată naşterea a unui copil rom după mulţi ani. În 1888 autorităţile au emis o nouă lege care prevedea acordarea cetăţeniei doar nativilor norvegieni, nu şi celor de alte etnii născuţi în Norvegia, astfel că romii norvegieni nu au mai primit cetăţenia norvegiană până în 1914, când legea a fost schimbată. Cu toate acestea, pe parcursul perioadei interbelice, guvernul norvegian a obstrucţionat imigraţia romilor pe baza legii din 1901, care nu acorda străin ilor permisiunea de a intra în ţară pentru a lucra ca meşteşugari nomazi.

• În Spania şi în Algeria, conform cercetătorului francez Paul Bataillard, este semnalată prezenţa unor cete de romi căldărari şi ursari.

• În Serbia regelui Milan Obrenovici (1868-1889) este emisă o nouă lege care interzicea nomadismul.

1885 • În acest an în parlamentul britanic ajunge George Smith, personalitate care s-a remarcat prin susţinerea respectării drepturilor romilor şi prin acţiuni filantropice efectuate în folosul romilor, iniţiind proiecte de legi menite să integreze social romii. George Smith a militat, printre altele, ca locuinţele mobile să fie înregistrate, controlate, standardizate, iar copiii să frecventeze şcoala, problemă discutată şi analizată constant între 1885-1908. În 1891 romii din Anglia au fost reprezentaţi de delegaţii lor la Parlament afirmându-sedouă delegaţii, una condusă de acelaşi George Smith şi cealaltă condusă de un rom cu acelaşi nume, George Lazzy Smith. Ultimul s-a opus proiectului de lege, care în final nu a fost adoptată din cauza opoziţiei proprietarilor de circuri şi târguri, care i-au convins pe membrii Parlamentului să voteze împotriva proiectului de lege buclucaş.

• Autoarea austriacă Marie Eugenie delle Grazie (1864-1931), originară din Banat, publică *Die Zigeunerin*, scriere în care valorizează *vraja acestei culturi*, referindu-se totodată şi la sărăcia,la nerespectarea ordinii sociale sau la temperamentul pasional problematic al romilor.

• În SUA sunt luate măsuri prin care romii sunt excluşi din politica de imigraţie a americanilor, mulţi fiind expediaţi înapoi în Europa.

• În Franţa guvernul face un recensământ general al tuturor *nomazilor, boemienilor, vagabonzilor,* recenzând mai mult de 400.000 de etnici romi, dintre care 25.000 erau nomazi.

• Opereta în trei acte *Der Zigeunerbaron,* respectiv *Voievodul Ţiganilor,de* Johann Strauss II, o adevărată capodoperă artistică, a avut premiera în acest an la Viena.

1886 • În Germania cancelarul von Bismarck emite o directivă pentru guvernele din toate regiunile din Germania, în care ordonă ca autorităţile locale să rezolve acele *plângeri cu privire la relele cauzate de trupe de ţigani care călătoresc în Reich şi la molestarea populaţiei* de către aceştia, indicând ca romii străini să se bucure de un tratament special, cea ce a determinat crearea de numeroase politici regionale, menite de a deporta romii non- germani.

• În Marea Britanie, un grup de 99 de romi greci, se pare originar din insula Corfu, este consemnat la Liverpool, unde au descins cu trenul. După un scurt periplu prin Millwall, romii părăsesc Anglia un an mai târziu. Acest caz desigur nu va fi singular. În 1885-1887 şi 19071908, cete de romi ursari şi lovari rămân în sudul Scoţiei şi în nordul Angliei, lovarii venind în perioadă în Anglia din Germania. În urma problemelor pe care le ridică noi veniţi, presa şi poliţia duc campanii contra romilor posesori ai unui paşaport german,acţiuni similare având loc şi în Franţa sau Elveţia, unde romii se confruntau cu sentimentele ostile ale populaţiei sedentare.
• Interzicerea nomadismului în Bulgaria a determinat exodul unor cete de romi bulgari în alte părţi ale continentului, aceştia refuzând practic să renunţe la modul tradiţional de viaţă.
• David McRitchie (1851-1925), celebru folclorist scoţian, publică la Londra *Accounts Of The Gypsies Of India,* lucrare urmată de *Scottish Gypsies under the Stewarts* în anul 1894.
• În Ungaria s-a născut artistul rom Aladar Jaszbareny Racz (1886-1958), cântăreţ la ţambal, bine cunoscut pentru interpretările sale de Bach, Beethoven şi alţi compozitori clasici. Dintre recitalurile sale din Europa trebuie menţionat concertul din 1910 de la Paris, recitalul din 1926 din Lausanne sau concertul din 1938 de la Roma, artistul devenind membru al Academiei de Muzică din Budapesta .

1887 • Charles James Ribton-Turner a publicat cartea *A history of vagrants and vagrancy,* lucrare în care sunt dezbătute vagabondajul şi cerşetoria.

1888 • O societate pentru tradiţia şi folclorul romilor, respectiv *Gypsy Lore Society,* este fondată la Londra, oferind şi un forum de discuţii academice a căror tematică o reprezentau romi şi limba romani. Fondatorul societăţii a fost David McRitchie. Societatea şi-a încetat temporar activitatea între 1892-1907, devenind ulterior un adevărat brand. Jurnalul societăţii *Gypsy Lore Society* a fost publicat în patru serii până în 1982, din 1989 sediul societăţi mutându-se peste ocean, în Statele Unite. Obiectivele sale includ promovarea studiului culturii, istoriei, limbii romilor, combaterea discriminării acestora, precum şi stabilirea unor contacte mai strânse între oamenii de ştiinţă specializaţi în romologie. Revista a publicat şi publică articole de istorie, antropologie, sociologie, lingvistică, artă, literatură, folclor şi muzică, precum şi recenzii de cărţi şi materiale audiovizuale. Jurnalul continuă, cu întreruperi, până în 1999, atunci când societatea este redenumită *Studii Romani*.
• În Rusia s-au desfăşurat primele spectacole cu muzicanţi şi actori exclusiv romi, prima asemenea piesă jucându-se la Teatrul „Malâi”, din Sankt Petersburg, respectiv comedia muzicală *Chave adro vesha,* în traducere *Copii în pădure.* Muzica, constituită mai ales din cântece şi romanţe specifice rome, a făcut obiectul aranjamentelor muzicale semnate de către Nikolai Şişkin, spectacolul fiind jucat, fără întrerupere, până în 1906. În 1892 a avut loc şi premiera operetei lui Şişkin, intitulată *Viaţă de ţigan.*

1889 • În Marea Britanie s-a format breasla *showmen,* adică a romilor circari, cu obiectivul declarat de a se opune *Legii locuinţelor,* iniţiate de filantropul George Smith, care din 1870 milita pentru integrarea socială şi îmbunătăţirea condiţiilor de viaţă a romilor, în perioada 1885-1894 iniţiind

proiecte de legi prin care căruţele romilor trebuiau înregistrate şi controlate, iar copii să fie şcolarizaţi. Ulterior aceşti *showmen* începe să devină un grup distinct de romi, numitorul comun al acestora fiind desigur calitatea de artişti.

• În Germania, Curtea imperială de justiţie solicită un raport despre modul cum a fost prevenită şi combătută imigraţia romilor din alte părţi ale Europei.

• În Bucovina, la Storojineţ, aproape de Cernăuţi, s-a născut poeta Rose Ausländer,care se autodefinea astfel: *Sunt o ţigancă evreică de limbă germană. Evreii şi ţiganii, ambele popoare nomade, dezrădăcinate. Dar dacă pentru ţigani viaţa nomadă face parte din tradiţie, la evrei starea aceasta e involuntară, forţată, căci ei au avut cândva o ţară.* Poeta a decedat în Germania.

• În Bucureşti s-a născut marele muzician rom Grigoraş Dinicu (1889 – 1949) într-un cartier al lăutarilor bucureşteni, crescând de mic copil în atmosfera şi spiritul muzicii populare şi al muzici lăutăreşti. Din familia de lăutari Dinicu mai fac parte şi alţi muzicieni cunoscuţi, cum sunt Costache Dinicu (1810-1884), lăutarul preferat al domnitorului Grigore Ghica, sau Angheluţ Dinicu (1838-1905), interpretul „Ciocârliei“ de la Expoziţia Universală de la Paris din 1889. Absolvent al Conservatorului Ciprian Porumbescu, Dinicu a devenit unul dintre marii muzicieni ai României, a cărui virtuozitate în prelucrarea şi interpretarea "Horei staccato" a uimit elite muzicale şi ascultători din întreaga lume, alte melodii celebre ale lăutarului fiind şi "Hora octava", "Hora lăutarilor", "Hora boierească" sau "Hora de la Chiţorani". Dintre momentele memorabile trăite de Grigoraş Dinicu amintim faptul că a concertat la Expoziţia Internaţională de la Paris din 1937, cântând la recepţia oferită lui Sarah Roosevelt, mama preşedintelui american. De asemenea artistul rom a fost prezent şi la Expoziţia Mondială din New York, din 1939, taraful lui Dinicu acompaniind-o pe inegalabila Maria Tănase, denumită de presa americană *The master bird of Romania.* La restaurantul lui Jean Filipescu din New York, unde a cântat circa patru luni, a primit ovaţiile entuziaste ale Marlenei Dietrich, una dintre numeroasele personalităţi americane care s-au bucurat de muzica artistului rom. În 1943 cu ocazia unui turneu derulat în Turcia a suferit un accident vascular cerebral, care i-a afectat iremediabil mişcările efectuate cu mâna stângă. În 1946, primeşte vizita lui Yehudi Menuhin, pentru care a interpretat "Ciocârlia" pentru ultima dată, artistul decedând după trei ani. Se cuvine menţiunea că Grigoraş Dinicu a fost şi un entuziast activist pentru emanciparea romilor, pe care i-a reprezentat în calitate de secretar general al Societăţii Generale a Romilor din România.

• În Marea Britanie s-a născut cel mai mare actor de comedie al tuturor timpurilor Sir Charles Spencer Chaplinîn East Street, Walworth, Londra. Părinţii lui au fost artişti, mama lui, Hannah Smith, fiind de etnie romă,tatăl său, de asemenea artist ambulant, părăsindu-l la vârsta de trei ani. În autobiografia sa actorul a scris că mama lui era pe jumătate romă şi numele de fată al bunicii a fost Smith. Conform altor surse, aceasta s-a numit Mary Ann Terry, iar bunicul matern Charles Frederick Hil, cizmar, a fost un *traveler* irlandez. În anul 1894, în timp ce în spatele scenei, mama sa Hannah Hill plângea şi se certa cu managerul ei, Chaplin, care avea 5

ani, a urcat pe scenă şi a cântat celebrul cântec *Jack Jones.* În 1908 s-a alăturat companiei teatrale a lui Fred Karno, din care făcea parte şi Stan Laurel. În 1912 trupa a plecat într-un turneu în Statele Unite, iar Chaplin a decis să rămână acolo. După un an, producătorul Mack Sennett l-a luat la Keystone Studio, care se mândrea deja cu nume sonore ale cinematografiei epoci, vedete pe care Chaplin le-a surclasat însă reuşind să facă 35 de filme într-un singur an. Primul său film a fost *Making a Living* (1914), însă următorul film, *Kid Auto Races at Venice* din 1914 avea să-i schimbe întreaga carieră. În această peliculă actorul mergea crăcănat, purta pantaloni largi împrumutaţi de la Roscoe 'Fatty' Arbuckle, nişte pantofi imenşi de-ai lui Ford Sterling, o jachetă minusculă, o pălărie melon şi o mustaţă de mărimea unei periuţe de dinţi, Chaplin creând personajul care avea să-l facă faimos, şi pe care avea să-l interpreteze în mai bine de 70 de filme. Chaplin a regizat, a interpretat rolul principal, a scris scenariul, a produs şi a compus muzica comediilor sale de lung metraj, dintre care amintim *The Kid* (1921), *A Woman of Paris* (1923), care a fost urmat de clasicele *The GoldRush* (1925) şi *The Circus* (1928),*City Lights* (1931), *Modern Times* (1936), primul film cu dialog al lui Chaplin, fiind *The Great Dictator* (1940), o parodie a dictatorului german Adolf Hitler, Chaplin jucând rolul lui „Adenoid Hynkler", dictator în Tomania. Chaplin a decedat în somn în ziua de Crăciun în 1977 şi a fost înhumat în cimitirul Corsier- Sur-Vevey, Vaud, Elveţia. Cert este că în autobiografia sa Chaplin a afirmat că bunica sa dinspre mamă a fot de origine romă, mama s-a crescută în lumea artiştilor ambulanţi fiind de asemenea apropiată de romi, o lume în care a crescut şi marele actor, în condiţiile în care tatăl său l-a părăsit la trei ani. Surse neconvenţionale din mediul virtual susţin că şi tatăl său a fost rom din neamul Smith. Cert este că abia în 1964 Chaplin a vorbit publicului larg despre ascendenţa sa romă: *Bunica mea era pe jumătate ţigancă (...) Se lăuda că ai ei îşi plătiseră întotdeauna chiria pentru terenul unde se instala şatra. (...) Mi-o amintesc ca pe o bătrânică plină de voiciune, care-mi făcea de fiecare dată o primire entuziastă şi-mi vorbea ca unui copilaş. (...) A murit când nu împlinisem încă şase ani. Era despărţită de bunicul din motive pe care nici unul dintre ei nu le mărturisea. Dar după spusele mătuşii Kate, bunica avea un iubit şi bunicul îi surprinsese odată împreună.* Pe de altă parte David Robson, unul dintre biografii lui Chaplin, susţine că străbunicul actorului, pe numele său Spencer Chaplin, s-a căsătorit cu *o ţigancă de 17 ani pe nume Ellen Elisabeth Smith, în biserica St. Margaret din Ipswich. Printre martorii acestei căsătorii s-a numărat şi tatăl fetei, care nu ştia carte, dar nu a fost prezent nici un membru al familie Chaplin, cea ce dovedeşte că aceştia s-au opus căsătoriei. Ellen Elisabeth a murit în 1873, la numai 35 de ani, şi nu s-a păstrat nici o fotografie a ei, aşa că numai putem specula că Chaplin i-a moştenit chipul remarcabil, părul de cărbune şi acei ochi minunaţi.* Un alt mare actor englez cu rădăcini rome este se pare şi Robert William "Bob" Hoskins, Jr., născut în 1942,la Bury St. Edmund, Suffolk, acesta petrecându-şi tinereţea călătorind şi desfăşurându-se ca actor ambulant. Actorul, care este pe sfert rom, ajucat în filme precum *The Long Good Friday* (1980), *Mona Lisa* (1986), *Who Framed Roger Rabbit* (1988), *Hook* (1991), şi *Neverland* (2011), laureat al prestigiosului *Prix d'Interpretation masculin,* câştigător al premiului *BAFTA* pentru cel mai bun actor într- un

rol principal şi al *Globului de Aur* pentru cel mai bun actor, pentru rolul său în *Mona Lisaşi* un premiu *International Emmy* pentru cel mai bun actor în 2009. Contacte strânse cu etnia romă a avut şi Yul Brynner, actor de talie mondială,câştigător a unui premiu Oscar în 1957 pentru rolul din filmul *Eu şi regele.* Artistul s-a născut în Rusia la Vladivostok în 1915 şi decedat la New York în 1985, după ce a cucerit lumea cu măiestria sa artistică. În cea ce priveşte originile sale se pare că a fost cel puţin de un sfert rom, prin mama sa Marousia Blagovidova, cu mamă la rândul ei de origine romă. Cert este că actorul a crescut în cercurile artiştilor romi, alături de care a cântat la chitară şi a activat ca circar. Legăturile strânse cu lumea romilor a făcut ca Yil Brynner să fie, de altfel, ales preşedinte de onoare al romilor, la congresul acestora de la Londra din 1971, funcţie onorifică deţinută până la moartea sa. Actorul britanic Sir Michael Caine, la rândul său, s-a născut la Rotherhithe, Londra, în 1933, numele său adevărat fiind Maurice Joseph Micklewhite, conform unei tradiţ ii a familiei de romi în care a văzut lumina zilei, primind numele de Maurice ca întâiul născut. Ca actor, el a fost distins de două ori cu Oscar, în1986 şi în 1999, fiind înnobilat în anul 2000 pentru contribuţia sa la artele spectacolului. Alţi mari actori britanici despre care se spune că au strămoşi romi sunt şi Sir Sean Connery (n. 1930), Sir Roger Moore(n.1927) sau Leonard Whiting (n.1950). Leonard Whiting, actor care la jucat rolul lui Romeo în filmul lui Zeffirelli, Romeo şi Julieta, şi-a asumat rădăcinile rome în biografia sa, publicată în 2011 de către Sandra Brennan. Tatăl actriţei Rita Hayworth (1918-1987), sex-simbolul anilor '40, născută în Brooklyn, New York, a fost rom spaniol. Alţi mari artişti cu ascendenţe rome se vehiculează că ar fi Ava Gardner (1922-1990), Edith Piaf (1915-1963), marea cântăreaţă crescând în lumea artiştilor ambulanţi, şi chiar regele *rock 'n' roll*-ului Elvis Presley (19351977) legendarul cântăreţ se pare că ar având o ascendenţă romă în genealogia sa, mama lui Gladys Love Smith provenind dintr-o familie de romi englezi. Partizanii acestei idei susţin că numele de Priestley, comun printre *travelers* din Scoţia, poate fi un indiciu a origini rome şi din partea tatălui său. Alţi artişti romi, cu origini asumate, din pleiada celor care s-au afirmat în secolul XX, sunt şi croata Dunja Rajter (Nasice, 1941), actriţă şi cântăreaţă, franco-algerianul Tony Gatlif (Al-Jazair, 1948), regizorul filmului *Gajo Dilo,* născut Michel Dahmani, sau Marica Nicole Barandyai-Rani, actriţă, dramaturg şi cântăreaţă, cu numele de scenă *Manoush,* născută probabil în 1975în Saintes-Maries-de-la-Mer, într-o familie numeroasă de romi francezi şi care a jucat în numeroase filme. În Rusia s-a afirmat familia de artişti Buzylyov, actori, muzicieni, cântăreţi sau dansatori, care au apărut în filme, cum ar fi "Tabor Uhodit V Nebo" sau "Sibiriada". Ei au acţionat nu numai, ci, de asemenea, compus cântece pentru filme. Cei mai cunoscuţi dintre cei opt fraţ i sunt Viktor, compozitor, Dmitri, care este şi cel mai faimos, poet şi actor, Alena Buzylyova, cântăreaţă şi, de asemenea,Mihail, actor. Un alt mare artist rus de etnie romă este şi Nikolay Slichenko.

1890 • Apare lucrarea lui Cora Guido *Die Zigeuner,* în care autorul estima numărul romilor la două milioane de indivizi, dintre care 779.000 în Europa. Acesta considera că în România în epocă trăiau 250.000 de romi, în Ungaria-150.000 de romi, în Imperiul Otoman-67.000, în Bulgaria şi Rumelia de Est-50.000, în Rusia-50.000, în Spania-40.000, în Serbia-

34.000, în Italia-22.000, în Bosnia-Herţegovina-18.000, în Austria-16.000, în Polonia-15.000, în Anglia- 12.000, în Danemarca şi Olanda-6.000, Germania şi Franţa încorporând fiecare 2.000 de romi, iar Muntenegru un număr de 500 de indivizi. În restul Europei mai trăiau conform cercetătorului italian circa 15.000 de romi.

• În Germania, în Parlament se discută pe tema romilor, în cadrul unei conferinţe intitulate *Das Zigeunergeschmeif,* autorităţile propunând ca prezenţa romilor să fie semnalată din sat în sat, trăgându-se clopotele bisericii. Armata este însărcinată să reglementeze circulaţia romilor şi să ia măsuri de strămutare a acestora.

• În Italia, apare la Torino lucrarea *Gli Zingari* al lui A.A. Colocci

• În acest an s-a născut cea mai mare cântăreaţă de flamenco a tuturor timpurilor *La Niña de los Peines* Pastora María Pavón Cruz (1890-1969),cântăreaţă a cărei faimă a depăşit graniţele Spaniei. Alte mari cântăreţe de flamenco de origine romă sunt La Paquera de Jerez Francisca Méndez Garrido (1934-2004),surorile Fernanda Jiménez Peña (1923-2006) şi Bernarda Jiménez Peña (1926-2009), cărora în 2005 autorităţile oraşului Utrera le-au dedicat un monument,La Susi Susana Amador Santiago (Alicante, 1955), Aurora Vargas (Sevilla, 1956), Montse Cortés, născutăîn 1963 în Barcelona, într-o familie de romi andaluzi, Estrella Morente, născută la Las Gabias, în Granada, în1980, de asemenea într-o familie de artişti romi, artiste rome fiind şi Esperanza Fernández (Sevilla, 1966) sau La Tana Victoria Santiago Boija (Sevilla, 1976)

1891 • Împăratul Franz Josef a hotărât colonizarea în domeniul de la Alcsút, din Ungaria, a 36 de familii de romi, ce cuprindeau 81 de bărbaţi şi 96 de femei, ordonând şi detaşarea jandarmilor pentru menţinerea ordinii. *Archiducele Josef se obliga, în acest normativ, să plătească toate sumele necesare pentru construirea cazărmii pentru jandarmi, pentru a uşura sarcinile staului. În mijlocul ţiganilor nu se tolerează niciun voievod. Ţiganii sunt conscrişi ca având domiciliul lor, în acele localităţi din puszta ungară. Plecarea de la domiciliu se admite numai pentru scurt timp şi cu permisiunea directorului moşiei unde stau ei. Şeful de post trebuie să fie informat întotdeauna despre asemenea absenţe. Se eliberează şi permise de călătorie, vizate de şeful de post. Părăsirea domiciliului fără voie are consecinţă urmărirea de către jandarmi, iar posturile învecinate se înştiinţează telegrafic despre cele întâmplate. Dacă ţiganii plecaţi fără autorizaţie, se vor descoperi în altă parte ca deţinuţi, vor fi readuşi acasă (...) Archiducele mai promite în normativul său că va apare din când în când şi se va interesa personal de ţigani, ei însă n 'au voie să vină în castelul lui sau în parc, şi în comuna Alcsut. (...) Vizitele din partea ţiganilor streini nu se permite. (...) În mod provizoriu se permite ca ţiganii să stea în corturi la locurile fixate, după ce s-a făcut constarea că ţiganii se îmbolnăvesc în casele zidite, şi că nu sunt obişnuiţi cu ordinea de casă. Cei cari declară că vor să stea în casă, primesc locuinţe de servitori. Ţiganii mai au la dispoziţie colibe de pământ, cari se considerau drept locuinţe provizorii. Directorul moşiilor, precum şi administratorii trebuie să facă împărţirea muncei. Bărbaţii adulţi primesc câte o căruţă cu doi cai pentru muncile de moşie. În atelierele de fierărie, ţiganii au de asemeni posibilitate să lucreze. Aici îi pot ajuta şi copiii. Copiii se mai pot întrebuinţa şi la alte lucrări mai uşoare, la săpatul, la culesul morcovilor,*

la udatul pomilor, de curând sădiţi. Plata muncei ţiganilor se face în alimente şi îmbrăcăminte din depozitele respective. Acest mod de salarizare s-a inventat, pentru că ţiganii nu pot umbla cu banii. Leafa primită în natură se va scădea din leafa fixată. Femeile şi copii primesc stofe de haine gratuite; se vor lua măsuri ca ei să înveţe croiala şi cusutul. Li se va arăta cum se face pâinea. Fiecare individ, capabil de a munci, primeşte anual o leafă de 400 de coroane; leafa se plăteşte în rate săptămânale, întotdeauna Sâmbata. Se va băga de seamă ca ţiganii să nu întrebuinţeze aceste sume numai pentru rachiu. Medicul domnesc are obligaţia să trateze bolnavii în mod gratuit şi în urma ordinului său se procura medicamentele, în contul domeniului. Cei gravi bolnavi se vor transporta la spital pe spezele Archiducelui. La ferma Goboljărăs se va înfiinţa o şcoală unde copiii de la 6-15 ani vor învăţa. Alţii mai înaintaţi în vârstă pot intra şi ei după placul lor. Se va găsi un învăţător. Şcoala va funcţiona la început numai în lunile de iarnă. Părinţii celor absenţi trebuiesc să plătească o amendă bănească. Băieţii învaţă laolaltă, fără să se facă o deosebire de vârstă, căci cu toţii nu ştiu nimica. Fetele învaţă lucrări de mâna, cusutul şi broderia. Dacă vor face progres pâna acolo încât să se poată duce la şcoala, împreuna cu copiii servitorilor boiereşti, vor frecventa şcoala în mod regulat.

• În Anglia şi Ţara Galilor au fost înregistraţi 12.834 de romi. Un deceniu mai târziu numărul acestora era de 12.574 de persoane.

• În Germania, oraşul Hamburg a interzis printr-un decret accesul în urbe a *oricărui ţigan care nu poate dovedi, dincolo de orice îndoială rezonabilă, că el este un cetăţean german.* De suferit au avut şi romii cetăţeni germani din Hamburg, care nu puteau dovedi că aveau o meserie ce putea fi practicată cu regularitate. Eliberarea licenţelor necesare practicării comerţului s-a făcut mai greu, în speranţa că romii din oraş vor fi nevoiţi să părăsească oraşul.

• În Serbia, conform legii, romii fără o ocupaţie clară trebuiau să fie înregistraţi de către autorităţi, iar cei veniţi din alte parte expulzaţi din ţară.

• Într-un articol din revista *Vienac,* apărut în acest an la Zagreb, Ferdo Hefele a făcut referire explicit la grupurile de romi românofoni din Slavonia.

1892 • Apare la Cernăuţi lucrarea lui Dimitrie Dan, intitulată *Ţiganii din Bucovina,* preotul bucovinean schiţând portretul prototip al romului: *Ţiganul are o statură mijlocie, este slab şi nicicând gras la trup, capul lui este bine proporţionat, faţa lui joasă, lată şi de culoarea bronzului, nasul lui e mai ridicat decât la europeni, gura e cam mare, grumazul scurt şi tare, braţele sunt scurte, părul capului este creţ şi negru ca pana corbului, are ochii ca scânteia de sclipitori şi, de regulă, de culoare neagră, dar, câteodată, suri sau albaştri, dinţi albi ca zăpada şi sănătoşi. Femeile de ţigan, mai ales cele bătrâne, se ocupă cu căutarea în cărţi, bobi, în palmă etc., cu descântecele, fermecătoria etc., toate fiind arte aduse din India. Deşi ei îşi conformează portul după portul ţării în care trăiesc, poartă pretutindeni cu mare plăcere peste cămaşă o curea lată împodobită cu bumbi galbeni sau albi de metal, apoi o traistă de piele tot astfel decorată cu bumbi lucitori, lănţişoare şi cruciuliţe etc. Şi astfel de obiecte lucitoare*

le place a-şi anina peste tot unde se poate, astfel mai poartă cu mare plăcere mulţime de inele, verigi, ba chiar şi cercei în urechi, ca să aibă noroc şi să nu fie deocheaţi. Femeile, care, nu arareori, şi mai ales în tinereţe, sunt de-o frumuseţe rară, arată la alegerea toaletei lor mult gust; capul şi-l leagă, mai ales în Bucovina, cu un şal mare galben sau roşu de lână, au predilecţiune pentru culori intense, fuste de lână cumpărate de la oraş şi un cojoc mare din piei de oaie. Atât fetele cât şi nevestele poartă la gât salbe preţioase de monede vechi de argint şi de aur în valoare de mai mulţi galbeni. Copiii de ţigan însă nu se îmbracă, ci aleargă pe drumurile satelor în costumul strămoşului Adam. Interesant este că autorul ne informează şi că în ţările extracarpatice romii erau înmormântaţi în cimitire separate, faţă de ceilalţi locuitori, perpetuându-se practic percepţia non-creştină a romilor.

• În Portugalia, la Lisabona, a fost publicată cartea lui F.A. Coelho intitulată *Os Ciganos de Portugal.*

1893 • La Tulcea s-a născut într-o familie de romi lăutari, ca fiu al lui Vasile Pantazi, marele artist Georges Boulanger (1893-1958) violonist, dirijor şi compozitor, care a învăţat să cânte la vioară de la tatăl său, care era deja a şasea generaţie de muzicieni. La vârsta de 12 ani, Georges Boulanger a primit o bursă pentru a studia la Conservatorul din Bucureşti, iar trei ani mai târziu a fost examinat de către Leopold Auer, artist cu care a studiat la Dresda în următorii doi ani. În 1910 Leopold Auer i-a spus tânărului de 17 ani că studiile sale muzicale sunt încheiate, dându-i o vioară cadou, cu care Boulanger a cântat până la moartea sa. Profitând de recomandarea mentorului său, Georges Boulanger a activat ca prim violonist în *Chantant Café* din Sankt Petersburg, frecventat de aristocraţia rusă. În Rusia, muzicianul a întâlnit o tânără din Estonia, pe nume Ellionor Paulson, cu care s-a căsătorit şi a avut două fiice, Nora şi Georgette. În 1917, pe fondul izbucnirii turbulenţelor sociale din Rusia, Georges Boulanger s-a întors în România. După război, în 1922, a plecat la Berlin, unde la început a cântat în special pentru aristocraţii ruşi, aflaţi în exil la Berlin, după care numele lui a devenit cunoscut datorită transmisiilor radio, notorietatea devenind practic una de talie internaţională. Astfel în 1958 a fost în fruntea topurilor muzicale americane timp de 21 de săptămâni. De menţionat că artistul în 1948 a plecat în America de Sud, iniţial în Brazilia, după care în Argentina, unde s-a stabilit pentru tot restul zilelor sale. George Boulanger a lăsat moştenire umanităţii aproximativ 250 de compoziţii, în urma unei cariere de excepţie.

• La editura Socec, apare volumul "Satire poporane române", adunate de S. Fl. Marian, o colecţie de folclor, în care identitatea culturală romă este ridiculizată, minimalizată, dispreţuită.

• Romii din Ungaria sunt recenzaţi detaliat pe baza recensământului derulat cu trei ani mai devreme, numărul acestora fiind de 274.940 de indivizi, adică 1,8% din totalul populaţiei recenzate în imperiu, dintre care 22.570 erau semi-sedentari şi 8.938 erau nomazi, fiind înregistrate 1026 de şatre. Un număr de 105.034 de romi trăiau în Transilvania, adică 4,67 % din totalul populaţiei, în 1095 de localităţi romii trăind amestecaţi cu majoritarii, iar în 218 localităţi transilvănene romii trăiau atât în zone separate cât şi printre ceilalţi săteni. În teritoriile unite la 1918 cu România trăiau la 1893 un număr de 157.171 de romi. Datele recenziei

sunt comentate de către J.H. Scgwicker în *Die Zigeuner,* carte publicată la Viena.
• În Marea Britanie sunt atestate grupuri de romi ursari, referire la astfel de cete efectuându-se constant. vreme de circa patru ani.
• În Norvegia *Departamentul Bisericesc,* care se ocupa de nomazi, a estima numărul acestora la 4.000 de persoane. Călătorii norvegieni sunt în prezent în număr de circa 5.000 de *Reisende*, care la rândul lor sunt de două tipuri, adică *storvandringer*, călători pe distanţe lungi, şi *smăvandringer,* respectiv călători pe distanţe scurte. Călătorii pe distanţe lungi se pare că sunt descendenţi ai romilor care au evitat cu abilitate deportarea în secolele XV şi XVI, ascunzându-se şi căsătorindu-se cu nomazi locali. Călătorii pe distanţe scurte sunt consideraţi a fi de origine norvegiană, metisaţi cu Jenisch, veniţi în Norvegia în scopuri comerciale.
• În Germania s-a născut Otto Pankok (1893-1966), artist al cărui subiect de creaţie a fost romii, fapt ce s-a datorat unei vizite efectuată într-o tabără de romi în Heinefeld, lângă Dusseldorf, în perioada 1933-1934. În 1937 propaganda naţional-socialistă a considerat activitatea lui Pankok drept o formă de *artă degenerată,* respectiv *Entartete Kunst.* Dintre numeroasele lucrări ale artistului menţionăm portretul unui rom sinti, executat litografic, intitulat *Hoto al II-lea.* Un premiu cultural Otto Pankok este acordat din 1999.
1894 • Pischel a publicat la Halle, lucrarea *Beiträge zur Kenntnis der deutschen Zigeuner.*
• În Marea Britanie, începând cu acest an, John Sampson (1862-1931), începe colectarea de date despre romi. Bibliotecar şi savant, Sampson a lucrat la Universitatea din Liverpool din 1892 până în 1928, cu ajutorul dat de Dora Yates, concepând lucrarea *Dialectul Ţiganilor din Ţara Galilor,* publicată în 1926, rezultatul colaborării sale cu familia lui Avraam Wood. În 1894, el a întâlnit Edward Wood, harpist vorbitor nativ al limbii romani, de la care a obţinut importante informaţii în timpul unui sejur la Aberg ynolwyn. Împreună cu Yates, Simpson a înregistrat basmele populare şi cântece rome, petrecându-şi multe ore cu urmaşii lui Avraam Wood, în special cu violonistul Matthew Wood. Multe dintre articolele sale au fost publicate în *Gypsy Lore Society.*
• În România A. Candrea a publicat, în "Revista nouă", Anul VII, articolul intitulat *Influenţa ţiganilor asupra literaturii poporane române.*
• La Ploieşti, în acest an, s-a născut lordache Luca Stefan sau Fănică Luca, cel mai mare naist din lume în perioada interbelică, solicitat în turnee internaţionale şi angajamente la teatre precum "Palladium" sau "Chatellets", spectacolul "Naiul fermecat" fiind înregistrat pe placă de gramofon, la Londra.
1895 • În Franţa au fost recenzaţi *nomazii, ţiganii şi vagabonzii,* trei ani mai târziu numărul oficial al romilor francezi fiind estimat la 400.000 de persoane, dintre care 25.000 de indivizi erau *ţigani ce se deplasează în cete şi caravane,* fără a avea un domiciliu stabil.
• Joseph Jekelfalussy publică la Budapesta o lucrare în care sunt analizate rezultatele recensământului derulat cu doi ani mai devreme în Ungaria.
• În landul Bavaria, din cadrul imperiului german, se adoptă o lege care prevedea o mai mare stricteţe în cea ce priveşte controlarea documentelor deţinute de romi, şi chiar confiscarea permiselor de muncă ale acestora.

• În România “mică” numărul romilor era estimat în acest an ca fiind între 250.000 şi 200.000 de persoane. În 1903, în partea europeană a Turciei, vieţuiau se pare 117.000 de romi, dintre care 51.000 erau stabiliţi în Bulgaria şi Rumelia de Est, 22.000 în vilaietul de la Adrianopol şi 2.500 în vilaietul de Kosovo, în partea asiatică a Turciei estimările numărului de romi variind între 67.000 şi 200.000 de persoane. În perioadă în Serbia trăiau 41.000 de romi, în Bosnia şi Herţegovina un număr de18.000 de romi, iar în Grecia-10.000.În Austria numărul populaţiei rome era de circa16.000 de persoane, dintre care 13.500 trăiau în Boemia şi Moravia. În Germania trăiau 2000 de romi, în Franţa între 2.000 şi 5.000, în Italia circa 32.000, în Spania-40.000, în Rusia-58.000, în Polonia-15.000, în Suedia şi Norvegia-1500, în Danemarca şi Olanda-5000, în Persia, respectiv aproximativ actualul Iran, trăiau 15.000 de indivizi, în Transcaucazia-3000, iar pentru Africa, America şi Australia numărul estimativ al romilor oscila între 135.000 şi 166.000 de indivizi. În cea ce priveşte numărul romilor din Insulele Britanice se estima că era de circa 12.000 de persoane.

• În Rusia s-a afirmat Nikolay Aleksandrovich Pankov (Sankt-Petersburg, 1895 – Moscova, 1959),autodidact de un remarcabil talent literar, scriitor, poet, traducător şi jurnalist, care a scris articole şi poezii pentru revista *Novîi Pune,* a tradus în romani lucrări ale lui Aleksandr Puşkin, a creat un alfabet romilor şi a contribuit cu producerea unui dicţionar rom-rus. Nikolay Aleksandrovich Pankov a fost un membru important al *Gypsy Lore Society.* Fetele sale Natalya Pankova şi Lyubov Pankova s-au remarcat în calitate de oameni de ştiinţă.Olga Pankova (Sankt- Petersburg, 1911 – Moscova, 1983),o nepoată de-a lui Nikolay Pankov, a tradus, de asemenea, proză şi poezie de Puşkin în romani, fiind autoarea unei colecţii de versuri intitulată "Amare divesa", respectiv *Zilele noastre,* publicată la Moscova în 1933, în fapt prima operă literară în romani scrisă de o femeie. Nina Aleksandrovna Dudarova (Sankt-Petersburg, 1903 – Moscova, 1977) a predat la Şcoala de Teatru Rom, fiind şi autoarea a mai multor cărţi de poezie pentru copii, scriind şi articole pentru reviste dedicate romilor din imperiul rus, cum ar fi *Novyi PunesauRomano Drom.*

1896 • Se naşte la Piteşti, într-o familie de lăutari, marele muzician rom Marin Teodorescu, care va dobândi notorietate sub numele de Zavaidoc, primit se pare de la un general de armată român pe vremea când cânta pentru ofiţeri în perioada primului război mondial la care România a participat între 1916 şi 1918. Etimologia poreclei se trage din termenul de "zavaidoacă" în limbajul arhaic muntenesc însemnând „neastâmpăratul". Artistul a susţinut moral soldaţii români, susţinând adevărate regaluri artistice pentru cei aflaţi pe front sau răniţi prin spitale, alături de George Enescu dar şi de Maria Ventura, Nicu Buică, Cristache Ciolac sau soprana Elena Zamora. De altfel în prima conflagraţie mondială, Zavaidoc s-a înrolat ca voluntar pentru a fi alături de fratele său, aflat pe front. După război, în perioada 1925-1926, artistul rom a colaborat cu casa de discuri Columbia, sub sigla căreia lansează peste 30 de discuri. Dintre melodiile sale nemuritoare menţionăm "De când m-a aflat mulţimea", "Dragostea e ca o râie", "Foaie verde spic de grâu", "Mărie şi Mărioară" sau "Cântec al lui Zavaidoc". Artistul rom a murit în 1945, fiind înmormântat la mănăstirea Cernica.

• În Norvegia este emisă o lege care permitea statului să ia copiii romi din sânul propriilor familii şi să-i plaseze în instituţiile de stat. Această măsură, al cărei obiectiv îl reprezenta în fond asimilarea rapidă a romilor, a determinat instituţionalizarea unui număr de circa 1.500 de copii romi, luaţi de la părinţii lor.
• Din acest an datează primul film despre romi, respectiv *Campement des Bohèmes* de Georges Melies. Romii au fost un subiect agreat de cineaşti, astfel că peste 2.500 de filme despre romi, din 30 de ţări, sunt înregistrate în baza de date a Cinematecii din Hamburg. Alte titluri importante din epoca de pionierat a cinematografiei, dedicate subiectului „romani", sunt *Gypsy Wildcat* (Statele Unite ale Americii, 1944) şi *The Gypsy and the Gentleman* (Marea Britanie, 1957).
• În Norvegia a fost adoptată o lege care permitea statului preluarea copiilor din sânul familiilor lor şi internarea lor în instituţii de stat, unde copiii puteau fi reţinuţi până la vârsta de 21 de ani.
1897 • În Norvegia pastorul Jacob Walnum i-a urmat pastorului Eilert Sundt, ca oficial expert oficial pe probleme de romi nomazi, devenind secretarul general al *Asociaţiei pentru lupta împotriva Nomadismului* , care, sub noul nume de *Misiunea Norvegiană pentru persoanele fără adăpost,* a funcţionat până în 1986.
• Conform recensământului din acest an, în imperiul rus, dintr-o populaţie de circa 125,7 milioane de indivizi, 44.582 erau etnici romi, dintre care 38.031 locuiau în mediul rural, iar 6.551 populau oraşele ţariste. Din perspectiva repartiţiei teritoriale a populaţiei rome, cifrele recenziilor avansau cifra de 8.636 de romi care trăiau în Basarabia, 1.056 de romi în Polonia, 1.750 de romi în Letonia şi Estonia, 3.003 în Lituania şi Bielorusia, 3.177 în Mica Rusie, 14.300 în Noua Rusie, 2.138 în Caucazul de sud, 1.080 în nordul bazinului Volgăi, 2.021 în partea de nord a Rusiei, 2.784 în Rusia centrală, 3.223 în regiunea Cernozemului central, 1.433 în Crimeea, 2.829 în Caucazul de nord, 212 în Transcaucazia, 628 în Asia centrală, 6.238 în Siberia şi în fine 143 de romi habitau în stepele din estul fluviului Volga.
1898 • În Marea Britanie, jucătorul de fotbal de origine romă Rab (Rabbi) Howell, poreclit *Micul ţigan,* a fost vândut, după 192 de meciuri pentru Sheffield United, la FC Liverpool pentru 200 de lire sterline. Ulterior acesta şi-a încheiat cariera la Preston North End în 1903, la vârsta de 34 de ani, după o fractură a piciorului. Desigur nu se poate spune că Rab Howell este primul jucător de fotbal rom din istorie şi în nici un caz ultimul sau că reprezintă superlativul la nivel de mari fotbalişti romi. Evenimentul din acest an, respectiv tranzacţia de 200 de lire, reprezintă un bun prilej de a trece în revistă nume grele ale fotbalului mondial de origine romă. Cert este că numărul jucătorilor de fotbal,de etnie romă, care activează în campionatele europene este unul foarte mare. O trecere în revistă a acestora reprezintă el însuşi un subiect al unei enciclopedii fotbalistice rome. Pe de altă parte nici enumerarea superficială a unora dintre marii fotbalişti romi din România şi străinătate nu este simplă, datorită unor cauze multiple, dintre care pe lângă amintitul număr enorm de jucători, mai menţionăm şi lipsa unei bibliografii de profil sau neasumarea apartenenţei etnice. De asemenea datorită surselor neconvenţionale, respectiv a informaţii preluate de pe internet, nu avem certitudinea

faptului că indubitabil fotbaliştii la care ne vom referii sunt cu toţii de origine romă. În cea ce priveşte România, dintre exemplele arhicunoscute de mari jucători romi, îl menţionăm pe cel al lui Ilie Dumitrescu, 62 de selecţii pentru naţională şi 20 de goluri, fost jucător la Steaua Bucureşti, Tottenham Hotspur, FC Sevilla, West Ham United, America şi Atlante, ultimele fiind echipe din Mexic. Un alt exemplu clasic de un mare jucător de origine romă este legenda stelistă Marius Lăcătuş, cu 84 de meciuri şi 13 goluri pentru
naţionala României, care a jucat pentru FCM Braşov, Steaua Bucureşti, F.C. Fiorentina, Real Oviedo, încheindu-şi, după o glorioasă revenire la Steaua, cariera la Naţional Bucureşti. Alte nume, alese oarecum aleatoriu, sunt cele ale rapidistului Rică Răducanu, al extremei *Craiovei Maxima,* Zoltan Crişan, al *Lalelei Negre* de la UTA anilor ’70, Chivu, şi mai recent, conform presei, ale lui Claudiu Niculescu, Petre Marin, Ionel Dănciulescu sau Bănel Nicoliţă, ultimul cu 34 de selecţii şi un gol pentru România, care joacă în prezent în Franţa pentru Saint- Etienne, după ce în prealabil s-a remarcat la Steaua Bucureşti. Un nume greu al fotbalului mondial pe care presa şi site-urile îl menţionează ca având origini rome este cel al lui Mircea Lucescu. Şi în străinătate sunt de asemenea nume sonore de jucători romi, cu identitate asumată sau vehiculată de către sursele de informare. Dintre aceştia se remarcă legendarul Andrea Pirlo, căpitan al naţionalei Italiei, cu identitate romă asumată, care a jucat pentru Brescia, Inter Milano, Reggina, AC Milan sau Juventus. Considerat unul dintre cei mai buni mijlocaşi din lume, porecla lui este de *Arhitectul* pentru abilitatea sa de a coordona şi construi jocul. Palmaresul său cuprinde titlul de campion mondial în 2006, finalist al Campionatul European din 2012, campion al Europei sub vârsta de 21 în anul 2000, medaliat cu bronz la Jocurile Olimpice în 2004, câştigător al Ligi Campionilor în 2003 şi 2007, al Campionatul Mondial al cluburilor în 2007 etc. Un alt star al sportului rege, care nu şi-a ascuns calitatea de *manouche,* a fost internaţionalul francez Eric Cantona, simbolul lui Manchester United, cu 45 de selecţii şi 20 de goluri la echipa Franţei. Personalitate carismatică, acesta s-a impus la echipele la care a jucat, fiind peste tot iubit de fani şi coechipieri, deşi caracterul său dificil ia iscat destule probleme, meritându-şi cu vârf şi îndesat porecla de *Nebunul,* adică *Le fou.* După ce şi-a încheiat cariera de fotbalist, Cantona a devenit un actor şi are în prezent câteva zeci de roluri de film, inclusiv roluri principale, în spate, inclusiv documentare şi seriale. Eric Cantona a jucat pentru Auxerre, Marseille, Bordeaux, Montpellier, Nimes, Leeds United şi desigur Manchester United. Printre marii fotbalişti romi se numără şi internaţionalul portughez Ricardo Quaresma Andrade, care a trecut pe la Sporting Lisabona, FC Barcelona, FC Porto, Inter Milano sau Chelsea. Quaresma nu a făcut nici el un secret din originea sa romă, porecla lui fiind de altfel *Ţiganul.* La naţionala Portugaliei a jucat 35 de meciuri şi a marcat trei goluri, la EURO 2008 marcând împotriva Republicii Cehe. Spaniolul Dani Güiza are aceeaşi abordare a originii sale, jucătorul având în palmares două goluri de EURO 2008. A jucat la Mallorca, Huelva, Barcelona, Murcia, Getafe şi Fenerbahce. Se pare că şi internaţionalul suedez Zlatan Ibrahimovici ar avea origini rome din partea mamei sale catolice, tatăl său fiind bosniac musulman. Înainte de a veni la Paris Saint-Germain, el a jucat pentru Malmö FF, Ajax Amsterdam,

Juventus Torino, Inter Milano, FC Barcelona şi AC Milan, având un palmares impresionant. Italianul Luigi "Gigi" Meroni (1943 -1967) a jucat pentru Genoa şi pentru Torino, fiind prezent la Cupa Mondială din 1966. A rămas în antologia fotbalului deoarece nu a jucat în meciul Italiei cu Coreea de Nord, pentru că a refuzat să se tundă. Sârbul Dejan Osmanovici (n. 1973) a fost unul dintre cele mai prolifici atacanţi din Serbia, al doilea cel mai mare marcator, în campionatele din RF Iugoslavia / Serbia şi Muntenegru / Serbia. Sârbul Predrag Luka (n. 1988) joacă ca mijlocaş ofensiv pentru
Partizan Belgrad. Francezul Pierre-Yves André (n. 1974) şi-a petrecut cea mai mare parte a carierei la SC Bastia. În 2003, André a fost împrumutat şase luni de la clubul englez Bolton Wanderersşi l-a ajutat să nu retrogradeze. Alţi jucători romi francezi sunt David Vairelles (n. 1977), de la FC Gueugnon, Tony Vairelles (n. 1973), opt selecţii şi un gol în naţionala Franţei, Cédric Bockhorni (n. 1983), care joacă în prezent pentru Clermont Foot, după ce a jucat anterior pentru AS Nancy şi RE Virton, sau André-Pierre Gignac (n. 1985). Într-un interviu, Gignac a dezvăluit că este de origine romă, declarând, *am crescut cu ei, soţia mea e manouche, deci fiul meu este în mod automat manouche. Familia mea locuieşte în rulote şi lucrează în pieţe. Când am de dat haine, le dau mamei mele ca să le poată vinde. Câteodată mă duc cu ea şi stau în spatele standului.* Internaţionalul francez André Pierre Gignacare 16
meciuri / 4 goluri pentru Franţa, joacă la Olympique Marseille, după ce a trecut pe la Lorient şi Toulouse, iar Tony Vairelles, în prezent joacă pentru FC Guegnon, după ce a trecut pe la Nancy, Lens, Lyon, Bordeaux, Bastia, Rennes etc., alături de David Vairelles, care a jucat la Nancy, Beuvais, Troyes sau Amiens. Tot în Franţa activează şi Jacques Abardonado care a trecut pe la Marseille, Lorient, Nisa, Norimberk, Valenciennesetc. În Grecia s-a afirmat Christos Patsazoglou cu 45 de selecţii şiun gol pentru naţionala elenă, jucătorul lui PAS Jannina, care a trecut şi pe la Skoda Xanthi, Olympiakos Pireus, Omonia Nicosia sau AEK Atena. Din fosta Iugoslavie un nume sonor al sportului rege, considerat ca fiind de origine romă, este cel al croatului Alioşa Asanovici (n. 1965) cu 3 selecţii pentru Iugoslavia,
respectiv 62 de selecţii şi 3 goluri pentru Croaţia, care a trecut pe la Hajduk Split, AS Cannes, Montpellier, Valladolid, Napoli, Panathinaikos Atena sau Austria Viena. Rafael van der Vaart (n. 1983) a crescut ca un veritabil rom, fapt ce nu la împiedicat să adune are peste 109 selecţii în naţionala Olandei, pentru care a marcat 25 de goluri, trecând pe la Ajax Amsterdam, Hamburger SV, Real Madrid, sau Tottenham Hotspur. Milan Baros (n. 1981) a fost component de bază a naţionalei Cehei, pentru care a jucat în 93 de meciuri şi a marcat 41 de goluri, în perioada 2001-2012. La nivel de echipe de club a activat la Liverpool, Aston Villa, Lyon sau Galatasaray. Fotbalistul Freddy Eastwood (n. 1983) a fost selecţionat de unsprezece ori în naţionala Ţării Galilor. Jose Antonio Reyes (n. 1983) s-a născut într-o familie de romi spanioli *Kale,* având în palmares 21 de selecţii în tricoul naţionalei şi patru goluri, trecând pe la Sevilla FC, Arsenal, Real, Atletico sau Benfica. Alţi fotbalişti despre care în numeroase articole din mediul online se spune că sunt de origine romă sunt şi spaniolii José Mari (n. 1978), Jesús Seba (n.1974), Diego Rodríguez

Fernández (n. 1960), Carlos Muñoz (n. 1989), Arturo García Muñoz (n. 1981) alias Arzu, Antonio Galdeano Benítez Apono (n. 1984), Iván Amaya (n.1978), Antonio Amaya (n.1983), Marcos Márquez (n.1977), retras din activitate, López Ramos (n.1976), Israel Bascón Giga (n.1987), Javier Casquero (n.1976), David Cortés Caballero (n.1979), José Rodríguez Martínez (n. 1994), care în prezent joacă pentru Real Madrid, englezul Richard Carpenter (n.1972), Tommaso Vailatti (n.1986), Fabio Liverani (n.1976)-manager, ungurii Sándor Rostás (n.1962), István Pisont (n.1970), Vilmos Vanczák (n.1983) şi János Farkas (n.1989), suedezi Emin Nouri (n.1985) şi Ivo Pekalski (n.1990), grecul Kenny Stamatopoulos (n.1979), sârbul Bojan Djordjic (n. 1982) sau bulgarul Marian Ognyanov (n.1988).

• Piotr Konstantinovich Leshchenko (1898-1954), considerat "regele tangoului rus", s- anăscut în satul Isayev, în Ucraina, artist care în timpul Primului Război Mondial, ajunge, desigur împreună cu mama şi tatăl său vitreg, la Chişinău. După război, tânărul Piotr a început să cânte alături de soţia sa Zinaida Zakit. Este cunoscut un episod anecdotic petrecut la Riga, unde a improvizat *muzica ţigănească* şi tangou, pentru a compensa lipsa soţiei sale însărcinate. În anii '30, la apogeul carierei, Leshchenko şi-a deschis un cabaret în Bucureşti, unde în prima parte a fiecărui spectacol cânta muzică romă, iar în a doua parte Leshchenko cânta şi dansa tango argentinian. În Uniunea Sovietică muzica sa a fost interzisă, atât pentru că era considerat a fi un emigrant alb, cât şi pentru că stilul (tango şi foxtrot) a fost considerat contra-revoluţionar, însă cu toate acestea artistul rom a fost foarte popular. În timpul celui deal doilea război mondial şi a ocupaţiei româneşti a Odessei, Leshchenko a avut posibilitatea să cânte în ţara natală. După ce România a întors armele în timpul al doilea război mondial şi armata sovietică a venit în România, Leshchenko nu a fost arestat şi a devenit protejatul generalului Vladimir Ivanovich Burenin, comandantul militar al garnizoanei Armatei Ro şii în Bucureşti, rămânând în România. În 1951, la o săptămână după ce a primit o scrisoare oficială prin care li se acorda permisiunea de a se stabili în Uniunea Sovietică, Piotr şi cea de a doua lui soţie, Vera, au fost arestaţi de miliţia română,Vera fiind extrădată în Uniunea Sovietică, iar Piotr trimis într-o închisoare românească de lângă Bucureşti. Piotr a murit în spital la Târgu Ocna, în 1954.

• În Australia sunt consemnate descinderi ale romilor căldărari.

• În Spania s-a născut Federico Garcia Lorca (1898-1936), poet şi dramaturg, care în 1922 a organizat un festival în Granada, în care a omagiat tradiţiile rome. Cartea acestuia *Romancero Gitano* a fost publicată în 1928.

1899 • O agenţie de informaţii, cu sediul la Munchen, respectiv *Nachrichtendienst în Bezug auf die Zigeuner* sau *Oficiul Central pentru Combaterea Pacostei Ţiganilor,* sub conducerea lui Alfred Dillmann are misiunea de a redacta rapoarte privitoare la deplasările cetelor de romi în cadru imperiului german, precum şi un registru al tuturor romilor cu vârsta de peste şase ani. Practic romii trebuiau în viziunea autorităţilor fotografiaţi şi amprentaţi, dosarele cuprinzând şi date genealogice, însoţite de informaţii cu privire la apetenţa înspre"criminalitate" a acestora. Ca un precursor al bazelor de date moderne, autorităţile germane au stabilit practic necesitatea elaborări de dosare personale

pentru romi, în Bavaria, în 1904 existând deja 3350 de înregistrări ale familiilor şi persoanelor fizice rome. În 1911 Bavariei i se alătură alte şase landuri cu scopul de a amplifica rolul şi forţa Agenţiei în cauză, care nu s-a închis oficial până în 1970.

1900 • O orchestră de lăutari romi, condusă de maestrul Cristache Ciolac a cântat fără partitură în întuneric datorită unei pene de curent la Expoziţia Universală de la Paris în pavilionul României, în aplauzele unei asistente uimite de măiestria lăutarilor român i. Practic românii s-au prezentat corespunzător evenimentului la Expoziţia de la Paris, la pavilioanele României – numită în epocă şi Belgia orientului – realizate de arhitectul Ion Mincu, ajutat de Paul Gottereau şi de Le Coeur, fiind expuse produse artizanale, unelte agricole, arte frumoase, fiind deschis şi un restaurant cu specific românesc, cu mititei şi lăutari romi, care s-a bucurat de un mare succes, obţinând 278 de premii şi medalii. Cristache Ciolac a profitat de un scurtcircuit care a lăsat expoziţia în beznă, taman la apariţia preşedintele francez Loubet, moment în care peste expoziţie se aşează liniştea deoarece orchestrele nu mai pot vedea note şi implicit cânta imnul manifestării. Momentul de linişte nu a durat însă mult, în întuneric auzindu-se vioara cristalină a lui Ciolac, care nu cânta după note, pentru simplu motiv că nu le cunoştea, cântând imnul după ureche: *Într-un pavilion erau adunaţi muzicanţi ai diferitelor ţări, pentru executarea unui concert. La un moment dat, în toiul execuţiei, lumina electrică se stinge, sala rămâne în întuneric, iar orchestra amuţeşte. Numai ţiganii români au continuat să cânte până s-a aprins lumina din nou, fiindcă ei nu prea aveau de suferit din cauza luminii. Notele, pe care dacă le ştiau nu le vedeau, le aveau întipărite în minte cu mult înainte.* O altă sursă specifică faptul că *În faţa unei asistenţe numeroase, în plin concert, datorită unui scurt circuit, lumina s-a stins. Toată orchestra şi-a încetat cântecul, cu excepţia unei singure viori, care înfruntând bezna, a răsunat mai departe. Urale şi aplauze*
furtunoase au răsplătit pe muzicianul îndrăzneţ, care nu era altul decât Cristache Ciolac.

VII. Drumul înspre *Porajmos* în prima jumătate a secolului XX

Perioada analizată este marcată indiscutabil de cele două conflagraţii mondiale – la care romii au participat activ ca soldaţi ai statelor ai căror cetăţeni erau – de felul grotesc în care popoarele s-au sfâşiat unele pe altele, pornind de la ideea că măreţia şi viitorul naţiunii şi al ţării sunt indisolubil legate de modul în care sunt apărate cu arma în mână. În cea ce îi priveşte pe romi teoriile rasiste, prejudecăţile, stereotipiile au avut în cele din urmă câştig de cauză în faţa dorinţei de modernizare dovedite de romi şi a paşilor făcuţi de către aceştia în direcţia emancipării, într-o luptă care s-a dat până înspre sfârşitul perioadei analizate, respectiv prima jumătate a secolului al XX. Creatorii şi promotorii atitudinilor antirome au câştigat pas cu pas teren, construind treptat cadrul în care s-a derulat Holocaustul romilor, respectiv Porajmos, într-o Europă în care, atât în perioada antebelică cât şi în anii '20, nimic nu anticipa dezlănţuirea urii xenofobe din perioada celui de-al doilea război mondial.

1901 • În volumul VI al colecţiei *Proverbele românilor,* lucrare coordonată de către luliu A.
Zanne, au fost cuprinse şi câteva sute de proverbe, snoave, satire etc., care făceau referire într-un mod peiorativ la romi, punându-i astfel într-o lumină negativă.
• În Bulgaria, la Sofia s-a organizat o adunare naţională a romilor, al cărei obiectiv general a fost emanciparea naţională, politică şi culturală a populaţiei rome, pentru ca în 1906, tot la Sofia să se deruleze un congres unde romii bulgari l-au ales ca lider pe Ramadan Ali, care va dezvolta acţiuni politice cerând printre altele drept de vot şi egalitate în drepturi pentru romi.
1902 • În Germania este redactată declaraţia cu privire la *combaterea pacostei ţigăneşti.*
• În Marea Britanie s-a născut *regina ţiganilor* Carolyne Hughes (1902-1971) artistă de excepţie, o cântăreaţă foarte populară în comunitatea romă britanică.
1903 • Începând cu acest an şi până în anul 1928, cercetătorul G.A. Grierson publică, în nu mai puţin de 20 de *volume,Linguistic Survey of India,* respectiv *Cercetarea lingvistică a Indiei,* în care autorul a prezentat o listă de 241 de cuvinte şi expresii, însoţite de o scurtă analiză gramaticală şi câteva texte narative toate provenite din dialectele principale ale fiecărei limbi indiene. Lucrarea a constituit practic un punct de plecare extrem de important în studiile comparative ale limbii romani cu celelalte limbi indiene.
• Cercetătorul F.N. Finck a publicat lucrarea *Lehrbuch des Dialekts der deutschen Zigeuner.*
• Moare folcloristul american Charles Godfrey Leland (1824-1903), fondator al *Gypsy Lore Society,* apropiat al romilor, care a învăţat limba romani în 1870 de la Matty Cooper. Leland a pretins că acest Cooper a fost *regele ţiganilor din Anglia.*
1904 • În cadrul imperiului german,Landtagul prusac adoptă în unanimitate, o măsură prin care se dorea reglementarea circulaţiei romilor şi un mai mare control al autorităţilor asupra modului de viaţă al acestora, inclusiv a meseriilor practicate.
• Un grup de romi geambaşi germani ajung în Anglia, după ce au fost

izgoniţi din Olanda. După câteva luni de periplu britanic grupul revine pe Bătrânul Continent, descinzând în Hamburg.

1905 • Alfred Dillmann publică în Germania un studiu despre romi, alcătuit din trei părţi, respectiv o introducere, în care îşi expune argumentele pentru întărirea controlului romilor de către instituţiile statului, un indice de 310 de pagini în care erau prezentaţi peste 3.300 de romi, specificându-se numele, data şi locul naşterii, arborele genealogic, rubedeniile, cazierul, etc., pentru ca ultima parte a cărţii să cuprindă diferite fotografii ale romilor din fişiere de poliţie. În lucrare, Dillmann îşi prezintă teoriile rasiste susţinând printre altele că poporul german este suferind de o „epidemie”romă, *Ziegeunerplage,* faţă de care societatea trebuie apărată prin orice mijloace, militând pentru pedepse nemiloase şi pe intervenţia statului pentru a stopa flagelul rom, aceştia după autorul nazist având tendinţa genetică înspre un comportament criminal. În 1907 *Registrul din Munchen* înregistra circa 6.000 de intrări ale romilor. Ideile de pericol rom, de ostracizare a oricăror tendinţe de metisare, de conservare a purităţii sangvinice, se regăsesc şi în celebrele legi de la Nurnberg din 1935.

• În Bulgaria, în cadrul unei conferinţe a romilor bulgari derulată la Sofia, liderii romilor au înaintat Parlamentului bulgar o petiţie prin care solicitau acordarea dreptului de a vota, precum şi de alte drepturi politice romilor.

• Debutează a doua fază a migraţiei romilor căldăraşi înspre Marea Britanie, Franţa sau SUA, etapă a migraţiei care conform romologilor durează până în anul 1913. După specialişti, cel mai intens an din perspectiva migraţiei cetelor de romi a fost chiar 1906.

• În Spania s-a născut la Sevilla artistul rom Helios Gómez Rodríguez (1905-1956), pictor şi grafician, revoluţionar, poet anarhist-comunist, crescut într-o familie săracă de romi, având contact cu artele vizuale ca simplu muncitor în fabrici de porţelanuri din oraşul natal. În anii '20 a devenit anarhist în centrele revoluţionare care erau atunci Sevilla şi Barcelona. Ulterior a trăit ca un refugiat, la Paris, Bruxelles, Amsterdam, Berlin, Viena, Moscova şi Leningrad. Personalitate interesantă, acest reprezentant important al artei grafice spaniole pictor, artist vizual, poet şi activist politic, mândru de identitatea sa de rom andaluz, a fost influenţat în arta sa de ideile revoluţionare de stânga, de realizarea echităţii sociale. Fiind membru al Confederaţiei Naţionale a Muncii, un sindicat fondat în Sevilia pe 1910, s-a exprimat fără teamă împotriva regimului lui Primo de Rivera,şi mai târziu împotriva lui Francisco Franco. Helios Gomez a luptat în războiului civil din Spania, fiind comisar politic în Mallorca, Madrid şi apoi în Andújar. Artistul se pare că a condus un batalion de romi, în lupta republicanilor împotriva dictaturii lui Franco. În 1939 a fost nevoit să plece în Franţa, împreună cu cei peste 500.000 de luptători antifascişti din Spania, migraţie cunoscută în istorie ca *Retirada.* Artistul rom s-a perindat prin Franţa, Belgia, Germania şi Uniunea Sovietică, unde a organizat mai multe expoziţii proprii. Închis în lagărele de concentrare franceze, între 1939-1942, a revenit în Spania, unde s-a implicat activ în lupta împotriva lui Franco. În 1946 el a fost arestat din nou şi a fost închis în închisoare la Barcelona, fără un proces sau o condamnare oficială, unde a rămas timp de 8 ani. Deşi decizia de eliberare a fost semnat în 1950, a fost eliberat abia în 1954, murind doi ani mai

târziu. În 1950 el a pictat în închisoare fresce, în cinstea Fecioarei Maria, patronul spiritual al prizonierilor, precum şi al oraşului Barcelona, binecunoscută fiind *La acostament de la Mercé,* realizată într-o celulă apropiată de cea a deţinuţilor condamnaţ i la moarte, celulă transformată într-un loc sacru, numit şi *Capilla gitana.* Din păcate, această frescă a fost parţial acoperită de vopsea în anii '70-'80, fresca fiind detestată de către autorităţile închisorii. Recent autorităţile din Barcelona au decis să distrugă această închisoare, un simbol al represiunii, lucrarea lui Gomez pierzându-se definitiv. Oricum în secolul XX s-au afirmat o serie de pictori romi, care au impresionat iubitori de artă prin măiestria lor. Astfel din Ungaria provine David Beeri, născut în 1951 la Nyírbéltelek, Szabolcs-Szatmár, pe numele său adevărat Károly Pongor Beri, artist rom creator al unui stil propriu de pictura modernă, combinând suprarealismul, expresionismul, cubismul şi alte tendinţe din pictură în conformitate cu propria sa viziune artistică. Lucrările sale au fost prezentate în numeroase expoziţ ii, în ţară, respectiv în Spania, dar şi în străinătate, în speţă în Germania, Olanda, Belgia, Japonia sau Statele Unite ale Americii. Tot în Ungaria s-a afirmat şi budapestanul Tamás Péli (1948-1994), primul rom maghiar absolvent al Academia Naţională de Artă din Amsterdam, pictor consacrat internaţional, care a inspirat generaţii de artişti romi. În Franţa, Micaela Flores Amaya "La Chunga", născută la Marsilia, în 1938, celebră dansatoare de flamenco a excelat şi în pictură, stilul ei fiind lăudat de către Picasso, care s-a întrebat *Cum poate fi posibil ca o fată de ţigan fără studii să exprime o astfel de sensibilitate şi culoare în picturile ei*? Artista a fost distinsă cu medalia de aur de către Cercul de Arte Frumoase din Madrid, precum şi cu alte premii. În România s-a afirmat iniţial Mircea Lăcătuş, născut la Gherla, în 1962, sculptor rom, care a absolvit Universitatea de Arte din Bucureşti. Rezident în Viena, a participat cu lucrările sale la diferite concursuri internaţionale de artă, în Austria, România, Croaţia sau Japonia, expunând creaţiile sale artistice în diferite colţuri ale lumi. În Slovacia a excelat în pictură şi poezie János Balázs, născut la Alsókubin, în 1905, într-o familie de muzicanţi romi. Arta sa creativă unică şi misterioasă, bogată în culori, care transmite profunde sentimente, i-a obţinut un loc printre cei mai mari pictori ai secolului al XX-lea, artistul decedând în 1977. În Suedia artista Rosa Sofia Ingeborg Taikon-Janusch (n. 1926) este creatoare de bijuterii din argintşi actriţă din neamul căldărarilor, fiind sora Katarinei Taikon. Bijuteriile de argint ale artistei au fost expuse în mai multe galerii şi muzee, cum ar fi Muzeul Naţ ional de Arte Plasticeşi Muzeul Röhsska. Rosa Taikon a studiat la Birkagârden între 1957-1959 şi la Colegiul de Artă între 1961-1966, axându-se pe argintărie, profesie tradiţională în rândul bărbaţ ilor din neamul ei. În 2010, artista a fost distinsă cu *Illis cvorum meruere labores,* o medalie regală suedeză acordată pentru a recompensa merite deosebite din punct de vedere cultural, ştiinţific sau la nivel de acte caritabile, distincţia fiind instituită de regele Gustav al III-lea în 1785.Artista a apărut în diferite filme, respectiv în 1949 în *Smeder pa luffen,* în 1950 în *Kyssen pa kryssen,* în 1950 în *Motorkavaljerer* sau în1953 în *Marianne.* Sora Rosei, respectivKatherine Maria Taikon-Langhammer (1932-1995), este o celebră scriitoare de origine romă, cunoscută pentru autobiografia sa *Katitzi.* Ca majoritatea etnicilor romi din generaţia ei, nu a mers la

şcoală, dar, autodidactă de excepţie, a învăţat singură să citească şi să scrie. În toamna anului 2012 a fost publicată o biografie a Katherinei Taikon, de către jurnalistul Lawen Mohtadi. În Ucraina, la 1961, la Kiev, s-a născut Katarzyna Pollok, care s-a afirmat în pictură şi în sculptură, cu lucrări care îşi trag seva tematică din Holocaustul romilor, expunând foarte multe lucrări în Israel.

1906 • La începutul anului ministerul prusac de interne a emis o *Directivă pentru combaterea neplăcerilor produse de ţigani.* Măsurile antirome luate de Germania includea şi acorduri bilaterale cu ţările care doresc să colaboreze în expulzarea romilor, în speţă Imperiul austro- ungar, Belgia, Danemarca, Franţa, Italia, Luxemburg, Ţările de Jos, Rusia şi Elveţia. Organele de poliţie germane sunt împuternicite să urmărească şi pedepsească romii, pentru delicte cum ar fi aprinderea focurilor prin păduri, pescuitul ilegal, staţionarea fără permisiunea autorităţilor locale. Frecventarea temporară a şcolii pentru copiii din familii aflate în tranzit printr-o anumită zonă a fost strict interzisă. De asemenea romi au nevoie de acte oficiale în practicarea meseriile tradiţionale specifice, eliberate doar celor care se sedentarizau. Practic aceste aprobări se acordau doar rezidenţilor permanenţi, celor fără abateri penale grave, legislaţia încercând să stopeze nomadismul. În ciuda unei evidente discriminări, surprinzător un procent consistent de romi germani au obţinut asemenea acte . În diferite ţări europene, în condiţiile în care tensiunile şi rivalităţile dintre marile puteri se accentuau, lumea îndreptându-se înspre război, grupurile de romi cu paşapoarte germane va provoca o reacţie antiromă din partea autorităţilor şi a presei din ţările rivale, nomazii fiind acuzaţi de spionaj.

• În Finlanda, o misiune dedicată romilor a fost fondat de către Oskari Jalkio, cu scopul declarat de a prelua copiii din sânul propriilor familii şi de a le da o educaţ ie „normală”.

• În acest an apare lucrarea lui Teodor Filipescu, *Coloniile române din Bosnia. Studiu etnografic şi antropogeografic,* în care autorul scrie şi despre băieşii romi românofoni din spaţiul ex-iugoslav. Băieşii sunt o comunitate de origine romă şi a cărei limbă maternă este limba romană, fiind răspândiţi în Serbia, Croaţia, Ungaria, Bosnia-Herţegovina, Bulgaria, în număr mai mic în Macedonia, Grecia, Ucraina, Slovacia sau Slovenia, dar şi în America şi Australia. Băieşilor li se spune *banjasi* în Serbia, *beas* în Ungaria, *karavlasi* în Bosnia- Herţegovina, *rudari* în Bulgaria, *bejasi* în Croaţia. Stabilirea băieşilor pe teritoriul Ungariei şi al Croaţiei a avut loc, după unii autori, cel mai probabil la sfârşitul secolului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea, când a început migrarea romilor mineri din Transilvania. Conform cercetătorilor romii caravlahi au descins în Slavonia probabil la sfârşitul secolului al XVII-lea, străbătând Transilvania, Banatul, Serbia şi Bosnia, stabilindu-se în apropierea oraşelor Pozega, Bjelovar şi Krizevci, pentru că, la sfârşitul secolului al XIX-lea, grupuri numeroase de romi băieşi români să se stabilească în regiunile Me nimurje şi Podravina, în condiţiile în care,la jumătatea secolului al XIX-lea, băieşii erau prezenţi în zona Menimurje. Băieşii de aici se pare că provin din sud-estul Crişanei, din nord-estul Banatului şi din sud- vestul Transilvaniei, un alt grup de băieşi aflându-se în zona de graniţă dintre Bosnia şi Serbia, veniţi din sud-vestul Munteniei şi din nord-estul Olteniei.

Cert este că romi românofoni trăiesc în judeţele din nord-vestul şi estul Croaţiei, individualizându-se şi diferite graiuri la nivelul romilor români, desigur în funcţie de zona de provenienţă. Astfel în regiunea Menimurje, respectiv judeţele Koprivnica-Krizevci şi Varazdin, în câteva localităţi din Baranja sau printre băieşii din judeţul Sisak-Moslavina se vorbeşte graiul ardelenesc. În graiul muntenesc vorbesc băieşii din Baranja, care trăiesc relativ compact în judeţul Osijek- Baranja, graiul *muntean ludăresc* caracterizându-i pe băieşii din zona localităţilor Sisak, Slavonski Brod sau Kutina, care se identifică ca *ludari.* Distincţia dintre *munceni* şi *ardil'eni* se face pe criterii lingvistice, însă trebuie menţionat că în general *muncenii* sunt ortodocşi, iar *ardil'enii* catolici. Pe de altă parte între graiurile menţionate ale băieşilor românofoni şi cele din România diferenţele sunt semnificative, cu toate că *muncenii* conservă caracteristici ale graiurilor din Muntenia, iar *ardil'enii* ale graiurile din Transilvania, graiurile băieşilor cuprinzând numeroase elemente din diverse zone lingvistice ale ţării noastre. *Locuitorii din Darda şi BeliManastir afirmă că sunt „munceni", sunt de religie ortodoxă şi au venit din „a mai bătarnă ţagănie"(„cea mai veche mahala"), localitatea Novi Bezdan. Se presupune că din Novi Bezdan s-au mutat în Bolman, după care s-au stabilit în localităţile în care trăiesc şi astăzi: Darda, BeliManastir, Jagodnjak, Kozarac şi Ceminac. Conform estimărilor proprii, numărul lor se ridică la 3.000 de persoane. Băieşii din mica localitate Torjanci, de la graniţa cu Ungaria, afirmă că sunt „ardil'eni", de religie catolică, iar numărul lor nu depăşeşte 120 de persoane. Conform afirmaţiilor interlocutorilor noştri, locul lor de origine este localitatea Oresanci, dar la mijlocul secolului al XX-lea s-au mutat în Bistrinci, la periferia oraşului Belisce, şi în Valpovo.* Potrivit estimărilor numărul băieşilor din Croaţia este cuprins între 10.000 şi 20.000 de persoane, deşi la recensământul populaţiei din anul 2001 oficial au fost înregistraţi un număr total de 9.463 de romi. Băieşii trăiesc în numeroase judeţe, precum Menimurje, Osijek-Baranja, Sisak-Moslavina, Koprivnica-Krizevci, Varazdin, Brod- Posavina, Virovitica-Podravina sau Bjelovar-Bilogora. În cea ce priveşte Ungaria unele estimări avansează ideea că, doar în zona oraşului maghiar Pecs, trăiesc 50.000 de băieşi. Revenind la Croaţia *Dezvoltarea populaţiei din Baranja (Curcic / Kicosev 1993) include rezultatele diferitelor recensăminte făcute în Baranja între 1910 şi 1992, cu accent pe structura etnică a acestei regiuni. Astfel, putem observa că, în 1910, dintr-un total de 20.757 de locuitori, câţi avea Baranja la data respectivă (înainte de a fi împărţită între Iugoslavia şi Ungaria), doar doi erau români (însă numărul „celorlalţi" se ridica la 8.725)! Recensământul naţional al Regatului Iugoslaviei, din 31 ianuarie 1921, arată că, din totalul de 49.173 de locuitori ai provinciei Baranja, 452 erau români: 253 în Bolman, 50 în Darda, 48 în Jagodnjak, 33 în Novi Bezdan, 60 în Torjanci. Această statistică, împreună cu informaţiile oferite de interlocutori potrivit cărora localitatea lor de origine a fost Novi Bezdan, de unde s-au mutat în Bolman şi mai târziu în alte localităţi, poate indica faptul că băieşii au ajuns în Baranja după Primul Război Mondial. Nici următorul recensământ, din 1953, nu este mai relevant pentru stabilirea dinamicii populaţiei de băieşi: românii nu mai apar, iar numărul „celorlalţi" este insignifiant. Însă, la recensământul din 1981, apare o*

nouă rubrică: romi. În cazul localităţilor mai mari, cum sunt, de exemplu, Beli Manastir şi Darda, este dificil de stabilit numărul exact de băieşi (BeliManastir – 48 de romi, 248 „alţii”; Darda – 5 romi, 294 „alţii”), însă în cazul satului Torjanci – o localitate mică, în care în anul respectiv au fost înregistraţi doar 509 locuitori –, numărul de 132 de romi (şi 15 „alţii”) este mai mult decât relevant. Conform cercetărilor noastre, populaţia „romă” din Torjanci este astăzi exclusiv băiaşă. Băieşii trăiesc într-o aşezare-satelit, din apropierea satului propriu-zis, iar contactele cu populaţia croată din sat sunt foarte precare, după conflictele etnice dintre sârbi şi croaţi din anii nouăzeci, în care majoritatea băieşilor au fost de partea sârbilor, în ciuda religiei lor catolice. Datele ultimului recensământ croat, din 2001, pot fi însă de un real ajutor pentru cartografierea „centrelor” băiaşe. Astfel, în Croaţia trăiesc 475 de români şi 9.463 de romi (dintr-un total de 4.437.460 de locuitori). Evident, romii reprezintă o categorie eterogenă, în care sunt incluşi atât romi cu limba maternă romă, cat şi băieşi, care, sub influenţa organizaţiilor nonguvernamentale rome, se declară romi. Cel mai mare număr de români a fost înregistrat în judeţul Osijek-Baranja (223), unde există şi 977 de romi. Cat despre judeţul Medimurje, aici au fost inregistraţi 37 de români şi 2.887 de romi (Recensământul Croat al Populaţiei 2001 – secţiunea naţionalitate). Aceste date susţin observaţiile noastre proprii de pe teren, din Medimurje, unde conştiinţa identităţii române aproape că nu există. Cu toate acestea, rezultatele recensământului conform limbii materne deschid o nouă perspectivă asupra „problemei băieşe”. În judeţul Osijek-Baranja, 342 de persoane vorbesc limba română ca limbă maternă, iar 711 vorbesc limba romă (informaţii ce se suprapun, în mare, peste cele referitoare la naţionalitatea populaţiei). În Medimurje, 156 de persoane vorbesc româneşte, iar 2.751, limba romă (aceeaşi situaţie), dar în judeţul Brod-Posavina, unde nu sunt decât 12 români, 334 de persoane au declarat că limba lor maternă este româna (numărul de romi din acest judeţ se ridică la 586, dintre care 312 declară că limba romă este limba lor maternă, conform Recensământului Croat al Populaţiei din 2001- secţiunea limbă maternă). Astfel, potrivit estimărilor cercetătorilor, bazate pe intersectarea datelor din statisticile oficiale cu cele obţinute în urma propriilor cercetări şi observaţii de teren, în Baranja trăiesc circa 3.000 de băieşi, în Medimurje – 5.000, iar în întreaga Croaţie, între 10.000 şi 13.000 (Sorescu-Marinkovic 2008: 188), sau chiar 20.000 (Radosavljevic 2011: 51).

• Cercetătorul Andrew M'Cormick publică la Maxwell, Londra, *The Tinker-Gypsies,* o carte de referinţă în studiul dedicat istoriei şi culturii romilor

1907^ Un număr consistent de etnici romi au părăsit Germania, în mare parte datorită legislaţiei potrivnice,îndreptându-se înspre diferite alte ţări din Europa de Vest.

• În Suedia, legislaţia discriminatorie cunoaşte o nouă etapă în evoluţia ei, autorităţile suedeze interzicând, în acest an, printr-o serie de măsuri, imigrarea romilor în ţară.

• În Franţa poliţiştii primesc ordin din partea autorităţilor statului să înregistreze datele tuturor vagabonzilor, nomazilor şi romilor. Aceştia trebuiau de asemenea fotografiaţi iar dosarul cu datele lor expediat unui

birou special din Paris.
• Contesa de Festics (1883-1909) din cercurile înaltei societăţi vieneze s-a căsătorit în acest an cu muzicantul rom Rudi Nyari, la Şopron în Ungaria, eveniment tratat de presa vremii ca pe un subiect monden deosebit de incitant.
• Registrul de la Munchen al lui Alfred Dillman consemnează intrarea în doar doi ani, a circa şase mii de romi în Bavaria.
• În lucrări separate, timp de un an, cercetătorii N. Finck şi K. Patkanoff analizează gramatical dialectul caucaziano-armean *posa* sau *lom.* În 1926 în Armenia au fost înregistraţi doar doi lomi, iar în Georgia 333 de persoane de etnie lomă. Populaţia Lom, cunoscută şi sub numele de *Bosha, Poţa* sau *Bosa,* dar şi de *ţigani armeni* sau *ţigani caucazieni,*trăiesc în Transcaucazia, limbă lomavren fiind o combinaţie între indo-ariană şi armeană. Numărul exact al populaţiei lom este dificil de stabilit, estimările fiind de câteva mii de lomi pot fi găsite în Armenia şi Georgia. În 1939 în Armenia erau 7 lomi, iar în Georgia 727; în 1959 în Armenia au fost înregistraţi 18 lomi, iar în Georgia 1024; în 1970 în Armenia oficial erau 12 indivizi de etnie lomă, iar în Georgia un număr de 1.224; în 1979 în Armenia trăiau 59 de lomi, iar în Georgia 1.223; în 1989 în Armenia erau 48 de lomi, iar în Georgia 1744 de lomi.
• În Imperiul austro-ungar 28 de districte cer autorităţilor statului un tratament unitar pentru romi din perspectiva legislaţiei aferente, însă Parlamentul, îşi dovedeşte neputinţa de a găsi o soluţie politică, rezolvarea problematici rome fiind în continuare pasată administraţiei, care, prin interzicerea cerşetoriei, a vagabondajului, prin şicanarea fără un motiv anume a cetelor de romi sau repatrierea romilor în ţara de origine, încerca să rezolve problema romă pe baza vechii legislaţii represive.
• În Germania s-a născut Johann Wilhelm Trollmann (1907-1943) boxer de origine sinti, celebru în Germania anilor '20, '30, persecutat de nazişti datorită originii sale rome. În 1933, a luptat pentru titlul de campion al Germaniei şi deşi a fost peste adversarul său Adolf Witt arbitrii au dat meci egal. Datorită reacţiei publicului, naziştii au fost nevoiţi să-l recunoască pe Trollmann ca învingător, însă şase zile mai târziu a fost din nou deposedat de titlu. O nouă luptă a fost programat rapid de către nazişti, împotriva lui Gustav, Trollmann confruntându-se cu puternice presiuni din partea autorităţilor. Protestul său a fost unul original, în ziua meciului prezentându-se cu părul vopsit blond şi faţa albită cu făină, caricaturizând imaginea „arianului”, rugându-l pe adversarul său să-l lovească cinci runde înainte de a se prăbuşi. Pe fondul persecutării romilor în Germania, Trollman nu a mai putut ulterior boxa, naziştii încercând să-l elimine din memoria colectivă. În 1939 a fost încorporat în Wehrmachtşi a luptat pe frontul de est, unde a fost rănit în 1941. Drept recunoştinţă Gestapo l-a arestat în 1942, fiind internat în lagărul de concentrare Neuengamme, unde a încercat să treacă neobservat, dar comandantul taberei, implicat în box înainte de război, la recunoscut, folosindu-l pe Trollman ca antrenor ale soldaţilor nazişti în timpul nopţi. Ulterior boxerul, pe fondul complicării relaţiilor cu deţinuţii, a fost transferat în lagărul de la Wittenberge sub identitate ascunsă, însă din păcate pentru el, a fost repede recunoscut, prizonierii organizând o luptă

între el şi deţinutul Emil Cornelius, kapo în lagăr. Învins, condamnatul pentru crimă,Cornelius, a căutat curând răzbunare pentru umilinţa îndurată, forţându-l pe Trollmann să lucreze până la epuizare, în cele din urmă ucigându-l cu o lopată, la doar 36 de ani. În 2003 Federaţia de box din Germania a decis oficial să-i recunoască lui Trollmann titlul de campion obţinut în ring în 1933.În 2010, la aniversarea lui Trollman, un memorial temporar, respectiv *9841,* i-a fost dedicat în Berlin, memorial afişat ulterior şi în Hanovra şi Dresda. Cifra în cauză aminteşte numărul de deţinut a lui Trollmann în lagăr. Un alt boxer rom german, persecutat de către nazişti, a fost Jakob "Johnny" Bamberger (1913-1989) care a boxat în peste patru sute de meciuri. În 1936, a fost selectat în lotul olimpic de box, însă a fost rapid exclus atunci când lotul a fost curăţat de "non-arieni". Dintre evenimentele care i-au marcat cariera sportivă amintim obţinerea titlului de vice-campion al Germaniei în 1938, participarea la Campionatul European de la Dublin din 1939 sau faptul că în 1940 a obţinut locul trei la competiţia derulată la Königsberg. Din păcate pentru el în acelaşi an familia sa a fost deportată într-un lagăr de concentrare,Jakob încercând să fugă în Cehoslovacia, dar a fost prins şi dus la Flossenbürg pe 5 ianuarie 1942. Clasificat drept anti-social, ulterior boxerul ajunge şi pe la Dachau, în 1943, sau la Buchenwald, în 1945. Trebuie menţionat că marele boxer german s-a remarcat şi ca activist rom. Dintre multele numele grele ale boxului de origine romă, îi amintim şi pe polonezul Dawid "Cygan" Kostecki(n. 1981), boxer profesionist, campion IBC în 2010, după ce la învins pe *Dario Cichello* printr-un knock-out, pe bulgarul Ivailo Marinov, cunoscut sub numele de Ismail Mustafov, pe Ismail Huseinov sau pe Ivailo Khristov, medaliat de bronz la Jocurile Olimpice de vară din 1980, şi medaliat cu aur la Jocurile Olimpice de vară din 1988, pe Serafim Todorov, care la Jocurile Olimpice de vară din1996, a câştigat o medalie de argint, fiind şi ultimul boxer care la învins pe Floyd Mayweather Jr. Unalt mare campion a fost romul italian Silvio Branco, (n. 1966) boxer profesionist, care în 1996 a câştigat titlul WBU la categoria mijlocie, după care pierdut lupta pentru titlul IBF la categoria mijlocie împotriva lui Sven Ottke. În 2003 câştigă împotriva lui Mehdi Sahnoune, câştigând titlul vacant WBA, pierdut apoi în 2004 în faţa lui Fabrice
Tiozzo. În 2006 a câştigat titlul de campion WBA, pe care l-a pierdut în 2007, în meciul cu boxerul croat Stipe Drvis. Branco a pierdut meciul pentru titlul de campion WBC, în faţa lui Jean Pascal la Montreal în 2009. Agostino Cardamone (n. 1965) este un fost boxer
profesionist rom italian, fost deţinător al titlului european la categoria mijlocie, care a avut o mare rivalitate pugilistică cu Silvio Branco, în faţa căruia a devenit campionul Italiei în 1992.Italianul Michele di Rocco (n. 1982), spaniolul Faustino Reyes, medaliat cu argint la categoria pană în 1992 la Jocurile Olimpice de vară de la Barcelona, britanicul Johnny Frankham (n. 1948), boxer la categoria grea, campion britanic în 1975, care l-a pus la podea pe Cassius Clay sau englezul Henry Wharton sunt alţi actori de origine romă importanţi în scena ringului. Mai trebuie amintite, dintre numele cunoscute, şi cel al lui Billy Joe Saunders (n. 1989) care la amatori s-a calificat pentru Jocurile Olimpice de la Beijing 2008, după care a făcut carieră la profesionişti, devenind campion mondial la categoria

mijlocie în decembrie 2015,al ungurului Norbert Kalucza, al boxerului spaniol José Antonio Jiménez şi mai ales al greului britanic Luca Tyson Fury. Acesta a devenit campion mondial, după ce l-a învins la puncte pe Vladimir Kliciko, considerat unul dintre cei mai mari pugilişti din istoria boxului, în noiembrie 2015 prin decizie unanimă şi a devenit campion mondial la categoria crea, în versiunile WBO, IBF şi IBO. Fury, aflat la prima lupta pentru un titlu mondial, era neînvins la acea dată în 25 de meciuri, dintre care 18 le-a încheiat înainte de limită. Performanţa boxerului rom l-a entuziasmat pe bună dreptate pe cunoscutul om de cultură român de etnie romă, Damian Drăghici: *Sâmbătă seară, pugilistul Tyson Fury a intrat în istorie. Este primul pugilist de origine romă care a câştigat titlul de campion mondial la categoria grea. Performanţa lui reprezintă, dincolo de încununarea cu succes a muncii şi consecvenţei de până acum, o victorie a diversităţii în faţă stereotipurilor negative la adresa romilor. Prin reuşita sa, Tyson Fury ne transmite că obstacolele din viaţă noastră pot fi depăşite doar dacă avem încredere deplină în forţele proprii, muncim de cel puţin două ori mai mult decât cei din jurul nostru şi ne urmăm cu sfinţenie visul. Trebuie doar să avem unul. Pentru că putem face performanţă nu doar în muzică şi sport. Putem mult mai mult, iar acest lucru îl confirmă şi alţi tineri campioni romi, contemporani cu Tyson. Nicole Barr (IQ de 162) îşi doreşte să inventeze un tratament împotriva cancerului. Citeşte tot ce prinde, lucrează mai mult decât temele pentru acasă şi, în timpul liber, codează jocuri. Perla Scripcariu a fost admisă la cinci universităţi de top din Marea Britanie. Îşi doreşte să schimbe destinul politic al romilor, iar pentru asta se pregăteşte la Universitatea din Birmingham. Anul acesta, Borislav Angelov va absolvi Facultatea de Medicină din cadrul Universităţii din Sofia. Se va specializa în cardiologie. Nicole Barr, Perla Scripcariu sau Borislav Angelov reprezintă doar trei dintre cei care ne fac cinste şi au şansa de a deveni campioni în domeniile spre care se vor îndrepta. Cu oameni ca ei şi interes pentru promovarea lucrurilor bune care se întâmplă în comunitatea romă, imaginea noastră, a romilor, se poate schimba în bine. Felicitări Tyson Fury!* Născut într-o familie de nomazi irlandezi în 1988 în Wythenshawe, Manchester, Fury nu şi-a ascuns originea romă, fiind în relaţii apropiate cu boxer rom Billy Joe Saunders. De altfel Saunders l-a susţinut inechivoc în condiţiile în care Fury şi-a ridicat în cap o parte a mass-mediei şi a opiniei publice britanice prin declaraţii agresive împotriva homosexualilor, a pedofililor şi a avorturilor. Cert este ca Sanders a sugerat că Fury *ar trebui să dea înapoi paşaportul britanic şi se mute în Irlanda, unde cu siguranţă va fi mai apreciat,* considerând că în amploarea dată scandalului, Fury plăteşte tribut în speţă datorită originii sale etnice. În România numărul marilor boxeri de origine romă este unul foarte mare, însă din două motive nu trecem succint în revistă marii reprezentanţi romi ai boxului românesc. Primul ar fi reprezentat de teama de a nu nedreptăţii pe cineva, iar al doilea constă în faptul că cei mai mulţi dintre ei nu îşi asumă identitatea etnică romă. Amintim totuşi pe Ilie Dragomir, pe Gheorghe Simion şi fii săi, Ştefan şi Dorel Simion, pe Gheorghe Ştefan. De asemenea în cadrul sporturilor de contact s-a afirmat şi luptătorul Marian Negoiescu .

• În Cehia de azi s-a născut artistul rom Jozka Kubík (1907-1978), în Moravia,într-o familie de romi fierari şi muzicanţi, care de la vârsta de

cincisprezece ani a condus un ansamblu folcloric. Supravieţuitor al Holocaustului, Kubik este considerat unul dintre cei mai mari muzicieni cehi. În 1990, un asteroid descoperit de astronomi din Cehia a fost numit *Jozka Kubík* în onoarea sa, o dovadă a meritelor sale incontestabile în domeniul muzicii. O altă reprezentantă a spaţiului ceh este şi violonista Bittová Iva, născută la Bruntál, în Moravia, în 1958, dintr-un tată rom, muzician renumit în Cehoslovacia, şi o mamă evreică, o legendă a muzicii cehe moderne. Stilul ei unic şi original reprezintă o tendinţă nouă în muzică, fiind definit ca avangardist, practic un original mixaj de muzică populară şi contemporană. Artista romă se bucură de recunoaştere internaţională. Sora ei, Ida Kelarová, este şi ea o mare artistă, fondatoare al ansamblului *Romano Rat.*

1908 • În România „mică" este emis ordinul nr. 24.643/1908 al Ministerului de Interne, care interzicea romilor ursari creşterea şi dresarea urşilor, deoarece *purtarea de către ţigani a urşilor prin oraşe oferă trecătorilor, sub speranţa distracţiei, unul dintre cele mai sălbatice spectacole*. Începând cu 1924, ministerul de resort a solicitat periodic prefecturilor respectarea amintitului ordin de eradicare a spectacolelor romilor ursari. În 1928 este emisă o adresă, semnată de ministrul I. G. Duca şi de către directorul general N. T. Ionescu, în care prefecţilor li se solicita să ia măsuri astfel încât *organele în subordine să oprească cu desăvârşire pe ţiganii care se îndeletnicesc cu meseria de a umbla cu urşi.* La 30 noiembrie 1940 se poate spune că dispare ursăritul. Practic este emis Ordinul circular general nr. 38 / 30 noiembrie 1940, de către Inspectoratul General al Jandarmeriei către unităţile de jandarmi din toată ţara, însoţit de către Ordinul Ministerului Afacerilor Interne, nr. 19862 / 19 noiembrie 1940, *prin care se dispune oprirea ţiganilor de a umbla cu urşii prin sate şi oraşe şi a da spectacole cu ei, retrăgându-le şi autorizaţiile ce aceştia posedă în acest sens.* Ursăritul este transferat în istorie.

• Autorităţile britanice, în dorinţa de a facilita accesul la educaţie a copiilor de etnie romă, emit o lege prin care copiii nomazilor li se acordă dreptul de a fi integraţi în sistemul şcolar britanic, obligatoriu şi pentru ei în Anglia, dar numai pentru o jumătate de an. Cu toate acestea prezenţa romă în instituţiile de învăţământ britanice era foarte slabă. Tot în Marea Britanie, mai precis în partea de sud a Scoţiei şi nordul Angliei, este consemnată prezenţa unor cete de romi ursari care provenea din diferite zone ale Balcanilor.

• În SUA familia Machvano Adams a fondat *National Gypsy Association of America.*

1909 • În contextul organizării unei conferinţe politice privind "chestiunea ţiganilor", Elveţia solicită Germaniei, Italiei, Franţei şi Austrie, colaborarea în cea ce priveşte monitorizarea, prin schimburi de informaţii, a deplasării cetelor de romi la frontierele lor comune. În timp ce această cerere nu primeşte răspuns, ministerul justiţiei din Ţara cantoanelor va începe, după modelul bavarez amintit, o campanie naţională de culegere a datelor despre romi.

• Într-o serie de articole, al căror debut este consemnat în acest an, publicate pe durata a circa patru ani în *Gypsy Lore Society,* cercetătorul R. Stewart Macalister analizează diferite aspecte ale limbii romanii.

1910 • În Belgia, la Liberchies, se naşte artistul rom Django Reinhardt, respectiv JeanBaptiste Reinhardt pe numele său real, primul şi cel mai mare muzician european de jazz, într-o familie de sinti din Germania, ce aparţinea grupului *Eftavagarya.* Inovator acesta a creat un stil special marca Django, cunoscut ca *jazz ţigănesc* care a devenit o tradiţie muzicală cel puţin în cultura Manouche a romilor francezi desigur, stil care a fost consacrat împreună cu artistul Stéphane Grappelli şi ceilalţi membri ai *Quintette du Hot Club.* Reinhardt a colaborat cu alţi muzicieni de jazz remarcabili, printre care au fost şi violoniştii Schukarnak Reinhardt şi Martin Weiss sau chitariştii Babik Reinhardt, Hânsche şi Maurice Weiss.Chiar şi după un nefericit accident, în care două din degetele sale au fost grav afectate, Django a continuat să impresioneze auditoriul cu prestaţiile sale la vioară, chitară sau banjo, utilizând degete sănătoase. Artistul a decedat la Fontainebleau, în Franţa, în anul1953, lăsând moştenire posterităţi capodoperele sale muzicale. Dintre mari muzicieni romi de jazz îi amintim pe Drafi Deutscher, precum şi pe celebrii chitarişti Jimmy Rosenberg şi Paulus Schäfer. Titi Winterstein şi Joe Zawinul au fost, de asemenea, de origine romă, iar Marianne Rosenberg este considerată o "Cher" a Germaniei, fiind fiica supravieţuitorului de la Auschwitz Otto Rosenberg. Oto Pestner este un notabil sloven rom, care a cântat în mare parte jazz şi swing clasic, precum şi muzică populară slovenă.

• În Transilvania o scrisoare trimisă de către inspectorul şcolar din Târgu Mureş, un anume Dealetaja, către primăria din Crăciuneşti, face referire şi la gabori, cel mai numeros neam de romi din România, care s-au afirmat ca neam, tocmai în amintitul sat ardelean, perceput intrinsec drept centrul spiritual al romilor gabori: *se discută de aproape un deceniu despre inevitabila dezvoltare a clădiri şcolii reformate din Crăciuneşti, până acum din păcate fără rezultate, cu toate că numărul populaţiei şcolare, datorită dezvoltării naturale şi înaintării în dezvoltare a satelor, s-a înmulţit apreciabil, pentru că nu putem uita nici ţigănimea care locuieşte acolo permanent şi s-a stabilit definitiv şi care are dreptul să înveţe la şcoală. Am onoarea de a va ruga încă o dată ca privind această problemă, cererea mea vizată în acest an, pe 22 martie, înregistrată sub număr 874 să binevoiţi a o rezolva.*

• R.A.Stewart Macalister redactează un studiu despre comunitatea palestiniană vorbitoare de domari din Ierusalim, ai cărei membrii sunt cunoscuţi ca "ţigani sirieni". Dialectul comunităţii Dom din Ierusalim este o limbă pe cale de dispariţ ie, cu circa 200 de vorbitori, ceilalţi 1.200 de membri ai comunităţii fiind vorbitori nativi de limba arabă palestiniană.Alte dialecte domari sunt: *Nawari* în Siria, Iordania, Liban, Israel, teritoriile palestiniene şi Egipt.*Kurbati* sau *Ghorbati* în Siria şi vestul Iranului, *Helebi* în Egipt, Libia, Tunisia, Algeria şi Maroc, *Halab/Ghajar* în Sudan, *Karachi sau Garachi,* în nordul Turciei şi al Iranului, precum şi în Caucaz şi în sudul Rusiei, *Marashi* în *Turcia,Lyuli şi Maznoug* în Uzbekistan şi partea asiatică a Rusiei, *Barake* în Siria, *Churi-Wali* în Afganistan, *Domaki şi Wogri-Boli* în India.

1911 • Se naşte la Bălceşti în judeţul Gorj, Maria Lătăreţu, în familia de romi a lui Ion Borcan şi a Mariei, care provenea din familia de lăutari Culici, originară din Novaci. Încă de la vârsta de 12 ani Maria Lătăreţu

cânta alături de taraful lui Ionică Gâlcă din Novaci, pentru ca ulterior să activeze pentru scurt timp în taraful fratelui său, loniţă, episod după care a cântat în taraful lui Tică Lătăreţu, din satul gorjean Leleşti, nimeni altul decât viitorul ei soţ. La 26 de ani cariera ei urmează o nouă fază de evoluţie deoarece, datorită lui Constantin Brăiloiu,merge la Bucureşti, pentru înregistrările Arhivei de folclor a Societăţii Compozitorilor Români, primele înregistrări efectuându-se pe cilindri de fonograf, mai apoi pe discuri "Columbia", cu care a şi colaborat. Recunoaşterea geniului muzical al solistei pe plan naţional a cunoscut un episod marcant în 1949, când devine cântăreaţa primei noastre orchestre de muzică populară de stat, fondată în acelaşi an, nimeni alta decât *Orchestra Barbu Lăutarul.* Artista s-a stins din viaţă la 28 septembrie 1972, în timpul unei reprezentaţii artistice susţinute la Căminul Cultural din localitatea botoşăneană Româneşti, într-un moment în care nici măcar nu încetaseră ovaţiile şi aplauzele publicului moldovean.

• În contextul celei de-a doua migraţii a romilor, derulată conform specialiştilor între 19051913, Marea Britanie a fost invadată în acest an de cete de romi căldărari, care au ajuns în insulă, după un periplu pe continent, abandonându-şi căruţele în Franţa. Ulterior căldărari au părăsit Marea Britanie, migrând fie în America fie în diferite state din Europa continentală.

• În Danemarca a fost creată o forţă de poliţie naţională cu scopul de expulza romii, un grup de muzicanţi romi„al Marietei”, fiind expulzat în 1913.

1912 • În România se naşte marele dirijor Sergiu Celibidache (Roman, 1912-München, Germania, 1996) personalitate care a fost, fără îndoială, unul dintre cei mai mari dirijori ai secolului al XX-lea. El a fost prim dirijor al Orchestrei Filarmonice din Berlin, în perioada 1945-1954, precum şi al Orchestrei Naţionale Franţei între anii 1973-1975. Celibidache a fost, de asemenea, dirijor invitat al *Orchester des Rundfunks Süddeutschen,* din Stuttgart, şi a colaborat cu *Philharmoniker Münchner.* Personalitate de excepţie şi mare caracter, dirijorul român ar fi fost după mulţi cercetători şi activişti romi de etnie romă, lucru pe care familia sa l-a negat cu vehemenţă. Cert este că Celibidache a refuzat înregistrarea spectacolelor sale în scopuri comerciale. Evoluţia lui este una de excepţie:*La 28 iunie 1912, în oraşul Roman din judeţul Neamţ, se năştea unul dintre cei mai renumiţi dirijori şi compozitori ai lumii: Sergiu Celibidache.La şase luni de la naşterea sa (1913), familia Celibidache se mută la Iaşi – unul dintre cele mai importante oraşe culturale ale României. Precum o altă mare personalitate a culturii româneşti (Lucian Blaga), copilul Celibidache a stat într-o tăcere absolută, nerostind niciun cuvânt în primii săi ani de viaţă. La vârsta de 4 ani, Sergiu Celibidache începe sa cânte la pian, iar mai târziu ia şi lecţii, nivelul său şcolar fiind unul excelent. La vârsta de 18 ani s-a produs ruptura de tatăl sau, Demostene, un influent ofiţer de cavalerie şi prefect al regiunii, care prevăzuse pentru fiul său, înzestrat cu o inteligenţă ieşită din comun, o carieră politică. Însă Sergiu Celibidache vroia cu orice preţ să devină muzician. În cele din urmă, Celibidache părăseşte casa părintească pentru totdeauna. Primii ani după liceul absolvit în oraşul natal şi i-a petrecut la Iaşi unde ia lecţii de pian şi compoziţie, apoi se înscrie la cursurile de filosofie şi matematică ale*

Universităţii din Bucureşti. În 1936 pleacă la Berlin unde studiază la Academia de Muzică, având ca profesori pe Walter Gmeindl şi Heinz Tiessen (compoziţie), Fritz Stein (arta dirijatului). În acelaşi timp audiază cursurile de filosofie ale lui Eduard Spranger (psihologie) şi Nicolai Hartmann (metafizică).Abia sfârşite studiile, devine în 1945 dirijor pro tempore al faimoasei Orchestre Filarmonice din Berlin, întrucât directorul acesteia, Wilhelm Furtwängler, fusese suspendat din funcţie, fiind suspectat de a fi colaborat cu regimul nazist. Până în 1952, când Furtwängler, reabilitat, redevine şef al orchestrei, Celibidache dirijează peste 400 concerte cu orchestra filarmonică din Berlin, impunându-se ca personalitate muzicală de o excepţională exigenţă artistică, totuşi nu totdeauna comod ca stil de dirijare pentru componenţii orchestrei dirijate . Suferă o mare deziluzie când aceştia, în 1954, îl aleg pe Herbert von Karajan dirijor pe viaţă, ca succesor al lui Furtwängler. Pentru un timp, nu mai are o funcţie permanentă, fiind invitat cu regularitate la pupitrul unor renumite orchestre simfonice europene: Orchestra Radio din Stuttgart, Orchestra Naţională din Paris, Orchestra Simfonică Radio din Stockholm. Între 1960 şi 1962 ţine cursuri de perfecţionare în arta dirijorală la Accademia Musicale Chigiana din Siena (Italia), iar mai târziu la Fontainebleau (Franţa) şi la München (Germania) pentru tineri dirijori selecţionaţi cu multă severitate. În 1979 primeşte funcţia de director muzical general al oraşului München şi de dirijor permanent al orchestrei filarmonice din acest oraş. Sub conducerea sa, Filarmonica din München devine una din cele mai bune orchestre simfonice din lume. Sergiu Celibidache a fost un mare interpret al muzicii post-romantice, fiind recunoscut ca dirijor neîntrecut a simfoniilor lui Anton Bruckner, precum şi al impresioniştilor francezi, de la Claude Debussy la Maurice Ravel. Stilul său dirijoral era foarte original, fiind cunoscut în special pentru varietatea tempo-urilor: astfel, cu cât pasajul muzical era mai bogat şi mai complex, cu atât tempo-ul devenea mai lent, un stil care dădea un efect deosebit în sala de concert. Din acest motiv, Celibidache a refuzat înregistrările pe discuri. Printre alte compoziţii, Sergiu Celibidache este autorul unui impresionant Requiem, a patru simfonii şi al unui Concert pentru pian şi orchestră, rămase în cea mai mare parte inedite. Pentru activitatea sa artistică, Sergiu Celibidache a primit diverse distincţii, printre care: cetăţean de onoare al oraşului München (1992), membru de onoare al Academiei Române (1992), doctor honoris causa al Universităţii din Iaşi (1992), Ordinul Maximillian pentru Ştiinţă şi Artă (Germania, 1993).A murit la 14 august 1996, la reşedinţa sa din comuna La Neuville-sur-Essonne, departamentul Loiret (în apropiere de Paris).

• În Franţa autorităţile emit o lege prin care a fost reglementate exercitarea meseriilor ambulante şi circulaţia nomazilor. Noua legislaţie este dedicată în special r omilor nomazi, dar şi celor care erau *negustori ambulanţi* sau *comercianţii din târguri.* Astfel termenul de „nomad”se referă direct la romi, termen aplicat de autorităţile din Hexagon tuturor reprezentanţilor etniei rome. De asemenea este introdus un carnet *anthropométrique* pentru romi, o carte de identitate care cuprindea date personale ale posesorului, fotografia acestuia precum şi amprentele sale digitale. Şatrele trebuiau să deţină şi un dosar de circa 100 de pagini, ştampilat de autorităţile locale din localităţile unde poposeau vremelnic.

Legea abrogată abia în 1969, se pare că a avut ca şi revers negativ şicane din partea funcţionar ilor statului, în acest context afişele cu textul *Interdit aux nomades* devenind o realitate banală în perioadă.
• Două femei *nawwar,* artiste din Jaffa, au călătorit în acest an prin Germania cu o trupă de circ.
1913 • În Bucureşti, în acest an, s-a născut în mahalaua Cărămidarilor, în familia florarului rom Ion Coandă Tănase, marea interpretă de muzică populară Maria Tănase (1913-1963), artistă de un talent inegalabil, supranumită *Pasărea măiastră,* chiar de către marele lorga, precum şi *Edith Piaf a României* sau *Regina cântecului popular.* Deşi a urmat doar trei ani cursurile liceului „Ion Heliade Rădulescu”, în 1934 datorită imensului său talent se angajează la Teatrul „Cărăbuş”, debutând în revista *Cărăbuş-Express* cu pseudonimul *Mary Atanasiu,* ales de Constantin Tănase, în acelaşi an imprimând în premieră o piesă, în speţă *Mansarda,* la casa de discuri „Lifa Record”. După aceste episoade evocate, cariera artistei urmează panta ascendentă cunoscută, ce o propulsează printre marile genii ale muzicii. Deja în 1936 colaborează cu casa de discuri „Columbia”, sub supravegherea etnomuzicologilor Constantin Brăiloiu şi Harry Brauner, primele melodii fiind celebrele *Cine iubeşte şi lasă* şi *M-am jurat de mii de ori.* Anul 1938 este anul de debut al artistei la radio, prezentând în direct un program de cântece româneşti ce cuprindea melodiile *M-am jurat de mii de ori,Şapte săptămâni din post, Ce-i mai dulce ca alviţa, Cine iubeşte şi lasă, Geaba mă mai duc acasă, Mărie şi Mărioară, Ţigăneasca, Când o fi la moartea mea.* Tot în acest an apar şi celebrele cântece *Mi-am pus busuioc în păr* şi *Habar n-ai tu,* pe care le imprimă apoi la „Columbia”.În 1939 reprezintă România la Expoziţia Universală de la New York *(New York World's Fair)* unde cântă împreună cu Grigoraş Dinicu şi cu naistul Fănică Luca la *Casa românească,* la acest eveniment fiind prezenţi şi George Enescu, Dimitrie Gusti şi Constantin Brâncuşi. După ce în 1940 Garda de Fier distruge toate discurile existente cu Maria Tănase în discoteca Radio-ului, sub pretextul că distorsionau folclorul românesc autentic,adevăratul motiv al acţiunii constituindu-l prietenia cu o serie de intelectuali evrei, în 1941 artista întreprinde un turneu artistic în Turcia, în urma căruia a fost desemnată cetăţean de onoare de către preşedintele Turciei. În al doilea război mondial cântă răniţilor din război, alături de alţi mari artişti români ai perioadei. După război, lansează cu mare succes cântecele *Dragi mi-s cântecele mele* şi *Aseară vântul bătea,* iar din 1958 imprimă la *Electrecord* patru cântece populare româneşti traduse şi adaptate în franceză în speţă *Doïna de Dolj, La malédiction d'amour (Cine iubeşte şi lasă), Danse montagnarde (Uhăi, bade), Tiens, tiens, tiens et na (Iac-aşa)* incluse ulterior pe un disc scos în colaborare cu casa franceză *Le Chant du Monde.* Amintitul disc a fost distins de altfel în 1965 cu *Grand prix du disque,* decernat de Academia *Charles Cros* din Paris. Trecerea în revistă a carierei artistei nu ar fi completă fără a aminti că aceasta a cântat în producţii cinematografice cum sunt *Se aprind făcliile* (1939), *România* (1947), *Ciulinii Bărăganului* (1958) şi în scurt-metrajul *Amintiri din Bucureşti* (filmat în 1958), sau că a jucat pe scena Teatrului Municipal în *Cadavrul viu* de Lev Nikolaevici Tolstoi (1945) şi în *Horia* de Mihail Davidoglu (1956), Maria Tănase cântând şi în opereta *Mascota* de Edmond Audran (1944) şi având rolul

principal în comedia muzicală *Sfinxul de la Hollywood* de Ralph Benatzky (1946). Meritele artistei au fost recunoscute oficial în 1954, când Departamentul Artelor din Ministerul Culturii a propus decorarea sa cu Ordinul Muncii cls. a III-a, în 1955 când a fost distinsă cu Premiul de Stat sau în1957 când a fost premiată cu titlul suprem de „Artist emerit la poporului".

• În Spania, la Barcelona, s-a născut Carmen Amaya (1913-1963), considerată cea mai bună dansatoare de flamenco din toate timpurile, devenind un adevărat mit în Argentina sau în Statele Unite, unde s-a stabilit din 1936, an în care în Spania începe războiul civil. Artistă completă a dansat la Casa Albă pentru Franklin Roosevelt în 1944 şi pentru Harry Truman în 1953. Dintre dansatorii de flamenco romi se remarcă şi Farruco Antonio Montoya Flores (1936-1997), *El Farruco,* fondator alături de două dintre fiicele sale, Farruquita şi Faraona, al unei adevărate dinastii de dansatori, nepot al chitaristul Ramon Montoya Salazar. Alţi dansatori din acestă familie sunt *Farruquito,* Juan Manuel Fernández Montoya (Sevilla, 1982), Juan Fernández Flores, *El Moreno,* precum şi Rosario Montoya Manzano, *La Farruca,* considerat succesor legitim al bunicului său ca lider al dinastiei Farruco sau Antonio Fernández Montoya (Sevilla, 1988) şi Juan Fernández Montoya (Sevilla, 1990), fiul lui *La Faraona.* Alţi artişti reprezentativi sunt Mario Maya (1937-2008), care în peşterile din Sacromonte, Granada, de copil a dansat pentru turişti, *El Güito* Eduardo Serrano Iglesias (Madrid, 1942), *Tibu la Tormenta* Henriette Yedid-Halevi Lubart (Poughkeepsie, New York, 1974-Jerez, Spania, 2003), Manuela Carrasco Salazar (Sevilla, 1958) o dansatoare autodidactă de excepţie, căsătorită cu chitaristul Joaquín Amador Santiago, precum şi Ángela Vargas Vega (Sevilla, 1946) sau Lola Flores María Flores Ruiz (1923-1995) care totuşi nu reprezintă cultura pură flamenco, fiicele ei Lolita şi Rosario Flores fiind de asemenea artişti, precum şi fiul ei Antonio (1961-1995) care a fost de asemenea muzician, deşi nu în cadrul genului flamenco. Lolita (n.1958) este cântăreaţă şi actriţă, Antonio Flores cântăreţ, compozitor şi actor, iar Rosario Flores (n. 1963), cântăreaţă şi actriţă, câştigătoare a unui premiu *Latin Grammy Award Winner.* Un dansator aparte este celebrul Joaquín Cortés Joaquín Pedraja Reyes (Córdoba, 1969) în prezent cel mai faimos dansator spaniol, care a susţinut spectacole în cele mai prestigioase teatre din lume, fondator al propriei companii de dans flamenco. Dansatorii şi cântăreţii romi reprezintă în prezent şi un stil nou, creat de asemenea de reprezentanţii culturii romani spaniole, cunoscut drept *flamenco Joven* sau *Nuevas tendencias.* Reprezentanţi de seamă ai acestui stil sunt *Remedios* Amaya María Dolores Amaya Vega(Sevilla, 1962) care deşi a început să cânte flamenco tradiţional, s-a afirmat ca stea în aşa-numitul hibrid modern *flamenco pop,* în 1997 înregistrând un album într-un stil tradiţional flamenco, cu care a câştigat un premiu Latin Grammy. Oricum în timp ce în "Noul Flamenco" există unele elemente ale originalului Flamenco, în stilurile rezultat al fuziunilor etnice, aceste caracteristici sunt abia perceptibile, deşi aceste stiluri au fost create de muzicieni romii, care au dezvoltat cultura Flamenco autentică. Amintim aici pe Raimundo Amador Fernández (Sevilla, 1959), formaţia *Ketama,* compusă iniţial din José Soto, Ray Heredia, Juan Carmona, ulterior în formaţie activând

Antonio Carmona, Jose Miguel Carmona şi Juan Carmona. Cert este că formaţia a reprezentat la vârf *fuziunea Flamenco,* care au amestecat caracteristicile Flamenco cu alte stiluri în aparenţă incompatibile, aduse din Caraibe şi din Brazilia, de folk la jazz, de la rock, la pop. Alte stiluri generate din *fuziunea etnică,* provin din rumba catalană, gen muzical popular printre romi spanioli şi cei din sudul Franţei. Rumba nu este legat direct de flamenco, însă datorită influenţelor devine *Rumba Flamenca,* reprezentată de formaţia *Gypsy Kings,* grup format din romi francezi de limbă spaniolă, din Arles şi Montpellier ai căror părinţi au descins în Hexagon în perioada războiului civil. Formaţia este compusă din două grupuri de fraţi, respectiv Nicolas, Canut, Paul, Patchaï şi André Reyes, fii renumitului artist flamenco Jose Reyes, şi Tonino, Paco şi Diego Baliardo, la rândul lor fiii chitaristului Ricardo Baliardo, cunoscut sub numele de *Manitas de Plata,* probabil cele mai cunoscute cupluri de fraţi din lume. Iniţial grupul, la care a activat şi Jahloul Chico Bouchichi, s-a numit *Los Reyes,* devenind prin traducere în engleză *Gypsy Kings,* cel mai bine vândut grup francez din istorie. Alte personalităţi rome ale culturi spaniole flamenco sunt *Falete* Rafael Ojeda Rojas, dansatorul Quique Sánchez Flores, nepotul Lolei Flores, Camarón de la Isla (1950-1992) cântăreaţă de flamenco, Los Ninos de Sara,cântăreaţă franceză, de origine spaniolă, de rumba şi flamenco, Pere Pubill Calaf *Peret*(n.1935), cântăreţ, chitarist şi compozitor, Juana Martín Manzano (Córdoba, 1974) primul designer de moda de etnie romă. Tot origini rome au şi cântăreaţa Isabel Pantoja, Manolo Caracol, Vicente Escudero, dansator şi coregraf de flamenco, dar şi pictor, scriitor sau actor, chitaristul Juan Peña Fernández *el Lebrijano.* În alte domenii ale culturii hispanice sau afirmat şi scriitorul Joaquín Albaicín (n.1966), poetul şi dramaturgul José Heredia Maya (1947-2010), sculptorii Juan Vargas (1900-1980), Luis Heredia Amaya(1920-1985), Antonio Maya Cortés (n.1950) sau pictorul Fabian de Castro (n.1968).

1914 • În judeţul Mureş, inspectorul şcolar Dealetaja dezvăluie problemele sociale şi dificultăţile de integrare cu care se confruntau gaborii, precum şi un fragment sumar din reacţia celorlalţi faţă de apariţia inoportună a cortorarilor în localitate: *Către primăria satului Crăciuneşti, pe baza articolului 46 şi a unor informaţii ajunse la mine pe care le iau în considerare, atrag atenţia, în mod deosebit asupra lipsurilor şcolii, următoarele aspecte: profesorii nu au voie să facă diferenţa între ţigani şi ceilalţi, iar din punct de vedere al igienei personale şi al prevenirii bolilor transmisibile, epidemii care trebuie împiedicate să se extindă cu orice preţ, pe baza acestei legi se dă destulă autoritate funcţionarilor de la primăria satului, astfel încât să rezolve aceste probleme. Funcţionarii au obligaţia de a aplica cu severitate legea asupra ţiganilor, ca şi asupra celorlalţi, pentru că în caz contrar nu vor scăpa niciodată de epidemii familiile de ţigani şi ceilalţi locuitori ai satelor înconjurătoare şi dacă nu se impune legea cu severitate vor pune în pericol viaţa şi sănătatea tuturor oamenilor din sat. Referitor la îmbrăcăminte, primăria este obligată să ajute copiii săraci cu haine necesare, astfel ca toţi copiii să aibă posibilitatea să termine anul şcolar, dacă cei de la primărie vor să rezolve aceste probleme, să ia legătura cu centrul pentru protecţia copilului, iar pentru cei abandonaţi să asigure îmbrăcăminte şi rechizite necesare*

şcolarizării lor. Atrag atenţia că şi copiii de ţigani, care sunt în internat pot veni la şcoală, cu toate că au haine mai sărăcăcioase, numai dacă zilnic se spală şi îmbrăcămintea lor este curată, iar această regulă este valabilă şi pentru ţiganii cortorari şi copiii acestora, care trebuie respectaţi ca şi pe ceilalţi, pentru că şi printre aceştia sunt copii care învaţă bine şi au rezultate bune la învăţătură. Mai atrag atenţia elitei primăriei, că în următorul an trebuie respectate toate regulile de mai sus şi dacă acestea nu se vor respecta trebuie adus la cunoştinţa inspectoratului şcolar.

• Într-un studiu despre „Chestiunea Ţiganilor din Transilvania", redactat în 1922, de către Inspectoratul General de Siguranţă şi Poliţie din Transilvania – Cluj, se face referire la intenţia guvernului maghiar, din acest an 1914, de a transforma cetatea Făgăraşului într-o instituţie de cazare şi educare a romilor, în scopul asimilării acestora: *Cu onoare vă înaintăm alăturat studiul nostru despre Chestiunea ţiganilor din Transilvania, raportând că guvernul maghiar din 1914, studiind şi voind a rezolva această chestiune, a hotărât ca cetatea din Făgăraş s-o transforme într-un mare cămin pentru educarea ţiganilor, voind a institui acolo şcoli de studii şi diferite meserii pentru copii de ţigani, intenţionând astfel cu încetul a-i absoarbe, transformându-i în elemente valoroase pentru neamul unguresc. Planul a fost elaborat de fostul profesor universitar maghiar din Budapesta Hoffmann, care a învăţat şi [pe] arhiducele losif ţigăneşte*

• În Suedia noua legislaţie menţine interdicţia aplicată imigraţiei romilor în ţară, precum şi măsurile restrictive aplicate nomadismului, fiind abrogată abia în anul 1954. Actul de Deportarea prevedea faptul că romi puteau fi deportaţi sau le putea fi refuzată intrarea în ţară, însă cu toate acestea celora aflaţi deja în ţară li s-a permis să rămână. Guvernul sudez a abrogat această lege abia în 1954, cea ce a determinat o nouă imigraţ ie a romilor. Legislaţia represivă nu era singulară în regiune, un alt stat scandinav, în speţă Norvegia, discriminând prin legi asemănătoare populaţia romă, atitudine deloc străină Danemarcei.

• În Norvegia, un grup de circa treizeci de romi primesc cetăţenia norvegiană.

• În Bosnia s-a născut în Orahovo minerul rom Alija Sirotanovici (1914-1990), erou al Muncii Socialiste, al căruia exemplu era utilizat în mod propagandistic în spaţiul iugoslav, fiind probabil, cel mai faimos exemplu de acest gen în fosta Iugoslavie, similar minerului sovietic Aleksei Stahanov în URSS. Alija Sirotanovici, muncitor într-o mină de cărbune din Breza, în Bosnia şi Herţegovina, a devenit celebru când el şi echipajul său au extras 152 de tone de cărbune într-un singur schimb. Autorităţile statului lui Josip Broz Tito se spune că sau oferit să-şi îndeplinească orice dorinţă, dar Sirotanovici a solicitat o lopată mai mare, dorinţă îndeplinită, lopata mai mare numindu-se *Sirotanovicka.* În 1987 Zabranjeno Pusenje a înregistrat un cântec intitulat *Srce, ruke i Lopata,* adică *Inimă, mâini şi lopată,* în onoarea tovarăşului Alija, modelul muncitorului iugoslav. Chipul său a fost înfăţişat pe bancnota de 20.000 de dinari iugoslavi, care a fost emisă în 1987. Un alt rom bosniac iugoslav dat ca exemplu de erou socialist al munci a fost Arif Heralici, care ca şi culme a ironiei, deşi avea chipul pe bancnotele de 10 dinari şi de 1000 de dinari, a murit în 1971 într-o sărăcie cruntă. Arif a fost muncitor la un furnal din Zenica, tată a 11

copii, având probleme cu alcoolismul, suferind totodată de boli psihice. Poza sa de pe bancnote a fost prelucrată de către fotograful N. Bibici, Arif Heralici fiind încă popular în fosta Iugoslavie.
• În jurul acestui an în Moscova descind grupuri de romi căldărari din Austro-Ungaria, speriaţi de prefigurarea Primului Război Mondial (1914-1918).
1915 • În acest an, cercetătorul Bernard Gilliat-Smith definitivează publicarea unor articole în Jurnalul Oficial al *Gypsy Lore Society*, în care analizează dialectele vorbite de romii din nordul Bulgariei, primele articole pe această temă datând din anul 1914. Cercetătorul introduce cu acest prilej noţiunile de "Vlax" şi "non-Vlax" în clasificarea dialectelor din regiunea supusă studiului, ţinând cont de elementele lingvistice româneşti împrumutate de romii bulgari.
• În Franţa primului război mondial romii germani din Alsacia şi Lorena au fost închişi în calitate de inamici civili, iar romii francezi care circulau prin zonele de luptă au fost arestaţi pe diverse motive şi internaţi în lagărul de la *Camp Crest,* între 1915 şi 1919.
1916 • În Marea Britanie animalele de tracţiune şi căruţele romilor nomazi au fost rechiziţionate, pentru armată în plin război mondial. Practic achiziţionarea cailor, a catârilor şi a măgarilor este strict controlată de autorităţi, astfel că romii nu mai pot să cumpere astfel de animale, vitale periplurilor lor, decât pe baza unei autorizaţii speciale eliberate de poliţie.
1917 • În Spania, la Barcelona, s-a născut scriitorul rom Mateo Maximoff (19171999), pastor evanghelic penticostal, tatăl său fiind un rom căldărar rus, iar mama o romă *manouche* din Franţa. În 1936, ca mulţi alţi romi,din cauza războiului civil din Spania Maximoff, împreună cu familia lui, a plecat în Franţa, unde aceştia, în 1940, au fost arestaţi sub suspiciunea de colaborare cu inamicul, familia Maximoff fiind internată într-un lagăr de "spioni" pentru 42 zile. Ulterior scriitorul ajunge în *tabără de ţigani* din Tarbes, iar în 1941 într-un lagăr de *nomazi* în Lannemazan, experienţe care nu l-au împiedicat ca după al doilea război mondial, să se stabilească în Franţa. Mateo Maximoff a scris unsprezece romane, traduse în paisprezece limbi. În 1961 devine pastor penticostal, traducând Noul Testament în limba romani. Ca şi în cazul celorlalte ramuri ale artei şi culturii, numărul scriitorilor de origine romă este unul consistent, mai jos trecând în revistă câteva nume sonore de mari scriitori romi, fiind exclusă orice tendinţă de clasificare, demersul efectuându – se exclusiv cu intenţia de a demonstra că numărul scriitorilor romi este unul consistent în literatura universală, minimalizând impactul şi forţa operelor lor în patrimoniul literar al omenirii, fapt pentru care este posibil ca un mare scriitor rom să nu fie menţionat mai jos nici măcar nominal. Din pleiada autorilor de carte o amintim pe austriaca Ceija Stojka (1933- 2013), născută Margarethe Stojka într-o familie de lovari. Asupra copilăriei scriitoarei şi-a pus negativ amprenta deportarea în diferite lagăre de concentrare, printre care şi cel de la Auschwitz-Birkenau, fiind eliberată de la Bergen-Belsen. Ulterior după ce Ceija Stojka a decis să studieze şi a devenit scriitoare, prima ei carte a fost şi întâia operă literară despre Holocaust scrisă de o reprezentantă a etniei. Tot în Austria contemporană s-a născut şi scriitorul Johann *Kalitsch* Horváth (Felsőőr/Oberwart, azi

Austria, fostă Ungaria, 19121983), *Kalitsch* fiind singurul membru al familiei sale care a supravieţuit deportării la Auschwitz, unde au murit prima sa soţie şi trei copii. Valdemar Kalinineste un scriitor rom din Belarus (Vitebsk, 1941), distins cu Premiul Hiroshima pentru Pace şi Cultură în 2002 şi cu Premiul Literar pentru romi de la Open Society Institute din Budapesta în 2003, fiind şi autorul unei traduceri a Bibliei în limba romani. Veijo Baltzar (Suonenjoki, 1942) este primul rom din Finlanda care a publicat o carte despre propriul său popor. Poet, romancier şi dramaturg, Baltzar a fondat Teatrul romilor „Drom", respectiv „Calea”. În Germania, Philomena Franz s-a născut în 1922 în Biberach într-o familie sinti, crescând în Stuttgart alături de cei zece fraţi într-o familie renumită de muzicieni, cu multe spectacole în ţară şi în străinătate, bunicul ei un violoncelist celebru fiind apreciat de către împăratul Wilhelm. Philomena afost încurajată de mică înspre cariera muzicală, evoluţia ei firească fiind stopată de prigoana nazistă, fiind arestată de Gestapo în 1943 şi deportată la Auschwitz. Din familia ei de doisprezece membri, numai Philomena şi un frate au supravieţuit holocaustului. După război, Philomena s-a căsătorit, fiind mamă a cinci copii, cea ce nu a împiedicat-o să scrie poveşti şi poezii romani, să predea la universităţi, şcoli şi *Volkshochschulen.* În 1995 i-a fost acordată Crucea Federală de Merit, *Bundesverdienstkreuz,* cea mai mare distincţie civilă acordată în Germania. Patricio Kassimati Hearn, alias Yakumo Koizumi, (Levkas, Grecia, 1850 – Okubo, Japonia, 1904) a fost poet, jurnalist, traducător şi profesor de limbi străine, care şi-a desăvârşit studiile în Irlanda, Anglia şi Franţa. În 1889 scriitorul rom s-a stabilit în Japonia, căsătorindu-se cu fiica unei familii tradiţionale de samurai, din 1895 adoptând numele japonez de Koizumi Yakumo. Autor al mai multor cărţi despre Japonia, Patricio Kassimati Hearn a fost profesor de literatură engleză la Universitatea Imperială din Tokyo şi la Universitatea din Waseda. În Iugoslavia, mai precis în Serbia, Alija Krasnici (Crkvena Vodica, Serbia, 1952) reprezentant al romilor *gurbet,* este unul dintre puţinii autori de proză în romani şi totodată unul dintre cei mai populari scriitorilor din fosta Iugoslavie. Scriitorul rom a publicat mai mult de patruzeci de cărţi de proză, poezie, teatru şi, de asemenea, a scris literatură pentru copii, fiind şi autorul unui dicţionar rom. În Cehoslovacia, slovaca Elena Lackova (1921-2003), născută Elena Doktorová, a fost prima fată de etnie romă, care a absolvit cursurile Universităţii Karlova din Praga, cea mai veche şi cea mai importantă universitate cehă, autoare de romane, povestiri şi piese de teatru despre Holocaustul romilor. Suedeza Katarina Taikon (1932-1995) care nu a avut acces la educaţie şcolară din cauza etniei rome, a devenit o cunoscută scriitoare, mai ales de cărţi pentru copii, opera ei literară "Katitzi" fiind o poveste inspirată din copilărie. Poloneza Bronislawa Warmiak Wajs "Papusza" (1910-1987) a fost învăţată să citească şi să scrie de către o evreică, care i-a împrumutat cărţile ei. Autodidact de excepţie Papusza este, fără îndoială, una dintre cei mai cunoscuţi scriitori romi. Supravieţuitoare a persecuţiei din timpul celui de-al doilea război mondial, este şi autoarea unei colecţii de poezii şi cântece. Poeta Bronislawa Wajs a crescut într-o familie de nomazi, dorinţa ei de a învăţa carte fiind neobişnuită pentru romii polonezi ai epoci. Setea ei de lectură a costat-o scump, astfel că ori de câte ori a fost prinsă citind

a fost bătută, iar cartea distrusă. Familia a căsătorit-o la 15 ani cu mai vârstnicul harpist Dionizy Wajs. Nemulţumită de căsătorie, spectacolele date alături de soţ reprezentau evadarea din cotidian, începând ulterior să compună propriile balade şi cântece. În 1949 este descoperită de către poetul Jerzy Ficowski, care i-a facilitat publicarea poeziilor sale într-o revistă numită *Problemy*, însă *Papusza*, datorită unui minidicţionar romani-polonez, a fost acuzată că a
dezvălui secretele culturii rome gagiilor, comunitatea de romi începând să o considere pe *Papusza* drept trădătoare, ameninţând-o fie pentru că a dezvăluit secrete ale limbii, cultura, obiceiurilor şi legilor romilor, fie pentru contactele sale cu gagii, fie pentru presupusul său rol în măsurile anti-nomade ale guvernului polonez. În apărarea ei, *Papuszaa* susţinut că Ficowski i-a exploatat munca, scoţându-i afirmaţiile din context, însă un *Baro Shero,* bulibaşă a declarat-o "necurată", fiind alungată din comunitatea romă. După aceea, Bronislawa Wajs a petrecut opt luni într-un spital de boli mintale, iar următorii 34 ani izolată şi însingurată până moartea ei în 1987.Ficowski a rămas un mare admirator ale ei, poeta având un loc unic în cultura poloneză şi în cea romă. În Marea Britanie Louise Doughty (Rutland, East Midlands, 1963) scriitoare, dramaturg britanic, critic şi radiodifuzor, a descoperit că are părinţi romi, prin intermediul cărţilor poştale scrise în romani. În ultimele sale două romane, *Fires în the Dark*şi *Stone Cradle*, este reflectată viaţa romilor. Savantul britanic Ian Hancock (n. 1942) este unul dintre principalii contribuabili în domeniul studiilor dedicate romilor, fiind profesor la Universitatea din Texas, Austin din 1972. Reputatul lingvist a reprezentat interesele romilor la Organizaţia Naţiunilor Unite, fiind membru al Consiliului Memorial al Holocaustului sub preşedinţia lui Bill Clinton, despre care susţine că ar avea strămoşi romi. Hancock a publicat peste 300 de cărţi despre limba (în special dialectul Vlax), cultura şi istoria romilor. Americanca Cecilia Woloch (Pittsburgh, Pennsylvania) este o scriitoare cu origini carpatine, absolventă de artă teatrală la Universitatea Transilvania din Lexington, Kentucky, fiind şi autoare de poezie. Alţi autori, cercetători şi scriitori romi sunt scriitorul sârb Rajko Djurici,scriitorul american Caren Gussoff, precum şi Ronald Lee scriitor canadian, activist rom şi lector la Universitatea din Toronto, John Bunyan (Anglia), Mihail Ilyinsky, Alexei Ilyinsky şi Ivan Rom-Lebedev (Rusia), Sali Ibrahim (Bulgaria), Daniel Bartolomej (Cehia), Marilla Mehr (Elveţia), Aleksandr Germano (Rusia), Dezider Banga (Slovacia), Slobodan Berberski (Serbia), Ali Krasnici (Serbia), Jose Heredia Maya (Spania), Bari Karoly (Ungaria) sau Menyhert Lakatos (Ungaria).În Marea Britanie s-a afirmat campionul de *box ţigănesc* Joseph Stokes (n. 1973) artist, poet şi scriitor, alias Joe Machine (n.1973), fondator al grupului de artişti „Stuckists”, arta sa fiind catalogată drept *crudă şi autobiografică,* rădăcini rome având şi poetul, criticul, antologatorul şi editorul David Morley (n. 1964), scriitorul rom scoţian Duncan Williamson (1927/2007), autor şi culegător de
poveşti rome. Tot în spaţiul britanic s-au afirmat şi scriitorul Caleb Botton, jurnalistul Jake Bowers, artista Tracey Emin, poetul, criticul, editorul şi omul de ştiinţă David Morley, jurnalistul şi scriitorul George Bramwell Evens, scriitorul Francis Hindes Groomesau scriitorul irlandez Lafcadio Hearn. Dintre poeţii romi, mai mult sau mai puţin cunoscuţi, îi amintim pe

britanicul Charlie Smith, pe Baja Saitovic Lukin din Serbia, pe Uzin Kerim şi pe Mehmed Merejan (Bulgaria), pe Santino Spinelli (Italia), pe Kujtim Pacaku (Kosovo), pe Ljatif Demir (Macedonia), pe Leksa Manus (Letonia), pe Jovan Nikolic (Serbia), pe Bairam Haliti (Serbia), pe Choli Daróczi József (Ungaria) şi desigur lista ar putea continua. Dintre autorii de carte de origine romă din România îi amintim pe academiciana Delia Grigore (n. 1972), pe Păun Gheorghe lalomiţeanu, pe Irina Gabor-Zrinyi sau poetul rom Ştefan Fuli (1950-1995), din Târgu-Mureş, de fapt primul poet rom care a publicat un volum de versuri de sine stătător, în anul 1993, respectiv volumul *Aproape-departe.* Alţi autori de poezie etnici romi sunt şi Luminiţa Cioabă, Gelu Măgureanu sau Marius Lakatos. *Premiile Literaturii Rome* a fost înfiinţat în 2002 de către *Institutul pentru o Societate Deschisă* din Budapesta, pentru a onora realizările artistice ale romilor în literatură, prima ediţie derulându-se în 2003, cu premii la patru categorii, respectiv ficţiune, non-ficţiune, poezie şi traducere. Cercetătorul Gheorghe Sarău, în articolul intitulat *Personalităţi rrome din spaţiul geografic românesc,* realizează o interesantă trecere în revistă a romilor care s-au afirmat în diferite domenii de activitate: *După cum se ştie, de-a lungul vremii, au activat în context românesc, o serie de personalităţi ale vieţii istorice, sociale, ştiinţifice, culturale şi artistice din rândul rromilor, ca de pildă: domnitorul Ştefan Răzvan, cărturarii Ion Budai Deleanu, Petru Maior, Anton Pann, dr. Victor Babeş, scriitorul Gheorghe Lăzurică-Lăzureanu, actorul Ştefan Bănică, violoniştii Grigoraş Dinicu, Ion Voicu, Ştefan Ruha, Costache Constantin, vestiţi lăutari şi instrumentişti, ca Barbu Lăutaru (Vasile Barbu), Petre Creţul Solcan, Cristache Ciolac, George Boulanger (Vasile Pantazi), Sava Pădureanu, Angheluş Dinicu,Fănică Luca, Damian Luca, Florea Cioacă, Toni Iordache, Fărămiţă Lambru, Ilie Udilă, Marcel Budală,Ion Onoriu, Ionel Budişteanu, Ion Drăgoi, Nicuşor şi Victor Predescu, Nicu Stănescu, Alexandru Ţitruş,Ion Albeşteanu, Fraţii Gore ş.a., străluciţi solişti vocali precum Zavaidoc (Marin Teodorescu), Cristian Vasile, Dona Dumitru Siminică, Florică Roşioru, Măriuca Matache, Romica Puceanu, Gheorghe Lambru ş.a. Dintre liderii şi militanţii rromilor din perioada interbelică îi citäm pe Gheorghe Niculescu, Marin I. Simion, Naftanailă Lazăr, Arhimandrit Calinic Popp Şerboianu ş.a., iar dintre cei care s-au remarcat în perioada comunistă îi menţionäm pe Ion Cioabă, cercetătorul sociolog Gheorghe Nicolae, prof. Petre Rădiţă, scriitorul Valerică Stănescu, sociologul şi economistul Vasile Burtea, profesoara Ina Radu, Ion Mirescu, Mihai Ilie, sociologul şi economistul Vasile Burtea, Aurel Buceanu – ultimii fiind arestaţi cu prilejul demonstraţiei de la Braşov din 15 nov. 1987, iar Buceanu strämutat cu domiciliul forţat în Ialomiţa). Există dovezi referitoare la etnicitatea rromă şi în privinţa altor personalităţi istorice sau contemporane, dar le menţionäm doar pe acelea care şi-au asumat public şi îşi susţin apartenenţa la identitatea rromă, căci, din păcate, unele personalităţi contemporane rrome (paradoxal, cu părinţi care, în mod public, au făcut referire la apartenenţa lor rromă), se recunosc doar confidenţial ca rromi, privând generaţiile actuale şi viitoare de copii şi tineri rromi de modelele de care au atâta nevoie. În perioada contemporană, după anul 1989, şi-au continuat activitatea ori s-au remarcat o serie de personalităţi în diferite domenii, după cum urmează:*

Scriitori: Valerică Stănescu, Gheorghe Păun-Ialomiţeanu, Irina Gabor-Zrinyi, Alexandru Ruja Gribussy, Ştefan Fuli, Luminiţa Mihai Cioabă, Gelu Măgureanu
Actori şi regizori: Rudi Moca, Mihai Răducu, Vera Lingurar, Zita Moldovan, Sorin Sandu Aurel, Mădălin Mandin, Valentin Rupiţă (regizor)
Artişti plastici: Eugen Raportoru (pictor, al cărui unchi a fost literatul Mircea Ciobanu), Ion Micuţă (grafician, dar şi poet, saxofonist), Petre Marian (sculptor), artiştii – fotografi Rupa Marconi şi Mihaela Cîmpeanu (şi sculptor), Octavian Bonculescu (grafician)
Muzicieni şi solişti-instrumentişti: Ion Onoriu, Johnny Răducanu, Florin Niculescu (violonist), Mădălin Voicu, Marin Petrache Pechea, Marius Mihalache, Damian Drăghici, Constantin Angheluţă, George Udilă, Ion Miu şi fiul său George, Mieluţă Bibescu, Leonard Iordache, Marian Mexicanu, Marin Alexandru
Interpreţi de muzică lăutărească: Gabi Luncă, Valentina Mocanu, Mioara şi Paula Lincan, Cornelia Catanga-Pădureanu, Panseluţa Fieraru, Elena Pascu, Nelu Ploieşteanu, Dan Armeanca, Nicolae Guţă, Sandu Ciorbă, Ioniţă şi Viorica de la Clejani
Cercetători: sociolog Nicolae Gheorghe, sociolog şi economist conf. univ. dr. Vasile Burtea, sociolog Mihai Surdu, antropolog lect. univ. dr. Delia Grigore, folclorist prof. Costică Băţălan, istoric Ion Sandu, istoric Mariana Sandu, specialist în construcţii prof. univ. dr. Florea Chiriac, lingvist clasicist lect. univ. drd. Letiţia Mark
Publicişti, ziarişti, editori: Vasile Ionescu, George Lăcătuş; în audio-vizual: Carmen State, Carmen Marcu, Loredana Ciuraru, Cristinela Ionescu, Ciprian Necula, Zoltan Petru
Lideri şi activişti: Ivan Gheorghe, Nicolae Păun, Ion Cioabă, Rudi Varga, Nicolae Bologa, Viorel Bumbu, Octavian Stoica, av. Nicolae Bobu, Florin Cioabă, Constantin Pădureanu, Dumitru Ion Bidia, Ioni Geza, Florin Motoi, Emilian Niculae, Vasile Ionescu, Mihaela Zătreanu, drd. Salomeea Romanescu, av. Daniel Vasile, av. Cătălin Muti, dr. Delia Grigore, Costel Bercuş, drd. Mariana Buceanu, Nicoleta Biţu, drd. Letiţia Mark, Valentin Pepenel, Dan Doghi, Gelu Duminică, Ötvös Geza, Róbert Vazsi, Magda Matache, Marian Mandache, Adi Vasile, Mihai Neacşu, Iulian Stoian
Deputaţi: Gheorghe Răducanu, Nicolae Păun, Mădălin Voicu.
Demnitari: Ivan Gheorghe, Ilie Dincă, drd. Mariea lonescu, Gruia Bumbu.
Funcţionari în structuri internaţionale şi naţionale: Gheorghe Nicolae, Valeriu Nicolae, Julius Rostas, Dan Doghi, Isabela Mihalache, Cristi Mihalache, Cerasela Bănică, Marius Tabă, Florin Nasture, Costel Bercuş, David Mark, Lavinia Olmazu, Dezideriu Gergely, Daniel Vasile, drd. Salomeea Romanescu, Claudia Bercuş, Mihai Grigore, Maria Ursu, Viorica Gotu, Grosu Săndel, drd. Mariana Buceanu, Dana Rozalia Varga
Cadre didactice: Ina Radu, Ilie Pipoi, Dan Mihoc, Anghel Năstase, Nicolae lorga, Ştefan Roman, Costică Băţălan, Paulina Mihai, Costică Alexe, Ştefana Feraru, Gheorghe Fieraru, Ghiţă Tudoriţa, Olga Markus, Ion Ionel, Sandu Ion, Angela Tică, Alexandru Graur, Elena Motaş, Nadia Gazsi, Gelu Neagu, Gabriel Stoica, Anca Negrea, Silviu Dulceanu, Florin Fleican, Petre Rădiţă, Ion Rădulescu, Mirena Iovan--Cionca, Ionel Cordovan, Nicolae Pandelică, Rodica Bătrâna, Loredana Mihaly, Gina Anton, Jupiter Borcoi, Petronia Scripcariu, Elisabeta Danciu, Marin Creţu, Victor

Gheorghe (şi primar la Cojasca – judeţul Dâmboviţa)
Medici: Aurel Stanciu, Virginia Pastacă, Gheorghe Bumbu, Doina Popărescu
Sportivi: boxerii Ilie Dragomir, Gheorghe Ştefan, Gheorghe Simion şi fii, Marian Negoescu (lupte Greco – romane, Piteşti), fotbaliştii Nicolae Dobrin, Bănel Nicoliţă, Ilie Dumitrescu, antrenorul de fotbal Bănică Oprea (Mangalia)
Revoluţionari: Dumitru Dincă, Nucu Serafim, Martir Janos Paris, Gheorghe Nicolae, Emilian Niculae, Vasile Burtea, Stelian Bârnescu şi Lache Cercel (Constanţa), Costică Eftimie (Braşov).
1918 • În Olanda se emit o serie de măsuri al căror obiectiv îl reprezentau o mai atentă supraveghere a caravanelor rome şi a mişcărilor nomazilor olandezi, de către autorităţi.
1919 • În Transilvania, între lunile ianuarie şi aprilie, s-au derulat o serie de întruniri ale romilor ardeleni, respectiv *Adunarea judeţeană a ţiganilor din Târnava Mare,* desfăşurată la Rupea în ianuarie, adunările din aprilie 1919 din Iclodu Mare, Şeica Mare, Ucea de Jos, Moşna, Blăjel, Velţ, Tălmăcel, Avrig, Criş, Dumbrăveni, Apold, Copşa Mare, Soroştin, Şoala, unde romii şi-au exprimat doleanţele şi au trimis delegaţi la adunarea generală de la Dumbrăveni, şi desigur *Adunarea Naţională Ţigănească de la Dumbrăveni* din 27 aprilie. Pe 16 ianuarie, la Rupea, a avut loc *Adunarea Ţiganilor* din judeţul Târnava Mare. În manifestele puse în circulaţie prin intermediul presei de „Comitetul Aranjator, Ţiganii din Homorod", organizatorii se adresau ţiganilor din judeţ cu apelativul „fraţi", invitându-i să ia parte la *marea adunare ţigănească ce se va ţine Joi în 16 Ianuarie st.n. în sala Schlosser din Cohalmll, la ceasurile 9 înainte de amiazi. Vă rugăm, fraţilor, de a lua parte în număr cât se poate de mare la prima noastră adunare ţigănească de care adunare atârnă soarta tristei noastre vieţi. Fraţilor! Nu băgaţi în seamă nici o osteneală. Toţi ţiganii din împrejurimile noastre să fie la această adunare, tineri şi bătrâni. (...) scopul adunării noastre este de a spune lumii tot ceea ce am suferit de sute de ani noi ţiganii.* Adunarea urma să aleagă *un comitet ţigănesc care va fi obligat a recurge la onoratul Comitet Naţional Român din Sibiu şi a ruga pe Onoratul Comitet Naţional Român a ne lua şi pe noi ţiganii sub scutul Domniei lor.* La adunarea de la Rupea, au venit, potrivit presei româneşti, aproximativ 700-800 de participanţi. Adunarea a formulat cereri concrete, cum ar fi *drepturi egale; colonizarea cortorarilor; îngrijirea invalizilor şi văduvelor; pământ; să fie reprezentaţi în reprezentanţa comunală*. Pe 27 ianuarie Consiliul Dirigent l-a mandatat pe prefectul judeţului Târnava Mare să-i informeze pe liderii ţiganilor, George Molnar şi George Criţeanu, că cererile lor, urmau să fie rezolvate.
D-lui Prefect al comitatului Târnava Mare. Sighişoara. [...] Să binevoiţi a încunoştinţa pe reprezentanţii George Molnar şi George Criţeanu că:
1. Toţi cetăţenii vor fi egal îndreptăţiţi; faţă de ţigani nu se face nici o deosebire;
2. Colonizarea cortorarilor la un timp mai potrivit se va rezolva;
3. Despre invalizi şi văduvele lor se va îngriji în conformitate cu invalizii şi văduvele tuturor cetăţenilor;
4. În reprezentanţa comunală vor fi reprezentate şi minorităţile;
5. Cererea lor referitoare la împărţirea pământului s-a transpus Resortului

agriculturei.
În ziarul *Gazeta poporului* la 9 februarie este publicat *Un manifest al ţiganilor,* un manifest în care autorii spuneau că *Rugăm pe fraţii noştri ţigani din comitatul Târnavei Mari a lua parte la marea adunare ţigănească ce se va ţine Joi în 16 Ianuarie st.n. în sala Schlosser din Cohalm, la ceasurile 9 înainte de amiazi. Scopul adunării noastre este de a spune lumii tot ceea ce am suferit de sute de ani noi ţiganii. Vom alege un comitet ţigănesc care va fi obligat a recurge la onoratul Comitet Naţional Român din Sibiu şi a ruga pe Onoratul Comitet Naţional Român a ne lua şi pe noi ţiganii sub scutul Domniei lor. Vă rugăm, fraţilor de a lua parte în număr cât se poate de mare la prima noastră adunare ţigănească de care adunare atârnă soarta tristei noastre vieţi. Fraţilor! Nu băgaţi în seamă nici o osteneală. Toţi ţiganii din împrejurimile noastre să fie la această adunare, tineri şi bătrâni. Această adunare este autorizată de Consiliul Naţional Român din Cohalm. Comitetul Aranjator, Ţiganii din Homorod.* În *Craiu nou,* într-un articol, se face referire la doi voluntarii romi, aflaţi printre voluntarii români ardeleni, care *Umblau semeţi pe platoul Şorogarului, aşteptând să vie regele să le ia jurământul. [...] După terminarea festivităţei, m-am apropiat de cei doi, cari m-au înduioşat aşa de mult prin venirea lor. – Dar voi? Cum şi de unde? Duseră mâna la chipiul împodobit cu colorile româneşti. – Apoi suntem şi noi voluntari de-i româneşti. Cum, adecă noi nu ţinem cu Rumânia? De ce tremurau lacrimile în ochii mei? Uite-i. Singurii, singurul neam care ne iubeşte, care, suferind alături de noi, ne-a cunoscut şi s-a alipit de sufletul nostru. Şi acum, în clipa cea mare, când glasul pământului sfânt a răsunat până dincolo de gheţurile Siberiei, ei vin alături de voinicii Ardealului să le dee mână de ajutor. [...] Şi cu toate acestea sunt aşa de mândri între cele trei mii de noi ostaşi ai idealului nostru. Pentru că şi ei «ţin cu Rumânii». Vai, poate singuri ei ţin neinteresaţi cu Românii.* La25 aprilie adunarea romilor din Ucea de Jos, judeţul Făgăraş, a emis un document reluat şi emis ulterior şi de adunărilor de la Tălmăcel, Avrig, Blăjel, Velţ şi Dumbrăveni, asemănării datorate prezenţei la întruniri a lui Gheorghe Humagiu, reprezentantul adunării din Ucea de Jos *Onorată Adunare Naţională Ţâgănească în Ibaşfalău, Onorată Şedinţă,Noi supuşi aparţinători ai comunei Ucia de Josu plasa Arpaşiul de Josu, judeţul Făgăraş şi jur, de relegiune gr[eco] or[ientali] şi gr[eco] cat[olici] de profesiune zileri şi neguţători. Voim a ne depune următoarea rugare după cum urmează. Prima dată din inimile noastre dăm laudă bunului Dzeu şi Maiestăţii sale Regelui nostru Ferdinand căci ne[-]au eliberatu din jugul barbarilor mag[h]iari. Trăiască Regele nostru Ferdinand. Trăiască onorabila nostră Regina Maria.Trăiască guvernul român. Trăiască România mare lângă care cerem alipirea noastră cu trup şi sufletu. Totodată declarăm a ne supune la toate condiţiile cerute din partea maimarilor noştri şi a guvernului român, dând armată ca şi până acum. Totodată Rugând pre Iubitul nostru Rege şi guvernul român a ne livida 24 şi nouă următoarele. A avea drept egal cu naţiunea română. Cea mai pauperă naţiune suntem, dar întotdiauna ne[-]am dat silinţa din cât am putut şi am împlinitu toate cererile din partea guvernului şi le vom împlini şi de în'nainte. Noi drepturi la pădure nu am avutu, avere de pământ asemenea, cei mai puţini abia avem pământu propriu cât ne-am edificat un bordei (casă). Pe când*

fără acestea nu putem sta în naintea lipselor noastre. Sperând că umilita noastră rugare nu veţi lua[-]o la rea considerare, rămânem cei mai plecaţi servi înputernicind pe membri noştri den credere a participa la marea adunare aranjată pe Duminica Tomii în Ibaşfalău. Rămânem mai plecaţi servi, Ucia de Josu, la 25 Aprilie 1919. Prin reunirea delegaţilor trimişi de adunările locale, în ziua de 27 aprilie, s-a constituit, la Dumbrăveni, Adunarea Naţională Ţigănească, care s-a pronunţat pentru Unire, elaborând un memoriu trimis Consiliului Dirigent de la Sibiu. La eveniment au participat 89 de delegaţi ai romilor din judeţele Târnava Mare, Târnava Mică, Sibiu, Făgăraş şi Solnoc-Dobâca, ce reprezentau 15 localităţi transilvănene, în cadrul întrunirii fiind aleasă structura de conducere: *Adunarea alege de preşedinte pe: Gheorghe Humagiu din Ucea de Jos, jud. Făgăraş, de notar pe Nicolae Velţan din Şeica Mare, jud. Târnava Mică, iar de membri atât în comisiunea verificatoare cât şi în cea pentru compunerea rezoluţiilor şi întocmirea procesului verbal pe următorii: Grancea Cula din Velţ, Niculae Lăcătuş din Blăjel, Adam Floca din Ucea, Ichim Muncescu din Şeica Mare, loniţa Racolta din Avrig, Pădurar Ion din Avrig, Duca Niculae din Moşna, Drăgoi Gheorghe din Tălmăcel, Cornea Gheorghe [din] Tălmăcel, Zachie Dodor [din] Soroştin, Pavel Teişan [din] Şoala, Blasu Martin [din] Şoala, Vasiu Gheorghe [din]Moşna, Ion Nitu [din] Tropold, Lapadat Ferenţ [din] IclodulMare, Ion Voicu [din] Criş, Zoltan Alexandru [din] Ibaşfalău.* La rândul său Memoriul *compus în adunarea Ţiganilor români locuitori în părţile ardelene ale României Mari, ţinută la 27 April 1919 în oraşul Ibaşfalău* cuprinde în conţinutul său adeziunea ţiganilor la Unirea Transilvaniei cu România şi cererile romilor, reieşind din document ataşamentul declarat faţă de români: *Ca fii şi cetăţeni ai marii Naţiuni Române, nevoind şi neputând fi consideraţi ca popor străin în ţară străină, după cum am fost consideraţi de veacuri, ne rugăm: Să fim primiţi în sânul marelui popor român nu numai cei cu limba, port şi datine româneşti ci şi ceilalţi locuitori de origine ţigănească care şi-au pierdut acest caracter, aflători în toate ţinuturile Ardealului, Banatului şi părţile Ţărei ungureşti alipite acuma la România Mare. (...) Conform hotărârei punctului III al Adunării Naţionale Româneşti de la Alba lulia să fim şi noi consideraţi întru toate egali în drepturi cât şi în datorinţe cu ceilalţi români din România Mare, prin urmare să fim şi noi şi următorii noştri instruiţi, administraţi şi judecaţi în limba şi după legile româneşti. Să fim primiţi la toate oficiile de stat şi bisericeşti-culturale şi nu ca până acum în Ungaria.* Una dintre cereri viza acceptarea în cadrul Marelui Sfat Naţional a trei membri numiţi de către *Adunarea Naţională Ţigănească*, o garanţie că revendicările romilor urmau să fie luate în seamă, aceştia fiind românul Ionel Câmpeanu şi romii Gheorghe Humagiu, preşedintele adunării romilor de la Dumbrăveni, şi Gheorghe Criţeanu din Braşov, reprezentant al adunării romilor de la Rupea.

• Romii muzicanţi din Cluj, nemulţumiţi de concurenţă, cer autorităţilor expulzarea lăutarilor veniţi din alte părţi în urbea de pe Someş: *Subscrişii, suntem muzicanţi în Cluj de obârşie, dar în prezent traiul nostru ni s-a îngreunat tare prin faptul că foarte mulţi muzicanţi din provincie au emigrat şi s-au mutat în Cluj, pe motivul că dânşii, în provincie, în lipsa câştigului, nu pot trăi. Prin emigrarea aceasta enormă, ni se pune în joc*

existenţa noastră, astfel încât cei emigraţi din provincie ne fac o concurenţă teribilă şi cântă pe un preţ bagatel şi pe noi, cei de obârşie, ne scot din toate restaurantele şi crâşmele de mai seamă. Astfel sunt ţiganii, mai ales cei din Gilău şi Huedin, care ne fac nouă mari neplăceri şi mare concurenţă, astfel încât noi, subsemnaţii, suntem acum nevoiţi să rugăm pe domnul primar ca să suprime concurenţa murdară existentă între ţiganii muzicanţi din Cluj. Spre acest scop, respectuos rugăm pe domnul primar ca să ne ieie în apărare interesele vitale ale noastre şi să binevoiască a ordona expulzarea ţiganilor muzicanţi mutaţi din provincie la Cluj, căci, la caz contrar, nu putem plăti dările şi devenim o adevărată povară şi element primejdios pentru oraşul Cluj. (...) Cu adânc respect Ötvös Márton, Kolozsvári születesi, Harka Lajos, Lörincz Gyula, Ludvig Anton, Ludvig Maxin, Ficsor András, Bandi János. Lăutarul rom Öttvös Mihái emite la rândul său o reclamaţie, nemulţumit şi el de faptul că, muzicanţii din afara Clujului, îi fac concurenţă neloaială: *Eu, Öttvös Mihái, născut la Cluj, aduc la cunoştinţa prefecturii plângerea mea din cauza unor muzicanţi ţigani străini, care cu ocazia războiului s-au mutat din Gilău cu toate bandele la Cluj, iar muzicanţii din Huedin şi din Gilău cântă la cafenea fără plată, iar dacă este vreun bal sau petrecere ei cântă cu două-trei sute de coroane mai ieftin decât noi. Şi duminica ne-au luat-o înainte la un maial, ţinut de obicei în grădina Flora; acolo am cântat întotdeauna noi, şapte oameni pentru o mie de coroane, iar banda din Gilău au cântat opt pentru opt sute de coroane şi când am întrebat de ce au venit, ne-au răspuns că de aceea au venit, căci ei acolo la Gilău nu cântă pe gratis pentru români şi noi clujenii de ce cântăm oricui cine are chef; noi clujenii plătim dări şi ne omoară acestă mare scumpire, căci străinii ne iau orice lăutărie din mâini şi nu putem trăi din cauza lor, aşa că vă rog frumos să binevoiţi a lua măsuri împotriva lor.* Tot în Cluj, Oficiului Sanitar Urban intervine pentru îndepărta romii stabiliţi în apropierea gropii de gunoi a oraşului, pentru a se evita răspândirea bolilor contagioase, autorităţile oraşului decizând evacuarea romilor din grotele de pe *Fellegvár,* aceştia fiind cu această ocazie şi deparazitaţi. Cu toate acestea problemele nu s-au rezolvat în condiţiile în care în 1922 este emisă o plângere de către locuitorii din zona „Fellegvár”, în care aceştia reclamau faptul că romii stabiliţi aici, reprezentau un focar de mizerie şi boli contagioase. În judeţul Cluj, de această dată în localitatea Aiton, jandarmii cer alungarea romilor corturari în localitate, pe motiv că aceştia ar constitui un pericol pentru săteni. Prefectura judeţului Cojocnei decide expulzarea romilor nomazi din judeţ, iar la Sărmaş se emite un ordin de expulzare a şatrelor de romi din arealul plasei Sărmaş, precum şi verificarea atentă a bunurilor nomazilor. Autorităţile comunei Sânpaul au decis ca romii stabiliţi în afara localităţii, pentru a putea fi supravegheaţi eficient, să fie mutaţi în interiorul localităţii.

• În Germania republicană articolul 108 al Constituţiei de la Weimar garantează romilor aceleaşi drepturi civile sau politice acordate şi majoritarilor germani, însă prevederile constituţionale, conforme principiilor democratice moderne, nu sunt respectate.

• În Bulgaria este fondată organizaţia romă *Egyptcare* avea drept obiectiv emanciparea romilor, la conferinţă romilor bulgari revendicându-se drepturi politice pentru romi. Din 1923 apare *ziarulIstikbal,* în turcă

“Viitorul”, care va fi în 1925 interzis. Ulterior, în 1931, a fost fondat un alt ziar *Terbie,în* turcă *Educaţie,* care va fi interzis în 1934, împreună cu toate organizaţiile romilor din Bulgaria, asupra cărora se accentuează presiunea autorităţilor. **1920** • În Germania autorităţile din Düsseldorf interzic abuziv accesul romilor în spălătoriile publice, precum şi în piscine, băi, parcuri şi alte locuri de recreere. Tot în Germania, psihiatru Karl Binding şi magistratul Alfred Hoche cataloghează romii ca fiind o naţiune "balast", care trebuiau a fi sterilizaţi şi eliminaţi ca popor, o povară pentru omenire, introducând şi conceptul de „viaţă nedemnă de a fi trăită” respectiv *lebensunwürdigem,* care se regăseşte în teoria rasială a naziştilor din 1933. Oricum pe parcursul anilor '20 romii germani au fost fotografiaţi şi amprentaţi de către autorităţi ca potenţiali infractori.

• În URSS romii sunt recunoscuţi ca minoritate naţională de către bolşevici, etnia menţionată în actele de identitate ale romilor fiind cea de *tsigan.* De asemenea tot în Rusia anului 1920 este înregistrat, în cadrul departamentului muzical „Narkompros”, şi „corul ţigănesc” al lui Nicolai Kruşinin, care avea denumirea oficială de *Studio pentru arta ţigănească tradiţională.* Practic prin eforturile depuse de N.N. Kruchinina (Khlebnikov) sau Horoveda D. Ivanov, în 1918 corurile rome au primit permisiunea din partea bolşevicilor să sprijine prin prestaţii artistice Armata Roşie, cum au făcut coruri precum cele ale lui E. Polyakov sau I. Lebedev, precum şi alţi muzicieni romi. Progresul cel mai semnificativ al perioadei, în această direcţie,a fost realizat de Kruchinin, care în 1917 a organizat *Ansamblul Folcloric Ţigănesc,* care în 1920 a fost transformată în *Studio pentru artă veche ţigănească,* iar în 1925 a devenit *Ansamblul etnografic al vechiului cântec ţigănesc,* care a dăinuit până în 1929.

• Schack August Steenberg Krogh (1874-1949) medic şi zoolog danez a fost câştigătorul Premiului Nobel pentru medicină din acest an, mai precis pentru descoperirea mecanismului reglării circulaţiei capilare în ţesutul muscular, omul de ştiinţă fiind pe jumătate rom, mama sa Marie Drechmann aparţinând etniei rome. *Încă din tinereţe, August Krogh era interesat de ştiinţele naturii şi efectua diverse experimente cu plante şi animale. Acest interes a fost stimulat şi de zoologul William Sörensen, care i-a prezentat diverse experimente din domeniul fiziologiei. În 1893, în loc să urmeze o carieră în domeniul naval (cum dorea tatăl său), după încheierea studiilor la gimnaziul de la Aarhus, începe să studieze medicina la Universitatea din Copenhaga. La scurt timp, se reorientează către zoologie şi aceasta influenţat de profesorul William Sörensen. Acesta îi recomandă să urmeze cursurile medicului Christian Bohr, expert în fiziologia respiraţiei şi a circulaţiei. În 1897, Krogh începe să lucreze în laboratorul lui Bohr, iar după ce îşi obţine masteratul în ştiinţă în 1899, devine asistentul acestui mare medic. În 1903, obţine doctoratul în zoologie în cadrul Universităţii din Copenhaga. În 1905, Krogh se căsătoreşte cu Marie Jorgensen, fiziolog ce de asemenea lucra în cadrul laboratorului lui Bohr. Au avut împreună trei fiice şi un fiu. Fiul şi cea mai tânără dintre fete au continuat cariera părinţilor devenind fiziologi. În 1916, devine profesor titular la Universitatea de la Copenhaga.* În cea ce priveşte evoluţia sa din perspectiva cercetării ştiinţifice, trebuie precizat că *încă din studenţie, Krogh a studiat pe larvele unei specii marine numite Corethra, modul în care funcţionează veziculele de aer ale acestora.*

Dezvoltând tehnica de măsurare a presiunii unui gaz dizolvat într-un fluid, inventează un dispozitiv de măsurare a acesteia, numit microtonometru. Mai mult, cercetările lui Krogh, din 1902, privind cantitatea de oxigen şi de dioxid de carbon dizolvate în apa marină au condus la înţelegerea rolului pe care îl joacă oceanul planetar în realizarea circuitului dioxidului de carbon în natură. În teza sa de doctorat, susţinută în 1903, Krogh a demonstrat diferenţa dintre respiraţia cutanată şi cea pulmonară a broaştei. De asemenea, Krogh a demonstrat că azotul nu este implicat în metabolismul animal, lucrare pentru care a primit Premiul Seegen din partea Academiei de Ştiinţe din Viena. În 1908, împreună cu soţia efectuează o călătorie în Groenlanda pentru a studia regimul alimentar al eschimoşilor (bazat pe carne) şi efectele acestuia asupra metabolismului şi respiraţiei. În perioada 1908 – 1912, Krogh continuă cercetările în domeniul respiraţiei în scopul explicării mecanismului prin care oxigenul din plămâni ajunge în sânge. Până atunci, majoritatea oamenilor de ştiinţă (printre care Christian Bohr şi J. B. S. Haldane) considerau că, în cadrul transferului alveolar al oxigenului către celulele sanguine, plămânii acţionează ca o simplă glandă. Dar domeniul de cercetare care i-a adus Premiul Nobel a fost cel referitor la circulaţia capilară. Krogh a demonstrat că tensiunea musculară este uşor mai scăzută decât cea din capilare, chiar şi atunci când ţesutul muscular îşi desfăşoară activitatea, explicând astfel modul cum este mărit aportul de oxigen în ţesutul respectiv. Cercetările lui Krogh privind schimbul de gaze la nivel pulmonar şi circulaţia capilară au condus la îmbunătăţirea metodelor chirurgicale în cadrul intervenţiilor pe cord deschis. Activitatea sa în domeniul cercetării ştiinţifice a fost răsplătită şi cu Premiul Seegen,primit din partea Academiei de Ştiinţe din Viena în 1906, un an mai târziu obţinând recunoaşterea internaţională în cadrul Congresului Internaţional de Fiziologie de la Heidelberg.

• În Portugalia legislaţia specifica atribuţiile Gărzii Naţionale, conţinând şi prevederi speciale referitoare la romi. Membrii acestei poliţie vigoare s-au spus să arate *vigilenţă strictă asupra populaţiei de ţigani, pentru a suprima obişnuinţa lor de a fura,* având dreptul de *a reţine imediat orice ţigan acuzat de vreo infracţiune*. Prevederile legii au fost declarate neconstituţionale abia în 1980, după schimbările politice din ţară, deoarece intrau în conflict cu alineatul 13împotriva discriminării rasiale din noua constituţie portugheză.

1921 • În Republica Cehoslovacă romii sunt recunoscuţi ca minoritate etnică, permiţându-li- se organizarea în cluburi sportive, ulterior această legislaţie favorabilă emancipării reprezentanţilor etniei rome fiind abrogată.

• Austria anexează regiunea Burgenland şi, în consecinţă, mii de romi devin volens-nolens cetăţeni austrieci. În condiţiile în care noile realităţi politice interbelice nu mai permit deportarea sau expulzarea romilor sunt luate o serie de măsuri pentru integrarea forţată a acestora şi renunţarea la modului de viaţă nomad. Ca urmare guvernul provincial din Burgenland decretează în 1922 interzicerea părăsirii de către romi a districtului în care trăiesc, fiindu-le restricţionat şi dreptul de a călători în interiorul propriului district. Pentru perfecţionarea sistemului de control al populaţiei rome s-au efectuat recenzii ale etnicilor romi, fiind monitorizate

şi „locuinţele ţigăneşti”. De asemenea, cei cu vârste de peste 14 ani, ce habitau în Burgenland, au fost amprentaţi şi ulterior fotografiaţi. Metodele represive, dedicate romilor de către autorităţi, s-au perfecţionat pe parcursul anilor '20, astfel că poliţia din Eisenstadt dispunea în anul 1928 de datele înmagazinate în aşa-zisul *Zigeunerkartothek,* care conţinea 8.000 de fişe ale romilor, cu datele personale şi amprentele digitale.

1922 • C. Bobulescu a publicat, la Bucureşti, cartea "Lăutarii noştri – din trecutul lor, schiţă istorică asupra muzicii noastre naţionale corale, cum şi asupra altor feluri de muzici".

• Ministrul Arthur Văitoianu decide interzicerea deplasării nomazilor prin ţară, măsură luată pentru a împiedica răspândirea tifosului exantematic. *Ministerul Sănătăţii Publice, Muncii şi Ocrotirilor Sociale (Inspectoratul general, secţia Cluj), cu adresa nr. 11.705/1922, ne face cunoscut, după cum îi comunică medicii sanitari, că purtătorii şi transmiţătorii germenilor epidemiilor în cele mai multe cazuri sunt ţiganii corturari, vagabonzi, care umblă din comună în comună, din regiune în regiune, răspândind îndeosebi tifosul exantematic şi variola, ceea ce constituie un pericol enorm pentru sănătatea populaţiei, după cum dovedesc multe îmbolnăviri din ultimul timp. Aducându-vă aceasta la cunoştinţă, avem onoare a vă ruga să luaţi urgente şi severe măsuri pentru ca aceşti ţigani să fie împiedicaţi în mişcarea lor continuă şi să fie fixaţi într-un loc stabilit de comună.* În 1924 prefectura din Cluj este sesizată de Serviciul epidemiilor de pericolul pe care îl reprezenta deplasarea romilor corturari în teritoriu în ceea ce priveşte răspândirea tifosului exantematic.

• În Germania conform noilor reglementări toată populaţia romă trebuia să fie fotografiată şi amprentată, datele parvenind desigur autorităţilor statului. De asemenea li se impune să aibă la ei documentele de identificare specifice.

• În Spania vede lumina tiparului cartea lui Manuel de Falla, *El cante jondo,* în care autorul se referă la contribuţia romilor în evoluţia dansului flamenco, perceput ca emblematic pentru spiritul poporului spaniol.

• Recensământul din Suedia a înregistrat oficial 250 de romi şi 1.500 de *tattare.* În 1943, conform datelor recensămintelor, în Suedia trăiau un număr de doar 453 de etnici romi.

1923 • În acest an s-a născut marele violonist şi dirijor român Ion Voicu (1923-1997), la Bucureşti, într-o familie de muzicieni romi, bunicul său, pe nume Nicolae Voicu, fiind violoncelist, iar tatăl său, Ştefan Voicu, cântând la vioară şi la contrabas. De asemenea şi fraţii lui Ion Voicu au dus mai departe tradiţia artistică a familiei, Marian şi Mircea alegând pianul, iar Gheorghe contrabasul. Trebuie menţionat şi faptul că Ion Voicu a fost văr primar cu celebrul dirijor şi violonist Ionel Budişteanu. Epopeea artistului debutează pe la vârsta fragedă de 4-5 ani, când micul Ion îşi dorea cu ardoare o vioară*, iar de Paşte chiar avea să capete un asemenea cadou. Încântat peste măsură micuţul nu s-a desprins toată ziua de vioară, iar până seara deja reprodusese toate melodiile pe care le cunoştea. Impresionată de talentul lui, dar mai ales văzându-i perspectivele de bun muzician, mama lui Ion Voicu i-a luat profesor de vioară un student de la Conservator. La şase ani, Ion Voicu a început studiul viorii. Cu studentul de la Conservator, micul Ion a studiat câţiva ani, până când tânărul profesor s-a declarat depăşit de micul său elev şi le-a recomandat*

părinţilor să-i găsească un profesor mai bun. Printre cei care l-au iniţiat pe Ion Voicu în studiul viorii s-au aflat Garabet Avakian şi Vasile Filip, pentru ca la 14 ani să dea examenul de admitere la "Academia Regală de Muzică", unde a intrat direct în anul V. Fiind admis la „Academia Regală de Muzică ” din Bucureşti, a reuşit să absolve cursurile, care durau şapte ani, în doar trei ani, în 1940. Profesor şi îndrumător i-a fost Constantin Niculescu. Primul său loc de munca a fost cel de violonist în Orchestra Naţională Radio, dirijată de celebrul dirijor olandez Willem Mengelberg. Mengelberg nu a fost mulţumit la început de el şi i-a cerut lui Ion Voicu să-şi părăsească locul din orchestră şi să poftească afară: violonistul cunoştea foarte bine lucrarea pe care o repetau, se plictisea şi se foia pe scaun. Directorul de pe atunci al Orchestrei Radio era renumitul Theodor Rogalski, care a intuit uriaşul potenţial al tânărului Ion Voicu şi l-a sprijinit, rugându-l pe Mengelberg să accepte să-l audă cântând o piesă. După ce Voicu a interpretat câteva partituri de Bach, Beethoven şi Mendelssohn Bartholdy, Mengelberg a spus:„Acum înţeleg, el nu e făcut să fie component al unei orchestre. Este făcut pentru o carieră solistică ”.A devenit solistul acestui ansamblu, uimind criticii acelei vremi. La unul din concertele sale a atras atenţia lui George Enescu, care i-a oferit lecţii gratuite. În anul 1946, Yehudi Menuhin a organizat la Bucureşti un concurs muzical, iar Ion Voicu a obţinut primul loc. Din 1954, Ion Voicu a studiat la Conservatorul Ceaikovski cu violonişti celebri ca George Enescu şi David Oistrakh. În cei 50 de ani de carieră, Ion Voicu a susţinut sute de concerte în întreaga lume: la Paris, New York, Londra, Roma, Viena, Tokyo sau Berlin. Cele peste 100 de LP-uri şi CD-uri cu înregistrări ale concertelor sale i-au adus faima peste tot. De la opere uitate şi readuse în actualitate, până la lucrări noi, scrise special pentru el de compozitori români şi străini, din repertoriul lui Voicu nu a lipsit nimic. A cântat alături de Yehudi Menuhin, David Oistrakh, Leonid Kogan sau Igor Oistrah. Prin Decretul nr. 3 din 13 ianuarie 1964 al Consiliului de Stat al Republicii Populare Române, solistului concertist Ion Voicu i s-a acordat titlul de Artist al Poporului din Republica Populară Română „pentru merite deosebite în activitatea desfăşurată în domeniul teatrului, muzicii şi artelor plastice”. Statul român i-a dat maestrului în folosinţă o vioară „Stradivarius”, fabricată în 1702, care a aparţinut lui Joseph Joachim. Vioara Stradivarius a fost achiziţionată de statul român, în 29 august1956, de la firma Henry Werro, la preţul de 80.000 de franci elveţieni. La 7 septembrie1956, Ministerul Culturii şi maestrul Ion Voicu au încheiat un contract de comodat, care avea ca obiect darea în folosinţă a viorii. Contractul de comodat a încetat în 1986, când Ion Voicu a restituit instrumentul Filarmonicii "George Enescu". Ulterior, vioara a ajuns în posesia Muzeului Naţional de Artă al României. În 5 ianuarie1990, Ion Voicu a ridicat vioara Stradivarius, care a rămas posesia familiei, după moartea sa, în 1997. Pe 9 martie2007, după îndelungate discuţii cu Ministerul Culturii şi Cultelor, Mădălin Voicu a predat vioara ministrului culturii, Adrian Iorgulescu. Ion Voicu a fost directorul Filarmonicii "George Enescu" din Bucureşti timp de zece ani. A contribuit la crearea "Orchestrei de Cameră" în 1969 cunoscută în întreaga Europă şi prezentă la cele mai importante festivaluri muzicale internaţionale. Aceasta este în prezent condusă de fiul său, Mădălin Voicu. În acest context al evocării

marelui muzician Ion Voicu este oportună şi menţionarea unor alte nume de muzicieni romi care s-au afirmat în a doua jumătate a secolului XX, respectiv Mădălin Voicu (dirijor), Johnny Răducanu (jazz), Marius Mihalache (ţambal, jazz), Damian Drăghici sau Marin Petrache Pechea (jazz).În muzica lăutărească amintim artişti ca Romica Puceanu, Gabi Luncă, Nelu Ploieşteanu, Dan Armeanca, Gheorghe Lambru, Mioara şi Paula Lincan, Cornelia Catanga – Pădureanu, Elena Pascu, Valentina Mocanu sau Panseluţa Fieraru, precum şi mari artişti lăutari – instrumentişti ca Sava Pădureanu, Florea Cioacă, Marcel Budală, Fărămiţă Lambru, Fănică Luca, Ion Onoriu, Alexandru Ţitruş, Ilie Udilă, Ionel Budişteanu, George Udilă, Ion Miu, Marian Mexicanu şi mulţi alţii.

• În Bulgaria organizaţia romă *Istiqbal* editează începând cu acest an propria publicaţie.

• Sub tutela Uniunii Tineretului Comunist în URSS este creat primul grup Komsomol rom, organism condus de către Ivan Rom-Lebedev, obiectivul primordial al organizaţiei romilor fiind propaganda comunistă în rândurile conaţionalilor. Acel Kosomol nu a funcţionat mult, transformându-se într-o asociaţie de voluntari. Tot în Rusia sovietică a fost fondat la Moscova un „Ţiganskaia artel” adică un atelier de meşteşuguri rome a fost creat în majoritate de romi căldăraşi, alte asemenea cooperative rome pentru prelucrarea aramei, funcţionând la Harkov şi Leningrad. Artels-urile se pare că au avut continuitate în condiţiile în care în 1936 un decret special cere „Vsesojuspromsovet”-ului, respectiv consiliului de industrie al URSS susţinerea „artels-urile ţigăneşti” şi consolidarea bazei de producţie a cooperativelor în cauză, organizarea pregătiri membrilor săi, ameliorarea condiţiile de viaţă a membrilor asociaţiilor precum şi accentuarea activităţilor culturale şi educative ale muncitorilor romi din artels-uri

• La Munchen în Germania a fost înfiinţată prima catedră de igienă rasială, al cărei titular a fost Fritz Lenz. Acesta a redactat un articol despre selecţia umană şi igiena rasială intitulat *Menschliche Auslese und Rasenhygiene,* care va amprenta prin mesajul său cartea de căpătâi a naziştilor germani *Mein Kampf* scrisă de Adolf Hitler.

1924 • În ţara noastră, mai precis în Braşov, Nicolae Ion a publicat *Cazania ţiganilor.*

• În Cehoslovacia a fost judecat, într-un proces care a zguduit societatea cehoslovacă, un grup de romi acuzat de canibalism, acuzaţie care s-a dovedit nefondată, romii fiind achitaţi.

• În URSS s-a născut cercetătoarea romă Natalya Pankova, care alături de sora ei Lyubov Pankova s-a afirmat în domeniul cercetării, ambele fiind fiicele scriitorului Nikolai Alexandrovici Pankov. Astfel chimista Natalya Nikolayevna Pankova (Moscova, 1924-1991) a activat la „Institutul de subproduse organice şi coloranţi”, ca asistent de cercetare, fiind cunoscută pentru inventarea a treizeci de procese avansate de coloranţi pe bază de cianuri. Natalya Pankova nu a fost numai un om de stiinţă remarcabil, ci şi un artist talentat, cântăreaţă, dansatoare şi pictoriţă. Cealaltă dintre surori, Lyubov Nikolayevna Pankova (Moscova, 1925) a fost doctor în biologie şi cercetător la Institutul Central de capacitate a Muncii şi Organizaţia Mondială a Muncii pentru persoanele cu handicap, scriind peste cincizeci de lucrări ştiinţifice, care aveau drept subiect fiziologia umană şi animală, caracteristicile clinice, anatomice şi nervoase

ale copiilor şi tinerilor, precumşi alte subiecte ştiinţifice. O altă savantă romă din spaţiul sovietic a fost şi Ilona Makhotina.
• În Austria a fost fondată o şcoală primară destinată romilor în Stegensbach, Burgenland. Deşi sistemul de învăţământ nu includea limba romani, germana fiind limba de predare, totuşi programa a inclus subiecte speciale cum ar fi vioara sau istoria romilor, precum şi un subiect intitulat *Die Zigeuner als Landplage,* adică *Ţiganii ca o plagă naţională.* Şcoala a fost închisă de naziştii în 1938.
• În Norvegia Departamentul de Justiţie a acuzat Biserica Catolică de eliberare a certificatelor de botez false în contul romilor. În anul următor departamentul a declarat falsepaşapoartele norvegiene ale romilor, care trebuiau din perspectiva autorităţilor să fie retrase.
1925 • În Polonia, romul căldărar român Ion Mihalache, plecat din Ardeal la începutul secolului XX alături de numeroşi alţi romi transilvăneni, s-a autoproclamat rege, în anul următor fondând dinastia regilor romi Kwiek din Polonia, de altfel unică în istoria amintitului stat. Regi Dimitrie, Mihail, Vasile, Mateiaş, lanoş sau Rudolf Kwiek au avut pretenţia că au domnit peste romii polonezi în perioada 1926-1939, deşi nu au fost recunoscuţi ca atare de către romii polonezi băştinaşi, care au avut propriul lor şef cu titlul de *Shero Rom.* În 1930 guvernul polonez recunoaşte oficial monarhia romilor polonezi. Spre deosebire de regii romilor contemporani cei din perioada interbelică erau învestiţi tocmai de către autorităţi, înscăunarea producându-se în cadrul unor ceremonii grandioase, fiind trataţi ca adevărate personalităţi de către guvernele statelor europene. Astfel al doilea rege Kwiek, în speţă Mihai, a făcut în 1932 un turneu european, însoţit de gărzi de corp, secretare şi detectivi, ca să obţină susţinere pentru crearea unui stat al romilor în India, pe malurile Gangelui. Regele rom a ajuns şi la Bucureşti în 1934,ziarul „Tempo“ scriind, în numărul său din 11 decembrie 1934, că regele romilor se afla în România, la Cernăuţi. Cert este că autorităţile române sunt alertate: *11 decembrie 1934 Regele ţiganilor vine la Bucureşti?Ziarul „Tempo” cu data de 11 decembrie a.c. publică alăturat o informaţie cu privire la regele ţiganilor, Mihai Kwieck, care se află la Cernăuţi. În Bucureşti intenţionează să ceară audienţă polpredului sovietic Ostrovsky, pentru a se interesa de organizarea statului ţigănesc din Rusia Sovietică,în vederea realizării unei mişcări pan-rome pentru înfiinţarea unui stat ţigănesc în India, pe malurile Gangelui. Se anunţă că Mihai Kwieck intenţionează să facă o călătorie de studii în Republica Moldovenească de peste Nistru. Apoi se arată că Sovietele au înfiinţat o universitate ţigănească la Moscova, care ar număra două mii studenţi.* Ulterior regele polonez Mihai, după periplul românesc, a descins în Marea Britanie unde a ţinut un discurs la Londra în Hyde Park. Urmaşul său Mathias Kwiek, a propus, fără succes, de cîteva ori guvernului polonez, aplicarea unei reforme civile şi sociale în folosul romilor. Janoş Kwiek la rândul său a fost încoronat în 1937 pe stadionul naţional din Varşovia, în aclamaţiile a mii de oameni, la festivitate fiind prezentă şi Germaine Skadkowska, soţia premierului polonez al epoci, însă se pare că fastul ceremoniei a fost un fals, invitaţii fiind plătiţi pentru prezenţă, costumul regal a fost închiriat de la teatru, iar cele 21 de salve de tun au fost trase cu pocnitori. Cu ocazia încoronării, Janos I a anunţat: *Voi trimite o delegaţie la Mussolini care să ceară să ne garanteze o bucată de pământ*

în Abyssinia. A venit timpul să ne încetăm viaţa de nomazi. Vom avea în curând reprezentanţi proprii în Liga Naţiunilor. În condiţiile ocupării Poloniei de către nazişti şi al refuzului colaborării cu naziştii, regele rom a fost executat. Spre deosebire de lanoş, succesorul acestuia, Rudolf, a colaborat cu naziştii, însă cu toate acestea în 1947 a fost declarat nevinovat de către tribunalul care l-a judecat pentru crime de război. La scurt timp după moartea sa, survenită în 1964, s-au găsit dovezi că Rudolf Kwiek a fost un colaborator al naziştilor în schimbul permiselor de emigrare ale membrilor familiei sale. Pe de altă parte acesta a trebuit să renunţe la titlu de rege în Polonia comunistă, alegând să fie numit preşedinte al *Consiliului Mondial al Ţiganilor.* Acest tip de încoronare nu este singular, ci dimpotrivă are antecedente în istorie, unde conducătorii cetelor duci, conţi, voievozi, bulibaşi, juzi, vătafi erau percepuţi ca adevăraţi suverani absolutişti, mentalităţi care s-au perpetuat până în contemporaneitate, romii din diferite părţi ale Europei proclamându-şi regi sau împăraţi. În Rusia, de exemplu, a fost proclamat un rege al romilor în localitatea siberiană Velikie Haiduki.

• În Uniunea Sovietică a fost înfiinţată o asociaţie a scriitorilor sovietici de origine romă, care însă nu a dăinuit mult. De asemenea în Krikunovo a funcţionat *Colhozul ţigănesc* devenit subiect propagandistic în literatura sovietică. Acest prim colhoz al romilor cuprindea cincizeci de familii care, coordonate de către A.P. Krikunov, descind în stepele din nordul Caucazului în apropiere de Dvoinaia, fondând cooperativa în cauză pe pământurile nelucrate şi nepopulate din zonă. În 1928 colhozul cuprindea, pe lângă cele 70 de famil ii rome cu un total de circa 300 de persoane, nu mai puţin de 4.700 de acri, 40 de cai, 20 de vaci, 6 boi, 3 cămile şi un taur. Tot în Uniunea Sovietică, s-a reorganizat *Uniunea ţiganilor ruşi,* care a editat şi un jurnal, *Romani Zorya.* Cercul de scriitori *Romengiro Lav* a încurajat lucrările autorilor romi ruşi, exemple în acest sens fiind Nikolai Alexandrovici Pankov şi Nina Dudarova.

• În Germania s-a derulat o conferinţă a cărei tematică a reprezentat-o „chestiunea ţigănească”, care s-a materializat prin elaborarea unei legislaţii coercitive la adresa romilor şi sintilor. Astfel nomazii fără loc stabil de muncă, numiţi de lege „leneşi”, trebuiau încarceraţi în lagărele de muncă circa doi ani, în virtutea respectării "siguranţei publice". Măsurile de acest tip au fost extinse şi asupra romilor sedentarizaţi, consideraţi problematici. **1926^**La Cluj-Napoca apare, sub coordonarea profesorului Iuliu Moldovan, Subsecţia de Biopolitică şi Eugenie a Astrei, organism care va edita *Buletinul eugenic şi biopolitic.* Evident influenţaţi de ideile rasiste europene şi în special germane, unde la Munchen funcţiona deja o asemenea secţie, autorii articolelor din publicaţia amintită au făcut numeroase referiri antisemite la adresa romilor, preluând şi apoi pedalând pe conceptul de *minoritate-balast,* de asemenea preluat din Occident. lordache Făcăoaru, exponent al eugeniei şi al biopoliticii, considera că *Procesul asimilării e activat şi agravat nu numai de numărul mare de ţigani, ci şi de alţi factori specifici împrejurărilor politice de la noi: dispoziţia tolerantă a poporului român, răspândirea ţiganilor pe toată suprafaţa ţării, promiscuitatea socială cu populaţia autohtonă la oraşe, ca şi la sate, şcoala în comun, împroprietărirea multora din ei şi înlesnirea vieţii sedentare, care le-a uşurat intrarea în*

comunitatea românească, absenţa oricăror restricţiuni legale şi, în sfârşit, dispoziţia ocrotitoare a guvernelor şi a autorităţilor administrative. Exterminarea romilor a fost susţinută de un alt adept al rasismului, Gheorghe Făcăoaru care considera necesar ca *Ţiganii nomazi şi seminomazi să fie internaţi în lagăre de muncă forţată. Acolo să li se schimbe hainele, să fie raşi, tunşi şi sterilizaţi. Pentru a se acoperi cheltuielile cu întreţinerea lor, trebuiesc puşi la muncă forţată. Cu prima generaţie am scăpa de ei. Locul lor va fi ocupat de elementele naţionale, capabile de muncă ordonată şi creatoare. Cei stabili vor fi sterilizaţi la domiciliu (...). În acest fel, periferiile satelor şi oraşelor nu vor mai fi o ruşine şi un focar de infecţie al tuturor bolilor sociale, ci un zid etnic folositor naţiei, şi nu dăunător.*

• În acest an a fost fondată prima asociaţie a romilor din România, denumită "Înfrăţirea Neorustică". Societatea, înregistrată la tribunalul din Făgăraş, a funcţionat în localitatea Calbor din judeţul Făgăraş, avându-l ca preşedinte pe Naftanailă Lazăr. Organizaţia, recunoscută ca persoană juridică în data de 1 mai 1926, prin Decizia nr. 393 a Tribunalului din Făgăraş, funcţiona după modelul organizaţiilor săseşti, militând pentru emanciparea socială şi culturală a romilor. Membrii acesteia au fost îndemnaţi şi susţinuţi pentru a urma cursurile universitare.

• În Elveţia asociaţia *Pro Juventute* începe o campanie de deposedare a familiilor de romi de proprii copii, de schimbare a numelui, desigur pentru a nu mai fi găsiţi de părinţi, şi în cele din urmă de internare în orfelinate, acţiune ce va genera adevărate drame în rândul romilor. Practic „Departamentul Federal de Justiţie şi Poliţie” a urmărit şi susţinut înspre 1930 preluarea copiilor de peste zece ani din sânul propriilor familii. Un număr mare de copiii *Yenichesau* fost plasaţi pentru reabilitare în familii adoptive sedentare, orfelinate sau aziluri pentru boli mintale, doctorul Alfred Siegfried, considerând că *Yeniches* ar fi *genetic mincinoşi şi hoţi.* Autorităţile elveţiene susţin sterilizarea romilor, care oficial se făcea sub pretextul "umanitar" de a limita reproducerea lor. Programul, datorită căruia mai mult de 600 de copii romi au fost răpiţi din sânul propriilor familii, a fost întrerupt abia în anul 1973 şi nu a fost făcut public de către autorităţi până în 1980. Elveţia a cerut scuze romilor afectaţi de program, fără să le acorde însă accesul la informaţiile din fişierele copiilor pierduţi astfel încât familiile să se poată regăsi. Suediaca şi Elveţia – pentru a ne referi la politica faţă de romi a două democraţii considerate exemplare – introduce la rândul ei o legislaţ ie care avea drept obiectiv distrugerea culturii romilor, cu acordul sau aprobarea tacită a majorităţii societăţii suedeze, practicând o politică similară Elveţiei până în 1975.

• În Germania a fost adoptată o lege care avea drept obiectiv „lupta împotriva ţiganilor vagabonzi” o lege propusă în cadrul Conferinţei din 1925. Autorităţile germane au considerat că romii se opun în mod natural oricărei formă de muncă, fiind deosebit de dificilă pentru ei renunţarea la viaţa de nomad şi sedentarizarea, astfel că nimic nu îi afecta mai puternic decât pierderea libertăţii, coroborate cu muncă grea. Legea cerea înregistrarea datelor tuturor romilor şi implicit monitorizarea lor de către poliţie, care trebuia să colaboreze în „problema ţigănească” cu oficiile de ocuparea forţei de muncă. Legea contravenea evident principiilor democratice,promovate de legea fundamentală a statului, respectiv de

către Constituţia de la Weimar.
• În URSS, pe baza structurii asociaţiei de voluntari a lui Lebedev, ia naştere „Uniunea Romilor din întreaga Rusie” al cărei preşedintele era Andrei Taranov, lui Lebedev revenindu- i calitatea de reprezentant al romilor în „Consiliul Naţionalităţilor al Comitetului Executiv Central”. Conform recensământului din acel an în URSS trăiau 61.299 de romi, dintre care circa două treimi practicau nomadismul, deşi conform legislaţiei romilor trebuia să li se dea pământ în locurile în care doreau să se sedentarizeze. Tot în URSS între 1926 şi 1938 au funcţionat, mai mult sau mai puţin vremelnic, 86 de şcoli cu clase rome. În 1938 populaţia şcolară romă era deservită de o şcoală elementară şi douăzeci şi cinci de şcoli primare, precum şi de un internat aflat la Serebrianka, Smolensk, precum şi secţiuni rome în două internate şi patru grădiniţe. Pe fondul efervescenţei informaţionale didactice s-au organizat din 1927 cursuri pentru formarea de cadre didactice rome, predate de către Nina Dudarova şi Nicolai Pankov. Patru ani mai târziu la Moscova, s-au organizat cursuri de pedagogie dedicate de asemenea romilor, prima promoţie fiind de 30 de studenţi, din 80 înscrişi. În 1932, a fost fondată o secţie romă în cadrul unui institut pedagogic moscovit, unde s-au format între 120 şi 140 de studenţi până în 1938, mulţi dintre ei activând în şcolile cu predare în romani.
• În Italia fascistă o circulară susţinea necesitatea expulzării „ţiganilor străini”, pentru a se „curăţa ţara de caravanele ţigăneşti, pedalându-se pe ideea de siguranţă şi sănătate publică, afectată de romi, scopul declarat al ordinului dat de autorităţile peninsulare fiind *de a lovi în chiar inima organismului ţigănesc.* În timpul regimului fascist familii de romi din Italia peninsulară au fost deportaţi în Sicilia, unde trăia o populaţie de nomazi non-romi, cunoscuţi sub numele de *Camminanti.*
• Cercetătorul Ralph Turner publică un articol în *Journal of Gypsy Lore Society* în care susţine originea indiană a romilor pe baza unor comparaţ ii detaliate cu alte limbi indiene, precum şi cu *hindi* susţinând că limba romani s-a afirmat iniţial în centrul Indiei, migrând ulterior înspre nord-vest.
• În Brazilia preşedinte al statului ajunge Washington Luís Perreira di Souza (1869-1957), al cărui mandat s-a derulat între 1926-1930, fiind şi ultimul preşedinte al Primei Republici Braziliene (1889-1930), desfiinţată de dictatorul Getúlio Dornelles Vargas, care a condus Brazilia cu o mână de fier între 1930-1945. Washington Luís Perreira di Souza şi-a afirmat originea etnică romă, provenind dintr-o familie de romi portughezi, el născându-se în Macaé, Rio de Janeiro. Preşedintele rom s-a afirmat ca politician însă în Sao Paulo, unde în 1920 devine guvernator al statului, după care cariera s-a de politician va atinge apogeul în 1926, an în care ajunge preşedinte al Braziliei.
• În Ungaria s-a născut Elek Bacsik (1926-1993), fiul lui Arpad Bacsik şi Erzsebet Pócsi, un genial exponent al jazz-ului care a studiat vioara la Conservatorul din Budapesta. În 1949 artistul a părăsit Ungaria şi a efectuat un periplu muzical prin Europa, în care a lucrat în Paris, la începutul anilor '60 cu artişti francezi celebrii, cum ar fi Jeanne Moreau, Serge Gainsbourg sau Claude Nougaro. În 1966, a plecat în Statele Unite, unde a făcut carieră, lucrând printre alţii cu Dizzy Gillespie şi Charlie

Parker, alături de figuri notabile ale Jazz-ului, printre altele fiind violonist în orchestra lui Elvis Presley. Artiştii romi unguri care s-au impus în Europa şi numai sunt relativi numeroşi. Amintim astfel pe Roby Lakatos, născut în 1965 într-o familie de muzicanţi romi, care susţine că este descendentă a legendarului violonist János Bihari. Roby Lakatos, supranumit *regele ţiganilor violonişti,* a fost introdus în muzică de mic copil, astfel că la vârsta de nouă ani a debutat public, fiind vioara întâi într-o formaţie romani. Muzicianul a studiat la Conservatorul *Béla Bartók* din Budapesta, unde a câştigat premiul întâi pentru vioară clasică în 1984. Între 1986 şi 1996, el şi ansamblul său încântat publicul de la restaurantul hotelului *Les Ateliers de la Grande Ille* de la Bruxelles, clasa lui muzicală în toată această perioadă. Artistul a colaborat cu Vadim Repinşi Stéphane Grappelli, şi a fost admirat de către Sir Yehudi Menuhin. În martie 2004, Lakatos a înregistrat un mare succes cu London Symphony Orchestra. Alţi importanţi muzicieni romi unguri contemporani sunt Ferenc Snétberger (Salgótarján, 1957), chitarist care abordează diferite genuri, de la clasic la jazz, la folk sau tango, Kálmán Balogh (n. 19599), ce provine dintr-o familie de muzicanţi romi, cu un notabil succes internaţional, compozitorul şi pianistul Georges Cziffra, respectiv Cziffra György (1921-1994), iar Bódi Guszti (n. 1958) este un rom din neamul lovarilor, muzician, compozitor şi cântăreţ. Mónika Juhász Miczura a fost membru al ansamblului folcloric extrem de apreciat Ando Drom, contribuind la coloane sonore ale filmelor *Gadjo Dilo* (1997), *Kísértések* (2002), *Swing* (2002), *Vengo* (2000)şi *Cigogne Je suis né d'une* (1999), iar Aladár Pege (1939-2006), supranumit " Paganini de dublu bass ", un mare cântăreţ de jazz.

1927 • În Uniunea Sovietică, la iniţiativa lui Anatoli Lunacearski, şeful *Narkompros-ului,* adică al comisariatului poporului pentru educaţie, este creat conform legii un alfabet romani. Este aleasă şi o comisie care avea misiunea redactării unui proiect de limbă romă standard pentru ca peste doi ani să vadă lumina tiparului *Un abecedar pentru şcolile ţigăneşti,* scris de Nina Dudarova, iar Nicolai Pancov la rândul său este autorul unui material didactic intitulat „Un abecedar pentru persoanele semi-analfabete”. În 1938, au apărut 13 manuale de romani, utilizat la scară mare în şcolile sovietice fiind manualul de romani al lui A.V. German, *Lylvari Piro Romany Chhib.* În condiţiile în care a fost elaborată o limbă romani considerată literară apar ziare şi publicaţii rome, împreună cu numeroase traduceri de texte politice şi literare, inclusiv o traducere romani de Puşkin. Ziarul *Romani Zorya,* respectiv *Zori rome,* debutează în acest an, fiind înlocuit, în perioada 1930-1932, cu *Nevo Drom,* adică *Noul Drum.* Publicaţia *Butyaritko Roma* în traducere *Romii muncitori,* se va limita la doar un singur număr apărut în 1932. Cert este că, în intervalul temporal cuprins între 1931 şi 1938, au fost publicate în limba romani un număr consistent de tipărituri, respectiv peste 290 de titluri.

• După *Colhozul ţigănesc* de la Krikunovo apar numeroase colhozuri ale romilor în spaţiul sovietic, în Ucraina de exemplu circa 500 de romi fondând nouă colective agricole. Cele mai importante colhozuri au fost *Ţiganski trud,* respectiv *Cooperativă ţigănească,* în Caucazul de *nord,Svoboda* sau *Libertatea,* în satul Kardimovo, lângă Smolensk, *Novaia Jizn* sau *Viaţă nouă,* în regiunea Gorki, la Nizhii Novgorod, *Novoe Shastieadică Noua Fericire,* în regiunea Sarapul, lângă Sverdlovsk,

Ekaterinburg, *Krasnâi Put* sau *Drumul roşu* şi *Lozovaia,* ambele în Ucraina. De asemenea două „colhozuri iudeo-ţigăneşti" funcţionau unul în regiunea Vitebsk, în Bielorusia, iar celălalt în regiunea Kirovgrad, din Ucraina, iar un „colhoz germano-ţigănesc" lângă Eupatoria, în Crimeea, cu o existenţă scurtă în URSS-ul interbelic. O consistenţă evoluţie numerică au avut-o şi *artels*-urile sau atelierele meşteşugăreşti rome, la Moscova fiind fondate în acest an trei *artels*-uri *ţigăneşti,* în speţă *Tsigchimprom, Tsigchimlabor* şi *Tsigpishcheprom* ce produceau vopsele, detergenţi chimici sau ambalaje pentru alimente. În doar patru ani numărul *artels*-urilor moscovite a ajuns la 28, cu 1.351 de membri, mai precis 3.755 cu tot cu familii. Exemple în acest sens sunt *Românul străin, Primul român sârb, Transbaikalul roşu, Grecoromul,Sârbo-romul, Stalin, Noul stil de viaţă, Emigrantul de la Marea Neagră, Internaţional, Ţiganul din Tifliski,* şi altele, multe dintre denumirile *artels*-urilor sugerând locul de unde au descins în Rusia membrii cooperativei. La Leningrad a fost fondat în 1934 cel mai mare *artels* rom *Natsmenbit,* unde îşi desfăşurau activitatea 200 de muncitori care produceau diferite obiecte din metal cum ar fi sobe din aramă sau butoaie din fier. În 1936, 12 familii de căldăraşi care doreau să rămână în oraşul loşkar-Ola, au înfiinţat o astfel de cooperativă unde se producea ustensile menajere din metal. La Stalingrad un grup de romi activau în *artels-ul Flacăra Revoluţiei,* subvenţionat de către autorităţile bolşevice cu 464 ruble, bani care trebuiau să sprijine creşterea producţiei şi să îmbunătăţească condiţii de viaţă ale membrilor cooperativei.

• În Statele Unite un reprezentant al romilor americani, Steve Kaslov, s-a întâlnit cu preşedintele Franklin Roosevelt în cadrul unei campanii de susţinere a drepturilor romilor.

• În Cehoslovacia este elaborată o nouă legislaţie care interzice modul de viaţă nomad al romilor. Sunt de asemenea introduse, după modelul altor state europene, cărţi de identitate special concepute pentru romi, însă din păcate acţiunile represive ale statului nu se limitează la asemenea acţiuni copiii sub 14 ani putând fi luaţi din sânul propriilor familii pentru a fi internaţi în orfelinate sau adoptaţi. Practic legea 117 introduce controale stricte a comercianţilor nomazi tocmai pentru a putea controla imigraţia acestora, reglementările locale interzicând accesul romilor în anumite regiuni. Cu toate acestea în următorii 13 ani, numărul cărţilor de identitate emise a ajuns la aproape 40.000. Democraţia cehoslovacă în curs de dezvoltare a urmat exemplele franceze şi bavareze şi a încercat să se ferească de aşa- numita „ciumă ţigănească". Nomadismul, ca sursă de infracţiuni incontrolabile, a fost supus unui control birocratic şi poliţienesc. Au fost eliberate „cărţi de identitate ţigăneşti", ia r liderii de grup au primit documente care permiteau călătoria. A precizat un teritoriu în care „ţiganii" nomazi nu aveau voie să intre şi a permis statului să ia copii de la familiile lor dacă aceste reglementări erau încălcate. Noul regulament nu a definit însă termenul „ţigan"; acest lucru a permis urmărirea penală a persoanelor fără adăpost neromi, precum şi a romilor sedentari.

• În Germania autorităţile au adoptat o nouă lege, care se referea la obligativitatea înregistrării datelor personale ale romilor, cu fotografii şi amprente digitale, de data aceasta stipulându-se amprentarea copiilor

mici, cei de peste şase ani trebuind să deţină o carte de identitate cu fotografie. În doar trei zile, între 23 şi 26 noiembrie, poliţia prusacă a monitorizat astfel circa 8.000 de persoane. În landul Bavaria, este promulgată o lege care interzice romilor şi sintilor să călătorească în cete sau să deţină arme de foc, în caz contrar romii de peste 16 ani fiind pedepsiţi cu internarea în lagăre de muncă, iar cei care nu puteau dovedi că sunt născuţi în Bavaria riscau exilul.

• Societatea lăutarilor „Junimea Muzicală“, condusă de către maestrul Iancu Panaitescu, a fost înregistrată ca persoană juridică recunoscută prin sentinţa publică nr. 18/1927 a Tribunalului Ilfov, secţia I, asociaţia lăutarilor având sediul în Bucureşti, pe strada Vulturului, la cafeneaua lui Constantin Urziceanu, casierul societăţii.

• În Norvegia un număr consistent de romi au părăsit ţara, în condiţiile în care legislaţia privitoare la străini, stipula faptul că *ţiganilor sau altor nomazi care nu pot dovedi că au cetăţenie norvegiană le va fi interzis accesul în Norvegia.*

1928 • Poliţia din Oradea îl informează pe ministrul de interne de intenţia Ungariei de a expedia în România romii nomazi, solicitând luarea de măsuri pe ntru a prevenii posibilul exod: *Avem onoare a vă raporta că conform informaţiunilor culese prin organele noastre, autorităţile maghiare au intenţia de a face razii pe întreg teritoriul ţării lor cu scopul de a prinde pe toţi ţiganii nomazi şi a-i trece peste frontieră în mod clandestin în ţările succesoare; această informaţie a noastră o confirmă chiar prin articolul ziarului „Estikurir”, apărut la 21 iulie 1928 întrucât aceşti ţigani nomazi sunt periculoşi din punct de vedere al siguranţei, averii şi liniştii publice, şi odată cu introducerea lor în ţară viaţa şi averea locuitorilor va fi expusă la un pericol iminent, vă rugăm să binevoiţi a lua măsurile ce credeţi de cuviinţă pentru împiedicarea acestor intenţiuni ale autorităţilor maghiare.*

• Societatea pentru Protecţia Animalelor reclamă faptul că romii ursari chinuiesc animalele în cadrul spectacolelor, solicitând interzicerea îndeletnicirii specifice acestora.

• În Bavaria, un nou regulament privitor la sinti şi la romi îi expediază pe aceştia sub supravegherea permanentă a poliţiei. Profesorul Hans F. Gunther scrie că *ţiganii au adus sânge străin în Europa*, continuând în fond procesul de perfecţionare al prigonirii romilor de către autorităţi, netezindu-se drumul înspre săvârşirea holocaustului.

• În URSS *Uniunea tuturor ţiganilor ruşi* este desfiinţată de către NKVD, acţiune motivată oficial de ineficienţa uniuni, de conflictele interne, precum şi de faptul că în organizaţia romă nu exista un „strat proletar”. Practic din cei 23 de membrii ai Uniunii nouă au fost negustori de cai, fiind consideraţi culaci, deci duşmani ai poporului. Pe de altă parte autorităţile au descoperit un deficit de circa 15.000 de ruble în fondurile organizaţiei. În consecinţă cei circa 640 de membrii au fost integraţi în structurile sovietice. Pentru integrarea romilor bolşevicii s-a dispus acordarea de pământ romilor şi un ajutor bănesc de 500 până la 1000 de ruble.

• În Cehoslovacia a existat un pogrom împotriva romilor în Pobedim, sătenii slovaci ucigând patru adulţi şi doi copii şi rănind 18 persoane.

• În SUA romul căldărar Steve Kaslov a fondat *Red Dress Gypsies'*

Association.

1929 • În Germania se extinde competenţa *Biroului de Informare din München,* care se ocupa de monitorizarea şi supravegherea romilor, la iniţiativa *Comisariatului Poliţiei Criminale din Germania* apărând *Biroul central de combatere a infracţiunilor comise de ţigani în Germania,* instituţie care a cerut departamentelor de poliţie germane să expedieze fişe cu datele romilor, atât Biroului cât şi filialei austriece a Interpolului. Agenţiile în cauză au cooperat în restricţionarea libertăţi de călătorie a romilor fără documentaţie adecvată, pedepsindu-i cu închisoarea de până la doi ani în lagăre de reabilitare prin muncă pe romii de peste 16 ani.

• În Cehoslovacia la Praga s-a derulat un proces puternic mediatizat, în care a fost judecat un grup de 21 de etnici romi, acuzaţi de canibalism, mai concret de uciderea şi consumarea parţială a 12 persoane. Stereotipiile de acest tip se pare că aveau o largă răspândire în epocă, în condiţiile în care C. I. Popp Şerboianu considera că *am convingerea că ţiganii cortorari au fost şi mai sunt încă şi azi canibali,* bazându-se pe observaţii personale efectuate cu prilejul
primului război mondial.

• Arhimandritul Calinic I. Popp Şerboianu a publicat la Paris lucrarea intitulată*Les Tiganes – Histoire- Etnographie – Linguistique – Grammaire-Dictionnaire*, în urma publicării acestei cărţi, fiind ales membru corespondent la *The Gipsy Lore Society.* Arhimandritul Calinic a fost originar din Costeşti – Argeş. Licenţiat al Facultăţii de Teologie din Bucureşti, a slujit ca diacon la Capela Română din Paris între 1909-1911, după care venind în ţară a fost numit paroh la Biserica Kalinderu din Capitală. După un periplu american, derulat între anii 19231927, revine în ţară, unde rătăceşte ca monah prin mănăstirile oltene, în special la Cozia şi Stânişoara. Ulterior a devenit un important reprezentant al romilor din România, implicându- se în activităţile specifice de emancipare ale acestora.

• Profesorul universitar Romul Vuia din Cluj, directorul Muzeului Etnografic al Ardealului, intervine în favoarea unui rom stabilit într-una din grotele de pe „Cetăţuia”: *Acum doi ani, când s-a hotărât distrugerea locuinţelor subterane de pe coasta Cetăţuii, Muzeul Etnografic a intervenit, cerând ca una din aceste locuinţe, anume aceea în care se află actualmente ţiganul Anton Berki, să fie păstrată şi pusă sub protecţia Muzeului, fiind declarată monument etnografic,întrucât reprezintă un interesant tip de locuinţă subterană dintr-o epocă foarte veche. În urma acestei intervenţii, Consiliul oraşului, prin decizia no. 16.821din 1927, a hotărât sistarea lucrărilor de evacuare şi distrugere a acestei locuinţe, punând-o sub*
protecţia Muzeului Etnografic. Deoarece astăzi anumite persoane îşi însuşesc dreptul de proprietate asupra acestei locuinţe, rugăm ca onor. Consiliu să hotărască printr-o nouă decizie ca această locuinţă să rămână definitiv sub protecţia Muzeulu

1930 • În acest an este consemnat un protest în capitală a unui grup de lăutari, nemulţumiţi de prezenţa în ţară a muzicanţilor străini: *Muzicanţii din Capitală s-au adunat azi la sediul societăţii lor din Piaţa Sf.Gheorghe, de unde apoi în grup de vreo 50 persoane, sub conducerea lăutarilor Ioan Panaitescu şi Oprea, domiciliaţi pe str. Criviteni, vor merge la Ministerul*

Muncii ca să protesteze contra prelungirilor de şedere în ţară a muzicanţilor străini.

• Autorităţile oraşului Arad au elaborat un plan de mutare a populaţiei de romi din cartierul Checheci, cu scopul de a se crea un nou cartier de locuinţe, pentru a uni cartierul Bujac cu străzile centrale ale urbei, fapt ce a determinat o reacţie vehementă din partea romilor, careau protestat invocând uzucapiunea, adresându-se Ministerului de Interne şi Comisiei Agrare din Parlament. Autorităţile arădene doreau să profite de faptul că în contractele semnate cu locuitorii cartierului era stipulat caracterul provizoriu al caselor romilor, ce puteau fi demolate în condiţiile în care Primăria solicita acest lucru. Cert este că în cadrul proiectului ridicării unui nou cartier, nu s-a ţinut cont de populaţia romă şi de dorinţa acesteia de a habita în Checheci. Problema romilor checheceni a ajuns astfel a fi discutată şi în Parlament, ju de- carea cauzei fiind în cele din urmă fixată pentru data 6 februarie 1931, însă cazul nu a mai fost judecat în instanţă, fiind amânat pe perioadă nedeterminată. Cert este că autorităţile arădene nu s-au atins de casele romilor.

• În Polonia, la Rywald Krâlewski au fost consemnate,începând cu acest an, pelerinaje ale romilor la Sanctuarul Sfintei Maria, devenit celebru ca urmare a numeroaselor minuni derulate în amintitul locaş de cult al călugărilor capucini. Pelerinii de etnie romă vin la Rywald în cea de a doua duminică din luna iunie a fiecărui an. Pe parcursul timpului, în revigorarea pelerinajelor romilor s-au implicat preotul rom catolic Edward Wesolek, începând cu 1980, de la mijlocul anilor ‘90 remarcându-se în acest sens preotul rom Stanislaw Opocki. În 2005 aproximativ 200 de romi polonezi au participat la pelerinaj. În România, romii din ţară se întâlnesc, de circa două decenii, la Costeşti, în Vâlcea, în 8 septembrie de Sfânta Marie Mică, tradiţia impunând un pelerinaj la Mănăstirea Bistriţa.

• În Norvegia jurnalistul Scharfenberg recomandă sterilizarea a romilor. De altfel, problema sterilizării romilor se pune în epocă pe tapet şi în Germania.

• În România, la recensământul populaţiei din acest an 1930, s-au declarat romi 262.501 persoane, adică 1,5% din populaţia ţării. Conform cifrelor recensămintelor, un număr de 221.726 romi, respectiv 84,5% din total, locuiau în mediul rural, iar 40.775 de persoane, echivalentul a 15,5%, în mediul urban, rezultatele recensământului fiind contestate de către reprezentanţii romilor şi de specialişti, care susţineau că datele nu reflectă situaţia din teren, un număr consistent de romi declinându-şi identitatea etnică. În 1944 Ion Chelcea, în lucrarea sa „Ţiganii din România. Monografie etnografică”, avansa cifra de 525.000 de romi români, iar Martin Block în 1936 considera că în ţara noastră trăiau în 1936 circa 400.000 de romi. Biopoliticianul extremist I. Făcăoaru avansa, la rândul său, cifra de 400.000 de romi în „Amestecul rasial şi etnic în România”, lucrare publicată în 1938, iar Gh. Făcăoaru în lucrarea publicată în 1941, cu titlul „Câteva date în jurul familiei şi statului geopolitic”, menţiona că în România trăiau la acea dată 600.000 de persoane de etnie romă. „Uniunea Generala a Romilor din România", organizaţie care reprezenta interesele romilor, conform propriilor statistici, avea în 1939 un număr de 784.793 de membrii. **1931** • S-a născut la Brăila muzicianul Johnny Răducanu, pe numele său real Răducan

Creţu (1931-2011), artist considerat cel mai mare pianist român de jazz, reprezentant al unei familii de artişti, a cărei tradiţie muzicală datează din secolul al XVII-lea. Fondator al şcolii româneşti de jazz, cu o carieră muzicală impresionantă, de peste o jumătate de secol, Johnny Răducanu a descoperit, inspirat, cultivat şi instruit generaţii întregi de muzicieni de jazz români, Leonard Feather numindu-l "Mr. Jazz din România".În timpul carierei sale muzicale a cântat cu nume sonore dintre care amintim cel al trompetistului Art Farmer, al lui Slide Hampton, virtuoz al trombonului, sau al pianistului Friedrich Gulda. În 1987 Răducanu a devenit membru de onoare al Academiei „Louis Armstrong" din New Orleans.

• În URSS a fost fondat Teatrul Rom din Moscova, respectiv *Teatrul Romen.* Pornit ca un experiment sovietic, teatrul în cauză funcţionează şi în prezent. Bazele au fost puse practic în 1930, an în care s-a derulat o întrunire a activiştilor de la *Narkompros* care au decis că este momentul oportun pentru a fi fondat un *teatrul indo-rom.* Prima reprezentaţie teatrală s-a desfăşurat însă în 1931, cuprinzând un scheci de propagandă *Atasya i dadyves,* respectiv *Ieri şi azi,* şi un scheci etnografic, însă premiera în adevăratul sens al cuvântului a avut loc la finele anului cu piesa *Viaţa pe drumuri* a lui Alexander Germano. Teatrul rom sovietic face progrese după acest episod, astfel că în 1932 la Moscova funcţionau un *Studio teatral ţigănesc de stat* şi un *Teatru nomad ţigănesc,* iar la Leningrad *Teatrul etnografic din Leningrad,* în 1932 prezintă două spectacole şi anume *Romano Drom* sau *Calea romilor* şi *Gilya i Khelibena Romen,* respectiv *Cântece şi dansuri rome.* Ambele piese l-au avut ca autor pe directorul teatrului din Leningrad, V.N. Vsevolodski-Gerngross, căruia presa romă de partid i-a adus vehemente critici, acuzându-l nu a surprins tranziţia romilor sovietici de la nomadism la colhozurile rome. Dintre marii actori ruşi de origine romă îi amintim şi reamintim pe Alexei Dulkevich-senior, Alexei Dulkevich-junior, Mihail Zhemchuzhny- junior, Nikolai Shishkin, Ivan Rom-Lebedev, Nikolai Pankov, Valentina Ponomaryova sau Dmitri Buzylyov. Alte nume sonore ale culturii rome din spaţiul sovietic sunt şi Stepanida Soldatova, Tatyana Demyanova, Varvara Panina, Alioşa Dimitrievich, Oleg Ponomaryov, Lyalya Shishkova, Vasily Vasiliev, Nickolai Vasiliev, Alyona Buzylyova, Ratmir Shishkov, Diana Savelyeva, Peter Yanyshov, precum şi Djura Makhotin, cunoscut poet.

• Tot în URSS, bolşevicii fondează o şcoală pentru formarea de activişti comunişti, special destinată romilor. Primii diplomaţi şcoliţi în instituţie au fost în număr de 20 de persoane, dintre care 18 au fost bărbaţi şi, desigur, două femei. Procesul de formare se derula pe durata a 10 luni, absolvenţii fiind trimişi în colhozurile romilor, în şcoli şi chiar în unele zone unde erau romi nomazi, în calitate de organizatori şi propagandişti. Un exemplu de reuşită în structurile comuniste este cel al lui Yan Reshetnikov, general al miliţiei sovietice.

• În Ungaria hortistă, autorităţile promulgă o lege conform căreia majoritatea profesiilor ambulante erau interzise. Oricum permisele de muncă acordate romilor nu mai erau valabile decât în districtul de reşedinţă, în condiţiile în care erau aprobate de către consiliul special al districtelor maghiare.

• În Italia s-a născut Moira Orfei (n. 1931), considerată regina circului italian, a crescut într-o familie de romi italieni, care deţinea compania

Circus Orfei, cu care a atins faima internaţională. Moira a fost actriţă de film, jucând în peste patruzeci de filme, fiind şi o populară personalitate de televiziune.

1932 • În acest an în URSS au fost înfiinţate de către romi nu mai puţin de 25 de colhozuri, unde lucrau 490 de familii. Procesul de înfiinţare a cooperativelor rome a înregistrat o pantă ascendentă, astfel că în 1938 funcţionau în spaţiul sovietic 52 de asemenea asociaţii comuniste de muncă. Colhozovizarea romilor a fost sprijinită de către stat, care în perioada colectivizări masive, din 1931-1932, a sprijinit sedentarizarea romilor pe terenurile libere din stepele sudice ale Rusiei. În cadrul Direcţiei centrale a cooperativelor a funcţionat şi un „Serviciu de lucru cu romii", care a îndrumat 222 de familii înspre cooperativele rome. Autorităţile au adoptat o instrucţiune referitoare la *ameliorarea muncii colhozurilor ţigăneşti* prin înfiinţarea de creşe, de centre medicale şi desigur de şcoli. În virtutea aplicării principiului luptei de clasă în stil comunist, prin propagandă, romii erau încurajaţi să elimine culacii din colhozurile lor, deşi practic printre ai nu existau reprezentanţi ai acestei categorii sociale.

• Eugene Pittard (1867-1962), specialist elveţian în antropologie fizică, a efectuat cea mai vastă cercetare antropometrică a romilor, publicând concluziile sale în *Les Tziganes ou Bohemiens; recherches anthropologiques dans la Peninsule des Balkans,* lucrare publicată la Geneva. Conform specialistului în antropologie fizică romi sunt peste media europeană la înălţime, cu capete alungite, înspre o formă doliocefalică, cu membre inferioare mai lungi în comparaţie proporţională cu torsul, descriindu-i fizic ca fiind cu urechi mici, cu dantura albă, ochi marii, căprui-închişi, cu iris pigmentat, ten măsliniu, păr negru ca tăciunele, nas drept şi bine conturat, fiind *bărbaţi foarte chipeşi şi femei foarte frumoase (...) cu mult deasupra multora dintre popoarele europene*.

• În România, la Craiova, un grup de intelectuali de origine romă, respectiv ziaristul Aurel Th. Manolescu Dolj, poetul Marin I. Simion, avocatul N. St. lonescu, precum şi profesorul C. Nicolăescu-Plopşor au editat cu începere din 24 septembrie 1932 şi până la 8 martie 1938, nu mai puţin de 70 de numere ale ziarului *Timpul.* O altă publicaţie romă *Glasul romilor,* care a apărut din noiembrie 1934 (primul număr datând din l-15 noiembrie 1934) până în 1940, la Bucureşti, în14 numere, îl avea ca director fondator pe Gheorghe Niculescu, apărând sub egida "Uniunii Generale a Romilor din România",pentru ca în 1934 să fie editate la Craiova , de către "Asociaţia Romilor din Oltenia" două numere ale ziarului *O Rom,* însoţit de colecţia de carte denumită *Biblioteca „O rom",* sub conducerea lui C.Nicolaescu Plopşor, unde au fost editate bilingv, în romani şi română, lucrările de *folclorGhilea romane* şi *Paramisea romane,* culese de la romii ursari din Gubaucea. De asemenea între anii 1934-1935, la Calbor, în Făgăraş, ţăranul rom Naftanailă Lazăr editează ziarul *Neamul ţigănesc,* în cadrul Societăţii "Înfrăţirea Neorustică", publicaţie romă care a apărut doar în trei numere. Primul număr al ziarului a fost tipărit în februarie 1934, iar ultimul, numărul trei în aprilie 1935. Preşedintele sindicatului muzicanţilor din România, N. Niculescu, descinde, conform unui raport al poliţiei, în diferite oraşe din Moldova, cu scopul afilierii asociaţiilor de profil ale romilor la un organism central.

Niculescu a stârnit pe lângă muzicanţii brăileni că este vorba de o acţiune pe întreaga ţară pentru organizarea muzicanţilor, care să ducă lupta pentru desfiinţarea orchestrelor militare şi a armoniştilor care cântă prin localuri. Romii din Corabia se întrunesc pentru a înfiinţa o Societate de ajutor reciproc, conform unui raport al poliţiei care menţiona *că în ziua de 6 septembrie a.c. a avut loc în oraşul Corabia adunarea ţiganilor pentru a înfiinţa o Societate de ajutor reciproc. În urma discuţiunilor a mai multor ţigani s-a ales un comitet format din preşedinte, vicepreşedinte, un casier, 5 consilieri, 3 cenzori şi 3 supleanţi.*

• Locuitorii unui cartier din Cluj solicită mutarea romilor din zona lor, nemulţumiţi fiind de comportamentul acestora. Tot la Cluj, romii din „Colonia Ţiganilor" pretind autorităţilor urbei un alt loc de aşezare, cartierul lor fiind inundat frecvent de Someş. Un an mai târziu voievodul romilor din „Colonia Ţiganilor", Zabola Martin, cere strămutarea într-un alt loc a familiilor de romi afectate de inundaţii.

• În Cehoslovacia la iniţiativa unui profesor de filozofie, pe nume Antoche Slatin, apare ziarul *Afrintea Bulache,* în traducere *Propăşirea noastră.*

1933 • La Bucureşti,în aprilie 1933, la iniţiativa arhimandritului Calinic I. Popp Şerboianu, a fost fondată "Asociaţia Generală a Ţiganilor din România", coordonată iniţial de către un comitet provizoriu, alcătuit din membrii comitetului de conducere al Societăţii "Junimea Muzicală", preşedintele organismului rom fiind arhimandritul Calinic, la al cărui apel, *Către toţi ţiganii din România,* din 27 august 1933, apar mai multe asociaţii rome şi filiale ale acestora în ţară. Astfel, la Craiova, în 10 septembrie, Marin Simion preşedintele filialei craiovene a „Asociaţiei Ţiganilor din România", convoacă şi prezidează o adunare la sediul organizaţiei, întrunire care va avea drept rezultat în 25 septembrie, alegerea unui consiliu de conducere. În Oltenia, ca de altfel în toată România, apar şi alte forme de asociere ale romilor, cum era şi„Adunarea romilor din Corabia", ce datează din 6 septembrie 1933, organizată în scopul înfiinţării unei Societăţi de ajutor reciproc, la Craiova, în 1934, funcţionând "Asociaţia Romilor din Oltenia", preşedintele organizaţiei fiind desigur Marin I. Simion. În cea ce priveşte "Asociaţia Generală a Ţiganilor din România", deşi la data de 20 septembrie 1933, trece în legalitate, într-o notă din 5 noiembrie 1933 emisă de către Direcţia Generală de Poliţie se propunea ca A.G.Ţ.R. să nu i se acorde statutul de persoană juridică. Tot în septembrie, se anunţă, însă, constituirea asociaţiei "Uniunea Generală a Romilor din România", actul de constituire datând din 16 noiembrie 1933. *Se înfiinţează în Bucureşti "Uniunea Generală a Romilor din România" cu sediul provizoriu în str. Sârbească nr. 8, din iniţiativa d-lui G.A. Lăzărescu-Lăzurică, de origine ţigan, absolvent al Şcolii Superioare de Comerţ, depozitar de lemne şi furaje (...) Ultimul nume – Lăzurică – este adoptat ca fiind numele bunicului său şi cu adevărat ţigănesc*. Practic „Uniunea Generală a Romilor din România", ia fiinţă în paralel cu „Asociaţia Generală a Ţiganilor din România", din iniţiativa lui Gheorghe A. Lăzureanu-Lăzurică, colaborator la „Adevărul literar", personaj care, cu sprijinul Patriarhiei şi al autorităţilor, a organizat la 8 octombrie în Sala Ileana din Bucureştiun Congres al romilor. Cu acest prilej s-a ales şi comitetul de conducere pe 5 ani, prezidat de către G. A. Lăzărescu-Lăzurică, preşedinte de onoare fiind muzicianul Grigoraş Dinicu, astfel că

la data de 16 noiembrie 1933, Tribunalul Ilfov, autentifică actul constitutiv al “Uniunii Generale a Romilor din România”, următorul obiectiv al uniunii constituindu-l obţinerea personalităţii juridice. Ca urmare Uniunea a depus în acest sens la Tribunalul Ilfov, dosar nr. 1001 / 1934, cu prim termen 27 februarie 1934, însă în urma a două referate redactate de către un comisar-ajutor, recomandări datate în 9 ianuarie şi 27 martie 1934, de neacordare a statutului de persoană juridică. În condiţiile în care trei membri semnatari nu sunt cunoscuţi la adresele indicate, iar alţi trei aveau cazier, „Uniunea Generală a Romilor din România” se reorganizează. A urmat episodul demisiei trucate a lui G. A. Lăzărescu-Lăzurică, scenariu derulat în data de 29 mai 1934, preşedinte al “Uniunii Generale a Romilor din România”, din 31 mai, devenind Gheorghe Niculescu, zis şi Gogu Floraru', proprietarul florăriei “La doi trandafiri”, U. G.R.R. având sediul central în Bucureşti, în Piaţa Sf. Anton nr. 10. Biserica Ortodoxă s-a implicat în organizarea romilor, în acest an 1934 Consiliul Bisericesc al Patriarhiei retrăgând cărţile şi calitatea de misionari lui Gh. Niculescu, N. Niculescu şi C. Alexandrescu, acuzându-i de dezbinarea romilor:*. Consiliul Central Bisericesc comunică prin adresa nr. 7474/1934 că sub auspiciile şi cu sprijinul moral şi material al Sfintei Patriarhii s-a organizat -cu sediul la Bucureşti – Uniunea Generală a Romilor din România, cu scopul între altele de a îndruma spre o viaţă morală şi religioasă pe toţi romii din ţară. Unii însă dintre cei ce s-au bucurat de încrederea Sfintei Arhiepiscopii au început a propaga dezbinarea dintre romi, punându-se în slujba unor interese străine cu scopul sus-zisei Uniuni şi contrare ideii sprijinite de biserica noastră, pentru care fapt li se retrage titlul şi cărţile de misionari, şi anume: Gh.Niculescu, N. Niculescu şi Constantin Alexandrescu.* Uniuni i s-a acordat statutul de persoană juridică de către Tribunalul Ilfov prin sentinţa numărul 117/30 noiembrie, măsură publicată în numărul 52 din 2 martie 1935 al “Monitorul Oficial”. Foştii preşedinţi de asociaţii naţionale rome, Calinic I. Popp Şerboianu şi G. A. Lăzărescu-Lăzurică au digerat destul de greu convulsiile din interiorul organizaţiilor în urma cărora au pierdut fotoliile de lider, astfel că au încercat să-şi atragă de partea lor, îndeosebi în perioada 1933-1938, diferite filiale din ţară sau să fie numiţi în structurile de conducere ale acestora. Astfel G. A. Lăzărescu-Lăzurică, în 1936, este numit preşedinte de onoare în Asociaţia “Redeşteptarea romilor şi romiţelor din România”, înfiinţată la 5 august acelaşi an,organizaţia avându-l drept preşedinte activ pe Apostol Matei, organizaţie cu sediul în Bucureşti, pe strada Rădulescu-Tei numărul 2, care a editat ziarul “Gazeta Romilor” unde, sub semnătura lui Neacşu Radu, a fost publicat un amplu necrolog la moartea Patriarhului Miron Cristea, în numele ataşamentului romilor de patriarh şi Biserica Ortodoxă Română. În cea ce priveşte “Uniunea Generală a Romilor din România”, organizaţia a fost cea mai influentă şi longevivă asociaţie romă interbelică, în ciuda tendinţelor de destabilizare survenite din partea foştilor preşedinţi Calinic I. Popp Şerboianu sau G. A. Lăzărescu- Lăzurică şi a altor opozanţi romi şi non-romi. Dintre obiectivele mai mult sau mai puţin utopice ale organizaţiei menţionăm construirea unui spital şi a unei universităţi destinate romilor. Autointitulatul „voievod al romilor” Gheorghe Niculescu, va conduce Uniunea până la data desfiinţării ei de

către autorităţile comuniste în anul 1948. Conform statisticilor Uniunii în 1939 aceasta cuprindea 40 de filiale judeţene şi 454 subcentre, cu un număr total de 784.793 de membrii. Ministrul de Interne I. Inculeţ s-a referit, într-un ordin de-al său, la procedura de eliberare a actelor de identitate pentru romi, de către autorităţile locale, acesta recomandând să nu se mai acorde cortorarilor autorizaţii de deplasare în teritoriu, datorită creşterii infracţiunilor: (...) *să luaţi măsuri cu privire la modul necontrolat şi uşor cum se eliberează de primării biletele de identitate şi diferitele certificate, îngrijind ca autorităţile comunale din acel judeţ să nu mai elibereze asemenea acte decât persoanelor bine cunoscute şi care întrunesc condiţiunile cerute de lege.*

• Tot la Bucureşti s-a derulat lucrările unui Congres internaţional al romilor, întrunire la care au participat delegaţii din mai multe ţări, abordându-se la nivel de discuţii problemele generale ale romilor, precum şi strategii *în lupta pentru supravieţuirea rasei noastre şi aceleaşi drepturi civile.*

• La Oberwart, în Austria, la o întrunire a oficialităţilor s-a sugerat ca romii să fie eliminaţi discret prin sterilizare. Tot în Austria, înainte cu zece zile de alegerea lui Adolf Hitler drept cancelar al celui de al treilea Reich, oficialii guvernamentali din Burgenland au cerut retragerea drepturilor civile persoanelor de etnie romă.

• La Paris arhimandritul Calinic Popp Şerboianu a editat volumul „Les tsiganes".

• În Germania hitleristă este elaborată o lege împotriva celor care aveau o „viaţă care nu merită trăită", *Lebensunwertesleben,* fiind prevăzută sterilizarea anumitor categorii de indivizi, respectiv a romilor şi a germanilor de culoare neagră, dar şi a evreilor, a persoanelor cu handicap şi a altor indivizi consideraţi asociali. Germanii de culoare au fost rezultatul relaţiilor dintre femei germane şi soldaţii din trupele africane, aduse din coloniile franceze să patruleze Valea Ruhrului în timpul Primului Război Mondial, precum şi al relaţiilor dintre germani cu femeile de culoare din coloniile germane din Africa.

• În Bulgaria îşi face debutul publicaţia romilor bulgari denumită *Terbie.*

• Autorităţile districtului Oberwarth din Germania emit o petiţie Ligi Naţ iunilor în care se solicita investigare posibilităţii deportării romilor într-o colonie a cărei posibilă locaţie a fost propusă în Insulele polineziene. În săptămâna 18-25 septembrie a anului 1934 Ministerul de Interne din Germania a solicitat reţinerea şi arestarea romilor, în conformitate cu legislaţia existentă împotriva criminalilor, fapt ce determină trimiterea unui număr ridicat de romi germani în lagărele de concentrare unde au fost forţaţi să presteze munci istovitoare .

• În Letonia, Evanghelia Sfântului Ioan este tradusă în limba romani, o lăudabilă acţiune cultural-religioasă al cărui exemplu va fi urmat ulterior în majoritatea statelor europene cu populaţie romă.

• În Belgia 1933 a fost înfiinţat un corp special de poliţ ie, una dintre sarcinile sale fiind acea de ai supraveghea pe nomazi.

• Un grup de romi, mulţi dintre ei cu paşapoarte norvegiene, a căror destinaţie era Norvegia, au fost opriţi la frontiera dintre Germania şi Danemarca.

1934 • La Ploieşti, conform ziarului *O Rom,* au fost botezaţi un număr de

circa 100 de romi nomazi, la festivitatea religioasă fiind prezent, pe lângă oficialităţile locale, şi patriarhul Miron Cristea.
• În Germania romii sunt selectaţi, începând din ianuarie, pentru sterilizare prin injectare şi castrare, fiind trimişi ulterior în lagăre cum au fost cel de la Dachau, Dieselstraße, Sachsenhausen, Marzahn, Vennhausen precum şi în alte părţi. La data de 23 martie *Legea pentru revocarea cetăţeniei germane* este promulgată, vizaţi fiind desigur romi, evrei, apatrizii şi alţi "străini nedoriţi". La data de 8 septembrie, în Düsseldorf, autorităţile interzic romilor obţinerea licenţelor care să le permită practicarea comerţului ambulant. Pe 3 decembrie, la Berlin şi Düsseldorf sunt emise ordonanţe ale poliţiei prin care prevedeau interzicerea ghicitului, practică ancestrală a romilor.
• Cântăreţul de origine romă Django Reinhardt formează *Cvintetul Hot Club de France,* dăruind lumi *jazz swing* şi influenţând cântăreţii americani de jazz.
• În Suedia a fost adoptată o lege a sterilizării, care specifică faptul că oricine duce *o viaţă indezirabilă social,* trebuie sterilizat. Cu toate că legea nu declară explicit faptul că romii şi *tattare* sau norvegienii *wanderer* ar fi indezirabili social, sugera însă acest lucru, permiţând astfel acţiuni condamnabile îndreptate împotriva romilor.
• La Bucureşti, în sala Teatrului Cinema “Omnia” s-a derulat un impresionant festival artistic cultural al romilor, primul de acest gen din România. În cadrul festivalului s-au ţinut conferinţe, a căror tematică generală au fost romii, s-au jucat spectacole de teatru, au fost defilări, concerte de muzică, prezentări ale diverselor obiceiuri tradiţionale rome :
Fraţi rromi! Concetăţeni rromi!
Uniunea generală a Romilor, împlinind aproape 1 an de existenţă, în care timp a organizat pe romii din întreaga ţară şi a izbutit să realizeze lucruri modeste, dar frumoase până în prezent, porneşte acum la o intensă manifestaţie artistico- culturală:
De aceea, s-a hotărât organizarea primului şi unicului în România, chiar şi în Europa, a unui MARE FESTIVAL ARTISTIC – CULTURAL, dat sub patronajul d-lui Gabriel Marinescu, prefectul Municipiului Bucureşti, cu următorul program:
Conferinţă despre Originea, istoria şi emigraţia romilor în Europa, conferinţă ţinută de dl. G.A. Lăzurică (voievodul romilor).
“Rivalii ”, piesă într-un act, cu subiect luat din viaţa de pe front, în care se arată patriotismul şi spiritul de umanitate al soldatului rom în timp de război, piesă originală de dl. Gal, publicist rom.
Defilare alegorică a breslaşilor rromi.
Quartet muzical: pian, violoncel, vioară primă şi secundă.
O nuntă ţigănească cu cântece şi dansuri ţigăneşti vechi,de origine indiană, precum şi ospeţe cu datini şi obiceiuri ţigăneşti.
Festivalul este organizat de G.A. Lăzurică, preşedintele Uniunii Generale a Romilor din România, în folosul grădiniţelor de copii romi din România.
Programul se va executa numai de diletanţi rromi.
Suntem încredinţaţi că semenii noştri rromi, precum şi concetăţenii noştri români, ne vor sprijini, asistând la acest festival care va avea loc în sala Teatrului Cinema “Omnia” din bulevardul Schitu Măgureanu nr. 4, duminicile de la 18 şi 25 martie a.c.,ora 10 dimineaţa precis.

• În Norvegia,în acest an, aproximativ 1.800 de romi sunt înregistraţi ca nomazi, pe baza propriilor declaraţii.
• În acesta an apar antologiile de folclor "Ghilea romane" şi "Paramisea romane", editate la Craiova de C.S. Nicolaescu Plopşor
1935 • Situaţia grea în care se aflau îi face pe locuitorii din Colonia Ţiganilor să ceară primăriei din Cluj să le distribuie gratuit lemne: *Subsemnaţii, locuitori în Cluj, Colonia Ţiganilor de lângă fabrica „Iris", cu profund respect venim a vă ruga să binevoiţi a dispune să ni se dea în mod gratuit lemne, căci îngheţăm cu toţii de frig.* Autorităţile din Huedin au probleme cu 36 de familii de nomazi, stabilite la periferie, pe care comunele învecinate refuzau să le primească. Autorităţile din Fildu de Jos, de exemplu, îşi exprimă neputinţa de ai accepta în comună. Ulterior prefectul a emis un ordin care prevedea repartizarea unor familii de romi din Huedin într-o serie de sate învecinate. Autorităţile din Cluj primesc şi o cererea din partea locuitorilor cartierului „Între Ape", prin care aceştia solicitau îndepărtarea romilor stabiliţi în cartier, exprimându-şi nemulţumirea în legătură cu mizeria şi a gălăgia pe care o făceau romii. La Caracal Asociaţiei „Barbu Lăutaru" din localitate îşi alege comitetul de conducere. *Adunarea s-a deschis la orele 11, unde a luat cuvântul Tănăsică lonescu Lăutar, iniţiatorul acestei asociaţiuni, dând cuvântul lui Nae Ştefănescu, ţambalagiu din acest oraş. Acesta explică adunării că scopul acestei asociaţii este dea nu se mai concura lăutarii între ei, când se tocmeşte o nuntă, botez sau logodnă, şi că toţi lăutarii se vor califica pe categorii, adică cei care cântă la ţară să fie clasa II, iar cei de la oraş să fie clasificaţi cl. I. Le mai spune că nici un lăutar nu se va tocmi la nuntă, botez sau alte cântări până nu va trece prin asociaţie, iar ei vor fi obligaţi ca din cântările ce le vor avea să depună la asociaţie10% din suma ce a tocmit cântarea, ca din suma ce se va strânge să poată crea un fond pentru ajutorare reciprocă, iar în caz de deces să se ia de la asociaţie suma de 2000 lei, tot din acel fond să se dea ajutor pentru caz de boală sau dacă nu are cu ce trăi în timpul când nu sunt cântări angajate.* Adunarea Societăţii „Înfrăţirea Neorustică" din Calbor, este subiectul unui raport al Inspectoratului Regional de Poliţie din Cluj care consemnează faptul că *la 24 iunie 1935 în parcul „Regina Maria" din Făgăraş a avut loc o adunare a societăţii „Înfrăţirea Neorustică" din Calbor, judeţul Făgăraş, înfiinţată de curând, în ziua de 18 iunie 1935. Această societate este constituită din ţiganii aflaţi în judeţul Făgăraş, însă numai o parte din ei, şi are ca scop, după cum declară ţiganul Naftanailă Lazăr, originar din comuna Calbor, preşedintele acestei societăţi, lupta pentru revendicările ţiganilor în vederea unui trai mai bun. La orele 10 dimineaţa s-au adunat în Piaţa Unirii delegaţi din diferite comune din acel judeţ, de unde au plecat în frunte cu muzica în parcul „Regina Maria", unde s-a ţinut întrunirea. La acest congres au luat parte 1000 persoane. Au vorbit: Naftanailă Lazăr, Cincan Ioan, precum şi săteanul Ioan Ganea, care în cuvântările lor au căutat să încurajeze pe ţigani, dându-le speranţă că lupta care o duc în prezent va da rezultate pozitive.*
• La Nürnberg autorităţile naziste germane emit celebrele legii rasiste. Astfel este promulgată „Legea pentru protecţia sângelui german şi a onoarei", care interzicea căsătoriile mixte şi chiar relaţiile sexuale între germanii arieni şi persoanele "non-ariene", în speţă evrei, romi şi negri.

Decretul prevedea faptul că *o căsătorie nu poate fi încheiată atunci când rezultatul aşteptat va pune în pericol puritatea sângelui german al generaţiilor viitoare.* Naţional- socialiştii germani considerau oficial că *în Europa, în general, doar evreii şi ţiganii trebuie luaţi în considerare în calitate de membri ai unui popor străin,* fiind minorităţi cu *sânge străin.* La rândul ei „Legea cetăţeniei" îi transformă pe romi, evrei şi negri în cetăţeni de mâna a doua, fiindu-le retrasă cetăţenia datorită calităţii de "non-arieni". Romilor şi altor grupuri etnice indezirabile le sunt retrase şi drepturile civile, pierzând printre altele şi dreptul de a vota şi de a fi reprezentaţi politic.

• În Iugoslavia este consemnat debutul revistei *Romano Lil,* publicaţie în limba romani reprezentativă pentru statul slavilor sudici.

• În Germania, datorită apartenenţei etnice, circa cinci sute de romi şi sinti au fost arestaţi şi duşi în lagărul de la Venloerstrasse în Köln, înconjurat cu sârmă ghimpată şi păzit de gărzi înarmate. La finele anului, romii din oraşul Gelsenkirchen, Germania, au fost la rândul lor închişi în lagărele de concentrare de la Crangerstraße şi Reginenstraße.

• În cartea *Contribuţiuni la istoricul ţiganilor din România,* publicată în 1939, cercetătorul George Potra susţine că în Bucureşti în jurul acestui an 1935 trăiau circa 30.000 de romi.

• În Norvegia numeroase femei rome nomade au fost sterilizate, începând cu acest an până în 1950 sau chiar mai târziu. Sterilizarea a fost susţinută în articole de presă scrise de J. Scharffenberg.

1936 • La Bucureşti ia fiinţă Asociaţia "Redeşteptarea romilor şi romiţelor din România", preşedinte fiind Apostol Matei, iar la Cluj *Societatea lăutarilor din România* a cerut, în mai multe rânduri, ministrului de Interne să impună restaurantelor din Cluj să colaboreze cu lăutarii romi, afectaţi de aducerea orchestrelor de jazz. În urma plângerii societăţii s-au făcut repartizări nominale ale cântăreţilor romi fără angajament, fiind consemnată şi o înţelegere între autorităţile locale şi proprietarii de restaurante în privinţa angajării lăutarilor. În 1937 *'Asociaţia de Ajutorare a Lăutarilor Români* cere iar primăriei reglementarea angajării romilor lăutari la restaurantele din Cluj.

• Psihologul nazist Robert Ritter şi asistenta sa Eva Justin, care în numele statului nazist au investigat predispoziţia genetică a romilor înspre infracţionalitate, şi-au propus ca obiectiv învăţarea limbi romani, cu scopul de a le fi facilitat accesul în comunităţile de romi, având probleme în cea ce priveşte colaborarea cu lingviştii germani, specialişti în romani. Siegmund A. Wolf de exemplu a refuzat să coopereze cu Ritter, fiind hărţuit de autorităţile naziste. Activitatea antiromă a lui Ritter înregistrează o pantă ascendentă în condiţiile în care a fost numit director al principalei instituţii naziste al cărui obiect de studiu îl reprezenta eugenia populaţiei şi igiena rasială, respectiv al *Centrului de Cercetare pentru Igiena Rasială şi Biologia Populaţiei.* Cu scopul de a preveni *lebensunwertes leben,* adica o *viaţă nedemnă de viaţă*, încă de la reproducere, naziştii au studiat *igiena rasială şi demografică* prin departamentul *Rassenhygienische und Bevölkerungsbiologische Forschungsstelle,* condus de către acelaşi Robert Ritter, mandatat să efectueze un studiu aprofundat în "problema ţiganilor", respectiv *Zigeunerfrage,* şi de a furniza datele necesare pentru formularea în Reich

a unei noi "legi ţigăneşti”**.** Doctorul nazist a fost sprijinit în cercetările sale de către Ministerul Naţional de Interne, care a supravegheat derularea acestui proiect, finanţat şi de *Deutsche Forschungsgemainschaft,* respectiv Fundaţia Germană pentru Cercetare. Scopul declarat al lai Ritter a fost acela de a determina dacă romii şi afro-europenii sunt arienii sau sub-oameni, *untermenschen,* până la începutul anului 1942, reuşind să analizeze genealogia a aproape întregii populaţii rome din Germania. Oricum igiena rasială ca pseudoştiinţă ia amploarea în Germania. Dr. Hans Globke, şef al Serviciului pentru Ministerul de Interne, care aplica legislaţia rasială, declara că *în Europa, numai evreii şi ţiganii sunt de sânge străin,* iar doctorul Robert Körber scria în *Volk und Staat* că evreii şi romii sunt inferiori arienilor datorită originii lor asiatice, sentiment împărtăşit şi de doctorul E. Brandis, care scria că, alături de evrei, romii *trebuie să fie trataţi ca un popor străin în Europa.* De asemenea, doctorul Klaus Eichen publică cartea *Raßenwahn: Briefe über die Raßenfrage*,în care pledează pentru sterilizarea elementelor criminale şi asociale din societatea germană. În martie, secretarul de stat al Afacerilor Interne, Hans Pfundtner, redactează un memorandum în care se referă la crearea unei cadru, *Reichzigeunergesetz*, care să facă posibilă înregistrarea datelor personale ale tuturor romilor, restricţionarea liberei lor circulaţii, precum şi expulzarea tuturor romilor de origine străină şi apatrizi din Germania. Tot în martie, în Frankfurt pe Main s-au derulat o serie de acţiuni antirome, atunci când consiliul local a votat deportarea romilor în lagăre. În iunie a fost emisă o circulară de către autorităţile naziste care cerea poliţiei să nu precupeţească nici un efort în *lupta împotriva ciumei ţigăneşti,* fiind înfiinţat şi *Oficiul Central de combatere a pacostei ţigăneşti,* cu sediul în Munchen, instituţie care devine şi sediul unei bănci unde erau stocate datele personale ale romilor. În lunile iunie şi iulie câteva sute de romi şi sinti sunt duşi la Dachau, în urma unui ordin al min istrului de interne şi lăsaţi în întreţinerea Oficiului din Munchen. În Leipzig, Martin Block publică un studiu vădit peiorativ despre romi, în care justifică atitudinile rasiste naziste prin prisma unor remarci de tipul *mirosul scârbos al ţiganilor* sau *sentimentul involuntar de neîncredere sau de respingere provocat de prezenţa lor.* Block estima numărul romilor la nivel global ca fiind de cinci milioane, dintre care circa un milion jumătate trăiau în Europa. În Berlin, cu ocazia desfăşurării Jocurilor Olimpice, populaţia romă, la intervenţia autorităţilor, a fost dusă de pe străzile oraşului, departe de ochii publicului. Braţul înarmat al studiilor rasiste a fost doctorul Josef Mengele, care a activat în lagărul de concentrare de la Auschwitz, unde a efectuat o serie de experimente a cărui metode inumane a inclus plasarea subiecţilor în camere de presiune, testarea de droguri pe romi, îngheţarea subiecţilor, încercarea de a schimba culoarea ochilor prin injectarea de substanţe chimice în ochii copiilor, diverse amputaţii, înlocuiri de membre între subiecţi sănătoşi şi alte intervenţii chirurgicale brutale. Dimensiunea atrocităţilor sale rămâne o necunoscută, doctorul Otmar Von Verschuer de la Institutul Kaiser Wilhelm, distrugând însemnările lui Mengele, evaluate la peste 3.300 de pagini. Subiecţii care au supravieţuit experimentelor lui Mengele au fost aproape întotdeauna ucişi la scurt timp. Diabolicul personaj a părut deosebit de dornic de a lucra cu copiii romi, cărora pentru a le câştiga

încrederea şi simpatia le aducea dulciuri şi jucării. Vera Alexander, o deţinută evreică de la Auschwitz, susţinea că a văzut prin lagăr peste 50 de perechi de gemeni romi, asupra cărora s-au făcut experienţe: *Îmi amintesc, în special, de perechea de gemeni, Guido şi Ina, în vârstă de aproximativ patru ani. Într-o zi i-a luat Mengele. Când s-au întors, erau într-o stare îngrozitoare, fiind cusuţi împreună, spate în spate, ca gemenii siamezi. Rănile lor s-au infectat şi din ele se scurgea puroi. Copiii au strigat zi şi noapte. Apoi, părinţii lor – îmi amintesc că numele mamei a fost Stella –, au reuşit să obţină nişte morfină şi i-a ucis pe copii, pentru a pune capăt suferinţei lor*. Acuzat de genocid în calitate conducător al *Einsatzgruppen* în URSS, *Otto Ohlendorf,* a amintit cu cinism masacrele romilor din timpul *Războiului de Treizeci de Ani,* ca pe un precedent istoric.

• În Austria, la Viena a fost fondat *Zentralstelle zur Bekampfung des Zigeunerunwesens,* respectiv *Biroul central de luptă contra flagelului ţigănesc.*

• În URSS autorităţile decid să sprijine romii, aplicând *Măsuri în favoarea muncii ţiganilor nomazi şi ameliorarea condiţiilor economice, culturale şi de viaţă ale ţiganilor care muncesc,* obiectivul bolşevicilor constituindu-l practic sedentarizarea romilor şi integrarea lor în cooperativele meşteşugăreşti, în colhozuri, în sovhozuri sau în fabrici. Cert este că eradicarea nomadismului prin metode specifice, respectiv „munca de lămurire”, devine un obiectiv important al autorităţilor sovietice.

• În Marea Britanie *Public Health Act* a restricţionat amplasarea corturilor, rulotelor şi a cabanelor.

1937 • În România sunt editate de către Octavian Goga suplimente le săptămânale dedicate romilor, care vor vedea lumina tiparului în ziarul "Ţara noastră".La Cluj profesorul universitar C. Marinescu a cerut autorităţilor ridicarea liceului „G. Bariţiu”, în locul numit „Ţigănii”, pentru ca romii să părăsească zona menţionată, iar la Târgu Frumos s-a derulat o conferinţă ţinută de Laurenţiu Anghel, pe tema istoriei romilor din România. Gh. Niculescu cere, într-o scrisoare, primului ministru, autorizarea unui congres al romilor, precum şi acordarea unei reduceri pe C.F.R. pentru delegaţii din provincie, respectiv acoperirea unei părţi a cheltuielilor de organizare. Într-o altă scrisoarea acelaşi Gheorghe Niculescu, preşedintele Asociaţiei Uniunea Generală a Romilor din România, îl roagă pe ministrul de interne să fie „naşul” drapelului Asociaţiei, prezentându-i demnitarului situaţia Asociaţiei din Oltenia, unde A. Th. Manolescu, directorul ziarului „Timpul”, se erija în preşedinte al filialei locale, având intenţia de a convoca şi un congres, filiala din Craiova a asociaţiei, nerecunoscându-i lui Manolescu nici o calitate oficială, congresul romilor de la Craiova, în urma intervenţiei conducerii centrale a Asociaţiei, nemaiavând loc. Ulterior este emis un referat de către reprezentanţii autorităţii statului prin care se propunea interzicerea unui congres care se dorea a fi organizat de către Gh. Niculescu la Bucureşti, motivându -se că Niculescu era în conflict cu alţi doi foşti preşedinţi ai organizaţiei. Niculescu mai cere ministrului de Interne modificarea unor prevederi ale legii perceperi impozitelor, susţinând că valoarea acestora îi determina pe proprietarii de restaurante să nu angajeze lăutari. Ulterior Niculescu înaintează ministrului de Interne nişte propuneri privitoare la

impozitarea pe spectacole.

• Heinrich Himmler a promulgat un decret antirom, respectiv *Bekampfung der Zigeunerplage*, în care a pedalat la rândul său pe concepţia că romii de sânge amestecat au afinităţi genetice înspre activităţi criminale, cerând ca toate informaţiile legate de romi să fie trimise de departamentele de poliţie regionale la Oficiul Central al Reich-ului.

• Un grup de lăutari romi din care făcea parte şi Gheorghe Dinicu şi Fănică Luca, pe numele său adevărat lordache Luca Stefan, muzician rom, considerat în perioada interbelică cel mai mare naist din lume, au concertat alături la Expoziţia Internaţională de la Paris, ca reprezentanţi ai ţării noastre. Despre acest episod Fănică Luca spunea că *în luna aprilie 1937, în colaborare cu maestrul Grigoraş Dinicu şi orchestra sa am plecat la Expoziţia Universală din Paris, fiind trimişi de statul român. (...) Domnul profesor Gusti, comisarul general al pavilionului românesc, văzând marile mele succese mi-a dat un premiu de 10.000 franci francezi*. Artiştii români de etnie romă şi-au arătat măiestria şi la recepţia dată în cinstea lui
Sarah Roosevelt nimeni alta decât mama preşedintelui american. Fănică Luca a fost solicitat să cânte la sărbătoarea naţională a Franţei, precum şi pe scenele celebrelor teatre "Chatellets" şi "Palladium" cu spectacolul "Naiul fermecat", înregistrat la Londra pe placă de gramofon.

• Tot în acest an în Bucureşti a fost fondată o Casă de Economie şi Credit, de către Gheorghe Niculescu *unde fraţii romi vor putea face împrumuturi în condiţii avantajoase şi cu înlesniri de plată, precum şi alte îmbunătăţiri.*

• În Olanda autorităţile, influenţate de contextul antirom creat în Europa, au întocmit un registru în care au fost înregistraţi romii.

• În URSS pe fondul derulării vânătorii de vrăjitoare specifice bolşevismului, respectiv a „elementelor antisovietice”, în care inamicii statului comunist erau deportaţi în lagăre sau executaţi, romii au fost şi ei victimele acestor execuţii masive comise în gulagurile ruseşti. În bilanţul victimelor rome amintim anul 1937 când în lagărul de la Solovki, în Carelia, treisprezece căldăraşi din familiile Stănescu şi Mihai, originare din România, au fost împuşcaţi. Pe lângă cei 13 căldăraşi, romi executaţi prin împuşcare au mai fost la Sandomork, unde 9.000 de persoane au pierit între 1937-1938. Un număr de 27 de persoane executate erau romi ruşi care munciseră la construcţia canalului Belomor-Baltic, construcţie realizată cu ocnaşi din gulaguri. În perioada campaniei de exterminare a duşmanilor de clasă dintre 19371938, conform *Asociaţiei pentru memorie,* au fost executaţi nu mai puţin de 52 de indivizi, iar victime de etnie romă, pe lângă amintitele gulaguri Sandomork şi Smolensk, au mai fost la Kursk şi Marii-El.

• În Germania, romii din Frankfurt sunt arestaţi şi închişi în lagărul de Dieselstrasse. Într-un editorial publicat în *Tagblatt Hamburger* de către Georg Nawrocki, autorul critică în termeni duri Republica de la Weimar pentru atitudinea indulgentă avută faţă de romi şi sinti, susţinând că *aceasta a fost, în conformitate cu slăbiciunea interioară şi minciuna Republicii de la Weimar, care a arătat nici o preocupare pentru a aborda problema ţiganilor.*

• În Marea Britanie s-a desfăşurat, la Baildon, un renumit târg loc de întâlnire a romilor, în Yorkshire, o nuntă de romi, în care fiul *regelui*

ţiganilor Xavier Petulengro (1859-1957), pe numele său Leon Petulengro şi Eileen Smith şi-au unit destinele. Potrivit legendei, Xavier Petulengro i-a tăiat,în timpul ceremoniei, pe tineri la mâini, pentru amestecarea sângelelui tinerilor, un gest desigur simbolic. După nuntă cuplul a plecat în nord, la Blackpool. În timpul războiului Leon Petulengro a luptat în RAF, dar războiul a fost nociv se pare pentru cuplul de romi, cei doi divorţând în 1947 la Nottingham. Reamintim că *regele ţiganilor,* Xavier Petulengro, a fost un cunoscut radiodifuzor de emisiuni pe teme de romi, precum şi scriitor, acesta publicând *Romany Remedies and Recipes* în 1935, *Britain Through Gypsy Eyes şiA Romany Lifeşi Book of Mystery* publicate în 1937, *Romany Loveşi Fanya* apărute 1938. Fiul său Leon a scris, la rândul său, articole pentru diferite reviste.

• În Polonia, Janusz Kwiek a fost încoronat ca Janoş I, *rege al ţiganilor,* în faţa a mii de oameni, suveranul anunţându-şi intenţia sa de a adresa petiţii dictatorului fascist italian Benito Mussolini de a obţine teren pentru un stat al romilor în Africa de Est.

• În Marea Britanie a eşuat prima tentativă, din multe alte încercări ulterioare, de a opri reuniune anuală a romilor pentru întrecerile tradiţionale la curse de cai.

1938 • În România ziarul *Glasul romilor* semnala dispariţia breslelor lăutăreşti în numeroase localităţi.

• În Germania între 13-18 iunie s-a derulat sinistra "Săptămână a curăţării de ţigani” mai precis *Zigeunerauf-răumungswoche,* în care romii din Germania şi Austria au fost arestaţi, bătuţi şi închişi, evenimentul fiind denumit în documentaţia oficială şi *Aktion Arbeitschau Reich* şi *Bettlerwoche*. Acţiunea antiromă se înscrie pe aceleaşi coordonate ca şi *Kristallnacht* sau "Noaptea de cristal”, din 9 noiembrie acelaşi an, care a afectat evreii, fiind o acţiune publică de sancţionare a unor membri ai unei "rase inferioare", a unei *naţiuni balast,* acţiune aprobată şi susţinută de către autorităţile naziste. Pentru reprezentanţii ambelor etnii mesajul era că germanii nu vor fi pedepsiţi pentru maltratarea romilor sau evreilor, ci dimpotrivă.

• Un ordin al lui Himmler, impunea poliţiei districtuale să trimită în lagăre de concentrare cel puţin 200 de indivizi asociali. În *Bekämpfung der Zigeunerplage,* acesta afirma că romii cu sânge amestecat sunt mai predispuşi la fapte criminale decât ceilalţi şi că departamentele de poliţie ar trebui să trimită în mod sistematic date privind romii şi sintii din zonele lor la Oficiul Central al Reich-ului. Conform ordinului dat de către *Reichskriminalpolizeiamt* respectiv „Poliţia criminală a Reichului”, circa 700 de romi germani au fost deportaţi în lagărele de concentrare de la Dachau, Buchenwald, Sachsenhausen şi Lichtenburg. De asemenea, autorităţile naziste fac referire la "Soluţia finală a problemei ţiganilor", adică *Die endgültige Lösung der Zigeunerfrage,expresie* apărută într-un document datat 24 martie, şi repetată într-un ordin emis de către Himmler, în 8 decembrie. Astfel, în *Cartea Memorialul Auschwitz* găsim "Rezoluţia finală”, aşa cum a fost formulată de către Himmler, ceea ce a însemnat că la finele lui 1938 totul era pregătit pentru *exterminarea completă* a romilor. Şeful SS a emis şi criteriile sale de evaluare biologică şi rasială, care a stabilit ca investigarea genealogiei familiilor romilor merge înapoi de trei generaţii, existând şi o recomandare a lui Himmler,

conform căreia un număr restrâns de romi ar trebui păstraţi în viaţă pentru studii antropologice, în conformitate cu „Legea pentru Protecţia Monumentelor”, recomandare care nu a fost pusă în aplicare. La 16 martie, romii şi sintii nu mai au voie să voteze în Germania, iar după 23 martie, le este retras acest drept şi evreilor. În acest context Thobias Portschy a redactat memorandumul intitulat *Die Zigeuner frage. Denkschraft des Landeshauptmanns fur das Burgenland,* respectiv *Problema ţigănească. Memorandum al şefului guvernului provinciei Burgenland* care printre altele *specifica:Raporturile sexuale între ţigani şi germani constituie o infracţiune care dezonorează rasa; Ţiganii nu sunt autorizaţi să frecventeze şcoala primară generală; Sterilizarea ţiganilor ar trebui să oprească reproducerea lor; Perchiziţia caselor şi indivizilor are trebui făcute periodic; Colibele ţiganilor (o ruşine culturală) trebuie să fie demolate şi ţiganii adăpostiţi în barăcile din lagărele de muncă; În lagărele de muncă, ţiganii lucrează într-un grup închis; Este interzis a se exercita o profesie în regim privat în afara lagărului de muncă; Ţiganii nu au voie să poarte arme; Emigraţia voluntară este încurajată.*

• O directivă a Comitetului Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice ordona desfiinţarea claselor cu predare în limbile materne specifice a numai puţin de 18 naţionalităţi, ca şi şcolile altor 16 naţionalităţi. Printre etniile afectate de decretul stalinist s-au numărat şi romii sovietici.

1939 • George Potra, doctor în litere, secretar al Societăţii Generale a Romilor din Bucureşti, a publicat, la editura Fundaţiei "Regele Carol I", cartea "Contribuţiuni la istoricul ţiganilor din România", care este o lucrare de referinţă în romologia românească.

• Reprezentantul „Biroului de igienă rasială” Johannes Behrendt susţine că romii trebuie să fie trataţi ca persoane bolnave ereditar, iar singura soluţie viabilă ar fi eliminarea lor fizică. La Berlin, pe 21 septembrie s-au derulat lucrările unei conferinţe acărei tematică a fost politica rasială. Organizată de Heydrich, întrunirea poate fi considerată ca fiind locul unde s-a decis "soluţia finală" în „problema ţiganilor". Conform procesului-verbal întocmit cu ocazia evenimentului, unul dintre puţinele care au supravieţuit, au fost stabilite patru aspecte, în speţă concentrarea evreilor, deportarea romilor din Germania în Polonia, rezolvarea situaţieia 30.000 de romi în Polonia, precum şi deportarea sistematică a evreilor din teritoriile germane în trenurile de marfă. Într-o notă expediată de „Biroul de securitate al Reich-ului”, la 17 octombrie 1939, către filialele sale locale s-a specificat că *problema ţiganilor va fi reglementată în scurt timp pe întreg teritoriul Reich-ului.* Adolf Eichmann a recomandat în acest context ca "problema ţigănească" să fie rezolvată concomitent cu "problema evreiască". Romii germani au primit acte de identitate speciale, de culoare brună. Cei consideraţi „corcituri” beneficiau şi de o dungă albastră specifică.

• Circa 8.000 de romi din partea de est a Austriei, respectiv din Burgerland, au fost deportaţi în diferite lagăre de concentrare. De asemenea 3.000 de romi germani şi austrieci din alte regiuni, au fost, în acest an, deportaţi în lagărele de concentrare de la Dachau, Mauthausen, Ravensbruck şi Buchenwald.

• În Franţa, comandamentul celei de a noua Regiuni Militare interzice

romilor să călătorească în opt departamente din vestul Franţei şi să-şi stabilească corturile în două departamente. Practic la 16 septembrie 1939, prefectul departamentului Indre-et-Loire declară romii"indezirabili" în departamentul său, ordonând poliţ iei ca aceştia să fie expulzaţi într-un alt departament. La 22 octombrie, generalul Vary, comandantul celei de-a noua Regiuni Militare, emite romilor o interdicţie „pe viaţă” de a descinde în Maine-et-Loire. Accesul romilor a fost obstrucţionat şi în Deux-Sèvres, Haute-Vienne, Charente, Dordogne şi Corrèze.

• În Grecia ia naştere *Asociaţia Culturală Panelenică a Ţiganilor Greci,* al cărei scop primordial a fost promovarea culturii rome şi emanciparea romilor.

• În acest an se ia prima măsură excepţională împotriva romilor din Protectoratul de Boemia şi Moravia, Ministerul de Interne ordonând ca toţi romii să se sedentarizeze şi să renunţe la modul lor migrator de viaţă. În Republica Slovacă,declarată stat aflat de asemenea sub protecţia Reich-ului, la 14 martie 1939 regimul nazist a implementat legile persecuţiei pe decretul pregătit anterior de guvernul cehoslovac, conform căruia romii erau internaţi în lagăre de muncă în scopul corecţiei. Romii slovaci şi-au pierdut dreptul să călătorească cu mijloacele publice de transport, copiii romilor nu puteau merge la şcoală, accesul lor în oraşe fiind serios restricţionat.

1940 • Primul genocid al romilor în cadrul Holocaustului a avut loc în lagărul de concentrare de la Buchenwald, unde 250 de copii romi din Brno au fost folosiţi drept cobai pentru a testa eficacitatea cristalelor Zyklon-B, de gaze cu cianuri. Ulterior acţiunea acestor gaze nocive a fost estinsă şi în camerele de gazare. Şefii Centralei Securităţii Reich-ului au discutat pe marginea posibilităţi îmbarcării romilor pe diferite nave şi bombardarea acestora în Mediterană.

• La ordinul lui Himmler, 2500 de romi din Germania au fost deportaţi în lagăre de concentrare din Polonia, urmaţi fiind de grupuri de romi austrieci, cehi şi slovaci. Cercetătorul rom polonez Jerzy Ficowski a radiografiat persecuţiile suferite de romii polonezi: *Rezultatul obţinut a fost că singurii martori existenţi sunt adesea asasinii înşişi (...) În 1942, fasciştii lui Hitler au omorât numeroşi ţigani în periferiile Varşoviei, printre care 30 de persoane (bărbaţi, femei şi copii) la Grochow şi, de asemenea, câteva familii la Targowek. În 1943, în fortificaţiile de la Bem la Komorowa, lângă Varşovia, au fost asasinate multe femei şi copii, în pădurile de lângă Zyrardow o familie de ţigani a fost doborâtă cu gloanţe; în pădurile de la Brack şi Gazyck, lângă Sochaczew, mai mult de douăsprezece familii au fost ucise. Aceeaşi soartă le-a fost rezervată şi altor ţigani la Konsk, Sochaczew şi Marki. La Sielce (în Varşovia) şapte familii au fost arse de vii, într-o cabană de lemn. La Jadow, ţiganii sunt încercuiţi şi închişi într-o sinagogă locală ; toţi bărbaţii sunt împuşcaţi; femeile reuşesc să fugă la Karczevo în timpul nopţii, însă după puţin timp, poliţia germană începe să masacreze ţigani în această localitate, mai ales aruncându-i pe copii pe fereastră. Mulţi ţigani aveau un pistol şi se bat cu jandarmii până la ultimul cartuş. Doar câteva persoane reuşesc să fugă. Într-un sat de lângă Milosna, mai mult de 20 de persoane, printre care mai mult de doisprezece copii, sunt împuşcate în ianuarie 1943. În octombrie 1944, bărbaţi ai Gestapo-ului împuşcă 104 ţigani lângă Puszcza*

Kampinovska; unul singur a reuşit să scape. Uciderile de acest fel erau frecvente.

• În România Ministerul Afacerilor Interne dispune *ca urmare la ord. nostru circular nr. 22.091 din 23 septembrie 1938 şi în urma adresei nr. 27.194/1940 a Direcţiei Vânătorii din Ministerul Agriculturii şi Domeniilor, prin care ne informează că ţiganii ursari au obţinut autorizaţii şi umblă prin sate cu urşi captivi, dând reprezentaţii şi chinuindu-i în mod sălbatic, vă rugăm să binevoiţi a lua măsurile necesare ca toate autorizaţiile de acest fel să fie retrase şi să se oprească cu desăvârşire această îndeletnicire, interzicând ţiganilor să umble prin sate sau oraşe cu urşi şi a da spectacole, sub orice formă, cu aceste animale. Ministru Al. Rioşeanu.* Primarul Bucureştiului cere comunelor suburbane să nu mai permită staţionarea romilor nomazi. În localitatea Budeşti s-a decretat, pentru combaterea tifosului şi scarlatinei, ţinerea în carantină a romilor nomazi. Într-un raport se arată că Organizaţia Cetăţenească a Romilor din România nu are un caracter subversiv, după desfiinţarea partidelor politice de către Carol al II-lea acestea încetându-şi activitatea. La Cluj locuitorii din Colonia romilor solicită autorităţilor amâna mutării lor cu un an. Într-un context ostil, la Iaşi se cer informaţii despre membrii Breslei lăutarilor muzicanţi ieşeni, care au primit aviz favorabil pentru recunoaşterea personalităţii juridice a asociaţiei. Această procedură de a cere informaţii despre comitetele de conducere ale breslelor lăutăreşti avea o largă răspândire în epocă. Alte exemple moldave în acest sens îl constituie cel al Breslei muzicanţilor lăutari din Ţinutul Marea sau al Breslei muzicanţilor lăutari din Ţinutul Prut, despre care se cer informaţii pentru o eventuală recunoaştere juridică.

• În Franţa,un decret din 6 aprilie 1940 interzicea circulaţ ia nomazilor în zona metropolitană pe durata războiului şi stabilirea lor aici, oficial măsura fiind destinată reduceri riscului de spionaj. Cu toate acestea, autorităţile sunt reticente în a interna romii în lagăre de concentrare pentru a nu impune o sarcină excesivă statului. Astfel, sub regimul de la Vichy doar două tabere, cea de la Lannemezan şi de la Saliers, sunt dedicate exclusiv adăpostirii de romi nomazi în zona de sud, în zona de nord germanii fiind responsabili pentru internarea romilor. În Frankreich Militärbefehlshaber la 4 octombrie 1940 se stipula că *ţiganii din zona ocupată trebuie să fie transferaţi în lagăre de internare, păzite de poliţia franceză.* Autorităţile franceze au creat iniţial tabere mici, în care nomazii au fost supuşi unui regim de domiciliu obligatoriu, ziua având permisiunea de a părăsi lagărul. Regimul romilor s-a înăsprit treptat. Un număr de 376 de romi se aflau deportaţi în lagărul de la Argeles-sur-mer, din vestul Hexagonului, de unde ulterior au fost transferaţi la Barcares şi Rivesaltes, pentru ca în noiembrie 1942 să ajungă în lagărul de la Saliers din Bouche-du-rhone. Circa 400 de „nomazi” sunt internaţi în şase lagăre, situate în zona ocupată. Romii de la Merignac şi Boussais au fost la rândul lor duşi în lagărul de la Route de limoges. La sfârşitul anului 1940 zece lagăre adăposteau circa 1.700 de deţinuţi romi. Între 1940 şi 1944 un număr de 1.400 de *nomazi* sunt reţinuţi în două lagăre din zona liberă, drept consecinţă a unei decizii a guvernului de la Vichy.

• În Germania, psihologul Robert Ritter a susţinut într-un raport că 60% dintre romii germani reprezintă populaţie metisată.

• În acest an a fost deschis lagărul de concentrare de la Burgenland

special dedicat romilor. În „lagărul ţigănesc de la Lackenbach”, care se afla în clădirile unui vec hi domeniu seniorial, se aflau închise între 200 şi 900 de persoane de etnie romă, dintre care circa o treime erau copii. Numărul maxim de deţinuţi a fost de 2.335 de prizonieri la 1 noiembrie 1941. Din cei 4.000 de romi care s-au perindat în calitate de deţinuşi prin lagărul de la Lackenbach, circa 2.000 au fost deportaţi în gheto-ul de la Lodz şi în lagărul de exterminare de la Chelmno, în toamna anului 1941. Când trupele sovietice, în aprilie 1945 au eliberat lagărul de la Lackenbach, din mâna naziştilor, acesta mai adăpostea numai câteva sute de supravieţuitori.

• În Italia, Ministerul de Interne a emis un ordin conform căruia prefecturilor le revenea obligaţia să-i ţină pe romi *sub strictă supraveghere, în locul cel mai propriu scopului, în fiecare provincie(...) pentru că adesea comit grave infracţiuni penale, datorită naturii lor înnăscute şi metodelor de organizare şi deoarece este posibil ca printre ei să figureze elemente susceptibile de activităţi antinaţionale, este indispensabil ca toţi ţiganii să fie controlaţi (...). S-a ordonat ca aceia care au naţionalitate italiană (confirmată sau prezumată) şi care circulă încă liber, să fie cât mai rapid cu putinţă arestaţi şi duşi – sub o severă supraveghere – într-un loc propice în fiecare provincie (...), cu excepţia unor elemente mai periculoase sau suspecte, care vor trebui trimise în insule sau în unele regiuni.* Această formă de privare de libertate a fost caracteristică intervalului temporal 1940-1943, în perioada anterioară, romii fiind expulzaţi din regat şi abandonaţi dincolo de frontiere, de unde cetele reveneau constant în peninsulă, astfel că procesul de expulzare era reluat de autorităţile fasciste.

1941 • În România sunt luate primele măsuri ale regimului antonescian împotriva r omilor, organizându-se un recensământ secret, în vederea deportării lor în Transnistria, iar în Bucureşti are loc pogromul evreilor şi al romilor din cartierul Dudeşti. Autorităţile române emit un ordin care prevedea printre altele şi evacuarea din capitală a romilor nomazi. Tot în acest an Miron Radu Paraschivescu a publicat volumul "Cântice ţigăneşti", prelucrând practic poemele lui Gabriel Garcia Lorca, "Romancero Gitan", şi păstrând aceeaşi viziune exotică şi romantică, în modul de abordare al romilor în lucrare. În Transilvania ocupată de unguri, la Bonţida, se face o anchetă ca urmare a plângerilor romilor din localitatea clujeană Răscruci, contra nedreptăţilor săvârşite de judecătorul de acolo: *Lui Antal István, ţigan din Răscruci, la 18 ianuarie 1941 i s-a emis o aprobare pentru dans de către destinatar, conform solicitării anexate, de la ora 16 până la ora 23. În aceeaşi zi a fost trimisă o patrulă pentru a controla petrecerea. Patrula împreună cu judecătorul comunal Turi Mihály au dizolvat petrecerea la ora 23, menţionată şi în somaţie, iar cei prezenţi au şi plecat. După aceasta, patrula a mai făcut ronduri prin comună pentru a împiedica o eventuală tulburare a liniştii publice din parte tinerilor care se întorceau de la petrecere, iar judecătorul Turi Mihály s-a întors la casa lui. În drum spre casă, judecătorul a aflat că la grupul de case din afara comunei tinerii români dansează. Judecătorul Turi s-a dus singur la faţa locului, unde în casa lui Bágya Jakab, localnic din Răscruci, la orele 24 1/2 a găsit 3-4 perechi de oameni tineri, dansând la muzica a 2 ţigani din Luna de Sus. Judecătorul i-a dispersat îndată pe cei ce dansau, ei au şi plecat,*

iar cei doi ţigani, deoarece era noapte, au rămas la casa lui Bágya să doarmă, de unde doar dimineaţa au plecat, de aceea au crezut ţiganii că românii ar fi dansat până dimineaţa. Patrula care s-a prezentat în data de 15 luna curentă la casa lui Bágya Jakab a constatat că nu s-au cerut bani de intrare şi că în încăpere nici n-ar fi încăput mai mult de 34 perechi. Că judecătorul Turi Mihály a dizolvat într-adevăr petrecerea este confirmat de martorii: Bágya Jakab, 50 de ani, din Răscruci, nr. de casă 242, Morár György, 22 de ani, din Răscruci, nr. de casă 252, Morár Gábor 20 de ani, nr. de casă 253 şi Bács Miklós, 20 de ani, din Răscruci, nr. de casă 256, care au luat parte la petrecere. Denunţul se pare că a fost redactat de către învăţătorul Pál Gyula, datorită unor conflicte vechi cu judecătorul. La dosar era ataşată şi o mărturie a preotului în legătură cu calitatea de buni cetăţeni a romilor: *Subsemnatul, ca preot al parohiei refomate din comuna Răscruci, aduc în mod oficial dovada că la Răscruci în prezent trăiesc 162 de ţigani de religie refomată, care chiar şi în cele mai vechi registre poartă numele de „maghiari noi”, aşadar putem spune că sunt băştinaşi. Toţi au ocupaţii serioase, sunt cu toţii zidari, cizmari, rotari, fierari, vizitii domneşti, zilieri. Printre ei găsim nume ca: Fodor, Szonyi, Csengeri, Lorincz etc. Nici nu încape vreo îndoială că n-ar fi buni maghiari. Dovedesc că în timpul stăpânirii române trecute, nu odată s-a încercat convertirea lor, ori au fost îndemnaţi să renunţe la statutul de maghiar, dar nu s-a găsit printre ei nici unul care n-ar fi rămas fidel bisericii,naţiunii. Le-au promis biserici, şcoli, avantaje economice, dacă s-ar converti la religia ortodoxă – fără nici un rezultat. Atunci când s-a interzis copiilor lor să frecventeze şcoala primară a secţiei maghiare de aici, mai bine nu i-au mai trimis la şcoală, dar nu i-au lăsat la secţia română. Au ţinut întotdeauna cu maghiarii şi au votat întotdeauna partidul maghiar. Au înfiinţat un cor maghiar (poate singurul din toată România) şi au învăţat şi au interpretat piese de teatru maghiare. Au simţit şi au suferit împreună cu maghiarimea de aici, s-au bucurat şi se bucură şi astăzi împreună cu noi de învierea maghiară. Am redactat această dovadă pentru ei, cu responsabilitate sufletească şi din motivul că au venit la mine cu tot felul de plângeri şi incriminări. Cât este adevărat din ele nu ştiu şi nici nu este sarcina mea de a cerceta. Sigur însă este faptul că aceşti oameni merită ca administraţia de aici să se poarte cu ei mai echitabil.*

• După invadarea Uniunii Sovietice, Hitler a ordonat exterminarea a tuturor evreilor, romilor şi comuniştilor. Reinhard Heydrich, şeful „Oficiului de Securitate al Reich-ului” şi arhitectul aplicării „Soluţiei Finale”, a ordonat la rândul său trupelor *Endlosung Einsaztkommandos* să extermine indezirabilii romi, evrei şi pe cei cu boli psihice din spaţiul sovietic. Opt sute de romi sunt ucişi într-o acţiune în noaptea de 24 decembrie, în Crimeea. Holocaustul începe şi în URSS. Oricum romii au dat mulţi eroi Rusiei staliniste, în lupta împotriva armatelor naziste, menţionând mai jos câţiva dintre aceştia. Astfel romul Mihail Dmitriev a luptat tot războiul şi a intrat cu armata sovietică triumfătoare în Berlin, iar Grigori Petrovich Kuznetzov a participat la eliberarea Poloniei şi a Cehoslovaciei, fiind medaliat pentru curajul dovedit pe front. Vasili Alexeevici Mushtakov a fost decorat după luptele din Ungaria, de la Budapesta, iar pilotul rom Vasili Vasilkov a murit în bătălia de la Stalingrad. Un alt erou de război este şi romul Zaikin Vasili Zakharovich,

veteran al războiul finlandez, mort pe câmpul de luptă împotriva naziştilor. Mai putem aminti, conform surselor ruse, şi pe Aleksandr Baurov (Sankt-Petersburg, 1906-1972), Piotr Amidzhanovich, Abdisha Olyevich, Montii Olyevich sau Sejdamet Olyevich, precum şi familia de romi Kazybeyevikh din Crimeea, decorată datorită eroismului dovedit în război. Dintre femeile rome, care s-au comportat eroic în timpul războiului, le amintim pe Anna Belozerova, Elena Kolpakova şi Aleksandra Shlykova, asistente medicale, care au şi murit în cea mai mare conflagraţie din istorie. În această categorie a femeilor rome eroine sunt şi cercetătoarele ştiinţifice Natalya Pankova şi Lyubov Pankova, care au lucrat voluntare în industria militară sovietică în condiţii foarte grele. În conflictele recente s-a remarcat Jan Alexandrovici Sergunin, general-locotenent şi avocat rus de origine romă, care s-a remarcat prin lupta pentru restaurarea dreptul civil în Cecenia, acordând în Kazahstan consiliere juridică gratuită cetăţenilor, afectaţi de abuzurile autorităţilor, fiind totodată şi un scriitor în limba romani.

• Himmler elaborează criteriile de clasificare rasial-biologică a romilor cu grupele *Z* pentru *Zigeuner,* adică romi puri, *ZM+,ZM* şi *ZM-* pentru romi din familii mixte *Zigeunermischling,* respectiv *NZ* pentru *Night Zigeuner,* adică reprezentanţi categoriilor din care făceau parte indivizii cu cel mult un străbunic rom. Acelaşi Heinrich Himmler a ordonat deportarea a 5.007 romi în ghetou-ul de la Lodz, deportările afectând şi 2.689 copii. Dintre romii duşi în amintitul lagăr de concentrare, 613 persoane mor de febră bubonică în primele săptămâni la Lodz, pentru ca în perioada decembrie 1941 şi ianuarie 1942, supravieţuitorii să fie transferaţi în lagărul de exterminare de la Chelmo, unde au fost omorâţi cu gaze toxice. La Chelmo, alături de alte victime, au murit circa 5.000 de romi, ucişi cu monoxid de carbon provenit din ţevile de eşapament ale camioanele armatei. Practic nici unul dintre cei 5.007 romi deportaţi în lagărele de concentrare naziste nu au supravieţuit.

• În Belgia ocupată autorităţile naziste au elaborat un registru special dedicat nomazilor romi, astfel că procedura de depistare şi deportare a acestora în lagăre se va simplifica.

• În Lituania au fost executaţi în jur de o sută de persoane de etnie romă, acţiune derulată la Libau, la iniţiativa comandantului poliţiei din „Ostland”, ce cuprindea arealul ocupat de Estonia, Letonia, Lituania şi Bielorusia, coordonate de nazistul Georg Jedicke. Acţiunea a fost apreciată şi de guvernatorul din Ostland, Hinrich Lohse, care într-o scrisoare considera că *ţiganii care rătăcesc prin această ţară trebuie trataţi ca evreii.*

• Într-o altă ţară baltică, în speţă Estonia, la iniţiativa estonienilor s-au comis execuţii ale romilor, la puţin timp după invazia hitleristă.

• În Franţa în jur de 3.200 de „nomazi” şi „negustori ambulanţi” au fost închişi în 15 lagăre, dintre care amintim lagărele de la Jargeau, Moisdon-la-Riviere şi Coudrecieux. Prefectul din Hautes-Pyrenees a întreprins acţiuni de depistare a romilor din departamentul lui, pe care i-a adunat pe platoul de la Lannemezan şi i-a închis, sub supravegherea jandarmeriei, într-un fost spital ruinat.

• După ocuparea Poloniei de către nazişti au urmat masacrarea romilor la Karczew, unde 200 de romi au fost ucişi, la Lohaczy, unde 115 persoane omorâte, sau la Zahroczyma, unde au fost înregistrate 104 victime, un

număr mare de romi fiind deportaţi în lagărele de exterminare de la Belzec, Chelmno, Sobibor, Treblinka sau Auschwitz. Peste 13.000 de romi polonezi au fost ucişi în timpul ocupaţiei naziste.

1942 • În România deportarea romilor a fost opera generalului Antonescu, căruia i se datorează *Porajmos-ul* românesc. Intenţiile sale s-au întrezărit când, într-o şedinţă a Consiliului de Miniştrii, a pus problema unei posibile evacuări a romilor din Bucureşti şi strămutarea acestora în trei-patru sate din câmpia Bărăganului, cu câte 5-6 000 de familii fiecare. Practic în direcţia deportării romilor este emis unor din al Preşedinţiei Consiliului de Miniştri, care se referea la modul de evacuare a nomazilor, ulterior fiind emisă o rezoluţie în acest sens tocmai de către Antonescu, care se referea la modalităţile de scoatere a romilor din oraşe şi deportarea lor în diferite lagăre de muncă din ţară. Deportările antonesciene debutează în ziua de 1 iunie 1942, cu romii nomazi, pe care jandarmii i-au strâns în reşedinţele judeţene, expediindu-i în Transnistria, ordinul mareşalului Antonescu fiind că trebuie deportaţi *toţi ţiganii nomazi (...) din toată ţara.* Periplul romilor dintr-un judeţ în altul, face ca acţiunea să dureze mai multe săptămâni, oficial încheindu-se în 15 august acelaşi an. Un proces-verbal asupra situaţiei deportărilor din Banat, cu explicaţii asupra motivelor neevacuării unor familii de romi, este edificator în cea ce priveşte modul în care s-au efectuat deportările romilor: *Mă numesc maior Peşchir loan, comandantul Legiunii Jd. Timiş- Torontal şi declar: Pentru executarea ordinului no. 38.137/1942 al Insp. General al Jandarmeriei am înaintat tabelele cu ţiganii propuşi pentru evacuare, în număr de 346, după datele raportate de şefii de posturi şi şefii de secţii. Pentru executarea ord. no. 40.169/1942 s-au adunat toţi ţiganii din tabelă şi găsiţi pe teritoriu, procedând apoi pentru fiecare caz în parte la trierea lor, înainte de a fi îmbarcaţi. Trierea am făcut-o personal, împreună cu ofiţerul ajutor al Legiunii şi am găsit cu această ocazie că nu toţi care erau trecuţi în tabele pentru evacuare urmează a fi evacuaţi, fiindcă şefii de posturi, dintr-o aversiune faţă de ţigani sau greşita interpretare a ordinului de întocmire a tabelelor, au trecut şi pe acei care nu erau în categoria de a fi evacuaţi.* Din Oltenia ne parvine o notă explicativă asupra necesităţii deportării unor familii de romi: *Legiunea Jandarmi Gorj, când a efectuat recensământul ţiganilor conform ordinului dvs. nr. 34.050 din 17 mai a.c., a trecut în categoria I (ţigani nomazi) şi 3 familii de ţigani lingurari cu un număr de 75 membri, care nu aveau un domiciliu stabil, ci exercitând meseria de lingurari umblau prin judeţ, din comună în comună, şi unde găseau lemn bun de lucru pe la diferiţi proprietari se stabileau acolo pentru un an, doi, îşi făceau bordeie în pământ şi stăteau până ce terminau lemnele de lucru, după care plecau în altă parte.* Pe de lată parte regia autonomă a căilor ferate intervine pentru neevacuarea romilor care lucrau în atelierele de reparaţii, apreciaţi ca buni meseriaşi, bine calificaţi, în special în meseria de fierari, unde sunt aproape de neînlocuit. La Ocnele Mari însă, conform unui raport, activitatea infracţională a unor romi din regiune, îi face să fie vizaţi la evacuarea în Transnistria: *Detaşamentul de poliţie Ocnele Mari Către Direcţiunea Generală a Poliţiei. Direcţiunea Poliţiei Judiciare În referire la ordinul circular nr. 17.503/88.738 J. din 21.9.1942, avem onoare a vă raporta următoarele: În circ. noastră ni sau ivit mai multe cazuri de furturi săvârşite de ţigani,care*

se ocupă mai mult cu furturile prin trenuri şi din casele părinţilor lor când nu pot să dea lovituri în altă parte. Acestor indivizi, conform ordinului de mai sus, am voit să le întocmim acte pentru a fi trimişi în lagărul de ţigani din Transnistria, dar am fost opriţi de către d-l secretar al poliţiei R. Vâlcea, arătându-ne că numai justiţia poate ordona acest lucru după ce vor fi judecaţi. Cu onoare vă rugăm să binevoiţi a ne lămuri dacă infractorii ce cad în prevederile acestui ordin trebuie trimişi justiţiei, care trebuie să dispună deportarea lor, sau se exercită de noi pe cale administrativă. Deportarea a afectat şi soldaţii romi aflaţi pe front. Numeroşi ostaşi, la ordinul statului-major general, au fost demobilizaţi şi trimişi acasă, de unde au fost nevoiţi să plece cu propriile familii în Transnistria. Până pe 2 octombrie 1942, un număr de 11.441 de romi, au fost duşi dincolo de Nistru, în Transnistria, dintre care conform datelor oficiale 2.352 erau bărbaţi, 2.375 femei şi 6.714 copii. Primii romi deportaţi au fost catalogaţi drept „periculoşi şi indezirabili". Deportarea romilor sedentari însă s-a desfăşurat între 12 şi 20 septembrie, fiind utilizate nouă trenuri cu plecare din diverse oraşe ale ţării, astfel că în această lună, numai puţin de 13.176 de etnici romi sedentari au fost obligaţi să plece în Transnistria. În octombrie 1942, la est de Nistru au fost duşi 24.686 de romi, dintre care 11.441 erau nomazi, 13.176 sedentari, iar 69 au fost deportaţi după eliberarea din închisoare. Numărul total al persoanelor deportate între iunie 1942 şi decembrie 1943 în Transnistria este evaluat la peste 25.000 de indivizi. Datorită condiţiile dificile din lagăr mulţi deţinuţi au pierit în urma bolilor. Astfel un raport al şefului districtului Landau către prefectura din Berezovka, din decembrie 1942, se menţionează că datorită epidemiei de tifos exantematic numărul romilor internaţi în lagărul de la Landau a scăzut de la circa 7.500 la aproximativ 1.800 -2.400 de indivizi. Un raport redactat la începutul lui decembrie descrie situaţia grea a romilor în judeţul Otciakov, unde *Datorită malnutriţiei, cei mai mulţi dintre ţigani au slăbit în aşa fel încât s-au transformat în schelete vii. În fiecare zi – mai ales în ultimul timp – mor zece până la cincisprezece ţigani. Sunt infestaţi cu paraziţi. Nu au fost la nici-o vizită medicală şi nu au medicamente. Sunt goi(...), dezbrăcaţi de orice îmbrăcăminte sau lenjerie. Corpul (...) unor femei este gol cu desăvârşire. Ele nu au primit nici cea mai mică bucată de săpun de când au venit şi nu au putut să se spele, nici să-şi cureţe cămaşa pe care o aveau. În general, situaţia ţiganilor este cumplită, aproape de neconceput. Din cauza mizeriei, ei s-au transformat în nişte spectre şi s-au întors aproape la starea de sălbăticie. Această condiţie se datorează proastelor condiţii de locuit, ca şi malnutriţiei sau frigului. Datorită foamei, ei îi iritau pe ucrainieni cu furturile lor. Dacă presupunem că erau ţigani în ţară care furau (.) doar prin reflex, chiar un ţigan până atunci cinstit cu totul va începe să fure pentru că foamea îl împinge la gestul acesta ruşinos.* Deportarea a afectat şi familiile celor care luptau pentru ţară. Astfel un rom mobilizat, cere mareşalului Antonescu, readucerea la vatră a familiei sale, deportate în Transnistria. *Subsemnatul, Grant Balotă, concentrat, având 4 copii minori, cu lacrimi în ochi şi în genunchi vin a vă ruga următoarele: Prin luna iulie 1942, fiica mea Lenuţa Grant Balotă, în etate de 17 ani, ducându-se la mătuşa sa în Ploieşti, a fost ridicată de autorităţi şi trimisă împreună cu un convoi de*

ţigani din Craiova în Transnistria. Fiica mea era căsătorită nelegitim cu Georgescu B. Ion, care şi el făcea parte din convoi împreună cu mama sa Lenuţa B. Ion. Pentru completa identificare, menţionez că tot în acest convoi se mai aflau şi muncitorii ţigani: Constantin Mezu Sîrdam, lorgu Mezu Sărdan şi Titeş Bota. Cu lacrimi în ochi, vă rog în genunchi, D-le Mareşal, a da ordin să fie pusă în libertate fiica mea Lenuţa Grant Balotă şi soţul său, întrucât ei munceau pe lângă casa mea, fiind serioşi şi neavând absolut nici o vină. Un veteran din primul război mondial cere a i se aproba reîntoarcerea din deportare a fiicei *sale:Subsemnatul Gheorghe loniţă din Ploieşti, str. Valter Mărăcineanu nr. 23,am onoare a aduce la cunoştinţa dvs. următoarele: Sunt om bătrân în etate de 63 ani, am fost postat în războiul din anul 1913-1916, neavând nici o pedeapsă la activul meu, neavând nici soţie decât o singură fiică, care are 5 băieţi şi care a fost trimisă în Transnistria, iar doi dintre aceşti copii fiind gemeni, urmând a fi acum încorporaţi. Singurul meu ajutor îl aveam de la fiica mea şi de la copiii săi. Greşeala a fost că fiica mea trăind în concubinaj cu un oarecare Gheorghe, care a avut cazier, a fost luată şi*
ea din greşeală, şi deci vă rog D-le Mareşal a dispune ca fiica mea împreună cu nepoţii mei să se dea dispoziţie să fie trimişi înapoi, căci altfel eu rămân muritor de foame, neavând nici cine mă îngriji. Ginerele meu adevărat este mort, cu acesta trăind doar în concubinaj, nefiind legitim, şi deci vă rog D-le Mareşal a dispune ca fiica mea împreună cu nepoţii mei să se dea dispoziţie să fie trimişi înapoi, căci altfel eu rămân muritor de foame, neavând nici cine mă îngriji. Ginerele meu adevărat este mort, cu acesta trăind doar în concubinaj, nefiind legitim. Un alt rom din Reşiţa îl imploră şi el pe Antonescu să-i elibereze familia din Transnistria: *Domnule Ministru, Subsemnatul Ciurariu loan, zis Burenci, locuitor din*
comuna Reşiţa, strada Lent II, judeţul Caraş, cu supunere vin înaintea Domniei Voastre a vă ruga ca să binevoiţi a dispune să se revină asupra internării în lagărul din Transnistria a surorii mele Cârăaci Maria Ghizela şi a copilului meu Căldăraş losif, zis Lici, care în ziua de 11 septembrie 1942 au fost trimişi în convoi şi cu alţi ţigani în lagărele din Transnistria. Cererea mea o bazez pe următoarele motive: Sora mea, ca şi copilul, arătaţi mai sus, în Reşiţa s-au bucurat de o purtare bună, nefiind niciodată condamnaţi, urmăriţi ori cercetaţi pe la vreo autoritate poliţienească pentru furt sau alte fapte penale şi credem că eronat poliţia din Reşiţa i-a trimis cu alţi ţigani infractori spre internare într-un lagăr din Transnistria. Astfel de cereri sunt adresate autorităţilor de către romi din toată ţara. Astfel, spre exemplificare, din Râmnicul Sărat parvine cererea unui bătrân frizer de a nu fi expulzat, acesta invocând conduita exemplară a familiei sale, precum şi vechimea ei în oraş, iar din Botoşani un grup de locuitori reclamă lui Antonescu faptul că au fost trecuţi pe nedrept pe listele de romi pasibili cu deportarea în Transnistria. Un rom din Turda cere aprobarea revenirii soţiei legitime şi a copilului său din Transnistria, iar un grup de locuitori din Balta Verde cer ca un rom fierar localnic, să nu fie deportat, evidenţiind comportamentul bun al omului şi utilitatea meşteşugului practicat. Un birjar din Călăraşi pe nume Grigore Dobre Gangu a cerut, la rândul său, să fie şters de pe listele celor pasibili cu deportarea în Transnistria, susţinând că *mi-am făcut datoria de bun*

român, plătim către stat toate impozitele la zi, am luptat cu credinţă şi dragoste pentru ţara noastră România în războaiele din 1913 şi din 1916-1919, am fost rănit de două ori, sunt decorat cu patru decoraţii, luptând cu avânt şi curaj ca sergent pe front, totdeauna în linia I, sunt om cu caracter ales, bun, cinstit, conştiincios, de condiţie bună socială, am fost ca elev la gimnaziul din Călăraşi, am patru feciori bine crescuţi, buni români patrioţi, cu şcoală şi condiţie socială bună, aleasă, cu suflet de sacrificiu şi dragoste, îşi fac ca şi mine datoria muncind cinstit şi luptând pentru scumpa noastră patrie România Mare (...) Cu respect vă rog a lua în consideraţie cinstea, onestitatea şi munca mea şi a copiilor mei, ce o depunem cu drag pentru scumpa noastră Românie, rugându-vă să binevoiţi a dispune către cei în drept din oraşul Călăraşi, jud. Ialomiţa, să fiu şters de urgenţă din lista ţiganilor ce urmează a fi evacuaţi în Transnistria şi să fiu lăsat în pace şi linişte a munci şi trăi ca şi până în prezent, cinstit, onorabil, acum în ultimele zile ale bătrâneţilor noastre puţine ce le mai avem de trăit, subsemnatul mai îmi fac şi am datoria de cresc şi pe nepoţica mea Elena de 8 ani, elevă în cl.a II-a primară nr. 3, trecută cu premiul al II-lea, fiind la mine, e fiica feciorului meu Vasile Gr. Gongu, care e văduv şi nu are cui o lăsa, decât nouă, părinţii săi, el e în prezent mobilizat sergent T.R. la Pirotehnia Armatei Bucureşti. În genunchi cu lacrimi în ochi vă rugăm Domnule Mareşal a dispune a se cerceta adevărul spuselor mele, scrise aici, şi a dispune graţia Domniei Voastre către noi. La Craiova un grup de transportatori intervin pentru un coleg de breaslă rom, mecanic auto şi potcovar, pentru a fi şters de pe listele celor vizaţi la deportare: *Subsemnaţii proprietari, de profesiune cărăuşi, domiciliaţi în Craiova, cu respect venim înaintea D- voastră a vă aduce la cunoştinţă următoarele: Avem alăturea de rampa de descărcatul vagoanelor în str. Frafii Goleşti nr.119 un meseriaş care ne repară camioanele şi ne potcoveşte vitele, anume Marin Florea Chiriţă în etate de 59 ani, care ca meseriaş este foarte bun, deoarece lucrează această meserie de mic copil, este proprietar de peste 40 ani în acea stradă, este de o cinste exemplară, părinţii săi care au locuit în comuna Motoci, Dolj, de peste 100 de ani, au fost oameni cinstiţi, lucrând aceeaşi meserie, a avut un frate mai mare, anume Ion Chiriţă, care a murit în războiul pentru întregirea neamului 1916-1919, care a lăsat în urma sa copii, care sunt pe front, iar acest Marin Florea Chiriţă are astăzi în războiul actual doi copii pe front, ori familia acestor oameni datând de peste 100 de ani, ocupându-se cu această meserie toţi şi fiind oameni de o cinste exemplară, căci prin munca lor cinstită au putut să-şi înjghebeze câte o proprietate, fiind oameni paşnici, care îşi fac datoria şi respectă legile Ţării Româneşti, fapt pentru care noi mai jos notaţi garantăm. Cu respect vă rugăm să binevoiţi a interveni către organele în subordine a fi lăsat la domiciliul său în Craiova, având absolută nevoie de un asemenea meseriaş şi a nu fi trimis în Transnistria.* Un rom din Alba Iulia cerere readucere din Transnistria a părinţilor şi soţiei sale care era româncă, cu cei 6 copii: *Domnule Ministru,Subsemnatul, lancu Anghel, de profesiune muzicant, domiciliat în Alba Iulia, strada Lumea Nouă nr. 40, tată a 6 copii, având o familie constătătoare şi nouă persoane, soţia mea şi soacra sunt române. Părinţii mei şi ai soţiei fiind ridicaţi de către poliţie şi duşi în Transnistria, soţia mea cu cei 6 copii au plecat de bună voie, nevroind a-i lăsa pe părinţii*

noştri neputincioşi singuri să plece în Transnistria. Eu fiind mobilizat cont. 1931, fiind concentrat aproape tot timpul, nu am putut pleca cu ei. Vă rog Domnule Ministru să binevoiţi a-mi aproba să mă duc şi eu sau aducerea lor înapoi, nemaiputând trăi fără ei. Eu o viaţă întreagă am muncit ziua şi noaptea pentru creşterea copiilor şi întreţinerea familiei mele. Vă rog din nou Domnule Ministru a-mi aproba această umilă cerere, eu muncind am avut posibilitatea de a-mi susţine familia în cele mai bune condiţuni şi mi-am făcut datoria către ţară în tot timpul acolo unde am fost pus. În acest context ostil romilor, regina-mamă Elena de Grecia a intervenit personal în favoarea unor romi deportaţi în Transnistria, în urma unor scrisori şi memorii ale celor ameninţaţi cu deportarea sau ale căror familii au fost deportate. Trebuie menţionat că procedura administrativă cerea ca memoriile primite de regina-mamă să fie înregistrate la Casa Regală, expediate la Ministerul Afacerilor Interne, Direcţia Administraţiei de Stat, care ancheta cazul şi trimitea cererea spre rezolvare Inspectoratului General al Jandarmeriei sau Direcţiei Generale a Poliţiei, după care, în fine, cererea ajungea la organele de ordine din judeţul şi localitatea respectivă, care întocmeau, în urma unei anchete, un referat. Decizia finală, în privinţa repatrieri sau menţinerii deportaţilor în Transnistria, aparţinea Ministerului de Interne, între septembrie 1942 şi sfârşitul anului 1943 fiind repatriate circa 2.000 de persoane, dintr-un total de aproximativ de 25.000 de romi deportaţi. Unele repatrieri s-au datorat petiţiilor adresate reginei-mame Elena, percepută de memoria colectivă a deportaţilor ca o protectoare a romilor, dintre cazurile rezolvate amintind câteva mai jos. Astfel, în septembrie, un grup de romi spoitori din oraşul Giurgiu i-au cerut reginei-mame Elena să intervină pentru a nu fi deportaţi, existând teama, după deportările făcute în a doua decadă a lunii septembrie, când romii sedentari consideraţi periculoşi pentru ordinea publică au fost expediaţi în Transnistria, că vor urma şi restul romilor. Astfel, spoitorii din Giurgiu s-au simţit în primejdie şi au adresat reginei-mame o petiţie semnată de 18 persoane. Spoitorii din Giurgiu o numeau, în septembrie 1942, *Regină şi Mamă a celor săraci,* informând-o că *apelăm la bunăvoinţa M. Voastre de Regină şi Mamă a celor săraci, şi rugăm să interveniţi a fi lăsaţi pe loc, să ne găsească aici şi copilaşi[i] noştri, când se întorc de pe front sau când le vin extractele de decese.* La 30 octombrie, registratura Casei Regale a înregistrat petiţia Anastasiei Burcea, văduvă de război din Piteşti, care cerea reginei mame readucerea în ţară a fiului ei, deportat împreună cu soţia sa. Un alt caz este cel al lui loan Stoica, din satul Sireţel, comuna Lespezi,judeţul Baia, care i-a cerut reginei-mame aducerea în ţară a părinţilor deportaţi în Transnistria. Tot la sfârşitul anului, în decembrie, patru romi din Craiova, respectiv Gheorghe Pârvu, Ileana Marin Ilie, Nicolae şi Constantin Petre, care trăiau cu teama că vor fi şi ei deportaţi, au adresat reginei-mame o petiţie, cerând să nu fi trimişi în viitor în Transnistria. În mai 1943, Elena Răducanu din Iaşi, i-a cerut reginei-mame ca fiul ei, în vârstă de 18 ani, surdo-mut, deportat din greşeală în Transnistria, să fie adus acasă, susţinând în scrisoare că a mai înaintat o cerere către mareşalul Ion Antonescu, în urma căreia s-a aprobat repatrierea, dar nici după cinci luni copilul nu a ajuns acasă. Elena Răducanu a făcut apel la sentimentele materne al reginei, spunând că *mă închin în faţa Măriei Voastre şi cad la picioarele Măriei Voastre, a*

vă ruga dacă binevoiţi ca în calitate de mamă.Un caz special îl reprezintă cel al soldatului de origine romă Zoltan Stoica, din oraşul Sebeş, internat într-un spital de ortopedie din Bucureşti, care i-a cerut la finele luni noiembrie 1942 reginei-mame să intervină pentru aducerea în ţară a soţiei sale Eva, deportate în Transnistria. Din Sebeş au fost deportaţi, în septembrie, un număr de 62 de romi, îmbarcaţi în trenul special de evacuare E 6, în gara Alba lulia, în 13 septembrie acel an, lista Inspectoratului Regional de Poliţie Alba lulia, cu romii deportaţi din propria jurisdicţie, cuprinzând, de la poziţia 152 la 212, romi din Sebeş, adică un număr de 62 de persoane, Eva Iancu, fiind trecută în partea de jos a listei, la poziţia 221. Cert este că nu a fost prima dată când soldatul a cerut repatrierea soţiei sale, la 14 octombrie 1942 Zoltan Stoica, din Batalionul 14 Vânători de Munte, invalid de război, cu piciorul stâng amputat, internat în spitalul Z.I. 327 ortopedic Bucureşti, cerându-i mareşalului Antonescu repatrierea consoartei. În urma investigaţiei, Poliţia din Sebeş a stabilit că Eva Iancu, soţia lui Zoltan Stoica, a plecat de bunăvoie în Transnistria alături de concubinul ei, Ion Stoica, zis Iobăgău, propunându-se ca Eva Iancu să fie menţinută în Transnistria, în condiţiile liberei opţiuni. La sfârşitul lui noiembrie, când ostaşul Zoltan Stoica s-a adresat reginei-mame, nu a primit răspuns la petiţia adresată mareşalului Ion Antonescu, astfel că necunoscând soarta petiţiei sale a sperat că regina-mamă va interveni personal pentru soţia lui. În 26 noiembrie 1942, Mihai Antonescu a ordonat ca soţia lui Zoltan Stoica să fie adusă acasă din Transnistria: *D-l Vicepreşedinte al Consiliului,Prof. Mihai Antonescu înştiinţează pe soldatul Stoica Zoltan că M.S. Regina spunându-i că soţia lui, Eva Iancu Stoica, din Sebeş-Alba, a fost trimisă în Transnistria pe când el îşi făcea datoria pe front, a dat imediat ordin ca soţia lui să fie adusă acasă. / D-l Vicepreşedinte al Consiliului roagă pe D-l Dr. Rădulescu,Directorul Institutului de Ortopedie să aducă la cunoştinţa soldatului Stoica Zoltan acest lucru, pentru ca soldatul care şi-a făcut datoria pe front să ştie că i se respectă familia şi drepturile lui.* Pentru rezolvarea cazului Evei Iancu Stoica şi al Anuţei Iancu, a intervenit şi soldatul Gheorghe Iancu, fratele celor două femei deportate, mobilizat la Compania 37 Poliţie din cadrul Diviziei I Munte, care, aflat în permisie, în perioada sărbătorilor de iarnă din 1942-1943, s-a deplasat în Transnistria unde a cerut repatrierea surorilor sale: *Fiind în delegaţie şi spunându-mi vecinii şi oamenii din sat că surorile mele au fost ridicate şi evacuate în Transnistria de către poliţia respectivă a oraşului Sebeş, Jud. Alba Iulia. Familia mea se compune din tot ce am mai scump şi tot sprijinul meu cât şi al bătrânilor mei bătrâni: / Anuţa Iancu în etate de 20 ani /Eva Iancu în etate de 18 ani. / Cu lacrimi în ochi rog, Domnule Guvernator, făcând serviciu militar pentru ţară de 5ani neîntrerupţi, rog, Domnule Guvernator, a dispune organelor de drept a dispune trimiterea foilor de drum la surorile mele, pentru a fi reîntoarse în Ţară.* Din nefericire cererea soldatului rom nu mai putea fi rezolvată, acesta primind de la autorităţi următorul răspuns: *Vă rugăm să binevoiţi a pune în vedere soldatului Iancu Gheorghe ctg. 1938 din acea companie, ca rezultat la petiţiunea înregistrată la Nr. 2323 din 8 Ian. 1943, că nu i se poate satisface cererea, întrucât surorile sale Aneta Iancu şi Eva Iancu au încetat din viaţă în com. Covalevca, jud. Berizovca din cauza tifosului*

exantematic. Aceasta conf. comunicării făcute de Inspectoratul Jand. Transnistria cu Nr. 2424 67 din 17/III/1943. Surorile au murit în ianuarie-februarie 1943, când o puternică epidemie de tifos a afectat taberele de romi din comuna Covalevca, raionul Landau, judeţul Berezovca, unde anterior izbucnirii epidemiei o comisie coordonată de către colonelul Sandu Moldoveanu a făcut o investigaţie în legătură cu situaţia romilor deportaţi în zona Covalevca, Avdotevca, Varuşino, în total 5.100 de oameni, raportul comisiei din 21 decembrie 1942 menţionând că s-au semnalat două cazuri de tifos în satul Varuşino şi că exista pericolul de izbucnirii unei epidemii în rândul romilor, ce trăiau în condiţii mizerabile. În raport se specifica faptul că în intervalul septembrie-decembrie 1942, au murit de foame, în perioada investigaţiei, circa 200 de romi deportaţi şi că media zilnică a deceselor a fost de 5-10 persoane.

• Decretul lui Himmler din 16 decembrie 1942, conform căruia romii trebuiau deportaţi la Auschwitz-Birkenau, a avut pentru romi o semnificaţie similară cu cea ce a reprezentat Conferinţa de la Wannsee pentru evrei. Internările forţate în lagăre de concentrare i-a afectat şi pe cei consideraţi corcituri. Acest tip de acţiuni nu i-au afectat însă şi pe romii sinti şi lalleri, consideraţi arieni. Femeile rome pasibile de deportare, cu soţi arieni sau care activau în armată aveau posibilitatea de a opta pentru sterilizarea de „bunăvoie”, o concesie făcută de nazişti. Anterior deportărilor masive, liderii romilor au primit ordin de a redacta liste cu indivizii care meritau privilegii din partea naziştilor. Pictorul austriac Karl Stojka a fost deportat la Auschwitz-Birkenau împreună cu familia, în 1943, la vârsta de 12 ani,fiind puternic afectat de moartea fratelui său mai mic: *Fratele meu mai mic Ossi a murit de foame. El stătea culcat pe pat, de-asupra mea, în vârstă de şapte ani şi rămânea singur pentru că noi trebuia să mergem să muncim! Şi când cineva i-a dat mai multă pâine, alţii mai mari au venit să i-o fure, să-i fure şi ceaiul şi supa. Aşa că a murit de foame. Unde era Dumnezeu?* Barbara Richter, o supravieţuitoare cehă a lagărului de la Auschwitz susţine că *Am rămas în celulă timp de şase săptămâni, la postul de poliţie, pe urmă m-au trimis la Auschwitz (unde am ajuns în data de 11 martie 1943). Doi ţigani au încercat să fugă, dar au fost prinşi, bătuţi cu violenţă şi spânzuraţi. Mai târziu, familia mea a fost eliberată de la Lettig, pentru că*
familia Richter era bine cunoscută în Boemia. Mama mea venise de bună voie la Auschwitz. O dată mi-au dat douăzeci şi cinci de lovituri de bici, pentru că dădusem o bucată de pâine unei persoane care abia sosise. Într-o zi, am văzut-o pe Elisabeth Koch omorând patru copii de ţigan pentru că mâncaseră nişte resturi. Altă dată, am rămas două ore în faţa crematoriului, dar, în ultimul moment, ne-au trimis înapoi în baracă. Am fost biciuită a doua oară pentru că luasem o bucată de pâine de pe un cadavru. Mi-au luat sânge de trei ori. Doctorul Mengele mi-a injectat microbul malariei. Pe urmă, am rămas la infirmerie cu unchiul meu. Ţiganii m-au dus în altă parte, chiar înainte ca toţi pacienţii infirmeriei – inclusiv unchiul meu – să fie ucişi.

• În Serbia, şeful administraţiei militare germane, Harald Turner declara că Serbia este singura ţară unde „problema evreilor şi ţiganilor” a fost „rezolvată”

• În Letonia, ţara baltică cu cel mai mare număr de romi, atât nomazii cât

şi sedentarii au fost afectaţi letal de măsurile luate de către poliţia de securitate, desigur în vederea execuţiei romilor, astfel că până în 1943 circa jumătate din cei 3.800 de romi din Letonia au fost omorâţi de nazişti.
• În Estonia, în octombrie 1942 a avut loc primul mare masacru împotriva romilor, o treime din populaţia romă estoniană găsindu-şi sfârşitul asasinată de nazişti.
• În Franţa au loc transferuri ale deţinuţilor de etnie romă din lagărele de concentrare. Astfel prizonierii din lagărele de la Coudrecieux, Montlhery şi Moisdon-la-riviere, au fost transferaţi la Mulsanne, pentru ca ulterior cei 717 romi de la Mulsanne să fie duşi la Montreuil-Bellay împreună cu deţinuţi veniţi din alte două lagăre. În august, numărul prizonierilor din lagărul de la Montreuil-bellay atinge cifra record de 1.018 persoane.
• La Smolensk Oblast membri ai unităţilor militare germane au săvârşit atrocităţi împotriva populaţiei de romi. Raportul comisiei care a investigat crimele din 1942 în teritoriile sovietice ocupate germani menţiona faptul că *evreii şi ţiganii au fost complet distruşi.*
• În Chernihiv au urmat în iunie 1942 a avut loc un masacru pe durata a trei zile în care au murit ucişi de nazişti cel puţin 2.000 de romi.
• În Italia, în lagărul de la Tossicia, unul dintre cele mai cumplite lagăre din Italia Centrală, în acest an 1942, un număr de 108 romiau suferit prigoana fascistă. În lagărul de la Agnona dintr-o mănăstire benedictină în acest an documentele atestăerau 250 de romi. În1943, autorităţile şi-au declarat intenţia de a fonda o şcoală pentru copiii romi *pentru educarea intelectuală şi religioasă a copiilor minori ai ţiganilor, deţinuţi acolo,* fiind consemnat un număr de 146 de deţinuţi romi, care urmau cursuri organizate de fascişti cu scopul de a-i *debarasa de obiceiurile lor amorale şi propice vagabondajului*.
• În Croaţia ustaşilor lui Ante Pavelici, guvernul fascist e emis un decret în urma căruia romii din Croaţia şi din teritoriile controlate de ustaşi au fost arestaţi, cu excepţia romilor musulmani din Bosnia şi Herţegovina, declaraţi prieteni ai "arienilor". Mii de romi din Croaţia au fost închişi în lagărul de concentrare de la Jasenovac, unde bărbaţ ii în putere au fost folosiţi pentru diferite munci, iar cei care neputincioşi au fost ucişi şi aruncaţi în gropi comune. La scurt timp înainte de prăbuşirea statui croat ustaş, au fost omorâţi majoritatea supravieţuitorilor romi ai lagărului de până atunci. Numărul romilor ucişi este incert, estimările victimelor de la Jasenovac, variind de la 10.000 de victime la 40.000 de victime, iar pentru întreaga Croaţia de la 25.000 de victime la 50.000 de victime.
• În Protectoratul Moraviei şi Boemiei numeroşi romi au fost deportaţi în lagărele de muncă de la Lety şi Hodonin. Lagărul de la Lety, destinat elementelor "anti-sociale", a adăpostit un număr de 1.256 de prizonieri romi din Boemia, inclusiv 36 de copii care au fost născuţi acolo. Datorită condiţiilor grele de viaţă 326 de bărbaţi, femei şi copii au murit în lagăr. Din acest lagăr la temuta închisoare nazistă de la Auschwitz-Birkenau, în decembrie 1942, au fost duşi 16 bărbaţi şi 78 de femei, în martie 1943 un număr de 16 femei, iar în fine în aprilie 1943 au fost deportaţi un număr de 215 de bărbaţi şi băieţi şi 205 de femei şi fete. Tabăra Hodonin a fost menită elementelor "anti-sociale" din Moravia,ajungând acolo un număr de 1.396 de prizonieri romi, inclusiv 34 de copii născuţi în lagăr, din care 207 prizonieri au murit şi 855 au fost trimişi la Auschwitz, în trei etape,

primul transport de 45 de bărbaţi şi 30 de femei, în decembrie 1942, al doilea, cu 749 de prizonieri de ambele sexe, în august 1943, iar ultimul grup a plecat din Hodonon în ianuarie 1944 cu 26 de adulţ i şi 5 copii. Interesant este că ambii comandanţi de la Lety, unde şef a fost căpitanul J. .Janovsky, şi de la Hodonin, lagăr condus de S. Blahynka, unde au fost găsiţi doar 31 de prizonieri pe 28 ianuarie 1944, nu au fost pedepsiţi după 1945.

• În Statele Unite ale Americii, M.H. Frank, care a trăit în Meridian, Mississippi, a fost ales ca *rege al ţiganilor,* după moartea lui Emil Mitchell. Tot în SUA a fost atestat un alt rege Ilie George, catalogat drept *rege al ţiganilor* în perioada în care era cercetată dispariţia Elsie Paroubek. Regele a fost contactat de autorităţi în Argyle, Wisconsin, şi dus la Joliet, Illinois pentru interogatoriu, fiind lăsat ulterior să plece deoarece era complet nevinovat, neputând ajuta cu nici o informaţie poliţia.

• În mesajul său de Crăciun, din 1942, Papa Pius al XII-lea a vorbit despre acele *sute de mii de oameni care, numai din cauza naţiunii sau a rasei lor au fost condamnaţi la moarte.* Oricum papa a fost criticat pentru că nu s-a opus într-un mod mai radical regimului nazist.

1943 • Din Protectoratul Moraviei şi Boemiei au fost deportaţi în acest an într-o primă etapă 1.038 de romi din Moravia, apoi 642 de romi din Boemia, şi în cele din urmă1.042 de persoane din ambele regiuni. În cea de a doua etapă au fost deportate într-o primă fază853 de persoane din Boemia şi Moravia, dintre care 420 au fost de lichidare a taberei Lety, urmând 767 de persoane din Moravia, din care 749 au venit de la de lichidare a taberei Hodonin, şi în fine un grup de 93 de persoane din Boemia şi Moravia. În dosarele de la Auschwitz-Birkenau au fost scrise numele a4.493 de romi din Protectorat, dintre care singurii cu speranţe de supravieţuire au fost cei transferaţi să lucreze în alte lagăre de concentrare, cum ar fi cele de la Auschwitz I, Natzweiler, Flossenburg, Buchenwaldşi Ravensbruck, de unde au fost apoi distribuiţi către alte lagăre de concentrare, respectiv în Dora, Dachau, Neuengamm, Bergen-Belsen, Mathausen etc. După eliberare doar 583 de romi bărbaţi şi femei s-au întors la casele lor. Populaţia de etnie romă din ţinuturile cehe a fost astfel aproape anihilată în perioada ocupaţiei naziste. O soartă similară au avut-o şi romii din regiunea sudetă.

• În Estonia, romii care au scăpat de masacrul din 1942 au fost privaţi de bunurile deţinute şi închişi în lagărul de concentrare de la Talinin, restul populaţiei rome estoniene fiind lichidată.

• Singurul caz cunoscut de lingvist, specializat în limba romani, care a cooperat cu regimul nazist împotriva romilor, este cel al profesorului austriac Johann Knobloch, personaj care, după război, a avut o puternică influenţă în cadrul comunităţii academice, în calitate de profesor de lingvistică la Universitatea din Bonn. Knobloch a fost recrutat ca doctorand de către organizaţia SS "Ahnenerbe", pentru a studia romii şi limba romani vorbită în lagărul de concentrare de la Lackenbach. Lucrarea de disertaţie a lui Knobloch despre romii din Burgenland a fost publicată în 1953.

• Sociologii danezi, Bartels Erik şi Gudrun Brun, au susţinut în urma unor studii dedicate romilor că sterilizarea reprezintă o soluţie viabilă în direcţia rezolvării „chestiunii ţigăneşti”. Din punctul lor de vedere romii

„puri” nu reprezentau o mare problemă mare, considerând însă că mentalitatea lor nu permitea adaptarea lor în cadrul unei societăţi evoluate şi implicit organizate. În schimb romii metisaţi provocau dificultăţi considerabil mai mari. Germania era percepută ca un exemplu la nivelul politici de sterilizare, în condiţiile în care la un moment dat un număr de 21 de familii mixte au fost sterilizate.

• În judeţul Bălţi, numeroase familii de romi şi-au pierdut casele, romii fiind mutaţi de către autorităţi în cabane cu condiţii de viaţă mizere. Aceşti năpăstuiţi au primit din partea statului o bucată de pământ pentru a avea ce mânca practicând agricultura de subzistenţă. Abia în toamna anului 1943, pe fondul creşterii considerabile a exodului romilor, numărul fugarilor prinşi fiind de peste 2.000 de persoane, a fost creat un lagăr la Golta, unde au fost aduşi 475 de persoane. Jandarmii legiunii Golta, într-un raport înaintat Inspectoratului General al Jandarmeriei, descrie situaţia evreilor şi romilor din lagăr: *Am onoarea să vă informez, pe baza informaţiilor pe care le-am verificat în toată ţara, asupra următoarei situaţii. Evreii nu au mai primit hrană de luni de zile. La fel ţiganii şi deţinuţii din lagărul de la Golta, unde sunt închişi 40 de oameni. Aceştia muncesc şi sunt constrânşi să continue până cad de foame. Vă rugăm să ne daţi instrucţiuni.* Tot la Golta Ion Stancu, „primarul ţiganilor” de la Kamina Balka, se referă la condiţiile de viaţă grele ale romilor: *Ziua, muncim la colhoz, iar noaptea patrulăm în zonă; ne dau foarte puţin de mâncare: 300 de grame de mălai, 500 de grame de cartofi şi 10 grame de sare de persoană, fără nici un alt aliment; nu am primit nici cea mai mică picătură de ulei de opt luni*.

• Psihologul nazist Ritter a declarat ca încheiat procesul de înregistrare a romilor din Germania şi Austria, numărul celor monitorizaţi fiind de 21.498 de indivizi, pentru ca la debutul anului 1944, numărul romilor aflaţi în evidenţele psihiatrului nazist să fie c u 2.324 de persoane mai mare.

• În Grecia deportarea romilor la Auschwitz, provoacă o vie reacţie din partea primului ministru grec, precum şi a arhiepiscopului de Atena.

• În Letonia din 1941până în acest an, jumătate din cei 3.800 de romi care locuiau în această ţară a fost masacrată, iar în Estonia, mai mult de 90% dintre cei 750-850 de romi estonieni au fost la rândul lor asasinaţi.

• În Franţa, statisticile din acest an arată că 2.200 de romi erau închişi în opt lagăre. Numărul deţinuţilor a scăzut drastic datorită eliberării „negustorilor ambulanţi”. Condiţiile de detenţie erau mai puţin dificile ca în lagărele naziste, dovadă că lagărul de la Arc-et-senans s-a închis în septembrie 1943, datorită numărului ridicat al celor care au evadat.

• În Italia situaţia romilor se modifică radical în condiţiile în care Aliaţii au debarcat în Sicilia şi au eliberat sudul peninsulei în scurt timp. Anterior evenimentului, un document din 23 aprilie consemna prezenţa a 146 de romi în lagăre, menţionându-se că totul decurgea bine, inclusiv metodele aplicate în direcţia *debarasării de obiceiurile lor amorale şi propice vagabondajului.* După debarcare, conform prevederilor armistiţiului din 8 septembrie, semnat între Italia şi forţele aliate, lagărele din Italia de Sud s-au închis, romii fiind eliberaţi. Pe de altă parte în cartierul Monti Roman din Roma, unde locuiau un număr mare de romi şi evrei, o placa comemorativă aminteşte deportarea romilor în octombrie 1943 de către

Gestapo.

1944 • Un număr de 1.800 de romi români deportaţi în Transnistria îşi câştigau existenţa la Berezovka, confecţionând şi vânzând pieptene. La 14 martie 1944, când cetăţenii români, indiferent de apartenenţa etnică, au fost evacuaţi din Transnistria, jandarmeria română din Odessa susţinea că în circumscripţia sa erau 12.083 de romi. Practic cei 6.439 de romi aflaţi în evidenţele jandarmeriei în iulie 1944, moment în care reprezentanţii amintitei instituţii au început consemnarea numelor celor întorşi România, nu reprezintă decât o parte dintre romi care au supravieţuit holocaustului românesc. După revenire în ţară mulţi romi şi-au reluat vechiul mod de viaţă. Astfel doi romi moldoveni, din Jaliştea, reveniţi din Transnistria, cer autorităţilor să li se permită exercitarea profesiei şi în alte localităţi: *Subsemnaţii, Petrea Molotac şi lancu Molotac, actualmente cu domiciliul în comuna Jaliştea, judeţul Putna, respectuos vă aducem la cunoştinţă următoarele: În anul 1942 am fost colonizaţi ca ţigani nomazi în Ucraina – Transnistria pe Bug – de la domiciliul nostru unde ne aflam în acel moment – comuna Dolhasca, judeţul Baia. Am stat în Ucraina – Transnistria pe Bug – până în primăvara anului curent, 1944, când odată cu retragerea trupelor noastre am primit ordin să ne retragem înaintea trupelor, fiecare pe răspunderea noastră. În prezent, suntem stabiliţi cu domiciliul în comuna arătată mai sus, de unde nu ni se dă voie pentru a merge şi în alte comune sau judeţe pentru a exercita profesia noastră de meseria şi, spre a câştiga existenţa de întreţinere a familiilor noastre care numără câte 5 şi 7 membri, având şi doi copii militari, din care unul activ şi unul mobilizat, întrucât noi am avut domiciliul stabil fiind înscrişi în registrele stării civile ale primăriei şi nu am fost cu domiciliul flotant ca adevăraţii ţigani nomazi, având şi livrete de satisfacerea serv. militar. Respectuos vă rugăm să binevoiţi a ne aproba şi autoriza ca să exercităm meseria noastră de fierari, pieptănari şi muzicanţi şi în alte comune şi judeţe.* Oricum după actul de la 23 August situaţia romilor se modifică radical, astfel că se dispune ştergerea din controalele armatei a deportaţilor în Transnistria:*Prin o rdinul no. 99.235/1943 al Marelui Stat Major, Secţia I, s-a dispus ca toţi ţiganii aflaţi evacuaţi în Transnistria să fie şterşi din controalele armatei. Cei care s-au reîntors clandestin în ţară au fost opriţi pe locurile unde au fost identificaţi şi plasaţi la munci.* Un alt ordin acorda romii reveniţi din Transnistria dreptul la libera practică în cea ce priveşte exercitarea meşteşugurilor *specificeDirecţiunea Siguranţei şi Ord. Publice, Serviciul Ordinii Publice, Ordin circulara no. 154.594, Din 16 septembrie 1944, În conformitate cu ordinul no. 15.132 din 13 septembrie 1944 al Ministerului Afacerilor Interne, Subsecretariatul de Stat pentru Poliţie: Binevoiţi a cunoaşte că ţiganii nomazi reîntorşi din Transnistria urmează să fie lăsaţi la ocupaţiile lor, îndrumându-i la diferite munci*.

• În lagărul de concentrare Auschwitz-Birkenau, *Zigeunerlager,* un grup de 2.897 de romi au fost gazaţi şi incineraţi într-o singură noapte, respectiv cea dinspre 2 spre 3 august, acţiune cunoscută ca *Zigeunernacht.* La Auschwitz, în 17 luni au murit 20.078 de indivizi, conform datelor oficiale ale „lagărului ţigănesc” fiind închişi aici 10.649 de femei şi 10.094 de deţinuţi de sex masculin, printre care mulţi erau copii. Cei peste 20.000 de romi deportaţi din diferite colţuri ale Europei au fost

înghesuiţi în 32 de barăci de lemn, construite iniţial ca gr ajduri pentru 52 de cai. Fiecare baracă adăpostea circa 600 de romi.

• După ocuparea Ungariei, de către fostul mentor din al doilea război mondial, în speţă Germania hitleristă, 30.000 de romi unguri au fost deportaţi de către nazişti.

• În Belgia un grup de 351 de romi sunt deportaţi din Malines, la Auschwitz.

• În Olanda a avut loc deportarea la Auschwitz a unui grup de 245 de romi.

• În lagărul de concentrare de la Buchenwald au fost deportaţi 1.400 de romi, aceştia fiind gazaţi. Ulterior aceiaşi soartă au avut-o şi un grup de 800 de copii romi, transferaţi de la Buchenwald la Auschwitz, unde au şi fost omorâţi..

• În Germania, directorul Institutului de Antropologie „Împăratul Wilhelm", elogiază în presa nazistă suportul oferit de către stat în direcţia cercetărilor antropologice.

1945 • Soldaţii sovietici ajung la Auschwitz, unde au mai găsit 4.800 de supravieţuitori, printre care mai era un singur rom

• În Slovacia, în „lagărul ţigănesc" de la Dubnica nad Vahom, 800 de persoane de etnie romă au fost private de libertate, înainte de a fi omorâte sau deportate. În Cehoslovacia *după 1945, romii din estul agricol al Slovaciei, adesea din aşezări foarte sărace, încep să vină în părţile industriale ale ţărilor cehe. S-au stabilit în zonele de graniţă în care locuiau germanii şi evreii, unde li s-au oferit locuinţe şi locuri de muncă. În oraşele cu o concentraţie mare de romi au apărut ghetouri – localităţi problematice şi excluse social, dintre care multe rămân. Regimul comunist (din februarie 1948) a anulat Legea cu privire la ţiganii itineranti, iar romilor le-au fost de facto acordate drepturi egale în 1950. Regimul comunist cehoslovac sa concentrat pe eradicarea analfabetismului, dar lipsea o abordare specială care să ţină cont de istoria excluderii elevilor romi. Adesea elevii romi nereuşiţi au fost transferaţi în şcoli speciale, chiar dacă nu aveau nevoi speciale. Urmând exemplul sovietic, Partidul Comunist din Cehoslovacia (PCC) a adoptat în 1958 un model de „asimilare ţigănească" dirijată de stat. Romii şi cultura lor, precum şi încrederea lor, au suferit substanţial de pe urma unei astfel de măsuri. A presupus un efort insensibil pentru integrarea „ţiganilor" în societatea de masă. În această etapă însă, romilor li se garantau locuri de muncă, chiar dacă necalificaţi din cauza educaţiei lor slabe, ca muncitori, servitoare şi alţi muncitori necalificaţi. Datorită relaxării situaţiei politice din 1968, a luat fiinţă prima organizaţie de romi, Asociaţia Naţională a Ţiganilor-Romi (AGR, 1969-1973). AGR a CR îşi avea sediul în capitala Moraviei, Brno, unde locuiau descendenţii romilor care se integraseră înainte de război. Ei erau în fruntea AGR. Activităţile politice, sociale şi educaţionale au inclus eforturile de ridicare a culturii romi. Colecţii pentru un muzeu planificat 5erau adunate şi se făceau eforturi pentru a compensa şi comemora victimele persecuţiei rasiste din timpul războiului. În timpul procesului de „normalizare", Asociaţia a fost dizolvată în 1973, sub pretextul unor erori de contabilitate şi economie. Regimul comunist nu a revenit la măsurile stricte de asimilare, dar până la căderea regimului în 1989, romii din CSSR nu au avut posibilitatea de a-şi manifesta aspiraţiile*

etnoemancipatoare.

- În Franţa eliberată de sub dominaţia nazistă – Parisul fiind eliberat la 23 august 1944 – deţinuţii „nomazi" din lagărele de la Montreuil-bellay au fost transferaţi în alte locuri şi chiar dacă unii dintre ei au fost ulterior eliberaţi, 734 de romi rămân în lagăre. Abia însă în decembrie 1945, lagărele de la Jargeau şi Saint-Maurice au fost închise, iar deţinuţii romi eliberaţi.
- Până la sfârşitul războiului, conform specialiştilor, peste 70% din populaţia romă a fost anihilată de către nazişti, însă cu toate acestea au fost ignoraţi în cadrul procesului de la Nürnberg, unde lipsesc mărturiile romilor afectaţi de atrocităţile naziste. De asemenea romilor ca popor nu le-au fost plătite despăgubiri ca şi compensaţii materiale şi concomitent morale pentru suferinţele provocate de extrema dreaptă europeană în general.
- În ţara noastră, la judecarea primilor criminali de război, doar un cap de acuzaţie face referire la deportările de romi. Acuzaţia a fost formulată la adresa colonelului Isopescu, prefectul judeţului Golta, căruia i s-a imputat confiscarea caravanelor şi cailor romi, fără referire la atrocităţile suferite de către aceştia. Uniunea Generală a Romilor din România a declarat ca principal obiectiv al organizaţiei oferirea unui *suport moral şi material tuturor romilor şi, mai ales, celor care fuseseră deportaţi în Transnistria*, însă în 1947, anul în care organizaţia şi-a reluat oficial activitatea, nu s-a preocupat de foştii deportaţi romi.

• În Bulgaria a fost fondată *Organizaţia generală culturală unită a minorităţilor ţigăneşti "Ekhipe",* a cărei lider a fost Şakir Pashov, organizaţia, destul de activă, având filiale
locale precum şi un ziar denumit Romano Esi sau Vocea Romilor. Ulterior publicaţia şi-a schimbat denumirea în *Nevo Drom* sau *Drum nou,* fiind practic ziarul oficial al teatrului rom. Proiectul nu a rezistat însă prea mult. Comuniştii bulgari l-au expediat în lagărul de la Belene pe Şakir Pashov, iar publicaţia romă şi teatrul au fost desfiinţate. Tot în acest an se formează *Organizaţia Pan-ţigăneascăcare „Luptă Împotriva Fascismului şi a Rasismului şi pentru Dezvoltarea Minorităţii Ţigăneşti din Bulgaria ",* în strânsă legătură cu Partidul Comunist, al cărui lider Sahkir Pashov era membru al parlamentului. Organizaţia va rezista peste un deceniu, timp în care mai multe reviste au văzut lumina tiparului în limbile romani şi bulgară, redactorii acestor reviste fiind romi care se adresau romilor. Practic în epocă au apărut în jur de 200 de organizaţii ale romilor, precum şi *Teatrul Roma,* în 1947, anterior perioadei impunerii politicii de asimilare forţată. În 1951 *Teatrul Roma* este închis, iar directorul său, pe nume Mustafa Aliev (Manush Romanov), a plecat din Bulgaria pentru a activa într-un teatru turc. Organizaţiile romilor au fost integrate în asociaţii şi cluburi comuniste, iar deputatul Pashov exclus din parlament şi trimis într-un lagăr de concentrare. Cotidienele sunt înlocuite de ziarul *Ov Păt,* adică „Noua cale", care nu reprezenta altceva decât expresia politicii partidului comunist în ceea ce îi priveşte pe romii din Bulgaria, fiind tipărit până în 1989.

• În Danemarca guvernul a interzis în acest an practicarea nomadismului de către persoanele care nu se născuseră în caravană. Înspre 1970 exista un loc de campare la Islands Brygge, lângă Copenhaga, folosit de către

romii şi nomazii scandinavi, precum şi de către nomazii olandezi.
• În România, o statistică a romilor împroprietăriţi în urma reformei agrare, pe judeţe, apare în anexa la studiul intitulat *Problema ţiganilor din Republica Populară Română* întocmit de Comitetul Central al Partidului Comunist Român, tot aici fiind prezentate *câteva detalii legate de romii beneficiari ai reformei agrare din 1945, anume de romii împroprietăriţi în satele din Transilvania şi Banat locuite de minoritarii germani, cărora li se confiscaseră proprietăţile*.
1946 • În Franţa, ultimul lagăr de internare a romilor, respectiv cel de la Alliers, a fost în cele din urmă închis de către autorităţi .
• Preşedintele UGRR, Niculescu i-a scris o scrisoare lui Petru Bejan, fruntaş al Partidului Naţional Liberal (Tătărescu), ministru al Industriei şi Comerţului în guvernul Petru Groza, căruia i-a promis voturile romilor la alegerile din acel an, în schimbul includerii candidaţilor romi pe lista parlamentară. Deşi ministrul nu a dat curs cereri, Serviciul Special de Informaţii a aflat însă de scrisoare şi autorităţile au luat legătura cu UGRR *pentru a împiedica să fie captată de reacţiune*, deşi PNL – Tătărescu era în acel moment oficial aliat al comuniştilor la alegeri. În cadrul procesului generalului Ion Antonescu şi principalilor săi colaboratori acuzaţiile privitoare la deportarea romilor au fost aduse inculpaţilor într-un mod formal. În actul de acuzare s-a menţionat că *mii de familii nefericite au fost scoase din cabanele sau barăcile lor şi deportate dincolo de Nistru; zeci de mii de bărbaţi, femei şi copii sunt morţi de foame, de frig şi malarie*, acuzarea avansând un număr de 26.000 de romi deportaţi în Transnistria, generalul Vasiliu acceptând doar numărul de 24.000 de persoane deportate. Ion Antonescu a susţinut, în timpul procesului, că deportările au fost rezultatul faptului că romii comiteau diverse infracţiuni, furturi şi asasinate în diferite oraşe ale ţării, profitând de război, argument invocat şi în cuprinsul memorandum-ului înaintat tribunalului popular în acest an.
• În Polonia apare un ansamblu rom, al cărui director fondator a fost Michael Madziarowicz, urmat de Wladyslaw Iszkiewicz în 1967.
• În România, Blocul Partidelor Democratice, dominat de către comunişti, s-a adresat romilor cu ocazia campaniei electorale folosind formula *Fraţi romi şi surori romiţe,* o abordare care sintetiza dorinţa bolşevicilor de a-i folosi pe romi ca masă de manevră în cadrul procesului de făurire a noi societăţi comuniste
• „Gypsy Lady” a încheiat stagiunea de la *Century Theater NYC* după 79 de spectacole.

1947 • Legea austriacă pentru ajutorul social acordat celor afectaţi de holocaust, respectiv *Opferfursorgegesetz,* împarte victimele represiunii naziste în două categorii. Astfel celor care au luptat în rezistenţă şi indivizilor persecutaţi politic, li s-a acordat aşa-zisul *Amtsbescheinigungen*, care permiteau posesorului să poată beneficia de o alocaţie în anumite condiţii. În schimb victimele persecuţiilor naziste datorită apartenenţei etnice, rasiale sau religioase, au primit iniţial doar un certificat de victimă *Opferausweis*, pe baza căruia beneficiau de unele avantaje fiscale sau comerciale, precum şi de favorizarea accesului la locuinţele comunitare. Doi ani mai târziu foştilor deţinuţi din lagărele

naziste li s-a acordat, în cele din urmă, acel *Amtsbescheinigung.*

• În Iugoslavia în acest an s-a născut scriitorul Rajko Durici, rom sârb, cunoscut activist pentru drepturile romilor. Scriitorul a studiat filosofía la Universitatea din Belgrad,între 1967-1972.În 1986 a obţinut un doctorat de Sociologie a cărui temă a fost *Cultura romilor din RSF Iugoslavia,* ca cercetător semnând peste 500 de articole. Preşedinte al *Uniunii Internaţionale Romani* şi secretarul general al *Centrului Internaţional Romani,* lucrările sale literare au fost traduse în numeroase limbi. În 2011, acesta a fost cofondator al unei *Academii de Arte şi Ştiinţe Romani* în Belgrad, al cărei preşedintele a devenit. Din Kosovo, cunoscuţi scriitori şi activişti sunt Bajram Haliti (n.1955) şi Ali Krasniqi, precum şi Sani Rifati, activist pentru drepturilor omului şi preşedintele organizaţiei *Vocea romilor*, membru al grupului de dans *Kheljen Roma,* care trăieşte în SUA. Dintre politicienii şi activiştii romi se remarcă şi Juscelino Kubitschek, care a fost şi preşedinte al Braziliei, a cărui mamă a fost romă din Cehia, Alfonso Mejia-Arias, politician, muzician şi scriitor din Mexic, Ian Hancock, activist rom, născut în Marea Britanie, care trăieşte în Statele Unite ale Americii, profesor la Universitatea din Texas, spaniolul Juan de Dios Ramírez Heredia, fost membru al Parlamentului European, fondator al Uniunii Romilor din Spania, scriitorul canadian Ronald Lee, născut în 1934, la Montreal, Canada, activist şi delegatul ONU. În Ungaria politicieni romi de succes sunt Tamas Deutsch, Viktória Mohácsi (n. 1975), membră a Parlamentului European, Lívia Járóka, de asemenea membră a Parlamentului European sau Dávid Daróczi (1972-2010), purtător de cuvânt al guvernului maghiar. Activistul rom Romani Rose (n. 1946) a pierdut 13 rude în Holocaust, preşedinte al Consiliului Central al Sintilor şi Romilor din Germania. Activistul Rudolf Sárközi (n.1944) este preşedintele asociaţiei austriece *Romani Kulturverein*, născut în lagărul de concentrare Lackenbach în Burgenland. După o carieră în domeniul electronicii, a fondat *Societatea Culturală Austriacă Romani* şi a obţinut recunoaştere legală pentru minoritatea romă din Austria. Din România, dintre politicienii romi, influenţi în prezent pe scena politică, îi amintim pe Mădălin Voicu şi Nicolae Păun.

• În acest an s-a născut muzicianul Ronald David Wood, cunoscut sub numele de Ronnie Wood, celebru în calitate de membru al trupei rock Rolling Stones, o formaţie care a amprentat stilul a generaţii şi generaţii de tineri, fiind printre cele mai de succes formaţii ale tuturor timpurilor. Wood este prezentat în numeroase surse neconvenţionale ca

exponent al romilor britanici. Muzicienii care au făcut carieră în perioada recentă sunt numeroşi în fiecare ţară europeană şi nu numai. Astfel în Grecia s-au afirmat cântăreaţa pop Irini Merkouri (n. 1981), cântăreţul şi actorul Manolis Angelopoulos (1939-1989), a cărei melodie „Ta Mavra matia sou" este considerată imnul romilor greci, muzicianul Kostas Hatzis (n. 1936), cântăreaţa pop Irini Merkouri (n. 1981), clarinetistul Vasilis Saleas, cântăreaţa Eleni Vitali, poate cea mai populară cântăreaţă şi compozitoare din ultimele trei decenii din Grecia, fiul acestia Nick Xidi (n. 1976), al cărui tată

este

muzicianul Vangelis Xidi, fiind la rândul lui un cunoscut compozitor şi producător de muzică grecească, cântăreţul de folk Sotis Volanis (n.

1971). În Cehia artişti de origine romă sunt cântăreaţa Vera Bílá (n. 1954), Iva Bittová (n. 1958), cântăreaţă, violonistă şi compozitoare sau muzicianul Radoslav Banga. Cântăreaţa cehă de folk şi pop Vera Bílá (n. 1954) este fiica celebrului cântăreţ Karol Gina. Cântăreaţa, compozitoarea, violonista şi actriţa cehă Iva Bittová (n. 1958) a jucat rolul Zenei în *Zelary,* un film nominalizat pentru „Cel mai bun film străin” în 2004, la Oscar. Grupul ceh de hiphop *Gipsy.cz* este alcătuit din romi şi a reprezentat ţara lor la Eurovision Song Contest în 2009, la Moscova, cu piesa *Aven Romale.* Argentina este reprezentată de cântăreţul pop Roberto Sánchez, cunoscut sub numele de Sandro (1945-2010), respectiv "Sandro de América" sau "Gitano”, artist care s-a bucurat de o mare popularitate, fiind şi primul artist latino-american care a umplut Madison Square Garden din New York, de mai multe ori. Cântăreţul Víctor Heredia (n. 1947) este un alt rom argentinian cunoscut pentru albumul *Taki Ongoy*, o lucrare simfonică compusă în 1986, un omagiu adus mişcării *Taki Ongoy,* o reacţie autohtonă care a apărut în secolul al XVI-lea (1560-1572) la invazia spaniolă. În Franţa, şcoala de muzică romă contemporană este bine reprezentată de chitaristul de jazz, violonistul şi basistul Bireli Lagrène (n. 1966), un fost copil-minune, la doar 13 de ani acesta debutând cu prima sa înregistrare. Născut într-o familie de romi muzicieni, Bireli trăieşte într-o caravană ca un *manouche* autentic. Dintre muzicienii romi francezi îi mai amintim pe chitaristul *Manitas de Plata,* pe numele său Ricardo Baliardo (n. 1921), pe cântăreţul de jazz Angelo Debarre (n. 1962), pe chitaristul de jazz Tchavolo Schmitt (n. 1954), pe Christian Escoudé (n. 1947), de asemenea chitarist de jazz, pe Mondine Garcia (1936-2010), specializat în *jazz ţigănesc,* pe Tony Gatlif (născut ca Michel Dahmani în 1948 la Alger), regizor, scenarist, compozitor, actor şi producător, pe chitaristul Babik Reinhardt (1944-2001), fiul celebrului Django Reinhardt, sau pe Dorado Schmitt (n. 1957), chitarist şi violonist de *jazz ţigănesc.* În Germania s-au afirmat cântăreţul pop, compozitorul şi producătorul Drafi Franz Richard Deutscher (1946-2006), fiul pianistului maghiar Drafi Kálmán, cântăreaţa berlineză Marianne Rosenberg (n. 1955), fiica supravieţuitorului de la Auschwitz, în speţă Otto Rosenberg, cântăreaţa Ayo din Köln (n. 1980), o *afro-romă,* mama ei fiind românca de etnie romă, artistă care, deşi mai aproape de rădăcinile sale africane, este influenţată de moştenirea romani în stilul de viaţă şi în muzică, precum şi chitaristul de jazz Josef Wawau Adler (n.1967). În Mexic o personalitate romă este dansatoarea Lila Zellet Elias (n. 1971), iar în Olanda s-a afirmat formaţia sinti Rosenberg Trio, alcătuită din Stochelo (n. 1968), Nonnie (n. 1956) şi Nousche (n. 1965). Numele de *Rosenberg* este comun în rândul romilor din nordul Europei, iar în spaţiul german sunt familii de sinti cu acest nume care au o lungă tradiţie ca muzicieni. Chitaristul sinti Jimmy Rosenberg (n. 1980), care, încă adolescent, a cântat cu genii ca Bireli Lagrène, Stéphane Grappelli, Stochelo Rosenberg şi alţii, în concerte susţinute în Europa şi în Statele Unite, a ales să trăiască ca un adevărat sinti într-o rulotă. Tot în Olanda s-a afirmat cântăreaţa Mariska Veres, din Den Haag (1947-2006), fiica celebrului violonist rom maghiar Lajos Veres, precum şi chitaristul de jazz Paulus Schafer (n. 1978). În Polonia, Edyta Górniak (n. 1972), cu tată rom şi mamă poloneză, a fost prima cântăreaţă romă poloneză care a participat la Eurovision, în 1994,

iar locul al doilea este cea mai înaltă clasificare a ţării sale în concurs de până acum. Ea a cântat în duet cu celebrul tenor Jose Carreras, demonstrându-şi abilităţile artistice şi pe Broadway. În Rusia, pe lângă pleiada de muzicieni ruşi evocată, s-au mai afirmat cântăreaţa ruso-armeană de origine romă Zarifa Mgoyan, actorul şi muzicianul Sacha Kolpakov (n. 1943), care a activat la *Teatrul Romen,* fondând şi *Trio Kolpakov,* primul ansamblu de romi ruşi care a susţinut un turneu în SUA sau actriţa şi cântăreaţa de jazz şi romanţe ruseşti Valentina Dmitriyevna Ponomaryova (n. 1939), fiica violonistului Dmitriy Ponomaryov şi a pianistei Irina Lukashova, ambii absolvenţi ai Conservatorului din Moscova. Ucraina în muzică este reprezentată de muzicianul, compozitorul şi poetul rom polonez ucrainean Edward Dşbicki (n. 1935), fiul muzicienilor romi Wladyslaw Krzyzanowski şi Franciszka Raczkowska, care a scris aproximativ 200 de melodii, fiind şi director al grupului muzical *Terno,* precum şi muziciana Eugene Hutz (n. 1972), cântăreaţă, chitaristă, scriitoare şi actriţă de origine romă. În Turcia romii sunt reprezentaţi de cântăreaţa şi dansatoarea Sibel Can (n. 1970), de cântăreţul Ankarali Turgut, d e
dansatoarea Didem Kinali (n. 1986), care a dobândit o mare notorietate datorită
spectacolului de televiziune *Ibo show,* artistă a cărei mamă este, de asemenea, o dansatoare din buric, iar tatăl baterist. În Serbia s-au afirmat violonistul Janika Balázs (1925-1988), cântăreţul Sinan Sakic (n. 1956), cântăreţul de folk Dzej Ramadanovski, (n. 1964), muzicianul Saban Bajramovic (1936-2008), care a compus peste 650 de piese, muzicianul Zarko Jovanovic (1925-1985), cunoscut pentru a compus imnul romilor *Gelem, Gelem,* trompetistul Boban Markovic (n. 1964), considerat ca fiind cel mai mare trompetist din Balcani, sau acordeonistul Lelo Nika (n. 1969), un rom român din Serbia, stabilit în Danemarca, unde cântă un amestec de jazz, muzică balcanică, în speţă românească, faţă de care are o anumită afinitate, câştigător de două ori al locului întâi la Campionatul Mondial de Acordeon. În Spania s-a afirmat formaţia Azúcar Moreno, cu surorile Encarnación şi Antonia Salazar, care s-au născut în Badajoz, Extremadura, într-o familie de romi cu o lungă tradiţie de cântăreţi şi dansatori de flamenco. În Bulgaria în muzică s-au remarcat Azis (n. 1978) cântăreţ de pop şi folk, cântăreaţa Sofi Mar inova sau clarinetistul de jazz Ivo Papazov (n. 1952). În Marea Britanie numărul muzicienilor romi este unul, de
asemenea, consistent, printre aceştia fiind şi cântăreaţa de rap Cher Lloyd (n. 1993), muzicianul Denny Laine, chitaristul rock Albert Lee (n. 1943), cântăreţul Joe
Longthorne (n. 1955), muzicianul Robert Plant (n. 1948) sau cântăreţul şi actorul Adam Ant, pe numele său Stuart Leslie Goddard, (n.1954) cu numeroase hit -uri între 1980-1983, inclusiv trei locuri unu, artist care a fost, de asemenea, popular în Statele Unite, unde a fost votat cel mai sexy bărbat din America de către telespectatorii MTV, ca actor, apărând în peste douăzeci de filme şi episoade de televiziune între anii 1985-2003. Tot spaţiul britanic îl reprezintă şi cântăreaţa şi compozitoarea britanică de hip-hop/R&B, Jentina Rose Chapman (n. 1984), cântăreţul şi compozitorul Donald Eric Partridge (1941-2010),

cunoscut sub numele de "regele Buskers ", care la sfârşitul anilor 1960, s-a bucurat de un imens succes internaţional cu melodiile "Rosie" şi "Blue Eyes", compozitorul şi cântăreţul folk Jackie Leven, muzicianul Denny Laine (n. 1944) sau muzicianul scoţian Jackie Leven alias Sir Vincent Lone (1950-2011), cu peste douăzeci de albume. În Liban de o mare notorietate se bucură Bin Bella Al-Hunteer sau Bilal (n. 1983), zis şi *prinţul ţiganilor,* născut în comunitatea nomadă a domilor, respectiv cea *nawar*, artist care cântă, pe lângă arabă, şi în limba domari. Artistul a observat în turneele sale europene, că poate comunica cu verii săi romi din România, Bulgaria şi fosta Iugoslavie, fiecare vorbind limba lor maternă. În Macedonia muzicianul Esma Redzepova (n. 1943) a efectuat în mai mult de 9.000 de concerte în 30 de ţări, având în palmaresul artistic peste 500 de creaţii artistice, acestea incluzând 108 de cântece, 20 de albume şi şase filme, cântăreţul de folk şi
scriitorul Muharem Serbezovski (n. 1950) compunând la rândul său peste trei sute de melodii. În Albania o reprezentantă de marcă a etniei rome este artista Anjeza Shahini (n.1987). În Ungaria mari muzicieni romi sunt, pe lângă violonistul maghiaro-american de jazz Elek Bacsik (1926-1993), şi alţi muzicieni, precum chitaristul şi compozitorul Robi Botos, pianistul Georges Cziffra (1921-1994) sau Félix Lajkó (n. 1974), violonist maghiaro-sârb, formaţia *Ternipe* cucerind de asemenea Europa cu muzica lor tradiţională romă. În SUA printre romii care s-au remarcat în muzică este şi Jerry Mason (n. 1942) cântăreţ, compozitor, chitarist de rock and roll. În Finlada de origine romă sunt muzicianul Henry Olavi *McCloskey* Aaltonen (n. 1948), toboşarul Sebastian Ahlgren (n.1971), cântăreţul Markus Allan (n. 1945), cântăreţul pop Rainer Friman (n. 1958), în anii ‘90 cel mai de succes cântăreţ finlandez, dar şi scriitor şi jurnalist, cântăreţul Saska Helmikallio (n, 1980), cântăreaţa Anneli Sari sau cântăreţul Taisto Tammi, din grupul Hortto Kaalo. La rândul său Kiba Lumberg (n. 1956) este un artist finlandez, care a studiat, între 1979-1981, la Conservatorul din Helsinki, apoi la Universitătea Sutorits din fosta Iugoslavie, la Universitatea de Artă din Skopje, în 1986, şi la Academia de Artă din Florenţa, în 1988. Muzicianul Juha Grigori Lundberg (n. 1989), cu nume de scenă Amadeus, provine şi el dintr-o familie de cântăreţi, tatăl său fiind un membru al grupului Hortto Kaalo, mătu şa lui cântăreaţa Anneli Sari, iar bunicul său artistul Juhani Pesonen. Grupul Hortto Kaalo a fost fondat în 1969 de către Feija Åkerlund, Marko Putkonen, Lupta Lundberg şi Heikki Nyman, ulterior venind în formaţie şi Ellen Hagert. În Belgia un cunoscut artist este Fapy Lafertin (n. 1950), chitarist de jazz. În Austria un cunoscut muzician a fost şi Joe Zawinul (1932-2007), tot aici afirmându-se şi muziciana Ceija Stojka (1933-2013) scriitoare şi pictoriţă, romă din neamul lovarilor, al cărei frate şi soră, Karl Stojka şi Mongo Stojka, sunt, de asemenea, scriitori şi muzicieni. Împreună cu mama ei şi patru din cei cinci fraţi a supravieţuit Holocaustului, după ce au fost închişi la Auschwitzşi Bergen-Belsen, spre deosebire de tatăl ei închis în lagărul de concentrare Dachau, apoi la Schloss Hartheim, unde a fost ucis. În prima sa carte autobiografică, în 1988, s-a referit la persecuţiile naziste. Un alt cunoscut artist austriac este şi chitaristul de *jazz ţigănesc* Harri Stojka (n. 1957), rom lovar vienez, din neamul *Bagareschtschi*. În cea ce-l priveşte pe romul maghiar Elek Bacsik (1926-1993), celebru

cântăreţ de jazz, violonist şi chitarist, fiul lui Arpad Bacsik şi Erzsebet Pócsi, trebuie specificat că a studiat vioara la Conservatorul din Budapesta, ulterior colaborând cu Dizzy Gillespieşi Charlie Parker. El a fost, de asemenea, vărul lui Django Reinhardt. În primii săi ani a călătorit ca muzician prin diferite state, cum ar fi Liban, Spania, Portugalia sau Italia.A lucrat în Paris, la începutul anilor '60 cu artişti precum Jeanne Moreau, Serge Gainsbourgşi Claude Nougaro, scoţând şi albume solo.Din 1966 el a început să lucreze şi să trăiască în Statele Unite, în special la Las Vegas. Bacsik a cântat la chitară, alături de *Dizzy* Gillespie, la *Riviera franceză* din 1962 şi mai târziu a colaborat artistic la vioară cu Gillespie, la Festivalul de Jazz Newport din 1974. În România, printre artiştii romi de muzică uşoară, s-au remarcat recent Connect-R, pe numele său real Ştefan Relu Mihalache (n. 1982) şi Ştefan Bănică junior, alte voci cu origini rome vehiculându-se că sunt Marcel Pavel, Pepe, Andra sau Dida Drăgan. Un artist original este şi Elvis Romano, artist care cântă cântecele lui Elvis Presley în romani.

1948 • În România secretarul general al UGRR, Petre Rădiţă, a cerut Ministerului de Interne aprobarea pentru ca organizaţia să poată organiza un congres al romilor, unde *se va discuta despre realizările guvernului de largă democraţie populară, ieftinătatea traiului,precum şi aducerea la cunoştinţă a tuturor romilor să se încadreze în munci lucrând pentru reconstrucţia tinerei noastre Republici Populare Române.* Ideea a fost pe placul comuniştilor, lucrările congresului derulându -se la Alba Iulia, unde *oratorii au arătat perspectivele de viitor, de educare şi muncă create în urma instaurării regimului democratic din R.P.R. spre deosebire de regimurile trecute cari au asuprit pe romi",* participanţii votând o moţiune prin care romii *şi-au luat angajamentul de a munci alăturea de celelalte naţionalităţi conlocuitoare pentru înfăptuirea socialismului în RPR.* De altfel UGRR i-a îndemnat pe romi să voteze la alegerile pentru Camera Deputaţilor, „soarele", simbolul electoral al Frontului Democraţiei Populare, alianţa coordonată de comunişti, lozinca UGRR fiind *Toţi romii alături de FDP şi guvernul actual al RPR.* Cu acest prilej au fost răspândite manifeste *Către toţi romii şi romiţele din Republica Populară Română,* tipărite în două variante, într-una Gheorghe Niculescu semnând cu *Dl.,* iar în cealaltă cu *Tov.,* ducându-se şi muncă de lămurire a maselor de romi de către elitele Uniunii.

• În Baden Wuerttemberg a fost redactat un ghid destinat ofiţerilor provizorii pentru a ajuta la *soluţia finală pentru problema ţiganilor,* aşa cum se spune într-o scrisoare în acest sens. Fostul „Biroul pentru combaterea pacostei ţigăneşti" din Berlin a fost transferat la Munchen, reluându-şi activitatea. În acelaşi an, în Bavaria, s-a emis o nouă legislaţie bazată pe vechiul cod de legi din 1926 cu un profund mesaj antirom.

• În România recensămintele au consemnat în 1948 un număr de 53.425 de romi, cea ce reprezintă 0,3% din numărul populaţiei României, în 1956 – 104.216 romi, adică 0,6%, în 1966 – 64.197 de romi, cu un procent de 0,3% din totalul populaţiei ţării, iar în 1977 – 229.986 de romi cu 1,067%, conform statisticilor oficiale circa 65.000 fiind nomazi sau seminomazi. La finele anilor '70 şi începutul anilor '80, rapoarte ale autorităţilor arată că romii au fost sedentarizaţi. Numărul real al romilor din ţara noastră era estimat de către sociologi la un milion de indivizi.

1949 • UGRR a fost desfiinţată de Ministerul Afacerilor Interne, fără ca acesta să ceară, conform procedurii, avizul Securităţi, în documentul oficial elaborat de ministerul în cauză nespecificându-se cauzele care a generat această decizie. Şeful guvernului, Petru Groza, a primit totuşi în audienţă în acest an o delegaţie a romilor, care a cerut aprobarea fondării unei noi organizaţii, respectiv *Uniunea Populară a Romilor din Român.* Securitatea a verificat trecutul membrilor comitetului de iniţiativă, întocmind un raport în care se specifica faptul că *din informaţiile obţinute, Comitetul este sincer ataşat regimului din R.P.R.,* menţionându-se că acest comitet a eliminat din rândurile sale elementele antidemocratice, respectiv Gheorghe Niculescu, *comerciant şi reacţionar*, sau Vasile Duţan, *suspect legionar*. În ciuda referatului favorabil cererea de creare a Uniunii Populare a Romilor a fost respinsă. Dovedindu-se interesat de problema romilor, Comitetul Central al Partidului Muncitoresc Român a redactat un material cu titlul *Problema ţiganilor din Republica Populară Română,* documentul referindu-se şi la *Concluziile, pe care le putem trage din aceste puţine elemente cunoscute, cu ajutorul exemplului sovietic, pentru munca noastră în viitor pentru această problemă sunt următoarele:*
1. Problema ţigănească este în primul rând o problemă socială;
2. Ţiganii încadraţi în muncă, care vorbesc limba populaţiei cu care convieţuiesc şi care-şi trimit copiii în şcolile respective, care deci trec printr-un proces de asimilare, nu constituesc o preocupare decât în măsura ridicării nivelului lor cultural (alfabetizare, educaţie de higienă, asistenţă socială), şi lupta împotriva naţionalismului burghez care prin menţinerea vechilor prejudecăţi împiedică procesul de înfrăţire între această populaţie şi celelalte naţionalităţi conlocuitoare;
3. Trebuie cercetată situaţia ţiganilor împroprietăriţi prin reforma agrară (aproape 20.000 de ţigani au fost împroprietăriţi în judeţele locuite de naţionalităţi conlocuitoare, cum se vede în anexă);/
4. Cu ocazia deplasărilor pe teren trebuie cercetată situaţia ţiganilor şi trebuie întocmită o statistică a ţiganilor neîncadraţi în muncă, a ţiganilor nomazi în general;
5. Problema principală o constituie problema ţiganilor nomazi, cortorari, seminomazi,
eliberarea lor de sub influenţa despotică a bulibaşilor, a vătafilor; va necesita aplicarea măsurilor pe care le indică exemplul sovietic.
• În Bucureşti, la Teatrului Naţional "Studio" s-a jucat piesa *Rapsodia ţiganilor,* de Mircea Ştefănescu.
• În Franţa o comisie guvernamentală a întocmit un raport, în urma unei analize a problemele romilor din Hexagon, în care a recomandat renunţarea la politicile represive aplicate nomazilor. Practic aceasta recomandare a devenit punctul de reper al modului de redactarea a legislaţiei privitoare la romi de către statul francez
• În acest an guvernul R.F. Germania emite prima declaraţie în care susţine că romii nu sunt îndreptăţiţi în a primii daune pentru prigoana suferită în perioada nazistă. Ulterior au mai fost emise declaraţii de acest gen.
• În Bulgaria s-au derulat lucrările unei conferinţe a romilor în care a fost combătut fascismul şi rasismul, fiind analizate şi modalităţile de afirmare şi promovare culturală a minorităţii rome din Bulgaria.

• În localitatea Şiria, din judeţul Arad, învăţătorul Vasile Homescu a organizat o şcoală pentru romi. Şcoala a fost vizitata în 1951 de către ministrul învăţământului Ion Nistor şi de către marele muzician rom Grigoraş Dinicu, care au asistat la cursurile susţinute de învăţătoarea Georgina Homescu, cadrul didactic fiind elogiată de către oaspeţi, pentru modul în care au fost pregătiţi pentru lecţ ie cei 41 de elevi din clasa sa.
• În Macedonia s-a născut Rahim Burhan, regizor de teatru, fondator în 1991 şi director artistic al teatrului rom *Pralipe* din Skopje, care a devenit cunoscut datorită cooperării sale cu Teatrul *An der Ruhr* din Muelheim. Cu sloganul *ţiganii s-au întors,* cele două instituţii s-au angajat în combaterea discriminării faţă de străini în Germania, prin teatru. Astfel piesa *Ratvale Bijava* a lui Frederico Garcia Lorca (1898-1936), autorul romanului *Romancero gitano* în 1928, a fost pus în scenă în limba romani în aproximativ 15 oraşe germane. În 1998 *Pralipe* a fost invitat la Festivalul Internaţional de Teatru „MESS” de la Sarajevo.
1950 • În Germania de Vest după emiterea primei dintre multele declaraţii conform căreia guvernul german nu datora romilor despăgubiri pentru crime de război, oficiul pentru acordarea indemnizaţiilor de acest tip, *Landesentschadigungsamt,* din Munchen a respins, în 1950, cererea unui supravieţuitor al lagărelor de concentrare de la Auschwitz-Birkenau şi Ravensbruck, argumentând că motivaţia rasială de persecuţie căreia i-a fost victimă solicitantul nu a fost clar stabilită. Oricum în acest an mai mulţi supravieţuitori romi ai lagărelor naziste, ale căror solicitări fuseseră respinse de către serviciile germane de ajutor social, au deschis o acţiune în justiţie, pentru a obţine aceste drepturi cuvenite, însă Curtea de justiţie federală, *Bundesgerichtshof,* le-a respins demersul şase ani mai târziu, negând astfel caracterul rasial al persecuţiilor. Asociaţiile rome germane, *Verband Deutscher Sintişi Zentralrat Deutscher Sinti und Roma,* s-au remarcat prin lupta pentru obţinerea despăgubirilor de război pentru foştii deţinuţi romi, şi pentru egalitatea drepturilor civile şi sociale. Pe de altă parte, între 1950-1967, în regiunea Koln a Germaniei, actele de identitate acordate supravieţuitorilor lagărelor de concentrare naziste sunt retrase de la sinti şi romi pe motiv că nu aveau acte care să le ateste naţionalitatea germană. Procuratura a deschis numeroase procese *împotriva a zeci de poliţişti, oficiali guvernamentali şi oameni de ştiinţă,* pentru "persecutarea ţiganilor”, procese încheiate cu încetarea procedurii de urmărire a acuzaţilor. Exemple în acest sens îl constituie procesul împotriva personalului RHF, respectiv a lui Robert Ritter în 1950, Adolf Wurth, între 1961-1963, precum şi în 1986, Eva Justin între 1958-1960 şi Sophie Ehrhardt, între 1981-1982, respectiv 19831986, sau Ruth Kellermann, între 1984-1989. În astfel de procese au fost implicaţi şi Josef Eichberger, în perioada 1961-1964, organizatorul principal al transporturilor de romi, în RSHA, sau Paul Werner în 1962, lider de grup în RSHA, precum şi alţi oficiali ai administraţiei naziste ca Otto Maeda, între 1969-1971, Leo Karsten, între 1957-1960, şef al departamentului pentru romi din cadrul Poliţiei din Berlin sau Hans Maly, în intervalul 1961-1964, fost ofiţer CID în Köln şi ofiţer RSHA. În cazul urmăririi legale derulate împotriva cadrelor ştiinţifice din RHF, cercetările au fost declarate ca încheiate din lipsă de probe, cum a fost şi cazul medicului Hermann Arnold, care a continuat cercetările de tip RHF şi după 1945.

Ancheta împotriva unor nume sonore, cum ar fi Karsten, Eichberger, Maly, Karl-Wilhelm Supp, Henry Böhlhoff şi altele 42 de personalităţi naziste din Köln a fost întreruptă, deoarece inculpaţii nu au cunoscut, în opinia judecătorilor, scopul final al acţiunilor în care au fost implicaţi, respectiv exterminarea. În procesele aliaţilor occidentali, încheiate cu condamnări, autorii, principalii vinovaţi ai masacrelor, după câţiva ani de detenţie au fost graţiaţi, în a doua jumătate a anilor '50. O bună parte dintre ei au continuat să-şi desfăşoare nestingheriţi activităţile specifice, lucrând în continuare pentru statul german. Astfel Leo Carstens, după pensionarea sa de la CID Ludwigshafen a fost apreciat pentru "sfaturile valoroase” cu privire la modul de abordare al romilor. O parte dintre inculpaţi în procesele dedicate holocaustului romilor au fost reinstalaţi în funcţii de conducere în diferite instituţii, inclusiv în poliţie. Pavel Werner ajunge subsecretar în Ministerul de interne din Baden-Württemberg, Joseph Eichberger la poliţia din Munchen pe probleme de romi, Leo Karsten a fost şeful secţiei de poliţie pentru combaterea vagabondajului din Karlsruhe. La rândul lor John Otto şi Heinrich Böhlhoff, după 1945 au combătut "problema ţigănească", în Renania de Nord-Westfalia, iar Hans Maly a condus poliţia din Bonn, capitala Germaniei de Vest. Un exemplu şocant de fost nazist angajat în poliţia federală este cel al fostului şef al Comandamentului de Investigaţii Criminale al Poliţiei de Securitate şi SD din Talin, Heinrich Bergmann, vinovat de uciderea a cel puţin 243 de romi, în Estonia anului 1942, printre victime fiind şi femei sau copii, care a activat nestingherit în cadrul Biroului Federal de Criminalistică, unde erau mulţi fo ştii lideri SD, implicaţi direct în genocid.

• În România anilor '50, violonistul şi dirijorul rom, Ionel Budişteanu, pe numele său adevărat Nae Ion Voicu, artist al poporului, a protestat împotriva strămutării romilor, mai ales a celor nomazi, în Bărăgan, în faţa lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, spărgându-şi vioara şi riscând practic strămutarea forţată. De asemenea şi celebrul Grigoraş Dinicu, cel mai mare violonist şi compozitor rom din România acelei epoci, a luat atitudine şi a protestat împotriva deportării romilor nomazi în Bărăgan.

VIII. Romii între dorinţa de integrare şi neputinţa evitării capcanei prizonieratului anistoric

A doua jumătate a secolului XX, a fost amprentată, printre altele, de divizarea inechivocă a Europei şi a lumii între statele democrate şi lagărul comunist, de decolonizare, de Războiul Rece sau de căderea în bloc a comunismului. În cea ce priveşte populaţia romă se remarcă în perioadă efortul depus de elitele rome în direcţia integrării, a creierii de instituţii, organisme, organizaţii şi asociaţii a căror obiectiv general l-a reprezentat emanciparea romilor, de tendinţa statelor comuniste de a masca problematica romă sau de a o rezolva în spiritul totalitarismului, de căderea comunismului şi faza recentă a migraţiei romilor dinspre Est înspre Vest, precum şi de reîntoarcerea ca într-un cerc vicios la aceleaşi probleme istorice, în speţă la expulzare, discriminare, marginalizare, atitudini xenofobe şi violenţe îndreptate împotriva romilor. Pe de altă parte în ciuda paşilor importanţi făcuţi înspre emancipare şi modernizare, romii, luaţi ca o comunitate organică, ţin parcă să dovedească faptul că învaţă destul de greu lecţiile istoriei.

1951 • În Basarabia s-a stins din viaţă compozitorul, dirijorul şi pianistul rom Ştefan Neaga (1900-1951). Alte personalităţi rome din Republica Moldova sunt şi Pavel Andreicenco, dansator, coregraf, actor şi activist rom (1930-2001), actriţa, dansatoarea şi jurnalista Duminica Negru (n. 1939), scriitorul Gheorghe Cantea (1941-2012), activista Elena Bogdan (n. 1961) activistul Robert Cerari (n. 1965), artistul Ion Carai (1936-2004), cercetătorul Ion Duminică (n. 1971), activistul Marin Alla (n. 1977), scriitorul Anatolie Răduţă (n. 1952), activistul Nicolae Rădiţă (n. 1977) sau violonista Alexandra Târşu (n. 1992)

• În Ungaria, după model sovietic, au fost fondate câteva cooperative meşteşugăreşti ale romilor, cum era şi cea de la Nogradmegyer, înfiinţată în acest an. Localitatea adăpostea romi fabricanţi de cuie şi muzicanţi.

• În URSS Nikolai Alexeevici Slichenko, născut în 1934 în Belgorod într-o familie de romi nomazi, supravieţuitor al celui de-al doilea război mondial, în care şi-a pierdut numeroşi membri ai familiei sale, devine actor al *Teatrului Romen*, instituţie unde cunoaşte gloria marilor succese şi al cărei lider a devenit ulterior. După război Slichenko a muncit la un colectiv în Voronezh Oblast, unde a auzit de existenţa *Teatrului Romen* din Moscova, în 1951 Nikolai fiind acceptat în instituţie. Zeiţa Fortuna i-a surâs rapid tânărului actor, astfel că în

1952 în condiţiile în care teatrul său se afla în turneu la Zagorsk – în prezent localitatea Sergiev Posad – cu piesa "Patru logodnice" a lui I. Khrustalev, actorul Serghei Fedorovici Shishkov, reprezentant al celebrei familii de artişti romi Shishkov, s-a îmbolnăvit, rolul personajului său Leksa, jucându-l, la nici 18 ani împliniţi, Nikolai Slichenko, care după acest episod a devenit un actor de prim rang în teatrul rom sovietic. Nikolai Slichenko a jucat alături de mari actori ai teatrului rom din Moscova, cum ar fi M. Cherkasova, S. Shishkov, I. Rom-Lebedev, V. Bizev, N. Narozhnyy, S. Zolotarev, Lyalya Chernaya, M. Skvortsova, S. Andreev sau I. Khrustalev, artişti care l-au iniţiat în tainele meseriei de actor şi alături de care a cunoscut gloria. În 1977, N. Slichenko a devenit director la *Teatrul Romen,* pe lângă numeroasele roluri jucate pe scenă, artistul afirmându -se şi ca

actor de filme. Aprecierea de care s-a bucurat Slichenko este dovedită şi de numeroasele premii cu care a fost gratulat, cum ar fi *Artist al Poporului din URSS* în 1981, *Premiul de Stat al URSS* în 1987 şi *Ordinul pentru Serviciul a adus Patriei* în 2004. În 1998, o stea cu nume Nikolai Slichenko a fost plasată în Piaţa Stelelor din Moscova, un omagiu adus geniului său actoricesc. Teatrul Romen din URSS constituia una dintre atracţiile majore în Moscova, peste 100 de ansambluri muzicale şi trupe de balet desfăşurându-şi activitatea în Uniunea Sovietică. Situaţia este asemănătoare în Iugoslavia, datorită ajutorului activ acordat de stat, şi chiar şi în Polonia.

• Moare la Frankfurt, psihologul Robert Ritter, fostul ideolog al "Soluţiei Finale" aplicată romilor, acesta nefiind tras, sub nici o formă, la răspundere pentru faptele sale.

1952 • Pastorul francez Clement Le Cossec (1921-2001) pune bazele unei mişcări
penticostale în rândul romilor, denumită *Biserica Evanghelică a Ţiganilor.* Despre acest pastor evanghelic se crede că a convertit la penticostalism, până în anii '80, circa 70.000 de romi, formând şi 1.600 de predicatori şi 400 de pastori, pentru ca ulterior numărul convertiţilor la mişcarea pe care a fondat-o să depăşească 500.000 de romi în Europa, dintre cei convertiţi 100.000 fiind din Franţa. Pastorul a iniţiat această mişcare la Rennes, după care s-a implicat într-o fecundă activitate misionară, derulată printre romii francezi nomazi, apoi în Germania, Olanda, Belgia, Portugalia, Spania sau Italia, călătorind în scopuri m isionare în peste 40 de ţări ale lumi, precum Canada, Statele Unite, Mexic, Argentina sau ţările din estul Europei. În prezent la Saint-Jacques, în apropiere de Rennesse, se adună anual în jur de cinci mii de caravane, care adăpostesc douăzeci-treizeci de mii de romi. Deşi începuturile activităţii misionare a fost modest, pastorul având un număr restrâns de discipoli, din cauza creşterii rapide a numărului adepţilor, Clement Le Cossec a fost sprijinit în activitatea sa de către tânărul pastor rom Denis Theom, poreclit *Payon,* la mişcarea spirituală aderând şi Georges Meyer, nimeni altul decât succesorul lui Clement la preşedinţia *Misiuni Evanghelice a Ţiganilor.* Pentru a răspunde nevoilor organizatorice a organizaţiei sale, în 1967, Clement a cumpărat o proprietate în Loiret lângă Gien, unde s-au pregătit viitorii predicatori, printre cei mai cunoscuţi pastori romi formaţi aici fiind şi Charles Welty, zis şi Tarzan, sau Wasso Ferret, poreclit Balo. Un alt pastor evanghelic rom, care s-a implicat puternic în viaţa romilor a fost norvegianul Ludvig Valentin Karlsen, născut la Furua, Ullensaker, în 1935, decedat la Oslo, în 2004. Ludvig Karlsen, considerat predicatorul cel mai iubit din Norvegia, s-a născut într-o familie săracă şi numeroasă de romi, printre care şi-a petrecut copilăria. Cu doar câţiva ani de învăţământ primar, fără a studia în nici un fel de şcoală biblică sau seminar teologic, a început să predice cu succes şi carismă Evanghelia printre romii norvegieni, mesajul său fiind îndreptat şi înspre publicul larg, la fel ca şi activităţile sale sociale dedicate celor săraci şi marginalizaţi. În 1983 Ludvig Valentin Karlsen a fondat Centrul Evanghelic Norvegian, o instituţie de reabilitare a alcoolicilor şi a dependenţilor de droguri, în prezent una dintre cele mai importante centre de acest tip din Norvegia. Pastorul norvegian a editat, de asemenea, şi un dicţionar al limbii romani.

• În Polonia autorităţile eşuează în tentativa de a-i convinge pe romi să se

mute în vestul ţării, în locurile depopulate ca urmare a deportării populaţiei germane efectuate în acest an. A fost emisă de asemenea şi o *Rezoluţie privind asistenţa ţiganilor în adoptarea modului de viaţă sedentar*, care viza integrarea populaţiei rome, de asemenea cu un efect redus. În acest an *Prezidiul Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Unit Polonez a adoptat o lege intitulată „Cu privire la ajutarea populaţiei ţigane să se adapteze la viaţa stabilită" şi a început procesul de sedentarizare forţată a romilor polonezi, ca parte a procesului de „productivizare a romilor". În acest moment, peste 75% dintre romii din Polonia duceau un stil de viaţă nomad. Iniţial, procesul de soluţionare forţată nu a fost foarte eficient. În urma publicării „ Cu privire la situaţia populaţiei ţigane " în 1964, autorităţile s-au orientat către utilizarea puterilor poliţiei şi represiunii, pentru a forţa romii să renunţe la viaţa lor nomade; totuşi, abia la sfârşitul anilor 1980 caravanele de romi au dispărut din peisajul polonez. Proiectul de lege menţionat mai sus, de natură asimilaţionistă şi paternalistă, a definit politica autorităţilor poloneze faţă de romi din 1952 până la mijlocul anilor 1980, desemnându-i drept „problemă socială". Epoca comunistă a văzut şi zorii mişcării romilor. Primele organizaţii de romi erau de natură culturală şi educaţională şi, ca atare, nu aveau (sau nu puteau) avea ambiţii politice sau civice. Prima organizaţie de romi din Polonia, Komitet Cyganski (Comitetul Ţigan), a fost fondată la Walbrzych în 1951, cu sprijinul autorităţilor locale, Andrzej Siwak a fost primul ei preşedinte. În 1952, Comitetul a fost transformat în Wojewodzki Zarzqd Stowarzyszenia Cyganow Osiadlych w Walbrzychu (Consiliul Provincial al Asociaţiei Ţiganilor Stabiliţi din Walbrzych). În 1963, susţinută de autorităţile administrative, a fost creată o a doua organizaţie de romi în Polonia, la iniţiativa romilor stabiliţi la Tarnôw (printre ei Andrzej Siwak care se mutase acolo împreună cu familia), Cyganskie Stowarzyszenie Kulturalno-Spoleczne (Socio- Asociaţia Culturală Ţigănească), care rămâne cea mai longevivă asociaţie de romi din Polonia. La începutul anilor 1970 şi 1980, în Olsztyn, Zyrardôw, Andrychôw şi Plock au fost înfiinţate alte asociaţii culturale de romi – o dovadă a creşterii activităţii culturale şi organizaţionale în rândul romilor. În 1984, asociaţia romilor din Tarnôw, sub conducerea lui Jôzef Kaminski, şi-a schimbat numele în Stowarzyszenie Kulturalno-Spoleczne Romôw (Asociaţia socio-culturală a romilor) şi şi-a redenumit sediul, Dom Kultury Romôw (Casa de Cultură a Romilor). Schimbarea terminologiei, de la „ţigan" la „romi" a fost simbolică, reflectând apariţia unei conştiinţe de sine etnice în rândul membrilor săi. Această asociaţie, împreună cu Adam Bartosz (un etnograf şi savant respectat în Studiile Romilor), a jucat un rol semnificativ în popularizarea culturii şi istoriei romilor. Această cooperare a dus la deschiderea primei expoziţii de romi polonezi, intitulată Cyganie w kulturze polskiej („ Ţiganii în cultura polonează"), într-una dintre filialele Muzeului Districtual din Tarnôw, în mai 1979. Această expoziţie din 1979 a reprezentat un pas important în crearea prima expoziţie permanentă dedicată romilor, care a fost deschisă în 1990 cu ocazia celui de-al patrulea Congres mondial al romilor la Serock, în noul Muzeu Etnografic. Activitatea religioasă intensificată a jucat un rol important în procesul de mobilizare a romilor. În anii 1980, preotul Edward Wesolek a propagat ideea pelerinajelor romilor la sanctuarele mariane, în special la mănăstirea Jasna Gôra, unde a reuşit să adune reprezentanţii*

tuturor grupurilor de romi la 8 decembrie 1981, facilitând integrarea diferitelor grupuri de romi polonezi. Această dată a devenit punctul central al pelerinajelor anuale ale romilor. În 1979, Wesolek a început şi editarea primei reviste de romi, intitulată Dewel Sarengro Dad („Dumnezeu, tatăl tuturor"). Revista a fost dedicată în primul rând temelor religioase, dar este de remarcat faptul că a evidenţiat şi necesitatea întăririi limbii romani. În 1986, un alt preot, Stanislaw Opocki a iniţiat tradiţia pelerinajelor romilor la sanctuarul marian de la Limanowa, tradiţie care continuă şi astăzi.

• În Germania autorităţile landului Bavaria a decis ca romii să fie supuşi unor controale speciale, care includea şi amprentarea acestora. Modelul bavarez a fost preluat şi de alte landuri, acţiuni care au avut constanţă până la începutul anilor '70.

• În Danemarca tratamentul aplicat de autorităţi romilor se modifică radical, abordarea legislativă a acestora fiind una bazată pe principiul nondiscriminării al toleranţei, al multiculturali smului.

• În Grecia s-a născut Yiorgos Mangas la Livâdia, Viotia, rom grec, considerat cel mai bun cântăreţ la clarinet din Grecia. Stilul său special, sensibilitatea sa artistică a cucerit publicul, nu numai în ţara sa natală, ci din toată Europa şi America. Alte personalităţi muzicale elene de origine romă care s-au afirmat în perioada recentă sunt şi cântăreţul Kostas Pavlidis (Atena, 1974), cântăreaţa Eirini Merkouri (Ilion, Atena, 1981) ce aparţine unei familii de muzicieni romi, sau Glykeria Kotsoula (Agio Pnevma, Serres, 1953) una dintre cele mai de succes cântăreţe din Grecia, a cărei carieră a fost marcată de discuri de platină şi spectacole cu artişti de prestigiu. Artista romă este foarte apreciată în Israel, unde a susţinut concerte alături de faimosul artist Ofra Haza şi de Orchestra Filarmonicii din Israel, fiind singurul artist non-evreu invitat să participe la concertul memorial organizat în onoarea lui Yitzhak Rabin la Tel-Aviv. Glykeria Kotsoula a fost declarată cetăţean de onoare al Ierusalimului în 1994. Alţi mari artişti greci de origine romă sunt şi Sotis Volanis şi Vassilis Saleas.

• În Germania de Vest fraţii Oskar şi Vinzenz Rose întemeiază *Asociaţia Sintilor din Germania,* respectiv *Verband der Sinti Deutschlands,* cunoscută în prezent sub numele de *VerbandDeutscher Sinti.* În 1956 aceeaşi doi fraţi pun bazele unei asociaţii care îşi propunea să apere intereselor cetăţenilor germani non-evrei persecutaţi din motive rasiale, a cărei denumire era *Verband und Interessengemeinschaft rassisch Verfolgter nichtjüdischen Glaubens deutscher Staatsburger,* iar în acelaşi an la Frankfurt este format *Comitetul Central al Ţiganilor,* respectiv *Zentralkomitee der Zigeuner,* care va deveni mai apoi *Zigeuner International.* Începând cu anul 1978 *Verband Deutscher Sinti* dobândeşte o mai mare notorietate, concomitent cu centrul dezvoltându-se şi filialele regionale. În 1982 este creat *Zentralrat Deutcher Sinti und Roma,* adică *Consiliul Central al Sintilor şi Romilor Germani,* cu sediul la Heidelberg, fiecare land al Germaniei având o asociaţie corespondentă, de multe ori asociată unui birou de consiliere socială, ulterior apărând *Uniunea Romilor şi a Sintilor* al cărei sediu se află la Hamburg.

• Primarul din localitatea Markt St. Margarethen, situat lângă Eisenstadt, în Burgenland, a respins cererea de ajutor social a unei victime a holocaustului, îndreptăţită la a primi compensaţii materiale, edilul explicând că femeia din *cererea sus-menţionată nu are nevoie de niciun ajutor. Este*

vorba de o femeie celibatară, care nu are pe nimeni în grijă, care nu trebuie să supravegheze pe nimeni, cu o sănătate bună şi aptă de muncă. Cu condiţia să vrea, ea ar fi perfect capabilă să trăiască, fără nici cea mai mică problemă în plus. Ea beneficiază de o locuinţă gratuită, într-un imobil din localitate şi, în cazul în care s-ar îmbolnăvi, eventualele cheltuieli pentru vizitele medicale sau internare ar fi – în orice caz – suportate de colectivitate, în virtutea regimului general al ajutorului social. Orice sprijin acordat unei persoane tinere şi sănătoase nu ar putea decât să creeze costuri inutile, astfel încât solicitarea este categoric respinsă. Nedreptatea cu care a fost tratată victima reiese şi din faptul că următorul primar ales al localităţii i-a aprobat cererea.

1953 • În SUA este atestat un nou *rege al ţiganilor* de către scriitoarea Anaïs Nin (19031977), aflată într-un spital din Los Angeles, unde a suferit o intervenţie chirurgicală pentru cancer ovarian. Aceasta menţionează în jurnalul său că *regele ţiganilor a suferit o intervenţie chirurgicală în acelaşi timp* şi că circa şase sute de membri ai neamului său s-au campat lângă spital sau în spital, în conformitate cu legile lor specifice, astfel că *nici un regulament al spitalului nu i-ar fi face să stea mai departe*. Ea a vorbit cu mai mulţi membri ai grupului, pe care i-a identificat ca fiind etnici romi.

• În Danemarca este abrogată oficial legislaţia antiromă, cea ce a determinat o imigrare a unui număr relativ mic de romi din centrul şi estul Europei.

1954 • În Republica Federală Germania, autorităţile de poliţie din landul Bavaria au înfiinţat, în colaborare cu Interpol, un birou special pentru înregistrarea sintilor şi romilor.

• În Iugoslavia, la Sarajevo, s-a născut Emir Kusturica, genial regizor, dar şi actor şi muzician de origine sârbă, care s-a remarcat prin faptul că s-a inspirat în creaţia s-a din cultura romani. Amintim capodoperele cinematografice *Vremea ţiganilor* sau *Pisica albă, pisica neagră,* unde regizorul sârb a folosit figuranţi romi, care nu au avut absolut nici o legătură cu actoria până atunci, indivizi care proveneau din comunităţi rome mai mult sau mai puţin tradiţionale. Un alt reprezentant de marcă al oraşului Sarajevo, care de asemenea s-a inspirat în creaţia sa din viaţa şi cultura romilor, este şi Goran Bregovici, născut în 1950 din tată croat şi mamă sârboaică, poate cel mai cunoscut compozitor balcanic de muzică cu influenţe rome.

1955 • Scriitorul rom Matéo Maximoff, din neam de romi căldărari români, scrie romanul *Le Prix de la Liberté* (Preţul libertăţii), în care se referă la ultimele zile de robie ale romilor, bunicul lui Maximoff fiind născut în robie în România.

1956 • În acest an s-a desfăşurat revoluţia din Ungaria, după înăbuşirea căreia, conform unor estimări, 150.000 de romi unguri au migrat în Occident. Procesul nu este unul singular în Europa celei de-a doua jumătăţi a secolului XX. Tot în anii '50 romi expatriaţi din URSS, originari din teritoriile poloneze anexate de Uniunea Sovietică, au revenit în Polonia. În anii '60 romii iugoslavi au luat drumul Occidentului, iar în anii '70 un număr consistent de romi din Portugalia au migrat în Spania În URSS prezidiul sovietului suprem a emis un decret referitor la “participarea ţiganilor nomazi la activităţile de muncă”. Practic legea interzicea nomadismul, fapt ce nu va împiedica deplasarea itinerantă a romilor în cadrul Imperiului

Roşu. URSS a devenit practic primul stat de pe mapamond care ducea o politică activă în direcţia rezolvării "problemei" romilor nomazi.

• În RF Germania, Curtea de justiţie federală Bundesgerichtshof a decis că romii nu au fost persecutaţi pe criterii etnice anterior decretului din 1942, susţinând că *Dacă ne concentrăm pe decizia de principiu a SS Reichsfuhrer-ului şi şefului poliţiei germane, din 8 decembrie 1938 şi căreia judecătorul de apel i-a acordat o mare importanţă, se poate vedea clar că, în ciuda aspectelor relevând clar o ideologie rasială, nu rasa era, ea însăşi, cauza măsurilor luate, ci caracteristicile sociale deja menţionate ale „ţiganilor", care justificaseră restricţiile speciale vizându-i pe membrii acestui popor. Decizia nu se sprijină numai pe concluziile biologiei rasiale, ci acordă o mare atenţie experienţei dobândite în lupta contra plăgii ţigăneşti şi pare necesară atacarea problemei ţigăneşti, ţinând seama de natura acestei rase. Motivele măsurilor se pot rezuma astfel: metisaţii sunt responsabili de majoritatea crimelor comise de ţigani şi, pe de altă parte, toate încercările care urmăreau sedentarizarea ţiganilor au eşuat datorită instinctului migrator dezvoltat de aceşti oameni.*

• În Polonia, în amintirea *Masacrului de la Szczurowa* de la 3 august 1943, în localitate fiind ucişi atunci 93 de romi, inclusiv copii, femei şi bătrâni, de către nazişti, locuitorii aşezării şi membrii asociaţiilor de veterani locali au ridicat un monument memorial chiar pe locul unde a fost îngropate într-o groapă comună victimele. Practic între zece şi douăzeci de familii de romi sedentari au trăit în Szczurowa de generaţii, alături de etnici polonezi, cu care au avut relaţii de prietenie şi bună vecinătate, fiind integraţi în comunitatea locală, dovadă fiind şi căsătoriile mixte. La 3 august 1943 ocupanţii nazişti i-a adunat pe aproape toţi locuitorii romi din sat la cimitirul local, unde aceştia au fost împuşcaţi, o listă cu numele tuturor victimelor fiind păstrată în documentele bisericii din Szczurowa. Această acţiune din 8 mai 1956 a devenit şi prima de comemorare a victimelor rome ale holocaustului. Din anul 1960 romii de la Tarnâw vin anual în Szczurowa pentru a onora memoria victimelor locale ale nazismului. Din 1996 o caravană internaţională memorială romă călătoreşte în regiunea Tarnâw, pentru a comemora uciderea romilor în timpul al doilea război mondial, principalul obiectiv al caravanei fiind Szczurowa, unde vizitarea monumentului este urmată de participarea la o masă la biserica locală. Practic caravana memorială traversează principalele site-uri de comemorare a romilor ucişi în Polonia, de la Tarnâw mergându-se la Auschwitz, Szczurowa şi Borzşcin Dolny, diferite muzee participând prin expoziţii permanente la acest pelerinaj, cum ar fi Muzeul de Cultură al Romilor din Republica Cehă şi Muzeul Etnografic din Tarnâw.

• În Brazilia, politicianul Juscelino Kubitschek de Oliveira, devine preşedinte al statului între 1956-1961, politicianul brazilian având origini rome. Astfel bunicul său, Jan Kubicek din Trebon, a fost rom ceh. Juscelino Kubitschek (1902-1976) a fost unul dintre iniţiatorii fondării oraşului Brasilia, actuala capitală a statului. Cariera lui a fost una de excepţie. Student excelent, Kubitschek a activat după terminarea studiilor ca medic, datorită implicării în politică fiind ales în Camera Deputaţilor din Brazilia în 1934. Dictatura lui Getulio Vargasdin 1937, la determinat să revină la practicarea medicinii, însă, cu toate acestea, a devenit primar al oraşului Belo Horizonte în 1940, pentru ca în 1945 să fie din nou ales în Congresul

Naţional al Braziliei, în 1950 ajungând guvernator al statului Minas Gerais. În 1956 Kubitschek a câştigat alegerile pentru preşedinţie cu sloganul *cincizeci de ani de progrese în cinci.* În istoria Braziliei rămâne preşedintele cu cele mai mari realizări, fiind considerat de mulţi „părintele Braziliei moderne". Perioada Kubitschek nu a fost lipsită de controverse, fiind acuzat de corupţie, acuzaţii nedovedite. După ce armata a preluat puterea în 1964, drepturile politice ale fostului preşedinte au fost suspendate pe o perioadă de 10 ani. După un exil auto-impus a revenit definitiv în Brazilia în 1967, murind într-un accident de maşină în 1976, la înmormântarea sa participând circa 350.000 de persoane. În 2000, fostul guvernator al Rio de Janeiro, Leonel Brizola, a afirmat că ex-preşedinţii brazilieni, Joao Goulart şi Kubitschek, au fost asasinaţi, solicitând deschiderea investigaţiilor accidentului, fără a se dovedi nimic în acest sens. Cert este că actualmente Juscelino Kubitschek este considerat un simbol naţional brazilian, numeroase clădiri publice sau străzi purtându-i numele.

• În Norvegia, în noua lege cu privire străinii termenul de *Sig0iner,* care a fost văzut ca rasist, a fost înlocuit cu cel de nomad: *Străinilor le poate fi refuzată trecerea frontierei în cazul în care se consideră că ei vor încerca să se întreţină ca nomazii.* Totuşi în acest an unele familii de romi au redobândit cetăţenia norvegiană şi permisiunea de a trăi în ţara fiordurilor, fiind ridicate tabere temporare în apropiere de Oslo.

1957 • În Bulgaria are loc o tentativă de reactivizare a mişcării romilor, oprită rapid de către autorităţi. Organizaţiile rome au fost plasate sub tutela Frontului patriei, care a publicat până în 1988 revista *Viaţa nouă a ţiganilor.*

• În Ungaria a fost fondată *Magyar Ciganyok Muvelodesi Szovetseg,* adică *Asociaţia Culturală a Ţiganilor Maghiari,* condusă de Maria Laszlo. Asociaţia nu a avut viaţă lungă, fiind desfiinţată doi ani mai târziu.

• În Franţa s-a născut *Bartabas,* pe numele său Clément Marty, producător de film şi impresar, care a creat prima companie de teatru la vârsta de şaptesprezece ani, ulterior fondând *Cirque Aligre* şi *Zingaro,* în 1998. Filmul produs în 1993 de către Bartabas *Mazeppa* a fost premiat la Festivalul de Film de la Cannes.

• În Suedia s-a născut producătorul şi moderatorul de televiziune Hasse Aro, care din anul 1991 a găzduit spectacolul TV3 *Efterlyst* şi a câştigat premiul pentru cel mai bun realizator de emisiuni TV de sex masculin în 2005 şi 2007.

1958 • În Cehoslovacia, guvernul a adoptat legea nr. 74/1958 pentru *sedentarizarea persoanelor nomade.* Practic romilor nu le era recunoscută apartenenţa etnică, ci doar modul de viaţă nomad, interzis de către autorităţi care impun şcolarizarea obligatorie a copiilor şi înregistrarea romilor cu un loc de reşedinţă stabil. Pe baza acestei legi a fost realizat un recensământ, oficial al persoanelor nomade, practic al populaţiei rome. Cei mai afectaţi de legea care interzicea nomadismul au fost în tradiţionalişti nomazi, respectiv romi „vlax", care proveneau din spaţiul mioritic, deci erau romi valahi. Acestora miliţia cehoslovacă le-a ars căruţele şi le-a omorât cai pentru vina de a fi nomazi. Legea prevedea că persoanele înregistrate ca "nomazi" nu puteau să părăsească locurile desemnate pentru stabilire de către autorităţi, fără o

autorizaţie emisă de către autorităţi. De la începutul anilor '60, romii din regiunile administrative corespunzătoare erau trecuţi pe liste speciale, tocmai pentru a controla procesul de sedentarizare al acestora.

• În Bulgaria a fost de asemenea interzis nomadismul, cu un decret a l autorităţilor prin care se dorea „rezolvarea problemelor minorităţii ţiganilor în Bulgaria". Romii au fost obligaţi să se angajeze în fabrici şi să se stabilească în cartiere de blocuri construite special. Astfel în Plovdiv se află Stolipinovo, cartier de romi, cel mai mare din Balcani, cu o populaţie de aproximativ 20.000 de persoane, situat la marginea oraşului, pe malul drept al râului Maritsa. Dintre aceştia doar 5.000 de indivizi sunt creştini şi vorbitori de romani, respectiv *Dassikane Roma,* majoritari fiind romii musulmani, vorbitori nativi ai limbi turce, adică *Xoraxane Roma.*

• În Ungaria a fost fondat un Comitet Consultativ al Romilor, care iniţial a funcţionat doar doi ani. Ulterior a fost reînfiinţat în 1974. Locul Comitetului Consultativ a fo st luat peste circa doisprezece ani de către Consiliul Romilor din Ungaria. Activitatea celor peste 200 de organizaţii culturale locale din Ungaria va fi însă coordonată în perioada recentă de către o Agenţie Naţională a Romilor.

1959 • Ionică Minune (n. 1959) este un acordeonist rom român, unul dintre cei mai respectaţi şi apreciaţi acordeonişti din lume, al cărui nume real este Ene Gheorghe, născut în Costeşti, judeţul Buzău, într-o familie de lăutari. La vârsta de patru ani, Ionică a luat acordeonul unui frate de-al său mai mare şi a cântat un vals după ureche, fără nici un fel de pregătire. Interesant este că în acea perioadă, în care Ionică avea patru ani, dictatorul Nicolae Ceauşescu, aflat în vizită la Costeşti, l-a ţinut pe micuţ în braţe, adică pe cel mai mic artist din orchestra locală. Porecla de Ionică Minune i-a fost dată de către marele artist rom Toni Iordache. În 1979 dobândeşte notorietate internaţională după un turneu în străinătate, unde a cântat în ţări cum ar fi Italia, Franţa, Spania, Germania, Japonia sau Malaezia. La începutul anilor '90 s-a stabilit în Franţa, unde a devenit un artist apreciat, în afară de muzica lăutarească, cântând şi *jazz manouche*, precum şi alte tipuri de muzică. De-a lungul carierei sale Ionică Minune a cântat alături de cunoscuţi artişti, precum Bobby McFerrin, Oscar Peterson, Michel Petrucciani, Richard Galliano, Marcel Azzola, Didier Lockwood etc., cântând şi pentru celebrităţi precum preşedinţii François Mitterrand şi Jacques Chirac, prim- ministru Lionel Jospin sau fotbalistul Zinedine Zidane.

• În Elveţia, Zohri Muller a fondat organizaţia *Pro Tzigania Svizzera,* al cărei obiectiv era afirmarea identităţii culturale a romilor elveţieni.

• În URSS au fost înregistraţi 134.000 de romi. Două decenii mai târziu numărul oficial al romilor sovietici era de circa 209.000 de indivizi

• În Marea Britanie legea drumurilor, care pedepsea indivizi ce îşi instalau tabere sau corturi pe un drum, inclusiv parcări, carosabil sau acostament, face referire în sens negativ la *alţi negustori ambulanţi sau ţigani.* Practic între 1959-1963 guvernul britanic a fondat un organism denumit *Commission on Itinerancy,* care avea drept obiective examinarea problemelor sociale inerente modului lor de viaţă, de natură economică, educaţională, precum şi cele legate de accesul la sistemul medical, să depisteze oportunităţi guvernamentale pentru ca nomazi să aibă şanse la o viaţă mai bună pentru itineranţi, să înlesnească integr area lor socială etc. Raportul Comisiei din 1963 a definit "itinerant", acea persoană *care nu a are*

un loc fix ca reşedinţă şi în mod obişnuit rătăceşte din loc în loc, exceptând artiştii ambulanţi, în perioadă nomazii romi irlandezi trăind în celebrele „vagoane" trase de cai sau chiar în corturi. Opt ani mai târziu Înalta Curte de Justiţie a concluzionat că remarca nu are legătură cu statutul de *membru al rasei romilor,* ci cu acel individ care duce o viaţă nomadă, astfel că orice britanic putea fi din punct de vedere legal la un moment dat *ţigan.*

1960 • În Franţa romul ursar de origine română Ionel Rotaru a fondat la Paris *Communauté Mondiale Gitane,* respectiv *Comunitatea mondială a romilor,* organizaţie pe care a condus-o sub numele Vaida Voevod al III-lea, în 1959 acesta fiind ales de membrii comunităţii sale drept voievod al romilor. În cea ce priveşte *Communauté Mondiale Gitane* obiectivele sale au inclus crearea unui independent de stat, *Romanestan*, după ideea unui stat al romilor avansată de dinastia Kwiek a regilor români din Polonia. În cea ce-l priveşte pe Ionel Rotaru, acesta a scris numeroase articole de presă despre înfiinţarea *Romanesthanului*, propunând ca locaţia acestuia să fie lângă Lyon. Voievodul romilor avea propriul cabinet, comunica cu miniştrii francezi, scriind chiar şi o scrisoare către ONU în care propunea Somalia ca teritoriu de aşezare politică şi guvernamentală a romilor, emiţând şi paşapoarte ale *Romanesthanului*. Deşi intenţiile lui erau dintre cele mai bune şi deşi este considerat fondatorul modern al drepturilor ţiganilor, ideea unui *stat al ţiganilor* a rămas o utopie. Nici măcar conaţionalii lui romi nu au aderat la ea, aceştia considerând că „*Romanesthanul* este oriunde unde îmi stau picioarele", după cum afirmase scriitorul canadian rom Ronald Lee. În 1965 CMG a fost desfiinţat printr-un decret de către guvernul francez, luând naştere *Comite International Tsigane* adică *Comitetul Internaţional al Ţiganilor.* De menţionat că *Biserica Evanghelică a Ţiganilor* s-a implicat activ în organizarea şi acţiunile *Comitetului Internaţional al Ţiganilor* al cărui preşedinte a fost Vanko Ruda, organism foarte activ în viaţa romilor de pe mapamond. CIŢ şi-a schimbat numele în 1971 în *Komiteto Lumniako Romano,* respectiv *Comitetul Internaţional Rom,* care a publicat şi revista *Vocea mondială a ţiganilor.* În acelaşi an 1971, CIR a stabilit şi data organizării primului Congres mondial al romilor. În cea ce priveşte *Communauté Mondiale Gitane,* organizaţia a continuat să funcţioneze neoficial, până în 1984, sub preşedinţia lui M. Stefanovici.

• În Anglia a fost interzisă prin *Caravan Sites Act* construirea de noi parcuri pentru rulote, până în 1972 romii nomazi fiind hărţuiţi de către autorităţi.

• În România a fost emis un decret conform căruia aurul particularilor putea fi confiscat, romii fiind puternic afectaţi de această măsură luată de către autorităţile comuniste. O lege asemănătoare a mai fost emisă în 1978. Consecinţa legislaţiei a fost confiscarea unor cantităţi impresionante de aur de la romi.

• În Irlanda guvernul irlandez a stabilit ca o *Commission on Itinerancy* să analizeze situaţia nomazilor, raportul acesteia, publicat trei ani mai târziu, reprezentând baza unui program de asimilare a romilor.

• În Suedia statul şi-a luat responsabilitatea găsirii de soluţii în cea ce priveşte case destinate romilor, la acea vreme în număr de aproximativ 100 de familii sedentare şi 125 de familii nomade. Cinci ani mai târziu doar cinci familii de romi mai trăiau în rulote, practicând nomadismul.

1961 • Parlamentul austriac a elaborat un amendament la „Legea pentru ajutorul social al victimelor nazismului", respectiv *Opferfursorgegesetz.*

Astfel supravieţuitorii din lagărele de muncă au beneficiat, ca act reparatoriu, de 350 schillingi austrieci, pentru fiecare lună petrecută într-un lagăr, iar foştii deţinuţi în lagăre de concentrare au primit 860 de schillingi austrieci pentru fiecare lună de detenţie. Trebuie menţionat faptul că detenţia, în lagărul de la Lackenbach sau în alte lagăre de muncă, legal nu era echivalentă cu detenţia în lagăre de concentrare. Abia după 1988, supravieţuitorilor acestor lagăre, statul austriac le-a acordat aşa- zisul *Amtsbescheinigungen,* care le permitea obţinerea unui ajutor social, însă cu condiţia ca victimele să fi fost închise minimum şase luni într-un asemenea lagăr.

• În RF Germania, *Oberlandesgericht* din Munchen a hotărât că romii germani din Polonia, deportaţi de naziști la Lodz, Chelmno, Auschwitz etc., nu au fost supuşi *muncilor forţate* şi că au trăit *în lagăre deschise, în cartiere evreieşti părăsite sau cu fermieri, la ţară (...) destul de greu, dar liberi (...) erau în mod ocazional folosiţi şi mobilizaţi în uzine de armament şi pe şantiere de construcţii de drumuri sau fortificaţii. Era normal să facă aceste lucruri sub supraveghere şi sub o oarecare constrângere.(...) Sigur că au existat şi tratamente rele, aplicate mai ales celor mai puţin apţi sau celor mai îndărătnici la muncă(...) muncitorii nu erau, în general, supuşi nici unei constrângeri în timpul lor liber, de după orele de muncă.*

• În Bulgaria, au fost înfiinţate internate pentru elevii romi, iar din 1966 o serie de instituţii de învăţământ, frecventate de o populaţie şcolară în special de etnie romă, la intervenţia statului bulgar, au devenit "stabilimente secundare de învăţământ general", unde se punea accentul pe formarea profesională a elevilor.

• În Ungaria, au fost elaborate o serie de măsuri pentru combaterea discriminării romilor şi integrarea lor în societatea maghiară. Ulterior în 1964 s-a pus problema desfiinţării a 2.500 de cartiere şi sate rome separate, urmând ca etnicii romi să trăiască printre majoritarii unguri.

• În România cartea „Basme ţigăneşti", semnată de Viorica Huber, cu un tiraj de 30.000 de exemplare, la ordinul expres al autorităţilor culturale comuniste, a fost complet distrus. Volumul a fost reeditat abia în anul 1997.

• În Croaţia, la recensământul din acest an, au fost înregistraţi doar 313 romi, desigur o situaţie contrazisă de realitatea din teren. Numărul romilor croaţi s-a ridicat la 1.257 de persoane în 1971, la 3.858 în 1981, respectiv la 6.695 de indivizi în 1991.

• În Norvegia autorităţile de la Oslo au discutat problema copiilor romi, care nu mergeau la şcoală. Misiunea pentru persoanele fără adăpost, înfiinţată pentru călătorii norvegieni, a sugerat trimiterea de familii de a lucra într-un fel de lagăr de muncă. Un comitet rom a fost înfiinţat de Departamentul Serviciilor Sociale în 1962 pentru o populaţie de romi din aproximativ 40 de persoane. Un nou comitet de ţigani a fost înfiinţat în anul 1969, deşi oficial nu erau romi în Norvegia în acel moment. În anii 1970 şi 1973, guvernul a publicat rapoarte şi propuneri favorabile romilor, cea ce a determinat o creştere a populaţiei rome din Norvegia. În 1975 imigraţia a fost oprită, fapt ce nu a afectat pe cei circa 100 de romi aflaţi deja în ţara scandinavă.

1962 • În RF Germania, în conformitate cu decizia Curţii Federale de Justiţie, anul 1938 a fost declarat anul în care au început persecuţiile rasiale în Germania.

• În spaţiul britanic autorităţile au încercat să susţină conservarea identităţii rome prin protejarea nomadismului. Astfel, într-o circulară s-a menţionat necesitatea fondării unor locuri de campare special dedicate rulotelor romilor. Cu toate acestea în 1964 funcţionau numai trei asemenea locuri de campare, ce puteau adăposti circa 50 de rulote.
• În Bulgaria autorităţile evidenţiază *tendinţele negative de turcificare* a musulmanilor de etnie romă, dar şi a celor bulgari sau tătari, adoptându-se o politică de bulgarizare a numelor patronimice şi a prenumelor turceşti.
• În Franţa a fost fondată *Asociaţia Gitanilor şi a Ţiganilor din Franţa.* Ulterior apar numeroase alte organizaţii rome, în 1968 fiind fondată *Asociaţia naţională a Ţiganilor din Franţa.* Alte structuri din Hexagon sunt *Biroul Ţiganilor* fondat în 1973, *Uniunea Ţiganilor şi Călătorilor din Franţa* apărută în 1980, *Federaţia Ţiganilor din Franţa* în 1981, *Mişcarea Confederală a Ţiganilor* în 1992.
• În Irlanda romii vor fi reprezentaţi din acest an de *Irish Traveller Community,* alte asociaţii şi organizaţii rome fiind *Committee for the Rights of Travellers* apărută în 1981, *Minceir Misli* în 1984 şi, în fine, în 1991 apar *Irish Traveller Movement şi National Federation of Irish Travelling People.* Populaţia *Irish travelers* actualmente este în număr de circa 45.000 în Republica Irlanda, 22.000 în Marea Britanie şi Irlanda de Nord, respectiv 10.000 în Statele Unite.
• În Norvegia a fost fondat în acest an *Comitetul de Guvernare al Ţiganilor.*
1963 • Cercetătorii Olof Gjerdman şi Erik Ljungberg au publicat o carte de gramatică romă care cuprindea şi un dicţionar, analizând informaţiile primite în acest sens de la Johan Dimitri Taikon, un rom „kelderash" suedez. Studiile lingvistice dedicate diferitelor dialecte ale limbi romanii cunoaşte o fază de dezvoltare, astfel că până în 1969 Kiril Kostov, Jan Kochanowski, şi Donald Kenrick au finalizat primele teze de doctorat în domeniul lingvisticii rome. În timp ce Kostov şi Kenrick au scris despre dialecte romani vorbite pe teritoriul Bulgariei, Kochanowski şi-a îndreptat atenţia asupra dialectelor romani de la Marea Baltică. De altfel Jan Kochanowski şi Ian Hancock sunt arhitecţii fazei de pionierat în cea ce priveşte abordarea lingvistici rome, de către studenţi de origine romă, articole semnate de ei fiind publicate şi în *Gypsy Lore Society.*
• În Italia ia naştere *Opera Nomadi,* fondată de către Bruno Nicolini în oraşul Bolzano.
• În Irlanda a fost redactat un raport de către *Commission on Itinerncy.* Tot în Irlanda în acest an a fost construită de Johnny MacDonald o şcoală pentru copii nomazi, respectiv Şcoala St. Christopher, urmate de altele la Ballyfermot, Dublin. În 1964 aceasta a fost arsă de angajaţi firmei *Dublin Corporation,* şcoala fiind ulterior reconstruită pe Cherry Orchard. În 1981 romii irlandezi ajung cu acest caz la Curtea Internaţională a Drepturilor Omului de la Strasbourg, unde îşi cer dreptul la educaţie.
• În Polonia apare prima organizaţie culturală romani, fondată în Andrychâw.
1964 • În Polonia autorităţile interzic prin lege nomadismul, silindu-i pe romi, sub ameninţarea rigorilor legi, să se sedentarizeze. Ca urmare numărul nomazilor polonezi scade drastic.
• În Irlanda se pun bazele *Itinerant Action Group.*
1965 • În Cehoslovacia au fost promulgate un set de legi pentru integrarea

forţată a romilor în societate şi în sistemul socialist al munci. În acest sens era considerată foarte importantă desfiinţarea cătunelor de romi, reglementările autorităţilor prevăzând deportarea romilor din estul Slovaciei unde locuiau în zone compacte şi strămutarea lor într-un mod uniform pe întregul teritoriu al statului cehoslovac. De menţionat că în 1966 au fost înregistraţi oficial 221.526 de romi. Guvernul cehoslovac a decis dispersarea populaţiei de etnie romă evident cu scopul asimilării. Un număr de 2.700 de case ale romilor au fost demolate, aproximativ 3.000 de familii fiind strămutate în diferite zone din Slovacia şi 494 de familii în Boemia. În 1970, 109 de familii de romi ajunşi în Cehia, s-au întors în Slovacia. În ţinuturile cehe au fost relocate 435 de familii. Programul a fost stopat în 1968. Spre deosebire de Cehoslovacia în celelalte ţări din lagărul comunist, pentru sedentarizarea romilor nomazi nu a fost adoptată o politică specială, romii fiind supuşi legislaţiei generale care cerea printre altele un domiciliu stabil şi un loc de muncă. Oricum romii slovaci, care au imigrat în oraşele cehe, au avut un fundal cultural diferit de cel al romilor din vest, tranziţia slovacilor fiind însoţită de ruperea legăturilor tradiţionaliste de familie, atât în interiorul cât şi în afara comunităţii de romi, precum şi de dificultăţile de integrare în societate. Romii au fost mutaţi în Boemia şi Moravia, mai ales de-a lungul anilor '50, numărul lor fiind în creştere, populaţia romă din Boemia şi Moravia în 1989 fiind aproximată la 150-180 de mii de indivizi. Din acest număr, un procent de circa 80-85% erau descendenţi ai romilor slovaci, aproximativ 10% fiind reprezentat de romii *vlax,* proveniţi din spaţiul românesc, nomazi în marea lor majoritate până înspre 1959, iar restul de 5% erau romi din Boemia şi Moravia.

• În Anglia şi Ţara Galilor oficial trăiau doar 15.000 mii de romi, respectiv circa 3.400 de familii, cifre contestate de către specialişti. Dintre aceştia doar 6% practicau nomadismul adică erau dependenţi de un mijloc de transport.

• În Italia, suveranul pontif Papa Paul al Vl-lea s-a adresat unei mulţimi de romi de circa 2.000 de suflete întrunite la Pomezia, făcând referire la acei *dragi nomazi – pelerini perpetue, care au a găsit o casă în inima Bisericii Catolice,* numind-o pe Sfânta Maria *regina ţiganilor.* Discursul a fost urmat de o masă şi un concert în Piaţa San Pietro din Roma. Sfântul Scaun a fondat ulterior *Secretariatul Internaţional pentru Apostolatul Nomazilor,* care mai târziu a devenit *Consiliul Pontifical pentru Pastoraţia Migranţilor şi a Popoare Itinerante.*

• În Franţa a fost fondat *Comite International Tsigane,* adică *Comitetul Internaţional al Ţiganilor,* prezidat de către Vanko Rouda.

• În Anglia s-a născut artista Delaine Le Bas, care şi-a demonstrat valoarea artistică, atât în Marea Britanie cât şi pe plan internaţional, lucrările sale fiind expuse în cadrul unor importante festivalul internaţional de artă. În 2007, creaţiile sale au fost inclusă în primul pavilion de artă romă la Veneţia.

1966 • În Marea Britanie pe fondul hărţuirii romilor nomazi de către autorităţi sub pretextul legal al stabilirii cu rulotele doar în parcări legale a fost fondat un *Consiliu al Romilor*, adică *Gypsy Council,* coordonat de către Grattan Puxon. De asemenea un *Consiliu rom* reprezenta şi interesele romilor din Suedia. După acest *Gypsy Council,* în Marea Britanie în 1970, pe probleme şcolare apare *National Gypsy Education Council* (Consiliul

Naţional pentru Educaţie al Ţiganilor), organism care îşi va schimba numele în 1991 în *Gypsy Council for Education, Culture, Welfare and Civil Rights* (Consiliul Ţiganilor pentru Educaţie, Cultură, Bunăstare şi Drepturi Civile). La rândul ei organizaţia *Romany Guild* s-a format în 1972, pentru ca după 1973 pe fondul unei sciziuni în *Gypsy Council,* organizaţia Romany Guild să se alăture *Gypsy Council* şi să creeze în cele din urmă *National Gypsy Council* (Consiliul Naţional al Ţiganilor) în 1979, preşedinte Hughie Smith. Frământările interne au făcut ca *Romany Guild* să redevină un organism independent, iar *National Gypsy Council* să adopte recent denumirea de *Gypsy Council.* Anterior în 1975 a apărut şi *Association of Gypsy Organisations (Asociaţia Organizaţiilor Ţiganilor),* condusă de Roy Wells, care îşi propunea să coordoneze şi regrupeze organizaţiile romilor britanici, organizaţii cum ar fi *East Anglian Gypsy Council, Society of Travelling People, Romani Action Group* sau *Romani Guild.* Tot în Marea Britanie a apărut şi *National Roman Rights Association,* fondată de către Eli Frankham, activă în anii '90, sau *National Romani Traveller Alliance* în 2004, condusă de către Barrie Taylor, asociaţie sprijinită în demersurile sale de către *National Travellers Action Groupşi Association of Gypsy Women,* apărută în virtutea faptului că s-a considerat că *Gypsy and Traveller Law Reform Coalition,* dominată de ne-romi, era străină de problemele comunităţii rome. *National Travellers Action Group* a apărut la rândul ei în 2003, avându-i drept lideri pe Clifford şi Janie Codona.

• În Franţa s-a născut, într-un grup tradiţionalist de *manouche,* Bireli Lagrène, cântăreţ de jazz de renume mondial.

• În Olanda se decide amenajarea de locuri de campare pentru caravane**.**

• În Italia a fost fondat *Centro Studi Zingari,* al cărui director era Mirella Karpati, fiind publicat şi jurnalul academic Lacio Drom, coordonat de către aceaşi Mirella Karpati.

• În Polonia a fost fondată *Societatea Culturală Romă,* activă şi în prezent**.**

1967 • În Iugoslavia apare filmul *Am întâlnit ţigani fericiţi,* regizat de regizorul sârb Aleksandar Petrovici, cu titlul original *Skupljaci perja,* care înseamnă *Strângătorii de pene.* Filmul are ca subiect viaţa unei comunităţi de romi dintr-un sat din nordul Vojvodinei, pe lângă actorii Bekim Fehmiu, Olivera Vuco, Bata Zivojinovic sau Mija Aleksic, jucând şi actori romi care vorbesc în limba romani. Cu mare succes la public, *Am întâlnit ţigani fericiţi* reprezintă unul dintre cele mai bune filme exponente ale aşa-numitului *Val Negru* din cinematografia iugoslavă.

• A fost întemeiată Asociaţia Romilor din Finlanda, respectiv *Suomen Mustalaisyhdistys.*

• În Anglia, în acest an romii au beneficiat de o şcoală de vară în Essex.

1968 • Zaharia Stancu publică romanul "Şatra", care evocă într-o manieră exotică deportarea romilor în Transnistria, genocidul comis asupra acestora fiind bagatelizat datorită modalităţii de abordare a tematicii, cartea fiind cu toate acestea una de referinţă pe acest subiect.

• În Cehoslovacia, a fost fondată *Uniunea Culturală a Romilor din Slovacia (Slovensku-*
Romano Kultürno Jekhetániben) condusă de Anton Facuna, al cărei sediu se afla la Bratislava, şi la mai puţin de un an, în august 1969, apare *Uniunea Ţiganilor-Romi din Republica Cehă,* în speţă *Svaz Cikanû-Romû,* care va dispărea mai apoi în martie 1973. Cele două organizaţii rome au fuzionat în

cele din urmă în cadrul *Frontului popular,* organizaţie de masă, controlată de comunişti. Deşi şi-au trasat obiective nobile cum ar fi îmbunătăţirea accesului romilor la locuri de muncă, ameliorarea condiţiilor de viaţă şi a eficientizarea educaţiei copiilor romi, rezolvarea problemelor femeilor rome sau promovarea culturi rome, existenţa organizaţiilor a fost de scurtă durată, fiind dizolvate la înc eputul anilor 70. Tomás Holomek, dar şi activiştii Karel şi Miroslav Holomek s-au implicat înviaţa romilor cehoslovaci, ultimulfiind şi preşedinte al *Uniuni Romilor,*membru al Parlamentului European şi avocatal romilor cehoslovaci. Ulterior a apărut în 1990 o federaţie romă, denumită *CongresulNaţional al Romilor,* care reunea nu mai puţin de 19organizaţii ale romilor. În spaţiul cehoslovac personalităţi rome care s-au afirmat sunt şi cântăreţa Vera Bila (n.1954), scriitoarea Ilona Ferkova (n. 1956), activiştii romi Ondrej Gina (n.1971) şi Karel Holomek (n.1937), Monika Horakova-Mihalickova (n. 1973), membră a Parlamentului European, fotograful Jan Josef Horvath (n. 1966), etnografa Jana Horvathova (n. 1967), cântăreaţa Ida Kelarova (n. 1956), cântăreaţa şi vedeta de televiziune Iveta (n. 1986), reporterul Jan Misurec, poetul Vlado Olah (n. 1947), jurnalista Anna Polakova, muzicianul Jan Aco Slepcik, Vojtech Vagai (n. 1959), cunoscut reprezentant al bisericii catolice etc.

• În Germania de Vest, la Hamburg, pe fondul problemelor nerezolvate ale etniei şi a statutul incert al imigranţilor romi, a luat naştere *Comisia Internaţională a Drepturilor Ţiganilor.* De altfel romul german Rudolf Karway, preşedintele *Zigeunermission,* conduce la Strasbourg la Comisia Europeană pentru Drepturile Omului o delegaţie romă, tema discuţiilor fiind axată desigur pe nerespectarea drepturilor şi discriminarea romilor. Un an mai târziu crearea unui organism unit al romilor în RFG a eşuat datorită rivalităţii dintre grupurile de romi, a divergenţelor dintre liderii romilor care concurau pentru conducerea organizaţiei, precum şi a diferenţelor de opinie asupra competenţelor unui comitet trans-regional.

• În Marea Britanie John Cripps a redactat un raport *Caravan Sites Act,* fiind adoptată legea locurilor de campare a rulotelor care obliga oficialităţile locale ca din anul 1970 să ofere asemenea servicii romilor nomazi. Din păcate această lege nu a fost pusă în aplicare pe deplin, nefiind ulterior abrogată.

• În Olanda a fost emisă o legislaţie în urma căreia romii au fost înghesuiţi prin campinguri necorespunzătoare, unde totuşi au fost fondate unităţi de învăţământ special dedicate romilor. Situaţia se va remedia la finele anilor '70.

1969 • În Bulgaria sunt deschise şcoli speciale pentru romi, cu scopul de a fi pregătiţi ca muncitori calificaţi, utili sistemului socialist al muncii. Practic măsura era o formă mascată de asimilare. Astfel limba romani era strict interzisă în acele instituţii de învăţământ, politica de bulgarizare a romilor culminând cu interzicerea utilizării termenului de „ţigan” în actele oficiale, cu slavizarea numelor romilor musulmani sau cu interzicerea folclorului rom, pe motiv că prezintă influenţe turceşti.

• Consiliul Europei a îndemnat guvernele ţărilor democratice să renunţe la

politicile antirome, stopând discriminarea, şi să elaboreze o legislaţie conformă cu specificul etniei, care să permită accesul la educaţie, la protecţie socială, la serviciile medicale, pe piaţa muncii etc. Adunarea Consultativă a adoptat *Recomandarea 563* privind *Situaţia ţiganilor şi a altor călători în Europa.* Şase ani mai târziu, în 1975, Comitetul de Miniştri a adoptat *Rezoluţia 13* ce conţine recomandări cu privire la *Situaţia socială a nomazilor în Europa,* subliniind din nou necesitatea evitării discriminării, precum şi implicarea autorităţilor în îmbunătăţirea condiţiilor de viaţă ale nomazilor. În 1983 Comitetul de Miniştri a adoptat *Recomandarea R1* pentru *Nomazii Apatrizi şi Nomazii cu Naţionalitate Nedefinită.* În 1993 Parlamentul European a adoptat *Recomandarea 1203* cu privire la romi.

• În Iugoslavia Slobodan Berberski, un fost luptător de etnie romă în trupele de partizani, prizonier politic, membru al Comitetului Central al Uniunii Comuniştilor Iugoslavi, a făcut cunoscut, în publicaţia belgrădeană *Vecerni novosti*, faptul că romii iugoslavi vor fi reprezentaţi de o asociaţie al cărui obiectiv primordial era obţinerea statutului de „naţionalitate“ pentru romi, recunoscuţi doar ca grup etnic. În Iugoslavia perioadei evocate conform legislaţiei existau naţiuni, naţionalităţi şi grupuri etnice, cu sistemul ierarhic aferent în cea ce priveşte statutul acestora în cadrul statului titoist. După fondarea asociaţiei rome au fost rapid înfiinţate filiale în toată Iugoslavia, în paralel cu apariţia altor asociaţii rome cu profil cultural, sportiv etc., astfel că în anii '70, îşi desfăşurau activitatea 60 de organizaţii rome. În spaţiul ex-iugoslav, începând în special cu 1971, atunci când situaţia creată de recensământ provoacă un număr de dezbateri şi polemici, mişcarea politică a romilor ia amploare. Practic se afirmă două organizaţii rome, adică *Romano Pralipe*, cu sediul în Skopie, condusă de un rom membru al parlamentului, respectiv Abdi Faik, o alta cu sediul la Belgrad, fiind prezidată de poetul rom Slobodan Berberski, care va prezida primul Congres Internaţional al Romilor, ţinut la Londra.

• În Bulgaria, guvernul a înfiinţat şcoli speciale pentru romi, segregarea devenind una dintre politicile oficiale aplicate în direcţia asimilării romilor.

• În Franţa este introdus conceptul de *gens du voyage,* pentru a desemna populaţia romă din Hexagon: *l'exercice des activités économiques ambulantes et le régime applicable aux personnes circulant en France sans domicile ni résidence fixe*.

1970 • Iranianistul Gernot Windfuhr a publicat o lucrare despre un dialect rom vorbit în satul Zargar, din Azerbaidjan. Dialectul amintit prezintă influenţe greceşti şi slave, provenind din familia dialectelor romani vorbite în arealul balcanic, primul indiciu al migraţiei înspre est a grupurilor de romi.

• În Cehoslovacia acestui an, conform datelor oficiale, numărul romilor cehoslovaci licenţiaţi a crescut de la 45 la 345, conform statistici oficiale analfabetismul în rândul romilor reducându-se semnificativ.

• În acest an apare *The Book of Boswell,* autobiografia lui Sylvester Gordon Boswell, care a fost publicată în conformitate cu povestea vieţii sale înregistrată pe bandă. Sylvester Gordon Boswell s-a născut printre romii din North Shore din Blackpool, fiind unul dintre cei unsprezece fii ai lui Trafalgar Boswell. În primul război mondial s-a remarcat ca membru al *Royal Veterinary Corps,* ulterior, după ce a călătorit ca un adevărat rom prin spaţiul britanic, stabilindu-se în Lincolnshire, aproape de Spalding.

• La Bucureşti se naşte cunoscutul muzician rom contemporan Damian Drăghici.

1971 • În Marea Britanie, la Orpington, lângă Londra, a fost organizat Congresul Mondial al Romilor, primul de acest gen, printre finanţatori evenimentului numărându-se şi Consiliul Mondial al Bisericilor şi guvernul Indiei. La eveniment au participat 23 de reprezentanţi oficiali din Cehoslovacia, Finlanda, Norvegia, Franţa, Marea Britanie, Germania, Ungaria, Irlanda, Spania şi Iugoslavia, dar şi observatori din Belgia, Canada, India şi Statele Unite ale Americii. În cadrul întrunirii au fost fondate de către participanţi cinci comisii, pe probleme sociale, pe educaţie, pe crime de război, pe limbă şi pe cultură, romul iugoslav Slobodan Berberski fiind ales preşedinte onorific al congresului. Cu această ocazie a fost ales şi steagul oficial al tuturor romilor de pe glob, stindard inspirat din steagul, conceput în culorile verde şi albastru, promovat la conferinţa din 1933 a *Asociaţiei Generale a Ţiganilor din România.* Stindardul romilor de pe mapamond este împodobit cu roşu şi are drept stemă o roată cu şaisprezece spiţe, *chakra,* similara cu *ashok chakra,* roata de pe steagul Indiei, al cărei simbol este mişcarea şi creaţia lumii. Ca motto al romilor a fost adoptat *Opre Roma.* Ziua de 8 aprilie a fost desemnată ziua internaţională a tuturor romilor, iar cântecul *Gelem, Gelem* a fost ales drept imn oficial al romilor, melodie a cărei prime acorduri muzicale sunt preluate de la celebrul cântec popular românesc „Ionel, lonelule”, care a fost „dus” de către romii valahi eliberaţi din robie la sud de Dunăre, unde s-a şi produs transferul de acorduri evocat. De asemenea, participanţii au ales termenul de "rom" în detrimentul celui de "ţigan", ca şi etnonim, *Comitetul Internaţional al Ţiganilor* din 1965 devenind *Komiteto Lumniako Romano* sau *Comitetul Internaţional Rom.* O altă măsură importantă, cu consecinţe de durată, a reprezentat-o formarea unui grup de lucru care să creeze o limbă romani literară, standardizată.

• La festivalul romilor, derulat în perioada primului Congres International al Romilor, pe un afiş care prezenta procesiunea Sfintei Sara, protectoarea romilor se menţiona că *Statuia Sfintei Sara va fi purtată pe braţe de romi. Sfânta Sara, marea sfântă protectoare a romilor, reprezintă forma creştină a zeiţei indiene Kali. Zeiţă a destinului şi a norocului, ea a fost respectată de poporul rom încă de când primii indieni şi-au părăsit ţara, acum o mie de ani.* Sfânta Sara**,** sau *Sara-la-Kali, Sara Kalie,* adică „Sara cea neagră”, este considerată protectoarea romilor de pretutindeni, localitatea franceză Saintes-Maries-de-la-Mer, din Camargue, devenind un loc de pelerinaj al romilor, în perioada 24-25 mai a fiecărui an, pelerinaj efectuat în cinstea Sfintei Sara.

• În Franţa carnetul antropometric, impus romilo r nomazi din 1912, a fost substituit de un carnet de circulaţie, ce trebuia vizat lunar de către autorităţi.

• În Cehoslovacia, la Rokycany, în Boemia se naşte celebrul jurnalist Ondrej Gina, fiul al activistului rom cu acelaşi nume. Jurnalistul este primul moderator rom din istoria jurnalelor de ştiri de la televiziunea cehă. Corespondent pentru *Agenţia Internaţională Romany "Romnews",* şi reporter radio, Gina a fost solicitat de televiziune în 1999, devenind astfel moderator. O altă importantă jurnalistă cehă de origine romă este şi Jarmila Balâzovâ **(**Brno, Moravia, 1972), care a activat la radio şi la televiziune. În

1992 a prezentat emisiuni în limba romani, ulterior implicându-se în producerea de emisiuni TV pentru copii. De asemenea, a scris pentru diferite reviste, fiind şi editor al unei publicaţii rome lunare. Jarmila Balâzovâ s-a remarcat şi ca membră a Consiliului guvernului ceh pentru minorităţile naţionale. În republica iugoslavă Bosnia-Herzegovina s-a remarcat ca jurnalistă Hedina Sijercic, născută la Sarajevo în 1960, reporter, scriitor, producător, editor, translator care aparţine grupului rom *gurbeti,* primul jurnalist rom din istoria televiziunii din Sarajevo. Hedina Sijercic a lucrat, de asemenea, cu refugiaţi şi imigranţi romi în state precum Germania sau Canada.

• În Regatul Unit, jurnalistul Jake Bowers (Haslemere, Surrey, 1972) s-a născut într-o familie de romi *romanichals,* având 17 fraţi. Acesta a fondat *Media Company,* dedicată romilor, activând pentru radio şi televiziunea BBC, pentru *The Guardian* şi multe alte publicaţii. În prezent lucrează la un proiect de radio romani pe internet.

•În Muntenegru la recensământul din acest an au fost înregistraţi doar 396 de romi.

1972 • În Cehoslovacia autorităţile au elaborat o politică de integrare culturală şi socială a romilor, percepuţi ca o adevărată problemă socială, politică perfecţionată şi consolidată patru ani mai târziu. O altă măsură controversată a guvernului cehoslovac a fost şi decretul ministrului sănătăţii, care autoriza sterilizarea voluntară a femeilor cu patru copii retardaţi, acordându-se stimulente financiare. Peste 50% dintre femeile care în anii '70 au acceptat sterilizarea au fost de etnie romă.

• În Germania a luat naştere *Verband Deutscher Sinti,* respectiv *Asociaţia Sintilor Germani,* ale cărei organizaţii locale şi regionale au fuzionat în 1982, formând *Zentralrat Deutscher Sinti undRoma,* adică *Consiliul Central al Sinti şi Romilor Germani.*

• *Comitetul Internaţional Rom* a stabilit contacte, urmate de colaborări, cu 23 de organizaţii internaţionale ale romilor, ce proveneau din 21 de ţări.

• *Uniunea Internaţională a Romilor* devine membră a Consiliului Europei.

• În Suedia ia naştere o asociaţie a romilor finlandezi *Finska Zigenarforening (Asociaţia Ţiganilor Finlandezi),* cu sediul în Stockholm.

• În Franţa, a fost fondat un *Comitet Naţional al Nomazilor.*

• Guvernul britanic începe din acest an să scutească unele consilii locale de construirea camping-urilor pentru rulote. În consecinţă începe divizarea *Consiliului ţiganilor* pe fondul acordării de subvenţii exclusiv organizaţiilor rome care cooperau cu statul britanic. Apare astfel în acest an *Romany Guild*, fondată de către Tom Lee, nemulţumit de activitatea şi influenţa membrilor ne-romi din *Gypsy Council*, cu care s-a unificat pentru o perioadă de timp sub numele de *National Gypsy Council.*

• Ţiganii finlandezi din Suedia au fondat *Finska Zigenarradet,* iniţial *Stockholms Finska Zigenarforening* în 1972 .

1973 • În peninsula scandinavă ia naştere *Consiliul Nordic al Romilor,* organism care reprezintă interesele romilor în ţările scandinave. Anterior în Finlanda, în anul 1967, a fost creată *Asociaţia Ţiganilor din Finlanda,* adică *Suomen Mustalaisyhdistys,* iar în Suedia, în 1972, a apărut *Asociaţia Ţiganilor Finlandezi din Stockholm* sau *Stockholms Finska Zigenafforening*, ulterior apărând o duzină de alte organizaţii. Cele două asociaţii menţionate mai sus, cărora li se vor alătura altele mai târziu, au constituit în 1973

Pohjoismainen Romanineuvisto-Nordiska Zigenarradet, respectiv *Consiliul Nordic al Romilor.*
• În Cehoslovacia au fost desfiinţate asociaţiile romilor catalogate ca fiind fără rezultate în direcţia integrării romilor pe motiv că aceştia nu sunt o minoritate naţională recunoscută şi că ei *nu a reuşit să-şi îndeplinească funcţia lor de integrare.* Statul cehoslovac revine la politica de asimilare forţată a romilor.
• În Macedonia iugoslavă, la Tetovo, au debutat emisiuni radio în limba romani.
1974 • În Ungaria a fost înfiinţat un *Ciganyszovetseg,* în traducere *Consiliul ţigănesc,* condus de către Menyhert Lakatosa.
• În India la Chandigarh s-a derulat primul festival mondial al culturii rome, delegaţia romă, alcătuită din iugoslavi, fiind primită de către Indira Ghandi, primul ministru a ţării gazdă. Festivalul a fost organizat de către Ministerul Iugoslav al Afacerilor Externe, în condiţiile în care India şi Iugoslavia erau membri marcanţi ai mişcării de nealiniere. Indira Gandhi promite cu acest prilej sprijin pentru recunoaşterea romilor ca minorităţi naţionale de origine indiană.
• În Germania, romul Vizenz Rose, unul dintre iniţiatorii mişcării pentru drepturi civile, a organizat o acţiune în memoria victimelor din *tabăra ţiganilor* de la Auschwitz-Birkenau. Ulterior, în 1979, a avut loc un prim miting internaţional cu scop comemorativ al victimelor lagărului de concentrare Bergen-Belsen. În 1980 un grup de sinti au intrat în greva foamei pentru a fi recunoscut genocidul de la Dachau. La Heidelberg în 1990 a fost fondată singura expoziţie permanentă despre genocidul nazist al romilor, iar în 1992 guvernul federal german a decis să ridice un monument romilor ucişi de către nazişti, monument care ar fi trebuit să fie construit în Berlin. Artistul israelian Dani Karavan a prezentat ONU un proiect, însă acesta nu a fost demarat deoarece oficial asociaţiile romilor şi guvernul federal german nu au ajuns la un consens cu privire la conţinutul textului, controverse iscându-se pe marginea egalizării genocidului romilor cu cel al evreilor sau al utilizării termenului de "ţigan" pentru victimele naţional-socialismului. Exemple de comemorare artistică locală a *Porajmos* oferă Bad Berleburg (2002), Dreihausen, Marburg (2009), Dusseldorf (1997), Frankfurt pe Main, Greven (1997), Köln (1990), Magdeburg (1998), Ravensburg (1999), Solingen (2007) şi Wiesbaden (1992).
• În Suedia a fost fondată Asociaţia Călătorilor, *Radgenossenschaft der Landstrasse* , ulterior, în 2003, fiind fondată *Föreningen Resandefolkets Riksorganisation,* cu sediul în Malmö, organizaţie care militează pentru conservarea culturii romilor şi pentru respectarea drepturile lor colective.
• În acest an are loc şi sinistrul carnagiu de la Iaşi, soldat cu 24 de victime şi peste 50 de răniţi, de această acţiune responsabil fiind un şofer de camion ce bănuia o şatră de romi, de la periferia urbei, că adăposteşte indivizii care i-au omorât familia. Temându-se de conflicte interetnice, autorităţile au deportat, ce a mai rămas din şatră, cu camioanele militare la 120 de km de Iaşi, în zone din jurul Botoşaniului.
1975 • În URSS „Mosfilm” a produs filmul *Şatra* sau *O şatră urca la cer,* un film despre viaţa romilor din gubernia rusă Basarabia, de la începutul secolului al XX-lea, regizat de către marele regizor basarabean Emil Loteanu, scenariul filmului fiind inspirat din nuvele ale scriitorului rus

Maxim Gorki. Acţiunea se derulează, precum în prima parte a nuvelei "Makar Ciudra" din 1892 a lui Gorki, în jurul poveştii de dragoste, dintre doi tineri romi proveniţi din şatre diferite, respectiv hoţul de cai Luicu Zobar şi frumoasa Rada. Capodoperă a cinematografiei sovietice, filmul "Şatra" a fost distins cu numeroase premii. Astfel în 1976 obţine *Scoica de Aur* la Festivalul Internaţional de film de la San Sebastian, în 1977 premiul pentru cea mai bună regie la Festivalul Internaţional de Filme "Fest-77" din Belgrad şi premiul pentru cel mai bun film la Festivalul Internaţional de filme din Praga, respectiv diploma de onoare la Concursul de realizare tehnică a filmelor din cadrul Congresu lui Uniatek din Paris din 1979. Actriţa Svetlana Toma, care a interpretat magistral personajul Rada, a obţinut, la rândul ei, mai multe premii dintre care menţionăm premiul pentru cel mai bun rol feminin la Festivalul Internaţional de filme din Praga din 1977, diploma pentru „Cea mai bună actriţă a festivalului”, la Festivalul Internaţional de Filme din Panama din 1977 fiind considerată cea mai bună actriţă din anul 1976, conform topului realizat de revista sovietică de specialitate “COBCTCKUU 3Kpau”. Emil Loteanu a regizat anterior, mai precis în anul 1971, filmul *Lăutarii,* de asemenea un mare succes, inspirat tot din viaţa romilor basarabeni, fiind prezentată viaţa lui Toma Alistar, staroste de lăutari, care deşi în tinereţe a cântat pe la marile curţi împărăteşti, datorită destinului şi a dragostei faţă de Leanca trăieşte, alături de şatra sa, în mizerie şi chin pe plaiurile natale basarabene, măcinat de viziunea fostei sale iubiri neîmplinite. „Lăutarii” a fost premiat cu "Scoica de Argint" şi cu Premiul Special al Juriului ambele obţinute la Festivalul Internaţional de Film de la San Sebastian din 1972, cu Marele Premiu la festivalul internaţional ce dezvăluie tema artei şi folclorului, derulat în Italia, în 1972, premiul „Nimfa de aur” la Festivalul Internaţional de filme din Neapole, derulat de asemenea în 1972, precum şi premiul spectatorilor şi al presei pentru cel mai bun film la Forul Cinematografic din Milano din 1978.

• În Belgia autorităţile emit o lege conform căreia romii născuţi aici pot dobândi cetăţenia belgiană.

• În Ungaria văd lumina tiparului primele numere ale revistei *Rom Som* în traducere liberă *Sunt rom.*

• În Elveţia a fost înfiinţată *Asociaţia călătorilor* sau *Radgenossenschaft der Landstrasse,* care în anii următori se va remarca prin acţiunile întreprinse în Elveţia şi în lume. Membră a *Romani Union Internaţional,* aceasta a reprezentat interesele *ienish,* nefiind scutită de sciziuni şi frământări interne. În 1986 au fost fondate *Fundaţia Naschet Jenische* (1986) şi *Kinder der Landstrasse,* 1986 cu scopul de a promova reabilitarea victimelor represiunilor autorităţilor, în timp ce *Centrul Ţiganilor Călători,* din 1984, şi fundaţia *Un Viitor pentru Călătorii Elveţieni* sau *Zukunft fur Schweizer Fahrende,* fondată în 1997, au drept obiective conservarea şi promovarea culturii *Jenisch*.

• În Suedia s-a încheiat procesul de sterilizare al romilor şi al bolnavilor mintal acţiuni întreprinse între 1934 şi 1975. Suedia a acordat compensaţii materiale abia în 1999 victimelor sinistrului experiment guvernamental. Pe de altă parte, în condiţiile confruntării în 2005 cu un aflux consistent de romi din Kosovo, a fost adoptată rapid de către autorităţi politica expulzărilor.

• Consiliul Europei a adoptat o rezoluţie care prevedea protejarea

nomazilor.
1976 • În Cehoslovacia, ziarul *Vychodoslovenske Noviny* a considerat că sterilizarea
obligatorie a romilor reprezintă un act de "umanitate socialistă".
• În Suedia parlamentul a decis să ofere romilor protecţie medicală, programe care vizau integrarea lor socială, precum şi furnizarea de locuinţe pentru romi în Suedia, care au trăit în condiţii dificile de viaţă.
• În Belgia este fondată organizaţia romă *Comite rom de Belgique,* pentru ca în 1979 să apară o altă asociaţie ce reprezenta interesele romilor *Comite de defense de Gens du voyage*.
• În Finlanda, scriitorul Veijo Baltzar Oskari, autor de romane, piese de teatru, poezii, nuvele, librete, articole, piese de teatru radio sau scenarii de film, a fondat primul şi singurul teatru rom finlandez, *Drom*, apreciat şi activ atât în ţară, cât şi în străinătate. Baltzar a fost activ şi ca regizor de teatru şi ca dramaturg, filmul *Punainen puutarha* fiind apreciat în Dublin în 1980. La începutul anilor '70 Baltzar a lucrat ca profesor la Academia de Teatru din Finland a şi a scris şi regizat numeroase piese de teatru, fiind în prezent preşedintele *Asociaţiei Internaţionale a Scriitorilor Romi.* Romanul recent al lui Baltzar, apărut în 2008, evocă povestea tragică a unei persoane de etnie romă în al doilea război mondial.
• În Marea Britanie a fost fondat *East Anglian Gypsy Council,* coordonat de către Peter Mercer.
• În Irak recensământul din 1976 a înregistrat un număr de 5.519 de romi, probabil *Nawwar,* şi 2569 de indivizi *Karach,* respectiv comercianţi nomazi autohtoni, cifră considerată cu mult sub cea reală. În 1979 guvernul a acordat cetăţenie romilor, printre altele, cu condiţia ca aceştia să vorbească araba. Dictatorul irakian Saddam Hussein a aprobat stabilirea a câteva sute de romi la Abu Ghraib şi Qamaliya lângă Bagdad, unde coloniştii au intrat ulterior în conflict cu localnicii datorită comerţului cu alcool. După răsturnarea lui Saddam Hussein de la putere în 2003 tensiunile şi conflictele romilor cu localnicii irakieni au făcut ca majoritatea etnicilor romi să părăsească capitala Irakului.
1977 • În acest an a fost fondată *Uniunea Internaţională a Romilor,* respectiv *Romani Union Internaţional* sau *Romano Internacionalno Jekhetanipe*, o organizaţie activă în direcţia apărării drepturilor romilor, al cărei sediu a fost stabilit la Praga, RUI având legături instituţionale cu organisme internaţionale cum ar fi Consiliul Europei, OSCE (BIDDO), ICNUDO, ONU sau ERTF. În 1979 RUI a fost acceptată ca organizaţie în cadrul Consiliului Economic şi Social al Naţiunilor Unite. Romii sunt menţionaţi prima dată într-un document oficial al Naţiunilor Unite în *Rezoluţia 6* din 31 august 1977, a *Subcomisiei privind promovarea şi protecţia drepturilor omului,* care cere statelor cu populaţie romă să le acorde acestora drepturi şi protecţie socială.
• În Olanda, ca urmare a unei hotărâri a guvernului olandez circa 450 de romi au fost adăpostiţi de 11 comunităţi olandeze, romii beneficiind de locuinţe, şcoli şi diferite alte facilităţi. Din păcate experimentul nu a avut continuitate.
• Începând cu acest an Comisia ONU pentru Drepturile Omului îşi îndreaptă atenţia şi asupra combaterii discriminării romilor
• În Spania au fost abrogate ultimele legi anti-rome, la iniţiativa lui Juan De

Dios Ramirez Heredia. Din anul 1983 guvernul spaniol a implementat un program special de educaţie dedicat grupurilor defavorizate, obiectivul fiind ca populaţia romă să fie integrată în societatea spaniolă, fără erodarea patrimoniului cultural şi lingvistic specific. Pe de altă parte, mulţi romi spanioli au aderat la creştinismul evanghelic, aducând în biserici şi muzica flamenco, în modul lor original de închinare.

• În Anglia şi Ţara Galilor, John Cripps a elaborat un raport despre situaţia romilor din spaţiul britanic, nomazii fiind subiect de studiu, autorităţile încercând să muleze legislaţia pe modul de viaţă nomad astfel încât aceştia să îşi păstreze identitatea. Ulterior, în 1985 în Anglia legea Bradford încriminează nomadismul, restricţionând acestora accesul însă oraşe. În 1993 în Scoţia a fost fondată o asociaţie a romilor nomazi, care îşi propunea printre altele să apere drepturile romilor, iar în 1994 Marea Britanie condamnă oficial acel *Criminal Justice Act* care încrimina nomadismul.

• În ţara noastră, între anii 1977-1983, Ministerul Afacerilor Interne a iniţiat un program pentru „Integrarea ţiganilor“, care cuprindea o „Platformă de măsuri cu privire la încadrarea în muncă şi integrarea socială a ţiganilor“. Programul de integrare socială care nu a fost făcut public, şi-a fixat drept obiectiv general *încercarea de încadrare în muncă a romilor-problemă,* grup de indivizi care din perspectiva autorităţilor îşi părăseau adeseori locul de muncă, datorită inadaptării şi necalificării, precum şi datorită atitudinii ostile a autorităţilor şi chiar a populaţiei. Autorităţile au analizat situaţia romilor autohtoni, raportându -se la diverse repere cum ar fi înregistrarea romilor la Oficiul Stării Civile, sedentarizarea populaţiei ţigăneşti, prevăzându-se inclusiv ajutor cu materiale de construcţie pentru case şi oferirea de terenuri în mediul rural, legalizarea căsătoriilor, încadrarea în muncă a acestora, condiţiile de locuit, starea de sănătate şi asistenţă socială, impactul obligativităţii învăţământului şi a serviciului militar asupra populaţ iei rome, diferite probleme organizatorice. Raportul din anul 1983 arată că politica întreprinsă de PCR-işti nu a dat rezultatele scontate, astfel că printre altele s-a specificat faptul că romii nu sunt integraţi social, că au mentalităţi retrograde sau că au atitudine negativă faţă de muncă şi faţă de viaţa socială. Din cei 65.000 de romi nomazi şi seminomazi, un număr de circa 5.600 munceau, dintre care doar 900 erau calificaţi, 32,7% din populaţia romă aptă de muncă nefiind angajată. Fostul ministru al M.I. Mihai Chiţac, în 1990, a susţinut că în 1977 au fost "recenzaţi" 1.800.000 de romi, (dintre care 65.000 de nomazi, 5.600 cu ocupaţii utile, iar 900 – calificaţi), pentru ca în 1983 să fie recenzaţi 2.300.000. Numărul romilor din România a fost estimat de *Minority Right Group* în acest an la 661.000 indivizi. Reamintim că oficial în România au fost înregistraţi oficial în 1966 un număr de 64.197 de romi, iar în acest an 229.986 de romi, oricum cifre care nu reflectau realitatea din teren. *Helsinki Watch Report* se referă la modul în care în perioadă au fost recenzaţi romii, citându-l pe *Iosif Covaci, lider rom din Coltău: Doar opt familii (cam 45 de persoane) dintr-o populaţie de 483 de romi s-au declarat ca atare. Primarul a modificat atunci cifrele indicând că în sat erau doar două familii (unsprezece persoane) de romi. Cu puţin timp înaintea recensământului un cartier de ţigani din Baia Mare fusese demolat, iar persoanele care efectuau recensământul i-au sfătuit pe romi să se declare români dacă vor să-şi recupereze pământul”*.

• Organizaţia Naţiunilor Unite a emis prima rezoluţie în care a acordat o atenţie specială romilor, cerând tuturor statelor membre să acorde drepturi egale romilor.

1978 • În acest an s-a născut artista romă Mihaela Ursuleasa (1978-2012), care a început să cânte la pian la vârsta de cinci ani, încurajată de tatăl ei, muzician de jazz. În 1990, la vârsta de 12 ani, a obţinut o bursă de studiu la Viena, cariera ei urmând un curs ascendent. În 1995, Ursuleasa a câştigat *Concursul de Pian Clara Haskil International,* iar în 2010 a fost distinsă cu premiul *Echo Klassik,* pentru albumul ei de debut *Piano & Forte,* lansând al doilea album, *Rapsodia română* în 2011. Artistă de renume mondial, Mihaela Ursuleasa a cântat la Carnegie Hall, dar şi cu Rundfunk-Sinfonieorchester în Berlin, cu Orchestra Naţională a Franţei, precum şi cu Orchestra Filarmonică din Londra. Din nefericire artista a murit la numai 33 de ani, la Viena în urma unei hemoragii cerebrale, fiind înmormântată la Cimitirul Belu din Bucureşti.

• În România, o declaraţie de bunuri, aflată în posesia Patrimoniului Cultural Naţional Mureş, în urma unei expertize, autentifică două pocale de argint, gravate prin tehnica ciocănirii, ca datând din secolul XVI, evaluate de Banca Naţională la cinci miliarde de lei în anul 1992, aflate actualmente în posesie particulară. Cărturarul sas Von Wlislocki menţionează, în lucrarea sa *Asupra vieţii şi obiceiurilor ţiganilor transilvăneni,* descriind şatrelor de corturari ardeleni, că *ei (căpeteniile-n.a.) posedă anume semne distinctive, de pildă mantii ori postavuri brodate cu motive fantastice sau cupe, care astăzi nu se mai poartă spre vederea tuturor, ci doar se moştenesc din tată-n fiu. Eu însumi am văzut în timpul şederii mele, timp de şapte luni, cu o şatră de corturari, un pocal prismatic, chipurile din aur, la voievod, de care acesta nu vroia pentru nimic în lume să se despartă o clipă. Pe pocal erau gravate chipuri de câini şi nişte animale ce aduceau a cerbi, precum şi o inscripţie ce n-am putut-o descifra.*

• La Geneva s-au derulat lucrările celui de-al doilea congres internaţional al romilor, la întrunire participând şi o delegaţie indiană. Dintre cei circa 120 de delegaţi, proveniţi din 26 de state de pe mapamond, au fost aleşi şi reprezentanţii etniei la diferite instituţii internaţionale, cum ar fi ONU sau UNESCO. Participanţii au transformat *Comitetul Internaţional Rom* în *Uniunea Internaţională a Romilor,* respectiv *Romano Internacionalno Jekhetani,* preşedinte ale acestei instituţii internaţionale, reprezentative pentru romi, fiind ales doctorul Jan Cibula, rom cehoslovac.

• În Bulgaria autorităţile comuniste au elaborat un decret redactat special pentru *ameliorarea muncii duse cu ţiganii bulgari, în vederea favorizării mai active a participării lor la construcţia societăţii socialiste dezvoltate.*

• În Italia, a fost fondat *Komiteto Romano Ande Italia,* adică *Comitetul Romilor din Italia.*

• În România a fost elaborată o lege conform căreia *bijuteriile din metale preţioase se confecţionează în cadrul unităţilor socialiste şi posedă o marcă legală a statului român (...) De asemenea, numai unităţile socialiste pot comercializa aur, care trebuie marcat.* Respectivul decret practic a făcut posibilă confiscarea de către autorităţi a aurului particularilor, romi fiind profund afectaţi de legislaţie în condiţiile în care deţineau cantităţi impresionante de aur, transmis din generaţie în generaţie.

• În Spania, în Valencia o statuie care înfăţişează o fecioară Maria neagră,

Majari Cali, a fost sculptată de către Jose Luis Vicent.
• În Norvegia, romii din Oslo au beneficiat din partea autorităţilor de o serie de măsuri ce prevedeau deschiderea unei grădiniţe, de şcolarizare în limba maternă, precum şi de facilităţi în cea ce priveşte integrarea pe piaţa locurilor de muncă.
1979 • Romologul Ian Hancock a editat o ediţie specială, a *Jurnalului Internaţional de Sociologie*,dedicată limbii romani, practic prima colecţie editată modern de studii de lingvistică romă.
• În Norvegia a fost tipărit manualul romani *Me ginavav Romanes,* iar doi ani mai târziu, a apărut un manual pentru copii.
• În URSS, conform datelor oficiale au fost consemnaţi un număr de 209.000 de romi.
• Uniunea Internaţională a Romilor, *Romani Union Internaţional,* devine membru consultativ în cadrul Organizaţiei Naţiunilor Unite.
• În SUA preşedintelui Carter, a fost înfiinţat „Muzeul Memorial al Holocaustului”, unde nu s-a făcut nici un fel de referire la *Porajmos-ul* rom.
• În Ungaria a fost organizată prima expozitie de artă a artiştilor romi autodidacţi. Tot în Ungaria, după ce în 1958, se formase *Asociaţia Culturală a Ţiganilor din Ungaria,* care nu a rezistat mult timp, în 1979 a apărut *Országos Cigánytanács,* asociaţie care a dezvoltat un parteneriat cu guvernul maghiar, pe probleme de romi. A urmat în 1986 *Uniunea Culturală a Romilor din Ungaria,* respectiv *Ungro-themeske Romane Kulturake Ekipe.* Ungaria se remarcă prin numărul mare de oameni de cultură romi, în speţă cu o identitate romă asumată sau cunoscută. În secolul XX s-au afirmat o serie de personalităţi rome, dintre care îi amintim pe muzicienii Mariska Veres (1947-2006), Ferenc Snétberger (n.1957), Béla Szakcsi Lakatos (n.1943), János Balázs (n.1988), Aladár Pege (1939-2006), Mihály Fatyol (19091980), violoniştii Bittová Iva (n. 1958)), Félix Lajkó (n.1974), Ernő Kállai (n.1986), Jancsi Rigó (1858-1927) Zoltán Maga (n.1974) sau Roby Lakatos (n.1965), scriitorii József Choli Daróczi (n.1939), Tamás Jónás (n.1973) Béla Osztojkán (n.1948) sau György Rostaş-Farkas (n.1949), pianiştii György Cziffra (n.1921), Kálmán Dráfi (n.1955), comediantul Győző Gáspár (n.1974), cântăreţii László Gáspár (n.1979), Ferenc Molnár (n.1878), Mary Notar (n. 1985), artiştii Oszkár Ökrös (n.1957) şi Aladár Rácz (1886-1958), pictorii Balázs János (1905-1977) şi István Szentandrássy (n.1957) şi mulţi, mulţi alţii.
• În Norvegia a fost publicată o carte şcolară de limbă romani pentru predarea romani ca limbă maternă. Recent, în 2003 a fost fondat *Romaniposten,* o revistă de ştiri pentru comunitatea nomazilor romi norvegieni şi nu numai, care în septembrie 2003, a fost înfiinţată ca o publicaţie on-line.
• În Polonia, în cadrul muzeului din Tarnow, a fost deschisă o secţiune dedicată romilor.
• În România a apărut traducerea în romani a Evangheliei Sfântului Ioan, traducere efectuată clandestin, reeditată în 1994.
• *Congresul Autorităţilor Locale şi Regionale Europene* din cadrul Consiliului European a organizat o audiere pe tema problemelor nomazilor. În 1981 organismul a emis o *Rezoluţie privind rolul şi responsabilitatea autorităţilor locale şi regionale cu privire la probleme sociale şi culturale ale populaţiile de origine nomadă,* iar în 1991 la Strasbourg, a avut loc o

întrunire la care au participat reprezentanţi ai comunităţilor de romi din 12 de ţări, fiind fondată cu această ocazie *Conferinţa Permanentă pentru Cooperare şi Coordonare a Asociaţiilor de romi din Europa.*

1980 • În Franţa ia naştere o uniune a romilor şi a călătorilor.

• În Cehoslovacia autorităţile au consemnat oficial existenţa unui număr de 288.440 de romi

• În Iugoslavia este consemnată în acest an încercarea de redactare a unei limbi romani standardizate, de către S. Jusuf şi Krume Kepeski, care au publicat la Skopje lucrarea *Romani gramatika – Romska gramatika.* Fundament limbii standardizate la reprezentat în primul rând dialectul *arlyia* vorbit în Macedonia, un aport însemnat având şi dialectul *dzambaz,* iar cele 3.000 de exemplare tipărite iniţial s-au vândut foarte rapid. Tot în Iugoslavia primii romi au fost aleşi în consiliile municipale, iar Sait Balici, un rom originar din Nis, a devenit membru al Parlamentul Naţional Sârb. Patru ani mai târziu, în Iugoslavia, în consiliile municipale şi provinciale erau deja cincizeci şi trei de romi.

1981 • În Marea Britanie se stabileşte oficial obligaţia autorităţilo r locale de a integra în sistemul de învăţământ şi copii aflaţi temporar în zonă, măsură de care profită şi romii britanici.

• În Republica Federală Germania s-au derulat la Göttingen lucrările celui de-al treilea congres al Comitetului Internaţional Rom, eveniment la care au fost prezenţi 600 de delegaţi şi observatori, din 28 de ţări diferite. Preşedintele CIR a fost ales Sait Balic, la vremea aceea, membru al Comitetului Central al Uniunii Comuniştilor Iugoslavi. Discuţiile s-au axat în special pe *Porajmos* şi pe recunoaşterea romilor ca minoritate naţională de origine indiană.

• În Germania de Vest reprezentanţii romilor au solicitat guvernului federal recunoaşterea genocidului rom şi acordarea de compensaţii materiale şi diferite facilităţi ca acte reparatorii. După o întrevedere cu reprezentanţii *Consiliului central al grupurilor sinti şi romi germani* a cancelarului Helmut Schmidt, în 17 martie 1982 genocidul asupra romilor a fost recunoscut oficial de către statul german. La rândul său cancelarul Helmut Kohl a confirmat această poziţie pe 7 noiembrie 1985 într-o dezbatere parlamentară. Pe de altă parte poliţia vest – germană a realizat dosare speciale pentru romi, informaţiile fiind cuprinse în liste cu aşa- numiţi vagabonzi, care însă erau aplicabile în primul rând asupra romilor nomazi, această stare de fapt fiind negată de autorităţile din o serie de state federale, cum ar fi cele din Hamburg, Hesse, Baden Württemberg sau Bavaria. De exemplu, *legea 103 Standesamtsverordung* prevedea ca toate căsătoriile, naşterile sau decesele aşa-numiţilor non- sedentari să fie subiectul unui raport de anchetă penală. Aceste prevederi, în urma unor vehemente proteste, au fost anulate în 1985.

• În Olanda, la o conferinţă antropologică derulată la Amsterdam, sociologul român Nicolae Gheorghe şi Sam Beck avansează ideea unei creşteri a încrederii romilor faţă de autorităţi.

• În Iugoslavia, la Belgrad, a fost difuzat primul program radio bilingv în limbile romani şi sârbă, numit *Asunen romalen,* emisiune care a fost radiodifuzată până în 1987. De asemenea romii iugoslavi primesc statutul de naţionalitate, în condiţiile în care până atunci au fost consideraţi grup etnic. Saltul ierarhic s-a resimţit şi în cea ce priveşte drepturile de care au

beneficiat romii, care au obţinut dreptul la cultură şi educaţie în limba maternă. Pe acest fond numărul asociaţiilor rome creşte spectaculos, iar termenul de *ţigan* a fost substituit cu cel de *rom*.

• În Polonia s-au derulat în acest an pogromurile de la Konin şi Oswiecim, casele romilor fiind distruse şi jefuite.

• În Olanda ia naştere *Asociaţia Lau Mazirel,* după numele militantului evreu Lau Mazirel, fondator fiind Jan Rogier, asociaţia publicând şi jurnalul *Drom.*

• În Cehoslovacia apare *Iniţiativa Civică Romani,* coordonată de EmilScuka.

• În acest an a fost fondat *West European Gypsy Council.* De asemenea este consemnată tentativa de relansare a *Common Market Gypsy Council*. Actualmente organismul nu mai funcţionează. Primii lideri au fost Agnes Vranckx şi Giles Eynard.

1982 • *Comitetul International Rom* a organizat o ceremonie de comemorare a 125 de ani de la abolirea sclaviei romilor în Europa.

• În Franţa, preşedintelui Mitterand a promis romilor nomazi că le va trata cu seriozitate şi discernământ problemele specifice.

• Regimul comunist din România şi politica sa faţă de romi au fost criticate într-o scrisoare citită la radio Europa Liberă şi publicată în paginile revistei „L'alternative“ de către sociologii romi Nicolae Gheorghe, alias Alexandru Danciu, şi Vasile Burtea, respectiv Cosmina Cosmin. În scrisoarea buclucaşă intelectualii romi menţionau că *muncitorii ţigani sau numărat printre primele victime ale „ elogiatei măsuri”. După ce au fost ademeniţi de prin sate acum 10-15 ani, după ce au fost puşi la muncile cele mai degradante, pentru un salariu de mizerie, cei care au început să aspire la o calificare (...) şi la un trai organizat au fost scoşi cu miliţia din oraşe, sub fel de fel de pretexte şi invocări, pentru a fi trimişi la ţară .... În anii 1977-1978 cu acordul organelor puterii şi ale administraţiei de stat un lucrător la terasamente din Maramureş era plătit cu 105-110 lei pe zi, un lipovean cu 80-85 lei pe zi, iar un ţigan cu 57-58 lei.*

• R.F. Germania a recunoscut genocidul romilor, *Porajmos,* ca un genocid comis în acelaşi timp cu *Shoah*. Printre alţii, istoricul american Sybil Milton a militat în articolele sale pentru recunoaşterea *Porajmos* ca parte a Holocaustului. De asemenea, în Elveţia un comitet de experţi a investigat politica guvernului elveţian în perioada genocidului romilor.

• Tot în Germania de Vest este fondat Consiliul Central al Sintilor şi Romilor Germani, *Zentralrat Deutscher Sinti und Roma*, cu sediul în Heidelberg, condus de către Romani Rose, care a pierdut 13 membri ai familiei sale în Holocaust. Recunoscut pentru fermitatea lui, Romani Rose a militat pentru recunoaşterea drepturilor civile ale romilor germani, pentru combaterea rasismului şi a discriminării şi pentru acordarea de compensaţii pentru supravieţuitorii Holocaustului. În 1995, în colaborare cu organizaţiile membre ale Consiliului Europei Centrale, Rose obţine recunoaşterea romilor ca minoritate naţională în Germania.

1983 • În acest an Speranţa Rădulescu a efectuat înregistrări, în Clejani, pentru "Institutul de Etnografie şi Folclor", ocazie cu care începe afirmarea *Tarafului Haiducilor,* o trupă de lăutari din Clejani, care au dobândit succesul pe plan internaţional prin apariţia în anul 2000 în filmul *The Man Who Cried,* unde au jucat alături de Johnny Depp, Christina Ricci sau Cate Blanchett, colaborând cu Johnny Depp şi în filmul documentar despre

cultura romilor, *When the Road Bends: Tales of a Gypsy Caravan,* din anul 2006. În anul 1993 au apărut de asemenea în documentarul *Latcho Drom*, în regia lui Tony Gatlif, sau în *Un Certain Regard* prezentat la festivalul de film de la Cannes în anul 1993. Despre Taraful Haiducilor, ziarul *The Independent* considera, într-unul din articolele sale, că este *cel mai bun grup de muzicieni romi din lume*, iar actorul Johnny Deep spunea despre ei că *sunt printre cei mai extraordinari oameni pe care i-am întâlnit vreodată.* În 2002 lăutarii din Clejani obţineau trofeul BBC *World Music Award,* în cadrul secţiunii dedicate Europei şi Orientului Mijlociu, muzica lor fiind păstrată în arhiva Institutului de Etnologie şi Folclor. O prezentare virtuală a grupului îi aminteşte în ordine ca membrii pe Nicolae Neacşu, Dumitru Baicu, Ilie Iorga, Ion Manole, Gheorghe Anghel, Gheorghe Fălcaru, Ionică Tănase, Constantin Sandu, Florea Pârvan, Marin Sandu, Paul Guiclea, Marin Manole, Constantin Lăutaru, Viorel Vlad şi Robert Gheorghe.

• La Chandigarh, în India, s-a desfăşurat cea de a doua ediţie a Festivalului Internaţional al Romilor. Tot la Chandigarh, cu această ocazie, a fost fondat de către W. R. Rishi *Institutul Indian de Studii Romani.*

• În Marea Britanie a avut loc prima convenţie naţională a romilor penticostali.

• În Irlanda de Nord ia naştere *Belfast Traveller Education Development Group.*

• Începând din acest an, guvernul spaniol a implementat un program special de educaţie compensatorie, elaborat special pentru a promova drepturile educaţionale ale grupurilor defavorizate, programul pretându-se excelent pe nevoile de acest tip ale comunităţilor de romi iberici.

• În România, conform unor estimări, 30% dintre romii români erau nomazi sau seminomazi. Politica de sedentarizare aplicată constant de către autorităţile statului român se pare că a dat roade, patru ani mai târziu procentul fiind estimat la 10%. Conform studiului efectuat de către Trond Gilberg un număr important de romi romani erau analfabeţi.

• În Kosovo debutează predarea în şcoală în limba romani

• În Italia caravanele romilor sunt mutate din Roma cu ocazia începerii *Annus Sanctus.*

1984 • În Bulgaria autorităţile au implementat o nouă etapă a bulgarizării musulmanilor, constrângându-i astfel şi pe musulmanii romi să-şi bulgarizeze numele, într-un sinistru “proces de reparaţie“.De menţionat faptul că romii musulmani sau *Horahane Roma,* respectiv *Khorakhane, Xoraxane, Kharokane* sau *Xoraxai*, trăiesc în Turcia, Bosnia- Herţegovina, Albania, Egipt, Kosovo, Macedonia, Rusia, precum şi în Crimeea sau Caucaz. În Bulgaria, romi musulmani deţin un procent de circa 40% din totalul ro milor bulgari, iar în Croaţia un procent de 45% din populaţia romă a ţării. În Grecia, romii musulmani sunt concentraţi în Tracia. În România un foarte mic grup de romi musulmani există în Dobrogea, respectiv circa 1% din populaţia romă a ţării.

• În România, la Sibiu s-a derulat un festival al romilor, acţiune care nu a avut însă continuitate. Secţia de Propagandă a Comitetului Central a interzis organizarea unei a doua ediţii a festivalului.

• Începând cu acest an Comunitatea Europeană, prin organismele sale, s-a arătat preocupată de accesul romilor la educaţie, elaborând cinci ani mai târziu o rezoluţie care prevedea încurajarea accesului romilor la educaţie în

condiţiile răspândirii îngrijorătoare a analfabetismului în rândul romilor.
• În Spania, în Zaragoza o mulţime de câteva sute de spanioli au demonstrat împotriva stabiliri romilor în 36 de case din prefabricate construite în districtul Actur, sloganurile incluzând şi *Lupta pentru drepturile tale împotriva ţiganilor.* În 1986 au existat atacuri asupra cartierul romilor din Martos, când 30 de case au fost incendiate, iar locuitorii au fugit într-un sat din apropiere de Torredonjimeno, însă au fost izgoniţi de către sătenii de acolo. Autorităţile locale atunci a încercat să-i stabilească în Monte Lope Alvarez. Datorită protestelor vehemente ale populaţiei locale, romii au trebuit să doarmă în corturi oferite de Crucea Roşie, protejaţi de poliţie, până la găsirea unei alternative de cazare.
1985 • În Ungaria, fostul *Ciganyszovetseg* a fost substituit de un Consiliu naţional al romilor, adică *Orszagos Ciganytanacs*, organism activ, sub conducerea lui Joszef Daroczi, din punct de vedere cultural. Tot în ţara vecină înmormântarea lui Sandor Jaroka, un instrumentist şi şef de orchestră excepţional, a reunit comunitatea muzicienilor, care au venit cu instrumentele pentru a-şi lua rămas bun de la liderul lor spiritual, născându-se *Orchestra Simfonică Ţigănească de 100 de viori.* În România după 1989 s-a născut replica românească a celebrei formaţii maghiare, respectiv orchestra *Lăutarii Ardeleni,* alcătuită din artişti clujeni din Gherla, condusă de Bob Siminic.
• În SUA a fost creat un post de consilier special pe probleme referitoare la holocaustul romilor, în cadrul *Consiliul Memorial al Holocastului,* o funcţie totuşi onorifică.
• În România a fost fondată, cu aprobarea autorităţilor comuniste, organizaţia romă *Phralipé* sau Frăţia.
• În Franţa, la Paris, s-a derulat *Expoziţia Mondială de Artă Romă.* Tot în Franţa a fost înălţat în acest an un monument în memoria romilor deportaţi în perioada *Porajmos-ului,* în lagărul Limoges în Poitiers. Acest tip de comemorare a holocaustului romilor va continua, astfel că în 1988 este ridicat un alt monument la Montreuil-Bellay, urmând altele la Camp Jargeau în 1991în Laval, la Grez-en-Bouere şi Montsűrs, în 1993, la Arc-et-Senans, în 1999, la lagărul de la Linas-Montlhery, în 2004,precum şi în Angouleme (Tabara Alliers) şi Lannemezan, în 2006, sau la Avrillé-les-podete (Tabara Morellerie) şi Barenton în anul 2008. Un monument comemorativ a fost ridicat şi la Saliers în 2006.
• La Pristina, în Kosovo, debutează prima emisiune TV în romani.
• Apare *Scottish Travellers Council,* fondat de către cântăreţul Belle Stewart şi Lizzie Higgins.
• În Suedia, o familie de romi din Kumla a fost atacată cu pietre şi cu o bombă.
1986 • În SUA, Jimmy Marks (1945-2007), rom american din Spokane, Washington, dintrun neam autodeclarat ca având origini româneşti, a devenit cunoscut după ce Poliţia, fără a deţine un mandat de percheziţie, i-a percheziţionat casa şi i-a confiscat 1,6 milioane de dolari în numerar şi 160.000 de dolari în bijuterii. Deşi Poliţia a declarat că 35 de piese găsite au fost furate, Marks a susţinut că banii erau ai unor diferite familii de romi, care nu au încredere în bănci, intentând un proces împotriva oraşului Spokane, în care a cerut 59 milioane dolari despăgubiri. După 11 de ani cazul a fost soluţionat în afara instanţei, pentru suma de 1.430.000 de dolari

plătită ca despăgubire. Procesul reprezintă un punct de reper în lupta pentru respectarea drepturile civile ale romilor americani. Jimmy Marks a devenit lider al comunităţii de romi români din Spokane după moartea tatălui său în 1997, el şi familia sa devenind subiectul documentarului *American Gypsy*, care a detaliat lupta legală a acestuia cu statul american.

• În Cehoslovacia este pusă în scenă, în limba romani, piesa de teatru muzical *Amaro Drom (Drumul nostru),* a dramaturgului rom Emile Scuka.

• În acest an Uniunea Internaţională a Romilor a devenit membru al UNICEF, fiind acceptată ca membru în cadrul OSCE cinci ani mai târziu.

• Un simpozion internaţional rom,pe tema „Limba şi cultura romani",s-a derulat la Sarajevo, în Iugoslavia, locaţie unde s-au reunit cercetători ai lingvisticii rome din diverse colţuri ale lumi. Printre altele s-a cerut ca romii să fie recunoscuţi ca minoritate naţională de origine indiană.

• În aceeaşi Iugoslavie asociaţiile rome s-au unificat în cadrul unei *Uniuni a Asociaţiilor Rome din Iugoslavia*

• Este ales şi primul deputat european de origine romă în persoana spaniolului Juan de Dios Ramirez-Heredia, fondatorul şi preşedintele Uniunii romilor din Spania. Juan de Dios Ramírez Heredia, născut în 1942 în Puerto Real, Cádiz, este un politician spaniol, de origine etnică romă, la acea vreme reprezentant al Partidului Socialist Muncitoresc Spaniol. Autor al mai multor publicaţii, specializate pe tratarea problemelor sociale, dar şi a unora în limba romani, şi de asemenea politician activ, între 1986-1999 acesta a fost membru al Parlamentului European, puternic implicat în evidenţierea şi apărarea drepturilor romilor. Ca o recunoaştere a activităţi sale meritorii, în februarie 2008 i-a fost acordat un doctorat onorific de către Universitatea din Cadiz, fiind primul rom care a primit această distincţie. De asemenea Juan de Dios Ramírez Heredia în 1995 a fost numit membru de onoare pe viaţă al Consiliului Europei, fiind membru al Adunării Parlamentare încă din 1983. În 1996 a fondat *Unión romi,* principala asociaţie romă din Spania. Printre multitudinea de politicieni romi se remarcă şi două femei din Ungaria. Astfel Lívia Járóka, născută într-o familie de muzicieni, jurnalist cu două diplome universitare, a fost aleasă membră a Parlamentului European, atunci când Ungaria a aderat la Uniunea Europeană în 2004, ca membră a *Fidesz-Magyar Polgári Szövetség,* formaţiune componentă a Grupul Partidului Popular European. Ea este membră a Comisiei pentru libertăţi civile, justiţie şi afaceri interne, a Comisiei pentru drepturile femeii şi egalitate. Viktória Mohácsi Bernáthné (n. 1975) este a doua femeie romă care a devenit un membru al Parlamentului European, reprezentând *Szabad Demokraták Szövetsége,* înlocuindu-l în Parlamentul European pe Gábor Demszky.

• În ţara noastră, la un simpozion organizat de către Catedra de limbă franceză şi de Institutul de Sociologie ale Universităţii din Bucureşti, cercetătorii Gheorghe Sarău şi Gheorghe Nicolae au prezentat lucrarea *Criterii socio-lingvistice în clasificarea colectivităţilor de ţigani din România.*

• În Marea Britanie a fost înfiinţată *Labour Campaign For Travellers Rights,* coordonată de către Andrew Ryder şi în care s-a implicat şi cunoscutul romolog Thomas Acton.

• În Franţa s-a derulat la Paris o conferinţă pe problemele romilor, moment în care s-a consemnat una din ultimele apariţii publice ale lui Vaida Voevod al III -lea, fondatorul mişcării moderne pentru drepturile civile ale romilor.

1987 • România a fost marcată în acest an de revolta muncitorilor din Braşov, participanţii la acea acţiune plătind scump spiritul de insurgenţă. Printre cei urmăriţi, arestaţi, bătuţi şi persecutaţi de temuta securitate a fost şi un braşovean de etnie romă, pe nume Aurel Buceanu. Acesta a fost dus la închisoarea de la Gherla, unde a fost anchetat şi bătut de către cerberii regimului, însă autorităţile nu s-au mulţumit cu atât, considerând că familia Buceanu trebuie să părăsească definitiv urbea, astfel că *în aceeaşi noapte a venit poliţia, ne-a adunat toate lucrurile, ne-a urcat într-un camion şi într-o singură noapte ne-am trezit într-un apartament din Slobozia, cu interdicţia de a mai călca vreodată prin Braşov*.•Consiliul Memorial al Holocaustului din Statele Unite numeşte primul membru de etnie romă, în persoana lui William Duna, descendent al unor romi maghiari, care au emigrat în SUA în 1893.

1988 • Moare la doar 46 de ani muzicianul rom Toni lordache, numit zeul ţambalului. Artistul a învăţat să cânte la un ţambal primit de la tatăl său la vârsta de 4 ani, perfecţionându-se sub îndrumarea maestrului Mitică Ciuciu, ajungând să fie celebru pentru partiturile lui solo foarte complexe. Inegalabil în viteza cu care mânuia ţambalul, muzicianul rom deţine un record mondial nedoborât până în prezent, respectiv 25 de lovituri pe secundă. Geniul de care a beneficiat din plin i-a adus maestrului Toni Iordache recunoaşterea internaţională ca cel mai mare cântăreţ la ţambal al tuturor timpurilor.

• Muzicianul român de origine romă, Nicolae Feraru, s-a stabilit în acest an în SUA. Deosebit de apreciat acesta a fost selectat în 2013 între primii artişti folclorici ai anului din America, premiul, oferit de guvernul american, răsplătindu-i excelenţa în muzică, respectiv la ţambal. Artistul l-a cucerit pe însuşi preşedintele Barack Obama, acesta felicitându-l într-o scrisoare pentru măiestria dovedită la ţambal şi pentru contribuţia adusă la dezvoltarea culturii americane. Liderul de la Casa Albă a precizat în scrisoare că *Artele tradiţionale şi populare au puterea de a ne lărgi orizonturile şi de a ne îmbogăţi viaţa, ne unesc şi ne amintesc că suntem oameni şi unii şi ceilalţi. Sper că eşti mândru de contribuţia ta la perpetuarea artei în America. Felicitări, încă o dată, pentru distincţia primită! Îţi doresc toate cele bune. Cu sinceritate, Barack Obama*. Nicolae Feraru, fiu de lăutar, a început să cânte la ţambal de la vârsta de 6 ani, de la 15 ani avându-l profesor pe marele artist, Mitică Marinescu-Ciuciu. În cariera s-a muzicianul a cântat pentru personalităţi ca Ceauşescu sau Bill Clinton, dar şi pentru români şi străini din peste 30 de ţări. Nicolae Feraru spune că *poate cea mai urâtă experienţă din viaţa mea artistică a fost în 1987. Eram invitat la TVR la Albumul Duminical, pe vremea aceea se făceau înregistrări. Regizorul de platou era Ovidiu Dumitru, care, Dumnezeu să-l ierte, mi-a zis: „Domnu' Feraru, vrem să facem un album duminical cu dumneavoastră, vreo 30 de minute". Au adus două ţambale pe scenă. Unul culoarea albă, la care cântam îmbrăcat în alb, şi unul de culoare neagră, la care cântam îmbrăcat în culori închise. Şi eu purtam un dialog cu mine însămi. M-au pus pe monitor, am văzut toată înregistrarea, m-am bucurat, m-au anunţat în programul TVR, "Nicolae Feraru, Album Duminical". Asta era cu o săptămână înainte. În momentul în care familia şi prietenii mei sau aşezat la televizor, pentru că abia aşteptau, au văzut un cioban cu fluierul cânta în locul meu. Şi am zis: Ce se întâmplă? Am dat telefon. Ovidiu*

*Dumitru mi-a zis: "Îmi cer scuze, a venit din concediu şefa producţiei, Mărioara Murărescu" – pe care eu şi acuma nu pot să o laud, îmi pare rău că este bolnavă, dar eu spun adevărul – şi el a zis că Mărioara Murărescu ar fi spus "afară cu cei negri de pe ecran".*Trebuie menţionat că la Washington, Nicolae Feraru a primit cea mai înaltă distincţie acordată unui artist pe teritoriul Statelor Unite.

• În Polonia este produs filmul *Şi viorile s-au oprit din cântat,* al cărui subiect este *Porajmos.* Alte producţii cinematografice care tratează acelaşi subiect sunt şi filmul *Train de Vie,* respectiv *Trenul vieţii,* în regia lui Radu Mihăileanu, sau filmul *Korkoro* din 2009 al regizorului francez de etnie romă, Tony Gatlif.

• În Ungaria a fost fondată organizaţia romă *Phralipe.*

• În Marea Britanie a fost fondată *Travellers 'Aid Trust,* al cărei lider era Susan Alexander. **1989** • În Franţa la Paris s-a derulat primul festival internaţional de artă romă, a doua ediţie a acestuia desfăşurându-se un deceniu mai târziu la Budapesta.

• În Austria, a fost fondată *Verein Roma,* în 1989 în Oberwart. La Viena şi-a derulat ulterior activitatea şi alte asociaţii cum a fi *Romano Centro* sau *Kulturverein Osterreichischer Roma*.

• În Ungaria a fost fondat un „parlament" al romilor.

• În Spania, s-a consemnat atacuri îndreptate asupra unor case de romi în Andaluzia. Tot în Spania muncitorii agricoli din Murcia erau plătiţi diferenţiat, respectiv 300 de peset aş bărbaţii, 250 de pesetas femeile şi doar 200 de pesetas romii, pentru o oră de muncă.

• În Polonia are loc prima ediţie a festivalului de muzică şi dans *Romane Divesa.*

• În Germania, protestatarii romi demonstrează în fostul lagăr de concentrare de la Neuengamme împotriva deportării solicitanţilor romi de azil. Potrivit cercetătorilor, prăbuşirea în bloc a comunismului în Europa marchează începutul unei noi etape de migraţie europene a romilor, pe acest fond crescând progresiv atitudinile xenofobe şi violenţele pe motive rasiale împotriva romilor.

• Tot în Germania s-a derulat o conferinţă a romilor, la care au participat circa 450 de persoane.

• Comunitatea Europeană a emis o rezoluţie în care susţinea respectarea dreptului copiilor romi la educaţie. Conform actului CEE doar 30%-40% dintre copiii romi au acces la educaţie, iar procentul analfabetismului la romii adulţi depăşea 50%, ridicându-se în anumite zone până la 80%. Comunitatea Europeană începe un program derulat pe durata a cinci ani, dedicat educaţiei copiilor de etnie romă.

• În România printre revoluţionarii care au luptat pentru căderea comunismului au fost şi numeroşi romi. Astfel la procesul de la Timişoara, în care au fost inculpaţi 21 de ofiţeri ai fostei securităţi, colonelul Filip Teodorescu a menţionat faptul că printre manifestanţii care au intrat în sediul securităţii au fost şi etnici romi. În capitală, unul dintre conducătorii revoluţiei a fost *Dumitru Dincă,* rom ursar, iar la Cluj etnicul rom Cioară loan din cartierul Mănăştur a fost ucis de către cerberii comunismului. Victor Tănase din Hunedoara la rândul său face referire la participarea romilor la acest eveniment istoric, menţionând că *în timpul revoltei, romii au participat în număr mare alături de noi şi ne-au ajutat la ocuparea*

fostului Comitet Judeţean de Partid, iar Victor Morar, comandantul gărzilor patriotice din acelaşi oraş, a declarat unui ziar de limbă germană faptul că *mergeam spre sediul fostului partid, dar eram o coloană mică, şi ne-am bucurat foarte mult când am văzut că rândurile colanei s-au îngroşat cu o mulţime de romi.*

• În Cehoslovacia, "Revoluţia de Catifea" a debutat pe 17 noiembrie 1989, ca reacţie a unei acţiuni a poliţiei. Două zile mai târziu, Emil Scuka, împreună cu responsabilul unui grup folcloric al romilor, pe nume Jan Rusenko şi cu juristul, Vojtech Ziga, au fondat *Romskâ Obcanska Iniţiativa,* respectiv *Iniţiativa Civică a Romilor.* De asemenea aceştia au organizat şi *Forumul Civic (Obcanske Forum),* unde s-au întâlnit cu personalităţi ca Vaclav Havel. La 22 noiembrie a fost lansată o proclamaţie către etnicii romi: *Fraţi, surori, romi! Ridicaţi-vă! Să ne trezim! Ziua noastră a sosit, ziua pe care o aşteptam de mulţi ani. Această zi a venit. Romii care trăiesc în această ţară şi-au luat pentru prima oară destinul în propriile mâini. Acum totul depinde de noi, dacă suntem capabili să ne unim şi să facem ceva pentru binele copiilor noştri. Trebuie să ne reunim cu cei care doresc să ne asculte cuvintele. Este vorba despre Forumul Civic. Forumul Civic recunoaşte partidul nostru, ROI-ul. Forumul şi ROI-ul sunt entităţile care apără toţi romii din ţara noastră. Să lăsăm "spiritul ţigănesc "(romipen) să ne conducă spre o viaţă mai bună. Să nu uităm adevărul părinţilor noştri: cel care respectă este respectat la rândul său!* Emil Scuka şi Jan Rusenko, la 25 noiembrie, se adresează, alături de alţi oratori,unei mulţimi de un milion de persoane, printre care se aflau şi grupuri de romi, care fluturau drapelul romilor în *Letenskâ plân* din Praga, portdrapel al dorinţei romilor de a participa la construirea unei societăţi democratice, în care romi să aibă drepturi egale cu ceilalţi cetăţeni, în dezvoltarea identităţi etnice şi culturale. În condiţiile în care manifestaţia anticomunistă a fost transmisă la televizor, au apărut numeroase dovezi de simpatie la adresa "fraţilor romi", din partea cehilor şi slovacilor. Această relaţionare idilică s-a deteriorat rapid, trei ani mai târziu autorităţile locale cehe respingându-i prin măsuri aberante pe foştii "fraţi romi".

• În Olanda a fost fondată *Zigeunerorganisatie Sinti.* Doi ani mai târziu a apărut *Stichting Sinti,* ulterior interesele romilor fiind reprezentate de către *Landelijke Sinti Organisatie*.

1990 • Un număr de 34 de state au semnat în cadrul Conferinţei pentru Securitate şi Cooperare în Europa un document privitor la drepturile minorităţilor. Printre altele statele semnatare au recunoscut problemele deosebite cu care se confruntă romii.

• La al patrulea Congres Mondial al Romilor din Varşovia a fost adoptat alfabetul romani, un sistem de scriere elaborat de lingvistul francez Marcel Courthiade, cu scopul declarat de a permite vorbitorilor de dialecte diferite utilizarea aceluiaşi sistem de ortografie şi comunicare.

• În Polonia, un festival anual de muzică de romă a debutat în Gorzow Wielkopolski. Un ziar bilingv *Rrom po drom*, adică *Romi pe drum*, a început să apară în acest an, sub conducerea lui Stanislaw Stankiewicz .

• În acest an a fost fondat un parlament european al romilor, respectiv *EUROM,* instituţie care nu a reuşit să se impună şi să dăinuiască.

• În Marea Britanie ia naştere *British Rommani Union,* preşedinte fiind poetul Tom Odley.

• În Parlamentul României, constituit în luna ianuarie, au activat şi trei parlamentari romi, respectiv Ion Cioabă, reprezentant al romilor căldărari şi nomazi, Szomantz Petre, din partea romilor maghiari, şi Nicolae Bobu, reprezentant al vătraşilor. Retragerea lui Szomantz Petre a oferit prilejul de a fi parlamentar lui Octavian Stoica, până la alegerile din 20 mai acelaş i an, după care reprezentanţi ai comunităţii rome în parlament au fost Gheorghe Răducanu, în perioada 1990-1996, Mădălin Voicu, între 1996 şi 2000, după care pe scena politică s-a impus, ca reprezentant în legislativ al romilor, Nicolae Păun. De asemenea sociologul Nicolae Gheorghe a devenit în 1990 consilier pentru problemele romilor în cadrul Consiliului Minorităţilor Naţionale. *După 1990 au devenit vizibile personalităţi de etnie romă, cum ar fi: Nicolae Gheorghe, Vasile Burtea, Vasile Ionescu, Ion Cioabă, Florin Cioabă, Szomantz Petre, Nicolae Bobu, Gheorghe Răducanu, Mădălin Voicu, Împăratul Iulian, Împăratul Tortulian. Încă din ianuarie 1990, Frontul Salvării Naţionale include în Parlamentul României trei parlamentari de etnie romă: Ion Cioabă, reprezentant al romilor căldărari şi nomazi, Szomantz Petre, reprezentant al romilor maghiari şi Nicolae Bobu, reprezentant al romilor vătraşi. Prin retragerea lui Szomantz Petre, până la alegerile din 20 mai 1990, locul acestuia este ocupat de Octavian Stoica. În aceeaşi perioadă Nicolae Gheorghe este consilier pentru problemele romilor în Consiliul pentru Minorităţile Naţionale. Din 1990, pînă în 1996, romii au fost reprezentaţi în Parlamentul României prin Gheorghe Răducanu, din 1996, până în 2000, de Mădălin Voicu, iar după 2000, de Nicolae Păun. Conform Barometrului Relaţiilor Interetnice15 pentru romi, personalităţile cu cea mai mare influenţă în îmbunătăţirea relaţiilor interetnice sunt, Mădălin Voicu (18,1%), Nicolae Păun (14,7%) şi Ion Iliescu (13,7%). Potrivit unui sondaj al Partidei Romilor Social Democrate16 la nivelul anului 2004, preşedintele partidului, Nicolae Păun, este preferat de 90% dintre romi, fiind urmat în clasament de Mădălin Voicu (7%), Vasile Burtea (2%) şi Florin Cioabă (1%).* Pe de altă parte numeroşi politicieni români contemporani sunt acuzaţi că îşi ascund originile rome. Printre aceştia se vehiculează nume sonore cum ar fi cele ale lui Ion Iliescu, Adrian Năstase sau Elena Udrea.

• În contextul postdecembrist Televiziunea Română a difuzat primele emisiuni despre romi şi văd lumina tiparului o serie de publicaţii ale romilor în diverse locaţii, cum ar fi *O glaso ăl romengo,* supliment al revistei *Baricada,* la Timişoara, *Aven amentza* la Bucureşti, publicaţie condusă de către Vasile Ionescu, *Şatra* la Slobozia, condusă de Gheorghe Păun-Ialomiţeanu, *Neo drom* la Sibiu, condusă de Florin Cioabă, tot la Sibiu apărând şi *Divano romano,* ziar condus de Luminiţa Mihai-Cioabă.

• La 15 septembrie, cu ocazia începerii anului şcolar 1990/1991, elevii romi sunt admişi, pe locuri distincte, la Liceele Pedagogice din Bucureşti, Bacău şi Târgu Mureş, în vederea pregătirii lor ca învăţători pentru şcolarizarea romilor. În decursul acestei zile istorice au fost organizate întruniri la care au participat alături de liceenii romi, reprezentanţi ai instituţiilor şi organizaţiilor rome şi nerome, precum şi filantropi care, în funcţie de rezultatele la învăţătură şi de situaţia materială, îi vor susţine financiar pe liceenii. Doi ani mai târziu, la 2 octombrie 1992, pentru prima dată în învăţământul superior românesc, au fost alocate 10 locuri distincte, special dedicate candidaţilor romi, la secţia de asistenţă socială a Universităţii din

Bucureşti, la iniţiativa sociologilor Elena Zamfir şi Vasile Burtea. Iniţiativa amintiţilor profesori a devenit un fenomen naţional, numărul de locuri alocate romilor ajungând, în anul 2006, la 420 locuri distincte pentru diferite facultăţi din ţară.

• În cadrul unui congres derulat la Timişoara, nu mai puţin de 18 din cele 23 de organizaţii rome, prezente la lucrări, au aderat la Uniunea Generală a Romilor din România, însă alegerile s-au soldat cu un fiasco datorită concurenţei dintre cele cinci grupări politice rome. Numărul mare de partide politice rome a fost o caracteristică a perioadei, peste 20 activând în Cehoslovacia şi mai mult de 40 în Ungaria. Totuşi în această perioadă au fuzionat *Uniunea Democrată a Romilor din România* şi *Societatea Romilor din Bucureşti*, preşedinte fiind Ion Onoriu. Cel mai important pas în direcţia emancipării politice a romilor a fost făcut în1992, când pe scena politică românească a apărut organizaţia non-guvernamentală *Partida Romilor*, ulterior devenită partid politic. De asemenea Ministerul Educaţiei Naţionale a iniţiat un proiect care avea menirea de a forma cadre didactice de etnie romă sau care să cunoască specificul şi nevoile comunităţii. Beneficiari au fost elevii romi, 55 dintre ei studiind la şcoli din Bucureşti, Târgu Mureş sau Bacău trei ore pe săptămână limba romani. Practic, după obţinerea diplomei de Bacalaureat, aceştia urmau să predea romani elevilor de origine romă.

• În Cehoslovacia, partidul politic rom *Roma Obcanska Iniciativia* adică *Iniţiativa Civică Romă,* condus de Emil Scuka, care va deveni şi preşedintele *Uniunii Internaţionale a Romilor*, a obţinut 11 locuri în parlament. De asemenea la Universitatea din Praga a fost iniţiat, de către Milena Hubschmannovâ, primul program academic de studii romani.

• Tot în Cehoslovacia s-a derulat festivalul *Roma World* sau *Khamoro,* un festival internaţional al romilor, organizat anual în Praga, unul dintre cele mai prestigioase proiecte ale romilor la nivel internaţional, cu participarea unor mari muzicieni romi. Festiva lul are o durată de cinci zile, desfăşurându-se pe străzile din Praga şi într-o serie de cluburi din oraş, fiind împărţit în trei secţiuni, în speţă secţiunea ştiinţifică, care include seminarii pe tematică romă, secţiunea cultură, care constă din muzică, dans, şi parade, şi secţiunea mass-media, care oferă informaţii despre festival.

• În Polonia s-a derulat cea de-a patra întrunire a Comitetului Internaţional al Romilor, la Varşovia, în Jadwisin-Serock, unde au fost prezenţi 250 de delegaţi. Temele de discuţie abordate au inclus şi de data aceasta problema despăgubirilor datorate romilor după *porajmos,* precum şi diferite probleme ale etniei legate de educaţie, cultură, relaţii publice. În cadrul Congresului s-a hotărât redactarea unei ample lucrări a cărei subiect să fie limba romani, fiind adoptat şi “alfabetul rom”, conceput pe baza concluziilor Comisiei pentru standardizarea limbii romani, din zilele de 5 şi 6 aprilie 1990, de la Jadwisin-Serock. Ziua de 8 aprilie a fost declarată de către participanţi ca fiind Ziua Internaţională a Romilor, în onoarea primei întruniri a Congres mondial al romilor din 1971.

• În Austria la Arhiva de fonograme a Academiei de Ştiinţe din Viena a fost depozitată colecţia Heinschink, care conţine peste 650 de ore de documentare audio de tradiţii, poveşti, istorisiri sau cântece în limba romani, înregistrate pe o perioadă de mai mult de trei decenii de Mozes F. Heinschink peste tot în Europa.

• Guvernul britanic acordă subvenţii educaţiei romilor nomazi. În Anglia

sunt înregistrate 7.357 de rulote ale romilor instalate, conform legii, în locuri de campare autorizate şi nu mai puţin 4.610 de rulote instalate în locuri neautorizate.

• Minerii veniţi la Bucureşti cu ocazia mineriadei din 14-15 iunie au organizat un adevărat pogrom împotriva populaţiei rome bucureştene. Practic ortacii aduşi de Frontul Salvării Naţionale au coborât din basculante în cartierele Tei, Ferentari, Bucureştii Noi sau Rahova, locuite de romi, bătându-i pe cei consideraţi a fi „dubioşi". Romii au acuzat faptul că minerii le-au furat lucrurile considerate a fi de valoare din case. Din cei circa 1.300 de ostatici prinşi şi închişi în Unităţile Militare de la Măgurele sau Băneasa, de către minerii veniţi la Bucureşti, peste 700 de prizonieri au fost romi, cei mai mulţi întorcându -se acasă după câteva zile, bătuţi, indignaţi şi speriaţi în condiţiile în care nu ştiau prea bine cu ce au greşit.

• În Norvegia, după ce în anii '80 un reprezentant al familiei Karoli, respectiv Polykarp Karoli s-a declarat el însuşi *regele tuturor ţiganilor din Norvegia,* în acest an 1990, în timp ce personaje importante din neamul său erau la închisoare, Martin Erik Karoli, nepotul lui Polykarp, s-a declarat, profitând de vidul de autoritate din structura ierarhică a neamului, *împăratul unui milion de ţigani.* Epopeea succesiunii nu s-a încheiat însă, după moartea lui Polykarp din 2001 cei doi fii ai săi şi-au disputat public titlul de *rege al tuturor ţiganilor din lume*, estimând un număr de 47,8 milioane de supuşi în întreaga lume şi citând fiecare în avantaj propriu diverse ceremonii antice şi registre regale.

• În Marea Britanie i-a naştere *British Rommani Union,* preşedinte fiind poetul Tom Odley.

• În Irlanda apare *Irish Travellers Movement,* asociaţie prezidată de către Catherine Joyce.

• În Australia este fondată *Romani Association of Australia,* preşedinte fiind Jimmy Storey. O altă organizaţie a romilor australieni este şi *Romani International Australia* în care activează şi universitarul Kenneth Lee, scriitorul Yvonne Slee, poeţi Lee Fuhler şi Henry Lawson sau muzicianul şi dramaturgul Brian Hungerford.

1991 • În România post-revoluţionară potrivit Asociaţiei pentru Apărarea Drepturilor Omului din România în prima jumătate a anilor '90 s-au înregistrat 36 de atacuri violente împotriva romilor. În acest an conflicte interetnice s-au consemnat în judeţul Giurgiu, unde astfel de evenimente au avut loc la Bolintin Deal în 6-7 aprilie, bilanţul fiind de 22 case incendiate şi 2 distruse, la Ogrezeni între 16-18 mai, cu 21 case incendiate, la Bolintin Vale în 18 mai, cu 13 case incendiate, precum şi la Găiseni, în data de 5 iunie, localitate unde 3 case au fost incendiate, iar 6 distruse. La Plăieşii de Sus, judeţul Harghita, la 9 iunie tensiunile etnice au făcut ca majoritarii să incendieze 28 de case şi să omoare un rom, iar în 13 august sătenii din Vălenii Lăpuşului, localitate aflată în judeţul Maramureş, au dat foc la 18 case ale consătenilor lor de etnie romă. Anterior, la 9 octombrie 1990 în localitatea Mihail Kogălniceanu din judeţul Constanţa au fost incendiate 32 de case şi distruse încă patru, alte comunităţi de romii fiind atacate în acelaşi an 1990 de către români la Cuza Vodă sau Turu Lung, unde celor afectaţi de furia românilor le-au fost reconstruite casele. La conflictele interetnice menţionate mai sus precum şi la altele în care romii au fost atacaţi de către majoritari face referire şi un raport realizat de Centrul de

Documentare şi Informare despre Minorităţile din Europa de Sud-Est în colaborare cu Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală: *În Vârghiş, judeţul Covasna sătenii au ucis doi romi şi au distrus două case pe data de 24 decembrie, 1989; în Turulung, judeţul Satu Mare, un copil a dispărut şi 36 de case au fost incendiate în 29 ianuarie 1990; în Lunga, judeţul Covasna, populaţia de altă etnie decât romă a ucis patru romi şi au incendiat 6 case în data de 5 februarie, 1990. În 1315 iunie 1990, minerii din Valea Jiului aduşi cu ajutorul unor trenuri speciale pentru a anihila demonstraţiile anti-Iliescu din capitală, au luat o pauză în îndeplinirea misiunii lor dubioase şi, împreună cu poliţiştii, au făcut raiduri prin aşezările romilor din suburbiile Bucureştiului, distrugând apartamente şi case, nenorocind în bătaie bărbaţi şi violândfemei. Mulţi dintre bărbaţii romi reţinuţi de poliţie s-au reîntors acasă, doar după câteva săptămâni, fără a fi acuzaţi de ceva. Apoi au urmat alte acte de violenţă: în Cuza Vodă, judeţul Constanţa, nişte localnici plini de furie au incendiat 34 de case în 10 iulie 1990, iar în Caşinul Nou, judeţul Harghita, sătenii au dat foc la 29 de case în 12 august 1990. Primul caz ajuns în atenţia publicului larg s-a petrecut în judeţul Constanţa, în satul Mihail Kogălniceanu unde, în 9 octombrie 1990, câţiva oameni plini de furie au incendiat 36 de case, iar pe alte 4 le-au distrus, devenind de nelocuit. Autorităţile nu au făcut nimic pentru a identifica făptaşii. Reacţia oficială la astfel de "conflicte sociale" a fost că acestea sunt de înţeles "din punct de vedere emoţional", comunităţile roma din toată ţara începând a fi supuse ameninţărilor. Li se spunea că dacă nu se "comportă cum se cuvine", vor sfârşi asemeni celor din satul M. Kogălniceanu. Aceste ameninţări au fost transpuse în fapte: în primăvara anului 1991 romii din câteva aşezări vecine din judeţul Giurgiu au fost alungaţi din casele lor. În Bolintinu Deal, judeţul Giurgiu, un oraş cu 7.000 locuitori, dintre care 150 romi, locuitorii au incendiat 22 de case şi au distrus alte două în noaptea dinspre 7 spre 8 aprilie 1991. În duminica Paştelui Ortodox, 7 aprilie 1991, cu puţin înaintea miezului nopţii, un bărbat de altă etnie decât romă pe nume Cristian Melinte a pornit spre Bucureşti cu maşina. Ion Tudor a oprit maşina şi l-a rugat pe Melinte să îl ia cu el. Refuzul acestuia din urmă a fost urmat de o ceartă, după care Tudor l-a înjunghiat pe Melinte care a murit pe loc. Poliţia l-a prins şi arestat pe Ion Tudor două ore mai târziu. În dimineaţa următoare – lunea Paştelui – la ora 9 a.m. indivizi necunoscuţi au pornit o sirena şi aproximativ 2 000 de locuitori ai satului s-au adunat în centrul localităţii. Poliţia i-a informat pe romi că ar face mai bine să fugă. În scurt timp, o mulţime formată din membrii altor etnii a trecut de la o casă a romilor la alta – casele erau dispersate prin tot satul – prădându-le şi incendiind 22 dintre ele. Când, o lună mai târziu, 34 dintre romii alungaţi au încercat să reocupe una din case, 2.000 de cetăţeni s-au adunat din nou şi au incendiat acea casă împreună cu alte două ce aparţineau comunităţii roma. Pe data de 17 mai 1991, ca urmare a faptului ca un rom a înjunghiat un barman, trei mii de locuitori ai satului Ogrezeni, judeţul Giurgiu, s-au adunat şi au distrus 7 case ce aparţineau comunităţii roma. Sătenii din satul învecinat – Bolentinu Vale – s-au adunat şi ei pentru a-şi exprima solidaritatea faţă de sătenii din Ogrezeni şi au incendiat 13 din casele romilor, pe data de 18 mai. În Găiseni, tot în judeţul Giurgiu, sătenii au incendiat 3 case şi au distrus alte 6 pe 5 iunie. În Plăieşii de Sus, judeţul Harghita, o comună cu 3.200 de*

locuitori dintre care 200 romi, sătenii au incendiat 28 de case şi au ucis un rom pe data de 9 iulie 1991. Acest act de violenţă a fost declanşat de incidentul din 6 iulie 1991, când patru romi l-au bătut pe Ignác Daró, un paznic, pentru că a intervenit în timp ce ei îşi băteau calul. La puţin timp după incident, mulţimea a bătut doi cetăţeni roma bătrâni, nevinovaţi, pentru a se răzbuna; din cauza rănilor suferite, unul dintre bătrâni, domnul Ádám Kalányos, a murit. Între timp, poliţia i-a arestat pe cei patru romi, iar două zile mai târziu a apărut un avertisment în zona unde se aflau casele familiilor de romi, informând cetăţenii că în 9 iunie, duminica seara, casele lor urmau a fi incendiate. Comunitatea romă a informat atât poliţia cât şi autorităţile municipale, dar totul a fost în zadar; nimeni nu a intervenit. Duminica după-amiaza ei s-au refugiat în grajdul cooperativei locale. Un grup organizat de săteni a tăiat firele electrice care duceau la casele comunităţii roma – pentru a evita un scurtcircuit care ar fi lăsat tot satul fără curent electric –, au doborât stâlpul telefonic care făcea legătura satului cu oraşul Miercurea Ciuc, pentru ca apoi să incendieze toate cele 28 de case ale romilor. Alte acte violente au urmat în Vălenii Lăpuşului, judeţul Maramureş, în 13 august 1991, unde sătenii au incendiat 18 case, şi în Cărpiniş, judeţul Timiş, în 17 martie 1993, unde au fost distruse 5 case. Cu toate acestea, la momentul respectiv, mass-media nu prezenta nici un interes pentru astfel de subiecte. (...) În Racşa, judeţul Satu Mare, în 29 mai 1994, sătenii au incendiat 9 case; în Bâcu, judeţul Giurgiu, pe data de 7 ianuarie 1995, localnicii au dat foc la 4 case şi au rănit grav 2 romi. Casele romilor din aproximativ 30 de aşezări din toată ţara au fost incendiate de la căderea regimului Ceauşescu, de către mulţimi ce au aplicat pedepse colective comunităţilor locale ale romilor. În 1993 s-a derulat conflictul interetnic de la Hădăreni, din 20-21 septembrie, conflict care datorită publicităţii media şi implicării instituţiilor internaţionale s-a bucurat de o largă notorietate atât în ţară cât şi în străinătate, unde a trezit reacţii puternice. Bilanţul conflictului a fost de patru victime, trei de etnie romă şi una de etnie română, şi optsprezece case incendiate şi distruse. Înaintea evenimentelor din Hădăreni, în aproximativ 30 de localităţi din România au avut loc astfel de agresiuni colective împotriva comunităţilor de romi. În cea ce priveşte evocarea conflictului din Hădăreni în presă *la vremea respectivă, Istvan Haller era ziarist şi a ajuns în localitate la două zile după conflictul propriu-zis, pentru a relata evenimentele. La scurt timp după aceea, a fost contactat de organizaţia Liga Pro Europa pentru a se ocupa de caz în scopul soluţionării sale la CEDO. Dl. Haller a pus la dispoziţia echipei de cercetare două dintre textele pe care le-a semnat, „Procesul Hădăreni”, Altera nr. 28/2005, şi „Cazul Hădăreni”, Altera nr. 7/1998, conţinând detalii cuprinzătoare atât asupra conflictului propriu-zis, cât şi asupra parcursului său în instanţă, pe care nu le reluăm în cele ce urmează. Conflictul a rămas cunoscut ca fiind unul dintre cele mai sângeroase, numărând patru victime, trei de etnie romă şi una de etnie română, şi soldându-se cu incendierea şi distrugerea a optsprezece case. Majoritatea relatărilor conflictului apărute în presa românească nu dau dovadă de imparţialitate, vina fiind exclusiv atribuită de către ziarişti persoanelor de etnie romă implicate în conflict. În consecinţă, preluăm mai jos reconstituirea realizată de Istvan Haller în anul 1998, prin consultarea tuturor părţilor implicate în conflict: „ Conform anchetei efectuate de Inspectoratul de Poliţie al Judeţului Mureş, în seara*

zilei de 20 septembrie, orele 18, Gligor Cheţan, în vârstă de 54 ani, se întorcea acasă cu vaca. După ce a legat vaca de un stâlp, a luat apărarea unei fete, Liana Bucur (studentă la Cluj), agresată verbal de un grup de romi: fraţii Rupa Lupian Lăcătuş, Pardalian Lăcătuş şi cumnatul lor Mircea Zoltan. Intervenind şi amenințându-i cu biciul, bătrânul Cheţan a fost lovit pe faţă şi pe corp. Fiul lui, Crăciun Cheţan, în vârstă de 25 de ani, care i-a luat apărarea, a fost înjunghiat pe loc cu un cuţit de Rupa Lupian Lăcătuş şi a decedat în maşină în drum spre spital, din cauza hemoragiei interne. Cei trei romi s-au refugiat în cea mai apropiată casă care aparţinea unui rom (Lucreţia Moldovan). În câteva
minute (sătenii, aşteptând să se întoarcă cireada, erau adunaţi în zona centrală a satului), în jurul casei s-a adunat o mulţime de oameni (80-100 de persoane), dar din cauza amenințărilor celor aflaţi în casă nimeni nu a îndrăznit să intre. Şeful de post al Poliţiei din Cheţani, loan Moga, ajuns la faţa locului în 30 de minute, i-a somat pe cei trei, care însă au refuzat să părăsească refugiul. În jurul orei 19 mulţimea a dat foc casei, încercând astfel să-i scoată pe romi. Primul ieşit, Pardalian Lăcătuş a fost încătuşat de poliţist, iar mulţimea a intervenit şi l-a omorât în bătaie. La fel şi fratele său, ieşit următorul, Rupa Lupian Lăcătuş, a fost ucis. Mircea Zoltan, neavând curaj să părăsească casa, a ars în interior. Trupul lui carbonizat a fost găsit a doua zi dimineaţa. În jurul orelor 20, un grup de 20-40 de persoane a pornit spre alte case de romi. Acest grup a incendiat încă 12 case şi a distrus parţial 4 case. Incendiul a fost oprit de pompierii veniţi din Târnăveni şi Luduş în jurul orei 5 dimineaţa. Organizaţiile neguvernamentale care au anchetat cazul (A.P.A.D.O.R.-C.H., Liga Pro Europa) pe baza declaraţiilor făcute de martori (romi), au ajuns la concluzii diferite de cele ale Poliţiei. Romii consideră că incidentul nu a fost întâmplător. În data de 9 septembrie 1993, în urma unui conflict violent dintre două familii de romi din Hădăreni (soldat cu un mort), cel care a cercetat cazul la faţa locului (după unii persoana era un poliţist, după alţii procuror) a sugerat ideea că există posibilitatea de „ a-i pune la punct pe ţigani", conform „modelului Kogălniceanu şi Bolintin". În urma acestui „sfat", sătenii au pregătit bâte şi aşteptau momentul să declanşeze un conflict care să motiveze expulzarea romilor din sat. Unii dintre romi au fost chiar avertizaţi (Luşcă Moldovan, lulius Moldovan) de românii din sat (Gheorghe Pop, respectiv Vasile Bucur), spunându-le totodată că ei nu se află pe lista celor care vor fi incendiaţi. Iată faptele în varianta romilor: în data de 20 septembrie, în jurul orelor 18, Gligor Cheţan se întorcea de la medicul veterinar, cu care se certase violent. Observând un grup de romi, alcătuit din Rupa Lupian Lăcătuş, Pardalian Lăcătuş, Mircea Zoltan, Luşcă Moldovan şi Petru Lăcătuş, care discutau cu Liana Bucur (i-au oferit napolitane), a legat vaca de un stâlp, s-a îndreptat spre ei şi l-a lovit pe Pardalian Lăcătuş cu biciul. El a ripostat, dar văzând că o mulţime se îndreaptă spre grupul de romi cu bâte, a luat-o la fugă, împreună cu ceilalţi. Rupa Lupian Lăcătuş, Pardalian Lăcătuş, Mircea Zoltan au fugit spre casa Lucreţiei Moldovan, ceilalţi doi în direcţii diferite. Ajuns din urmă de români, Rupa Lupian Lăcătuş s-a întors cu un cuţit în mână şi l-a lovit pe cel mai apropiat de el: Crăciun Cheţan, care a murit pe loc. Găsind un refugiu în casa Lucreţiei Moldovan, romii au refuzat să se predea, cerând garanţii că nu vor fi bătuţi, ci predaţi organelor de poliţie. Şeful de post al Poliţiei

din Cheţani, loan Moga, ajuns la faţa locului în 30 de minute, i-a asigurat că nu vor păţi nimic dacă se predau. Intre timp mulţimea (formată din cca. 20-40 de persoane, în afara celor care erau doar spectatori) a incendiat casa. Primul ieşit, Pardalian Lăcătuş, după ce a fost încătuşat, a fost dat pe mâna sătenilor furioşi, care l-au linşat. Rupa Lupian Lăcătuş, încercând să evadeze din casă, a fost prins şi linşat de asemenea. Nu a reuşit să scape nici Mircea Zoltan, care a încercat să părăsească casa printr-o fereastră din spate; a fost prins, tăiat în bucăţi cu lopeţi şi securi şi aruncat înapoi în flăcări. După ce s-au asigurat că cei trei nu mai trăiesc, mulţimea adunată s-a răspândit în sat în jurul orelor 20 şi a incendiat din casele şi grajdurile romilor – în total 14 case, alte patru fiind distruse parţial. Deşi atât pompierii, cât şi Poliţia Luduş şi Târgu-Mureş au ajuns în scurt timp la faţa locului (Poliţia din Luduş şi pompierii la ora 20), incendierea caselor nu a fost oprită, focul fiind stins doar spre dimineaţă. ” În consecinţă, „ cazul Hădăreni” a fost şi unul dintre cazurile cele mai disputate în instanţă: după numeroase tergiversări pe fond politic, care au făcut ca până în anul 1996 să nu aibă loc acţiuni în instanţă împotriva agresorilor, procesul penal s-a soluţionat în anul 2000, iar în 2002 a început procesul civil, soluţionat în anul următor cu o hotărâre prin care se acordau daune materiale pentru acele case care nu fuseseră reconstruite intre timp, precum şi pensie de întreţinere pentru copiii romilor ucişi în conflict. Conform afirmaţiilor lui Istvan Haller, „În 1996, procurorii care s-au ocupat de caz afirmă în faţa presei că au fost presiuni politice ca să nu soluţioneze cazul de la Hădăreni – adică (...) se autodenunţă. (...) În august 1997 se face rechizitoriul. Anterior cu o lună, se dă o lege de graţiere pentru fapte de distrugere şi ultraj împotriva bunelor moravuri. În rechizitoriu apare: distrugere şi ultraj împotriva bunelor moravuri. Normal trebuia să introducă şi omorul deosebit de grav, pentru că asta nu se putea trece cu vederea. N-au mai pus violarea de domiciliu. (...) Nu a existat dorinţa de a sancţiona faptele. Din estimările mele, la distrugeri au participat aproximativ 20-30 de oameni, din care au fost traşi la răspundere penal 11 sau 12. Cea mai mare sentinţă a fost de şapte ani, pe care ÎCCJ a redus-o la cinci ani, dar nimeni nu a stat mai mult de 3 ani şi jumătate la închisoare” Ca reacţie la întârzierea anchetei penale, în aprilie 1997, 14 persoane din Hădăreni trimit la Curtea Europeană a Drepturilor Omului din Strasbourg (mai departe în text, CEDO) o plângere împotriva României. Ulterior, după comunicarea sentinţei penale din 1998 a Tribunalului Mureş, în anul 2000, 25 reclamanţi de etnie romă depun o nouă plângere la CEDO, cu ajutorul organizaţiei European Roma Rights Center, „ arătând că instanţa a cerut extinderea urmăririi penale atât cu privire la fapte, cât şi cu privire la persoane, ceea ce s-a refuzat de către reprezentantul Parchetului de pe lângă Curtea de Apel Mureş, iar conform procedurii penale din România, în această situaţie nu se poate extinde urmărirea penală”. În anul următor, Curtea ajunge la o decizie parţială, referitoare la încălcarea unor drepturi fundamentale, însă, cum în perioada în care a avut loc conflictul România nu ratificase Convenţia Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului şi a Libertăţilor Fundamentale, sesizările privind încălcarea dreptului la viaţă nu au primit decizie de admisibilitate. În anul 2003, Curtea dă soluţie de admisibilitate cazului Hădăreni şi deschide calea către posibilitatea unei înţelegeri pe cale amiabilă. Guvernul României a prezentat CEDO o propunere pentru soluţia

*pe cale amiabilă11 care prevedea plata unei sume totale de 500.000 Euro pentru cele 25 de victime (minim 11.000 Euro, maxim 90.000 Euro), asumându-şi totodată întreprinderea următoarelor măsuri: îmbunătăţirea programelor educaţionale pentru prevenirea şi combaterea discriminării romilor în programa şcolară în comunitatea din Hădăreni, judeţul Mureş; elaborarea unor programe de informare publică şi de înlăturare a stereotipurilor, prejudecăţilor şi practicilor care afectează comunitatea romilor în instituţiile publice din Mureş competente pentru comunitatea din Hădăreni.*În 1997 patru persoane au fost arestate în cele din urmă în legătură cu evenimentele de la Hădăreni. Cei patru, care de altfel au fost condamnaţi la închisoare, au fost eliberaţi în 2000, în 2005 guvernul român ajungând la o înţelegere cu 18 victime, care au supravieţuit pogromului. În 1995 noi violenţe interetnice s-au înregistrat la Bâcu, în apropiere de Bucureşti.

• La Cluj apare cartea lui Nicolae Steinhardt „Jurnalul fericirii“, în care marele gânditor român de origine evreiască, convertit la ortodoxie în puşcăriile comuniste, în speţă la Jilava în 1960, deşi persecutat din motive etnice, face în mod surprinzător o serie de remarci rasiste şi stereotipe la adresa romilor: *Rasismul este o dementă, dar – cum să spun? – nerasismul, contestarea unor rase deosebite, fiecare cu însuşirile ei, este o nerozie. Sunt mai degrabă certăreţi, rostul vieţii lor e gâlceava, harţa; fără de larmă şi tărăboi se asfixiază şi pier; pângăritori, au un dar neîntrecut de a terfeli totul; mincinoşi, minţim cu toţii, dar idealizăm realul, la ei e altfel, ca la antimaterie. Şi găsesc de cuviinţă să-şi întărească minciunile cu jurăminte grele: să-mi sară ochii, să-mi moară mama, să fiu nebun. (...) Şi nu le poţi intra în voie. Oricât de frumos le vorbeşti, orice umilinţă, orice făţărnicie: deopotrivă de inutile. Leneşi, urăsc pe cine le cere un efort, o lene îndărătnică, violentă, ca instinctul de conservare. Şi nu pot bea în cârciumi, numai afară, pe stradă, cu sticlele înşirate alături şi puradeii roată; o maidanofilie, un exhibiţionism, o nostalgie a bâlciului; şi un jind al ocării, ţipetelor, poalelor date peste cap. Spurcăciunea. Dracul sordid, dracul poltron, dracul ţopăitor. Cărora Coşbuc le-a găsit nume atât de potrivite şi care îşi fac din cur o goarnă“.*

• O anchetă efectuată în 1991 de *Times Mirror Center* sublinia faptul că 71% dintre bulgari nu-i suportau pe romi, iar 39% pe turci, în fosta Cehoslovacie 91% din populaţia cehă şi slovacă nu suportau romii, iar 40% maghiarii, în Ungaria 79% dintre unguri nu suportau romii, iar 40% maghiarii din România, pentru ca în fine nemţii să deteste în proporţie de 59% pe romi şi 50% pe polonezi.

• În Cehia a fost fondat în oraşul Brno *Muzeul de Cultură a Romilor*, respectiv *Muzeul Romske Kultury,* o instituţie dedicată istoriei şi culturii romilor, înfiinţată de către o serie de romi intelectuali cehi, conduşi de Jana Horvâthovâ. În timpul primilor ani de evoluţie locaţia instituţiei s-a mutat dintr-un loc într-altul, muzeul confruntându-se cu grave probleme financiare. În anul 2000, acesta s-a mutat în clădirea actuală, de pe strada Bratislavskâ din Brno, care este centrul comunităţii locale romani. La 1 decembrie 2005 a fost deschisă şi prima expoziţie permanentă.

• În Bosnia-Herţegovina, au fost recenzaţi doar bosniaci, sârbi, croaţi şi iugoslavi, romii fiind cuprinşi la o sub-rubrică intitulată “Ostali”, adică “Alţii”. Deşi numărul lor a fost evaluat la circa 8.900 de indivizi, se estima

că anterior războaielor iugoslave Bosnia-Herţegovina ar fi avut între 40.000 şi 60.000 de romi. Conform unui studiu realizat de către UNICEF, din 626 de copii instituţionalizaţi în orfelinate, 45,8% erau copii de etnie romă, iar romologul Ian Hancock, într-un raport înaintat Comitetului American al Drepturilor Omului, susţinea că 80% dintre copiii din orfelinate aparţineau minorităţii rome.

• În Austria a fost fondat *Romano Centro* condus de către Dragan Jevremovici.

• În oraşul polonez Mlawa s-a derulat un pogrom anti-rom, în care mai multe case au fost arse. Un număr mare de romi din oraş au fugit în Suedia, unde le-a fost refuzată şederea, fiind nevoiţi să revină în Polonia.

• În Macedonia la recensământ câteva mii un romi s-au identificat etnic cu denumirea de *egipcani,* termen care se dorea al substitui pe cele de *ţigan* considerat peiorativ. Tot în Macedonia a debutat concursul de frumuseţe *Miss Roma Internaţional Beauty,* concurs organizat de *TV BTR Nacional.*

• Papa loan Paul al Il-lea a participat la *Conferinţa de la Ostia,* organizată de către *Centro Studi Zingari,* subliniind în discursul său dragostea romilor pentru familie şi faptul că nu au apelat la arme în lupta pentru drepturile lor. În 1993 papa a scris şi o scrisoare de solidaritate cu ocazia unui memorial al romilor morţi la Auschwitz, suveranul pontif incluzând limba romani în categoria limbilor în care transmite mesajele sale omenirii.

• Human Rights Watch emite raportul *Destroying Ethnic Identity: The Gypsies of Romania.*

• În Polonia apare organizaţia *Rromani Baxt* coordonată de către Marcel Courthiade, organizaţie care a derulat proiecte educaţionale şi culturale în diferite state.

• În Albania a fost fondată prima asociaţie a romilor albanezi, denumită *Democratikano Khetanipen e Rromengo and'i Albania-"Amaro Dives",* adică *Uniunea Democratică a Romilor din Albania-"ZiuaNoastră",* în care se remarcă Astrit Qerimi.

• În Cehia debutează predarea în romani la Universitatea din Praga.

1992 • După ce în 1990, prin fuziunea primelor structuri de organizare a minorităţii rome din România, *Uniunea Democrată a Rromilor* şi *Societatea Romilor din Bucureşti,* începe mişcarea de emancipare a romilor din România, în 1992, prin autodesfiinţarea *Uniunii Democrate a Romilor* datorită conflictelor interne, apar alte organizaţii rome. Astfel Ion Onoriu, Gheorghe Răducanu şi Gheorghe Ivan, transformă *Societatea Romilor din Bucureşti* în *Partida Romilor,* Nicolae Gheorghe înfiinţează *Federaţia Etnică a Romilor,* mai apoi *Centrul romilor pentru intervenţie socială şi studii "Romani CRISS",* Vasile Ionescu – *Fundaţia culturală pentru emanciparea rromilor "Aven amentza",* mai apoi *Centrul rromilor pentru politici publice "Aven amentza",* iar Nicolae Bobu şi Dumitru Ion Bidiia – *Uniunea Generală a Romilor din România* sau *Comunitatea Etniei Romilor.*

• Tot în România Ministerul Educaţiei şi Culturii a alocat Facultăţii de Sociologie şi Asistenţă Socială a Universităţii din Bucureşti zece locuri exclusiv pentru candidaţii de etnie romă, iar cunoscutul romolog Gheorghe Sarău a ţinut, de asemenea tot din acest an universitar, un curs opţional de limba romani, în cadrul aceleaşi instituţii de învăţământ superior, la Facultatea de Limbi şi Literaturi Străine, debutând astfel primul curs de limba romani la nivel universitar în România, iniţiat şi ţinut de G. Sarău

până în anul universitar 2000/2001. Din anul universitar 1997/1998, la aceeaşi facultate, prin strădania amintitului romolog, se înfiinţează secţia B. Indianistică, hindi-romani, ca apoi, din anul universitar următor, respectiv 1998/1999, să se structureze, tot ca specializare B, secţia limba şi literatura romani, în anul universitar 2005/2006, fiindu-i acordat statut de secţie principală A. Un alt pas decisiv în direcţia dezvoltării învăţământului romani şi implicit a educaţiei şcolare a romilor a fost făcut de către acelaşi profesor Gheorghe Sarău, numit în 1998 inspector pentru limba romani în cadrul Direcţiei Generale de învăţământ pentru Minorităţile Naţionale, cea ce i-a permis să pună bazele unui sistem naţional de învăţământ pentru romi, numind în cele 42 de inspectorate şcolare judeţene câte un inspector responsabil cu învăţământul pentru romi. În acelaşi an, conform Ordinului Ministerului Educaţiei Naţionale nr. 5083/26.11.1998, tinerii romi au fost sprijiniţi pentru a studia în şcoli profesionale, licee şi universităţi pe locuri suplimentate special pentru elevii sau studenţii de etnie romă. Un alt exemplu pozitiv în acest sens îl constituie în Cehia, Emil Scuka, care a creat o reţea de licee, din care au absolvit mai multe mii de tineri romi, fiind şi coordonatorul unui conservator internaţional de muzică, în care studiază romi şi neromi din întreaga lume.

• În Marea Britanie apare *Northern Gypsy Council,* prezidat de William Nicholson, asociaţie ce reprezenta romii din nordul Angliei.

• Germania şi România au semnat un tratatul bilateral care prevedea expulzarea romilor a căror cerere de azil a fost respinsă, exemplu urmat doi ani mai târziu şi de Franţa. În cea ce priveşte acordul germano-român, suma plătită de guvernul german pentru repatrierea romilor s-a ridicat la circa 20 de milioane de dolari, pentru cea ce s-a mai numit “vânzarea romilor”, jurnaliştii occidentali fiind îndemnaţi să nu folosească termenul de "deportare" în articolele lor, deoarece acest cuvânt poate provoca “disconfort", în condiţiile în care ar fi asociat cu anumite evenimente istorice. Potrivit estimărilor autorităţilor germane 70% dintre cei 3.500 de repatriaţi erau etnici romi, în condiţiile în care, până în anul 1991, Germania a primit 140.000 de emigranţi români, peste 20.000 fiind romi. În 1992 un număr de 103.787 de cetăţeni români au solicitat azil politic, cu un procent important de romi. În Franţa se estima că doar în 1990au venit circa 1.500 de romi români, în 1993 începând expulzările pe fondul creşterii numerice spectaculoase a numărului de emigranţi din ţara noastră în Hexagon. În Belgia au cerut azil în perioadă circa 1.000 de romi români, conform estimărilor asociaţie i *Keree Amende,* iar în Spania, *Comisia Catolică Spaniolă pentru Migraţii* avansa cifra de 450 de romi români prezenţi în statul iberic.

• Naţiunile Unite, respectiv Comisia pentru Drepturile Omului, adoptă *Rezoluţia 65* privind protecţia romilor, invitând statele să adopte măsuri pentru eliminarea oricărei forme de discriminare a romilor.

• În Cehia s-a derulat *Congresul Democratic Rom*, o întrunire naţională la care au participat numeroase personalităţi rome cehe.

• În Lituania a avut loc un pogrom în Kaunas, unde majoritarii au ucis câteva persoane, au incendiat maşini şi au devastat case ale romilor.

• Constituţia Republicii Macedonia recunoştea limba romani ca una dintre idiomurile vorbite de minoritarii macedoneni, derulându-se în acest context şi o conferinţă de realizare a unei limbi standardizate, la care au participat

reprezentanţi ai romilor, ai guvernului, precum şi lingvişti. *Romani* a fost de asemenea recunoscută oficial ca o limbă minoritară în Finlanda şi Austria.
• În Slovacia a fost fondat *Teatrul Romathan* în Kosice. Un alt teatru dedicat romilor a fost fondat şi în Ucraina, la Kiev unde apare *Theater Romance.* În Marea Britanie în 2002 a luat naştere *Romany Theatre Company* în oraşul Ipswich, sub conducerea lui Daniel Allum.
• În Ungaria are loc un atac asupra romilor în Ketegyhâza, în Polonia are loc un nou atac rasist asupra romilor rămaşi în Oswiecim, iar în Ucraina s-au consemnat atacuri asupra romilor în zona Tatarbunarului.
1993 • În România loan Cioabă (1935-1997) s-a autoproclamat *rege internaţional al romilor,* întemeind o monarhie ereditară romă română, reşedinţa regală fiind stabilită la Sibiu. Regele Cioabă s-a născut în localitatea Băileşti din judeţul Dolj, ca fiu al lui Miluţescu Cioabă, provenind dintr-o familie care a condus şatre de romi nomazi căldărari încă de pe la 1800. Împreună cu familia în copilărie a fost deportat în Transnistria, după război, conform evidenţelor Securităţii, fiind responsabil UTC pentru tineretul rom din judeţul Dolj între 1949-1955. În anul 1955 a devenit bulibaşă al romilor corturari căldărari doljeni, continuând să fie activist al CC al UTC între 1955-1960. În 1962 s-a stabilit în Sibiu, în 1971 devenind bulibaşă al tuturor romilor nomazi din România. Activitatea în structurile regimului i-a permis să poată participa la marile evenimentele internaţionale ale romilor, fiind prezent şi primul Congres Mondial al Romilor, din 1971 de la Londra, precum şi la alte întruniri importante ca reprezentant ai romilor români. Din 1980, conform unor documente din arhiva CNSAS, loan Cioabă a colaborat cu Securitatea, alcătuind rapoarte despre congresele internaţionale ale minorităţilor la care a fost prezent. Cu toate acestea în 1986 Cioabă a fost arestat de Securitate, acuzat de furt şi bătut pentru a spune unde sunt ascunse *salbele de aur ale ţiganilor,* fostul rege Florin Cioabă susţinând în 2007 că tatăl său a fost eliberat numai după ce familia sa a dat un kilogram de monede de aur securiştilor. În 1990 Ion Cioabă a cerut compensaţii băneşti din partea guvernului, pentru familiile romilor care au suferit abuzuri din partea Miliţiei, în campania acesteia de confiscare a aurului romilor, ulterior statul român permiţând restituirea aurului confiscat de la romi de către Banca Naţională a României. În 1990 loan Cioabă devine membru Organizaţia Mondială a Romilor, precum şi preşedinte al Uniunii Generale a Romilor din România. Fostul rege al romilor Florin Cioabă spunea că *tatăl meu era recunoscut şi în timpul lui Ceauşescu ca bulibaşă (...) După '92, când în România se constituise Uniunea Generală a Romilor al cărei preşedinte era tata, toţi au zis: "Hai, domne, să nu mai folosim aceste cuvinte de "bulibaşă" şi de "preşedinte" şi să avem un rege, un simbol în care oamenii să creadă". Tata a avut meritul că a luat înapoi tot aurul ţiganilor de la comunişti, şi era vorba de tone de aur, şi romii au fost foarte mulţumiţi de treaba aceasta şi-au zis: "Domne, hai să vă ungem ca rege!"* Bulibaşa loan Cioabă s-a autoproclamat la 5 mai 1992 *rege internaţional al romilor,* fiind apoi încoronat la Mănăstirea Bistriţa, în prezenţa a peste 10.000 de romi. Însemnele regalităţii au fost fabricate în Italia, în anul 1992, respectiv o coroană din aur cu greutate de aproape 2 kg, împodobită cu rubine şi smaralde, un sceptru de aur cu greutatea de aproximativ 2,5 kg, un lanţ de aur masiv, o brăţară şi alte bijuterii, toate din aur, în greutate de 5,9 kilograme. După moartea tatălui

său, Ion Cioabă, în1997, în virtutea transmiterii ereditare a coroanei, Florin Cioabă a devenit *rege al ţiganilor de pretutindeni.* Personalitate carismatică acesta a reuşit să consolideze oarecum statutul autoproclamatei case regale rome, prin implicarea sa în viaţa romilor sau în politică. Astfel, în perioada 1996-2000, Florin Cioabă a fost consilier judeţean de Sibiu. La alegerile locale din vara anului 2000, a candidat la funcţia de primar al municipiului Sibiu din partea *Centrului Creştin al Romilor,* apoi la alegerile locale din iunie 2008 a ocupat primul loc pe listele *Alianţei pentru Unitatea Ţiganilor,* pentru Consiliul Judeţean. De asemenea în urma congresului din 2013 de la Sibiu a fost ales preşedinte al *Uniuni Internaţionale a Romilor.* Statul său de suveran al romilor nu s-a bucurat de o recunoaştere unanimă nici măcar în România, regi, împăraţi sau voievozi supremi ai romilor, autodeclaraţi, existând concomitent şi în alte state europene. În ţara noastră un alt asemenea suveran este Iulian Rădulescu, autoproclamat *împărat al rromilor de pretutindeni,* cu numele de Iulian I, fiind încoronat în anul 1993, suveran aflat în conflict deschis cu regele Ion Cioabă, până în 1997 când cei doi au semnat un pact neoficial de neagresiune. În acelaşi an împăratul Iulian Rădulescu a avut pretenţia că a fondat prin decret imperial primul stat romilor, cu numele simbolic de *Cem Romengo,* în oraşul Târgu Jiu. În fine un alt autoproclamat rege al romilor a fost şi Ilie Badea Stănescu, încoronat, de către nu mai puţin de patru preoţi ortodocşi, în Catedrala Episcopală de la Curtea de Argeş, ca *rege internaţional al tuturor rromilor creştini de pretutindeni,* în 2003 devenind un adversar al regelui Florin Cioabă, care a fost şi pastor penticostal. Pe de altă parte Ilie Badea Stănescu a întreţinut relaţii excelente cu împăratul ţiganilor, Iulian Rădulescu, care a emis de altfel şi un "Decret imperial de încoronare", citit în catedrala ortodoxă de către unul dintre preoţi: *În baza unui decret imperial, cu acordul Curţii de la Viena, în conformitate cu Divanul şi cutumele etnice ale rromilor din România şi diaspora, formând un popor mondial cu un total de 78 de milioane de rromi, s-a acordat funcţia supremă de rege internaţional domniei sale, majestăţii Stănescu Badea Ilie din oraşul Costeşti-România.* După moartea sa, survenită în 2007, Consiliul de Coroană al Casei Regale de la Costeşti a decis cu unanimitate de voturi, încoronarea prinţului Dan, fiul cel mai mare al defunctului rege, ca *rege internaţional al tuturor rromilor creştini de pretutindeni,* act de asemenea recunoscut de către împăratul romilor, Iulian Rădulescu. De precizat că suveranii amintiţi au o mare influenţă pr intre romi, fiind şi importanţi *krisnuitori,* adică judecători în *stabor* sau *judecată ţigănească,* organism care judecă litigiile dintre romi, cu scopul de a păstra intactă pacea comunitară. În 2007 romii români au fondat *Liga Krisinitorilor „Romanipen”*, în România existând circa 500 de astfel de *krisnuitori.* La începutul lui 2008, a fost înfiinţat *Comitetul European al Romilor Krisinitori,* un fel de instanţă superioară a staboarelor. În 2007 judecătorii de stabor români au fondat *Liga Krisinitorilor „Romanipen”*, în România existând circa 500 de astfel de *krisnuitori.* La începutul lui 2008, a fost înfiinţat *Comitetul European al Romilor Krisinitori,* un fel de instanţă superioară a staborurilor. În 2013 a fost inaugurat la Sibiu de către regele romilor Florin Cioabă primul tribunal al romilor, denumit oficial Tribunalul Romi lor Stabor. *La inaugurare, Florin Cioabă, care va face parte din Stabor, a spus că acest tribunal este "un pas mic pentru romi, dar un pas mare pentru comunitatea de romi din Europa". "Azi (luni – n.r.),*

*deschidem o nouă epocă în viaţa romilor cu această sală. Ea va. fi condusă de către un om care cunoaşte legile ţării şi care a făcut studii juridice, fiul meu Dorin. Este un lucru deosebit pentru noi. Este un pas mic pentru romi, dar un pas mare pentru comunitatea de romi din Europa, unde sunt peste 12 milioane de romi. Le doresc preşedintelui tribunalului şi judecătorilor să fie obiectivi, să nu se lase corupţi, să-şi păstreze demnitatea şi să facă dreptate ", a declarat Florin Cioabă. Fiul său Dorin Cioabă a declarat că a deschis acest tribunal pentru ca şi romii să aibă "o instituţie modernă, care să corespundă cerinţelor secolului XXI". "Am luat hotărârea de a înfiinţa acest Stabor-Tribunal al romilor pentru a oferi ajutor tuturor celor care sunt în căutarea dreptăţii, o instituţie modernă care să corespundă cerinţelor secolului XXI, unde romii să poată avea parte de un proces civilizat. Aici, cei veniţi să îşi caute dreptatea beneficiază de o echipă de jurişti care vor asista la proces, iar înainte ca membrii Staborului să dea verdictul preşedintele Tribunalului va expune părţilor situaţia juridică în care se află, conform Codului Civil, prezentându-le şi o listă detaliată a cheltuielilor ce vor urma cu un eventual proces civil", a explicat Dorin Cioabă. Potrivit acestuia, Tribunalul romilor va găzdui şedinţele obişnuite ale Staborului, care până în prezent aveau loc chiar şi pe stradă. Florin Cioabă şi fiul său Dorin au explicat că Tribunalul romilor nu se suprapune peste ceea ce se înţelege în mod obişnuit prin această instituţie, iar Staborul nu va face judecăţi paralele cu cele ale justiţiei din România. Cei doi susţin că în sala tribunalului se vor judeca cauze civile între . familii de romi şi încălcări ale obiceiurilor şi tradiţiilor etniei. La ora transmiterii acestei ştiri, are loc prima judecată a Tribunalului romilor din Sibiu, între două familii de romi din judeţ între care a existat o altercaţie, iar acum se cer despăgubiri. Tribunalul romilor este deschis de Asociaţia Indirom, iar denumirea sa oficială este de Tribunal al romilor "Staborul-Romano" (comisie de împăcare şi mediere în mijlocul comunităţii de romi).*Pe site-ul personal al actualului rege al romilor, Dorin Cioabă, se specifică faptul că *Asociaţia romilor nomazi şi căldărari INDIROM, pune la dispoziţia cetăţenilor romi o instituţie juridica pentru medierea şi aplanarea conflictelor în rândul comunităţilor de romi. Staborul romilor a fost înfiinţat cu secole în urmă, fiind compus din oamenii înţelepţi ai comunităţii care şi-au câştigat respectul faţă de aceştia prin imparţialitatea de care au dat dovadă, atunci când erau solicitaţi să medieze şi să judece anumite conflicte ivite în comunităţile de romi. Staborul se întrunea în mod obligatoriu pe un teren neutru şi era alcătuit din persoane care nu erau în grad de rudenie cu cei implicaţi. Stăteau cu toţi în jurul unui foc, ascultând părţile chemate, iar în urma consultărilor între aceştia, luau o hotărâre, încât să fie mulţumite ambele părţi. Staborul nu se retrăgea până când cei implicaţi nu-şi dădeau mana ca semn de împăcare. Evoluând odată cu societatea din care făceau parte, romii renunţând să mai locuiască în corturi, şi-au construit case, staborul se întrunea pe stradă, în mijlocul cartierelor de romi, procedând de asemenea la împăcarea părţilor. Romii având un mod specific de a vorbi mai tare, când sunt astfel de evenimente, trecătorii, sau cei care locuiesc în zona sunt deranjaţi de modul de rezolvare al conflictelor. Am luat hotărârea de a înfiinţa acest stabor-tribunal al romilor pentru a oferi tuturor celor care sunt în căutarea dreptăţii, o instituţie modernă care să corespundă cerinţelor secolului XXI, unde aceştia să poată să aibă parte de un proces civilizat, de*

judecătorii imparţiali, într-o sală modernă în care fiecare parte poate beneficia şi de un apărătorfie din oficiu, fie ales de către părţi, dar şi un fapt inedit este acela că în aceasta instituţie cei veniţi să-şi caute dreptatea beneficiază şi de o echipă de jurişti care vor asista la procese, iar înainte de a da verdictul membri staborului, preşedintele acestui tribunal, va expune parţilor situaţia juridică în care se află aceştia conform codului civil, prezentându-le şi o listă detaliată a cheltuielilor ce vor urma cu un eventual proces civil; iar în acel moment părţile vor putea să opteze fie pentru împăcare în faţa staborului, sau continuarea procesului pe parte civilă. În această instituţie persoanele care se vor înfăţişa în faţa staborului, se vor adresa cu cererii şi vor răspunde doar întrebărilor puse de către preşedintele tribunalului. Dorim prin această metodă sa ne adaptăm unui mod civilizat ca în toate celelalte Săli de judecată. Tot în această instituţie va funcţiona un birou de informare şi consultanţă juridică, cabinet de avocatură unde viitori jurişti romi îşi pot face stagiatura şi vor putea să-i reprezinte pe romi în instanţă, atunci când sunt cazuri care depăşesc competenţa staborului romilor (cauze penale, conflicte de munca,etc.) Doresc să asigur pe toţi cetăţenii romi care vor paşii pragul instanţei romilor de la Sibiu, că voi depune toată munca şi priceperea mea ca jurist şi analist politic pentru a găsi soluţii de mediere şi împăcare între părţile solicitante.

• Sociologii Elena şi Cătălin Zamfir, într-un studiu al cărui subiect a fost romii tradiţionalişti, a căror număr este estimat la circa 1.000.000 de persoane, au susţinut faptul că peste 50% dintre aceştia nu au un loc de muncă. De altfel Organizaţia Internaţională a Muncii sublinia în 1991 că romii erau discriminaţi pe piaţa ofertei locurilor de muncă din România. În acest an a fost fondată şi asociaţia *Rromani Criss,* director fiind regretatul Nicolae Gheorghe.

• În Scoţia a fost înfiinţată *Scottish Gypsy/Traveller Association.*

• În Bulgaria este atacat cartierul romilor din Malorad, acţiuni antirome având loc şi în Republica Cehă, şapte romi fiind deportaţi de la Usti nad Labem în Slovacia .

• În Germania s-a derulat la Hamburg *Conferinţa Internaţională de Lingvistică Romani.*

• În Ungaria, la Budapesta, a avut loc o conferinţă internaţională a romilor.

• În Macedonia, în conformitate cu constituţia, limba romani a fost introdusă oficial în şcoli.

• Naţiunilor Unite acordă *Uniuni Internaţionale a Romilor* statutul de organism consultativ.

• În Marea Britanie se pus pe tapet problema renunţării la finanţarea locurilor de campare, ulterior o astfel de măsură fiind legiferată de către guvernul britanic.

• Într-un studiu realizat în acest an se susţinea că au fost depistate dovezi genetice care conectează romii şi populaţia jat. Ulterior acest tip de cercetări au continuat, sprijinite şi de inovaţiile specifice din acest dinamic segment al cercetării, astfel că dovezile de ordin genetic ale origini indiene a romilor s-au diversificat şi amplificat. Practic la sfârşitul anilor ‘90, cercetătorii, după complexe analize ADN, au concluzionat că populaţia romă se caracterizează prin moşteniri paterne ale *cromozomilor Y* precum şi a *ADN-ului mitocondrial* rezultat al unei moşteniri materne, caracteristici

ADN specifice populaţiilor din Asia de Sud, respectiv din subcontinentul indian. Practic la 47,3% dintre bărbaţii romi studiaţi au fost depistaţi cromozomi Y din *haplogrupul H-M82,* rar în afara spaţiului indian. De asemenea la circa 30% dintre subiecţii romi a fost descoperit *mitocondrială haplogrupul M,* cu o prezenţă rară în afara Asiei de Sud. În plus, o formă de tulburare ereditară, în speţă miastenia congenitală, specifică spaţiului indian, a fost depistată şi la romii supuşi studiului, formă de tulburare determinată de mutaţia *1267delG,* specifică de asemenea subiecţilor de origine indiană, o bună dovadă a origini indiene a romilor, descrişi ca fiind "un conglomerat de populaţii", cu un fond genetic distinct. Un studiu din 2004 ajuns la concluzia că romii sunt o populaţie cu origine comună, divizată social şi dispersată geografic, născută cu aproximativ 32-40 de generaţii în urmă, cu fondatori de ordin secundar şi terţiar apăruţi cu aproximativ 16-25 de generaţii în urmă. Oricum în timp ce originea sud-asiatică a romilor devenise o certitudine, grupul etnic înrudit direct cu romii a reprezentat o chestiune aflată totuşi în dezbatere, ipoteza descinderii din populaţia jat nefiind adoptată de majoritatea cercetătorilor geneticieni, însă descoperirea recentă a *mutaţie jat,* care cauzează un anumit tip de glaucom romilor, au oferit noi dovezi ale descendenţei din *jati,* din nordul Indiei şi Pakistan. Astfel în 2009 cercetătorii care au descoperit această *mutaţie jat,* generatoare a unui glaucom distinct la romi, au emis un comunicat de presă în care s-a menţionat printre altele că o echipă internaţională de cercetători condusă de Ali Manir, de la Institutul de Medicina Moleculară din Leeds, a identificat pentru prima dată mutaţia *jat*, prezentă la una din patru familii pakistaneze, precum şi în rândul populaţiei rome din Europa, respectiv la aproape jumătate din toate cazurile de *PCG* (*Primar Glaucom Congenital)*cercetate. Acelaşi Manir Ali a susţinut ideea că romii provin din clanul *jatt* de Nord, care habitează în India şi Pakistan. În revista "Nature" a fost de asemenea publicat rezultatele unui studiu genetic, efectuat de oameni de ştiinţă dintr-o serie de state, care sugerează că romii din Marea Britanie şi din Europa sunt descendenţii castei inferioare *paria*, savanţii implicaţi în acest studiu examinând cromozomii de tip *Y* în mostre de ADN, pentru a compara markerii genetici ai romilor europeni cu ai câtorva mii de indieni, din diverse părţi ale Indiei. Cercetătorii de la *Hyderabad's Centre for Cellular and Molecular Biology* au colaborat cu colegi din Estonia şi Elveţia, pentru a putea compara peste 10.000 de eşantioane, provenind de la membrii a 214 grupuri etnice indiene distincte, cu mostre de cromozom Y sud-asiatic, cunoscut ca *haplogrupui H1a1a-M82,* specific romilor din Europa. Cu toate că au fost depistate similitudini cu eşantioane provenite din întregul spaţiu indian, s-a concluzionat că *cea mai apropiată formulă şi cea mai mică variaţie statistică* este caracteristică Indiei de Nord-Vest. Atunci când rezultatele au fost suprapuse peste o hartă genetică a Indiei, stratificată social pe triburi şi caste, s-a putut identifica o densitate mai mare a rezultatelor pentru casta indiană *paria,* casta celor excluşi din societate, care au suferit grave discriminări de-a lungul timpului, fiind reprezentată de indivizii care desfăşurau activităţile considerate impure, murdare ale societăţii indiene.

• În Ungaria a fost fondat un liceu pentru romi, iniţiativă care nu era singulară în Europa, în Polonia fiind înfiinţată o şcoală catolică romă, iar în Cehia, pentru a întimpina dificultăţile şcolarizării, au funcţionat clase

intermediare, între grădiniţă şi clasa I, pentru ca adaptarea copiilor romi să fie mai uşoară. Conform unui studiu, în Ungaria abandonul şcolar era de aproape 60%, iar numărul celor cu diplomă de bacalaureat era de 1%. În anul 2007 Consiliul Europei a susţinut un proiect de redactare a unui curriculum pe limba de romani, în colaborare cu lingvişti, profesori şi reprezentanţi ai romilor, cu scopul declarat de punere în aplicare a acestuia în şcolile de pe întregul continent.

•În Bulgaria, conform recensământului din acest an, un număr de 288.000 de persoane şi-au declarat identitatea romă. După *Uniunea Democrată a Romilor,* în 1992 este fondată *Uniunea pentru Unitatea Romilor,* organizaţiile romilor bulgari aflându-se în imposibilitatea legală de a se dezvolta ca mişcare politică, neavând dreptul, de exemplu, de a se prezenta cu proprii candidaţi la alegeri.

•Rezoluţia Adunării Parlamentare numărul 1203 a Consiliului European a solicitat oficial necesitatea formării de cercetători şi traducători în limba romani. În cea ce priveşte lingvistica romă, în 2003 cercetătorii Peter Bakker şi Yaron Matras au publicat o impresionată lucrare, acoperind un secol de lucrări ştiinţifice cu peste 2.500 de titluri de cărţi şi articole de bibliografie.

•În Polonia, la o întrunire OSCE, derulată la Varşovia, s-a pus accent pe aspecte ale problemelor romilor legate de integrare socială, de discriminare, de afirmare a identităţii sau pe găsirea de soluţii în rezolvarea problemelor lor economice. În 2003 în Ungaria s-a derulat, la iniţiativa guvernelor din nouă ţări, respectiv Bulgaria, Croaţia, Macedonia, Ungaria, Muntenegru, Slovacia, Cehă, Serbia şi România, lucrările unei conferinţe internaţionale, în organizarea întrunirii implicându-se şi organizaţii interguvernamentale, cum ar fi Comisia Europeană, Consiliul Europei sau Banca mondială, precum şi ONG-uri internaţionale, ca Open Society Institute sau organizaţii rome internaţionale. În cadrul conferinţei participanţii au declarat intervalul temporal 2005-2015 ca fiind *Deceniul Incluziunii Romilor.* La rândul ei *Roma Education Fund* este o organizaţie non-guvernamentală creată în cadrul *Deceniului de Incluziune a Romilor* în anul 2005, cu obiectivul declarat de a reduce decalajul educaţional între romi şi populaţia neromă europeană. Asociaţia luptă pentru realizarea acestui obiectiv prin furnizarea de burse tinerilor romi şi sprijinirea politicilor şi programelor menite să asigure o educaţie de calitate romilor, propunându-şi să susţină desegregarea sistemelor de învăţământ. Program fondurilor de burse oferă sprijin financiar şi academic pentru elevii romi din 12 ţări vizate în *Deceniul Incluziuni Romilor*, printre care şi Republica Moldova, Rusia, Turcia sau Ucraina. *Roma Education Fund* promovează şi programe de burse sisteme pentru sprijinirea tinerilor romi, care urmăresc obţinerea unei diplome de licenţă, masterat sau doctorat, cum sunt Roma Memorial University Program de Burse (RMUSP), Programul Academic Internaţional a Romilor (RISP), Programul pentru Drept şi Ştiinţe Umaniste (LHP) şi Programul de Burse Medicale pentru Romi (RHSP). Prin cele patru scheme de burse, REF a acordat 1.504 de burse, în valoare de peste 2.110.338 de euro pentru anul universitar 20122013.

• În Germania s-au derulat lucrările *Conferinţei Internaţionale de Lingvistică Romani* în nordul ţării, mai precis în Hamburg, conferinţele ulterioare derulându-se în Amsterdam (1994), Praga (1996), Manchester

(1998), Sofia (2000), Graz (2002), Praga (2006) sau Sankt Petersburg (2008).

• În Austria, la Universitatea din Graz, cu sprijin guvernamental, a fost lansat un proiect academic şi de cercetare aplicată în domeniul lingvisticii romani denumit "Romani-Projekt", sub conducerea lui Dieter W. Halwachs. Unul dintre principalele obiective ale proiectului a fost revitalizarea comunităţi rome şi a culturii romani din districtul Burgenland. Limba romani a fost introdusă ca materie de studiu în programa şcolară, fiind utilizată în diferite jocuri educative pe calculator. De asemenea au fost tipărite în romani numeroase publicaţii. Romii autohtoni au fost declaraţi minoritate naţională cu drepturi speciale în Austria. Acelaşi statut etnicii romi îl obţin doi ani mai târziu în Finlanda şi în Germania.

• În Franţa, în cadrul programului de repatriere a romilor români din tabăra de la Nanterre, cei care acceptau programul erau recompensaţi cu 2000 de franci de adult şi 1000 de franci pentru fiecare copil, iar la sosirea în România cu încă 3000 de franci adulţii şi 1000 de franci copiii. Din 604 de etnici romi numai 80 de persoane au acceptat oferta autorităţilor franceze, ceilalţi preferând să părăsească tabăra din Nanterre şi să se stabilească în alte locaţii. Interesant este că aceeaşi Franţă a acordat azil politic refugiaţilor romi maghiari în 2001, decizie politică care a provocat resentimente la Budapesta, deoarece punea într-o lumină nefavorabilă politica maghiară faţă de minorităţi. Budapesta şi-a luat revanşa în 2005 când pe baza informaţiilor primite de la Centrul European pentru Drepturile Romilor (ERRC) a publicat un raport privind situaţia respectării drepturilor omului la nivelul imigranţilor romi din Franţa, raport care sintetiza rezultatele de cercetare relevante ale CEDR şi activităţile de monitorizare din 2003. Concluzia a fost că Hexagonul ducea o politică profund antiromă. Potrivit raportului populaţia de romi din Franţa era estimată la aproximativ 500.000, deşi alte estimări susţineau că cifra reală se ridică la cel puţin 1,2 milioane de indivizi, cetăţeni francezi de etnie romă care se confruntau cu o rată ridicată a natalităţii foarte mare în comparaţie cu restul francezilor. De asemenea, pe fondul unui aflux mare de romi din Europa de Est, în Franţa s-au amplificat tensiunile dintre romi şi majoritari. Conform raportului între 2001 şi 2003, autorităţile franceze au devenit mult mai agresive în eforturile lor de a deporta imigranţii ilegali romi înapoi în Europa de Est, romii confruntându -se cu excluderea din societatea franceză.

• În acest an s-a destrămat fosta Cehoslovacie, fapt ce a determinat o serie de probleme în rândul romilor. Astfel majoritatea romilor care au venit din Slovacia la rudele lor în Cehia, în calitate de vizitatori, nu s-au mai întors acasă, migraţia romilor din Slovacia înspre Cehia reprezentând o constantă chiar dacă ne referim la perioada de după *Revoluţia de catifea.* Situaţie lor s-a complicat mult atunci când, după destrămarea Federaţiei Cehoslovace, în Cehia a fost adoptată legea cetăţeniei, conform căreia zeci de mii de romi slovaci au devenit străini, proscrişi, persoane fără drepturi şi adăpost. Colapsul economic, în rândul romilor, a fost însoţit de o creştere a violenţei şi a actelor de intoleranţă rasială faţă de romi. Astfel dacă în 1991 au fost înregistrate 25 de infracţiuni, ce aveau motivaţie rasială sau intoleranţa etnică, iar în 1992 această cifră a fost de 31 de astfel de acţiuni, în 1993 numărul infracţiunilor degenerate din intoleranţă rasială a fost de 55, o creştere însemnată procentual şi numeric care se va accentua în anii

următori.
• La Spis, primul ministru slovac Vladimir Meciar a indignat opinia publică internaţională, susţinând în discursul său că *este necesar să frânăm reproducerea rapidă a populaţiei inadaptabile şi înapoiate, din punct de vedere mental, diminuând alocaţiile de familie (...) ar*
fi trebuit să fie percepuţi ca un grup cu probleme, care se măreşte (...) ceea ce înseamnă că, dacă nu ne ocupăm noi de ei acum, se vor ocupa ei de noi, mai târziu.
• George Soros a fondat *Open Society Institute,* organism foarte activ în politicile faţă de romi, reţeaua fundaţiilor Soros activând prin filiale în peste 60 de ţări ale lumii.
• Secretariatul OCDE semnalează deplasări ale romilor din Bulgaria şi România în Turcia.
• În Cehia a fost fondată *Hnutiobc' Anske Solidarity a Tolerance.*
1994 • În Franţa, la Strasbourg, s-a derulat *Conferinţa Permanentă a Asociaţiilor de Romi.*
• În Ungaria *Organizaţia pentru Securitate şi Cooperare în Europa* stabileşte un punct de contact pentru romi la Budapesta, deşi iniţial gazda iniţiativei a fost aleasă Var şovia.
• În Polonia *Oficiul pentru Instituţii Democratice şi Drepturile Omului* a organizat un seminar la Varşovia pe tematică romă, înfiinţându-se tot la Varşovia şi un birou permanent de legătură a guvernului cu populaţia romă. La antipozi atitudinile rasiste au degenerat în Debica, unde au fost consemnate atacuri asupra romilor.
• În Cehia funcţionau în acest an peste 30 de asociaţii civice a romilor, două partide politice, şi o mişcare politică. Cele mai influente dintre acestea sunt *Federaţia Democrată a Romilor, Iniţiativa Civică Romani,* şi *Asociaţia Civică pentru Cultură şi Presă Romani.*
• În Spania la Sevilla s-a desfăşurat un congres european al romilor.
• Raportul anual al Departamentului de Stat al SUA, elaborat de Congresul SUA din 1977 şi care se referă la respectarea drepturilor omului din circa 200 de ţări ale lumii, au pus în 1994 Cehia într-o lumină nefavorabilă, căreia i-a atras atenţia la statutul minorităţii rome cehe, care conform raportului, fac obiectul prejudecăţilor opiniei publice, fiind şi cea mai săracă minoritate, cu o rată ridicată a criminalităţii. Guvernul a fost acuzat că politicile sale interne au tendinţa de a ignora şi accentua gravitatea problemelor romilor. De asemenea, în toamna anului 1994 a fost criticată şi legea cetăţeniei cehe, de către Comisia Helsinki a Congresului SUA, care considera că acea lege demonstrează o lipsă de respect pentru drepturile minorităţilor şi încalcă standardele stabilite de Organizaţia pentru Securitate şi Cooperare în Europa. Raportul a reamintit că, după divizarea Cehoslovaciei, Slovacia a permis tuturor foştilor cetăţeni ai Cehoslovaciei să ceară cetăţenia, în timp ce în Cehia legea acorda cetăţenie în funcţie de locul de naştere, fără a ţine cont dacă o persoană a petrecut întreaga viaţă în Republica Cehă, această măsură afectând, după autorii raportului, populaţia romă, mii de oameni devenind străini în propriile lor case. Faptul că cea mai mare parte romii au pierdut drepturile de cetăţenie, împreună cu aroganţă administrativ în aplicarea legii, treze şte suspiciunea că în spatele legii se află o motivaţie rasistă.
• În Marea Britanie a fost emis *Criminal Justice And Public Order Act,*

abrogând o serie de prevederi ale *Caravan Sites Act* din 1968, introducând noi sancţiuni pentru staţionare pe terenuri private fără permisiunea proprietarului. Tot în Marea Britanie în acesta an, a fost fondată *United Kingdom Association Of Gypsy Women,* un pas făcut în direcţia emancipării femei rome, procesul continuând, astfel că în Suedia a fost fondată în 2003 *International Roma Women'sNetwor,* asociaţie prezidată de către Soraya Post.

• În acest an s-a propus organizarea *Conferinţei de Pace din Sarajevo* de către Uniunea Internaţională Romani, care a decis să sponsorizeze o conferinţă de pace în Balcani, în condiţiile derulării războiului iugoslav din anii 1991-1995. Deşi iniţial a fost ales ca oraş gazdă Sarajevo, conferinţa s-a derulat în cele din urmă în1995 la Budapesta. Deoarece întrunirea a fost considerată un succes s-a organizat şi a doua ediţie, însă nici de data aceasta Sarajevo nu a putut găzdui din cauza războiului acest eveniment, care s-a desfăşurat în cele din urmă în Ţara Bascilor la Gasteiz (Vitoria).

1995 • În Franţa a luat naştere *Centre Missionaire Évangélique Rom International,* preşedinte fiind Loulou Demeter, organism fondat de către un grup de penticostali căldărari desprinşi din asociaţia *Vie et Lumiere.* Ulterior apare *Conciliul pontifical pentru păstorirea nomazilor şi călătorilor,* prezidat de către cardinalul Hamao, în 2006 fiind emis *Documentul îndrumător pentru păstorirea ţiganilor,care* recunoştea cultura aparte a romilor şi rolul lor în biserica catolică.

• Comitetul de miniştri al Consiliului European a fondat *Grupul de Specialişti pentru Romi,* care cuprindea şapte membrii respectiv pe Outi Ojala (Finlanda), Carmen Santiago Reyes (Spania), Josephine Verspaget (Olanda), Cătălin Zamfir (Romania), Milcho Dimitrov (Bulgaria), Claudio Marta (Italia) şi Andrzej Mirga (Polonia). Prima întrunire a grupului s-a derulat la Strasbourg în 1996.

• În Europa s-au derulat o serie de atacuri rasiste asupra romilor, încheiate cu victime. Astfel, în Bulgaria, un atac antisemit provoacă moartea unui etnic rom în urma incendierii un bloc în Sofia. În Republica Cehă romul Tibor Berki a fost ucis de către *skinheads* în *Zdar nad Sazavou*. În Ungaria, la Kalocsa, au avut loc acţiuni anti-rome. În Polonia, un cuplu de romi a fost ucis în Pabianice, iar romii din Varşovia sunt dispersaţi de poliţie. Grupuri de rezidenţi romi sunt expediaţi în Ucraina. În Slovacia, etnicul rom Mario Goral a fost omorât de *skinheads* în Ziar nad Hronom, iar în Turcia romul Zehala Baysal moare în custodia poliţiei.

• În Austria un număr de patru romi au fost ucişi de o bombă în Oberwart, Burgenland.

• În Ungaria s-a derulat a doua Expoziţie Internaţională de Artă Romă. De asemenea tot la Budapesta a fost organizată de către Uniunea Internaţională Romani, *Conferinţa de Pace "Sarajevo".*

• În SUA ia naştere *Association of Gypsies/Romani International,* al cărei preşedinte a fost Harold Lush.

• În Austria, guvernul a iniţiat “Fondul naţional pentru victimele naţional-socialismului”, supravieţuitorii romi ai *Porajmos-ului* primind o sumă maximală de 70.000 şilingi, ceea ce ar echivala cu circa 5.000 euro. În 2000 a fost creat, tot de către guvernul austriac, un fond separat, din care se plătea o alocaţie foştilor deţinuţi în lagăre, puşi la muncă forţată. Practic orice rom care trăieşte în Europa poate beneficia de asemenea compensaţii

materia le, în condiţiile în care a muncit constrâns în interiorul actualelor frontiere ale statului austriac.

• Cehia rămâne în atenţia SUA, în cea ce priveşte drepturile romilor. După ce raportul anual al Departamentului de Stat al SUA face referire şi la atacuri *skinheads* asupra romilor, pe lângă referirile la discriminarea acestora în accesul la educaţie, locuinţe şi locuri de muncă, fiind amendată şi intoleranţa rasială şi atitudinea organelor de stat în soluţionarea infracţiunilor pe motive rasiale. În acest context are loc un atac brutal asupra romului Tibor Berki, bătut de patru indivizi cu bâte de baseball în propria sa casă, victima murind din cauza rănilor la spital, fapt ce a determinat guvernul să acţioneze pentru a opri creşterea violenţei rasiale, condamnând asasinarea lui Tibor Berki. Ca urmare pedepsele pentru actele de violenţă cu caracter rasist sunt mult mai drastice, fiind fondată o noua divizie de poliţie cu scopul de a trata direct cu mişcările extremiste. Cu toate acestea, la începutul lunii iunie 1995 numărul celor acuzaţi de crime, degenerate din xenofobie, a crescut dramatic. În 2011, pe fondul escaladării tensiunilor etnice, în Cehia s-au consemnat grave ciocniri între cehi şi romi, tinerii romi atacându-i înarmaţi cu bâte pe etnicii cehi, catalogaţi *bastarzi albi*, crescând alarmant popularitatea formaţiunilor de extrema-dreaptă. În oraşul ceh Varnsdorf, cu 16.000 de locuitori, poliţia a fost nevoită să blocheze mai multe străzi pentru ca incidentele dintre cehi şi romi să nu se transforme într-o baie de sânge, în condiţiile în care câteva sute de cehi, militanţi naţionalişti radicali, s-au revoltat împotriva romilor, motivându-şi acţiunea prin lipsa de reacţie a autorităţilor în ceea ce priveşte creşterea infracţionalităţii în rândul romilor. Situaţia romilor cehi îşi găseşte corespondentul şi în alte state est europene. Şi în Ungaria de exemplu atacurile extremiste asupra romilor se remarcă prin duritate, acestea soldându -se cu victime omeneşti, în spatele acestor acţiuni xenofobe presupunându-se că ar fi *Garda Maghiară,* organizaţie paramilitară a partidului de extremă dreaptă *Jobbik,* care a câştigat trei mandate europarlamentare în urma alegerilor din 2009. În 2010 europarlamentarul Csanad Szegedi, membru al amintitului partid, a propus ca romii să fie mutaţi în zone speciale din afara oraşelor, fiind vorba evident de ghetto-uri etnice. Gabor Vona, liderul partidului Jobbik, a considerat oportună expedierea copiilor romi în internate, unde *segregarea să fie un instrument educaţional mai productiv* decât politicile de integrare socială a romilor din ultimele două decenii, care în opinia extremistului nu au dat roade. În 2013 un important jurnalist ungur a afirmat că *majoritatea ţiganilor sunt inadecvaţi pentru coexistenţă, nepotriviţi pentru a trăi printre oameni. Aceşti ţigani sunt animale şi se comportă precum animalele. Nu ar trebui toleraţi sau înţeleşi, ci pedepsiţi.* În Slovacia fostul premier Vladimir Meciar, a afirmat că *ţiganii sunt nişte cetăţeni bolnavi mintal şi social.* În 2009 aproximativ 200 de membri ai formaţiunii de extrema dreaptă *Slovenska Pospolitist,* adică *Frăţia Slovacă,* au mărşăluit în unul din oraşele ţării, protestând faţă de *teroarea ţigănească*. În 2011 liderul Partidului Naţional Slovac, Jan Slota, a considerat oportună crearea unui stat al romilor.

1996 • În SUA, raportul Departamentului de Stat pentru anul 1995, prezentat Congresului în martie 1996, a apreciat eforturile guvernului ceh, care au reacţionat mai energic împotriva atacurilor din motive rasiale decât în anii precedenţi, consemnând însă faptul că romii se confruntau în

continuare cu sărăcia, şomajul, discriminarea sau analfabetismul, iar între 10.000 şi 24.000 de persoane, majoritatea romi, au de suferit de pe urma legii cetăţeniei. În cele din urmă Cehia a reacţionat la criticile instituţiilor internaţionale, cum ar fi Consiliul Europei, OSCE, UNHCR la care se adaugă şi Congresul SUA, şi a organizaţiilor neguvernamentale, dintre care amintim Comitetul Helsinki sau HOST, renunţând la cerinţa ca solicitantul cetăţeniei să aibă un cazier judiciar curat pentru ultimii cinci ani, care a fost considerat cel mai mare obstacol pentru romi în încercarea de a obţine cetăţenia cehă.

• Uniunea Romilor Albanezi "Amaro-Drom" a fost fondată de către un grup de intelectuali romi albanezi, organizaţia a fiind o organizaţie non-profit. Uniunea lucrează în domeniul dezvoltării, emancipării şi educaţiei prin sprijinirea tradiţiei şi culturii romilor din Albania.

• În acest an a fost fondat la Budapesta Centrul European pentru Drepturile Romilor, activitatea CEDR fiind coordonată de către un comitet internaţional. În 2005 Ivan Ivanov, în prealabil un avocat care activa la Centrul European pentru Drepturile Romilor, devine director al acestuia, preluând funcţia de la Valeriu Nicolae. În 2003, tot în Ungaria, Banca Mondială a sponsorizat desfăşurarea la Budapesta a unei conferinţe internaţionale privind romii din Europa de Est, în acelaşi an luând naştere *European Roma Information Office,* respectiv Biroul de Informare al Romilor din Europa (ERIO), o organizaţie internaţională cu sediul la Bruxelles, cu Angéla Kóczé ca director, a cărui obiectiv îl reprezintă apărarea drepturilor romilor. De asemenea ERIO promovează discuţii politice şi publice pe problemele romilor, prin furnizarea de informaţii privitoare la aspecte politice şi instituţionale ale Uniunii Europene vis-a-vis de romi, în stabilirea contactelor cu organizaţiile civile rome, cu autorităţile guvernamentale sau cu organismele interguvernamentale. În 2004 s-a înfiinţat la Strasbourg *Forumul european al romilor şi nomazilor* (FERN), asociaţie paneuropeană care şi-a fixat drept obiectiv realizarea unor punţi de comunicare între organizaţiile rome internaţionale şi naţionale, precum şi asigurarea legături permanent între acestea şi Comisia Europeană, Consiliul Europei, OSCE şi alte organisme şi organizaţii internaţionale. În cadrul primei reuniuni a FERN, de la sfârşitul lui 2005, preşedinte a fost ales Rudko Kawczynski, directorul Congresului rom mondial.

• În Europa sunt consemnate şi în acest an violenţe de natură rasială, în dreptate asupra romilor. Astfel în România, pe fondul izbucnirii violenţelor interetnice, nu mai puţin de douăzeci şi unu de case ale romilor au fost arse în Curtea de Argeş. În Turcia un număr de cinci mii de romi au fost evacuaţi din cartierul Selamsiz din Istanbul. În Ucraina poliţişti din Mukacevo au fost acuzaţi de abuz asupra unei femei rome şi de împu şcarea a doi fraţi în Velikie Beryezni. În Serbia este consemnat un atac asupra romilor din Kraljevo, iar în Slovacia atacurile xenofobe se încheie cu victime la Poprad şi Zalistie. În Albania etnicul rom Fatmir Haxhiu moare datorită arsurilor, după un atac rasist. În Bulgaria, doi romi dezertori din armată au fost împuşcaţi mortal de poliţia militară, iar trei romi au fost bătuţi de *skinheads* în localitatea Samokov. În Cehia copiilor romi le-a fost interzis înotul într-o piscină din Kladno, iar în Polonia romii au fost atacaţi în Wiebodzice.

• În acesta an s-a derulat prima reuniune a Comitetului de experţi ai Consiliul Europei pe probleme de romi.

• În Franţa s-a derulat a doua întâlnire a *Comitetului permanent al Organizaţiilor de romi de la Strasbourg.*
• În Grecia s-a derulat un amplu raid al poliţiei într-o tabără de romi din Attica.
• În Irlanda este propusă elaborarea unei strategii naţionale pentru *acomodarea călătorilor.*
• În Spania s-a derulat a doua ediţie a Conferinţei de pace "Sarajevo" în Gasteiz.
• În ţara noastră a fost fondată *Asociaţia Femeilor Rome din România,* condusă de către Violeta Dumitru.
• În Bulgaria apare *Fundaţia Romani Baxt,* condusă de M. Georgiev.
• În acest an a apărut newsletter-ul *Stimme des Romani Pen. Romani Pen* îl are ca preşedinte pe Rajko Djuric, iar ca secretar pe Johano Strasuri. Centrul este membru al organizaţiei internaţionale scriitori *Pen*, autorii scriind în romani sau despre romi.
• În cartierul Otxarkoaga din Bilbao, copiilor romi li s-a refuzat accesul în şcoala locală, fiind fondată pentru ei o şcoală specială. O parte dintre părinţi au boicotat noua şcoală, protestând împotriva segregării.
1997 • În Cehia, postul Nova TV a difuzat o emisiune de televiziune despre o familie de romi cehi care au emigrat în Canada şi despre integrarea lor excelentă în societatea canadiană, cu sprijin din partea statului, fără a avea probleme cu discriminarea rasială sau violenţe interetnice, fapt care i-a determinat pe numeroşi romi cehi să încerce şi ei această variantă pentru un trai mai bun. În acest context, câţiva primari cehi au profitat de oportunitate pentru a se debarasa de romii din localitatea pe care o reprezentau, oferindu-le bilete de avion dus înspre Canada candidaţilor la emigrare. În Cehia acelor ani viaţa romilor nu era delo c roz, aceştia trecând prin momente dificile. După destrămarea fostei Cehoslovacii numeroşi romi au rămas fără o cetăţenie cehă sau slovacă, iar în urma inundaţiilor care au afectat Moravia multe familii de romi au rămas fără adăpost, nefiind doriţi în alte părţi ale Cehiei. Conform unui raport circa 5.000 de romi din oraşul Ostrava doreau să emigreze în Canada. În săptămâna următoare difuzării emisiunii pe Nova TV ambasada canadiană de la Praga a fost bombardată cu sute de apeluri pe zi primite de la romii cehi, iar biletele de avion înspre Canada au fost vândute până în octombrie. Practic în acest an 1.285 de persoane din Cehia au ajuns în Canada, cu mult peste cei 189 de cehi care au emigrat în anul precedent. Preşedintele Vaclav Havel şi prim-ministrul Vaclav Klaus au încercat să-i convingă pe romi să nu plece, la fel procedând şi liderul romilor Emil Scuka, preşedintele *Iniţiativei Civice a Romilor,* care a cerut romilor să rămână în ţară şi să lupte pentru integrarea socială şi buna înţelegere cu majoritarii. Emigraţia romilor cehi în Canada a fost simplă deoarece regimul vizelor pentru cetăţenii Cehiei a fost suspendat de către guvernul canadian cu un an mai devreme. Pentru stoparea afluxului de romi, guvernul canadian a reintrodus regimul de vize pentru cehi în 8 octombrie 1997.
• În acest an Ceferino Jimenez Malla a fost canonizat de către Papa Ioan Paul al II-lea, fiind primul rom beatificat din istoria Biserici catolice. Cunoscut sub numele de *El Pele,* fericitul Ceferino Jimenez Malla a fost martirizat pentru credinţa lui în 1936, la vârsta de 75 de când a fost împuşcat de un pluton de tragere republican.

• În Germania, cancelarul Herzog a vizitat expoziţia dedicată holocaustului romilor din Heidelberg, declarând, cu ocazia unor festivităţi dedicate romilor de către Centrul Cultural din Berlin, că genocidul populaţiei rome a fost efectuat cu motivaţie xenofobă, cu aceeaşi intenţie de exterminare similară cu cea sesizată şi în cazul evreilor, deoarece naziştii au ucis sistematic romi de la copii mici până la persoane în vârstă. *Centrul cultural al sintilor şi romilor din Germania* a început să îşi deruleze activitatea în Heidelberg la începutul anilor '90, instituţia beneficiind de susţinerea financiară a guvernului federal german şi a landului Baden-Württemberg, astfel că după ani de lucrări de transformare şi extindere, complexul cultural a fost deschis publicului larg la 16 martie 1997, fiind practic prima expoziţie permanentă care evocă genocidul comis, asupra sintilor şi romilor, de către nazişti. În anul 2011 Zoni Weisz a devenit primul invitat de onoare la ceremonia memorialului dedicat holocaustului romilor. Rom olandez, Weiz a scăpat de la moarte ca prin minune în timpul unei razii naziste, fiind ajutat de către un poliţist care i-a permis să scape. În 2012 s-a derulat în premieră mondială un *Requiem* pentru Auschwitz (loc în care în 2001a fost deschisă o expoziţie permanent a holocaustului romilor) pe compoziţii ale lui Roger Moreno Rathgeb, eveniment derulat la Kerk Nieuwe în Amsterdam, concert susţinut de către *Filarmonica romilor şi sintilor,* în regia lui Riccardo M. Sahiti. *Philharmoniker* este o orchestră pan-europeană, alcătuită din artişti romi, al cărei scop declarat îl reprezintă evidenţierea contribuţiei culturii rome la muzică clasică. Moreno a scris acel *Requiem* pentru toate victimele de la Auschwitz şi ale terorii naziste. Tot în 2012 un memorial al sintilor şi romilor, victime ale naţional-socialismului, a fost prezentat la Berlin. Într-o publicaţie din 2010, Ian Hancock a declarat că este de acord cu punctul de vedere că numărul romilor ucişi a fost subestimat, observând dovezi recente, cum ar fi date privitoare la lagărul de concentrare Lety în Republica Cehă şi estimările revizuite de la Ackovic, unde romii ucişi de ustaşi oscilează între 80.000-100.000. Cifrele sugerează că estimările anterioare au fost eronate.

• În România are loc la Bucureşti o conferinţă a cărei temă a fost prevenirea violenţei şi a discriminării împotriva romilor în Europa. Ziarul german *Der Spiegel* surprinde în paginile sale problemele sociale iscate în Germania după căderea comunismului de către imigranţii romi şi violenţele îndreptate împotriva acestora de către extrema dreaptă, în condiţiile în care *deja panica pune stăpânire pe unele oraşe precum Saarland Lebach. Pentru a proteja populaţia contra celor 1.400 de ţigani care trăiesc în acest oraş de solicitanţi de azil, oraş de numai 22.000 de locuitori, primarul a baricadat primăria şi piscina municipală. La Bottrop, populaţia locală încearcă să împiedice ridicarea unui campament de ţigani, organizând un sit-în. La Herford, cetăţenii speriaţi îşi anunţă intenţia de a organiza o "miliţie "contra ţiganilor. Şi la Essen, loc unde până acum mânia îndârjită a cetăţenilor s-a exprimat cu multă violenţă, vecinii unui cămin pentru solicitanţii de azil şi-au recrutat o bandă de infractori. Şi au dat 5.000 de mărci acestor skinheads de extremă dreaptă, pentru a-i agresa pe vecinii nedoriţi*

• În Spania, la Barcelona, s-a derulat lucrările primului *Congres European al Tinerilor Romi.* În anul 2007, potrivit *Fundación Secretariado Gitano,* în statul iberic, romii au continuat să se confrunte cu discriminarea în accesul

la locurile de muncă, locuinţe sau educaţie. Comunitatea romă, pe care FSG a estimat-o la circa 600.000 de persoane, se confruntă cu rate mai ridicate ale şomajului, cu sărăcia sau cu analfabetismul. Studiul a indicat faptul că 80% dintre copiii romi nu au terminat învăţământul secundar obligatoriu, iar 26% dintre romii cu vârste cuprinse între 16 şi 65 de ani sunt analfabeţi. În 2006 şomajul în rândul romilor a fost de la 13,8%, în timp ce şomajul la nivel naţional a fost de 9%. La 2 aprilie 2007 Comisia împotriva Rasismului şi Intoleranţei din cadrul Consiliului Europei a adoptat o rezoluţie în care s-a menţionat faptul că romii, şi în special femeile, se confruntă în continuare cu dificultăţi deosebite şi cu discriminarea pe piaţa forţei de muncă, a locuinţelor şi a serviciilor sociale şi chiar în justiţie. Conform aceleaşi rezoluţii au fost consemnate dificultăţile continue în cea ce priveşte asigurarea accesului egal la educaţie pentru romi. De asemenea elevii romi prezentau o rată mult peste medie la nivel de absenteism, de abandon şcolar, comparativ cu elevii non-romi, în special la nivel liceal.

• Romologul Ian Hancock primeşte *Thorolf Premiul Rafto* pentru Drepturile Omului în

numele romilor, în acelaşi an fiind numit de preşedintele american Clinton drept unic reprezentant al romilor în Consiliul Memorial al Holocaustului, devenind al doilea reprezentant al etniei în consiliu în istoria de 17 ani a organismului amintit, adică *USHMC*. Acelaşi romolog, la începutul anilor '90, a introdus şi conceptul de

Porajmos, *Porrajmos* sau *Pharrajimos*, care are semnificaţia de mistuitor sau distrugere în unele dialecte ale limbi romani, termenului fiind preluat de la căldărari, după o *conversaţie informală în 1993.* Termenul este utilizat îndeosebi de către activişti, reprezentând o necunoscută pentru majoritatea romilor, inclusiv a rudelor victimelor şi chiar a supravieţuitorilor. De asemenea numeroşi activişti romi, reprezentanţi ai diferitelor comunităţi rome din Balcani sau Federaţia Rusă, sunt total împotriva utilizării termenului *Porajmos,* în unele dialecte fiind sinonim cu*poravipe,* care înseamnă "încălcare" şi "viol", deci considerat a fi ofensator. Contestatarii au optat fie pentru termenul de *Samudaripen* ("ucidere în masă"), concept introdus de către lingvistul Marcel Courthiade (Hancock respinge acest cuvânt, argumentând că nu este conformitate cu morfologia limbi romani), fie pentru *Kali Tras* ("frica neagră") fie pentru *Bersa Bibahtale* ("Anii nefericiţi") fie în ultimă instanţă au optat pentru împrumuturile adaptate canoanelor limbi romani, cum ar fi *Holokosto* sau *Holokausto.* Guvernul român a recunoscut oficial genocidul romilor în 2005, doi ani mai târziu preşedintele Traian Băsescu cerând scuze în mod public pentru rolul jucat de România în *Porajmos.* El a cerut ca *Porajmos* să fie predat în şcoli, afirmând *cătrebuie să le spunem copiilor noştri că cu şase decenii în urmă copii, cum ar fi aceştia, au fost trimise de către statul român să moară de foame şi de frig.* O parte din scuze lui era în limba romani, Băsescu întâlnindu-se cu trei supravieţuitori *Porajmos.* Ulterior, acelaşi Băsescu, a fost amendat de nu mai puţin de patru ori de către CNCD pentru declaraţii ofensatoare la adresa romilor, până la începutul lui 2014.

• În Anglia, refugiaţii romi din Republica Slovacă ajung la Dover şi solicită azil, provocând reacţii cu predilecţie negative şi scepticism din partea localnicilor şi a mass-mediei, Frontul Naţional manifestând împotriva romilor. Patru ani mai târziu Marea Britanie trimite în Cehia ofiţeri de

imigrare, pe aeroportul din Praga, care vor rămâne staţionaţi acolo pentru a-i împiedica pe potenţialii refugiaţi să emigreze. Ulterior şi alte state occidentale au avut probleme iscate de migraţia romilor. Astfel, în Franţa, expulzările romilor a crescut de la circa 2.000 de persoane în anul 2003, la aproximativ 8.000 în 2008. Din 2007 în fiecare an numărul deportaţilor romi români era cuprins între 8.000 şi 9.000 ani, reprezentând aproximativ 30% din totalul celor deportaţi, aceştia primind din partea statului francez 300 de Euro pentru fiecare adult şi 100 de Euro pentru copii. În 2009, Franţa a expulzat peste 10.000 de romi, majoritatea români, la 9 septembrie 2010 Parlamentul European solicitând suspendarea acestor repatrieri forţate, datorită încălcării dreptului comunitar şi a drepturilor omului, acţiunea statului francez contraven ind Cartei drepturilor fundamentale a Uniunii Europene. Italia la rândul ei în 2008 ia măsuri împotriva taberelor de romi, în 2010 guvernul Silvio Berlusconi desfiinţând de asemenea numeroase tabere ilegale.

• În Bulgaria s-au derulat lucrările unei conferinţe internaţionale a cărei temă a fost accesul la educaţiei copiilor romi şi respectarea principiului egalităţii şanselor.

• În Republica Cehă a fost ridicat un monument la Hodo nin pentru comemorarea victimelor din lagărul de concentrare.

• În Europa sunt înregistrate o serie de acţiuni antirome. Astfel, în Grecia, nu mai puţin de o sută de familii rome au fost evacuate din Ano Liosia şi mutaţi într-un lagăr păzit de Poliţie. În Bulgaria, poliţia a luat cu asalt cartierul romilor din Pazardjik. În Ungaria au fost consemnate abuzuri ale poliţiei asupra romilor la Szombathely şi la Mandatany. În Polonia romii au fost atacaţi de extremiştii polonezi în Wiebodzice. În Turcia, romii din cartierul Sulukule, din Istanbul, au fost la rândul lor atacaţi de extremişti. În Ucraina poliţia a fost implicată în nu mai puţin de patru incidente separate cu romii. În România au fost atacate casele romilor din localitatea Tanganu. În 2001 în Italia două sute de manifestanţi au manifestat pentru a nu se acorda locuinţe noi romilor în Roma, iar în Rusia aceluiaşi an un grup de treizeci de *skinheads* au atacat o tabără de romi în Volgograd, acţiune încheiată cu două victime în rândul romilor. În 2005 tot în Rusia un număr de circa patru sute de romi au părăsit oraşul Iskitim ca urmare a conflictelor interetnice. În 2002 în Croaţia circa o sută de părinţi ai elevilor croaţi se opun acceptării copiilor romi în şcoala din localitatea Drzimurec- Strelec.

• În Ungaria s-a derulat a cincea ediţie a *Conferinţei Internaţionale de Cultură Romă* la Budapesta. Acţiunile pentru promovarea culturii rome au continuat astfel că în 2001 în Germania scriitorii romi se întâlnesc în Köln şi sunt de acord să înfiinţeze o asociaţie internaţională, iar în 2002 în Finlanda a fost fondată la Helsinki *Asociaţia Internaţională a Scriitorilor Romani.*

• În Spania la Barcelona s-a desfăşurat *Congresul European de Tinerilor Romi.*

• În Norvegia a apărut *Fundaţia „Rafto”,* asociaţie care a acordat premiul memorial Thorolf Rafto.

• În Marea Britanie a fost fondată *Travellers' School Charity,* al cărei lider era Alan Dearling, asociaţia fiind activă în direcţia educaţiei tinerilor nomazi.

• Conform raportului intitulat *Situaţia Romilor şi Sintilor în Europa Centrală şi de Est* redactat de către *Romani CRISS şi*

Sorbonne/Universitatea Rene Decartes/Centrul de Cercetări rome, studio realizat pentru comisia Europeană (1997), în ţara noastră au existat 35 de conflicte interetnice în prima parte a anilor '90, monitorizate de Romani CRISS, APADAO şi Biroul Procurorului General. În 2007 s-a derulat conferinţa pe tema *Conflictele interetnice: de la violenţa colectivă la programe guvernamentale,* conferinţă organizată în parteneriat de *Centrul Romilor Pentru Intervenţie Socială şi Studii – Romani CRISS* şi *Liga Pro Europa -Târgu-Mureş,* cu sprijinul *Guvernului Regatului Ţărilor de Jos,* prin *Facilitarea pentru activităţi strategice a drepturilor omului şi a bunei guvernări*. Conform raportului redactat cu acesta ocazie la nivel naţional au fost încheiate un număr de 75 de parteneriate între romi şi poliţie, acestea având de numeroase ori rezultate negative. În raport se mai susţinea că au fost identificate 103 stări conflictuale la nivel naţional de poliţia română în mod concret fiind propusă comunicarea bazei de date cu acele conflicte.

1998 • În Bulgaria, la Sofia a fost fondată organizaţia *Euro-Roma* de către 3.386 de delegaţi, ce reprezentau 205 organizaţii comunitare rome. Acţiunea a constituit un pas foarte important în direcţia consolidări comunităţilor rome naţionale şi implicit bulgare, precum şi un pas important în direcţia luptei de emancipare a acestora, în condiţiile unei puternice divizării a romilor din Bulgaria. Douăzeci şi una de organizaţii politice ale romilor au fost înfiinţate între 1997 şi 2003 în Bulgaria. Tot în Bulgaria, în acest an prinţul Charles al Marii Britanii a vizitat cartierul de romi Stolipinovo din Plovdiv.

• Conflictul din Kosovo dintre sârbi şi albanezi a provocat un nou val de emigraţie a romilor. Într-o primă fază pe fondul intensificării conflictului, în vara anului 1998, au fost expulzaţi de către forţele iugoslave sute de mii de albanezi şi de romi kosovari. Întoarcerea albanezilor, în iunie 1999, provoacă un adevărat exod al romilor acuzaţi de sentimente pro -iugoslave. Practic după ocuparea provinciei de către trupele NATO, albanezi şi-au canalizat xenofobia împotriva romilor, respectiv a *egipţienilor* şi a grupului *ashkalije.* Această “epurare etnică” se produs sub ochi îngăduitori ai comunităţii internaţionale, astfel că circa 80% dintr -un total de 150.000 de romi sunt nevoiţi să plece din provinc ie. Practic 14.000 de case rome dintr-un total de 19.000 de locuinţe, repartizate în 75 de cartiere sau sate kosovare, sunt distruse de către albanezi. Se cuvine precizarea că romii din Kosovo pot fi, în principiu, încadraţi în trei categorii. Astfel se disting grupul romilor sârbi, ortodocşi vorbitori de sârbă, grupul romilor care utilizează atât sârba cât şi albaneza în vorbirea curentă, şi în fine grupul romilor albanezi, musulmani vorbitori de albaneză, care se auto-identifică drept *aşcali* sau egipteni balcanici, adică *gjupci*. Romii sârbi au fost vizaţi de Armata de Eliberare a albanezilor din Kosovo, la epurare etnică, fiind percepuţi drept aliaţi ai sârbilor şi a intereselor naţionale sârbe în regiune. Romii albanezi, în cea mai mare parte, au luptat alături de Armata de Eliberare din Kosovo. Ulterior albanezii au expulzat, conform unor date, circa 90.000 de romi din Kosovo, forţându-i să se refugieze în centrul Serbiei, se pare între 100.000 şi 120.000 de romi trăind după război în Kosovo. În 2003 aproximativ 700 de romi din Kosovo, a căror tabere de refugiaţi din Macedonia au fost închise, au încercat fără succes să treacă graniţa în Grecia.

• În Marea Britanie este adoptată o lege care afecta romi nomazi şi

travellers irlandezi, obligaţi să cumpere terenuri. La alegerile din 2005 liderul conservatorilor a promis revizuirea buclucaşei legi, deoarece încălca drepturile omului.
• În Cehia la Praga a avut loc *Festivalul Cultural Internaţional Romani Respect,* precum şi o Conferinţă Internaţională a Romilor, derulată la Castelul Stirin .
• În Marea Britanie, în Ţara Galilor, autorităţile din Cardiff organizează *Gypsy and Traveller Awareness Day.* Cinci ani mai târziu romii britanici au protestat împotriva politicii faţă de etnicii romi a guvernului Marii Britanii, cu ocazia derulării unei conferinţe ONU la Geneva.
• În Norvegia anului 2005 romii au demonstrat în faţa Parlamentului în Oslo pentru acces la educaţie .
• În SUA, în New Jersey guvernatorul Christine Whitman semnează *Assembly Bill 2654,* care anulează ultima lege anti-romă din SUA. De asemenea o delegaţie a Uniunii Internaţionale Romani, condusă de Rajko Djurici, a participat la o conferinţă despre aurul nazist, derulată la Washington .
• În Marea Britanie a fost fondată *Roma Support Group* cu scopul de ai integra pe tinerii imigranţi romi din estul Europei. Un an mai târziu a fost fondată *Irish Travellers Movement Britain,* condusă de către Joe Browne.
• În Canada a fost înfiinţat în Toronto, *The Romani Community and Advocacy Centre,* debutând şi revista *Romano Lil.* Tot în Canada ulterior a fost înfiinţată în 2005 *Righting The Roma Foundation,* preşedinte fiind Monica Odenwald.
• Începând cu anul 1998 romii au devenit o minoritate naţională recunoscută în Polonia. Tot în acest an au fost cinci atacuri separate în Zabrze, fiind bătut chiar şi un băiat de cinci ani. În septembrie 1998 un *skinhead* a atacat o casă de romi din Bytom şi a aruncat o bombă într-o cameră în care dormeau două fete, în 1999, acel *skinhead* responsabil pentru atac fiind condamnat la cinci ani de închisoare. În timpul procesului, familia fetei a fost în mod repetat ameninţată de către acoliţii acuzatului, care, cu puţin timp înainte de a fi adoptată sentinţa, lau atacat pe fratele în vârstă de 14 ani al fetei. În noiembrie 1999, un grup de polonezi din Pilsudski Stradă, Limanowa, au cerut evacuarea vecinilor lor romi, în cazul unui refuz al autorităţile locale de a le satisface cererea, locuitorii ameninţând că vor rezolva singuri problema. Se pare că Polonia este unul dintre terenurile ostile romilor, deşi organizaţiile rome poloneze sunt active. Dintre asociaţiile romilor polonezi, care funcţionează în prezent, amintim în primul rând *Consiliul Central al Romilor Polonezi,* preşedinte Stanislaw Stankiewicz, care este sprijinit de către cele mai mari cinci asociaţii rome: *Fundacia Mniejszosci Roma w Polsce,* respectiv *Asociaţia minorităţii rome din Polonia, Asociaţia Culturală şi Socială Romă din Tarnow, Prietenii Culturii Romani* din Gorzow Wielkopolski , *Asociaţia Romilor Cracovia / Nowa Huta* şi *Asociaţia Solidaritatea pentru Minoritatea Romă* în Kielce. O altă asociaţie, care însă funcţionează independent, este *Asociaţia Romani din Polonia*, prezidată de către Andrzej Mirga, cu sediul la Oswiecim. Un proiect interesant îl constituie *Biblioteczka Cyganologii Polskiej.*
1999 • Valery Novoselsky a fondat reţeaua *Virtual Roma,* o organizaţie non-guvernamentală, non-profit, care a câştigat, în scurt timp, recunoaşterea ONG-uri guvernamentale şi non- guvernamentale, care se ocupă de

problemele romilor, în speţă a celor europeni. Reţeaua cuprinde 32 de liste de discuţii electronice, în numai puţin de 15 limbi, cu un total de peste 22.000 de adrese de e-mail ale membrilor. Alte site-uri web permanente ale instituţiilor internaţionale sunt site-ul general al Consiliului Europei, dedicat romilor şi „călătorilor", respectiv *http: www.coe.int romatravellers,* site-ul proiectului "Educaţia copiilor romi în Europa", *http.*7/*www.coe.int/T/F/Coop %25E9ration_culturelle/education/E'n/ants_RomsTsiga nes*, site-ul Uniunii Europene dedicat problemelor relevante pentru romi, în speţă cel dedicat discriminării, site-ul pentru *Punctul de contact pentru romi şi sinti* al OSCE, parte a Biroului
pentru Instituţii Democratice şi Drepturile Omului, *http: www.osce.orgodihr , s\te-u* Programului de Dezvoltare al Naţiunilor Unite (UDP) Biroul pentruEuropa şi CIS *http://europeandcis.undp.org/,* site-ul Fondului pentru Educaţia Romilor
http://www.romaeducationfund.org/ site-ul Deceniului romilor *hnp: www.romadecade.org*, site-ul Băncii Mondiale, de asemenea dedicat romilor *http:/./www.worldbank.org/roma,* site- ul Forumului European al Romilor şi al Călătorilor *http: www.ertf.org,* site-ul Centrului European de Informare pentru Romii (ERIO) etc. În 2003 apare *Roma Development Equity Exchange,* director Hector McNeil.

• În Cehia, primarul din Usti Nad Labem, a hotărât ridicarea unui zid de 65 de metrii lungime şi 1,8 metri înălţime, care separa casele romilor de cele ale neromilor, zid demolat în aceeaşi lună, datorită protestelor şi presiunilor internaţionale. Acelaşi tip de abordare al romilor l-au avut şi autorităţile din unele localităţi ale României. Astfel în 2011 Consiliul Naţional pentru Combaterea Discriminării a amendat primăriile din Cluj-Napoca şi Baia Mare pentru acţiuni care au avut drept obiectiv izolarea romilor, CNCD constatând că *ridicarea unui zid despărţitor între locuinţele sociale ocupate de rromii din strada Horea din municipiul Baia Mare şi strada principală constituie faptă de discriminare. Pentru fapta contravenţională constatată s-a aplicat părţii reclamate amenda contravenţională de 6.000 de lei,* instituţia recomandând şi demolarea zidului buclucaş, construit în jurul unui bloc, respectiv blocul 46B, având 1.80 metrii înălţime şi circa 100 de metri lungime, înconjurând practic blocul. Acelaşi CNCD a amendat în acelaşi an primăria din Cluj-Napoca, cu suma de 8000 de lei, susţinând că *mutarea romilor din strada Coastei din municipiul Cluj Napoca la grapa de gunoi din Piaţa Raţ reprezintă fapte de discriminare.* Anterior, în 2001, primarul municipiului Piatra Neamţ anunţa public ca va construi *un ghetou special pentru rromi*, afirmaţie scandaloasă, care a iscat numeroase proteste interne şi internaţionale. În 2004, primăria a intenţionat să transfere populaţia de romi din cartierele Gara Veche şi Dărmăneşti la marginea oraşului, în zona Văleni, în apropierea gropii de gunoi ş i a poligonului de tragere, o parte dintre romii din Dărmăneşti urmând a fi transferaţi în locuinţele sociale dintr-o altă zonă, respectiv *Speranţa.* Organizaţia *Romani CRISS,care* s-a opus vehement măsurii, a catalogat deciziile drept *politici rasiste de segregare ale municipalităţii Piatra Neamţ cu privire la romi.* Viceprimarul municipiului a afirmat că se impunea separarea romilor de români, susţinând că *am discutat foarte mult asupra amplasamentului, astfel încât populaţia din jur să fie mai puţin afectată, şi ne-am orientat către zona Valeni, vizavi de Depozitul Ecologic. Vom duce acolo 28 de*

containere, care vor fi transformate în apartamente (...) zona va fi păzită de poliţişti comunitari, pentru asigurarea liniştii şi evitarea migrării ţiganilor spre alte zone ale localităţii. În opinia Romani Criss, proiectul Primăriei reamintea de lagărele de concentrare naziste, asociaţia manifestându -şi intenţia de a sesiza Consiliul National pentru Combaterea Discriminării şi de a acţiona în instanţă Primăria din oraşul Piatra Neamţ.

• În România, prin ordinul MEN nr. 3363 / 01.03. 1999, ce avea ca termen limită de aplicare ziua de 1 iulie 1999, în structura celor 42 de Inspectorate Şcolare Judeţene au fost numiţi inspectori romi şi neromi, care aveau drept obiectiv şcolarizarea romilor. Practic s-au oficializat iniţiativele anterioare, din perioada 1990 – 1999, destinate şcolarizării romilor şi configurării unei noi abordări instituţionale a învăţământului dedicat şcolarilor romi.

• În Bulgaria, la Sofia, s-a derulat *Conferinţa pentru pace şi securitate a populaţiei rome din Balcani.*

• În Grecia, cinci case ale romilor din Aspropyrgos sunt incendiate de către autorităţi pentru construcţii sportive olimpice. Ulterior o serie de alte aşezări ale romilor au fost la rândul lor distruse de autorităţi, leitmotivul fiind pregătirea pentru Jocurile Olimpice din 2004, compensaţiile promise nemaifiind acordate de către statul elen, evacuările continuând şi în 2005, an în care 70 de familii de romi au fost evacuaţi din Votanikos, Atena.

• Guvernul macedonean a oferit adăpost timp de o săptămână unui grup de 500 de refugiaţi romi din Kosovo, la frontieră.

• În România, la Bucureşti s-a derulat o conferinţă internaţională pe tema femei rome şi politicilor publice faţă de romi.

• În Turcia, Organizaţia pentru Securitate şi Cooperare în Europa a remarcat la Istanbul dezvoltarea mişcării civile pentru drepturile romilor. Oricum organismele europene s-au remarcat printr-o serie de acţiuni favorabile romilor. Astfel în 2004 Consiliul Europei şi *Forumul European al Romilor şi Călătorilor* au semnat un acord de parteneriat în Strasbourg. În 2005 Parlamentul European a adoptat o rezoluţie privitoare la drepturile romilor, iar Curtea Europeană a Drepturilor Omului ia atitudine împotriva discriminării romilor în oraşul slovac Ostrava.

• În Slovacia apare Agenţia de Presă Romă, director Ivan Hriczko

• În Franţa parlamentul a adoptat *articolul 28 Loi Besson* dedicat campării rulotelor nomazilor. Conform articolului fiecare oraş cu o populaţie de peste 5.000 de locuitori trebuia să ofere facilităţi de camping pentru *Gens du Voyage*.

• În Norvegia a avut loc festivalul anual de muzică, unul internaţional, numit *Iagori,* organizat de către Raya Bielenberg. Regele Norvegiei a participat la ediţia din 2004 a amintitului festival.

2000 • În România guvernul a emis Ordonanţa de Urgenţă 137/2000 privind prevenirea şi combaterea tuturor formelor de discriminare, ulterior fiind adoptată HG 430/2001, respectiv Strategia Guvernului României de îmbunătăţire a situaţiei romilor, elaborată în parteneriat cu asociaţiile rome.

• În Marea Britanie, romii nomazi irlandezi au fost recunoscuţi ca minoritate etnică, minoritate care a dat de altfel o serie de personalităţi irlandezilor şi britanicilor. Dintre aceştia se disting boxerul Frank Barrett (n. 1977), campion al Irlandei, participant în 1996 la Jocurile Olimpice, cântăreaţa de folk Margaret Barry (n.1917), boxerul cu pumnii goi Patrick "Paddy" Doherty (n.1959), cunoscut ca unul dintre „călătorii” irlandezi

intervievaţi din *My Big Fat, Gypsy Weddingşi* câştigător al *Celebrity Big Brother* în 2011, muzicianul Johnny Doran (n. 1907), cântăreţul Woody Dunne, boxerii profesionişti Tyson Fury (n.1988) şi Michael Gomez (n. 1977), boxerul *bareknuckle* Bartley Gorman (n. 1944), activistul rom Nan Joyce (n. 1940), muzicianul Paddy Keenan (n.1950), olimpicul John Joe Nevin (n. 1989), boxerii John O'Donnell (n. 1985) şi John Reilly, care a fost şi un cântăreţ irlandez tradiţional, cântăreţul Shayne Ward (n.1984), câştigător a concursului *X Factor* sau Kelly Mongan, finalistă a concursului *The Voice of Ireland*. În 2001 la Londra s-a derulat *Roma Traveller History Month,* acţiune ce se va bucura de continuitate în anii următori. Muzeul rom „Boswell Gordon", fondat de către omonimul Gordon Boswell şi se află la *Clay Lake* Spalding în Lincolnshire Anglia. Tot în Marea Britanie apare *Roma Rights and Access to Justice în Europe* în 2001, asociaţie coordonată de către Peter Mercer, iar un an mai târziu a fost fondată *Trans-European Roma Federation,* coordonată de către Ladislav Balaz.

• În România a fost elaborată prima fişe de post a mediatorului şcolar rom, de către inspectorii pentru şcolarizarea romilor, participanţi la cel de-al doilea seminar de lucru al acestora. Organizat de Ministerul Educaţiei Naţionale, împreună cu asociaţia *Romani Criss* şi cu OSCE seminarul s-a desfăşurat la Tulcea, între 15 şi 17 martie. Ulterior mai precis în 2004, în Clasificarea Ocupaţiilor din România, este menţionată profesia de mediator şcolar. În 2001 şi profesia de mediator sanitar rom se înscrie în Codul Ocupaţiilor din România.

• În Finlanda este tipărită Evanghelia Sfântului Luca, în limba romani. În 2005, tot în Finlanda, la Porvoo, s-a derulat *Festivalul Internaţional de Muzică Romani.*

• În Germania a avut loc la Stuttgart o conferinţă privind *Die unerwunschte Deutschen.*

• În Polonia, Uniunea Internaţională Romani şi Congresul Naţional Romani au semnat o declaraţie comună la Varşovia.

• La Vatican, papa Ioan Paul al II-lea a cerut iertare în numele bisericii pentru maltratarea romilor de către catolici.

• În Austria, la Viena a fost fondat un *Parlament Internaţional al Romilor.*

• În Norvegia s-a derulat în Trondheim festivalul cultural *BAXT.*

• În acest an a fost iniţiat, de către Minority Rights Group International,proiectul *Roma Influence On Policy And Practice În Localities În Eastern And Central Europe,* un proiect dedicat tinerilor din şapte state din estul şi centrul Europei.

• În Cehia, la Praga s-a derulat al cincilea congres mondial al romilor, eveniment în urma căruia Emil Scuka a fost ales preşedinte al Uniunii Internaţionale Romani. În cadrul acestui Congres a fost redactată *Declaraţia oficială a naţiunii non-teritoriale romani.* Al şaselea congres a avut loc în 2004 la Lanciano, în Italia, unde au participat peste 200 de delegaţi din 39 de ţări ale lumii, delegaţii alegând un nou preşedinte, pentru Uniunea Internaţională a Romilor, în persoana lui Stanislaw Stankiewicz din Polonia şi un nou preşedinte al Parlamentului Mondial al IRU, respectiv Dragan Jevremovici din Austria. Cu această ocazie a apărut şi un nou comitet, destinat examinării aspectelor legate de relaţiile intrafamiliale, de statutul femei şi de probleme ale copiilor romi. Peste alţi patru ani s-au derulat lucrările celui de-al şaptelea congres a avut loc la Zagreb în Croaţia, unde

au descins aproape 300 de delegaţi din 28 de ţări diferite. Cu această ocazie a fost redactat *Nation Building,* un document care a subliniat proiectele la nivel de reprezentare şi de dezvoltare a identităţii rome. Artista Esma Redzepova, cu numele de scenă "Regina ţiganilor" a cântat imnul romilor. În fine al optulea congres a avut loc la Sibiu în anul 2013, unde au fost prezenţi aproximativ 250 de delegaţi din 34 de ţări diferite. *Regele romilor* Florin Cioabă a fost ales ca noul preşedinte al Uniunii Internaţionale Romani.

Este evident că cele prezentate sunt doar câteva repere din trecutul zbuciumat al romilor. Percepuţi de mulţi ca un element alogen neavenit, aceştia au de dus o luptă ingrată şi fără sens cu tendinţa de a fi consideraţi străini în propriile ţări. Victime eterne ale stereotipiilor, romii prin elitele lor încearcă să scape din prizonieratul istoriei şi al anistoriei, creând instituţii, organizaţii şi chiar sisteme paralele celor oficiale pentru a facilita şi grăbi integrarea socială mult visată, nepunându-şi deocamdată problema faptului că această integrare ar putea deveni o anticameră indispensabilă pe termen lung a asimilării prin absorbţie de către majoritarii statelor în care trăiesc. Incertitudinile în cea ce priveşte făurirea unei armături teoretice promovării conceptului existenţei unei culturi a romilor sau dimpotrivă al conceptului care susţine ideea de culturi ale grupurilor de romi, pe termen lung periculoasă pentru forţa comunitară şi implicit pentru rezistenţa în faţa asimilării, reprezintă una dintre marile probleme şi provocări ale etniei, dilemă alimentată cei drept de apartenenţa volens- nolens la o anumită naţiune, astfel că specificul etniilor majoritare cu care au coabitat şi coabitează le-a amprentat indiscutabil specificul naţional, regional sau local. Depăşirea acestor diferenţe pare în prezent un hop imposibil de trecut. Particularizând, în România elitele culturale rome, care în fond reprezintă motorul propăşiri etniei, lasă impresia că au depăşit tentaţia seducţiei oferite de tendinţa de victimizare şi de construire a unei istorii idilice şi automat false, fază prin care au trecut de altfel şi românii, noul val de intelectuali romi construind pe baze moderne obiectivele multilaterale ale minorităţi. Prea puţin însă pentru o populaţie complexă, complexitate accentuată în speţă datorită evidentelor tendinţe centrifugi intrinseci, rezultat al antagonismelor dintre oameni de cultură şi indivizii fără educaţie, dintre tradiţionalişti şi modernişti, dintre diferitele neamuri sau dintre generaţii. În fond problemele cu care se confruntă romii sunt şi cele ale românilor, respectiv lupta pentru putere, venalitatea, corupţia, nepotismul etc., însă faţetele ingrate ale istorismului, ca teatru de război cu barierele care blochează progresul şi modernizarea, modifică substanţial datele problemei. Viitorul va arăta dacă paşi făcuţi în direcţia modernizării naţionale vor avea sau nu un caracter decisiv, în definitiv unul istoric.

Anexe

Următoarele date sunt preluate din Ghidul Universităţii Columbia al Holocaustului, cercetătorulIan Hancock publicând în 2010 un studiu în care susţine că numărul de romi uciși a fost subestimat deoarece mul ţi au fost incluşi în cadrul altor grupări/populaţii supuse exterminării.

Tară	Populaţia romă înainte de război	Estimare minimă a numărului romilor uciși	Estimare maximă a numărului romilor uciși
Austria	11.200	6.800	8.250
Belgia	600	350	500
Republica Cehă (Protectoratul de Boemia şi Moravia)	13.000	5.000	6.500
Estonia	1000	500	1000
Franţa	40.000	15,150	15,150
Germania	20.000	15.000	15.000
Grecia	?	50	50
Ungaria	100.000	1000	28.000
Italia	25.000	1000	1000
Letonia	5.000	1.500	2.500
Lituania	1000	500	1000
Luxemburg	200	100	200
Ţările de Jos	500	215	500
Polonia	50.000	8.000	35.000
România	300.000	19.000	36.000
Slovacia	80.000	400	10.000
Uniunea Sovietică (frontierele din 1939)	200.000	30.000	35.000
Iugoslavia	100.000	26.000	90.000
Total	947.500	130.565	285.650

Ţară	**Numărul estimat sau oficial al populaţiei rome**	**Neam/Grup *(în engleză!)***
Afghanistan	13.000	Zargari
Albania	8.301 (cf. recensământului oficial din 2011)	Gabel (Vlax Roma), Jevgs
Argentina	300.000	Kalderash, Boyash, Kale
Australia	peste 5.000	Romanichal, Boyash
Austria	20.000-50.000	Burgenland-Roma, Sinti,Lovari, Arlije Kalderash , Gurbeti
Azerbaidjan	2,000	Garachi
Belarus	10,000(cf. cifrelor oficiale); 50.000 60.000 (cf. estimărilor)	
Belgia	10.000-15.000	Romungro
Bosnia-Herţegovina	între 60,000-80,000 şi 400,000	Vlax Roma
Brazilia	678.000 – 1.000.000	Kale, Kalderash, Machvaya, Xoraxane, Boyash
Bulgaria	370.908 – 800.000	Yerli, Gurbeti, Kalderash, Boyash, Ursari
Canada	80.000	Kalderash, Romanichal
Chile	15.000-20.000	Xoraxane
Columbia	79.000	Kalderash
Croaţia	oficial 9.463; nr. estimat: 30.000-	Lovari, Boyash
Cehia	13.000	Romungro; Bohemian Roma
Danemarca	1.500-2.000	
Ecuador	2.000	Kalderash
Estonia	456	
Finlanda	10.000	Kalo
Franţa	500.000(estimare oficială); 1.200.000	Manush, Kalderash, Lovari, Sinti
Germania	210.000	Sinti, Balkan Roma, Vlax Roma
Grecia	200.000 sau 300.000	Erlides, Xoraxane
Ungaria	205.984(nr. oficial); 394.000 - 1,000,000(nr. estimat)	Romungro, Boyash, Lovari
Irak	?	Qawliya, Kalderash,Xoraxane
Irlanda	3.000	
Italia	între 90.000 şi 180.000 plus alţi circa 152.000 de romi, aflaţi ilegal în 700 de colonii provizorii	Sinti, Abruzzesi Roma, Ursari, Kalderash, Xoraxane
Kazahstan	7.000	Sinti
Letonia	8,482(cf. recensământului din 2012);	Lofitka Roma
Liban	12.000	Dom
Lituania	3.000-4.000	
Luxemburg	100-150	
Macedonia	53.879- romi şi 3,843 de egipteni; 160.000 (cf. estimărilor)	Yerli, Gurbeti, Cergari, Egipteni
Mexic	Necunoscut	Kale, Boyash, Machwaya,Lovari,
Moldova	între 12.900 şi 150.000	Rusurja, Ursari, Kalderash
Muntenegru	între 2.601-20,000, plus 8.000 de refugiaţi romi din Kosovo	
Norvegia	peste 6.500	Romanoar, Tavringer, Vlax
Peru	8.400	Kalderash, Calo
Polonia	15.000-60.000	Polska Roma
Portugalia	40.000	
România	2.500.000(nr.estimat)	căldărari, ursari, lovari etc.

Rusia	182.766 (cf. recensământului din 2002); 450.000-1.000.000 (nr. estimat)	Ruska Roma, Kalderash, Servy, Ursari, Lovare, Vlax Roma
Serbia	147.604 (cf. recensământului din 2011); 400.000-800.000 (nr. estimat)	Ursari, Machvaya, Egipteni
Slovacia	între 92.500 şi 550.000	Romungro
Slovenia	3.245-10.000	
Africa de Sud	7.900	Romanichal
Spania	600.000-650.000 (estimare oficială); de la 600.000-800,000 la 1.500.000	Gitanos, Kalderash, Boyash
Suedia	30.000-65.000	Tavringer, Kalderash, Lovara,
Elveţia	30.000-35.000	
Tailanda	10.000-50.000	
Turcia	35.000 la 5.000.000	Bosha, Yerli
Ucraina	47.587 (cf recensământului din 2001); 400,000 (nr. estimat)	Kelderare, Kotlyary, Lovare , Kelmysh, Crymy, Servica Roma,
Marea Britanie	44.000-94.000	Romanichal, Welch Kale
SUA	1.00.000 (nr. estimat)	
Uruguay	2.000-5.000	
Olanda	35.000-40.000	

*De reţinut faptul că în 2007 Consiliul Europei estima numărul romilor la 9.855.382 de persoane!

Anul electoral	**Nr .voturi ale organizaţiilo r rome pentru Camera Deputăţiilor**	**% voturilor organizaţiilo r din totalul voturilor pentru Camera Deputăţiilor**	**Nr.voturi ale organizaţiilo r rome pentru Senat**	**% voturilor organizaţiil e r din totalul voturilor rome pentru**
1990	80418	0.59	25412	0.18
1992	116108	1.07	0	0.00
1996	159082	1.30	160106	1.30
2000	83957	0.77	2045	0.02
2004	71117	0.70	19109	0.19

F ormaţiunea p olitică	**1990**	**1992**	**1996**	**2000**	**2004**
Uniunea Democrată a Romilor din România	**X**	**X**	**-**	**-**	**-**
Societatea Romilor dm	**X**	**-**	**-**	**-**	**-**
Partidul Unit Democrat al Romilor, Rudarilor, şi Lăutarilor	**X**	**-**	**-**	**-**	**-**
Partidul Ţiganilor din România	**X**	**X**	**-**	**-**	**-**
Partidul Democrat Creştin al Romilor din România	**X**	**-**	**-**	**-**	**-**
Uniunea Libera Democratică a Romilor din România	**X**	**-**	**-**	**-**	**-**
Partida Romilor		**X**	**X**	**X**	**X**
Uniunea Liberă Democratică a Romilor din România	**-**	**X**	**-**	**-**	**-**
Uniunea Generala a Romilor dm România	**-**	**X**	**-**	**-**	**-**
Uniunea Romilor	**-**	**-**	**X**	**-**	**-**
Comunitatea Etniei Rromilor din	**-**	**-**	**X**	**-**	**-**
UniuneaRromilor Judeţul	**-**	**-**	**X**	**-**	**-**
Centrul Creştin al Romilor din România	**-**	**-**	**-**	**X**	**-**
Aii anţa pentru Unitatea	**-**	**-**	**-**	**-**	**X**

Partidul, formaţiunea politică	Voturi valabil exprimate obţinute			% voturi obţinute faţă de totalvoturi valabil exprim ate		
	1996	2000	2004	1996	2000	2004
Parti da Romii 0/	82.195	71.786	56.076	0,67	0,66	0,55
Centrul Creştin al Romilor din România		12.171			0,11	
Alianţa pentru Unitatea Rromilor			15.041			0,14
Unirea Romilor	71.020			0,58		
Comunitatea Etniei Rromilor din	5.227			0,04		
Uniunea Rromilor - Judeţul Constanţa	640			0,01		
Asociaţia Social Cultural ă a Romii	439			0,00		

The scientific study of the Gipsy language and its origin, aş well aş the critical history of the Gipsy race, dates (with the notable exception of Grellmann) almost entirely from Pott's researches în 1844.

I. Collections of Documents, &c. – Lists of older publications appeared în the books of Pott, Miklosich and the archduke Joseph; Pott adds a critical appreciation of the scientific value of the books enumerated. See also *Verzeichnis von Werken and Aufsätzen. .. fiber d'ie Geschichte and Sprache der Zigeuner, &'c.,* 248 entries (Leipzig, 1886); J. Tipray, "Adalekok a cziganyokrol szolo irodalomhoz," în *Magyar Konyvszemle* (Budapest, 1877); Ch. G. Leland, *A Collection of Cuttings. relating to Gypsies* (1874-1891), bequeathed by him to the British Museum. See also the *Orientalischer Jahresbericht,* ed. Muller (Berlin, 1887 ff.).

II. History

(aj *The first appearance of the Gipsies în Europe. Sources: A. F. Oefelius,* Rerum Boicarum scriptores, &'c. *(Augsburg, 1763); M. Freher,* Andreae Presbyteri. .. chronicon de ducibus Bavariae.. . *(1602); S. Munster,* Cosmographia. .. &c. *(Basel, 1545); J. Thurmaier,* Annalium Boiorum libri septem, *ed. T. Zieglerus (Ingolstad, 1554); M. Crusius,* Annales Suevici, &'c.*(Frankfurt, 1595-1596),* Schwabische Chronik.. . *(Frankfurt, 1733); A. Krantz,* Saxonia *(Cologne, 1520); Simon Simeon,* Itineraria, &c., *ed. J. Nasnmith (Cambridge, 1778).*

(o) Origin and spread of the Gipsies: H. M. G. Grellmann, Die Zigeuner, &c. *(1st ed., Dessau and Leipzig, 1783; 2nd ed., GA^ttingen, 1787); English by M. Roper (London, 1787; 2nd ed., London, 1807), entitled* Dissertation on the Gipsies, &c.; *Carl von Heister,* Ethnographische. .. Notizen fiber die Zigeuner *(Konigsberg, 1842), a third and greatly improved edition of Grellmann and the best book of its kind up to that date; A. F. Pott,* Die Zigeuner în Europa and Asien *(2 vols., Halle, 18 44-1845), the first scholarly work with complete and critical bibliography, detailed grammar, etymological dictionary and important texts; C. Hopf,* Die Einwanderung der Zigeuner în Europa *(Gotha, 1870); F. von Miklosich, "Beitrage zur Kenntnis der Zigeuner Mundarten," i.-iv., în* Sitzungsber. d. Wiener Akad. d. Wissenschaften *(Vienna, 1874-1878), " Uber die Mundarten and die Wanderungen der Zigeuner Europas," i.-xii., în* Denkschriften d. Wiener Akad. d. Wissenschaften *(1872-1880); M. J. de Goeje,*Bijdrage tot de geschiedenis der Zigeuners *(Amsterdam, 1875), English translation by MacRitchie,* Account of the Gipsies of India *(London, 1886); Zedler,* UniversalLexicon, *vol. lxii.,* s.v. " *Zigeuner," pp. 520-544 containing a rich bibliography; many publications of P. Bataillard _ from 1844 to 1885; A. Colocci,* Storia d'un popolo errante, *with illustrations, map and Gipsy-Ital. and Ital.-Gipsy glossaries (Turin, 1889); F. H. Groome, " The Gypsies," în E. Magnusson,* National Life and Thought *(1891), and art. "Gipsies" în* Encyclopaedia Britannica *(9th ed., 1879); C. Amero,* Bohemiens, Tsiganes et Gypsies *(Paris, 1895); M. Kogalnitschan,* Esquisse sur l'histoire, les me urs et la langue des Cigains *(Berlin, 1837; German trans., Stuttgart, 1840) – valuable more for the historical part than for the linguistic; J. Czacki,* Dziela, *vol. iii. (1844-1845) –, for historic data about Gipsies în Poland; I. Kopernicki and J. Moyer,* Charakterystyka fizyczna ludrosci galicyjskiej *(1876) – for the history and customs of Galician gipsies;* Ungarische statistische Mitteilungen, *vol. ix. (Budapest, 1895), containing the best statistical information on the Gipsies; V. Dittrich,* A nagy-idai cziganyok *(Budapest, 1898); T. H. Schwicker, "Die Zigeuner în Ungarn u. SiebenbÄGrgen," în vol. xii. of* Die Volker Osterreich-Ungarns *(Vienna, 1883), and în* Mitteilungen d. K. K. geographischen Gesellschaft *(Vienna, 1896); Dr J. Polek,* Die Zigeuner în der *Bukowina(Czernowitz, 1908); Ficker, "Die Zigeuner der Bukowina," în* Statist. Monatschrift, *v. 6,* Hundert Jahre 1775-1875: Zigeuner în d. Bukowina *(Vienna, 1875),* Die Volkerstcimme der osterr.-ungar. Monarchie, &c. *(Vienna, 1869); V. S. Morwood,* Our Gipsies *(London, 1885); D. MacRitchie,* Scottish Gypsies under the Stewarts *(Edinburgh, 1894) F. A. Coelho, " Os Ciganos de Portugal," în* Bol. Soc. Geog. *(Lisbon, 1892); A. Dumbarton,* Gypsy Life în the Mysore Jungle *(London, 1902).*

III. Linguistic. **–** [Armenia], F. N. Finck, " Die Sprache der armenischen Zigeuner," in*Memoires de l'Acad. Imp. des Sciences,* viii. (St Petersburg, 1907). [[[Austria-HungaryU], R. von Sowa, *Die Mundart der slovakischen Zigeuner* (Gottingen, 1887), and

Die meihrische Mundart der Romsprache (Vienna, 1893); A. J, Puchmayer, *Romani Cib* (Prague, 1821); P. Josef Jesina, *Romani Cib* (în Czech, 1880; în German, 1886); G. Ihnatko, *Czigany nyelvtan* (Losoncon, 1877); A. Kalina, *La Langue des Tsiganes slovaques* (Posen, 1882); the archduke Joseph, *Czigdny nyelvtan* (Budapest, 1888); H. von Wlislocki, *Die Sprache der transsilvanischen Zigeuner* (Leipzig, 1884). [Brazil], A. T. de Mello Moraes, *Os ciganos no Brazil* (Rio de Janeiro, 1886). [France], A. Baudrimont, *Vocabulaire de la langue des Bohemiens habitant les pays basques francais(Bordeaux,* 1862). [Germany], R. Pischel, *Beitrage zur Kenntnis der deutschen Zigeuner* (Halle, 1894); R. von Sowa," Worterbuch des Dialekts der deutschen Zigeuner," în *Abhandlungen f. d. Kunde d. Morgenlandes,* xi. 1, very valuable (Leipzig, 1898); F. N. Finck, *Lehrbuch des Dialekts der deutschen Zigeuner – very* valuable (Marburg, 1903). [Great Britain, &c.], Ch. G. Leland, *The English Gipsies and their Language* (London and New York, 1873; 2nd ed., 1874), *The Gipsies of Russia, Austria, England, America, &'c.* (London, 1882) – the validity of Leland's conclusions is often doubtful; B. C. Smart and H. J. Crofton, *The Dialect of the English Gypsies* (2nd ed., London, 1875); G. Borrow, *Romano lavo-lil* (London, 1874, 1905), *Lavengro,* ed. F. H. Groome (London, 1899). [Rumania], B. Constantinescu, *Probe de Limba şi literatura ţiganilor din Romania* (Bucharest, 1878). [Russia], O. Boethlingk, *Uber die Sprache der Zigeuner în Russland* (St Petersburg, 1852; supplement, 1854). [Russia], K. Badganian, *Cygany. Neskoliko slovii o narecijahu zakavkazskihii cyganu* (St Petersburg, 1887); Istomin, *Ciganskij Jazyku* (1900). [Spain], G. H. Borrow, *The Zincali, or an Account of the Gipsies of Spain* (London, 1841, and numerous later editions); R. Campuzano, *Origen. .. de los Gitanos, y diccionario de su dialecto* (2nd ed., Madrid, 1857); A. de C., *Diccionario del dialecto gitano, 8fc.* (Barcelona, 1851); M. de Sales y Guindale, *Historia, costumbres y dialecto de los Gitanos* (Madrid, 1870); M. de Sales, *El Gitanismo* (Madrid, 1870); J. Tineo Rebolledo, " *A Chipicalli " la lengua gitana: ddiccionario gitano-espanol* (Granada, 1900). [Turkey], A. G. Paspati, *Etudes sur les Tchinghianes, ou Bohemiens de l'empire ottoman* (Constantinople, 1870), with grammar, vocabulary, tales and French glossary; very important. [General], John Sampson, " Gypsy Language and Origin," în *Journ. Gypsy Lore Soc.* vol. i. (2nd ser., Liverpool, 1907); J. A. Decourdemanche, *Grammaire du Tchingane, &'c.* (Paris, 1908) – fantastic în some of its philology; F. Kluge, *Rotwelsche Quellen* (Strassburg, 1901); L. Gunther, *Das Rotwelsch des deutschen Gauners* (Leipzig, 1905), for the influence of Gipsy on argot; L. Besses, *Diccionario de argot espanol*(Barcelona); G. A. Grierson, *The Pi'saca Languages of North-Western India* (London, 1906), for parallels în Indian dialects; G. Borrow, *Criscote e majaro Lucas. .. El evangelio segun S. Lucas ...* (London, 1837; 2nd ed., 1872) – this is the only complete translation of any one of the gospels into Gipsy. For older fragments of such translations, see Pott ii. 464-521.

IV. Folklore, Tales, Songs, &c. – Many songs and tales are found în the books enumerated above, where they are mostly accompanied by literal translations. See also Ch. G. Leland, E. H. Palmer and T. Tuckey, *English Gipsy Songs în Romany, with Metrical English Translation* (London, 1875); G. Smith, *Gipsy Life, &'c.* (London, 1880); M. Rosenfeld, *Lieder der Zigeuner* (1882); Ch. G. Leland, *The Gypsies* (Boston, Mass., 1882), *Gypsy Sorcery and FortuneTelling(London,* 1891); H. von Wlislocki, *Marchen and Sagen der transsilvanischen Zigeuner* (Berlin, 1886) – containing 63 tales, very freely translated; *Volksdichtungen der siebenburgischen and siidungarischen Zigeuner* (Vienna, 1890) – songs, ballads, charms, proverbs and loo tales; *Vom wandernden Zigeunervolke* (Hamburg, 1890); *Wesen and Wirkungskreis der Zauberfrauen bei den siebenburgischen Zigeuner* (1891); " Aus dem inneren Leben der Zigeuner," în *Ethnologische Mitteilungen* (Berlin, 1892); R. Pischel, *Bericht fiber Wlislocki vom wandernden Zigeunervolke* (Gottingen, 1890) – a strong criticism of Wlislocki's method, &c.; F. H. Groome, *Gypsy Folk-Tales* (London, 1899), with historical introduction and a complete and trustworthy collection of 76 gipsy tales from many countries; Katada, *Contes gitanos* (Logrono, 1907); M. Gaster, *Zigeunermeirchen aus Rumanien* (1881); "Tiganii, &c.," în *Revista pentru Istorie, &'c., i.* p. 469 ff. (Bucharest, 1883); " Gypsy Fairy-Tales " în *Folklore.* The *Journal of the Gipsy-Lore Society* (Edinburgh, 1888-1892) was revived în Liverpool în 1907.

V. Legal Status. – *A* few of the books în which the legal status of the Gipsies (either alone or în conjunction with " vagrants") is treated from a juridical point of view are here mentioned, also the history of the trial în 1726. J.
B. Weissenbruch, *Ausführliche Relation von der famosen Zigeuner-Diebes-Mord and Rc uber*(Frankfurt and Leipzig, 1727); A. Ch. Thomasius, *Tractatio juridica de vagabundo,*

&'c. (Leipzig, 1731); F. Ch. B. Ave- Lallemant, *Das deutsche Gaunertum, &'c.* (Leipzig, 1858-1862); V. de Rochas, *Les Parias de France et dEspagne* (Paris, 1876); P. Chuchul, *Zuni Kampfe gegen Landstreicher and Bettler* (Kassel, 1881); R. Breithaupt, *Die Zigeuner and der deutsche Staat* (Wiirzburg, 1907); G. Steinhausen, *Geschichte der deutschen Kultur* (Leipzig and Vienna, 1904).

Bibliografie

Achim Venera_Emanciparea_2009.pdf
Achim Viorel_La tentative_2009.pdf
Achim-Viorel_O-interventie_2009.pdf
Achim Viorel_Incercarea_2010.pdf
Achim Viorel, *Ţiganii în istoria României,* ed. Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1998
Anăstăsoaie, Viorel-Marian, Tarnovschi, Daniela, *Proiecte pentru romii din România, 1990-2000,ed.* Fundaţia CRDE, Cluj-Napoca, 2001
Băcanu, Mihai, *Ţiganii – minoritate naţională sau majoritate infracţională?,* ed. Bravo-Press.
Bucureşti, 1996
books.google.ro/books?isbn=9287123497 - Jean-Pierre Liégeois - 1994 – Ethnic relations
Burtea Vasile, *Romii în diacronia şi sincronia populaţiilor de contact,* ed. Lumina Lex, Bucureşti, 2002
Burtea Vasile, *Neamurile de romi şi modul lor de viata,* în "Sociologie Romaneasca", nr.2-3, 1994
Bălcescu Nicolae, *Românii suptMihai Voievod Viteazul,* Ed. Junimea, Iaşi, 1988
Cherata Lucian, *Istoria Ţiganilor,* Editura Z, Bucuresti, 1993.
Cherata Lucian, *Ţiganii. Istoric, specific, integrare socială,* ed. Sibila, Craiova, 1999
Crişan Nicolae, *Ţiganii: mit şi realitate,* ed. Albatros, 1999 Constantin-Florina-Manuela_Robia_2009.pdf
Contributia romilor la patrimoniul comun.pdf crowe2008_ethic_conflict.pdf
Crowe2003_International_migration.pdf
Cosma Viorel, *Lăutarii de ieri şi de azi,* ed. Du Style, Bucureşti, 1996.
discurs_abolitionist_şi_ideea_modernizarii._Studia_UPM_5_2005-libre.pdf
Drimba Ovidiu, *Istoria culturii şi civilizaţiei,ed.* Saeculum, Bucureşti, 2008
Dobrică Petronel, Jderu Gabriel, *Educaţia şcolară a copiilor Romi: determinări socio-culturale,* ed. Vanemonde, 2005
Eliade Mircea, *Istoria credinţelor şi ideilor religioase,* ed. Univers enciclopedic, Bucureşti, 2000
Etves Filip, *Romiii, un neam indian,* Deva 2000
Fleck Gábor, Fosztó László, Kiss Tamás, *Incluziune şi excluziune. Studii de caz asupra comunităţilor de romi din România,* ed. ISPMN, 2009
Fosztó László *Colecţie de studii despre romii din România,* ed. ISPMN, 2009
Fraser Angus, *Ţiganii,* ed. Humanitas, Bucureşti, 1998
Gilles Ferreol, *Dictionar de Sociologie,* Bucuresti, 1995
Grigore Delia, Sarău Gheorghe, *Istorie şi tradiţii rrome,* Ed Salvaţi copii, 2006
Griselini Francisc, *Istoria Banatului Timişan,* Bucureşti, 1926
Heinrich von Wlislocki, *Asupra vieţii şi obiceiurilor ţiganilor transilvăneni,* ed. Kriterion, Bucureşti, 1998
historicaldictionaryofthegypsies (1).pdf
html#sthash.m47nnmlD.dpufhttp://www.romaninet.com/ROMANINET_Cultural_report_ru.pdf
http://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf452.pdfhttp://adevarul.ro/locale/alba-iulia/personaje-crude-istorie-povestea-calaului-i-a-tras-roata-horia- closca-crisan-1_513c3bc900f5182b85ec1f33/index.html http://alba24.ro/document-meseria-de-calau-la-alba-iulia-povestea-lui-grancea-rakoczy-omul-crud- care-a-zdrobit-oasele-lui-horea-şi-closca-245316.htmlhttp://www.dacoromania-alba.ro/nr09/scrisoare.htm

http://www.wikipedia.org http://www.edrc.ro/publication_details.jsp?publication_id=4https://ionduminica.wordpress.com/2009/02/18/statutul-romilor-moldoveni-în-perioda-medievala/ http://marialataretu.tripod.com/biografie.htm http://muse.jhu.edu/login?auth=0&type=summary&url=/journals/romani_studies/v021/21.2.marushia kova.pdf
http://romanikultura.ro/
http://romove. radio. cz/en/ article/18855 http://romanygenes.eom/#/the-norwood-gypsies/4574799978http://pedja.files.wordpress.com/2012/07/historicaldictionaryofthegypsies.pdf
http://seemeasiam.files.wordpress.com/2010/05/priveste-ma-aşa-cum-sunt.pdfhttp://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/calai-lautari-istoria-tiganilor-tarile-romane
http://prodiasporaromana.org/wp-content/uploads/2014/01/Sorescu-Marinkovic-2011-Baiesii-din- Baranja-Croatia.pdf
http://socio-umane.ulbsibiu.ro/dep.istorie/studia/studia5/Suciu.pdfhttp://www.academia.edu/ 1103840/Colectie_de_studii_despre_romii_din_Romania
http://www.anr.gov.ro/docs/rapoarte/Raport%20de%20evaluare%20a%20programului%20Hadareni_r o_en.pdf
http://www.arhivelenationale.ro/images/custom/image/serban/catalogul%20documentelor%20TR/06 %20Documente.pdf
http://www.booksandwriters.co.uk/G/gypsy-books.html
http://www.coe.ro/antidiscriminare/Romii_în_europa.pdf
http://www.chgs.umn.edu/histories/
http://www.domresearchcenter.com/reprints/kenrick3.htmlhttp://www.evz.ro/tiganii-care-vorbesc-limba-lui-tudor-vladimirescu-907134.html
http://www.george-damian.ro/
http://www.imninalu.net/famousGypsies.htmhttp://www.iini-minorities.ro/ro/proiect-robia/publicatii-proiectul-robia
http://www.nomadsed.de/uploads/tx_pdfviewer/owh41marushiakova_01.pdf
http://www.oportunitatiegale.ro/pdf_files/Contributia%20romilor%20la%20patrimoniul%20comun.pdf http://www.originea.org/2011/01/romii-un-popor-european.htmlhttp://www.philologica-jassyensia.ro/upload/VIII_2_Radosavljevic.pdf http://www.romanicriss.org/PDF/participare%20politica%20romi.pdfhttp://www.regmurcia.com/docs/murgetana/N016/N016_006.pdf
http://www.romanothan.ro/item/160-o-istorie-a-cersetoriei-romilor-
http://www.romaninet.com/ROMANINET_Cultural_report_ru.pdf
http://www.roma.md/http://www.roma.md/images/docs/istoria_rromilor_unicef.pdf http://www.romanes.ro/transnistria.aspx
http://www.romanicriss.org/PDF/participare%20politica%20romi.pdfhttp://www.scritub.com/sociologie/TRADITII-RROME52734.php
http://www.sferapoliticii. ro/sfera/ 138/art08 -rostas.html
http://www.theodora.com/ encyclopedia/g/gipsies.html http://www.unicef.ro/wp-content/uploads/drepturile-copilului-nu-sunt-negociabile.pdfhttp://www.9am.ro/stiri-revista-presei/Social/67880/Neamosco-baro-noua-elita-a-romilor-din-Romania.html
Ionescu, Vasile, *O mie de ani de singurătate: rromii în proza românească,* ed. Centrul rromilor pentru politici publice "Aven amentza", 2000
Ionescu, Vasile, *Robia ţiganilor în Ţările Române: Moldova: Rromii din România: studii şi documente istorice,* ed. Centrul rromilor pentru politici publice "Aven amentza", 2000
Ionescu, Vasile, *Rromii în istoria României: antologie şi bibliografie,* Vasile Ionescu, ed. Centrul rromilor pentru politici publice "Aven amentza.", 2002
Istoria minorităţilor naţionale din România, Editura Didactică şi Pedagogică, 2008, Istorie_cult romi_curs profesori_pasi strategici educatie desegregare

2009-2011.pdf ist_rromi_romana_unicef.pdf istoria_rromilor_v4.pdf
Kenrick, Donald, Rromii: din India la Mediterană, Bucureşti, Editura Alternative, 1997 Kogălniceanu, Mihail, Dezrobirea rromilor, Opere vol II, Editura Academiei, Bucureşti 1976 Marushiakova E., Popov V. *Gypsies, Roma, Sinti în Central and Eastern Europe.* Matei_Petre_Apariţia poreclei Gasper_2009.pdf
Matei Petre_Adunările ţiganilor_1_2010.pdf
Matei Petre_Adunările ţiganilor_2_2010.pdf
magia_tiganeasca_disciplinarea_sociala_în_mediul_sasesc._sec_XVIII-XIX-libre.pdf
Merfea Mihai, *Rromii – Integrarea socială a rromilor,* ed. Barsa, Braşov, 1991
Merfea Mihai, *Cultura şi Civilizatie Romani,* Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1998
Nastasă L., Varga A., Zub Al., *Minorităţi etnoculturale, mărturii documentare: ţiganii din România (1919-1944),* ed. Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj, 2001
Pons Emmanuelle, *Ţiganii din România, o minoritate în tranziţie,* ed. Compania, 1999
Potra George, *Contribuţiuni la istoricul ţiganilor din România,* ed. Curtea Veche, 2001
Raport intalnire conflicte interetnice sep 07 draft 1 .pdf romii-din-romania.pdf
Sala Gabriel, *Neamul ţiganilor gabori,* ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2007
Sarău Gheorghe, *Rromii, India şi Limba Rromani,* ed. Kriterion, Bucureşti, 1998
Sarău Gheorghe, *Rromii. Incursiune în istoria şi limba lor,* ed. Sigma, Bucureşti, 2008
Sorescu-Marinkovic-2011 -Baiesii-din-Baranja-Croatia.pdf
Toma Stefánia, Fosztó László, *Spectrum. Cercetări sociale despre romi,* ed. ISPMN, 2011
Tomi Raluca_Abolţionismul românesc la 1848_2009.pdf
Zamfir Elena, Zamfir Cătălin, *Ţiganii între ignorare şi îngrijorare,* ed. Alternative, Bucureşti, 1993
Zamfir Cătălin, Marian Preda, *Romii în România,* ed. Expert, Bucureşti, 2002
Venera-Achim_Raluca-Tomi_Documente-de-arhiva-privind-robia-tiganilor-Epoca-dezrobirii.pdf VIII_2_Radosavljevic.pdf
18_zaloaga.pdf

ISBN: 978-606-8531-04-5